Lagrådsremiss

Förebyggande insatser inom socialtjänsten till skydd för barn och unga vid bristande medverkan

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 16 april 2026

Camilla Waltersson Grönvall

Susanna Pålsson Alstergren
(Socialdepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen föreslås en ny lag om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Förslagen i lagrådsremissen syftar till att förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

Genom den nya lagen ges socialnämnden möjlighet att besluta om insatser till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke till insatserna saknas och om särskilda villkor. Insatser ska dock i första hand ges med den enskildes samtycke. Ett beslut om insatser till en vårdnadshavare ska få förenas med vite. Socialnämnden ska få besluta om att uppmana ett barn eller en ung person att lämna drogtest för att kontrollera efterlevnaden av ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet. Polisen ska få tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. En ny registerlag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt den nya lagen om insatser föreslås. Det föreslås också att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen om insatser.

Det föreslås dessutom att en förälder ska kunna få tillfällig föräldrapenning när han eller hon deltar i vissa insatser enligt socialtjänstlagen eller den nya lagen om insatser.

Därutöver föreslås att socialnämnden ska hålla ett särskilt samtal med ett barn eller en ung person om det är första gången han eller hon är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa (brottssamtal).

De nya lagarna och lagändringarna föreslås träda i kraft den 2 januari 2027.

Innehållsförteckning

1 Beslut 8

2 Lagtext 9

2.1 Förslag till lag om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas 9

2.2 Förslag till lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas 19

2.3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken 21

2.4 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken 23

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2025:1478) om ändring i socialförsäkringsbalken 28

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare 29

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten 32

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet 33

2.9 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) 34

2.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter 37

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter 38

2.12 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2025:400) 39

3 Ärendet och dess beredning 43

4 Tidiga insatser förebygger och förhindrar att barn och unga far illa 43

4.1 Socialnämndens arbete är grundläggande för att stödja barn, unga och vårdnadshavare 43

4.2 Den förändrade samhällsutvecklingen innebär nya svårigheter för socialtjänsten 45

4.2.1 Kriminalitet bland barn och unga 45

4.2.2 Digitala miljöer innebär ökad utsatthet 46

4.2.3 Hedersrelaterat våld och förtryck 46

4.3 Risk- och skyddsfaktorer för att barn utvecklar normbrytande beteende 47

4.3.1 Problematiska kamratrelationer är en riskfaktor 47

4.3.2 Bristande föräldraförmåga är en riskfaktor 47

4.3.3 Positiv skolanknytning och prestationer är skyddsfaktorer 48

4.3.4 Engagerade och ansvarsfulla föräldrar är en skyddsfaktor 48

4.3.5 Faktorer som försvårar respektive underlättar att ett normbrytande beteende upphör ... 49
4.4 Varför samtycker barn, unga och vårdnadshavare inte till erbjudna insatser? ... 49
4.4.1 Tidigare utredningar om insatser utan samtycke ... 50
4.4.2 Vad är insatser? ... 52
4.5 Det finns i dag möjlighet att besluta om insatser utan samtycke till barn och unga ... 52
4.5.1 Möjligheten till förebyggande insatser när samtycke saknas används sällan ... 53
4.6 Ett stort reformarbete pågår på social- och kriminalpolitikens område ... 55
4.7 Hänvisning till gällande rätt i denna lagrådsremiss ... 55

5 En ny lag om insatser till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas ... 56
5.1 Fler möjligheter för socialnämnden att agera till skydd och stöd för barn och unga vid bristande medverkan ... 56
5.2 En ny särskild lag ... 72
5.3 Utgångspunkter för den nya lagen ... 76

6 Insatser till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas ... 87
6.1 Insatser till vårdnadshavare ... 87
6.1.1 Socialnämnden ska i vissa fall få besluta om insatser till vårdnadshavare ... 87
6.1.2 Beslut om insatser till vårdnadshavare när barnet vårdas utanför eller i det egna hemmet ... 106
6.2 Insatser till barn och unga ... 111
6.2.1 Socialnämnden ska i vissa fall få besluta om insatser till barn och unga ... 111
6.2.2 Inget beslut när barnet eller den unge vårdas utanför hemmet ... 124
6.3 Insatserna ska avse insatser för personliga behov ... 127
6.4 Insatserna ska bara få beslutas när det saknas samtycke ... 133

7 Särskilda villkor ... 138
7.1 Vad avses med särskilda villkor? ... 138
7.2 Särskilda villkor för vårdnadshavare när insatser har beslutats ... 140
7.3 Särskilda villkor för barn och unga ... 153
7.3.1 Särskilda villkor för barn och unga när insatser har beslutats ... 153
7.3.2 Särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet ... 161
7.3.3 Inga särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas utanför det egna hemmet ... 163

7.3.4 Ett särskilt villkor om skolgång 165
7.3.5 Ett särskilt villkor om fritidsaktiviteter 172
7.3.6 Ett särskilt villkor om praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning 177
7.3.7 Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet 180
7.3.8 Ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad 183

8 Särskilda överväganden i vissa situationer 190
8.1 Särskilt övervägande om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare 190
8.2 Särskilt övervägande om insatser till och särskilda villkor för barn och unga 191

9 Uppföljning och kontroll 196
9.1 Socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor 196
9.2 Provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet 201
9.3 Handräckning och tillfälligt omhändertagande 208
9.4 Överlämnande av barn och unga efter ett omhändertagande 214
9.5 Uppgifts- och upplysningsskyldighet vid handräckning och tillfälligt omhändertagande 216

10 Åtgärder när beslut inte följs 218
10.1 Socialnämnden ska få förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite 218
10.2 Samtal för att få barn och unga att följa ett beslut 228

11 Barns och ungas rättsliga ställning 231
11.1 Barns och ungas rätt att framföra sina åsikter och att få information 231
11.2 Barns och ungas rätt att själv föra sin talan 236

12 Regelbundna överväganden och upphörande av beslut 239
12.1 Socialnämnden ska regelbundet överväga behovet av insatser och särskilda villkor 239
12.2 Allmänna bestämmelser om upphörande av insatser och särskilda villkor 241
12.3 Upphörande av insatser till och särskilda villkor för barn och unga när det beslutas om vård utanför eller i det egna hemmet 244

13 Handläggningen och förfarandet för beslut 246
13.1 Vårdnadshavares rätt till delaktighet 246
13.2 Beslutande myndighet 249
13.3 Delegationsbegränsning 251
13.4 Beslutanderätt i vissa fall 253
13.5 Skyndsamhetskrav vid handläggningen 255

13.6 Preciserade och tidsbegränsade beslut om insatser och särskilda villkor ... 256
13.7 Omedelbart gällande beslut ... 261
13.8 Särskild genomförandeplan ... 262
13.9 Läkarundersökning ... 264
13.10 Socialnämndens upplysningsskyldighet ... 268
13.11 Delgivning får endast göras på vissa sätt ... 269
13.12 Överklagande och förfarandet i domstol ... 270
13.12.1 Överklagande ... 270
13.12.2 Förvaltningsprocesslagens regler om muntlig förhandling bör gälla ... 276
13.12.3 Det bör inte finnas någon rätt till offentligt biträde ... 277
13.13 Förhållandet till vissa avlägsnandebeslut ... 279

14 Registerlag för Polismyndigheten och lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten ... 280
14.1 Lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten ska tillämpas på verksamhet enligt den nya lagen ... 280
14.2 En ny registerlag för Polismyndigheten ... 281
14.2.1 En registerlag över barn och unga med villkor om att uppehålla sig i bostaden ... 281
14.2.2 Polismyndigheten ska få behandla uppgifterna i ett register ... 284
14.2.3 Lagens syfte, tillämpningsområde och förhållande till annan reglering ... 286
14.2.4 Polismyndigheten ska vara personuppgiftsansvarig ... 288
14.2.5 Personuppgifter som ska få behandlas i Polismyndighetens register ... 289
14.2.6 Ändamålet med behandlingen ... 290
14.2.7 Tillgången till personuppgifter och åtkomstkontroll ... 292
14.2.8 Längsta tid för behandling av personuppgifter och gallring ... 294

15 Ungdomsvård och straffvarning ... 295
15.1 Tillämpningsområdet för ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen ... 295
15.2 Straffvarning får beslutas ... 304

16 Tillfällig föräldrapenning och kostnadsersättning ... 306
16.1 Rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i vissa insatser inom socialtjänsten ... 306
16.2 Tillfällig föräldrapenning till flera föräldrar för samma barn och tid ... 314
16.3 Ingen möjlighet att överlåta rätt till tillfällig föräldrapenning ... 316
16.4 Förmånstiden ... 317
16.5 Styrkande av rätten till tillfällig föräldrapenning genom intyg ... 318

16.6 Inga nya bestämmelser om kontroll eller några lagändringar i övrigt 320
16.7 Ingen särskild rätt till ersättning för kostnader 322

17 Övriga lagändringar med anledning av den nya lagen om insatser 323

18 Brottssamtal 325
18.1 Brottssamtal ska hållas med barn och unga vid misstanke om brott 325
18.2 Kallelse till brottssamtal 337
18.3 Samtal ska hållas inom fjorton dagar 341
18.4 Inga tvångsåtgärder eller sanktioner vid bristande medverkan 343
18.5 Inget behov av att reglera uppföljning av brottssamtal 345
18.6 Undantag från skyldigheten att kalla till och hålla brottssamtal 345

19 En rättelse i socialtjänstlagen 350

20 Offentlighet och sekretess 351
20.1 Sekretess till skydd för enskilda hos socialtjänsten och Försäkringskassan 351
20.2 Sekretess till skydd för enskilda hos Polismyndigheten 360
20.3 Tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter 363

21 Förslagens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter 364

22 Personuppgiftsbehandling 384

23 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser 401

24 Konsekvenser av förslagen 405
24.1 Ekonomiska konsekvenser 405
24.2 Konsekvenser för enskilda och särskilt för barn och unga 419
24.3 Konsekvenser för det kommunala självstyret 429
24.4 Övriga konsekvenser 431
24.5 Reformen bör följas upp och utvärderas 437

25 Författningskommentar 438
25.1 Förslaget till lag om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas 438
25.2 Förslaget till lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas 474
25.3 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken 478
25.4 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken 480
25.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (2025:1478) om ändring i socialförsäkringsbalken 486
25.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare 486

25.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten 488
25.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet 489
25.9 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) 489
25.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter 491
25.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter 492
25.12 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2025:400) 492
Bilaga 1 Sammanfattning av promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30) i relevanta delar 501
Bilaga 2 Promemorians lagförslag 509
Bilaga 3 Förteckning över remissinstanserna 541

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,
2. lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,
3. lag om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i socialförsäkringsbalken,
5. lag om ändring i lagen (2025:1478) om ändring i socialförsäkringsbalken,
6. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
7. lag om ändring i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten,
8. lag om ändring i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet,
9. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400),
10. lag om ändring i lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter,
11. lag om ändring i lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter,
12. lag om ändring i socialtjänstlagen (2025:400).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Lagens innehåll, syfte och tillämpningsområde

Lagens innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser som ger socialnämnden möjlighet att besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. I lagen finns också bestämmelser om handräckning och tillfälligt omhändertagande.

Lagens syfte

2 § Syftet med denna lag är att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

Tillämpningsområde

3 § Insatser till vårdnadshavare, barn eller unga ska i första hand ges med samtycke från vårdnadshavaren, barnet eller den unge enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2025:400).

4 § Ett beslut om insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person får inte fattas när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av

– socialtjänstlagen (2025:400),
– lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
– lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller
– lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Ett beslut om insatser till ett barn eller en ung person får inte heller fattas när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

Ord och uttryck i lagen

5 § Med insatser avses sådana insatser för personliga behov som ingår i socialnämndens ansvar enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400). Ett beslut om insatser får dock inte avse

– vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvård, eller
– boende i bostad med särskilt stöd eller skyddat boende.

6 § Med särskilda villkor avses de krav som socialnämnden kan besluta om enligt denna lag för vårdnadshavare, barn och unga.

7 § Med barn avses en person som är under 18 år.

Med ung person eller den unge avses en person som har fyllt 18 men inte 21 år.

2 kap. Barns och ungas rättigheter och vårdnadshavares delaktighet

Barnets och den unges bästa

1 § Vid beslut och andra åtgärder enligt denna lag ska det som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande.

Rätt att framföra sina åsikter

2 § Barnet eller den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Barnets eller den unges åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Rätt till information

3 § Barnet eller den unge ska kontinuerligt få information om beslut som rör honom eller henne, hur sådana beslut överklagas och annan relevant information.

4 § Information som lämnas till barnet eller den unge ska vara anpassad till hans eller hennes individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen.

Rätt att föra sin egen talan

5 § Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i ärenden och mål enligt denna lag.

Ett barn som är yngre än 15 år får höras i domstol, om barnet vill det och det kan antas att barnet inte tar skada av att höras.

Vårdnadshavares delaktighet

6 § En vårdnadshavare ska ges möjlighet att vara delaktig vid utformningen och genomförandet av de insatser och särskilda villkor som socialnämnden beslutar om för vårdnadshavaren eller dennes barn.

3 kap. Insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare

Insatser utan samtycke

1 § Socialnämnden får besluta att en vårdnadshavare ska delta i en eller flera insatser om

1. det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att vårdnadshavarens barn kommer att utsättas för ett sådant förhållande i hemmet som anges i 2 § eller utveckla ett sådant eget beteende som anges i 3 §, eller barnet redan utsätts för ett sådant förhållande i hemmet eller uppvisar ett sådant eget beteende,

2. insatserna bedöms förebygga eller förhindra förhållandet eller beteendet, och

3. det kan antas att insatserna inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

Om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet eller vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga gäller i stället 4 §.

2 § De förhållanden i hemmet som kan ligga till grund för insatser enligt 1 § är

1. fysisk eller psykisk misshandel,
2. sexuella kränkningar eller sexuell exploatering,
3. brister i omsorgen om barnets grundläggande behov,
4. negativ social kontroll, eller
5. något annat skadligt förhållande.

3 § De egna beteenden hos barnet som kan ligga till grund för insatser enligt 1 § är

1. skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel,
2. brottslig verksamhet, eller
3. något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

Insatser utan samtycke när barnet vårdas eller är placerat

4 § Om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet får socialnämnden besluta om en eller flera insatser till vårdnadshavaren, om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling. Detsamma gäller om barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga.

Insatserna får beslutas om det kan antas att de inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

Särskilda villkor när socialnämnden har beslutat om insatser

5 § När socialnämnden har beslutat om insatser till en vårdnadshavare får nämnden också besluta att vårdnadshavaren ska följa ett eller flera särskilda villkor. De särskilda villkoren får avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg.

Särskilt övervägande om insatser och särskilda villkor

6 § När en socialnämnd beslutar om insatser till eller särskilda villkor för ett barn ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare.

4 kap. Insatser till och särskilda villkor för barn och unga

Insatser utan samtycke

1 § Socialnämnden får besluta att ett barn eller en ung person ska delta i en eller flera insatser om

1. det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla ett sådant eget beteende som anges i 2 §, eller redan uppvisar ett sådant beteende,
2. insatserna bedöms förebygga eller förhindra beteendet, och
3. det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av

a) barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv, eller

b) den unge.

2 § De egna beteenden som kan ligga till grund för insatser enligt 1 § är

1. skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel,
2. brottslig verksamhet, eller
3. något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

Särskilda villkor när socialnämnden har beslutat om insatser

3 § När socialnämnden har beslutat om insatser till ett barn eller en ung person får nämnden också besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera särskilda villkor. De särskilda villkoren får avse barnets eller den unges

1. skolgång,
2. deltagande i fritidsaktivitet,
3. deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning,
4. skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet, och
5. skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

4 § En skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag.

Särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet

5 § Om barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga får socialnämnden besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera sådana särskilda villkor som anges i 3 §, om det behövs med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling.

Särskilt övervägande om insatser och särskilda villkor

6 § Socialnämnden ska särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser och särskilda villkor enligt 1 och 3 §§ i samband med att barnet eller den unge

1. skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat hem för vård eller boende, eller

2. har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff.

Om socialnämnden i samband med utskrivningen eller den villkorliga frigivningen beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i sitt eget hem med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga ska i stället 7 § gälla.

7 § I samband med att en socialnämnd beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om särskilda villkor för barnet eller den unge enligt 5 §.

Undantag från ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden

8 § Socialnämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat får besluta om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor enligt 3 § 5 om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, om socialnämndens beslut inte kan avvaktas. Ett sådant beslut ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

5 kap. Genomförandet av insatser och särskilda villkor

Särskild genomförandeplan

1 § När ett beslut om insatser eller särskilda villkor fattas ska socialnämnden ha upprättat en plan för genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren (särskild genomförandeplan).

Socialnämnden ska följa genomförandet

2 § Socialnämnden ska följa genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor.

3 § Uppföljningen ska ske genom regelbunden kontakt med den som insatserna eller de särskilda villkoren avser. När insatserna eller de särskilda villkoren avser ett barn ska socialnämnden även ha regelbunden kontakt med barnets vårdnadshavare. Nämnden får även ta de övriga kontakter som behövs.

Vid kontakter med ett barn som insatser och särskilda villkor avser får nämnden samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Kontroll av nykterhet och drogfrihet

4 § Socialnämnden ska, om det finns anledning till det, kontrollera om ett barn eller en ung person som har meddelats ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 4 om att iaktta nykterhet och drogfrihet är eller har varit påverkad av

– narkotika,

– alkoholhaltiga drycker,
– andra berusningsmedel,
– sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel, eller
– sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

5 § Vid en kontroll enligt 4 § får socialnämnden besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

6 § Ett beslut om att uppmana ett barn eller en ung person om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet enligt 5 § får fattas bara i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

6 kap. Handläggning av ärenden och mål

Skyndsamhetskrav vid handläggningen

1 § Ärenden och mål enligt denna lag ska handläggas skyndsamt.

Läkarundersökning

2 § I ett ärende om insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person får socialnämnden besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge och utse läkare för undersökningen.

3 § Läkarundersökningen ska syfta till att utgöra en del av underlaget för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge och för planeringen av genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren.

4 § Läkarundersökningen ska genomföras på en vårdinrättning. Om det inte är lämpligt får den genomföras i barnets eller den unges hem eller på någon annan plats.

Undantag från vissa bestämmelser i delgivningslagen

5 § Vid delgivning med en enskild i ett ärende eller mål får 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) inte tillämpas.

Upplysningsskyldighet vid beslut om särskilda villkor

6 § När socialnämnden har beslutat om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska nämnden genast informera Polismyndigheten om det.

7 § En upplysning enligt 6 § ska innehålla information om

1. barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter,

2. det särskilda villkorets innehåll och omfattning, och

3. huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

Om upplysningen avser ett barn ska den även innehålla information om

1. vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen, och

2. kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

8 § Socialnämnden ska genast informera Polismyndigheten

1. när det har fattats ett beslut om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor som Polismyndigheten har upplysts om enligt 6 §, och

2. när ett särskilt villkor som Polismyndigheten har upplysts om enligt 6 § har ändrats eller upphört.

7 kap. Besluts giltighet

Beslut som gäller omedelbart

1 § Ett beslut om insatser eller särskilda villkor gäller omedelbart.

Ett annat beslut enligt denna lag gäller också omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Besluts giltighetstid

2 § Ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för en viss tid.

Ett beslut om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att barnet eller den unge under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får gälla för högst sex månader i taget.

3 § Socialnämnden får besluta att ett särskilt villkor som annars skulle upphöra enligt 9 kap. 4 § första eller andra stycket, ska fortsätta att gälla under högst tre månader från det att insatserna har upphört, om det finns särskilda skäl.

8 kap. Åtgärder när ett beslut inte följs

Vite

1 § Socialnämnden får förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite. Vitet får inte omvandlas till fängelse.

Samtal med barnet eller den unge

2 § Om barnet eller den unge inte följer ett beslut om insatser eller särskilda villkor eller ett beslut om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet enligt 5 kap. 5 § får socialnämnden kalla honom eller henne till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att följa beslutet.

När det gäller ett barn ska även barnets vårdnadshavare kallas till samtalet.

9 kap. Överväganden och upphörande

Överväganden om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs

1 § Socialnämnden ska minst en gång var sjätte månad överväga om pågående insatser eller särskilda villkor fortfarande behövs.

Upphörande av beslut om insatser och särskilda villkor

2 § Socialnämnden ska besluta att insatser eller särskilda villkor ska upphöra när de inte längre behövs.

3 § Insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare upphör senast när barnet fyller 18 år.

Insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person upphör senast när den unge fyller 21 år.

4 § Särskilda villkor för en vårdnadshavare upphör när insatserna till vårdnadshavaren upphör.

Särskilda villkor enligt 4 kap. 3 § för ett barn eller en ung person upphör när insatserna till barnet eller den unge upphör.

Första och andra styckena gäller inte om socialnämnden med stöd av 7 kap. 3 § har beslutat att det särskilda villkoret ska fortsätta att gälla.

5 § Insatser till och särskilda villkor för ett barn eller en ung person upphör om det beslutas att barnet eller den unge ska vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av

– socialtjänstlagen (2025:400),
– lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
– lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller
– lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Särskilda villkor enligt 4 kap. 5 § för ett barn eller en ung person som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga upphör när vården i det egna hemmet upphör.

Förhållandet till vissa avlägsnandebeslut

6 § Beslut enligt denna lag hindrar inte beslut om

1. avvisning eller utvisning enligt utlänningslagen (2005:716),
2. utvisning enligt lagen (2022:700) om särskild kontroll av vissa utlänningar,
3. utlämning enligt lagen (1957:668) om utlämning för brott,
4. överlämnande enligt lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder,
5. utlämning enligt lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,
6. utlämning enligt lagen (1994:569) om Sveriges samarbete med de internationella tribunalerna för brott mot internationell humanitär rätt,

7. överlämnande enligt lagen (2002:329) om samarbete med internationella brottmålsdomstolen,

8. överlämnande enligt lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt europeisk arresteringsorder,

9. utlämning enligt lagen (2006:615) om samarbete med Specialdomstolen för Sierra Leone, eller

10. återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU.

Insatser och särskilda villkor upphör när ett beslut enligt första stycket 1–10 har verkställts.

10 kap. Överklagande

1 § Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol i fråga om

1. insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare,
2. insatser till eller särskilda villkor för barn och unga, eller
3. vite.

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

2 § Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

11 kap. Handräckning och tillfälligt omhändertagande

Förutsättningar för handräckning

1 § Polismyndigheten ska på begäran av en socialnämnd eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har förordnat lämna hjälp för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

2 § En begäran om hjälp av Polismyndigheten enligt 1 § får göras endast om

1. det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att de särskilda befogenheter som anges i 10 och 10 a §§ polislagen (1984:387) behöver användas, eller
2. det annars finns synnerliga skäl.

Uppgiftsskyldighet i samband med handräckning

3 § Den som begär hjälp enligt 1 § ska lämna Polismyndigheten de uppgifter om barnet eller den unge och en närstående till honom eller henne som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

Tillfälligt omhändertagande när ett barn eller en ung person påträffas

4 § En polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får tillfälligt omhänderta barnet eller den unge.

Upplysningsskyldighet i samband med ett tillfälligt omhändertagande

5 § När Polismyndigheten har omhändertagit ett barn eller en ung person enligt 4 § ska myndigheten genast upplysa socialnämnden om det.

Överlämnande efter ett omhändertagande

6 § Om ett barn har omhändertagits med stöd av 1 eller 4 § ska barnet skyndsamt lämnas på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret. Om det inte är möjligt ska barnet överlämnas till socialnämnden.

Om en ung person har omhändertagits ska han eller hon skyndsamt lämnas

– på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret, eller

– på en annan lämplig plats som möjliggör att den unge kan ta sig till den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.2 Förslag till lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens syfte och tillämpningsområde

1 § Syftet med denna lag är dels att ge Polismyndigheten möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt, dels att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan behandling.

2 § Denna lag gäller vid Polismyndighetens behandling av personuppgifter i ett sådant register som myndigheten enligt 6 § får föra för att kunna fullgöra sina uppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Förhållandet till annan reglering

3 § Denna lag innehåller bestämmelser som kompletterar Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning.

Vid behandling av personuppgifter som omfattas av EU:s dataskyddsförordning gäller lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning och föreskrifter som har meddelats i anslutning till den lagen, om inte annat följer av denna lag.

4 § Denna lag gäller utöver brottsdatalagen (2018:1177).

Personuppgiftsansvar

5 § Polismyndigheten är personuppgiftsansvarig för den behandling av personuppgifter som myndigheten utför enligt denna lag.

Rätt att föra register och ändamål med behandlingen

6 § Polismyndigheten får med hjälp av automatiserad behandling föra register som avser barn och unga som av en socialnämnd har meddelats ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Personuppgifter får behandlas i registret om det är nödvändigt för att fullgöra myndighetens uppgifter enligt nämnda lag.

Innehåll i registret

7 § Ett register enligt 6 § får innehålla uppgifter om

1. barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter,

2. det särskilda villkorets innehåll och omfattning,

3. huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård, och

4. den ansvariga socialnämnden.

Om den som beslutet avser är under 18 år får registret även innehålla uppgifter om

1. vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen, och

2. kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats än i bostaden.

Tillgången till personuppgifter

8 § Tillgången till personuppgifter som får behandlas enligt denna lag ska begränsas till vad var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Den personuppgiftsansvarige ska göra systematiska och återkommande kontroller av om någon obehörigen kommer åt de personuppgifter som får behandlas.

Längsta tid för behandling av personuppgifter och gallring

9 § Personuppgifter får inte behandlas efter det att Polismyndigheten har fått information från socialnämnden om att det särskilda villkoret att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad har upphört.

Uppgifter som enligt första stycket inte längre får behandlas ska gallras.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 32 kap. 1, 1 a och 4 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*
32 kap.	
1 §	
Den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2025:400) eller lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga och sådan vård eller åtgärd kan beslutas för den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt.	Den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2025:400)*, lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas* eller lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga och sådan vård eller åtgärd kan beslutas för den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt.
Den som har fyllt arton år när dom meddelas får dömas till ungdomsvård endast om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjugoett år vid denna tidpunkt får inte dömas till ungdomsvård.	
Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.	
1 a §	
När påföljden bestäms till ungdomsvård gäller följande.	
1. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen (2025:400), ska rätten besluta en föreskrift om att den unge ska följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden. Innehållet i kontraktet ska framgå av domen.	
	2. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, ska den särskilda genomförandeplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.
2. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, ska den vårdplan som	*3*. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, ska den vårdplan som

upprättats av socialnämnden fogas till domen.

upprättats av socialnämnden fogas till domen.

Lydelse enligt prop. 2025/26:246

Föreslagen lydelse

32 kap.

4 §

Om den dömde i väsentlig grad bryter mot vad som gäller för honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst eller ungdomsövervakning, får rätten på talan av åklagare undanröja den påföljd som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. I stället för att undanröja påföljden får dock rätten meddela den dömde en varning, om det är en tillräcklig åtgärd.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt *eller* en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet *eller* vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja den påföljd som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivs i verkställighetsplanen.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt, *en särskild genomförandeplan eller* en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet, *den särskilda genomförandeplanen eller* vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja den påföljd som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivs i verkställighetsplanen.

Om mer än en påföljd undanröjs får rätten bestämma en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten.

Om rätten beslutar om undanröjande enligt första eller andra stycket ska den, när den nya påföljden bestäms, ta skälig hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den undanröjda påföljden eller de undanröjda påföljderna.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.4 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om socialförsäkringsbalken

dels att 11 kap. 10 §, 13 kap. 3, 20, 21, 24 a och 25 §§ och 110 kap. 17 och 18 §§ och rubrikerna närmast före 13 kap. 20 och 24 a §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 13 kap. 20 a §, och närmast före 13 kap. 20 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
11 kap.	
10 §[1]	
Föräldrapenningsförmåner får inte lämnas till båda föräldrarna för samma barn och tid i annat fall än som anges i 12 kap. 4 a § och 5 a–7 §§ samt 13 kap. 10, 11, 13, 26 och 30 §§.	
Föräldrapenningsförmåner får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid i fall som anges i 13 kap. 20 § andra stycket 1 och *3*.	Föräldrapenningsförmåner får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid i fall som anges i 13 kap. 20 § andra stycket 1 och *20 a §*.
Tillfällig föräldrapenning enligt 13 kap. 31 e § får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid. För tillfällig föräldrapenning gäller även 13 kap. 3 §.	För tillfällig föräldrapenning gäller även 13 kap. 3 §.
13 kap.	
3 §[2]	
Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § första stycket lämnas till båda föräldrarna för samma barn och tid	
1. om föräldrarna följer med sitt barn till läkare när barnet lider av allvarlig sjukdom, eller	
2. om föräldrarna, som en del i behandlingen av sitt barn, behöver delta i läkarbesök eller i behandling som ordinerats av läkare.	
Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § tredje stycket lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid, om föräldrarna deltar i en kurs som ordnas av en sjukvårdshuvudman för att lära sig att vårda barnet. Tillfällig föräldrapenning får även lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid i samband med	
1. möte i sådan verksamhet enligt skollagen (2010:800) som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, *eller*	1. möte i sådan verksamhet enligt skollagen (2010:800) som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning,

[1] Senaste lydelse 2025:1477.
[2] Senaste lydelse 2025:1477.

2. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400), eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas.	2. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400), eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas,
	3. deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd, eller
	4. att barnet har avlidit.
Vid läkarbesök, behandling, deltagande i kurs, möte, introduktion eller utredning	*Vid läkarbesök, behandling, deltagande i kurs, möte eller introduktion*

20 §[3]

En förälder till ett sjukt barn eller till ett barn med funktionsnedsättning, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. besök på en institution för medverkan i behandling av barnet eller för att lära sig vårda barnet,
2. deltagande i en kurs som ordnas av sjukvårdshuvudman i samma syfte som anges i 1,
3. läkarbesök på grund av att barnet lider av allvarlig sjukdom,
4. läkarbesök som är en del i behandlingen av barnet, eller
5. deltagande i någon behandling som är ordinerad av läkare i samma syfte som anges i 4.

En förälder till ett barn, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. möte i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning,	1. möte i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, *eller*
2. introduktion av barnets behov av hjälp med egenvård enligt lagen (2022:1250) om egenvård i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i*, eller*	2. introduktion av barnets behov av hjälp med egenvård enligt lagen (2022:1250) om egenvård i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i.
3. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400), eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas.	
Med sådan verksamhet som avses i andra stycket *1 och 2* avses	Med sådan verksamhet som avses i andra stycket avses verksamhet

[3] Senaste lydelse 2025:1477.

verksamhet enligt skollagen (2010:800) i form av

1. förskola,
2. förskoleklass,
3. grundskola, anpassad grundskola, specialskola, sameskola eller internationell skola på grundskolenivå,
4. fritidshem som kompletterar utbildningen i en skolform enligt 2 eller 3, eller
5. verksamhet enligt 25 kap. 2, 4 eller 5 § skollagen.

enligt skollagen (2010:800) i form av

Vid utredning eller insatser inom socialtjänsten

20 a §

En förälder till ett barn, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400) eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas, eller

2. deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Rätt till tillfällig föräldrapenning enligt första stycket 2 gäller

– när insatsen riktas till föräldern, eller

– när insatsen riktas till barnet under förutsättning att förälderns deltagande är nödvändigt för att uppnå syftet med insatsen.

Rätt till tillfällig föräldrapenning enligt första stycket 2 gäller inte i fråga om insatserna

– kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson,

– vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvård, eller

	– boende i bostad med särskilt stöd eller i skyddat boende.
21 §	
Tillfällig föräldrapenning enligt 16–*20* §§ lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.	Tillfällig föräldrapenning enligt 16–*20 a* §§ lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.
Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4 *eller* 20 § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.	Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4*,* 20 *eller 20 a* § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.
Vid deltagande i utredning	*Vid utredning eller insatser inom socialtjänsten*
24 a §[4]	
En förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år har rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå från förvärvsarbete i sådana fall som avses i *20 § andra stycket 3*.	En förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år har rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå från förvärvsarbete i sådana fall som avses i *20 a* §.
Lydelse enligt prop. 2025/26:117	*Föreslagen lydelse*
25 §	
Tillfällig föräldrapenning enligt 22 och 24 a §§ lämnas under högst 60 dagar för varje barn och år.	Tillfällig föräldrapenning enligt 22 och 24 a §§ lämnas under *sammanlagt* högst 60 dagar för varje barn och år.
Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4 *eller* 20 § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.	Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4*,* 20 *eller 20 a* § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.
Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*

110 kap.

17 §

När det gäller tillfällig föräldrapenning i fall som avses i 13 kap. 18 och 24 §§ får Försäkringskassan kräva att en förälder ger in särskilt intyg av arbetsgivare eller någon annan som kan ge upplysning om arbetsförhållandena.

[4] Senaste lydelse 2025:1477.

Försäkringskassan får också kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningsförmån i samband med föräldrautbildning *eller deltagande i en behandling av ett sjukt eller funktionshindrat barn genom intyg av den som anordnat utbildningen eller ordinerat behandlingen.*	Försäkringskassan får också kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningsförmån i samband med *1.* föräldrautbildning, *2.* deltagande i en behandling av ett sjukt *barn eller ett barn med funktionsnedsättning, eller* *3. deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd.* *Rätten ska styrkas genom intyg av den som har anordnat utbildningen, ordinerat behandlingen eller beslutat om insatsen.*
18 §[5]	
När det gäller tillfällig föräldrapenning enligt 13 kap. 22 § ska läkarutlåtande *ges* in för att styrka det särskilda vård- eller tillsynsbehovet. I fall som avses i 13 kap. 30 § ska barnets sjukdomstillstånd styrkas med ett läkarutlåtande om det inte hos Försäkringskassan redan finns tillräcklig utredning för att bedöma rätten till ersättning. I fall som avses i 13 kap. 24 a § ska intyg *ges* in till Försäkringskassan för att styrka att föräldern deltagit *vid ett sådant tillfälle.*	När det gäller tillfällig föräldrapenning enligt 13 kap. 22 § ska *ett* läkarutlåtande *lämnas* in för att styrka det särskilda vård- eller tillsynsbehovet. I fall som avses i 13 kap. 30 § ska barnets sjukdomstillstånd styrkas med ett läkarutlåtande om det inte hos Försäkringskassan redan finns tillräcklig utredning för att bedöma rätten till ersättning. I fall som avses i 13 kap. 24 a § ska *ett* intyg *lämnas* in till Försäkringskassan för att styrka att föräldern *har* deltagit *i en utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400) eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas*.

1. Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.
2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för tillfällig föräldrapenning som avser tid före ikraftträdandet.

[5] Senaste lydelse 2025:1477.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2025:1478) om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs att 13 kap. 20 § socialförsäkringsbalken i stället för lydelsen enligt lagen (2025:1478) om ändring i den balken ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt SFS 2025:1478	*Föreslagen lydelse*
13 kap.	
20 §	
En förälder till ett sjukt barn eller till ett barn med funktionsnedsättning, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med	
1. besök på en institution för medverkan i behandling av barnet eller för att lära sig vårda barnet,	
2. deltagande i en kurs som ordnas av sjukvårdshuvudman i samma syfte som anges i 1,	
3. läkarbesök på grund av att barnet lider av allvarlig sjukdom,	
4. läkarbesök som är en del i behandlingen av barnet, eller	
5. deltagande i någon behandling som är ordinerad av läkare i samma syfte som anges i 4.	
En förälder till ett barn, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med	
1. möte i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning,	1. möte i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, *eller*
2. introduktion av barnets behov av hjälp med egenvård enligt lagen (2022:1250) om egenvård i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, *eller*	2. introduktion av barnets behov av hjälp med egenvård enligt lagen (2022:1250) om egenvård i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i.
3. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400), eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas.	
Med sådan verksamhet som avses i andra stycket *1 och 2* avses verksamhet enligt skollagen (2010:800) i form av	Med sådan verksamhet som avses i andra stycket avses verksamhet enligt skollagen (2010:800) i form av
1. förskola,	
2. grundskola, anpassad grundskola, specialskola, sameskola eller internationell skola på grundskolenivå,	
3. fritidshem som kompletterar utbildningen i en skolform enligt 2, eller	
4. verksamhet enligt 25 kap. 2, 4 eller 5 § skollagen.	

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 11 och 17 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*
11 §	
I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2025:400) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.	
Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.	
Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen *och i* en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av	Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen*, en särskild genomförandeplan om de vidtas med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas och* en vårdplan om de vidtas med

kontraktet eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet*, den särskilda genomförandeplanen* eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

17 §

Straffvarning får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2025:400),

2. åtgärder enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,

2. omhändertagande eller annan åtgärd enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, eller

3. omhändertagande eller annan åtgärd enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, eller

3. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

4. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Straffvarning får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om straffvarning ska beslutas ska åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan, att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

Straffvarning får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts ska det särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*
2 §	
I denna lag avses med socialtjänst	
1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av barn och unga eller av missbrukare, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården,	1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, *den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av barn och unga eller av missbrukare, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården,
2. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd,	
3. verksamhet som i övrigt bedrivs av Statens institutionsstyrelse,	
4. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå,	
5. verksamhet enligt lagstiftning om stöd och service till vissa funktionshindrade,	
6. handläggning av ärenden om bistånd som lämnas av socialnämnd enligt lagstiftning om mottagande av asylsökande m.fl.,	
7. handläggning av ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade,	
8. verksamhet enligt lagen (2007:606) om utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall, och	
9. verksamhet enligt lagen (2026:000) om utredningar för att förebygga suicid.	
Med socialtjänst avses även tillsyn, uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration av verksamhet som avses i första stycket 1–8. Med socialtjänst avses vidare uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration av verksamhet som avses i första stycket 9.	

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*

1 §

En region och en eller flera kommuner som ingår i regionen får genom samverkan i en gemensam nämnd gemensamt fullgöra

1. regionens uppgifter
– enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30),
– enligt tandvårdslagen (1985:125),
– enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård,
– enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,
– enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade,
– enligt lagen (2017:372) om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården,
– enligt smittskyddslagen (2004:168), eller
– som i annat fall enligt lag ska skötas av en sådan nämnd som avses i 7 kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen, och
2. kommunens uppgifter
– enligt socialtjänstlagen (2025:400),
– enligt hälso- och sjukvårdslagen,
– enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,

– enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,

– enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
– enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade,
– enligt lagen om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården, eller
– som i annat fall enligt lag ska skötas av socialnämnd.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.9 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400),

dels att 26 kap. 1 § och 35 kap. 20 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 35 kap. 21 a §, och närmast före 35 kap. 21 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*

26 kap.

1 §

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Med socialtjänst förstås i denna lag

1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst,

2. verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om vård av barn och unga och av missbrukare utan samtycke, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården, och	2. verksamhet enligt *den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* den särskilda lagstiftningen om vård av barn och unga och av missbrukare utan samtycke, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården, och

3. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd eller av Statens institutionsstyrelse.

Till socialtjänst räknas också

1. verksamhet hos annan myndighet som innefattar omprövning av socialnämnds beslut eller särskild tillsyn över nämndens verksamhet, och

2. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå.

Med socialtjänst jämställs

1. ärenden om bistånd åt asylsökande och andra utlänningar,

2. ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade,

3. ärenden hos patientnämnd om allmän omvårdad, och

4. verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Sekretessen gäller inte om annat följer av 5, 6 eller 7 §.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

35 kap.

20 §

Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till

1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,

2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård *eller* om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten,

3. ärende om handräckning enligt lagstiftningen om *omsorger om psykiskt utvecklingsstörda,* omhändertagande för vård av barn och unga inom socialtjänsten eller insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke *för* endast en av vårdnadshavarna, *eller*

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, eller

6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 13 kap. 1 eller 6 § lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård, om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten *eller insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas*,

3. ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omhändertagande för vård av barn och unga inom socialtjänsten eller insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke *från* endast en av vårdnadshavarna,

<u>Register över vissa särskilda villkor inom socialtjänsten</u>

21 a §

Sekretess gäller i verksamhet som avser förande av register enligt lagen (2026:000) om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Lagen gäller i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som	
1. tillhör skolväsendet, de särskilda utbildningsformerna eller annan pedagogisk verksamhet enligt 1 kap., 24 kap. eller 25 kap. skollagen (2010:800),	
2. utgör hälso- och sjukvård eller tandvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) eller tandvårdslagen (1985:125), eller	
3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2025:400), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken	3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2025:400), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, *lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.
Upphör verksamheten att vara en sådan verksamhet som avses i första stycket, gäller skyddet fortfarande i fråga om uppgifter som lämnas om den tidigare verksamheten för offentliggörande.	

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Vid tillämpningen av denna lag ska med myndigheter jämställas 1. sådana aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner, regioner eller kommunalförbund utövar ett rättsligt bestämmande inflytande enligt 2 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), och 2. de organ som anges i bilagan till offentlighets- och sekretesslagen i fråga om de verksamheter som anges där. Med en myndighet ska också jämställas yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som 1. tillhör skolväsendet, de särskilda utbildningsformerna eller annan pedagogisk verksamhet enligt 1 kap., 24 kap. eller 25 kap. skollagen (2010:800), 2. utgör hälso- och sjukvård eller tandvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) eller tandvårdslagen (1985:125), eller	
3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2025:400), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.	3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2025:400), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, *lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2.12 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2025:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2025:400)

dels att 1 kap. 2 och 3 §§, 11 kap. 5 § och 30 kap. 12 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas ett nytt kapitel, 19 a kap., en ny paragraf, 30 kap. 6 a §, och närmast före 30 kap. 6 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*

1 kap.

2 §

Med socialtjänst avses i den här lagen

1. verksamhet som bedrivs med stöd av denna lag,
2. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
3. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende,

4. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, *eller*	4. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
	5. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, eller
5. verksamhet som en socialnämnd eller Statens institutionsstyrelse ska bedriva enligt någon annan lag eller förordning.	*6*. verksamhet som en socialnämnd eller Statens institutionsstyrelse ska bedriva enligt någon annan lag eller förordning.

Verksamhet som Statens institutionsstyrelse bedriver med stöd av skollagen (2010:800) är inte socialtjänst. Tillsyn eller andra uppgifter som Inspektionen för vård och omsorg utför med stöd av den här lagen är inte heller socialtjänst.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 §	
Om en annan lag eller förordning innehåller en avvikande bestämmelse för verksamhet som avses i 2 § första stycket 2–*5*, ska den bestämmelsen gälla.	Om en annan lag eller förordning innehåller en avvikande bestämmelse för verksamhet som avses i 2 § första stycket 2–*6*, ska den bestämmelsen gälla.

11 kap.

5 §

Socialnämnden får tillhandahålla insatser för att tillgodose personliga behov utan individuell behovsprövning. Följande insatser kräver dock alltid en individuell behovsprövning:

1. kontaktperson, kontaktfamilj eller kvalificerad kontaktperson,	1. kontaktperson, kontaktfamilj eller *särskilt* kvalificerad kontaktperson,

2. vård i familjehem,
3. vård i LVM-hem,
4. vård i särskilda ungdomshem,
5. vård av barn eller unga mellan 18 och 20 år i jourhem, stödboende, skyddat boende och andra hem för vård eller boende utöver sådana LVM-hem och särskilda ungdomshem som avses i 3 och 4,
6. bostad i ett boende för äldre personer eller för personer med funktionsnedsättning som avses i 8 kap. 4 eller 11 §, och
7. vård i hem för viss annan heldygnsvård.

19 a kap. Brottssamtal

Brottssamtal ska hållas med barn och unga vid misstanke om brott

1 § Socialnämnden ska hålla ett särskilt samtal (brottssamtal) med ett barn eller en ung person som fyllt 18 men inte 21 år om Polismyndigheten har informerat socialnämnden om att barnet eller den unge är

1. misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, och
2. det kan antas att det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett sådant brott.

I ett brottssamtal ska Polismyndigheten medverka om det inte är uppenbart obehövligt eller om det finns särskilda skäl mot det.

Kallelse till brottssamtal

2 § Socialnämnden ska kalla till brottssamtal inom 24 timmar från det att nämnden fick information om brottsmisstanken. Innan kallelsen skickas ut ska socialnämnden kontakta ansvarig förundersökningsledare eller utredningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal enligt 6 §.

3 § Till brottssamtalet ska socialnämnden kalla barnet eller den unge samt barnets vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg. Om det är lämpligt får socialnämnden kalla både vårdnadshavare och den eller de som ansvarar för barnets dagliga omsorg.

Upplysningsskyldighet

4 § Socialnämnden ska snarast informera Polismyndigheten om tid och plats för brottssamtalet.

Tidsgräns för att hålla brottssamtal

5 § Ett brottssamtal ska hållas inom fjorton dagar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Om det finns synnerliga skäl kan tiden förlängas. Samtalet ska i sådana fall hållas så snart som möjligt.

Undantag från skyldigheten att kalla till och hålla brottssamtal

6 § Socialnämnden ska inte kalla till eller hålla ett brottssamtal om det finns en risk att en förundersökning eller brottsutredning påverkas.

7 § Skyldigheten att kalla till eller hålla ett brottssamtal gäller inte om

1. det pågår en utredning om socialnämnden behöver ingripa till ett barns eller en ung persons skydd eller stöd,
2. barnet, den unge eller vårdnadshavaren har en pågående insats enligt denna lag eller lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,
3. barnet eller den unge är omedelbart omhändertagen eller vårdas enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller om barnet är omedelbart placerat eller placerat i skyddat boende enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende,
4. socialnämnden inom fjorton dagar från det att nämnden fick kännedom om brottsmisstanken, närvarar vid polisförhör med anledning av brottsmisstanken och i samband med det håller ett brottssamtal, eller
5. det annars finns särskilda skäl.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	30 kap.
	<u>Delegering i ärenden enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas</u>
	6 a §
	I fråga om lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas får socialnämnden endast delegera beslutanderätten till ett utskott i ärenden som anges i följande bestämmelser i den lagen:
	1. insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga enligt 3 kap. 1, 4 och 5 §§ och 4 kap. 1, 3 och 5 §§,
	2. särskilt övervägande av behov av insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga

	enligt 3 kap. 6 § och 4 kap. 6 och 7 §§, *3. läkarundersökning enligt 6 kap. 2 §,* *4. drogtest enligt 5 kap. 5 §,* *5. övervägande av om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs enligt 9 kap. 1 §,* *6. tillfälligt undantag från ett särskilt villkor enligt 4 kap. 8 §,* *7. upphörande av insatser och särskilda villkor enligt 9 kap. 2 §,* *8. vite enligt 8 kap. 1 §, och* *9. begäran om hjälp av Polismyndigheten enligt 11 kap. 1 §.*
Lydelse enligt lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga	*Föreslagen lydelse*
12 §	
Bestämmelser om rätt för ordföranden, eller någon annan ledamot som nämnden har utsett, att i vissa fall fatta beslut i socialnämndens ställe finns i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende *och* lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga.	Bestämmelser om rätt för ordföranden, eller någon annan ledamot som nämnden har utsett, att i vissa fall fatta beslut i socialnämndens ställe finns i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende*,* lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga *och lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.*

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringskansliet (Socialdepartementet) beslutade den 28 april 2022 att ge en utredare i uppdrag att biträda Socialdepartementet med att utreda om det bör införas en möjlighet för socialnämnden att besluta om öppna insatser utan samtycke till vårdnadshavare och om krav riktade mot barn och unga (S2022/02322).

Den 20 juli 2023 beslutade Regeringskansliet (Socialdepartementet) att delvis ändra och utöka uppdraget (S2023/02315). Ändringen innebar att utredaren, i stället för att utreda om öppna insatser till vårdnadshavare utan deras samtycke och krav riktade mot barn och unga borde införas, skulle föreslå hur sådana ordningar ska se ut. Vidare utökades uppdraget bl.a. med att utredaren skulle föreslå en ordning för konsekvenser vid bristande efterlevnad av beslut och åtgärder för kontroll av efterlevnaden av socialnämndens beslut, ta ställning till om tillfällig föräldrapenning ska kunna lämnas till vårdnadshavare som avstår förvärvsarbete i vissa fall samt föreslå en ordning där socialnämnden ska kalla vårdnadshavare till ett samtal inom 24 timmar efter det att nämnden får kännedom om att ett barn misstänks för brott.

Den 22 april 2024 beslutade Regeringskansliet (Socialdepartementet) om ytterligare ändringar av uppdraget, bl.a. att utredaren skulle lämna förslag som ger socialnämnden möjlighet att besluta om förebyggande insatser i form av föreskrifter, på motsvarande sätt som Kriminalvården beslutar om vid påföljden ungdomsövervakning (S2024/00873).

Utredaren överlämnade i november 2024 promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30). En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 1* och promemorians lagförslag finns i *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga på regeringens webbplats (regeringen.se) och i Socialdepartementet (S2024/02012).

I denna lagrådsremiss behandlas lagförslagen i promemorian, utom förslaget om elektronisk övervakning. Det förslaget bereds på annat sätt inom Regeringskansliet.

Dessutom föreslås en ändring av rättelsekaraktär i 11 kap. 5 § socialtjänstlagen (2025:400).

4 Tidiga insatser förebygger och förhindrar att barn och unga far illa

4.1 Socialnämndens arbete är grundläggande för att stödja barn, unga och vårdnadshavare

Alla barn har rätt att växa upp under trygga förhållanden. Sedan 2020 är FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) lag i Sverige genom lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Flera artiklar i konventionen har bäring på barnets rätt till

trygghet. Det handlar om att barnets bästa i första hand ska beaktas vid alla åtgärder som rör barnet (artikel 3.1) samt om grundläggande materiella, fysiska, utbildningsmässiga och emotionella behov och behov av ömhet och trygghet (se bl.a. konventionens inledning [preambel] och artiklarna 6, 19, 22–24, 26–28 och 31). Det är barnets vårdnadshavare som i första hand ansvarar för barnets uppfostran och utveckling. De flesta barn i Sverige lever under trygga och goda förhållanden med föräldrar som tar ansvar för att tillgodose barnets behov. Men det finns barn som lever i olika slags utsatthet och som samhället har ett särskilt ansvar för att ge stöd och skydd till. Socialtjänsten har inom sitt område det yttersta ansvaret för att enskilda får de insatser som de behöver (4 kap. 1 § socialtjänstlagen [2025:400], förkortad SoL). Flera studier och rapporter visar att möjligheten att vända en negativ utveckling hos barn och unga som far illa ökar om socialnämnden tidigt kan ge insatser.

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) konstaterade 2025 att tidiga sociala insatser för att förebygga att barn och unga hamnar i kriminalitet är något som sker på många olika arenor och involverar många olika aktörer. Familjens roll är central när det gäller barns utveckling och det tidiga förebyggande arbetet (Innan det är för sent – en ESO-antologi om brottsförebyggande arbete för barn och unga, Rapport 2025:7). Barnombudsmannen har i sin årsrapport från 2023 angett att om framför allt yngre barn får stöd tidigt minskar risken för allvarlig problematik eller kriminalitet senare i livet (Barnombudsmannen, ”Jag hade vitt hjärta” – Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet, 2023). Även Brottsförebyggande rådet (Brå) har understrukit vikten av att identifiera och stödja föräldrar med otillräckliga resurser i ett tidigt skede för att förebygga kriminalitet hos barn och unga (Brå 2021:5, Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv,). Samtidigt finns studier som pekar på svårigheterna för socialtjänsten att nå yngre barn och att socialtjänsten når förhållandevis få barn i ett tidigt skede (Nationell uppföljning av socialtjänstens omställning [NUSO], 2024, PM 1 Inledande nationella resultat från delstudie 1 om avslutade barnavårdsutredningar). De ovan redogjorda studierna visar att tidiga och träffsäkra insatser inom bl.a. socialtjänsten är viktiga och har betydelse för att förebygga att barn och unga far illa, involveras i kriminalitet eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

Den 1 juli 2025 trädde en ny socialtjänstlag i kraft (prop. 2024/25:89, bet. 2024/25:SoU23, rskr. 2024/25:210). Det är alltjämt en viktig uppgift för socialnämnden att arbeta för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Socialnämnden ska bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa. I frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, ska socialnämnden samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs (18 kap. 1–6 §§ SoL). För att markera att det är en angelägen samhällsutmaning att motverka att barn och unga rekryteras in i kriminalitet, liksom att förebygga annan brottslighet tydliggörs numera i 18 kap. 4 § SoL att socialnämnden särskilt ska arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga. Att socialnämnden även har ett allmänt brottsförebyggande ansvar regleras numera också uttryckligen i 6 kap. 8 § SoL. Bestämmelsen tydliggör att socialnämnden

har ett brottsförebyggande ansvar utöver sitt generella förebyggande ansvar (prop. 2024/25:89 s. 656).

4.2 Den förändrade samhällsutvecklingen innebär nya svårigheter för socialtjänsten

De svårigheter och problem som människor möter i ett visst samhälle och i en viss tid påverkar socialtjänstens arbete. Ansvaret för att bedöma barns och ungas behov av skydd och stöd är en särskilt angelägen, men samtidigt svår uppgift för socialtjänsten. Utvecklingen i samhället och de utmaningar barn och unga möter har förändrats i en rad avseenden som på olika sätt påverkar socialtjänstens arbete med att skydda och stödja barn och unga. Samarbetspartierna i Tidöavtalet, Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, är överens om vikten av att stärka föräldraansvaret och att möjliggöra tidiga insatser för barn som begår brott, är i riskzonen för att begå brott eller lever i andra former av utsatthet.

4.2.1 Kriminalitet bland barn och unga

En utveckling som skett på senare tid är att brottsligheten med koppling till kriminella nätverk har ökat och krupit längre ned i åldrarna. Det gäller även det grova våldet. Brottsligheten skapar också otrygghet och lidande för den enskilde. Att tidigt involveras i kriminalitet kan också i sig leda till andra sociala problem, såsom skadligt bruk eller beroende, psykisk ohälsa och olika former av social utsatthet. Det leder därtill ofta till en avbruten eller ofullständig skolgång. Otrygghet och brottslighet kan dessutom leda till att medborgarnas tillit till det offentliga påverkas, vilket kan minska förtroendet för exempelvis socialtjänsten (prop. 2024/25:89 s. 176).

Socialtjänsten har en central roll i att förebygga att barn och unga involveras och utnyttjas i kriminalitet och ge det stöd som behövs för att bryta en kriminell bana. En mycket viktig del i arbetet mot kriminalitet bland barn och unga är förebyggande arbete som leder till att de inte utnyttjas och dras in i organiserad brottslighet eller i övrigt väljer en kriminell livsstil. Den 1 juli 2023 trädde lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete i kraft som innebär att kommunerna nu har ett lagstadgat ansvar för brottsförebyggande arbete. Lagen lägger grunden för ett strukturerat, systematiskt och långsiktigt hållbart brottsförebyggande arbete i hela landet. Regeringen har också beslutat om ett flertal myndighetsuppdrag som tar sikte på att minska rekryteringen av barn och unga till kriminella nätverk, att hjälpa dem som vill lämna en kriminell bana och att motverka återfall i brott. Vid sidan av åtgärder på det straffrättsliga området är, som ovan nämnts, socialtjänstens insatser för barn och unga av grundläggande betydelse för att vända den negativa utvecklingen. Tidig upptäckt och tidiga insatser är ofta avgörande för barn och unga som riskerar att fara illa t.ex. genom att involveras i kriminalitet eller skadligt bruk eller beroende.

4.2.2 Digitala miljöer innebär ökad utsatthet

Nästan alla barn och unga mellan 8 och 19 år använder internet och sociala medier i någon form. Bris lyfter i sin årliga Barnrapport för 2025 fram att den digitala världen för många är en självklar del av livet, men att den samtidigt innebär en ökad utsatthet för barn och unga. När det gäller barns och ungas kontakter med kriminalitet och riskfyllda miljöer har dessa i viss mån ändrat karaktär på så sätt att kontakterna inte längre nödvändigtvis sker fysiskt i området där ett barn eller en ung person bor. I betydande utsträckning har mötesplatserna blivit digitala och kontakterna sker på sociala medier. Det finns indikationer på att barn och unga som inte tidigare varit kända av polis eller socialtjänst väldigt snabbt och plötsligt involveras och utnyttjas i kriminella miljöer. Digitala plattformar kan även utgöra en grund för rekrytering och radikalisering av barn och unga till våldsbejakande extremism. Det kan vara en svårighet för de vuxna i ett barns omgivning, inte minst socialtjänsten, att hålla jämna steg med händelseförlopp i den digitala världen och att överhuvudtaget få vetskap om att insatser behöver sättas in för att skydda barnet. Även för barn och unga som blivit föremål för insatser från socialtjänsten kan tillgången till digitala miljöer försvåra syftet med insatserna. Den digitala utvecklingen aktualiserar frågan om hur barn och unga kan skyddas även i dessa sammanhang. Av denna anledning beslutade regeringen i oktober 2025 att ge en särskild utredare i uppdrag att bl.a. analysera förutsättningarna för att införa en åldersgräns för barns användning av sociala medier. Meningen är att stärka skyddet för barns hälsa och trygghet i digitala miljöer (dir. 2025:91).

4.2.3 Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck strider mot samhällets grundläggande värderingar och är i dag ett allvarligt samhällsproblem. Det är också en mycket allvarlig kränkning av människors grundläggande fri- och rättigheter (prop. 2024/25:89 s. 175). Sverige har under lång tid haft en stor invandring, ofta från länder med kulturer där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer. Med hedersrelaterat våld och förtryck avses att människor, främst flickor och kvinnor, begränsas i sina liv och utsätts för påtryckningar och våld som syftar till att upprätthålla familjens kontroll över individen. Detta kan ta sig uttryck i kontroll av flickor och kvinnor som sträcker sig från begränsningar i vardagen rörande klädsel, umgänge och rörelsefrihet till begränsningar i val av utbildning, arbete eller partner. I sin mest extrema form kan hedersnormerna leda till allvarlig brottslighet såsom hot om våld och våld, inklusive dödligt sådant (se t.ex. prop. 2019/20:131 s. 24, prop. 2021/22:138 s. 6 och 7 och prop. 2024/25:89 s. 175). Socialtjänstens uppdrag att arbeta för att stärka barns möjligheter till skydd och stöd, omfattar också arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck (prop. 2024/25:89 s. 175). I promemorian redogörs för att vårdnadshavare som utsätter sina barn för hedersrelaterat våld och förtryck är en grupp som är särskilt svår för socialtjänsten att motivera till att ta emot insatser på frivillig väg. I promemorian konstateras att även om socialtjänsten i ett enskilt fall skulle nå fram till vårdnads-

havaren, utsätts denne ofta för så starka påtryckningar från det övriga familjenätverket att frivilliga insatser ofta är omöjliga att genomföra.

4.3 Risk- och skyddsfaktorer för att barn utvecklar normbrytande beteende

Det finns såväl faktorer som kan öka risken för att ett barn utvecklar ett normbrytande beteende som faktorer som skyddar mot sådan utveckling. Med normbrytande beteende avses negativa, destruktiva beteenden som innebär överträdelser mot regler eller normer i samhället. Begreppet kan således omfatta såväl kriminella handlingar som allvarliga regel- eller normbrott. Det kan röra sig om icke-aggressivt beteende såsom att bryta mot viktigare regler som föräldrar satt upp, rymma hemifrån, skolka, stjäla eller klottra. Det kan också röra sig om aggressivt normbrytande beteende som kan ta sig uttryck i att barnet eller den unge exempelvis slåss, hotar, sexuellt ofredar andra människor eller att barnet eller den unge plågar djur (Socialstyrelsen, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende – kunskapsstöd för socialtjänsten, 2020).

4.3.1 Problematiska kamratrelationer är en riskfaktor

Barn och unga med problematiska kamratrelationer, dvs. relationer till kamrater som uppvisar ett normbrytande beteende såsom att använda alkohol eller droger kan också innebära en riskfaktor. Dels kan relationen i sig innebära ett tvång eller en förväntan på att uppträda på samma sätt som kamraterna för att accepteras. Dels kan avsaknaden av andra sociala nätverk medföra att barn och unga är utlämnade till umgänge med antisociala kamrater. Alkohol och droger kan öka risken för normbrytande beteende. Om alkohol- och droganvändningen blir frekvent och problematisk, exempelvis när intaget syftar till att lindra ångest, ökar risken för andra destruktiva mönster såsom försämrade skolprestationer och problematiska kamratrelationer. Dessa samverkar och ökar i sin tur risken för ett normbrytande beteende (Socialstyrelsen, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende – kunskapsstöd för socialtjänsten, 2020).

4.3.2 Bristande föräldraförmåga är en riskfaktor

Föräldrars omsorg och engagemang har stor inverkan på barns utveckling och hälsa. När föräldrar tillgodoser barnets behov av omsorg, stimulans och trygghet utgör det en skyddsfaktor. Omvänt kan bristande omsorg, uteblivet engagemang eller olämpliga uppfostringsmetoder i stället bli en riskfaktor och barnen och de unga löper en ökad risk att utveckla ett normbrytande beteende och begå brott. En av de viktigaste riskfaktorerna för normbrytande beteende före 12 års ålder är föräldrar och deras egenskaper och uppfostringsmetoder samt kontakten mellan föräldrar och barn. Efter 12 års ålder avtar föräldrarnas relativa inverkan till förmån för andra

omständigheter såsom kamratumgänge och närsamhällets strukturer och aktiviteter (Socialstyrelsen, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende – kunskapsstöd för socialtjänsten, 2020). Föräldrar med begränsad förmåga att ge stöd och struktur är en riskfaktor och är något som är vanligt förekommande hos gruppen barn under 15 år som begår allvarliga brott (Brå 2025:11, Barn under 15 år som begår allvarliga brott).

4.3.3 Positiv skolanknytning och prestationer är skyddsfaktorer

Att det finns en positiv anknytning till skolan och att barnet trivs med skolkamrater och lärare är ett skydd för barnet. Positiva förändringar i anknytningen till skolan har i flera studier påvisats hänga ihop med en minskning av normbrytande beteende. Möjligen är skolanknytningen viktigare än själva skolprestationerna i fråga om att motverka utvecklingen av ett normbrytande beteende. En god relation till skolan kan också öka chanserna till positiva umgängen med kamrater genom att barnet eller den unge får möjlighet att träffa kamrater som också har en positiv skolanknytning (Socialstyrelsen, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende – kunskapsstöd för socialtjänsten, 2020).

4.3.4 Engagerade och ansvarsfulla föräldrar är en skyddsfaktor

Den som är medveten om och har insikt i det problematiska i sitt beteende kan lättare motiveras att förändra det. Motivation kan i sin tur vara viktigt för att faktiskt uppnå en förändring.

Att föräldrar har gott om tid och ork att engagera sig i sitt barn och är allmänt intresserade och engagerade i barnets liv är sådant som i grunden krävs för att skapa och upprätthålla en varm, trygg, kärleksfull och accepterande relation till sitt barn. När familjen behöver stöd och hjälp är det viktigt att föräldrarna har eller kan inhämta stöd och hjälp från sitt sociala nätverk samt kan använda de stödresurser som samhället erbjuder. Barn vars föräldrar är tydliga i sina restriktiva attityder till normbrytande beteende och droger löper mindre risk för normbrytande beteende och skadligt bruk eller beroende. Attityden kan t.ex. vara att barnet inte ska dricka alkohol och att föräldrarna i stället uppmuntrar till positiva fritidsaktiviteter.

Föräldrar som är medvetna, insiktsfulla och reflekterar över barnets problematik och eventuell egen problematik som kan påverka barnets beteende samt föräldrar som är motiverade och vill samarbeta kring bedömning och insatser, utgör en viktig skyddsfaktor.

Positiva umgängen utgör en skyddsfaktor. Det kan t.ex. handla om umgänge med mor- och farföräldrar och grannar. Barn och unga som deltar i vuxenledda och regelbundna aktiviteter, t.ex. fritidsaktiviteter, löper mindre risk för att utveckla ett normbrytande beteende än barn och unga som inte gör det. Anledningen är bl.a. att dessa barn och unga får positiva

sociala influenser från kamraterna och de vuxna som leder verksamheten (Socialstyrelsen, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende – kunskapsstöd för socialtjänsten, 2020).

4.3.5 Faktorer som försvårar respektive underlättar att ett normbrytande beteende upphör

I en studie som Brå hänvisar till fann forskare att socialt stöd från och anknytning till prosociala vuxna var den enskilt viktigaste faktorn för individer att upphöra att begå brott (Brå 2021:5, Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv). Betydelsen av dessa förebilder beror enligt Brås rapport inte på vilken profession eller arbetsuppgift den vuxne har. I stället är det i första hand fråga om de kan vinna unga lagöverträdares tillit. Faktorer såsom en konfliktfylld familjesituation, missbruk hos föräldrar, kränkande eller kriminellt belastad pappa och kriminellt aktiva syskon försvårar ett upphörande liksom motsatsen kan vara underlättande. Missbruk, psykisk ohälsa, neurologiska sårbarheter, beteende och personlighetsstörningar samt känslor av ensamhet och misstro är fler exempel på omständigheter som försvårar upphörandet (Brå 2021:5).

4.4 Varför samtycker barn, unga och vårdnadshavare inte till erbjudna insatser?

En given utgångspunkt är att de flesta vårdnadshavare vill sina barn väl och att de själva söker hjälp när de behöver det eller tar emot det stöd som socialtjänsten föreslår och erbjuder. I promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30) anges att vårdnadshavare tackar nej till det stöd som socialnämnden erbjuder på grund av olika anledningar. Det kan exempelvis bero på intellektuella svårigheter, psykisk ohälsa, rädsla, okunskap, misstro, våldsutsatthet eller praktiska och ekonomiska omständigheter. I promemorian konstateras att när våld eller misstanke om våld i hemmet är orsaken till socialtjänstens kontakt är sannolikheten hög att vårdnadshavarna inte samtycker till erbjudna insatser. Likaså är vårdnadshavare som utsätter sina barn för hedersrelaterat våld och förtryck en grupp som är särskilt svår för socialtjänsten att motivera till att ta emot insatser på frivillig väg. Av promemorian framgår att i dessa fall kan barnets välmående många gånger inte garanteras på något annat sätt än genom ett tvångsomhändertagande och placering utanför hemmet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Dessutom framgår att vårdnadshavare som befinner sig i en vårdnads-, boende, eller umgängestvist är en grupp som är svår för socialtjänsten att samarbeta med eftersom tvisterna kan bli mycket infekterade. I promemorian konstateras att det också finns vårdnadshavare som inte delar socialtjänstens analys av behovet av stöd. Dessutom kan språkförbistringar försvåra samarbetet mellan socialtjänsten och vårdnadshavarna. Det anges i promemorian att vissa vårdnadshavare uppvisar en ovilja att samarbeta

redan i ett tidigt skede medan andra tackar nej till att ta emot stöd först när socialtjänsten presenterar vilken typ av insats som erbjuds.

Det förs ingen statistik över hur många vårdnadshavare som motsätter sig det stöd som socialtjänsten föreslår eller erbjuder dem. I promemorian uppskattas att ca 40 procent av de barn och unga vars behov utreds av socialnämnden och som bedöms vara i behov av stöd inte får det till följd av bristande samtycke från barnet eller ungdomen själv eller barnets vårdnadshavare. Att många vårdnadshavare inte samtycker till stöd från socialtjänsten framgår av studier på området. Enligt forsknings- och utvecklingsprojektet NUSO, som har genomförts vid Karlstads universitet och som har samlat in 21 000 barnavårdsutredningar, varierar samtycke från vårdnadshavare mellan 52 och 68 procent i de granskade utredningarna. Det finns stora variationer mellan kommunerna i vårdnadshavares inställning till erbjudet stöd. Vårdnadshavare samtycker oftare när utsattheten berör barnets eget beteende (70 procent) än när den enbart berör hemmiljön (51 procent). Det framkommer också att andelen vårdnadshavare som samtycker till stöd ökar med barnets ålder och är högre för flickor än pojkar från 12 års ålder (NUSO, 2025, PM 5 Samtycke, hänvisningar och insatser).

Det framgår även att dubbelt så många vårdnadshavare med svensk bakgrund ansökte om stöd jämfört med vårdnadshavare med utländsk bakgrund (14 procent jämfört med 7 procent). Vårdnadshavare med utländsk bakgrund tackar i samtliga ålderskategorier nej till insats i betydligt högre grad än vårdnadshavare med svensk bakgrund (NUSO, 2024, PM 1 Inledande nationella resultat från delstudie 1 om avslutade barnavårdsutredningar). Studien visar att graden av samtycke från barn över 12 år varierar mellan 40 och 61 procent (NUSO, 2025, PM 5 Samtycke, hänvisningar och insatser). I en studie från Stockholms universitet, som omfattar 2 123 barn och deras familjer från åtta kommuner, finns uppgifter om att samtycke från vårdnadshavare och barn saknas i 12 procent av ärendena (Lundström, T., m.fl., People processing in the Swedish child welfare system: services to whom, on what grounds and what type?, 2024).

4.4.1 Tidigare utredningar om insatser utan samtycke

Möjligheten för socialtjänsten att besluta om insatser till barn, unga och vårdnadshavare när samtycke saknas har tidigare varit föremål för utredning. Det finns i dag vissa möjligheter att besluta om insatser till barn och unga utan samtycke, men det saknas en möjlighet att besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke. LVU-utredningen konstaterade i betänkandet Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga (SOU 2000:77) att det framför allt är yngre barn som far illa på grund av hemförhållanden och att bristen på möjliga insatser kan innebära att socialtjänsten står passiv och avvaktar till dess ett omhändertagande enligt LVU blir aktuellt. Utredningen föreslog att det i LVU skulle införas en ny möjlighet som ger socialnämnden möjlighet att besluta om att ett barn ska gå förskola, i förskoleklass eller på fritidshem, även om föräldrarna motsätter sig det (s. 157–164). Utredningens förslag ledde inte till lagstiftning och behandlades inte i den efterföljande propositionen (prop. 2002/03:53).

Även Utredningen om tvångsvård för barn och unga hade i uppdrag att se över tillämpningen av 22 § LVU och analysera behovet av ändrade regler för dessa insatser (SOU 2015:71). I betänkandet Barns och ungas rätt till tvångsvård – Förslag till ny LVU bedömde utredningen att det saknades underlag för en mer genomgripande förändring av 22 § LVU men ansåg däremot att det fanns ett behov av att möjliggöra öppna insatser utan samtycke för unga till följd av deras eget beteende även efter att en placering upphört. Utredningen föreslog därför att en ny bestämmelse skulle införas som tydliggör att öppna insatser utan samtycke även kan beslutas vid upphörande av vård enligt LVU på grund av eget beteende, om barnet eller den unge bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser för att hindra ett sådant beteende som föranledde placeringen.

Utredningen konstaterade också att öppna insatser för vårdnadshavare utan samtycke vid brister i barns och ungas hemmiljö skulle kunna fylla en viktig funktion vid sidan av de möjligheter som dagens lagstiftning ger. Utredningen gjorde bedömningen att stödet till vårdnadshavare behöver förbättras, för att göra vården stabilare och tryggare för ett barn som omhändertagits. Utredningen föreslog därför att socialnämnden aktivt ska erbjuda vårdnadshavare till barn som vårdas med stöd av 2 § LVU stöd som kan bidra till att de blir delaktiga i vården av barnet och utvecklas i sitt föräldraskap. Även Barnkonventionsutredningen konstaterade i betänkandet Barnkonventionsutredningen och svensk rätt (SOU 2020:63) att det saknas möjlighet att tvångsvis ge föräldrar stöd. Utredningen menade att avsaknaden av mindre ingripande verktyg än vård enligt LVU kan innebära dels att det inte går att ge barnets föräldrar det stöd som barnet behöver, dels att vård enligt LVU måste beslutas trots att mindre ingripande åtgärder hade varit tillräckliga. Enligt utredningen kan det diskuteras om detta är förenligt med artikel 18.2 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) om skyldigheten att ge lämpligt stöd till föräldrar och vårdnadshavare när de ska fullgöra sitt ansvar för barnets uppfostran. Utredningen tar i sammanhanget även upp principerna om barnets bästa (artikel 3.1), nödvändigt åtskiljande (artikel 9) och rätten till privat- och familjeliv (artikel 16) (s. 770).

Enligt Socialstyrelsens rapport Kartläggning av tillämpningen av förebyggande insatser enligt 22 § LVU från 2015, angav en stor andel socialnämnder att bestämmelsen sällan används bl.a. för att det oftast går att komma tillräckligt långt med insatser som bygger på samtycke.

Regeringen gav Socialstyrelsen i uppdrag 2018 att redogöra för kunskapsläget om öppna insatser utan samtycke till barn, unga och till vårdnadshavare, bl.a. utifrån erfarenheterna i Norge och Danmark och bedöma om det är motiverat med en lagändring inom området. Uppdraget utökades 2019 till att lämna förslag om författningsändringar så att barn kan få öppna insatser i fler fall och i fler situationer (S2019/04727). I Socialstyrelsens rapport Öppna insatser utan samtycke – Rapport till regeringen S2019/04727 föreslog Socialstyrelsen bl.a. att barn som har fyllt 12 år får nämnden besluta om insats även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det. Socialstyrelsen bedömer dock att det är osäkert om en lagändring som möjliggör öppna insatser utan samtycke till vårdnadshavare skulle kunna säkerställa en varaktig och hållbar förändring av vårdnadshavarens föräldraförmåga i en situation där vårdnadshavaren inte är motiverad till att förändra sin situation.

4.4.2 Vad är insatser?

Öppna insatser är ett begrepp som förekom i den nu upphävda socialtjänstlagen (2001:453), och som ersattes med uttrycket insatser för att tillgodose personliga behov i den nu gällande socialtjänstlagen. I promemorian används uttrycket ”insatser i öppna former” i stället för uttrycket ”öppna insatser” även om någon skillnad i sak inte är avsedd (s. 101). Öppna insatser kan avse kontaktpersoner, kontaktfamiljer, stöd- och behandlingsinsatser som ges av yrkesverksamma eller förebyggande insatser som riktar sig till individer och grupper (prop. 2012/13:10 s. 99 och 100). Öppna insatser kan även ges till barn och unga som bor i familjehem, hem för vård eller boende (HVB) eller stödboende, men med öppna insatser avses inte placeringar utanför det egna hemmet (prop. 2022/23:64 s. 10). Inom ramen för denna lagrådsremiss avses med begreppet insatser det som tidigare omfattades av begreppet öppna insatser (se avsnitt 6.3).

I den officiella statistiken, som årligen publiceras av Socialstyrelsen, redovisas öppenvårdsinsatserna indelade i insatstyperna strukturerade öppenvårdsprogram, behovsprövat personligt stöd och kontaktperson/kontaktfamilj. Antal barn och unga med minst en behovsprövad öppenvårdsinsats den 1 november 2024 är totalt 35 310. Det är fler pojkar (18 444) än flickor (16 866). Det är flest barn i ålder 0–12 år som har en insats (10 168 pojkar och 8 327 flickor) (Socialstyrelsen statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2024, tabell 9 a).

4.5 Det finns i dag möjlighet att besluta om insatser utan samtycke till barn och unga

I 21 kap. 1 § SoL regleras insatser för att tillgodose barns personliga behov utan vårdnadshavarens samtycke. För ett barn som har fyllt 12 år får nämnden besluta om insatser för att tillgodose barnets personliga behov även utan vårdnadshavarens samtycke. För barn som har fyllt 12 år men inte 15 år får det göras om det är lämpligt och barnet samtycker till det. Om barnet har fyllt 15 år kan ett sådant beslut även fattas på barnets begäran. Vårdnadshavarens samtycke krävs dock alltid för insatser i form av vård i ett familjehem, jourhem, stödboende eller HVB och för insatser i form av boende i bostäder med särskilt stöd. Som framgår ovan saknas det i dag en möjlighet för socialnämnden att besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke.

Av 6 kap. 13 a § föräldrabalken framgår att om barnet står under vårdnad av två vårdnadshavare och endast den ena samtycker till en behandling i öppna former till stöd för barnet som ges med stöd av 11 kap. 1 § SoL, får socialnämnden besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa.

Det finns bestämmelser i LVU om förebyggande insatser. Socialnämnden får med stöd av 22 § LVU besluta om vissa förebyggande insatser för den som är under 20 år. Dessa insatser kan beslutas om det kan antas att barnet eller unge till följd av missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende kommer att behöva beredas vård med stöd av LVU om beteendet fortsätter.

Det krävs också att det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare. De insatser nämnden kan besluta om är att delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten eller hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson.

I 23 kap. SoL finns bestämmelser om uppföljning av ett barns situation. Syftet med bestämmelserna är dels att ge socialnämnden en möjlighet att fortsatt ha uppsikt över barnets förhållanden i de fall det finns en berättigad oro för barnets situation i hemmet eller förhållanden i övrigt, dels att nämnden fortsatt ska kunna arbete motiverande för att möjliggöra de insatser till barnet som nämnden anser behövs (prop. 2012/13:10 s. 133 och 134). Uppföljning av ett barns situation förutsätts i regel ske under frivilliga former (prop. 2024/25:89 s. 504). Socialnämnden kan dock besluta om uppföljning av barnets situation utan vårdnadshavarens och barnets samtycke när en utredning som gäller ett barns behov av skydd eller stöd har avslutats utan beslut om insats eller när placeringen av ett barn i ett familjehem, skyddat boende eller HVB har upphört, om barnet bedöms vara i särskilt behov av nämndens skydd eller stöd utan att förhållandena är sådana som avses i LVU (23 kap. 1 och 2 §§ SoL). I detta sammanhang kan även nämnas att tidsgränsen för när en uppföljning ska vara avslutad förlängdes från två till sex månader genom propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89), se 23 kap. 5 § SoL. Utredningen om stärkt barnrättsperspektiv i LVU (S 2023:13) har bl.a. haft i uppdrag att se över frågor som gäller uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU, utredning utan insats och efter placering enligt socialtjänstlagen. Utredningen har bedömt att tiden för uppföljning efter avslutad LVU bör förlängas till ett år, men att tidsgränsen för uppföljning efter avslutad placering enligt socialtjänstlagen fortsatt bör vara sex månader. Utredningen föreslår att det ska införas en skyldighet för socialnämnden att överväga att beslut om uppföljning av ett barns situation när en utredning som gäller ett barn behov av skydd eller stöd har avslutats utan beslut om insats samt att uppföljning ska kunna beslutas när omfattande insatser till skydd och stöd för ett barn har upphört oplanerat. Ett sådant beslut föreslås kunna fattas utan vårdnadshavarens eller barnets samtycke. Om barnet bedöms vara i särskilt behov av nämndens skydd eller stöd och samtycke till insats saknas, utan att förhållanden är sådana som avses i LVU (SOU 2026:8 s. 32–34).

4.5.1 Möjligheten till förebyggande insatser när samtycke saknas används sällan

Det har länge varit känt att regleringen om förebyggande insatser i 22 § LVU sällan används. LVU-utredningen framförde år 2000 i betänkandet Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga (SOU 2000:77) det beklagliga i att socialnämnden inte i större utsträckning använt sig av förebyggande insatser, som skulle kunna förhindra att unga måste placeras utanför sina hem, och förespråkade att regleringen skulle användas mer i framtiden (s. 163 och 164).

Nästan tio år senare togs den låga tillämpningsgraden återigen upp, denna gång av Barnskyddsutredningen i betänkandet Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU) (SOU 2009:68). Utredningen konstaterade att kunskapsunderlaget var begränsat, men trots detta kunde vissa orsaker till den låga tillämpningsgraden skönjas, såsom bristande uppmärksamhet kring bestämmelsen, avsaknaden av sanktioner när beslutet inte efterlevs och att förebyggande insatser sällan fungerar vid en accelererande destruktiv utveckling med missbruk och kriminalitet. I stället tvingar omständigheterna ofta fram ett beslut om omhändertagande och placering. Därtill tydde mycket på att socialtjänstens utbyggnad och utveckling av öppenvårdsinsatser och metoder ökat förutsättningarna för samförståndslösningar. Mot bakgrund av Barnskyddsutredningens uttalanden uppdrog regeringen 2014 åt Socialstyrelsen att genomföra en kartläggning för att få aktuell kunskap om i vilken utsträckning 22 § LVU tillämpas. Av Socialstyrelsens rapport (2015) Kartläggning av tillämpningen av förebyggande insatser enligt 22 § LVU framgår att sju av de 247 socialnämnder som svarade hade fattat beslut med stöd av 22 § LVU under perioden den 1 januari 2013 till den 30 september 2014. Det rörde sig om tolv beslut som berörde tio barn som samtliga var i åldern 15–18 år. Sex av dessa barn blev senare föremål för ansökan om vård med stöd av LVU. Socialnämnderna kunde redovisa vilka skäl som fanns till den begränsade tillämpningen och kunde då ange flera orsaker. Av de socialnämnder som besvarade Socialstyrelsens enkät uppgav 69 procent att det oftast går att komma tillräckligt långt med insatser som bygger på samtycke. Av de skriftliga kommentarerna som lämnades till Socialstyrelsen framgår emellertid att det vid bristande samtycke är vanligast att det i stället blir fråga om en ansökan om vård med stöd av LVU. Enligt 49 procent av de svarande kommunerna är regleringen om förebyggande insatser i 22 § LVU inte tillräckligt ingripande för att förändra aktuell problematik. Socialnämnderna angav i de skriftliga kommentarerna till Socialstyrelsens frågor att om barnet eller den unge motsätter sig insatserna faller också möjligheten att verkställa insatserna som beslutas med stöd av 22 § LVU och att det därmed i stället blir fråga om förutsättningar för vård med stöd av LVU finns. Avsaknaden av vägledning uppgavs av 46 procent som ett skäl till den låga tillämpningsgraden. Enligt enkätsvaren fanns en osäkerhet om när och hur bestämmelsen ska tillämpas. Avsaknaden av sanktionsmöjligheter angavs av 27 procent av de svarande socialnämnderna som orsak till den låga tillämpningsgraden. Bestämmelsen beskrevs som tandlös eftersom socialnämnden inte har något lagligt stöd för att vidta några åtgärder när samtycke saknas. Flera av de socialnämnder som svarade på Socialstyrelsens enkät, 21 procent, uppgav att de ofta arbetar med insatser i ett tidigt skede, som exempelvis med sociala insatsgrupper och att den negativa utvecklingen således bryts i ett tidigare skede.

Av promemorian framgår att 30 kommuner fick frågan om hur många beslut med stöd av 22 § LVU de fattat under 2022. Av de 26 kommuner som svarade hade endast sex kommuner fattat sammanlagt nio beslut. Slutsatserna som dras i promemorian är att beslut fortsatt är sällan förekommande och att skälen till den låga tillämpningen som framförts till utredningen i stort överensstämmer med de som framgår av Socialstyrelsens kartläggning.

4.6 Ett stort reformarbete pågår på social- och kriminalpolitikens område

Förslagen i den här lagrådsremissen utgör en del av den omläggning som regeringen gör inom såväl socialpolitiken som kriminalpolitiken. Under 2025 trädde den nya socialtjänstlagen i kraft (En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter, prop. 2024/25:89). Den 19 mars 2026 beslutades lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga med förslag om att en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga ska ersätta nu gällande LVU. I januari 2026 redovisade utredningen om stärkt barnrättsperspektiv i LVU övriga delar av sitt uppdrag, som rör bl.a. stärkt skydd och rättssäkerhet i samband med umgängessituationer och vårdens upphörande liksom att se över behovet av ökad sakkunskap i ärenden och mål enligt LVU (SOU 2026:8). Betänkandet bereds i Regeringskansliet.

De allra flesta barn och unga som vistas på Statens institutionsstyrelse (SiS) särskilda ungdomshem vårdas enligt LVU. Som ett led i att reformera den statliga barn- och ungdomsvården som SiS ansvarar för har regeringen gett en utredare i uppdrag att reformera och se över den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag och organisation. Uppdraget ska redovisas den 11 augusti 2026 (dir. 2024:13 och 2025:39).

I juni 2025 överlämnade Utredningen om HVB för barn och unga betänkandet Hem för barn och unga. För en trygg, säker och meningsfull vård (SOU 2025:84). Utredningen föreslår bl.a. en ny placeringsform kallad hem för barn och unga, som ska möjliggöra en mer differentierad och individanpassad vård i syfte att bättre kunna möta barns och ungas olika vårdbehov. Utredningen föreslår även nya befogenheter för socialnämnden och föreståndaren att kunna besluta om vissa inskränkande åtgärder vid sådana hem (SOU 2025:84). Betänkandet har remitterats och bereds i Regeringskansliet.

När det gäller sluten ungdomsvård föreslår regeringen i propositionen Frihetsberövande påföljder för barn och unga (prop. 2025/26:132) att den påföljden ska utmönstras och att barn och unga i de fall en frihetsberövande påföljd inte kan undvikas ska dömas till fängelse i stället för sluten ungdomsvård. I propositionen Skärpta regler för unga lagöverträdare, som beslutades den 16 april 2026, föreslår regeringen bl.a. att straffbarhetsåldern under en femårsperiod ska sänkas till 13 år för allvarliga brott (prop. 2025/26:246).

4.7 Hänvisning till gällande rätt i denna lagrådsremiss

I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga som nämns ovan föreslås att en ny lag ska ersätta LVU. Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2027. Förslagen i denna lagrådsremiss föreslås träda i kraft den 2 januari 2027. Redovisningen av gällande rätt när det gäller vård av barn och unga i denna lagrådsremiss hänför sig därför i första hand till

bestämmelserna i förslaget till den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

5 En ny lag om insatser till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

5.1 Fler möjligheter för socialnämnden att agera till skydd och stöd för barn och unga vid bristande medverkan

Regeringens bedömning

Socialnämnden bör få utökade befogenheter att besluta om insatser till och krav på vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Remissutfallet är blandat. Flera remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen* och *Myndigheten för delaktighet*, instämmer i att det finns ett behov av att utöka socialtjänstens möjligheter att stödja och skydda barn när samtycke saknas. *Åklagarmyndigheten* anser att gällande socialrättslig lagstiftning inte erbjuder tillräckliga verktyg för att förebygga brottslighet bland barn och unga. Flera remissinstanser, bl.a. *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* och *Finspångs*, *Gotlands*, *Göteborgs* och *Varbergs kommuner*, anser att den föreslagna reglering i vissa fall skulle ge nämnden möjlighet att stödja vårdnadshavare, barn och unga innan problemen eskalerar och innebära att mer ingripande åtgärder, såsom omhändertaganden för vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, kan undvikas. *Markaryds kommun* ser i stället positivt på att ingripande åtgärder tidigare i barns liv förhoppningsvis kan leda till minskat lidande och lägre samhällskostnader.

Många remissinstanser, bl.a. *Kammarrätten i Stockholm* och *Länsstyrelserna i Skåne* och *Västernorrlands län*, är tveksamma till att regleringen kommer att lösa de problem som tas upp. Barnombudsmannen anser att förslagen varken är lämpliga eller tillräckliga för att säkerställa att barn får det stöd och det skydd som de har rätt till. Flera remissinstanser, bl.a. Föreningen Sveriges socialchefer och Vision, anser att insatser till vårdnadshavare utan samtycke inte är effektivt.

Flera remissinstanser, bl.a. Kristianstads kommun och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*), framhåller att det finns behov av nya

verktyg i utrymmet mellan frivillighet och tvång. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och Varbergs kommun anser att den föreslagna lagstiftningen kan fylla det glappet. Andra remissinstanser, bl.a. Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet och *Vision* delar inte bedömningen att det behövs mer tvång i socialtjänstens arbete.

Göteborgs, *Södertälje* och *Umeå kommuner* anser att det är positivt att den nya regleringen betonar vårdnadshavarens ansvar för barnets omsorg. SKR och Kristianstads kommun för fram att det för individer med intellektuell funktionsnedsättning respektive för utlandsfödda föräldrar kan vara hjälpsamt att kunna besluta om tydliga ramar och krav. *Kristianstads kommun* påpekar att regleringen även kan hjälpa syskon.

Finspångs och Södertälje kommuner samt Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att de nuvarande bestämmelserna om förebyggande insatser enligt 22 § LVU inte fungerar ändamålsenligt. Vissa remissinstanser, bl.a. *Förvaltningsrätten i Umeå*, *Göteborgs universitet*, *Maskrosbarn* och *Sveriges advokatsamfund* och *Sundsvalls kommun*, ifrågasätter behovet av en utökning eller anser att befintlig lagstiftning är tillräcklig. Flera remissinstanser, bl.a. *Bollnäs kommun* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet*, påpekar andra orsaker till det låga användandet av 22 § LVU. Några remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen*, *Rädda barnen*, *Vision* och *Juridiska* och Samhällsvetenskapliga fakulteterna vid Stockholms universitet anser att det saknas en djupare analys av hur 22 § LVU har tillämpats samt varför, och i vilken omfattning som, enskilda tackar nej till insatser. *Borås* och Gotlands kommuner anser att de vårdnadshavare som är svåra att motivera även fortsättningsvis kommer vara svåra att nå.

Varbergs kommun anser att den föreslagna regleringen följer intentionen med den nya socialtjänstlagen. *Helsingborgs kommun* anser att det förebyggande arbetet kan komma att underlättas. En fjärdedel av remissinstanserna, bl.a. *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), Umeå kommun och *Umeå universitet* anser att förslagen i promemorian riskerar att försvåra implementeringen och motverka syftet med den nya socialtjänstlagen. Flera remissinstanser, däribland *Civil Rights Defenders*, Gotlands kommun, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet och *SOS Barnbyar*, har synpunkter på att den nya socialtjänstlagen skulle kunna lösa flera av de problem som promemorian försöker lösa eller att regeringen bör avvakta med att gå vidare med förslagen till dess att effekterna av den nya socialtjänstlagen och andra initiativ har kunnat utvärderats.

Knappt 40 procent av remissinstanserna, såsom *Fryshuset*, Socialstyrelsen och Sveriges advokatsamfund, anser att förslagen riskerar att skada förtroendet och tilliten till socialtjänsten. *Stockholms kommun* anser att delar av förslagen riskerar att öka rädslan för tvångsingripanden från socialtjänsten, vilket *Autism Sverige* och *Riksförbundet FUB* anser är en rädsla som många föräldrar med funktionsnedsättning redan i dag känner.

En knapp tredjedel av remissinstanserna har synpunkter på förslagens förenlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet, bl.a. Föreningen Sveriges socialchefer och *Statens beredning för medicinsk och social utvärdering* (*SBU*). Flera remissinstanser, bl.a. Brå, Rädda barnen och Stockholms kommun, påpekar att det är osäkert vilken inverkan som tvång har på effekterna av insatser och vissa för fram att det finns en risk att tvångsåtgärder inverkar negativt på utfallet. Akademikerförbundet SSR och Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet anser att

utgångspunkten i promemorian om att allvarligare problem kan förebyggas och mer ingripande åtgärder kan undvikas inte är grundat i forskning på området. Stiftelsen Allmänna barnhuset och SKR för fram att det finns forskning om hur situationen är och blir för placerade barn och att det i sig kan motivera andra tillvägagångssätt. Myndigheten för delaktighet och Umeå kommun framhåller att nya arbetssätt som bygger mottaglighet hos målgruppen behöver utvecklas. *Länsstyrelsen i Västra Götaland län* påtalar risken att införa en lagstiftning innan kunskapsbaserade och anpassade metoder finns.

Flera remissinstanser, bl.a. Barnafrid och *Riksdagens ombudsmän* (*JO*) befarar att det motiverande arbetet kommer prioriteras bort när en möjlighet att besluta om insatser utan samtycke införs. Umeå universitet för fram att den mycket ansträngda situation som landets socialtjänster befinner sig i är ett skäl i sig att inte införa den nya regleringen. Göteborgs, Helsingborgs och *Huddinge kommuner* samt *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* anser att förslagen kan riskera att förenkla komplexa problem. *Stiftelsen Allmänna barnhuset* anser att den nya regleringen ställer mycket höga krav på socialarbetare. Akademikerförbundet SSR invänder starkt mot bedömningen att socialsekreterarnas profession stärks genom utökade möjligheter att använda tvång. *Landskrona kommun* anser att den föreslagna regleringen kan minska antalet utredningar av barns behov av skydd eller stöd som avslutas utan åtgärd. Akademikerförbundet SSR, Föreningen Sveriges socialchefer samt Bollnäs kommun anser att det finns andra anledningar till att utredningar avslutas när samtycke saknas.

Flera remissinstanser, bl.a. *Institutet för mänskliga rättigheter* och JO, har synpunkter på att det är svårt att bedöma konsekvenserna av den föreslagna regleringen utifrån det omfattande reformarbete som pågår inom socialtjänstens område. Flera remissinstanser, såsom JO och Kammarrätten i Stockholm, anser att det är av stor vikt att det fortsatta lagstiftningsarbetet samordnas utifrån omfattande parallella processer.

Skälen för regeringens bedömning

Socialnämnden behöver kunna agera tidigt till skydd och stöd för barn och unga

Barn och unga behöver stöd och skydd från vuxenvärlden för att utvecklas positivt och för att få sina rättigheter tillgodosedda, bl.a. rätten till skydd mot våld och andra övergrepp och mot att utnyttjas i eller dras in i kriminalitet. Om ett barns vårdnadshavare av olika anledningar inte kan ta sitt ansvar gentemot barnet kan vårdnadshavarna behöva stöd. Även barnet kan behöva skydd och stöd för att inte fara illa. Av 18 kap. socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, framgår socialnämndens ansvar för barn och ungas uppväxtförhållanden. Socialnämnden ska bl.a. arbeta för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa. Nämnden ska även särskilt arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka skadligt bruk och beroende av t.ex. alkohol och narkotika samt brottslighet bland barn och unga. Socialnämnden ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveckling. Den yttersta åtgärden som socialnämnden har att tillgå för att skydda barn och unga är

att besluta om ett omhändertagande för vård utanför hemmet. Om samtycke saknas kan ett omhändertagande ske med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, som enligt förslag i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga ska ersättas av en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande.

Som framgår av avsnitt 4 är tidiga och träffsäkra insatser inom socialtjänsten viktiga för att förebygga att barn och unga utvecklas ogynnsamt och för att förhindra att destruktiva beteenden befästs och blir långvariga. Det är således viktigt att socialnämnden har tillräckliga verktyg för att kunna ta sitt ansvar för att förebygga och motverka att barn och unga far illa. Eftersom barns behov av skydd och stöd i flera fall hör ihop med brister hos deras vårdnadshavare, gäller detta inte bara i fråga om insatser till barnet eller den unge själv utan även i fråga om insatser till barnets vårdnadshavare.

Sverige befinner sig i en allvarlig samhällsutveckling där allt yngre gärningsmän begår grova brott. Socialnämnden är en central aktör i arbetet med att förhindra och motverka att barn och unga begår brott. Det handlar om såväl tidigt förebyggande arbete som möjligheter för socialnämnden att ge stöd och skydd till barn i riskzon eller i kriminalitet. Det är avgörande att de verktyg som socialnämnden har att tillgå inom ramen för arbetet med dessa barn och unga kan möta upp mot allvaret i situationen.

Stöd och skydd till barn och unga, samt till barns vårdnadshavare, i ett tidigt skede kan bryta en negativ utveckling. Det kan medföra att behov av mer ingripande åtgärder, såsom en placering av barnet eller den unge utanför det egna hemmet, i vissa fall kan undvikas. Detta får inte bara en positiv effekt för de barn och unga som berörs utan i de flesta fall, t.ex. när brottslighet kan förebyggas, även för samhället i stort.

Socialnämndens nuvarande möjligheter att agera utan samtycke är begränsade

Socialnämndens arbete bygger som utgångspunkt på frivillighet. Många vårdnadshavare, barn och unga tar också frivilligt del av det stöd som socialnämnden erbjuder. I promemorian uppskattas att ca 40 procent av de barn och unga vars behov utreds av socialnämnden och som bedöms vara i behov av stöd inte får det till följd av bristande samtycke från barnet eller den unge själv eller av barnets vårdnadshavare, en uppskattning som *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* anser att det behövs mer data för att säkerställa. Bland annat anser universitetet att det vore rimligt att invänta resultaten från forsknings- och utvecklingsprojektet Nationell uppföljning av socialtjänstens omställning (NUSO) innan en ny lag föreslås. Resultaten från NUSO som universitetet efterfrågar publicerades under 2025 och redogörs för i avsnitt 4.4. Studiens resultat bekräftar att det är en stor andel vårdnadshavare, barn och unga som inte samtycker till insatser. Graden av samtycke från vårdnadshavare varierar i huvudsak mellan 52 och 68 procent mellan kommuner medan graden av samtycke från barn över 12 år varierar mellan 40 och 61 procent mellan kommuner (NUSO, 2025, PM 5 Samtycke, hänvisningar och insatser).

Det finns i dag ingen möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare ska ta emot insatser inom socialtjänsten när vårdnadshavaren inte samtycker till det. Som framgår av avsnitt 4 finns det vissa befogenheter för socialnämnden att, innan situationen har blivit så allvarlig att ett omhändertagande för vård är aktuellt, besluta om insatser till barn och unga när samtycke från vårdnadshavare eller barnet eller ungdomen själv saknas. Bestämmelser om detta finns i socialtjänstlagen och LVU. Dessa befogenheter är dock begränsade.

Enligt 21 kap. 1 § SoL kan nämnden besluta om insatser för barn som är 12 år eller äldre även utan vårdnadshavarens samtycke. Det förutsätter dock att det är lämpligt med ett sådant beslut och att barnet samtycker eller, om barnet har fyllt 15 år, även om han eller hon begär det. Dessutom kan nämnden enligt 23 kap. SoL besluta om att följa upp ett barns situation utan vårdnadshavarens och barnets samtycke. Det gäller dock endast under vissa förutsättningar när en utredning om ett barns behov av skydd eller stöd har avslutats utan beslut om insats eller när placeringen av ett barn i ett familjehem, skyddat boende eller hem för vård eller boende (HVB) har upphört. Som framgår av avsnitt 4 föreslår Utredningen om stärkt barnrättsperspektiv i LVU i sitt betänkande Rättssäker samhällsvård för barn och unga (SOU 2026:8) bl.a. att det ska införas en skyldighet för socialnämnden att överväga att besluta om uppföljning av ett barns situation när en utredning som gäller ett barns behov av skydd eller stöd har avslutats utan beslut om insats samt att uppföljning ska kunna beslutas när omfattande insatser till skydd och stöd för ett barn har upphört oplanerat. Ett sådant beslut föreslås kunna fattas utan vårdnadshavarens eller barnets samtycke, om barnet bedöms vara i särskilt behov av nämndens skydd eller stöd och samtycke till insats saknas, utan att förhållandena är sådana som avses i LVU.

Enligt 22 § LVU får socialnämnden besluta om förebyggande insatser till barn och unga om insatserna inte kan ges med samtycke av barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv, eller av den unge. Barnet eller den unge ska uppvisa ett sådant beteende som kan ligga till grund för ett omhändertagande för vård, dvs. missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende. Samma beteenden, dock något utökade, föreslås kunna ligga till grund för vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande. Det ska också kunna antas att barnet eller den unge kommer att behöva beredas vård om beteendet fortsätter, dvs. det ska kunna antas att han eller hon genom sitt beteende kommer att utsätta sin hälsa eller utveckling för påtaglig risk att skadas. Socialnämnden kan i dessa fall besluta att barnet eller den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson eller att barnet eller den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten. Enligt regeringen är tillämpningsområdet för bestämmelsen mycket snävt.

Om ett barn har två vårdnadshavare och endast en av dem samtycker till en åtgärd till stöd för barnet, bl.a. behandling i öppna former eller utseende av en kontaktperson eller kontaktfamilj enligt socialtjänstlagen, får socialnämnden enligt 6 kap. 13 a § föräldrabalken besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Detta berör dock endast frågan om vårdnadshavarens samtycke.

Socialnämnden använder inte de nuvarande möjligheterna

Det framgår av promemorian att socialnämnden i många fall inte använder sig av möjligheterna att besluta om insatser till barn och unga när samtycke saknas innan situationen har blivit så allvarlig att förutsättningarna för att omhänderta barnet eller den unge är uppfyllda. Som framgår av avsnitt 4 har regleringen om förebyggande insatser i 22 § LVU varit föremål för flera utredningar och uppdrag till Socialstyrelsen. En närmare redogörelse av tillämpningen av den bestämmelsen, vilket bl.a. *Socialstyrelsen* och *Juridiska* och *Samhällsvetenskapliga fakulteterna vid Stockholms universitet* efterfrågar, finns i avsnitt 4.5.

Enligt Socialstyrelsens rapport Kartläggning av tillämpningen av förebyggande insatser enligt 22 § LVU från 2015 angav en stor andel socialnämnder att bestämmelsen sällan används bl.a. för att det oftast går att komma tillräckligt långt med insatser som bygger på samtycke. Flera remissinstanser, bl.a. *Bollnäs kommun* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet*, för fram att bättre metoder för öppenvård och behandling har tillkommit som gör att 22 § LVU inte behöver tillämpas. Regeringen anser att det är positivt om den begränsade användningen av 22 § LVU till viss del har sin grund i att stödet kan ges med samtycke och med effektiva metoder. Av Socialstyrelsens rapport framgår dock även att knappt hälften av de svarande socialnämnderna angav att förebyggande insatser enligt 22 § LVU, dvs. särskilt kvalificerad kontaktperson och behandling i öppna former inom socialtjänsten, inte är tillräckligt ingripande för att förändra den aktuella problematiken, medan en dryg fjärdedel anger att avsaknaden av sanktionsmöjligheter orsakar den låga tillämpningsgraden.

Socialnämnden bör få fler möjligheter att agera tidigt till skydd och stöd för barn och unga när samtycke saknas

Som framgår ovan är de befogenheter som socialnämnden har att agera till skydd och stöd för barn och unga när samtycke saknas begränsade. Det finns överhuvudtaget inga möjligheter att besluta om insatser till en vårdnadshavare om han eller hon inte samtycker. I 22 § LVU regleras den enda möjligheten som finns att besluta om insatser inom socialtjänsten till barn och unga som inte själva samtycker till insatsen. I likhet med *Finspångs* och *Södertälje kommuner* samt *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* instämmer regeringen i promemorians bedömning att den nuvarande regleringen i 22 § LVU inte framstår som ändamålsenlig. Den omständigheten att regleringen sällan används i dag leder inte enligt regeringens mening till slutsatsen att det är obehövligt med befogenheter för socialnämnden att agera när samtycke saknas. Tvärtom, anser regeringen, till skillnad från *Förvaltningsrätten i Umeå* samt *Sundsvalls kommun*, att den begränsade användningen av dagens befogenheter talar för att socialnämnden behöver fler, ändamålsenliga, befogenheter för att nämnden ska kunna ta sitt ansvar för att dels i ett tidigt skede, dels då en problematik redan har utvecklats kunna skydda och stödja barn och unga för att förhindra att de far illa. Det gäller inte minst i arbetet med att förebygga brottslighet bland barn och unga, där regeringen, i likhet med *Åklagarmyndigheten,* anser att gällande lagstiftning på det socialrättsliga området inte erbjuder verktyg i tillräcklig omfattning. I likhet med *Kristianstads kommun* och *SKR* ser regeringen att det finns ett glapp mellan frivilliga

insatser enligt socialtjänstlagen och ett omhändertagande med tvång. Regeringen anser därför, till skillnad från bl.a. *Göteborgs universitet*, *Maskrosbarn*, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*, *Sveriges advokatsamfund* och *Vision* men i likhet med bl.a. *Barnombudsmannen* och *Myndigheten för delaktighet*, att socialnämnden behöver ha fler verktyg att agera när samtycke saknas. Det påverkar samhällets förtroende för socialtjänsten att det inte finns möjlighet att agera tidigare i syfte att stödja och skydda barn när det inte finns samtycke.

För att socialnämnden ska kunna stödja och skydda barn och unga behöver de kunna besluta om verkningsfulla insatser utifrån barnets eller den unges behov och socialnämnden bör även kunna ge stöd genom att ställa vissa krav på barnet eller den unge (avsnitt 6.2 och 7.3). I samma syfte behöver motsvarande befogenheter gälla i förhållande till vårdnadshavare (avsnitt 6.1 och 7.2). Även när det är vårdnadshavaren som inte tar emot de insatser som socialnämnden bedömer att de är i behov av för att de ska kunna ta sitt föräldraansvar är det barnet i fråga som riskerar att fara illa.

Sådana möjligheter skulle medföra att socialnämnden kan stödja och skydda barn och unga i fler fall än i dag. Ytterligare möjligheter för socialnämnden att vidta åtgärder när samtycke saknas kan också, så som anges i promemorian, bidra till att förebygga att barn och unga involveras i, ägnar sig åt eller återfaller i kriminalitet. De kan även bidra till att förhindra nyrekrytering av barn och unga till kriminella nätverk.

De utökade möjligheterna är ett komplement till det förebyggande arbetet enligt socialtjänstlagen

En ny socialtjänstlag trädde i kraft den 1 juli 2025. I den nya lagen har socialtjänstens förebyggande ansvar förstärkts och det anges uttryckligen i 2 kap. 4 § SoL att socialtjänsten ska arbeta förebyggande. I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) anges att syftet med förebyggande arbete är att förhindra eller motverka att ett problem eller behov uppstår, men även att förhindra eller motverka att redan uppkomna problem eller behov upprepas, förvärras eller blir mer omfattande. Det förebyggande arbetet ska ses som ett nytt förhållningssätt, med ambitionen att uppnå en situation där tonvikten ligger på proaktivt och förebyggande arbete i stället för på reaktiva åtgärder (s. 205 och 206). Det förebyggande arbetet har en central betydelse i socialtjänstens uppdrag att se till att barn, unga och deras familjer vid behov får tillgång till stöd och skydd (s. 428 och 429). Kommunen ska också enligt 7 kap. 1 § SoL planera sina insatser för enskilda och då särskilt väga in behovet av tidiga och förebyggande insatser. Införande av befogenheter för socialtjänsten att agera tidigare och i fler fall när samtycke saknas innebär en stor omställning för socialtjänstens arbetssätt och stärker enligt regeringens mening socialtjänstens förebyggande uppdrag.

Varbergs kommun anser att föreslagen i promemorian följer intentionen med den nya socialtjänstlagen. Många remissinstanser, däribland *Bris*, *Umeå kommun* och *Umeå universitet*, anser tvärtom att förslagen riskerar att försvåra implementeringen och motverka syftet med den nya socialtjänstlagen. Förslagen stämmer enligt remissinstanserna inte överens med

den nya socialtjänstlagens intentioner om en förebyggande, lätt tillgänglig och kunskapsbaserad socialtjänst. Regeringen anser inte att det finns ett sådant motsatsförhållande. Socialnämnden måste ha tillräckliga verktyg för att dels kunna arbeta förebyggande, dels kunna ingripa till stöd och skydd för barn och unga i de fall de har börjat utveckla en problematik. Socialtjänsten arbetar redan i dag med tvång i syfte att skydda barn och unga. Till skillnad från *Nordmalings kommun* anser därför regeringen att det inte handlar om att implementera två motstridiga förhållningssätt, utan om att ge socialnämnden fler möjligheter att agera effektivt i ett redan existerande system som sträcker sig från tidigt förebyggande insatser till ingripande tvångsåtgärder. Syftet är detsamma, nämligen att ge stöd och skydd till barn och unga.

Föreningen Sveriges socialchefer anser att förslagen motverkar den stora förändringskraft som den nya socialtjänstlagen bär med sig. Regeringen, som också har stora förhoppningar på förändringskraften i den nya socialtjänstlagen, anser i stället att ytterligare befogenheter för socialtjänsten som avses i denna lagrådsremiss kommer att utgöra ett värdefullt komplement till socialtjänstlagen, i de fall då socialtjänstlagen inte ger tillräckliga verktyg men då förutsättningar för omhändertagande med tvång inte finns. I likhet med *Helsingborgs kommun* anser regeringen att det förebyggande arbetet kan komma att underlättas genom att socialtjänsten får verktyg att agera även när vårdnadshavare, barn och unga inte medverkar till att insatser ska komma till stånd.

De utökade möjligheterna innebär att skyddet och stödet för barn och unga stärks

Utökade befogenheter för socialnämnden att besluta om insatser och krav till barn och unga när samtycke saknas medför enligt regeringens mening att skyddet och stödet för dessa stärks. När det gäller barn handlar det i det sammanhanget framför allt om de äldre barnen. I likhet med promemorian anser regeringen att nya möjligheter för socialnämnden att besluta att vårdnadshavare ska ta emot insatser när samtycke till sådana insatser saknas och uppfylla vissa krav, kan leda till att stödet och skyddet för såväl yngre som äldre barn stärks. Som framgår av avsnitt 4 har socialtjänsten svårt att nå yngre barn. Framför allt möjligheten för socialnämnden att kunna besluta om insatser och krav utan samtycke till vårdnadshavare innebär att socialnämndens utrymme att stödja och skydda yngre barn utvidgas.

Även om det stödjande föräldraskapet som skyddsfaktor avtar ju äldre barnet blir (se avsnitt 4), är det viktigt att vårdnadshavarna även är involverade och engagerade i arbetet med att stödja äldre barn. I bl.a. Socialstyrelsens vägledning om tillämpningen av 22 § LVU poängteras vikten av att föräldrar involveras i arbetet med att stödja sina barn eftersom det många gånger är en förutsättning för en lyckad behandling att både föräldrar och andra viktiga personer runt familjen deltar i den (Förebyggande insatser enligt LVU – En vägledning om tillämpningen av 22 § LVU, 2019, s. 20). Som *Kristianstads kommun* påpekar kommer en reglering som stärker vårdnadshavare i sitt föräldraskap även att kunna hjälpa andra barn i familjen. Regeringen anser, i likhet med *Göteborgs*, *Södertälje* och *Umeå kommuner*, att det är positivt att vårdnadshavares ansvar för barns omsorg kan betonas genom en ny reglering.

Enligt 14 kap. 2 § SoL ska socialnämnden genast inleda en utredning om nämnden får information om något som skulle kunna leda till en åtgärd av nämnden. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har inom ramen för sin tillsyn konstaterat att socialtjänsten i flera fall bl.a. har underlåtit att inleda en utredning av barns behov av skydd eller stöd eller dröjt med att inleda en sådan i situationer när det har funnits uppgifter som visat att barnet kan vara i behov av socialtjänstens insatser. Enligt IVO är en frekvent och särskilt allvarlig brist att socialnämnden underlåter att inleda en utredning vid misstanke om att barn har bevittnat och utsatts för våld i hemmet (Tillsyn av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn och unga – Redovisning av regeringsuppdrag S2020/08835, 2023, s. 14). Det anges i promemorian att socialnämnden ibland inte inleder en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd på grund av att vårdnadshavarna inte vill ta emot stöd. I likhet med det som anges i promemorian anser regeringen att sådana utökade befogenheter för socialnämnden som föreslås i lagrådsremissen kan medföra att barns behov uppmärksammas i större utsträckning än i dag. Genom att socialnämnden får fler möjligheter att agera utan vårdnadshavares samtycke kan fler utredningar av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd komma till stånd och leda till faktiska åtgärder. De utökade befogenheterna kan, som *Landskrona kommun* för fram, minska antalet utredningar som avslutas utan åtgärd. Även om bristande resurser och stora behov hos socialtjänstens målgrupper också kan utgöra anledningar till att en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd avslutas när samtycke saknas, vilket *Akademikerförbundet SSR*, *Bollnäs kommun* och *Föreningen Sveriges socialchefer* för fram, innebär förslagen att en sådan utredning i vart fall inte är beroende av vårdnadshavarens inställning.

Regeringen konstaterar att den problembild som framgår av promemorian och som redogörs för i avsnitt 4 visar på att det inte finns ett enkelt svar på varför vårdnadshavare avböjer insatser. Flera remissinstanser, bl.a. *Rädda barnen* och *Vision*, anser att det saknas en djupare analys av varför vårdnadshavare inte tar emot insatser. Regeringen instämmer i att det behövs mer kunskap om detta. Som regeringen pekar på i avsnitt 4 är dock samhällsutvecklingen på pass allvarlig att sådan forskning inte kan avvaktas. Dessutom kan förslagen komma att bidra till kunskapsutvecklingen i denna fråga. Som *Borås* och *Gotlands kommuner* pekar på handlar det ofta om vårdnadshavare som i dagsläget är svåra att motivera, såsom individer med intellektuella funktionsnedsättningar, psykisk ohälsa eller sjukdom, vilket är grupper som troligen kommer att vara svåra att nå även om insatser kan beslutas utan samtycke. I likhet med *SKR* menar dock regeringen att det för individer med sådana svårigheter även kan vara hjälpsamt att få tydliga ramar för vad som förväntas. *Kristianstads kommun* för även fram att många utlandsfödda vårdnadshavare uppfattar att det vore lättare att leva upp till socialtjänstens förväntningar om dessa varit tydliga krav. Enligt regeringen innebär således möjligheten för socialnämnden att besluta om insatser och krav när samtycke saknas att socialnämnden tydligare kan kommunicera vad som förväntas av vårdnadshavare för att barn ska kunna få det stöd som de har rätt till. Regeringen vill därutöver framhålla att den enskildes individuella förut-

sättningar alltid ska beaktas vid beslut om insatser och krav, se avsnitt 6.1.1, 6.2.1, 7.2 och 7.3.

I promemorian görs bedömningen att införandet av en möjlighet för socialnämnden att besluta om insatser till och krav på barn och unga när samtycke saknas kan riskera att förenkla komplexa problem och bakomliggande orsaker till att barn och unga utvecklar ett normbrytande beteende. *Göteborgs* och *Huddinge kommuner* samt *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* instämmer i den bedömningen. Det kan innebära en risk för att barnets eller den unges underliggande problematik inte uppmärksammas. I promemorian anges även att vissa aktörer har påtalat att barns och ungas normbrytande beteende oftast är ett tecken på att något annat i barnets eller den unges livssituation är fel. Göteborgs kommun för även fram att det finns en risk att möjligheten till förändring kan ligga utanför den enskildes och socialtjänstens kontroll och att insatserna därför inte är verkningsfulla för att komma åt de verkliga orsakerna till problemen.

Regeringen vill med anledning av ovanstående understryka att insatser och krav endast ska beslutas för det fall de anses verkningsfulla för att angripa problemet (se avsnitt 5.3). Därför är det viktigt att barnets situation utreds i tillräcklig utsträckning. Regeringen anser att ytterligare verktyg för socialnämnden att agera till stöd och skydd för barn och unga när samtycke saknas ger större möjligheter för nämnden att agera för att kunna rikta stödjande insatser så att problem kan lösas långsiktigt. Om socialnämnden bedömer att det finns behov av stöd som ligger utanför socialtjänstens område, t.ex. inom hälso- och sjukvårdens ansvarsområde, bör den enskilde stöttas så att problemen kan tas om hand av rätt huvudman.

Förtroendet för socialtjänsten kan påverkas på olika sätt

Att enskilda har förtroende för socialtjänsten är centralt för dess verksamhet. Av bl.a. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rapport Väl förtrogen? Befolkningens förtroende för socialtjänstens arbete med barn, unga och familjer framgår att förtroendet för socialtjänsten bland befolkningen är relativt litet jämfört med andra institutioner (2024:2). Så som bl.a. *Härjedalens kommun* och *Socialstyrelsen* påpekar kan ett lågt förtroende leda till att barn och unga inte får tillgång till det stöd och skydd som de är i behov av. Det kan göra att vårdnadshavare, barn och unga inte själva söker kontakt med socialtjänsten och att individer i övrigt inte är benägna att anmäla oro vid misstanke om att barn far illa. *Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* bedömer att det i förlängningen kan leda till fler tvångsomhändertaganden i och med att barns och ungas behov av stöd och skydd inte tillgodoses på frivillig väg och att situationen därmed riskerar att förvärras.

I promemorian görs bedömningen att förslagen kan riskera att försvåra samarbetet mellan socialtjänsten å ena sidan och vårdnadshavare, barn och unga å andra sidan samt att det finns en risk för att enskilda personers tillit till socialtjänsten kan försvagas. Många remissinstanser, däribland *Fryshuset,* Socialstyrelsen och *Sveriges advokatsamfund,* anser att förtroendet för socialtjänsten kan påverkas negativt av att införa förslagen. Som Socialstyrelsen för fram utgör socialtjänstens mandat att fatta beslut om

tvångsingripanden redan i dag en ständig risk för misstro och bristande tillit.

Som nämns ovan påverkas dock socialtjänstens förtroende även om den inte har verktyg för att agera i tillräcklig utsträckning för att stödja och skydda barn. Genom sådana utvidgade befogenheter som nu avses får socialnämnden och socialsekreterare större utrymme att utifrån professionella bedömningar besluta om individuellt utformade insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när dessa inte medverkar. Möjligheterna för socialnämnden att agera tidigt stärks och mer ingripande åtgärder bör kunna undvikas i större utsträckning än i dag. Detta bör enligt regeringens mening kunna påverka det allmänna förtroendet för socialtjänsten i positiv riktning.

Det kan dock inte uteslutas att utökade befogenheter för socialnämnden att besluta om insatser och krav utan samtycke där nämnden, så som föreslås i lagrådsremissen, även får nya verktyg för kontroll och kan besluta om konsekvenser om besluten inte följs kan komma att påverka benägenheten för enskilda att söka stöd och skydd. *Kristianstads kommun* och *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* för fram att det låga användandet av förebyggande insatser enligt 22 § LVU är ett uttryck för att det är en utmaning för socialnämnden att besluta om insatser utan samtycke bl.a. utifrån effekterna på nämndens samarbete med de berörda personerna. En dansk undersökning av bestämmelserna om föräldraföreläggande i Danmark, genom vilka kommunen i vissa fall kan ställa krav på vårdnadshavare att t.ex. delta i ett föräldraprogram som erbjuds av kommunen eller säkerställa att barnet eller den unge är hemma vid en angiven tidpunkt, visar att sådana beslut riskerar att leda till att samarbetet med vårdnadshavare förvärras eller helt uteblir. Av samma undersökning framgår emellertid även att föreläggandena i vissa fall har kunnat fungera som en ögonöppnare för vårdnadshavare och att de har skapat en förståelse hos vårdnadshavarna för att insatserna är gynnsamma (Ankestyrelsen, Kommunernes brug af forældrepålæg og børne- og ungepålæg, 2023, s. 12, 59 och 60).

Stockholms kommun anser att delar av förslagen riskerar att öka rädslan för tvångsingripanden från socialtjänstens sida. *Autism Sverige* och *Riksförbundet FUB* pekar på att många föräldrar med funktionsnedsättning redan i dag känner en rädsla för tvångsingripanden. Det är därför viktigt att understryka att förslagen i denna lagrådsremiss inte innebär ett tvångsingripande där barnet eller den unge omhändertas, utan förslagen bedöms i stället till viss del kunna förhindra sådana mer allvarliga tvångsingripanden.

Regeringen ser allvarligt på de farhågor som beskrivs ovan som i förlängningen kan medföra att färre individer själva vänder sig till socialtjänsten för att söka stöd och skydd. Samtidigt kan det konstateras att frågan om förtroendet för socialtjänsten är komplex och mångbottnad. Regeringen anser att det finns starka skäl till att införa sådana möjligheter för socialnämnden som föreslås i denna lagrådsremiss. Hur enskildas benägenhet att söka hjälp hos socialtjänsten kan komma att påverkas behöver dock bevakas så att det som föreslås inte får andra effekter än den som är avsedd, dvs. att fler barn och unga som behöver det ska kunna få skydd och stöd från socialnämnden. Det kan, som *Stiftelsen Allmänna barnhuset* för fram, konstateras att sådana befogenheter för socialnämnden

som föreslås ställer höga krav på professionen t.ex. när det gäller arbetet med att skapa ett gott samarbete trots att grunden för insatser och krav är tvång.

Socialtjänsten och dess personal kan stärkas i sin roll

Frågan om förtroendet för socialtjänsten är också kopplad till kompetens och resurser inom socialtjänsten. I promemorian görs bedömningen att förslagen innebär att socialsekreterares profession och ansvar stärks. Till skillnad från *Akademikerförbundet SSR* instämmer regeringen i den bedömningen. När det finns en oro för ett barn eller ung person kan socialnämnden i dag många gånger inte göra annat än att avvakta med risk för att barnets eller den unges situation eskalerar och blir så pass allvarlig att ett omhändertagande för vård blir aktuellt. Att socialnämnden får verktyg att agera i ett tidigare skede när vårdnadshavare, barn och unga inte tar emot stöd, kan bidra till att socialnämnden får mer legitimitet och att socialsekreterares roll och ansvar stärks.

I promemorian anges att det enligt socialsekreterare är grundläggande för ett framgångsrikt behandlingsarbete att en individ har insikt i de identifierade problemen och är motiverad till förändring. Dessutom anges att när vårdnadshavare deltar i en insats kan de upptäcka fördelarna med denna vilket i sin tur kan leda till att vårdnadshavaren blir mer mottaglig, samarbetsvillig och får bättre insikt i barnets problematik. En möjlighet för socialnämnden att besluta om insatser och krav kan på så sätt utvidga utrymmet för socialtjänsten att motivera enskilda. Som bl.a. *Brå* och *Helsingborgs kommun* påpekar är det tidskrävande att skapa motivation och förtroende för socialtjänsten bland t.ex. vårdnadshavare med barn i riskzon och det kräver också hög kompetens hos socialsekreteraren.

I promemorian anges att kommuner har uppgett att den ansträngda situationen som råder inom socialtjänsten inverkar på arbetet med att motivera enskilda att ta emot insatser på frivillig väg och att det finns en risk för att nya möjligheter att besluta om insatser utan samtycke skulle användas för lättvindigt. Det anges att det i sin tur skulle kunna leda till att motståndet till socialtjänsten förstärks och att behandlingsarbetet försvåras. Regeringen är medveten om att många socialtjänster befinner sig i en ansträngd situation och att resurserna ofta är begränsade. Regeringen ser allvarligt på den oro som flera remissinstanser, bl.a. *Barnafrid* och *Riksdagens ombudsmän* (*JO*), för fram att det motiverande arbetet kan komma att prioriteras bort med hänvisning till resursbrist när möjligheten att besluta om insatser utan samtycke utökas. Likaså på risken att det leder till att barnets situation inte utreds i tillräcklig utsträckning, vilket är en farhåga som Helsingborgs kommun för fram. Som framgår av avsnitt 5.3 föreslår regeringen att det uttryckligen ska regleras att frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen ska användas i första hand. Genom detta är det enligt regeringen tydligt att det motiverande arbetet inte kan prioriteras bort. Regeringen vill i sammanhanget framhålla att även när det har fattats beslut om tvingande åtgärder gentemot den enskilde behöver socialtjänsten fortsätta att verka för att etablera förtroendefulla och tillitsfulla relationer eftersom forskning pekar på vikten av dessa även om insatsen sker med tvång, vilket bl.a. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* för fram.

Till skillnad från *Umeå universitet* anser regeringen att resursbristen och det ansträngda läget hos landets socialtjänster inte utgör skäl för att avstå från att gå vidare med att utöka socialnämndens befogenheter. För att minska riskerna som anges ovan konstaterar regeringen, i likhet med bl.a. *Maskrosbarn*, att det är viktigt att kommunerna fullt ut kompenseras enligt finansieringsprincipen, se avsnitt 24.1.

Vetenskap och beprövad erfarenhet är en viktig utgångspunkt för socialtjänstens verksamhet

I den nya socialtjänstlagen har det införts ett krav på att socialtjänstens verksamhet ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) motiverar regeringen detta med att socialtjänstens verksamhet ofta innebär ett ingripande i andra personers liv och att ett sådant ingripande bör ske utifrån bästa tillgängliga kunskap. Regeringen uttalar också att det därför är av största vikt att tillämpa de arbetssätt och insatser som enligt vetenskapen har positiva effekter, framför dem som enbart grundar sig på ett antagande om att de är bra (s. 248).

En stor del av remissinstanserna har synpunkter på förslagens vetenskapliga förankring och många av dem anser att förslagen inte följer kravet i socialtjänstlagen på vetenskap och beprövad erfarenhet. Enligt dessa remissinstanser saknas det stöd i forskningen för att tvingande insatser leder till en varaktig förändring. Enligt bl.a. *Rädda Barnen* och *Stockholms kommun* riskerar förslagen därför att inte få någon effekt eller motsatt effekt mot den som avses.

Den enskildes motivation att förändra sin situation är en avgörande komponent för att få till en varaktig förändring (se t.ex. Socialstyrelsen, Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott – Kunskapsstöd med rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år, 2021, s. 35). Därför har insatser som ges med samtycke bäst förutsättningar att leda till långsiktig förändring hos enskilda, vilket flera remissinstanser påpekar. Förslagen i denna lagrådsremiss innebär inte en ändrad inriktning för socialtjänstens grundläggande arbete. Det arbetet ska även fortsatt vila på principen om frivillighet och självbestämmande där motivationsarbetet är en grundbult för att insatser främst ska kunna ges på frivillig väg (se avsnitt 5.3). Förslagen innebär att socialnämnden ska kunna agera även om motivationsarbetet inte ger resultat. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* för fram att det inte är ovanligt att individer initialt inte frivilligt accepterar stöd, men att forskning visar att det i dessa fall långsiktig är bättre att fortsätta arbeta motiverande och relationsbaserat än att tidigt tvinga. I likhet med promemorian anser dock regeringen att även om insatser initialt beslutas i strid med den enskildes vilja kan de allianser och den tillit som krävs för varaktiga och hållbara förändringar skapas och byggas upp. Även när beslut om tvingande åtgärder har fattats ska socialtjänsten fortsätta det viktiga arbetet med att motivera den enskilde att ta emot insatser på frivillig grund. Som *Kristianstads kommun* för fram kan det, även om det i början finns ett motstånd till att delta i en insats, ofta märks en ändrad

inställning när insatsen väl kommit i gång och vårdnadshavare ser fördelarna med att delta i den.

Regeringen kan konstatera att det finns många kunskapsluckor inom det sociala arbetet i stort. Som *Socialstyrelsen* för fram är kunskapsläget om effekten av insatser svagt och individuella faktorer kan ha stor inverkan på utfallet. Dessutom är det som bl.a. *Brå* för fram osäkert vilken inverkan som tvång kan ha på den avsedda effekten av insatsen. Av promemorian framgår dock att kommuner anger att insatser i ett tidigt skede skapar bäst förutsättningar att vända en negativ utveckling och att komma till rätta med barnets situation. Som Brå för fram är tidiga insatser t.ex. det bästa sättet att förebygga att barn dras in i kriminalitet. Forskning visar även att barn och unga som placeras i samhällsvård löper förhöjd risk för negativ utveckling inom en rad områden och under hela livet. Regeringen anser därför, i linje med vad *SKR* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* anger, att det i sig talar för vikten av att utöka möjligheterna för att undvika mer ingripande åtgärder i form av placering i ett senare skede. Till skillnad från *Akademikerförbundet SSR* och Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet och i likhet med flera remissinstanser, bl.a. *Finspångs*, *Gotlands* och *Göteborgs kommuner*, *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* och *Varbergs kommun*, anser regeringen att utökade möjligheter att besluta om insatser utan samtycke stärker socialnämndens möjligheter att stödja vårdnadshavare, barn och unga innan problemen eskalerar och på så sätt ökar chanserna för att mer ingripande åtgärder, såsom tvångsomhändertaganden, kan undvikas. Till skillnad från bl.a. *Föreningen Sveriges socialchefer* och *Vision* och i likhet med *Markaryds kommun* anser regeringen att utökade befogenheter för socialnämnden inte innebär slöseri med resurser, utan att insatser tidigare i barns liv snarare kan leda till lägre samhällskostnader på sikt samt minskat lidande.

När insatser ges utan att den enskilde samtycker till det är det av särskild vikt att insatserna är kunskapsbaserade. Likaså bör krav riktade mot såväl vårdnadshavare som barn och unga ställas inom områden som är skyddsfaktorer med stöd i forskning för att förhindra att barn far illa. Utbudet av insatser till barn, unga och vårdnadshavare varierar mellan kommunerna. Det står kommunerna fritt att välja vilka insatser som ska erbjudas så länge som kommunens skyldighet att erbjuda insatser till enskilda som behöver det fullgörs. Till följd av kravet som infördes genom den nu gällande socialtjänstlagen att verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet pågår nu en omställning för att socialtjänsten i högre grad ska använda metoder och arbetssätt som har vetenskapligt stöd och är verkningsfulla, för att fasa ut sådana metoder och arbetssätt som inte är det samt för att följa upp och utvärdera de egna insatserna. Regeringen gav den 23 januari 2025 flera myndigheter, bl.a. Socialstyrelsen, i uppdrag att stödja kommunerna i omställningen till en mer förebyggande, lätt tillgänglig och kunskapsbaserad socialtjänst (S2024/00196 och S2025/00116). Regeringen gav även den 24 juli 2025 Socialstyrelsen och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att analysera orsakerna till att kunskapsbaserade metoder, program och arbetssätt inte i högre utsträckning används dels inom socialtjänstens arbete med barn och unga för att motverka normbrytande beteende och återfall i brott, dels inom föräldraskapsstödet samt lämna förslag på konkreta åtgärder för att kommuner och regioner i högre utsträckning ska använda kunskaps-

baserade metoder, program och arbetssätt inom angivna områden (S2025/01364). Dessutom gav regeringen den 12 mars 2026 Socialstyrelsen och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att utreda vilka insatser i form av praktiskt stöd som erbjuds föräldrar och vårdnadshavare när föräldraförmågan behöver stärkas, samt bedöma om insatserna möter föräldrars, vårdnadshavares, barns och ungas behov. Om myndigheterna bedömer att det behövs nya insatser inom socialtjänsten för att möta behoven av praktiskt stöd ska myndigheten lämna förslag på sådana (S2026/00517).

Utifrån redogörelsen i promemorian om att motståndet till att delta i insatser som vårdnadshavare har snarare beror på oförmåga än ovilja pekar *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* på risken med att införa en möjlighet för socialnämnden att besluta om insatser och krav som riktar sig till vårdnadshavare som inte samtycker, innan det finns kunskapsbaserade och anpassade metoder för de målgrupper med särskilda behov som i dag ofta avböjer insatser. Regeringen menar dock att det inte går att invänta en sådan kunskapsutveckling. Det är emellertid av yttersta vikt att socialtjänsten arbetar systematiskt med att följa upp insatserna för att kunna avhjälpa kunskapsluckor. Som *Myndigheten för delaktighet* och *Umeå kommun* framhåller kan nya befogenheter även innebära att nya arbetssätt som bygger mottaglighet hos den målgrupp som omfattas av lagstiftningen behöva utvecklas. För att möjliggöra förändring kan insatser behöva anpassas efter barnets och föräldrarnas mottaglighet och omfatta ett aktivt motivationsarbete (jfr Socialstyrelsen, Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott, s. 34). Detta är särskilt viktigt i förhållande till barn, unga och vårdnadshavare med neuropsykiatrisk eller intellektuell funktionsnedsättning.

Utökade befogenheter för socialnämnden är del av en större omläggning av såväl socialpolitiken som kriminalpolitiken

Som framgår av avsnitt 4 pågår flera lagstiftningsarbeten för att lägga om såväl socialpolitiken som kriminalpolitiken. Flera remissinstanser, bl.a. *Institutet för mänskliga rättigheter* och *JO*, har synpunkter på att det är svårt att bedöma konsekvenserna av förslagen utifrån det omfattande reformarbete som pågår inom socialtjänstens område. Flera remissinstanser, däribland *Gotlands kommun* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* har synpunkter på att den nya socialtjänstlagen skulle kunna lösa flera av de problem som promemorian försöker lösa. Enligt bl.a. *Forte* och *Jämställdhetsmyndigheten* är det svårt att bedöma nödvändigheten av förslagen innan effekterna av den nya socialtjänstlagen, men även andra initiativ, har utvärderats. Vissa remissinstanser, såsom *Civil Rights Defenders* och *SOS Barnbyar*, anser att regeringen bör avvakta med att gå vidare med förslagen till dess att effekterna av den nya socialtjänstlagen har kunnat utvärderas.

Regeringen anser dock att det redan nu finns ett behov av att utöka socialnämndens möjligheter att ge skydd och stöd till barn och unga när de själva eller, när det gäller barn, deras vårdnadshavare inte medverkar till insatser. Socialtjänsten behöver vara en aktör som har möjlighet att vidta effektiva åtgärder både i ett tidigt skede för att förebygga en negativ utveckling och i ett senare skede när problemen har eskalerat. Det gäller

inte minst mot bakgrund av att samhället står inför extraordinära utmaningar med ungdomsbrottslighet och barn som rekryteras allt tidigare in i organiserad brottslighet. Dessa problem måste hanteras ur flera olika perspektiv och det finns enligt regeringens mening, till skillnad från vad vissa av remissinstanserna för fram, inte utrymme att först avvakta utfallet av andra lagstiftningsåtgärder.

Det är dock av stor vikt att de olika förslagen som tas fram inom Regeringskansliet förhåller sig och anpassas till varandra. Som flera remissinstanser, såsom JO och *Kammarrätten i Stockholm*, för fram är det av stor vikt med ett helhetsgrepp utifrån den lagstiftning och de utredningar som redan har genomförts och som alltjämt är under arbete.

Regeringens sammanfattande bedömning

Regeringen anser att det finns stora behov av att utöka socialnämndens möjligheter att agera till skydd och stöd för barn och unga. Många remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Stockholm* samt *Länsstyrelserna i Skåne* och *Västernorrlands län*, är dock tveksamma till att den reglering som föreslås i promemorian kommer att åtgärda de problem som ligger till grund för förslagen och därmed kunna förebygga och förhindra att barn och unga far illa. I likhet med *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Varbergs kommun* anser regeringen att en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare, ett barn eller en ung person ska delta i insatser eller följa vissa krav även om de inte samtycker till det kan fylla det glapp mellan frivilliga insatser och omhändertagande för tvångsvård som finns i dag. När socialtjänsten bedömer att allvaret i en familjs situation trappas upp kan detta understrykas och göras tydligare för vårdnadshavare, barn och unga om både insatser och krav kan beslutas innan det blir tal om ett omhändertagande med tvång. Enligt regeringen kan en sådan tydlighet stärka förtroendet för socialtjänsten. Dessutom innebär en möjlighet för socialnämnden att besluta om insatser och krav att socialnämndens utrymme för att motivera enskilda utvidgas.

Barnombudsmannen anser att förslagen varken är lämpliga eller tillräckliga för att säkerställa att barn får det stöd och det skydd som de har rätt till. Regeringen tar inte lätt på de överväganden som behöver göras inför ett införande av sådana befogenheter för socialnämnden som föreslås i denna lagrådsremiss. Som *Brå* för fram är det av särskilt vikt att beakta riskerna med förslagen eftersom det finns forskning som visar att socialtjänstens insatser även kan göra skada, t.ex. genom att vara stämplande. Det är en svårbedömd uppgift att på förhand ta ställning till i vilken utsträckning såväl de fördelar som de nackdelar och risker som identifieras i promemorian kommer att bli verklighet (se Ds 2024:30 s. 255–288). Det är enligt regeringens mening viktigt att dessa utmaningar hanteras genom utformningen av den reglering som föreslås och inom ramen för den praktiska tillämpningen av regleringen. Landets socialtjänster behöver ges tillräckligt stöd för att underlätta tillämpningen av lagstiftningen.

Sammanfattningsvis anser regeringen att socialnämnden bör få fler möjligheter att agera till skydd och stöd för barn och unga i form av utökade befogenheter att besluta om insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.

5.2 En ny särskild lag

Regeringens förslag

De utökade befogenheterna för socialnämnden ska regleras i en ny särskild lag med bestämmelser om vissa insatser och särskilda villkor inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.

Syftet med lagen ska vara att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

Verksamhet som bedrivs med stöd av den nya lagen ska omfattas av det som avses med socialtjänst enligt socialtjänstlagen.

Regeringens bedömning

Bestämmelserna i socialtjänstlagen om att socialnämnden utan vårdnadshavarens samtycke får besluta om insatser för att tillgodose ett barns personliga behov bör inte flyttas över till den nya lagen.

Promemorians förslag och bedömning

Förslagen och bedömningen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag och bedömning. I promemorian föreslås en annan utformning av syftet. I promemorian, som förhåller sig till den tidigare gällande socialtjänstlagen, föreslås en upplysningsbestämmelse om den nya lagen. I promemorian behandlas inte frågan om ändring av socialtjänstlagens definition av socialtjänst.

Remissinstanserna

Några remissinstanser yttrar sig över förslaget att de utökade befogenheterna ska regleras i en ny särskild lag. Några av dessa, däribland *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Sundsvalls kommun* och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*), ifrågasätter behovet av en helt ny lag. Vissa remissinstanser, såsom *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Västra Götalands län* och *Malmö kommun*, anser att eventuella nya bestämmelser i stället bör införas i LVU. *Huddinge kommun* anser att delar av förslagen skulle kunna införlivas i socialtjänstlagen. *Bollnäs* och Malmö kommuner anser att ytterligare en lag som ska reglera socialtjänstens uppdrag sannolikt inte leder till ett mer effektivt arbete.

Förvaltningsrätten i Malmö anser att förslaget innebär vissa dubbelregleringar och påpekar vikten av att begrepp används likalydande i olika lagar på samma område.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

De utökade befogenheterna för socialnämnden bör regleras i en ny särskild lag

Som framgår av avsnitt 4 finns det i dag vissa möjligheter för socialnämnden att besluta om insatser till barn och unga när samtycke från

vårdnadshavare eller barnet eller den unge själv saknas. Bestämmelser om detta finns i dag i socialtjänstlagen, LVU och föräldrabalken.

Den reglering som närmast motsvarar den som föreslås i denna lagrådsremiss för barn och unga finns i 22 § LVU, som avser förebyggande insatser när varken barnet eller den unge eller barnets vårdnadshavare samtycker. För att uppfylla de identifierade behoven av fler verktyg för socialnämnden, som framgår av avsnitt 5.1, och det avsedda syftet med dessa anser regeringen att en ny mer omfattande reglering om socialnämndens befogenheter bör införas. Regleringen bör inte bara avse att fler fall i förhållande till barn och unga omfattas utan även fler möjliga åtgärder. Åtgärderna bör även kunna riktas till vårdnadshavare och när beslut inte följs bör det kunna leda till vissa konsekvenser. Som anges i promemorian skiljer sig de beslut som socialnämnden kommer att kunna fatta enligt förslagen i denna lagrådsremiss från sådana beslut som nämnden kan fatta i dag. I promemorian föreslås att de nya bestämmelserna ska regleras i en ny lag.

I promemorian övervägs om bestämmelserna bör införas i LVU eftersom det handlar om insatser inom socialtjänsten utan samtycke. Bestämmelserna i promemorian föreslås kopplas till rekvisiten för omhändertagande för vård enligt LVU. Av avsnitt 6 framgår att regeringen instämmer i den utgångspunkten och därför föreslår att bestämmelserna ska kopplas till rekvisiten i den föreslagna lagen om omhändertagande. Om regleringen införs i den föreslagna lagen om omhändertagande skulle lagstiftningen som syftar till att skydda barn och unga från de situationer som avses i den lagen hållas samman. Dessutom skulle, i linje med vad som förs fram i promemorian, en fördel med detta vara att den nya regleringen då kan knyta an till det regelverk om handläggning som gäller enligt den föreslagna lagen om omhändertagande.

Till skillnad från bl.a. *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Sundsvalls kommun* och *SKR* anser regeringen dock att det finns fördelar med att regleringen införs i en särskild lag. Det särskiljer på ett tydligt sätt frivilliga insatser inom socialtjänsten, insatser utan samtycke som inte innebär ett omhändertagande för vård samt insatser utan samtycke i form av omhändertagande för vård. Dessutom hör en sådan reglering som föreslås i lagrådsremissen inte hemma i socialtjänstlagen som i stort är utformad som en målinriktad ramlag (prop. 2024/25:89 s. 180). Därutöver får de fördelar som kan finnas med att knyta an regleringen till bestämmelserna i den föreslagna lagen om omhändertagande anses vara få i förhållande till den i övrigt relativt omfattande reglering som föreslås. Den föreslagna regleringen omfattar dessutom inte bara barn och unga, som den föreslagna lagen om omhändertagande gör, utan även vårdnadshavare. De nya befogenheterna föreslås bygga på samma grunder oavsett målgrupp och det finns stora fördelar med att de regleras i ett sammanhang. Till skillnad från vad flera remissinstanser förespråkar, bedömer regeringen att den nya regleringen inte bör införas i vare sig socialtjänstlagen eller den föreslagna lagen om omhändertagande. Det bör införas en ny, särskild, lag som innehåller bestämmelser om vissa insatser och krav inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. I avsnitt 7.1 föreslås att kraven ska benämnas särskilda villkor. Uttrycket särskilda villkor används hädanefter.

Regeringen anser att en särskild lag innebär en tydlighet och en bättre överblick över socialnämndens befogenheter som kan medföra att regleringen blir mer lättillgänglig för tillämparen. I motsats till bl.a. *Bollnäs* och *Malmö kommuner* anser således regeringen att en ny lag kan leda till ett mer effektivt arbete för socialtjänsten.

Som framgår av avsnitt 4 pågår ett omfattande arbete med lagstiftningen inom den sociala barn- och ungdomsvården. Arbetet inom Regeringskansliet är samordnat. Därmed kan dubbelreglering motverkas och begrepp ensas, vilket *Förvaltningsrätten i Malmö* påpekar vikten av. Regeringen bedömer att reformerna inom det socialrättsliga området, med en ny socialtjänstlag, en ny lag om omhändertagande och den nya lag som nu föreslås, kan utformas som en samordnad helhet.

Syftet med den nya lagen bör framgå tydligt

I promemorian föreslås att syftet med lagen ska vara att förebygga och förhindra att barn och unga far illa, involveras i eller ägnar sig åt kriminalitet eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Enligt regeringens uppfattning är det viktigt att den nya lagens syfte uttrycks tydligt. Det innebär en ökad möjlighet för den enskilde att kunna utläsa och förstå vilka åtgärder som lagen ger socialnämnden möjlighet att vidta och vad dessa ska leda till. En lättillgänglig lag med ett tydligt syfte kan också leda till en ökad förståelse hos dem som berörs av besluten.

Promemorians förslag till syftesbestämmelse grundas i risken för att barn far illa. Detta kan omfatta många situationer. Det handlar om barn och ungdomar som kan anses tillhöra en riskgrupp. Barn och unga kan t.ex. fara illa på grund av skadliga förhållanden i hemmet eller på grund av ett eget socialt nedbrytande eller destruktivt beteende (jfr 2 och 3 §§ LVU och 3 kap. 2 och 3 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande). En sådan tolkning av uttrycket går också i linje med nu gällande socialrättslig reglering (jfr prop. 2012/13:10 s. 47 och där gjorda hänvisningar och s. 128).

Avsikten är att socialnämnden ska kunna agera till skydd och stöd för barn och unga i många olika situationer. Mot den bakgrunden anser regeringen att det övergripande syftet med lagen bör vara brett. Avsikten är också att möjliggöra för socialnämnden att agera tidigare när samtycke saknas än vad den nu gällande lagstiftningen tillåter. Det finns därför skäl att förtydliga att syftet med lagen ska vara att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa. En sådan beskrivning omfattar även de specifika situationer som anges i promemorians förslag till syftesbeskrivning. Regeringen anser att den föreslagna regleringen är en viktig del i arbetet mot att förebygga att barn och unga involveras i, ägnar sig åt eller återfaller i kriminalitet. Detta kommer väl till uttryck med den nya lagens syfte.

Verksamhet enligt den nya lagen bör omfattas av socialtjänstlagens definition av socialtjänst

I promemorian föreslås att det i den tidigare socialtjänstlagen (2001:453) ska införas en upplysningsbestämmelse om den nya lagen.

I samband med att den nya socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, trädde i kraft den 1 juli 2025 infördes en ny bestämmelse som anger vad

som avses med socialtjänst i den lagen (prop. 2024/25:89, bet. 2024/25:SoU23, rskr. 2024/25:210). Av 1 kap. 2 § första stycket SoL framgår att med socialtjänst enligt den lagen avses verksamhet som bedrivs med stöd socialtjänstlagen, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, förkortad LVM, LVU, lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende, och verksamhet som en socialnämnd eller Statens institutionsstyrelse ska bedriva enligt någon annan lag eller förordning. Enligt förslagen i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga ska verksamhet enligt LVU att ersättas med verksamhet enligt den föreslagna lagen om omhändertagande.

I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) uttalas bl.a. att socialtjänst i socialtjänstlagens mening inte endast bör avse verksamhet som bedrivs enligt den lagen, utan även omfatta närliggande verksamhet som regleras i annan lagstiftning. Regeringen framhöll att LVU, LVM och lagen om placering av barn i skyddat boende är lagar som tillämpas som ett komplement till socialtjänstlagen i de fall det är nödvändigt att vidta en åtgärd utan den enskildes samtycke. Eftersom verksamhet som bedrivs med stöd av dessa lagar utgör en del av socialtjänstens kärnverksamhet ansågs att dessa skulle omfattas av socialtjänstlagens definition av socialtjänst. Dessutom uttalades att en definition kunde bidra dels till att tydliggöra vilka verksamheter som ska omfattas av lagen, bl.a. vad gäller vetenskap och beprövad erfarenhet, kvalitet och uppföljning samt handläggning och dokumentation (s. 189, 190 och 645).

Den nya lagen skulle även utan en lagändring komma att omfattas av definitionen enligt 1 kap. 2 § första stycket 5 SoL, eftersom lagen innebär sådan verksamhet som en socialnämnd ska bedriva enligt någon annan lag eller förordning. Mot bakgrund av att den nya lagen, på samma sätt som t.ex. LVU, ska tillämpas som ett komplement till socialtjänstlagen och innebär att socialnämnden får befogenheter att besluta om insatser och villkor utan den enskildes samtycke anser regeringen att verksamhet som bedrivs med stöd av den lagen uttryckligen bör räknas upp i socialtjänstlagens bestämmelse om vad som avses med socialtjänst. Med anledning av detta saknas det behov av en sådan upplysningsbestämmelse om den nya lagen som föreslås i promemorian.

Till följd av bedömningen ovan kommer den nya lagen att utgöra ett komplement till socialtjänstlagen. Det innebär att socialtjänstlagens bestämmelser ska gälla i den utsträckning det inte finns avvikande bestämmelser i den nya lagen (jfr 1 kap. 3 § SoL och prop. 2024/25:89 s. 196). Av detta följer att socialtjänstlagens bestämmelser om bl.a. handläggning, dokumentation och om tillsyn kommer att gälla för den nya lagen, när det saknas avvikande bestämmelser.

Den nya lagens förhållande till insatser utan samtycke enligt socialtjänstlagen

I 21 kap. SoL regleras möjligheten för socialnämnden att besluta om insatser till barn över 12 år för att tillgodose barnets personliga behov även utan vårdnadshavarnas samtycke. En förutsättning för att besluta om sådana insatser är att det är lämpligt och att barnet, beroende på ålder och

typ av insats, antingen själv begär det eller samtycker till det. Om barnet står under vårdnad av två vårdnadshavare och bara en av dem samtycker kan behandling i öppna former i stället beslutas med stöd av socialtjänstlagen i kombination med 6 kap. 13 a § föräldrabalken om åtgärden krävs med hänsyn till barnets bästa. Bestämmelsen reglerar dock endast frågan om vårdnadshavarens samtycke (se avsnitt 5.3).

Beslut om insatser till barn utan vårdnadshavarens samtycke enligt 21 kap. 1 § SoL förutsätter att ett barn som har fyllt 12 år samtycker till insatsen. För ett barn som har fyllt 15 år krävs att barnet antingen begär eller samtycker till insatsen. Beslut om insatser enligt den nya lagen föreslås tvärtom endast kunna beslutas om det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke när ett barn har fyllt 15 år. Bestämmelserna i den föreslagna nya lagen kan därmed inte tillämpas när barnet samtycker i sådana fall som anges, oavsett vilken inställning vårdnadshavaren har till insatsen. Mot bakgrund av att de två regleringarna skiljer sig åt i de grundläggande förutsättningarna på detta sätt gör regeringen samma bedömning som i promemorian, att bestämmelserna i 21 kap. SoL inte bör flyttas över till den nya lagen.

5.3 Utgångspunkter för den nya lagen

Regeringens förslag

Med barn ska avses en person som är under 18 år. Med ung person eller den unge ska avses en person som har fyllt 18 men inte 21 år.

Socialnämnden ska i första hand ge insatser till vårdnadshavare, barn eller unga med samtycke från vårdnadshavaren, barnet eller den unge enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen.

Vid beslut och andra åtgärder enligt den nya lagen ska det som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande.

Regeringens bedömning

Vad som avses med begreppet vårdnadshavare behöver inte anges i den nya lagen.

Det finns inget behov av en särskild bestämmelse om att det ska göras en behovs- och proportionalitetsbedömning vid åtgärder enligt den nya lagen.

Promemorians förslag och bedömning

Förslagen och bedömningarna i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag och bedömningar. I promemorian lämnas inget förslag om att insatser i första hand ska ges med samtycke enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen. Däremot föreslås en särskild bestämmelse om förhållandet till regleringen i socialtjänstlagen om att insatser i vissa fall kan beslutas till ett barn om barnet samtycker till det men inte vårdnadshavarna. I promemorian görs ingen bedömning av om begreppet vårdnadshavare bör definieras. I promemorian föreslås en särskild bestämmelse om att det ska göras en behovs- och proportionalitetsbedömning. I prome-

morian föreslås inte att andra åtgärder också ska omfattas av bestämmelsen om barnets bästa.

Remissinstanserna

En majoritet av remissinstanserna yttrar sig inte särskilt över förslagen eller bedömningarna.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys anser att det hade skapat en mer lättillgänglig lagstiftning att använda ett samlingsnamn på personkretsen i stället för att definiera barn och unga.

Flera remissinstanser, bl.a. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län*, *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) och *Varbergs kommun*, instämmer i att frivilliga insatser fortsatt ska vara huvudregeln. *Helsingborgs kommun* understryker särskilt att socialtjänstens verksamhet bygger på frivillighet. Vissa remissinstanser, såsom *Rädda barnen*, anser att förslagen går emot socialtjänstens grundläggande utgångspunkter om frivillighet och självbestämmande. Vissa remissinstanser, bl.a. *SOS Barnbyar* och *Unicef Sverige* anser att det sker en förflyttning från frivilliga insatser till tvingande åtgärder. *Umeå kommun* anser att en utökning av tvångsbefogenheter på ett övergripande sätt påverkar nuvarande ordning och enskildas rättssäkerhet. SKR delar bedömningen att bestämmelserna i 21 kap. 1 § socialtjänstlagen om insatser till barn utan vårdnadshavares samtycke ska tillämpas i första hand, men ifrågasätter att detta behöver regleras. Enligt SKR följer det av proportionalitetsprincipen att bestämmelserna i socialtjänstlagen ska tillämpas. SKR och *Umeå universitet* anser att det är oklart hur de föreslagna bestämmelserna förhåller sig till 6 kap. 13 a § föräldrabalken, som i vissa fall möjliggör insatser till barn utan den ena vårdnadshavarens samtycke.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att det är en viktig grund för den nya lagstiftningen att behovs- och proportionalitetsprinciperna lagfästes.

Vision framhåller att insatser utan samtycke till vårdnadshavare kan leda till motsatt effekt och därmed inte vara till barnets bästa. Några remissinstanser, såsom *Göteborgs* och *Huddinge kommuner* och *Jämställdhetsmyndigheten* instämmer särskilt i bedömningen i promemorian att förslagen riskerar medföra att barn försätts i lojalitetskonflikt och utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, särskilt då det finns en hedersproblematik. SKR anser att dessa risker även gäller vårdnadshavare och syskon. *Linköpings universitet* (*Barnafrid*), *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* och Jämställdhetsmyndigheten saknar analys i olika frågor i förhållande till barn och unga som försätts i lojalitetskonflikt eller utsätts i sin hemmiljö. *Kristianstads kommun* och SKR anser att den föreslagna regleringen inte svarar mot utmaningarna de ser för barn som lever i en hederskontext alternativt att förslagen leder till ökad kontroll och instängning av dessa barn och unga. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Jämställdhetsmyndigheten och *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri* och anser att det ställs höga krav på socialnämnden och socialsekreterare som möter dessa barn och unga. *Länsstyrelserna i Västerbottens* och *Östergötlands län*, *Tjänstemännens centralorganisation* (*TCO*) och Vision påtalar risken för att antalet bortförda barn kan komma att öka vid insatser med stöd av den nya regleringen.

Göteborgs och *Nässjö kommuner* samt *Stiftelsen Allmänna barnhuset* anser att lagen kan öka rättssäkerheten och tydligheten. SKR anser å sin sida att socialtjänstens roll kan stärkas genom att det införs en formaliserad ordning. Kristianstads kommun anser att det blir en utmaning för socialtjänsten att undvika att de utökade befogenheter uppfattas som underförstådda hot. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* anser att en ny reglering riskerar att förskjuta hotet om tvång till ett tidigare skede och därmed urholka principen om frivillighet och självbestämmande.

Göteborgs kommun anser att ett mer komplext regelsystem kan medföra en upplevelse av att socialtjänsten agerar godtyckligt, eller att man som brukare saknar inflytande över sitt eget liv kan medföra att färre söker hjälp och därmed undviker kontakt med myndigheter. Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet för fram att om ett barn upplever att det saknar inflytande över en påtvingad insats, finns en betydande risk att detta leder till motstånd och försämrat samarbete med socialtjänsten. *Juridiska* och Samhällsvetenskapliga fakulteterna vid Lunds universitet framför att socialtjänsten bör arbeta aktivt med transparens och kommunikation kring sina insatser för att bibehålla och stärka tilliten hos de individer som är i behov av stöd.

Bris, *Civil Rights Defenders*, *Gotlands kommun*, *Socialstyrelsen* och Unicef Sverige anser att förslagen riskerar att leda till rättsosäkerhet alternativt att föreslagna rättssäkerhetsgarantier är otillräckliga.

SKR anser att det är positivt att förslagen i huvudsak är utformade som befogenheter för socialnämnden. *Borås kommun* anser att utformningen av lagen i form av befogenheter innebär att det blir svårare att överblicka vilka konsekvenser det får för specifika individer och grupper samt mellan kommuner utifrån likabehandlingsprincipen. Även Akademikerförbundet SSR och Umeå kommun ser en risk för att lagen kan komma att tillämpas på olika sätt. Länsstyrelsen i Östergötlands län påtalar risken för ojämlikt stöd utifrån att landets mindre kommuner kan antas kunna bistå med färre insatser i jämförelse med landets större kommuner.

Riksdagens ombudsmän (*JO*) ser inte obetydliga risker utifrån ett tillämpningsperspektiv utifrån att socialnämnden kommer att behöva göra mycket svåra bedömningar om t.ex. barnets bästa och när behovs- och proportionalitetsprincipen tillämpas.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Vilka som avses med barn och unga bör definieras tydligt

Det är viktigt att lagens målgrupper och tillämpningsområde är tydligt preciserade. Det bör inte finns något utrymme för tolkning av vad som avses med centrala begrepp i den nya lagen (jfr prop. 2024/25:89 s. 227). Det är även viktigt att motsvarande begrepp i olika regleringar som anknyter till varandra har samma innebörd så långt som möjligt.

Barn, och uttrycket barn, är centrala i den nya lagen. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) avses med barn varje människa under 18 års ålder. I 3 kap. 1 § SoL finns en definition av barn som stämmer överens med den i barnkonventionen. Det finns även en sådan definition i 1 kap. 6 § första stycket den föreslagna lagen om

omhändertagande. En motsvarande definition bör enligt regeringens mening anges i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss.

Av förslaget i avsnitt 12.2 följer att insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen, som riktar sig till andra än vårdnadshavare, ska kunna pågå till dess att personen som insatsen eller villkoret avser fyller 21 år. I lagrådsremissen som nämns ovan föreslås en 21-årsgräns även för vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande, så som gäller för vård enligt LVU i dag. I lagrådsremissen föreslås en bestämmelse 1 kap. 6 § andra stycket den lagen som anger att personer som har fyllt 18 men inte 21 år ska benämnas den unge respektive ung person. En motsvarande definition bör anges i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss.

Även om regeringen föreslår att begreppet unga ska användas likalydande i den nya lagen enligt denna lagrådsremiss och i den föreslagna lagen om omhändertagande, innebär det inte att det införs en definition för unga på hela socialtjänstens område. I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) uttalar regeringen att bestämmelser om vid vilken ålder en person ska anses vara ung i socialtjänstlagens mening kräver noggranna överväganden i förhållande till socialtjänstens hela verksamhet (s. 227). Det ska således understrykas att den föreslagna definitionen av ung person eller den unge i det nu aktuella sammanhanget endast gäller för den nya lagens tillämpningsområde. Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte är tillräckligt att använda ett samlingsnamn på personkretsen i stället för att definiera barn och unga, som *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* för fram.

Vem som är ett barns vårdnadshavare framgår av 6 kap. 2 § föräldrabalken. Där anges att ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare eller åt en tillfällig vårdnadshavare. Regeringen anser inte att detta behöver anges uttryckligen i den nya lagen.

Principen om frivillighet och självbestämmande bör framgå uttryckligen i lagen

Som utgångspunkt ska alla insatser i form av rådgivning, omsorg, vård, stöd och annan hjälp till enskilda som ges med stöd av socialtjänstlagen ske i frivilliga former. Principen om frivillighet och självbestämmande kommer till uttryck i socialtjänstlagen där det anges att verksamheten ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet (2 kap. 1 § SoL). Såsom flera remissinstanser, t.ex. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län*, *SKR* och *Varbergs kommun*, anger ska frivillighet även fortsatt vara grunden i socialtjänstens arbete.

Socialnämnden får dock i vissa fall ingripa med tvång, dvs utan att den som åtgärden avser samtycker till den, bl.a. med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Den lagen kompletterar socialtjänstlagen och innehåller de närmare förutsättningarna för att avvika från den grundläggande principen om frivillighet och självbestämmande (jfr prop. 1989/90:28 s. 106 samt 1 § första stycket första meningen LVU och 1 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

Den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss innebär en utvidgning av socialnämndens befogenheter att agera när samtycke till insatser

saknas. Vissa remissinstanser, såsom *Rädda barnen*, anser att förslagen går emot socialtjänstens grundläggande utgångspunkter om frivillighet och självbestämmande. Det kan dock konstateras att socialnämnden redan i dag kan fatta beslut som inte bygger på frivillighet. Dessutom finns det enligt regeringens uppfattning stora behov av för samhället att kunna agera i ett tidigt skede för att tillgodose barns och ungas behov av skydd och stöd och inte bara när förutsättningarna för att omhänderta barnet eller den unge är uppfyllda. Principen om frivillighet och självbestämmande bör därför inte hindra socialnämnden från att tillgodose detta behov.

Många kommuner har uppgett att den ansträngda situationen för landets socialtjänster inverkar på möjligheterna att motivera enskilda att ta emot hjälp på frivillig väg. Kommuner har också framfört att det finns risk för att den pressade situationen kan medföra att nya tvångsbefogenheter kommer att användas när samarbete och frivillighet hade kunnat uppnås om resursläget var bättre. Detta skulle kunna medföra att den vägledande principen om frivillighet urholkas. Av denna anledning vill regeringen, i likhet med vad *Helsingborgs kommun* anger, särskilt understryka att socialtjänstens verksamhet även fortsättningsvis i huvudsak ska bygga på frivillighet. Införandet av en möjlighet till insatser utan samtycke förändrar inte den grundläggande förutsättningen för socialtjänstens arbete. Regeringen anser därför, till skillnad från förslaget i promemorian, att det uttryckligen bör anges i lagen att insatser till vårdnadshavare, barn eller unga i första hand ska ges med samtycke från vårdnadshavaren, barnet eller den unge enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen. På detta sätt framgår det tydligt att den nya lagen är en kompletterande lag till socialtjänstlagen och reglerar de närmare förutsättningarna för när socialnämnden kan avvika från frivillighet i vissa fall. Härigenom får lagen en likalydande utformning i detta avseende som den föreslagna lagen om omhändertagande. En sådan reglering omfattar även de situationer som avses i 21 kap. 1 § andra och tredje stycket SoL om att insatser i vissa fall kan beslutas till ett barn om barnet samtycker till det men inte vårdnadshavarna. Det innebär att när det finns förutsättningar för beslut enligt den paragrafen så ska beslut om insatser inte fattas enligt den nya lagen. Regeringen instämmer därför i SKR:s bedömning att en särskild reglering om detta, så som föreslås i promemorian, inte behövs.

Umeå universitet och SKR anser att det är oklart hur de föreslagna bestämmelserna förhåller sig till 6 kap. 13 a § föräldrabalken, som i vissa fall möjliggör insatser till barn utan den ena vårdnadshavarens samtycke. SKR efterfrågar därför ett tydliggörande av vilken av bestämmelserna som ska tillämpas i första hand.

Av 6 kap. 13 a § föräldrabalken framgår att om ett barn står under vårdnad av två vårdnadshavare, och endast den ena samtycker till en åtgärd till stöd för barnet, får socialnämnden besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa. Åtgärden kan bl.a. gälla behandling i öppna former som ges med stöd av 11 kap. 1 § SoL och utseende av en kontaktperson eller en familj som avses i 13 kap. 7 § första stycket SoL (se 6 kap. 13 a § första stycket 2 och 3 föräldrabalken). I propositionen Barns möjlighet att få vård (prop. 2011/12:53) uttalas att den aktuella bestämmelsen i föräldrabalken utgör ett undantag från huvudregeln att, när ett barn står under vårdnad av två vårdnadshavare, så ska dessa gemensamt fatta beslut rörande barnet. I

takt med barnets stigande ålder och utveckling ska vårdnadshavarna ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (se 11 § föräldrabalken). Dessutom uttalas att det ibland kan krävas att även barnet samtycker till en åtgärd. Om barnet är tillräckligt moget, kan det till och med räcka att endast barnet samtycker. Paragrafen tillämpas således inte när vårdnadshavarnas samtycke inte behövs för att barnet är tillräckligt gammalt att bestämma på egen hand. Det framgår också att paragrafen inte reglerar en fråga om vårdnad i föräldrabalkens mening, utan att den närmast utgör en socialrättslig inskränkning av vårdnadshavarens bestämmanderätt i ett visst avseende. Skälet till att bestämmelsen ändå placerades i föräldrabalken var att det ansågs utgöra en principiellt viktig begränsning i det praktiska utövandet av gemensam vårdnad (s. 25 och 26). Bestämmelsen kan tillämpas dels när den andra vårdnadshavaren uttryckligen motsätter sig åtgärden, dels när vårdnadshavaren håller sig undan eller annars väljer att inte medverka på ett sådant sätt att han eller hon får anses motsätta sig den. Bestämmelsen kan också tillämpas om en vårdnadshavare ändrar sig och inte längre samtycker till en pågående insats (s. 26 och 27). Dessutom uttalas att behandlingen i öppna former samt utseende av kontaktperson eller kontaktfamilj enligt 6 kap. 13 a § första stycket 1 och 2 ges med stöd av socialtjänstlagen (11 kap. 1 § SoL).

På samma sätt som regeringen gör gällande beträffande 21 kap. 1 § andra och tredje styckena SoL, bör socialnämnden således i första hand besluta om insatser enligt socialtjänstlagen även i sådana situationer när detta sker med tillämpning av 6 kap. 13 a § föräldrabalken.

I motsats till det som vissa remissinstanser för fram, däribland *SOS Barnbyar*, *Umeå kommun* och *Unicef Sverige*, anser regeringen att fler befogenheter för socialnämnden att besluta om stöd när samtycke saknas inte förändrar den nuvarande ordningen på ett övergripande sätt eller medför att det görs en förflyttning från frivilliga insatser till tvingande åtgärder. Befogenheterna enligt den nya lagen är ett komplement till de åtgärder som socialnämnden redan kan vidta. Det innebär att socialnämnden även fortsättningsvis i första hand ska pröva möjligheterna att tillhandahålla stöd och hjälp till enskilda på frivillig väg. Beslut om insatser när samtycke saknas ska precis som i dag endast vara aktuellt när överenskommelser inte kan nås på frivillig väg.

I likhet med den bedömning som görs i promemorian anser regeringen att barnets bästa (se nedan) alltid ska vara styrande för hur mycket arbete som bör läggas ned på att motivera vårdnadshavare, barn och unga att ta emot insatser på frivillig väg innan beslut enligt den nya lagen aktualiseras. När ett beslut har fattats med stöd av den nya lagen bör detta motivationsarbete fortsätta.

Det finns inget behov av en särskild reglering om en behovs- och proportionalitetsbedömning

I 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL, regleras den allmänna proportionalitetsprincipen som gäller hos bl.a. förvaltningsmyndigheter. Enligt den bestämmelsen får en myndighet ingripa i ett enskilt intresse endast om åtgärden kan antas leda till det avsedda resultatet. Dessutom får en åtgärd aldrig vara mer långtgående än vad som behövs och åtgärden får vidtas endast om det avsedda resultatet står i

rimligt förhållande till de olägenheter som kan antas uppstå för den som åtgärden riktas mot. Av propositionen En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag (prop. 2016/17:180) framgår att proportionalitetsprincipen i korthet innebär att en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar. Det ska alltså finnas en balans mellan mål och medel (s. 61). Det uttalas också att åtgärder som innebär t.ex. tvång omfattas av bestämmelsens tillämpningsområde. Kravet på rimlighet innebär att det inte får föreligga ett klart missförhållande mellan det allmänna intresset av ett visst ingripande och den belastning som detta medför för den enskilde. Innan myndigheten väger olika intressen mot varandra, måste den ha tagit ställning till om åtgärden uppfyller principens krav på lämplighet och nödvändighet. Det krävs alltså att myndigheten först prövar om den tilltänkta åtgärden kan antas leda till det avsedda resultatet. Myndigheten måste också konstatera att åtgärden är det minst ingripande av de alternativ som finns för att uppnå samma resultat. Bestämmelsen avser inte att hindra myndigheterna från att vidta åtgärder utan avser att säkerställa att de åtgärder som vidtas är proportionella (s. 290).

I promemorian föreslås en särskild reglering i den nya lagen om en behovs- och proportionalitetsprincip. Proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL, som omfattar samtliga delar av bestämmelsen som föreslås i promemorian, kommer dock att vara tillämplig för de åtgärder som kommer att kunna vidtas med stöd av den nya lagen. Regeringen anser därför, till skillnad från *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, att det inte bör finnas en sådan särskild reglering som föreslås i promemorian.

Om ett beslut innehåller flera insatser, särskilda villkor och eventuella andra åtgärder bör socialnämnden bedöma proportionaliteten av såväl en enskild åtgärd som den samlade effekten av dessa.

Barnets eller den unges bästa bör vara avgörande

Barnkonventionen gäller som lag i Sverige. Konventionen klargör barns status som rättighetsbärare, vilket innebär att barn är fullvärdiga människor med samma rättigheter som vuxna med rätt till inflytande över sina liv. Barn saknar på ett generellt plan den mognad, erfarenhet och kunskap som i regel kommer senare i livet. De behöver därför stöd från vuxenvärlden för att ta tillvara sina rättigheter, bl.a. för att få skydd mot våld och andra övergrepp eller mot att dras in i kriminalitet. Vårdnadshavare har enligt 6 kap. 1 och 2 §§ föräldrabalken ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av bl.a. omvårdnad, trygghet och god fostran tillgodoses. Även andra vuxna än föräldrar och andra vårdnadshavare har olika viktiga roller i barnets eller den unges liv och ett visst ansvar i förhållande till denna, t.ex. personal i förskola och skola samt anställda inom socialtjänsten. Barn kan behöva stöd från det allmänna om vårdnadshavarna av olika anledningar inte kan ta sitt ansvar. Även unga personer kan i vissa fall vara i behov av sådant stöd på grund av bristande mognad och livserfarenhet. I och med regeringens förslag i avsnitt 12.2 ska insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen kunna beslutas till personer som inte har fyllt 21 år, dvs.

även till den grupp som enligt ovan definieras som unga. Dessa personer omfattas inte av barnkonventionen utan är rättighetsbärare så som vuxna.

Av artikel 3 i barnkonventionen framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Som en anpassning till detta har det införts bestämmelser om principen om barnets bästa i bl.a. socialtjänstlagen, LVU och föräldrabalken. En sådan bestämmelse finns även i 2 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande. I LVU och den föreslagna lagen om omhändertagande, som i likhet med den lag som föreslås i denna lagrådsremiss inte enbart omfattar barn utan även unga personer upp till 21 års ålder, omfattar principen även unga. Detsamma bör enligt regeringen gälla för unga enligt den nya lagen.

Till skillnad från förslaget i promemorian anser regeringen att vad som är bäst för barnet eller den unge ska vara avgörande inte bara i de formella beslut som fattas utan vid alla åtgärder enligt den nya lagen, dvs. även under t.ex. socialnämndens utredningar och i olika frågor som uppkommer under en domstolsprocess (jfr prop. 2020/21:150 s. 130). Regeringen bedömer således att principen om barnets bästa i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss bör omfatta både barn och unga och uttryckligen anges gälla för både beslut och andra åtgärder (jfr prop. 2002/03:53 s. 78).

Principen om barnets bästa ska ses som ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn (prop. 2017/18:186 s. 96). Den närmare innebörden av vad som ska anses vara barnets bästa är inte definierad. Vad som är barnets bästa får avgöras i varje enskilt fall, utifrån en bedömning av förhållandena i det enskilda fallet. Detta gäller oavsett om åtgärden riktar sig till vårdnadshavaren, barnet eller den unge. Inga andra intressen får ta över det som är bäst för barnet (prop. 2012/13:10 s. 126). Bedömningen av vad som är barnets bästa ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals. Hänsyn ska tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt bör såväl långsiktiga som kortsiktiga effekter för barnet beaktas (prop. 2020/21:150 s. 129). Utgångspunkten när barnets bästa ska beaktas är respekten för barnets fulla människovärde och integritet (prop. 2012/13:10 s. 36).

I propositionen Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. anges att åtgärder som vidtas och beslut som fattas med stöd av LVU inte kan ha annat syfte än att förbättra för barnet eller den unge. Inga andra intressen kan sålunda få ta över vad som är bäst för barnet eller den unge (prop. 2002/03:53 s. 105). Detsamma bör enligt regeringen gälla för åtgärder enligt den nya lagen.

En bedömning av om ett beslut eller annan åtgärd enligt den nya lagen är förenligt med barnets eller den unges bästa innefattar bl.a. frågan om åtgärden kan antas bidra till att upprätthålla barnets eller den unges rättigheter. Det kan t.ex. handla om att åtgärden kan komma att bidra till att barnets eller den unges skolgång blir fungerande eller att barnet eller den unge deltar i fritidsaktiviteter. Åtgärder enligt lagen kan också leda till att barnet skyddas mot hot och våld. Dessutom bör det beaktas om ett beslut om insatser kan leda till att mer ingripande tvångsåtgärder som t.ex. vård med stöd av den förslagna lagen om omhändertagande kan undvikas. Barnet eller den unges behov av anpassningar för eventuella funktionsnedsättningar bör beaktas. Även hur eventuella syskon kan komma att påverkas av ett beslut eller annan åtgärd behöver beaktas.

För att kunna bedöma om ett beslut eller annan åtgärd enligt den nya lagen är förenligt med barnets eller den unges bästa behöver barnet eller den unge göras delaktig. I avsnitt 11.1 föreslår regeringen en reglering i den nya lagen om att barn och unga bl.a. ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem och få information. Det är även viktigt att involvera vårdnadshavarna i utformningen av insatserna som riktar sig till och de särskilda villkoren för barnet eftersom deras roll är central för att säkerställa att barnet följer beslutet. Regeringen föreslår i avsnitt 13.1 att vårdnadshavare ska ges möjlighet att vara delaktig vid utformningen och genomförandet av de insatser och särskilda villkor som socialnämnden beslutar om. Barnets bästa ska dock alltid vara avgörande om vårdnadshavaren skulle ha synpunkter eller önskemål i utformningen som står i strid med barnets bästa.

Risker som behöver beaktas vid bedömningen av barnets eller den unges bästa

Inom ramen för bedömningen av barnets bästa behöver socialnämnden vid beslut enligt den nya lagen beakta hur samarbetet mellan socialtjänsten, vårdnadshavaren och barnet eller den unge kan komma att påverkas. Finns det risk för att beslutet leder till att vårdnadshavaren, barnet eller den unge drar sig undan och gör sig otillgänglig kan omständigheterna vara sådana att det inte är förenligt med barnets eller den unges bästa att besluta om insatser utan samtycke. Om barnet eller den unge redan har insatser med stöd av socialtjänstlagen, och ett beslut enligt den nya lagen riskerar att leda till samarbetsproblem så att t.ex. vård inte längre kan ges på frivillig grund, behöver socialnämnden överväga om det är till barnets bästa att fatta ett sådant beslut.

I promemorian görs bedömningen att den föreslagna regleringen kan medföra att barn riskerar att försättas i en lojalitetskonflikt, utsättas för skuldbeläggande eller för såväl fysiskt som psykiskt våld. Några remissinstanser, såsom *Göteborgs* och *Huddinge kommuner* och *Jämställdhetsmyndigheten*, instämmer särskilt i den bedömningen. *SKR* påtalar att förslagen också kan leda till att bl.a. syskon utsätts för lojalitetskonflikter, påtryckningsförsök, skuldbeläggande och både psykiskt och fysiskt våld. Som anges i promemorian kan en möjlig effekt av att ett barn hamnar i en lojalitetskonflikt eller utsätts för påtryckningar vara att barnet inte berättar om sina hemförhållanden eller tar tillbaka lämnade uppgifter av lojalitet mot vårdnadshavare. *Barnafrid* saknar resonemang kring och förslag på hur socialtjänsten ska kunna motverka och förebygga att barn med stöd- och skyddsbehov blir föremål för en lojalitetskonflikt.

Regeringen anser att en lojalitetskonflikt för barnet i vissa fall kan motverkas om socialnämnden tar ett tydligt ansvar för beslut enligt den nya regleringen. Socialnämnden behöver dock vara uppmärksam på barnets förhållanden för att nämnden ska kunna bedöma om ett beslut enligt den reglering som föreslås är förenligt med barnets bästa.

I avsnitt 9.1 föreslås att socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor som har beslutats enligt den nya lagen. Inom ramen för detta bör nämnden även noga bevaka att beslutet inte leder till att barnets eller den unges situation försämras, som *Vision* för fram. Som *Maskrosbarn* för fram kan barn också skuldbelägga sig själva och uppleva

att de har misslyckats med att hjälpa sina föräldrar om en insats i form av familjebehandling avslutas utan förändring i familjen. Socialsekreterare behöver arbeta med kommunikationen till såväl vårdnadshavaren som barnet eller den unge för att barnet eller den unge inte ska skuldbeläggas eller skuldbelägga sig själv.

Maskrosbarn, *Akademikerförbundet SSR* och Vision påtalar en ökad risk för repressalier om vårdnadshavare tvingas ta emot insatser. Regeringen anser, i likhet med *Bris*, att det innebär förödande konsekvenser för ett barn att utsättas för våld i hemmet och anser att sådana risker måste väga tungt i de avvägningar som socialnämnden behöver göra inför att beslut enligt den nya regleringen fattas (se avsnitt 6.1).

Regeringen konstaterar också att ärenden med familjer där det finns risk för hedersrelaterat våld och förtryck eller hedersnormer måste hanteras med särskild stor försiktighet. I promemorian görs bedömningen att den reglering som föreslås kan innebära särskilda risker för barn och unga som lever i en hederskontext. Som framgår av avsnitt 4 är vårdnadshavare som utsätter sina barn för hedersrelaterat våld och förtryck en grupp som är särskilt svår för socialtjänsten att motivera till att ta emot insatser på frivillig väg. *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* och *Jämställdhetsmyndigheten* saknar en djupare analys av livsförhållanden för barn och unga som lever i en hederskontext. *Kristianstads kommun* anser att den föreslagna regleringen inte svarar an mot utmaningarna som de ser för t.ex. barn utsatta för hedersrelaterat våld. SKR påtalar risken att förslagen leder till ökad kontroll och instängning av barn och unga som lever i en hederskontext.

För barn och unga som är utsatta för våld och för hedersrelaterat våld och förtryck krävs enligt regeringen särskilda överväganden inför beslut enligt den nya lagen. Socialnämnden behöver bedöma riskerna för barnet eller den unge och samtidigt bedöma vilka kompletterande åtgärder som kan behövas för att undanröja eller minska riskerna för honom eller henne. Det kan många gånger vara så att det inte är lämpligt att fatta beslut om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare om det finns indikationer på våldsutsatthet eller hedersrelaterat våld och förtryck. Är barnet placerat utanför hemmet med stöd av LVU och befinner sig i säkerhet kan risken antas vara mindre. Även i sådana situationer krävs dock noggranna avvägningar. Som *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri* och Länsstyrelsen i Västra Götalands län för fram krävs att socialnämnden noga utreder barnets behov av skydd. Det ställer, såsom Jämställdhetsmyndigheten för fram, höga krav på kompetens och mandat hos de socialsekreterare som möter dessa barn och unga, i utredning, bedömning och genomförande. Det är i sammanhanget viktigt att understryka att alla barn har rätt till stöd och skydd utan åtskillnad av något slag (jfr artikel 2 i barnkonventionen). I de fall olika intressen står mot varandra ska vad som är bäst för barnet vara av avgörande betydelse.

Ytterligare en aspekt som behöver beaktas av socialnämnden är att ett myndighetsbeslut eller ett nära förestående sådant är den vanligaste utlösande faktorn vid bortföranden av barn och unga (Jämställdhetsmyndighetens rapport Bortförda barn och unga [2022:25]). *Länsstyrelserna i Västerbottens* och *Östergötlands län* saknar ett resonemang om att risken för att antalet bortförda barn kan komma att öka vid insatser med stöd av den nya regleringen samt att det behöver problematiseras

ytterligare, särskilt om risker för barn och unga som lever i en hederskontext. Även *Vision* och *TCO* för fram synpunkter om att antalet bortförda barn kan komma att öka vid insatser med stöd av den föreslagna regleringen. Regeringen vill i detta sammanhang poängtera skillnaden mellan ett beslut om ett omhändertagande där barnet eller den unge skiljs från sitt hem och ett beslut enligt den nya regleringen där barnet eller den unga är kvar i hemmet. Som framgår av ovan nämnda rapport ska resultatet av rapporten inte tolkas som att myndigheter ska undvika att ingripa, utan snarare att de behöver se över hur de säkerställer att barnet eller den unga får det stöd och skydd som individen har rätt till och är i behov av.

Den nya lagen stärker rättssäkerheten

I likhet med *Göteborgs* och *Nässjö kommuner* samt *Stiftelsen Allmänna barnhuset* anser regeringen att den nya lagen kan medföra en ökad rättssäkerhet och tydlighet i förhållande till att det i dag kan förekomma att enskilda samtycker till insatser enbart för de uppfattar det som att de då kan undvika tvångsåtgärder, såsom vård med stöd av LVU. I likhet med *SKR* anser regeringen att en formaliserad ordning där insatser till stöd och skydd för barn och unga utan samtycke regleras i lag skapar en tydlighet och förutsägbarhet för enskilda. Det kan i sin tur främja rättssäkerheten.

Som *Kristianstads kommun* för fram kan det utgöra en utmaning för socialtjänsten att undvika att de utökade befogenheterna uppfattas som underförstådda hot. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* anser att hotet om tvång som redan finns i dag inte försvinner utan endast förflyttas, från att handla om omhändertagande för vård till att handla om insatser och krav. Ett arbetssätt som ska motivera enskilda till att ta emot insatser på frivillig väg utan att uppfattas som att frivilligheten tvingas fram kan innebära en svår balansgång för socialtjänsten. Det måste dock framhållas att det är en stor skillnad mellan att besluta om insatser utan samtycke till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga och att besluta om att barn och unga ska omhändertas och flyttas från sin familj. Regeringen anser att en ny reglering kan bidra med ökad transparens utifrån det upplevda tvång som redan finns i dag.

Göteborgs kommun framhåller att den föreslagna regleringen innebär att socialtjänstens regelsystem blir än mer komplext och att det, om det finns en otydlighet eller upplevelse av att socialtjänsten agerar godtyckligt, medför att färre söker hjälp och därmed undviker kontakt med myndigheter. I likhet med *Juridiska* och *Samhällsvetenskapliga fakulteterna vid Lunds universitet* anser regeringen att socialtjänsten behöver arbeta aktivt med transparens och kommunikation kring åtgärder enligt lagen för att bibehålla och stärka tilliten hos de individer som är i behov av stöd. Det är också viktigt att socialsekreterare lyssnar in de berörda så att de inte uppfattar att de saknar inflytande över sitt liv, vilket bl.a. *Göteborgs kommun* och Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet befarar att förslagen kan medföra. Regeringen anser, till skillnad från Göteborgs kommun och i likhet med *Nässjö kommun*, att en ny reglering som ger socialtjänsten ytterligare verktyg kan bidra till att öka rättssäkerheten och tydligheten, vilket i förlängningen kan leda till ett stärkt förtroende för socialtjänsten.

Den nya lagen innehåller befogenheter för socialnämnden. Nämnden har således ingen skyldighet att använda de åtgärder som lagen medger, vilket bl.a. *SKR* är positiv till. Att förslagen är utformade som befogenheter kan dock medföra att lagen kommer att tillämpas olika i liknande fall på olika platser i landet, vilket bl.a. *Borås* och *Umeå kommuner* för fram. Som *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anger kan landets mindre kommuner antas kunna bistå med färre insatser i jämförelse med landets större kommuner. Det är givetvis inte önskvärt att barn och unga får olika rätt till stöd och skydd i olika kommuner. Varje kommun har dock det yttersta ansvaret för att enskilda får de insatser som de behöver (4 kap. 1 § SoL).

JO ser inte obetydliga risker utifrån ett tillämpningsperspektiv att socialnämnden kommer att behöva göra mycket svåra bedömningar om t.ex. barnets bästa och när proportionalitetsprincipen tillämpas. Regeringen anser att det är av avgörande betydelse att socialnämnden förmår att göra en konkret och individuell bedömning av såväl barnets bästa som proportionaliteten av en åtgärd i varje enskilt fall samt att bedömningen dokumenteras och redovisas för den enskilde. Kommunerna kompenseras för de ökade arbetsuppgifter som förslagen medför. Kommunerna bör även få tillräckligt statligt stöd i övrigt (se avsnitt 24).

Regeringen anser sammanfattningsvis att den föreslagna lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas kan stärka rättssäkerheten.

6 Insatser till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

6.1 Insatser till vårdnadshavare

6.1.1 Socialnämnden ska i vissa fall få besluta om insatser till vårdnadshavare

Regeringens förslag

Socialnämnden ska få besluta att en vårdnadshavare ska delta i en eller flera insatser om

- det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att vårdnadshavarens barn kommer att utsättas för vissa förhållanden i hemmet eller utveckla vissa egna beteenden, eller barnet redan utsätts för ett sådant förhållande eller uppvisar ett sådant eget beteende, och
- insatserna bedöms förebygga eller förhindra förhållandet eller beteendet.

De förhållanden i hemmet som ska kunna ligga till grund för insatser är fysisk eller psykisk misshandel, sexuella kränkningar eller sexuell exploatering, brister i omsorgen om barnets grundläggande behov, negativ social kontroll, eller något annat skadligt förhållande.

De egna beteenden hos barnet som ska kunna ligga till grund för insatser är skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet, eller något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås att det uttryckligen ska anges att insatserna ska vara nödvändiga. I promemorian föreslås också att insatser ska få beslutas om det ”på grund av särskilda omständigheter finns risk för” att ett barn kommer att utsättas för sådana förhållanden eller utveckla sådana beteenden som anges i den nu gällande lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. I promemorian föreslås även att risken för att ett barn kommer att ”involveras i” brottslig verksamhet uttryckligen ska anges i bestämmelsen. I promemorian lämnas inget förslag om att insatsen ska bedömas förebygga eller förhindra förhållandet i hemmet eller beteendet hos barnet. I promemorian föreslås dessutom en annan redaktionell utformning.

Remissinstanserna

Allmänna synpunkter om förslaget om att införa utökade befogenheter för socialnämnden att besluta om insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas finns i avsnitt 5.1.

Remissutfallet är blandat. Ett flertal remissinstanser avstyrker eller är negativa till förslaget, däribland *Unicef Sverige*, *Rädda barnen*, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Maskrosbarn*, *Borås*, *Göteborgs* och *Sundsvalls kommuner*, *Göteborgs universitet*, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*, *Sveriges advokatsamfund*, *Kammarrätterna i Göteborg* och *Stockholm*, *Barnens rätt i samhället* (*Bris*) och *Länsstyrelserna i Västra Götalands* och *Uppsala län*.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker, är positiva eller har inte några synpunkter på förslaget, däribland *Finspångs*, *Helsingborgs*, *Nässjö* och *Varbergs kommuner*, *Förvaltningsrätterna i Falun* och *Jönköping*, *Göta hovrätt*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Skellefteå tingsrätt*, *Stiftelsen Allmänna barnhuset*, *Västra Götalandsregionen, Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*), *Justitiekanslern*, *Polismyndigheten* och *Åklagarmyndigheten*. Dessa remissinstanser anser bl.a. att förslaget skulle kunna stärka och skydda barn och deras familjer samt minska behovet av ingripanden enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. *Umeå kommun* ser positivt på att förslaget fokuserar på vårdnadshavare.

Några remissinstanser anser att endast delar av förslaget bör genomföras. *Socialstyrelsen* anser att förslaget endast bör genomföras i den del som gäller rätten att besluta om insatser när barnet redan utsätts för ett missförhållande eller uppvisar ett beteende som avses i 2 eller 3 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Även *Riksförbundet Attention* anser att det är tveksamt att tvång ska kunna användas i förebyggande syfte. *Knivsta kommun* för fram att socialnämnden enbart

har behov av att besluta om insatser utan samtycke under en pågående utredning om barnet. *Södertälje kommun* anser att det räcker att införa en möjlighet att besluta om en motivationsinsats utan samtycke.

Jämställdhetsmyndigheten ställer sig negativ till att det ska vara möjligt att tillämpa den nya lagen vid sådana brister i hemmet som avses i 2 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt myndigheten borde det formuleras ett lagförslag för barn och unga som lever i våldsutsatthet eller som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Några remissinstanser påtalar att den nya regleringen innebär risker för barn i en hederskontext. Dessa synpunkter behandlas i avsnitt 5.3. Länsstyrelsen i Västra Götalands län efterfrågar en tydligare koppling till socialnämndens möjligheter att ansöka om utreseförbud.

Enligt *Diskrimineringsombudsmannen* och Institutet för mänskliga rättigheter riskerar vårdnadshavare till pojkar med utländsk bakgrund att vara överrepresenterade bland dem som träffas av förslaget. Myndigheten betonar vikten av att insatserna är proportionerliga och individuellt anpassade utifrån t.ex. funktionsnedsättning eller etnisk tillhörighet.

Några remissinstanser bedömer att det finns en risk för att vårdnadshavare med olika funktionsnedsättningar kommer att påverkas negativt av förslaget, däribland *Autism Sverige*, *Riksförbundet FUB*, Riksförbundet Attention, Borås kommun och Institutet för mänskliga rättigheter. Både Autism Sverige och *Folkhälsomyndigheten* för fram är det viktigt att insatserna vid behov kompletteras med andra stödjande insatser.

Umeå universitet anser att den nya lagen skulle bli tydligare om den enbart tog sikte på barn och unga i hög risk för "normbrytande beteende".

Vissa remissinstanser för fram synpunkter på riskbedömningen i promemorians förslag, däribland Kammarrätten i Stockholm, Umeå universitet och SKR. Enligt dem är det problematiskt att förarbetena till lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och uttalandena i promemorian innehåller flera snarlika formuleringar för två riskbegrepp som ska spegla olika risknivåer. Att risknivån beskrivs i termer av att det måste finnas en "klar och konkret" risk är något som i praxis kopplas till vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Socialstyrelsen, *Brottsförebyggande rådet* (*Brå*) och *Förvaltningsrätten i Umeå* framhåller att rekvisiten är vaga och lämnar ett för stort tolkningsutrymme för när en insats kan beslutas. Även *Riksdagens ombudsmän* (*JO*) ser inte obetydliga risker med den nya lagstiftningen från ett tillämpningsperspektiv, inte minst i fråga om riskbedömningen. Enligt både Förvaltningsrätten i Falun och SKR vore det dock tillräckligt att enbart ange "det finns risk för" i bestämmelsen. Förvaltningsrätten anser att det finns anledning att också överväga om inte det lägre beviskravet "kan antas" är mer ändamålsenligt.

Borås kommun är tveksam till att bestämmelsen kommer att möjliggöra insatser till flera och ge större effekt än vad uppföljningsansvaret enligt 23 kap. 2 § socialtjänstlagen redan gör. Institutet för mänskliga rättigheter framhåller att den nyligen förlängda uppföljningstiden från två till sex månader efter en utförd utredning bör utvärderas innan nya åtgärder införs.

SKR och *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* anser att kravet att insatsen ska vara "nödvändig" innebär en onödig dubbelreglering, eftersom detta redan följer av den i promemorian föreslagna behovs- och proportionalitetsprincipen. Brå och *Gotlands,* Göteborgs och Borås

kommuner anser att bedömningen av vad som är en ”nödvändig insats” riskerar att bli subjektiv och rättsosäker.

Vissa remissinstanser, däribland *Barnombudsmannen*, Socialstyrelsen, *Malmö* och *Landskrona kommuner*, Maskrosbarn, Bris, *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri*, understryker att en insats inte får medföra att barnet blir kvar i en riskfylld eller skadlig miljö. Även *Länsstyrelsen i Östergötlands län* oroas över att barn och unga tvingas uppehålla sig i riskfyllda hem och framhåller bl.a. vikten av en tät uppföljning för att säkerställa hemförhållandena.

SKR för fram att det inte framgår om det ska vara möjlighet att besluta om insatser till asylsökande och andra personer som vistas i landet tillfälligt.

Skälen för regeringens förslag

I detta avsnitt behandlas de grundläggande förutsättningarna för när socialnämnden ska få besluta om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen i situationer då barnet inte vårdas eller är placerat utanför eller i det egna hemmet, förutom frågan om samtycke. Förutsättningarna för insatser enligt den nya lagen i situationer då barnet vårdas eller är placerat utanför eller i det egna hemmet behandlas i avsnitt 6.1.2. Frågan om samtycke behandlas i avsnitt 6.4.

Förhållanden och beteenden som kan medföra insatser bör motsvara de som kan medföra omhändertagande för vård

I promemorian görs bedömningen att bestämmelsen om insatser till vårdnadshavare av rättssäkerhetsskäl bör avgränsas till situationer som avser vissa förhållanden i hemmet eller vissa beteenden hos barnet. Eftersom syftet med åtgärderna som riktas till vårdnadshavare är att förhindra att dennes barn far illa bör det enligt promemorian handla om sådana situationer som i allmänhet utgör en fara för barnet. I promemorian föreslås därför att bestämmelserna ska kopplas till rekvisiten för omhändertagande för vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Regeringen instämmer i denna utgångspunkt.

Regeringen anser att den nya regleringen bör ges ett brett tillämpningsområde. Den bör, som framgår av avsnitt 5.1, omfatta stöd till vårdnadshavare till såväl yngre som äldre barn. Insatser till vårdnadshavare bör dessutom kunna beslutas oavsett om orsaken till problematiken främst ligger hos vårdnadshavaren eller hos barnet. Dessutom bör regleringen inkludera dels situationer när det behöver förhindras att ett barn kommer att utsättas för vissa förhållanden eller utveckla vissa beteenden, dels situationer då barnet redan utsätts för sådana förhållanden eller uppvisar sådana beteenden.

I syfte att åstadkomma en sammanhållen reglering på området gör regeringen, till skillnad från promemorian, bedömningen att de förhållanden och beteenden som ska kunna ligga till grund för en insats enligt den nya lagen i denna lagrådsremiss bör vara samma som ska kunna ligga till grund för omhändertagande för vård enligt den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga som föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård

av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande. De angivna förhållandena och beteendena är typiskt sett sådana som är skadliga för barn. Till skillnad från vad *Umeå universitet* framhåller bör bestämmelserna således inte enbart rikta in sig på barn och unga med hög risk för "normbrytande beteende".

Genom att koppla tillämpningsområdet för insatser enligt den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss till sådana förhållanden eller beteenden som avses i den föreslagna lagen om omhändertagande, kan socialnämndens beslut om insatser till vårdnadshavare fattas i många olika situationer när barn riskerar att fara illa och är i behov av stöd och skydd. Både socialnämnderna och förvaltningsdomstolarna är dessutom vana vid att bedöma sådana förhållanden och beteenden, vilket bör underlätta tillämpningen av bestämmelserna om insatser som föreslås i denna lagrådsremiss.

Det bör noteras att för att ett barn eller en ung person ska få omhändertas för vård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande krävs att de angivna förhållandena och beteendena innebär en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Även om det får anses ingripande att en socialnämnd ges befogenhet att besluta om insatser utan samtycke, innebär den befogenheten inte en lika ingripande åtgärd som att besluta om ett omhändertagande. Med beaktande av att de föreslagna insatserna ska kunna vidtas i ett förebyggande syfte bör förhållandenas och beteendenas påverkan på barnets hälsa och utveckling inte behöva prövas särskilt eftersom det skulle motverka syftet med regleringen.

Förhållanden i hemmet

I 3 kap. 2 § den föreslagna lagen om omhändertagande anges vilka situationer som kan ge upphov till ett vårdbehov på grund av förhållanden i hemmet. Förhållandena som föreslås har kompletterats i vissa avseende jämfört med regleringen i 2 § LVU.

Med "hemmet" menas både föräldrahemmet och annat hem där barnet stadigvarande vistas. Det kan också handla om att barnet befinner sig i ett annat hem än det egna och föräldrarna står i begrepp att ta hem barnet. Uttrycket "hemmet" har också en abstrakt betydelse. Det kan sålunda avse inte bara bostaden utan alla de situationer då barnet direkt eller indirekt står under vårdnadshavarens eller annan fostrares inflytande (prop. 1989/90:28 s. 108 och lagrådsremissen s. 159). De förhållanden i hemmet som föreslås kunna föranleda omhändertagande för vård är fysisk eller psykisk misshandel, sexuella kränkningar eller sexuell exploatering, brister i omsorgen om barnets grundläggande behov, negativ social kontroll eller något annat skadligt förhållande.

I lagrådsremissen föreslås att rekvisitet "fysisk och psykisk misshandel" förs över till föreslagna lagen om omhändertagande utan ändring. Med psykisk misshandel menas exempelvis att barnet utsätts för psykiskt lidande genom systematiska kränkningar, nedvärdering eller terrorisering. Psykisk misshandel kan handla om en relation och ett förhållningssätt som bl.a. hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos barnet. Det är fråga om brister i hänsynen till barnets behov och i insikten om vad ett barn är. Det kan också handla om att föräldern uppfattar att barnet är till för att uppfylla de vuxnas behov och inte får vara en person i sin egen rätt.

Dessutom kan det vara fråga om att förväntningarna på barnet är orealistiska och inte överensstämmer med barnets utvecklingsnivå (prop. 1989/90:28 s. 107 och prop. 2002/03:53 s. 82).

I lagrådsremissen föreslås att uttrycket ”otillbörligt utnyttjande” i LVU ska ersättas med ”sexuella kränkningar eller sexuell exploatering”, eftersom uttrycket som används i LVU är ålderdomligt och utan klar och tydlig innebörd. I lagrådsremissen framförs att med uttrycket ”sexuella kränkningar och sexuell exploatering” i den föreslagna lagen om omhändertagande avses övergrepp och andra sexuella handlingar. Även s.k. oskuldskontroller faller inom uttrycket. Med ”sexuell exploatering” avses att ett barn utnyttjas i pornografiskt syfte eller på annat sätt exploateras sexuellt, antingen av föräldrarna själva eller utan att föräldrarna hindrar detta. I uttrycket ”sexuella kränkningar och sexuell exploatering” innefattas således vad som tidigare omfattades av otillbörligt utnyttjande, såvitt gäller utnyttjande av sexuell karaktär (lagrådsremissen s. 642 och 643).

I lagrådsremissen föreslås också att uttrycket ”brister i omsorgen” i LVU kompletteras på sådant sätt att det ska anges att bristerna avser omsorgen om barnets grundläggande behov. Under uttrycket ”brister i omsorgen” faller situationer då barnet utsätts för vanvård. Det kan vara fråga om att barnet allvarligt missköts i fråga om hygien, kläder eller mat. Det kan också handla om att barnet inte får lämplig sjukvård. Brister i omsorgen föreligger också om barnets behov av känslomässig trygghet och stimulans eftersätts t.ex. på grund av missbruk eller psykiska störningar hos föräldrarna. Det kan också vara fråga om djupgående konflikter mellan föräldrarna, där barnet hamnar i kläm på ett sådant sätt att dess hälsa eller utveckling riskerar att skadas. Uttrycket omfattar också fall där föräldrarna placerar barnet i en skadlig miljö eller överlåter ansvaret för barnet på andra personer i vissa fall (prop. 1989/90:28 s. 107 och 108). Med tillägget ”barnets grundläggande behov” avses barns rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken. Detta innebär enligt lagrådsremissen ett tydliggörande om att såväl brister i den materiella och känslomässiga omsorgen som brister vad gäller trygghet, vägledning och uppfostran omfattas. Det föreslagna tillägget innebär att bestämmelsen också omfattar t.ex. otrygga eller farliga hemmiljöer liksom hemförhållanden där ett barn involveras eller riskerar att involveras i brottslig eller motsvarande destruktiv verksamhet av sina föräldrar eller när föräldrarna inte agerar för att förhindra en sådan utveckling. Uttrycket omfattar också hemsituationer där föräldrar bekräftar, uppmuntrar eller möjliggör ett barns destruktiva beteende, såsom exempelvis våld eller kriminalitet. Andra förhållanden som omfattas är situationer där barn av föräldrarna utsätts för påtryckningar eller uppmuntras att utöva våld och kontroll av sina syskon eller andra närstående. Uttrycket omfattar även situationer där ett barn tar skada av omfattande hushållsarbete, tvingas att utföra hårt kroppsarbete eller på annat motsvarande sätt utnyttjas (lagrådsremissen s. 643).

I lagrådsremissen föreslås att ”negativ social kontroll” införs som ett nytt förhållande som kan ligga till grund för omhändertagande för vård. Med ”negativ social kontroll” avses påtryckningar, kontroll, hot eller tvång som systematiskt begränsar ett barns livsutrymme, eller vid upprepade tillfällen hindrar barnet från att göra självständiga val om sitt liv och sin framtid. Den negativa sociala kontrollen ska förstås som en begräns-

ning av ett barns rätt till utveckling och den rätt ett barn har till delaktighet och självbestämmande i takt med stigande ålder och mognad i enlighet med föräldrabalken och barnkonventionen. Begränsningarna och kontrollen kan gälla ett barns självbestämmande över sin identitet, kropp och sexualitet, friheten att välja vänner, fritidsaktiviteter, religion, klädsel, utbildning, yrke, partner eller att få tillgång till hälsovård. Negativ social kontroll av ett barn kan förekomma i en uppväxt som präglas av hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan också förekomma i andra miljöer och sammanhang där barn utsätts för begränsningar och kontroll, exempelvis när föräldrarna på grund av andra skäl kraftigt begränsar eller isolerar barnet från omvärlden (lagrådsremissen s. 643).

I lagrådsremissen föreslås slutligen att uttrycket ”något annat förhållande” i LVU ändras till ”något annat skadligt förhållande”. Enligt lagrådsremissen tydliggörs det därmed att det inte är fråga om vilket förhållande som helst. Någon ändring i sak jämfört med rekvisitet i 2 § LVU inte är avsedd (lagrådsremissen s. 643 och 644). Det handlar om missförhållanden i hemmet som inte i första hand beror på vårdnadshavaren själv utan på t.ex. en sambo till denne. Det kan också vara fråga om förhållanden där en förälder inte alls knyter an till sitt barn eller där föräldern lever i en sjuklig symbios med barnet. Det är dock inte möjligt med en heltäckande uppräkning (prop. 1989/90:28 s. 108). Mot denna bakgrund saknar regeringen skäl att utforma bestämmelsen på så sätt som anges i promemorian, dvs. att det ska anges ”missförhållande i hemmet”. Som regeringen bedömt ovan bör bestämmelsen i stället utformas på samma sätt som i lagrådsremissen för den föreslagna lagen om omhändertagande, dvs. med rekvisitet ”något annat skadligt förhållande”.

Jämställdhetsmyndigheten invänder mot att det ska vara möjligt att besluta om insatser enligt den nya lagen samtidigt som barnet bor kvar i hemmet, när barnet riskerar att utsättas för, eller redan utsätts för, våld i nära relationer, sexuellt våld eller hedersrelaterat våld och förtryck. Enligt myndigheten bör det därför formuleras ett lagförslag som riktar sig till barn och unga som lever i våldsutsatthet eller som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Som anges ovan, anser regeringen att det finns stora fördelar med att koppla den nya regleringen till de föreslagna bestämmelserna i nämnda lagrådsremiss för den föreslagna lagen om omhändertagande. Regeringen konstaterar att det saknas beredningsunderlag för att föreslå en sådan reglering som myndigheten efterfrågar. Regeringen vill dock understryka att ett barn som utsätts för t.ex. våld i hemmet eller hedersrelaterat våld och förtryck självfallet inte bör bo kvar i hemmet samtidigt som vårdnadshavarna får insatser enligt den nya lagen. Som Jämställdhetsmyndigheten framhåller vore det inte förenligt med barnets bästa. Om det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas på någon av de grunder som anges i den föreslagna lagen om omhändertagande ska barnet omhändertas. I sammanhanget bör uppmärksammas att insatser till vårdnadshavare föreslås kunna beslutas även i situationer när barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet (avsnitt 6.1.2). Regeringen återkommer nedan till vad som ska beaktas vid bedömningen av barnets bästa (se även avsnitt 5.3).

Barnets eget beteende

I 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande anges vilka situationer som kan ge upphov till ett vårdbehov på grund av barnets eget beteende. Beteendena som föreslås har kompletterats i vissa avseenden jämfört med 3 § LVU.

I lagrådsremissen föreslås att uttrycket ”missbruk av beroendeframkallande medel” i LVU ska moderniseras. I lagrådsremissen föreslås därför att uttrycket ”missbruk” byts ut till ”skadligt bruk eller beroende”. Bestämmelsen kompletteras med läkemedel och dopningsmedel, vilket innebär att dessa medel omfattas oavsett om de är beroendeframkallande eller inte. Dessutom läggs alkohol och narkotika till som exempel på beroendeframkallande medel. Någon ändring i sak i dessa delar är inte avsedd (lagrådsremissen s. 644, jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 582 och 583).

I lagrådsremissen föreslås att uttrycket ”brottslig verksamhet” i LVU ska föras över till den nya lagen utan någon ändring. Med brottslig verksamhet avses inte rena bagatellförseelser och inte heller enstaka brott som inte är av allvarlig art, utan det ska vara fråga om en brottslighet som ger uttryck för en bristande anpassning till samhällslivet (prop. 1979/80:1 s. 583). I promemorian föreslås att risken för att ett barn ”involveras i” brottslig verksamhet ska anges som en uttrycklig grund för att kunna besluta om en insats utan samtycke. Om en sådan situation inte omfattas av uttrycket ”brottslig verksamhet”, kan den dock omfattas av uttrycket ”socialt nedbrytande beteende” (se nedan). Det saknas enligt regeringens mening anledning att göra ett avsteg från de uttryck som föreslås i den ovan nämnda lagrådsremissen. Enligt regeringens bedömning bör det därför inte göras ett sådant tillägg som föreslås i promemorian.

I lagrådsremissen föreslås att uttrycket ”socialt nedbrytande beteende” i LVU ska behållas, men att det ska kompletteras med ”destruktivt beteende”. I lagrådsremissen framgår att innebörden av uttrycket ”socialt nedbrytande beteende”, liksom tidigare, är att barnet beter sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. Som exempel på socialt nedbrytande beteenden anges enstaka allvarliga brott, prostitution, uppträdande på “sexklubb” eller vistande i missbruksmiljö (jfr prop. 1989/90:28 s. 109). I lagrådsremissen framhålls att sedan uttalandena i förarbetena till LVU har samhället förändrats i flera avseenden. Vad som utgör samhällets grundläggande normer är inte helt givet utan de förändras med tiden. Kännetecknande för ett socialt nedbrytande beteende är att det påverkar barnets relation till andra människor eller samhället negativt i sådan utsträckning att möjligheterna att vara en del av samhällsgemenskapen skadas (lagrådsremissen s. 644). Vad som avses med ”socialt nedbrytande beteende” har i viss mån också utvecklats i praxis (se t.ex. Högsta förvaltningsdomstolens avgöranden i RÅ 2000 ref. 33, RÅ 2010 ref. 24, HFD 2015 ref. 7, HFD 2015 ref. 42 och HFD 2024 ref. 5).

Med det i lagrådsremissen föreslagna nya uttrycket ”destruktivt beteende” avses beteenden som visar på att barnet har en tydligt bristande förmåga att skydda sig själv men som inte i första hand kan betraktas som avvikande från samhällets grundläggande normer. Olika former av självskadebeteenden, t.ex. fysiska och sexuella, och att aktivt söka sig till miljöer eller situationer där det finns en överhängande risk att bli utsatt för

våld eller förtryck kan betraktas som destruktiva beteenden. I vissa fall kan ett barn som på grund av omognad inte förmår ta ansvar för sin fysiska hälsa på ett sätt som utsätter henne eller honom för allvarlig fara anses ha ett destruktivt beteende. Så kan vara fallet när ett barn genom försumlighet eller oförmåga utsätter sig själv för allvarlig fara genom att inte fullfölja läkemedelsbehandling för en svår fysisk sjukdom (lagrådsremissen s. 644 och 645).

Beslut bör kunna fattas i ett tidigt skede …

Som framgår ovan är det regeringens avsikt att socialnämnden ska kunna fatta beslut om insatser enligt den nya lagen i ett tidigt skede, dvs. innan ett barns situation har hunnit bli allvarlig. Vissa remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen* och *Riksförbundet Attention*, invänder dock mot förslaget i promemorian att socialnämnden ska kunna fatta beslut om insatser utan samtycke i ett så tidigt skede att det enbart finns en risk för framtida negativa beteenden av olika slag. Enligt remissinstanserna utgör det en stor skillnad jämfört med vad som gäller i dag för förebyggande insatser enligt 22 § LVU, där sådana beteenden redan måste finnas för att insatser ska kunna beslutas.

Regeringen konstaterar att när barnet redan utsätts för sådana förhållanden som avses i 3 kap. 2 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 2 § LVU) eller redan har ett beteende som avses i 3 kap. 3 § samma lag (jfr 3 § LVU) är situationen mycket allvarlig och sannolikheten stor för att barnets hälsa eller utveckling redan utsätts för skada. Syftet med förslagen i den nu aktuella lagrådsremissen är att förhindra att barn och unga far illa genom att förebygga att barnet utsätts för sådana förhållanden eller utvecklar sådana beteenden. Syftet går förlorat om insatserna inte kan sättas in tidigt. Regeringen ser stora fördelar med att socialnämnden ges möjlighet att i ett tidigt skede besluta om insatser i syfte att bl.a. förebygga ungdomskriminalitet och minska behovet av omhändertaganden, vilket bl.a. *Förvaltningsrätten i Falun*, *Helsingborgs* och *Varbergs kommuner*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Stiftelsen Allmänna barnhuset* och *SKR* håller med om. Enligt regeringen är det inte tillräckligt att, så som *Knivsta kommun* för fram, införa en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta utan samtycke endast under tiden då ett barns, eller en ung persons, behov av skydd eller stöd utreds. Inte heller kan det anses tillräckligt att nämnden får möjlighet att besluta om en motivationsinsats utan samtycke, vilket *Södertälje kommun* framhåller.

… men det ska finnas tydliga förutsättningar för ett sådant beslut

I promemorian övervägs flera olika alternativ i fråga om vilka rekvisit som ska gälla för att beslut om insatser utan samtycke ska få fattas i ett tidigt skede. I promemorian föreslås att beslut om insatser ska kunna fattas om det ”på grund av särskilda omständigheter finns risk” för att barnet kommer att utsättas för ett visst förhållande i hemmet eller utveckla ett visst beteende som avses i 2 eller 3 § LVU (3 kap. 2 eller 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

För ett omhändertagande med stöd av såväl den föreslagna lagen om omhändertagande som LVU måste det finnas en ”påtaglig risk” för att barnets eller den unges hälsa eller utveckling skadas på grund av ett visst

förhållande i hemmet eller ett visst beteende. När rekvisitet ”påtaglig risk” för skada infördes i LVU uttalades i propositionen om vård i vissa fall av barn och ungdomar (prop. 1989/90:28) att avsikten med uttrycket är att precisera grunderna för när ett ingripande får ske genom en beskrivning av vilken risknivå som krävs. Påtaglig risk markerar att det inte får vara fråga om ringa risk för skada. En övergående eller mindre betydande risk för skada är alltså inte tillräcklig för ett ingripande enligt den lagen. Det får inte vara fråga om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk. Det ska gå att konstatera att risken för skada har en sådan inverkan på barnets eller den unges hälsa eller utveckling att barnet eller den unge har ett tydligt vårdbehov (prop. 1989/90:28 s. 61–63 och 107). I den nämnda lagrådsremissen föreslås att skaderekvisitet ska föras över oförändrat till den föreslagna lagen om omhändertagande som ska ersätta LVU.

Det är en ingripande åtgärd att besluta om insatser till en vårdnadshavare utan dennes samtycke. Trots detta bör det enligt regeringens bedömning inte krävas att det för insatser enligt den nya lagen i denna lagrådsremiss är fråga om en ”påtaglig risk” på det sätt som anges i LVU respektive den föreslagna lagen om omhändertagande. Enligt regeringens bedömning skulle ett så högt ställt krav få till följd att bestämmelsens tillämpningsområde begränsas i alltför stor utsträckning och att det förebyggande syftet går förlorat. I likhet med bedömningen som görs i promemorian bör risknivån därför enligt regeringens mening vara betydligt lägre än så.

Rekvisitet som föreslås i promemorian, ”på grund av särskilda omständigheter finns risk för”, förekommer bl.a. i lagen (1988:688) om kontaktförbud (1 a §), lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek (2 §) och lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang (2 §). Ett liknande rekvisit om särskilda omständigheter förekom tidigare även i 10 kap. 18 a § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). I april 2025 ändrades dock rekvisitet till ”konkreta omständigheter” (prop. 2024/25:65, bet. 2024/25:JuU9, rskr. 2024/25:148).

Några remissinstanser, däribland *JO*, *Socialstyrelsen*, *Brå* och *Förvaltningsrätten i Umeå* anser att rekvisiten i promemorian är vaga och lämnar ett för stort tolkningsutrymme för när en insats kan beslutas. JO ser inte obetydliga risker med den nya lagstiftningen från ett tillämpningsperspektiv, inte minst i fråga om riskbedömningen som ska göras. Även *Kammarrätten i Stockholm*, *SKR* och *Umeå universitet* för fram synpunkter på riskbedömningen som ska göras enligt förslaget i promemorian. Enligt remissinstanserna är det problematiskt att förarbetena till LVU och uttalandena i promemorian innehåller flera snarlika formuleringar för två riskbegrepp som ska spegla helt olika risknivåer. Som exempel anges bl.a. att uttrycken ”klar och konkret risk” och ”konkreta omständigheter” används, vilka är starkt kopplade till rekvisiten för omhändertagande med stöd av LVU (se t.ex. prop. 1989/90:28 s. 62 och 63 och RÅ 2009 ref. 64).

Regeringen instämmer i remissinstansernas synpunkter om att det är olyckligt att rekvisiten för omhändertagande enligt LVU respektive den föreslagna lagen om omhändertagande och rekvisiten för insatser enligt den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss riskerar att sammanblandas, inte minst mot bakgrund av att beviskravet i den nya lagen är tänkt att vara betydligt lägre än i den föreslagna lagen om omhändertagande.

Regeringen anser därför att rekvisitet inte bör formuleras på det sätt som föreslås i promemorian. Det bedöms heller inte lämpligt att endast ange ”om det finns risk för” i bestämmelsen, vilket SKR och *Förvaltningsrätten i Falun* föreslår. En risk för att ett visst förhållande eller beteende uppstår kan i någon mening alltid anses finnas och skulle kunna leda till att beslut fattas på godtyckliga grunder, vilket också är en farhåga som flera remissinstanser påtalar.

I promemorian övervägs även att beslut ska kunna fattas när det ”kan antas” att barnet kommer att utsättas för sådana förhållanden eller uppvisa ett sådant beteende som avses i 2 eller 3 § LVU. Ett liknande rekvisit finns i 22 § LVU, som dock tar sikte på om en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling kommer att uppstå om barnets beteende fortsätter. I promemorian görs bedömningen att beviskravet ”kan antas” skulle kunna uppfattas som ett alltför lågt ställt krav. Samtidigt framhålls i promemorian att rekvisitet ”på grund av särskilda omständigheter finns risk för”, som är det rekvisit som föreslås i promemorian, ska innebära och tolkas som att risknivån är låg.

Regeringen instämmer i Förvaltningsrätten i Faluns bedömning att beviskravet ”kan antas” är mer ändamålsenligt i den nya lagen. Enligt regeringens uppfattning bidrar ett sådant beviskrav till en mer rättssäker lagstiftning, eftersom det inte på samma sätt bör riskera att sammanblandas med den riskbedömning som ska göras enligt LVU. För att beviskravet inte ska uppfattas som alltför lågt föreslår regeringen att beslut om insatser enligt den nya lagen ska kunna fattas ”om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta” att barnet kommer att utsättas för ett sådant förhållande eller utveckla ett sådant beteende som avses. Det är, som vissa remissinstanser framför, ett relativt lågt beviskrav. Samtidigt skulle ett högre beviskrav riskera att motverka det förebyggande syftet med den nya lagen och möjligheten att kunna besluta om tidiga insatser för att skydda barn och unga. I sammanhanget kan det inte bortses från att det är fråga om en skyddslagstiftning för barn och unga. Detta ändamål bör och kan läggas till grund för ett relativt lågt beviskrav, vilket även Förvaltningsrätten i Falun understryker.

Att beviskravet ska byggas upp av att det finns konkreta omständigheter som tyder på missförhållanden innebär att det måste finnas omständigheter i det enskilda fallet som pekar på att barnet kan komma att utsättas för ett sådant förhållande eller att utveckla ett sådant beteende. Bedömningen ska således vara framåtsyftande. Det innebär också, som bl.a. Förvaltningsrätten i Umeå påtalar, att subjektiva antaganden eller lösryckta uppgifter inte får läggas till grund för bedömningen. Konkreta omständigheter som är kopplade till barnet måste alltså finnas för att det ska finnas skäl att anta att barnet kommer att utsättas för ett visst förhållande i hemmet eller utveckla ett visst beteende. Socialnämndens antagande måste dessutom bygga på fastare grund än rent tillfälliga beteenden och förhållanden (jfr prop. 1984/85:171 s. 40 och 41).

Samtliga relevanta omständigheter i det enskilda fallet ska läggas till grund för bedömningen, även sådana som visar på att det finns kompenserande skyddsfaktorer som talar emot att barnet kommer att utsättas för ett sådant förhållande eller utveckla ett sådant beteende som avses. Sådana skyddsfaktorer kan bl.a. vara att barnet har ett fungerande nätverk eller att

vårdnadshavaren tar emot insatser från andra aktörer, t.ex. hälso- och sjukvården.

Exempel på omständigheter som kan beaktas i bedömningen är att socialnämnden får del av uppgifter om att barnet utsätts för kränkningar i hemmet, utan att situationen ännu är sådan att det rör sig om psykisk misshandel i den mening som avses i den föreslagna lagen om omhändertagande. Det kan också komma till nämndens kännedom att barnets hemförhållanden är präglade av konflikter, utan att dessa bedöms vara så djupgående att det är motiverat med ett omhändertagande. Dessutom kan det komma fram att vårdnadshavaren uppvisar brister i den materiella omsorgen om barnet utan att bristerna bedöms allvarliga. Det kan också handla om iakttagelser som görs i fråga om att vårdnadshavaren saknar förståelse för barnets problematik, trots socialtjänstens ansträngningar för att komma till rätta med problemen. Vårdnadshavarens inställning till behovet av förändring kan således få betydelse i bedömningen. Om socialnämnden får information om att barnet är misstänkt för brott utan att det är fråga om brottslig verksamhet eller socialt nedbrytande eller destruktivt beteende i den mening som avses i den föreslagna lagen om omhändertagande och vill vårdnadshavaren inte delta i arbetet med att vända barnets utveckling, kan det vara en sådan konkret omständighet som innebär att det finns skäl att anta att barnet kommer att utveckla ett sådant beteende. I bedömningen bör också hänsyn tas till bl.a. tidigare orosanmälningar som avser barnet och dess syskon och om vårdnadshavaren tidigare tagit emot insatser för att stärka sin föräldraförmåga utan någon förändring. I avsnitt 6.2.1 ges ytterligare exempel på beteenden hos barnet som kan beaktas vid bedömningen.

Omständigheter som rör barnets skolgång, fysiska och psykiska hälsa, relation till vårdnadshavaren och andra närstående samt vårdnadshavarens förståelse för barnets problematik är särskilt viktiga att beakta i bedömningen. Sådana omständigheter hör samman med de risk- och skyddsfaktorer som socialnämnden alltid har att beakta när den bedömer om ett barn kan komma att fara illa. Bedömningen ska alltid göras utifrån tillgänglig forskning och evidens.

Som JO framhåller kommer socialnämnden att behöva göra rättsliga bedömningar och avvägningar i varje enskilt fall, vilka ibland kommer att vara svåra. Regeringen instämmer i JO:s synpunkt att det är av avgörande betydelse att socialnämnden förmår att göra en konkret och individuell bedömning i varje enskilt fall, samt att bedömningen måste dokumenteras och redovisas för den enskilde (se avsnitt 13.6). Regeringen förutsätter att socialnämnden tar sitt ansvar i denna del. Kommunerna kompenseras för de ökade arbetsuppgifter som förslagen medför (avsnitt 24.1).

Beslut bör också kunna fattas när ett barn redan utsätts för ett visst förhållande eller uppvisar ett visst beteende

Ett barn som redan utsätts för ett sådant förhållande eller uppvisar ett sådant beteende som nu avses befinner sig i en allvarlig situation. I många fall kommer barnet då att ha behov av vård utanför det egna hemmet med stöd av 3 kap. 2 eller 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 2 och 3 §§ LVU). Detta hindrar dock inte att det kan finnas behov av insatser till barnets vårdnadshavare (avsnitt 6.1.2).

Det kan enligt regeringen finnas situationer då det saknas ett behov av vård utanför det egna hemmet, trots att förhållanden eller beteenden enligt 3 kap. 2 eller 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande föreligger (jfr 2 eller 3 § LVU). Det kan t.ex. finnas skyddsfaktorer som får betydelse i bedömningen, såsom ett fungerande nätverk runt barnet. Situationen kan också vara sådan att det saknas förutsättningar för vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande eftersom risken för att barnets hälsa eller utveckling inte är av den grad som krävs. Så kan t.ex. vara fallet om det handlar om brister i omsorgen som inte är så omfattande eller av sådan karaktär att de medför att det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas. Avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen tyder också på att det är svårare att bedöma när brister i omsorgen utgör en påtaglig risk för ett barns hälsa eller utveckling än att bedöma när exempelvis fysisk eller psykisk misshandel utgör en sådan risk (t.ex. RÅ 1995 ref. 46, RÅ 1995 ref. 64, RÅ 1996 ref. 61 och RÅ 2009 ref. 64).

Enligt *Umeå universitet* är det av rättssäkerhetsskäl problematiskt att bestämmelserna föreslås kunna tillämpas dels utifrån en lågt definierad risknivå för ett missförhållande eller ett beteende, dels utifrån situationen när ett barn redan utsätts för ett allvarligt missförhållande i hemmiljön eller uppvisar ett antisocialt beteende.

Som regeringen redan framhållit syftar förslagen främst till att ge socialnämnden ökade möjligheter att i ett tidigt skede ingripa för att förhindra att barn far illa och besluta om insatser till vårdnadshavare. Regeringen anser dock att det i linje med den nya lagens syfte också är angeläget att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare i de situationer då barn utsätts för ett sådant förhållande eller uppvisar ett sådant beteende som avses men det inte bedöms vara aktuellt med ett omhändertagande för vård. Till skillnad från Umeå universitet anser regeringen därmed att bestämmelserna bör ha ett brett tillämpningsområde. Även *Södertälje kommun* är positiv till att förslagen når en bredare krets än dagens reglering och att de dessutom markerar vårdnadshavarens ansvar. Regeringen instämmer därmed inte i vad *Umeå kommun* anför om att insatser till vårdnadshavare alltid får anses otillräckliga i de fall barnet redan utsätts för ett sådant förhållande eller uppvisar ett sådant beteende som avses. Som regeringen redan understrukit får det emellertid inte förekomma att barn som utsätts för våld i hemmet eller hedersrelaterat våld och förtryck bor kvar i hemmet samtidigt som vårdnadshavaren får insatser enligt den nya lagen. Ett sådant förhållningssätt kan inte anses förenligt med barnets bästa. Om det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas på någon av de grunder som anges i den föreslagna lagen om omhändertagande ska barnet i stället omhändertas.

Det kan konstateras att flera remissinstanser ställer sig positiva till att socialnämnden ges möjlighet att besluta om insatser i situationer när ett barn redan utsätts för ett visst förhållande eller uppvisar ett visst beteende, däribland *Socialstyrelsen*, *SKR*, *Stiftelsen Allmänna barnhuset*, *Nässjö* och *Oskarshamns kommuner* samt *Åklagarmyndigheten*. Som Stiftelsen Allmänna barnhuset för fram bedöms de föreslagna bestämmelserna vara till barnets bästa och även medföra en möjlighet till insatser när gränsen för ett omhändertagande närmar sig. I sammanhanget kan nämnas att det föreslås att insatser ska kunna beslutas till vårdnadshavare även i situationer när barnet vårdas utanför det egna hemmet (se avsnitt 6.1.2).

Insatserna bör bedömas förebygga eller förhindra förhållandet i hemmet eller beteendet hos barnet

I promemorian föreslås att det i bestämmelserna om insatser till vårdnadshavare ska anges att det ska vara fråga om ”nödvändiga” insatser. Enligt både *SKR* och *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* medför detta en onödig dubbelreglering, eftersom nödvändigheten redan följer av den behovs- och proportionalitetsprincip som föreslås i promemorian.

I avsnitt 5.3 gör regeringen bedömningen att det saknas behov av att reglera en särskild behovs- och proportionalitetsprincip i den nya lagen eftersom det redan följer av 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL, att en proportionalitetsbedömning, som även omfattar frågan om åtgärden behövs, ska göras för åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen. Även utifrån detta innebär förslaget i promemorian en viss dubbelreglering som enligt regeringen inte är motiverad i detta sammanhang. Regeringen anser därför, i likhet med remissinstanserna, att det inte bör anges särskilt att insatsen ska vara nödvändig. Det bör däremot uttryckligen anges vad som ska uppnås med en insats.

Syftet med den nya lagen är att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa (avsnitt 5.2). Detta ska enligt regeringen huvudsakligen ske genom att förebygga och förhindra sådana förhållanden eller beteenden som avses i 3 kap. 2 eller 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 2 och 3 § LVU). Regeringen anser därför, till skillnad från promemorian, att det uttryckligen bör anges att insatserna ska bedömas förebygga eller förhindra det aktuella förhållandet i hemmet eller beteendet hos barnet. När det gäller hemförhållanden ska socialnämnden således göra bedömningen att insatsen kan förebygga eller förhindra att barnet utsätts för fysisk eller psykisk misshandel, sexuella kränkningar eller sexuell exploatering, brister i omsorgen om barnets grundläggande behov, negativ social kontroll eller något annat skadligt förhållande i hemmet. När det gäller barnets eget beteende ska nämnden göra bedömningen att insatsen kan förebygga eller förhindra att barnet utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

Regeringen konstaterar att det av förklarliga skäl kan vara svårt för socialnämnden att med hög grad av säkerhet bedöma att en insats kommer att ha den avsedda effekten, dvs. att förebygga eller förhindra det aktuella beteendet eller förhållandet. Socialnämndens bedömning måste dock vara att insatsen kan uppnå syftet med hjälp av insatsen. Innehållet i insatsen behöver således svara mot vårdnadshavarens behov av stöd i sin föräldraroll för att kunna stötta barnet, och vårdnadshavaren behöver få nödvändiga förutsättningar att ta till sig behandlingen eller insatsen.

Brå och *Gotlands*, *Göteborgs* och *Borås kommuner* invänder att bedömningen av vad som är en nödvändig insats riskerar att bli rättsosäker och subjektiv. Även om regeringen inte föreslår att bestämmelserna uttryckligen ska innehålla uttrycket ”nödvändig insats”, finner regeringen skäl att understryka att det givetvis är en förutsättning att socialnämnden vid sin prövning gör en korrekt och rättssäker prövning. Bedömningen får aldrig bli subjektiv utan ska bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet

alternativt på bästa tillgängliga kunskap, i enlighet med bestämmelserna i socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL.

En proportionalitetsbedömning måste göras i varje enskilt fall

Så som framgår av avsnitt 5.3 ska proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL beaktas vid åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen. Principen innebär i korthet att en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar. Det ska alltså finnas en balans mellan mål och medel (se prop. 2016/17:180 s. 61). En proportionalitetsbedömning måste göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Vad som kan anses vara proportionerligt i det ena fallet kan anses vara det motsatta i ett annat fall. Bedömningen bör enligt regeringen innefatta såväl beslutets innehåll som dess omfattning. När det gäller principens närmare tillämpning i förhållande till beslut om insatser till vårdnadshavare vill regeringen framhålla följande.

För att ett beslut ska anses som proportionerligt krävs bl.a. att den tilltänkta insatsen kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet far illa. Det måste kunna antas att insatsen kan förebygga att barnet utsätts för fysisk eller psykisk misshandel, sexuella kränkningar eller sexuell exploatering, brister i omsorgen om barnets grundläggande behov, negativ social kontroll eller något annat skadligt förhållande i hemmet. Alternativt måste det kunna antas att insatsen kan förebygga att barnet utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, eller ägnar sig åt brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende. Föreligger redan ett sådant förhållande eller beteende måste det kunna antas att insatsen bidrar till att beteendet eller förhållandet upphör.

Socialnämnden behöver vid sin bedömning ta hänsyn till vårdnadshavarens förmåga och individuella förutsättningar att ta emot det stöd som socialnämnden bedömer behövs. Det bör också beaktas om vårdnadshavaren har en funktionsnedsättning som kan påverka förmågan att ta emot insatsen. Det bör enligt regeringen t.ex. inte anses proportionerligt att besluta att en vårdnadshavare med en intellektuell funktionsnedsättning ska ta emot en insats som han eller hon på grund av sin funktionsnedsättning inte förmår genomföra trots anpassningar. Som *Autism Sverige* och *Folkhälsomyndigheten* för fram är det viktigt att insatserna vid behov kompletteras med andra stödjande insatser. Vidare bör det inte heller anses proportionerligt att besluta att t.ex. en ensamstående förälder ska ta emot en insats där de praktiska förutsättningarna inte är anpassade efter vårdnadshavarens situation.

Enligt proportionalitetsprincipen får en åtgärd inte heller vara mer långtgående än vad som behövs. En sådan mindre ingripande åtgärd som kan innebära att det inte finns behov av insatser enligt den nya lagen skulle t.ex. kunna vara att socialnämnden beslutar om uppföljning av barnets situation efter en utredning eller efter en placering enligt 23 kap. 1 eller 2 § SoL. Även om möjligheten till uppföljning ska tillämpas restriktivt och bara när det finns starka skäl för det, kan det antas att det kommer finnas

situationer då en uppföljning enligt nyss nämnda bestämmelser framstår som en lämpligare lösning än ett beslut enligt den nya lagen. Den omständigheten att det finns en möjlighet till uppföljning kan emellertid inte anses tala emot att det finns ett behov av förslagen i lagrådsremissen, vilket *Borås kommun* och *Institutet för mänskliga rättigheter* anser.

Bedömningen av barnets bästa och särskilda risker som behöver beaktas

I avsnitt 5.3 föreslår regeringen att principen om barnets bästa ska komma till uttryck i den nya lagen. Det innebär att socialnämnden i varje enskilt fall ska göra en bedömning av om ett beslut om insatser till en vårdnadshavare är förenligt med barnets bästa. Bedömningen innefattar inte bara vilka risker ett sådant beslut medför för barnet, utan också hur ett sådant beslut kan antas bidra till att upprätthålla barns rättigheter enligt barnkonventionen. Exempelvis kan det handla om att beslutet om insatser till vårdnadshavare kan bidra till en fungerande skolgång för barnet, att barnet får möjlighet att delta i fritidsaktiviteter eller att barnet skyddas mot hot och våld. Det bör också beaktas att ett beslut om insatser till vårdnadshavare kan leda till att mer ingripande tvångsåtgärder riktade mot barnet i vissa fall kan undvikas.

Några remissinstanser, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Bris*, *Socialstyrelsen*, *Maskrosbarn*, *Malmö* och *Landskrona kommuner*, *Länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri*, uttrycker en oro över att barn och unga tvingas att uppehålla sig i hem som kan vara riskfyllda när insatser beslutas mot vårdnadshavares samtycke eller att stöd till barn och unga fördröjs. För att överbrygga risken för att barn försätts i en lojalitetskonflikt och att barnet utsätts för fysiskt eller psykiskt våld i samband med insatser till vårdnadshavare är det enligt regeringens uppfattning helt avgörande att socialnämnden mycket noga bedömer om ett beslut är förenligt med barnets bästa. Det måste vara en grundläggande inställning att ett beslut om insatser till vårdnadshavaren aldrig ska leda till att barnets situation försämras. Regeringen vill understryka att en insats aldrig får medföra att barnet blir kvar i en skadlig miljö. En insats får inte heller medföra att annan nödvändig vård, exempelvis genom vård utanför hemmet, fördröjs. Det är därför av yttersta vikt att socialnämnden gör noggranna avvägningar innan ett beslut fattas enligt den nya lagen. För det fall socialnämnden kommer fram till att det är förenligt med barnets bästa att besluta om en insats till en vårdnadshavare, vill regeringen – i likhet med Länsstyrelsen i Östergötlands län – framhålla vikten av en tät uppföljning med barnet. Regeringen vill också påminna om vikten av att vid behov utföra förnyade utredningar om ett barnets behov av skydd eller stöd enligt bestämmelserna i 20 kap. SoL.

Som framkommer i avsnitt 5.3 kan den föreslagna regleringen innebära särskilda risker för barn och unga som lever i en hederskontext. En bedömning av barnets bästa kan därför, i situationer där det finns risk för hedersrelaterat våld eller förtryck, utmynna i att det inte är lämpligt att fatta beslut om insatser. Om barnet är omhändertaget för vård utanför hemmet och befinner sig i säkerhet kan risken dock antas vara mindre. Även i sådana situationer krävs dock noggranna avvägningar utifrån samtliga relevanta omständigheter.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län efterfrågar en tydligare koppling till socialnämndens möjligheter att ansöka om utreseförbud och utvidgat reseförbud. Med anledning av detta vill regeringen framhålla följande. Ett beslut om utreseförbud enligt nu gällande 31 a § LVU ska fattas om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige och hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller, eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Ett utreseförbud ska också beslutas om det finns en påtaglig risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga, föreslås att bestämmelserna om utreseförbud ska föras över till den föreslagna lagen om omhändertagande med tillägget att de nya rekvisiten för omhändertagande för vård på grund av förhållanden i hemmet och eget beteende även ska gälla för när ett utreseförbud ska beslutas (jfr 13 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

Om socialnämnden bedömer att ett beslut om en insats till en vårdnadshavare utan dennes samtycke skulle medföra en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige, samt att det barnet riskerar en sådan skada som anges i ovan nämnda bestämmelser om utreseförbud, bör det enligt regeringens mening inte anses vara till barnets bästa att beslutet fattas. Enligt regeringens uppfattning bör socialnämnden i en sådan situation avstå från att fatta ett sådant beslut.

Målgruppen bör inte avgränsas

Av promemorian framgår att vissa myndigheter, kommuner och organisationer har framhållit att anledningen till att många vårdnadshavare inte samtycker till att ta emot föreslagna insatser från socialtjänsten beror på att de av olika skäl inte klarar av att ta emot det stöd som erbjuds. Intellektuella svårigheter, rädsla, okunskap, misstro, psykisk ohälsa, våldsutsatthet eller praktiska och ekonomiska omständigheter är exempel på sådana bakomliggande orsaker som bidrar till att vårdnadshavare saknar förmåga eller inte är motiverade att ta emot stöd.

Dessutom framgår att flera kommuner har framhållit att de som inte samtycker till att ta emot insatser många gånger är vårdnadshavare med utländsk bakgrund som lever i utanförskap och som har svårt att navigera i det svenska samhället. Enligt vissa kommuner råder det hos denna grupp stor brist på s.k. institutionell förståelse, vilket gör att de har svårt att leva upp till de krav som ställs från skola, socialtjänst och övriga aktörer i samhället. Av både promemorian och avsnitt 4.4 framgår också att det finns studier som bekräftar att vårdnadshavare till barn med utländsk bakgrund i mindre utsträckning samtycker till insatser än vårdnadshavare till barn med svensk bakgrund. Mot bl.a. denna bakgrund lyfter *Diskrimineringsombudsmannen* och *Institutet för mänskliga rättigheter* risken för att vårdnadshavare till pojkar med utländsk bakgrund kommer att vara överrepresenterade bland dem som träffas av förslagen.

Regeringen gör bedömningen att utökade möjligheter att besluta om insatser till vårdnadshavare när samtycke saknas kommer att innebära att fler barn, inklusive de med utländsk bakgrund, kommer att få det stöd och den hjälp som de har behov av. Vårdnadshavare måste dock få både stöd och hjälp för att kunna ta emot de insatser som erbjuds. Insatserna måste därmed anpassas efter de förutsättningar och behov som finns i det enskilda fallet. För att en långsiktigt hållbar förändring av barnets situation ska kunna uppnås är det av största vikt att vårdnadshavaren inte bara följer beslutet utan också blir motiverad att förändra barnets situation. Enligt regeringen bör ett beslut om insatser till en vårdnadshavare trots avsaknad av samtycke, i vissa fall kunna leda till att vårdnadshavaren inte bara följer beslutet utan också att de blir benägna att förändra situationen. När en vårdnadshavare deltar i en insats kan vårdnadshavaren upptäcka fördelarna med denna vilket i sin tur kan leda till att vårdnadshavaren blir mer mottaglig, samarbetsvillig och får bättre insikt i barnets problematik. I promemorian och i avsnitt 5.1 framgår också att vissa kommuner uppgett att en sådan effekt är tänkbar. Ett beslut om deltagande i en insats öppnar således upp för möjligheten för socialnämnden att kunna fortsätta arbeta med vårdnadshavaren och härigenom stärka skyddet och stödet till barnet.

Den omständigheten att vissa grupper i större utsträckning tackar nej till insatser och således kan komma att bli överrepresenterade bland dem som blir föremål för insatser enligt den nya lagen, utgör inget skäl i sig mot att genomföra förslagen. Regeringen konstaterar att alla barn enligt artikel 2 i barnkonventionen har samma rätt till stöd och skydd utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Som regeringen för fram i avsnitt 24.5 kan det finnas anledning att på sikt följa upp och utvärdera utfallet av reformen för att se om reglerna har fått en ändamålsenlig och proportionerlig utformning och lett till avsedd effekt. I nämnda avsnitt framgår att regeringen avser att följa utvecklingen och återkomma beträffande den närmare utformningen för uppföljningen och utvärderingen av reformen.

Några remissinstanser, däribland *Autism Sverige*, *Borås kommun*, Institutet för mänskliga rättigheter, *Riksförbundet Attention* och *Riksförbundet FUB*, påtalar risken för att vårdnadshavare med funktionsnedsättning kommer att påverkas negativt av förslaget. Mot denna bakgrund anser Riksförbundet FUB att personer med intellektuell funktionsnedsättning i första hand helt bör undantas från förslaget. Regeringen har förståelse för remissinstansernas synpunkter, men anser inte att den omständigheten att vissa vårdnadshavare med t.ex. intellektuell funktionsnedsättning helt saknar förmåga att ta emot hjälp, leder till slutsatsen att hela gruppen bör undantas. Som Riksförbundet FUB framhåller är detta dock något som bör beaktas inom ramen för proportionalitetsbedömningen (se ovan och avsnitt 5.3).

Med anledning av vad som anförs ovan bedömer regeringen att målgruppen för socialnämndens beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen inte bör avgränsas. En utgångspunkt bör följaktligen vara att alla vårdnadshavare som bedöms vara i behov av stöd oavsett förmåga och förutsättningar ska kunna bli aktuella för sådana beslut. Enligt regeringens bedömning ges härigenom alla barn lika möjligheter att få stöd

och skydd. Som bl.a. Diskrimineringsombudsmannen påpekar bör i sammanhanget framhållas vikten av att de insatser som beslutas är proportionerliga och anpassade till den enskildes behov oavsett exempelvis funktionsnedsättning eller etnisk tillhörighet.

I avsnitt 16.1 bedöms att det finns behov av att underlätta och möjliggöra för vårdnadshavare att kunna ta del av insatser som har beslutats av en socialnämnd. En vårdnadshavare ska inte behöva välja mellan att delta i en insats och att behålla sin försörjning. Regeringen föreslår därför i det nämnda avsnittet att vårdnadshavare ska kompenseras för eventuell inkomstförlust vid deltagande i en insats.

Personer som vistas tillfälligt i Sverige

SKR för fram att det saknas resonemang om möjligheten att besluta om insatser enligt den nya lagen som föreslås i lagrådsremissen till asylsökande och andra personer som vistas i landet tillfälligt. SKR anser att regeringen i det fortsatta lagstiftningsarbetet behöver klargöra om det är en förutsättning att personen som ska ta emot en insats enligt den nya lagen också har en rätt till en motsvarande insats enligt socialtjänstlagen.

Regeringen konstaterar att kommunen enligt 4 kap. 1 § SoL ansvarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får de insatser som de behöver, om det inte finns någon annan huvudman som bär ansvaret. Ansvaret omfattar inte bara dem som är stadigvarande bosatta i kommunen utan även enskilda som vistas tillfälligt där, men då endast för insatser som behövs i akuta situationer (29 kap. 1 och 4 §§ SoL). Kommunens ansvar omfattar även utländska medborgare med vissa begränsningar.

Viss vägledning i frågan om omfattningen av kommunens ansvar när det gäller utlänningar som inte har rätt eller tillstånd att vistas i landet bör kunna hämtas från den rättspraxis som har utvecklats gällande ekonomiskt bistånd. Enligt denna praxis har en utlänning som inte har rätt eller tillstånd att vistas i landet endast i undantagsfall rätt till bistånd utöver vad som krävs för att undvika en akut nödsituation (jfr RÅ 1995:70, HFD 2014 ref. 37 och HFD 2018 ref. 39). Att en person inte har rätt att vistas i landet synes därmed inte utesluta att han eller hon, i vart fall i vissa fall, kan få insatser för personliga behov enligt 11 kap. 1 § SoL. Av 11 kap. 4 § SoL följer att socialnämnden får ge insatser för att tillgodose personliga behov utöver vad som följer av 11 kap. 1 § om det finns skäl för det. Det är dock ytterst en fråga för rättstillämpningen att avgöra.

I sammanhanget kan det uppmärksammas att regeringen den 17 mars 2026 beslutade propositionen Reformerat försörjningsstöd – bidragstak och ökade möjligheter till arbete (prop. 2025/26:201). Den propositionen innehåller förslag om att ekonomiskt bistånd enligt 12 kap. 1 och 2 §§ SoL endast ska ges till personer som vistas lagligen i Sverige, med undantag för vad som behövs i akuta situationer. Propositionen innehåller inget förslag om att begränsa möjligheten till insatser för personliga behov enligt 11 kap. SoL. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2027.

Vad gäller enskilda som omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. förkortad LMA, föreslår regeringen i propositionen En ny mottagandelag (prop. 2025/26:229) att LMA ska ersättas av en ny mottagandelag som ska träda i kraft den 1 oktober 2026. De som omfattas

av den nya mottagandelagen föreslås inte ha rätt till ekonomiskt bistånd enligt 12 kap. 1 § SoL. Enligt förslaget kommer det däremot inte, till skillnad från vad som gäller för den som omfattas av nuvarande LMA, att finnas någon bestämmelse som begränsar rätten till insatser för personliga behov.

I avsnitt 6.2.1 behandlas frågan om hur beslut om insatser till barn enligt den nya lagen förhåller sig till rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen) och konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn (1996 års Haagkonvention).

6.1.2 Beslut om insatser till vårdnadshavare när barnet vårdas utanför eller i det egna hemmet

Regeringens förslag

Om ett barn vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet ska socialnämnden få besluta om en eller flera insatser till vårdnadshavaren om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling. Detsamma ska gälla om barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget. *Statens institutionsstyrelse* (*SiS*), *Finspångs kommun*, *Institutet för mänskliga rättigheter* samt *Länsstyrelserna i Gävleborgs* och *Västerbottens län* tillstyrker eller är positiva till förslaget. Länsstyrelsen i Västerbottens län och Institutet för mänskliga rättigheter anser dock att bestämmelsen i stället bör föras in i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. *Unicef Sverige* avstyrker förslaget helt. SiS, Finspångs kommun och Institutet för mänskliga rättigheter ser positivt på möjligheten att få vårdnadshavare att ta emot insatser i syfte att främja vården och förbättra möjligheterna för barnet att på sikt kunna återförenas med sina vårdnadshavare.

Socialstyrelsen tillstyrker att beslut till vårdnadshavare ska kunna fattas när barnet vårdas utanför det egna hemmet, men avstyrker att så ska kunna ske när barnet vårdas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga i det egna hemmet. Enligt myndigheten är samtycke en förutsättning för att en placering i det egna hemmet ska kunna bli aktuell. Eventuella krav som en vårdnadshavare eller ett barn då har att förhålla sig till kan därför ske genom samtycke, eller genom de överenskommelser som framgår av nämndens vård- och genomförandeplaner. Dessutom anser Socialstyrelsen att förslaget inte löser problemet med otydliga

gränsdragningar mellan socialnämndens och vårdnadshavarens uppsiktsansvar i samband med vård i det egna hemmet enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Även *Helsingborgs kommun* anser att det inte med tillräcklig tydlighet framgår om den nya lagen kommer att påverka socialnämndens befogenhet att fatta beslut med stöd av nuvarande 11 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Sundsvalls kommun, som motsätter sig den nya lagen, framhåller att möjligheten att besluta om insatser mot vårdnadshavares samtycke kan ha en viss funktion när barnet är placerat utanför hemmet. För att möjliggöra en bra hemflytt kan det enligt kommunen finnas behov av att kunna ställa krav på vårdnadshavarna. Kommunen är dock tveksam till att det går att tvinga fram motivation till förändring.

Jämställdhetsmyndigheten, som avstyrker förslaget, anser att om barnet eller den unge är omhändertagen enligt 3 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, dvs. på eget beteende, kan det vara fördelaktigt att vårdnadshavarna deltar i nödvändiga insatser oavsett samtycke för att kunna stötta barnet eller den unge att ta emot insatser.

Sveriges Kommuner och Regioner (*SKR*) noterar att boende enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade inte nämns i diskussionen om vad som är vård utanför det egna hemmet, vilket behöver beaktas och analyseras.

Skälen för regeringens förslag

I detta avsnitt behandlas de grundläggande förutsättningarna för när socialnämnden ska få besluta om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen i situationer då barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet alternativt vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande, förutom frågan om samtycke. Frågan om samtycke behandlas i avsnitt 6.4.

Insatser bör kunna beslutas när barnet vårdas utanför det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande

Även när ett barn vårdas utanför hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande kan det vara av stor vikt att vårdnadshavarna tar emot stöd riktade till dem. I promemorian anges att kommuner, organisationer och myndigheter anser att det finns ett behov av att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke, även när barnet vårdas med stöd av LVU. Flera remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen*, *SiS*, *Finspångs* och *Sundsvalls kommuner* och *Institutet för mänskliga rättigheter*, är positiva till förslaget i promemorian att socialnämnden ska kunna besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke när barnet vårdas utanför det egna hemmet. Så som remissinstanserna anger kan det få en vårdnadshavare att ta emot de insatser som behövs för att främja vården av barnet och förbättra möjligheterna till barnets återförening med vårdnadshavarna. Liksom *Jämställdhetsmyndigheten* anger finns det fördelar med en sådan möjlighet även när barnet är omhändertaget på grund av sitt eget beteende. I sådana situationer är det nödvändigt att vårdnadshavarna är delaktiga i vården av barnet.

Ett omhändertagande för vård är en ingripande åtgärd och ska upphöra så snart den inte längre behövs. En möjlighet för socialnämnden att fatta

beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen skulle kunna bidra till att förkorta den tidsperiod som ett barn är omhändertaget. En sådan möjlighet ger nämnden fler verktyg i sitt arbete med att fortsätta motivera vårdnadshavare att ta emot stöd. Enligt regeringens uppfattning kommer stödet till vårdnadshavare därmed att stärkas, vilket i förlängningen gynnar barnet. En möjlighet att besluta om insatser till vårdnadshavare när dessa inte samtycker innebär således inte bara att barnrättsperspektivet stärks utan också föräldraperspektivet. Regeringen anser därför att den omständigheten att ett barn vårdas med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande inte bör utgöra ett hinder mot att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen.

Insatser när barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga

Enligt 11 § andra stycket LVU ska vård enligt den lagen alltid inledas utanför det egna hemmet, men socialnämnden kan i ett senare skede besluta att barnet får vistas i sitt eget hem, om det kan antas vara bäst ägnat att främja vården av barnet. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås att bestämmelsen flyttas över till den föreslagna lagen om omhändertagande med tillägg för en ny undantagsbestämmelse som innebär en möjlighet att inleda vården i det egna hemmet om vårdnadshavarna eller föräldrarna lever åtskilda. Av 6 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande framgår att vården då ska kunna inledas i den andra vårdnadshavarens eller förälderns hem där bristerna som föranledde omhändertagandet inte finns.

Socialstyrelsen avstyrker förslaget i promemorian att det ska gå att besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke när barnet vårdas i det egna hemmet. Eftersom en sådan placering endast kan aktualiseras med samtycke så anser myndigheten att eventuella insatser till bl.a. vårdnadshavarna bör ske med samtycke eller genom de överenskommelser som framgår av vård- eller genomförandeplaner.

Som regeringen understryker i avsnitt 5.3 ska insatser till vårdnadshavarna i första hand ges med samtycke. Det kan dock uppstå situationer då vårdnadshavarna samtycker till en placering i det egna hemmet men inte till samtliga insatser som socialnämnden föreslår ska genomföras i samband med placeringen. Mot den bakgrunden anser regeringen, till skillnad från Socialstyrelsen, att det bör vara möjligt att fatta beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen även när barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Detta kan bidra till att vården av barnet främjas och att stödet till barnet stärks.

Socialstyrelsen framhåller också att förslaget inte löser problemet med otydliga gränsdragningar mellan socialnämndens och vårdnadshavares uppsiktsansvar i samband med vård i det egna hemmet. Regeringen instämmer i att ansvarsfrågan i sådana situationer är komplex. När ett barn vårdas i det egna hemmet har socialnämnden kvar det ansvar och de befogenheter som följer av den föreslagna lagen om omhändertagande. Enligt 6 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande ska socialnämnden under vårdtiden se till att barnet eller den unge får den tillsyn

som behövs och bestämma om barnets eller den unges personliga förhållanden i den utsträckning det behövs för att genomföra vården. Även den som har fått i uppdrag av socialnämnden att ha barnet eller den unge i sin faktiska vård ska se till att barnet eller den unge får den tillsyn som behövs och får bestämma i frågor som rör den dagliga omsorgen (jfr 11 § fjärde stycket LVU). Detta innebär att nämnden kan besluta i frågor som rör barnets personliga förhållanden. Det kan gälla frågor som medicinsk vård eller behandling, om rätt för barnet att åka på resor eller att påbörja arbetsanställning. Nämnden har dock under hela vårdtiden en skyldighet att i största möjliga utsträckning låta vårdnadshavarna och barnet vara delaktiga i alla frågor som rör vården (prop. 1979/80:1 s. 596 och 597 samt prop. 1989/90:28 s. 105). Både vårdnadshavarna och socialnämnden har således ett delat uppsiktsansvar för barnet. Barnets vårdnadshavare har ansvar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren också svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas (6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken). Socialnämndens uppsiktsansvar för barnet innebär bl.a. att nämnden ska skydda barnet från att skada sig själv, men också att hindra barnet från att begå brott och orsaka andra skador som kan kopplas till skadeståndsskyldighet (se t.ex. NJA 2013 s. 145).

Regeringen vill understryka att avsikten med förslaget i denna lagrådsremiss inte är att förändra det delade uppsiktsansvaret för barnet. Förslaget är inte heller avsett att påverka socialnämndens befogenhet att kunna fatta beslut med stöd av 6 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 11 § fjärde stycket LVU), vilket *Helsingborgs kommun* efterfrågar ett förtydligande av. Till skillnad från Socialstyrelsen anser regeringen inte att den omständigheten att förslaget inte löser sådan gränsdragningsproblematik som kan finnas i och med det delade uppsiktsansvaret talar emot ett genomförande av förslaget. Problematiken kommer heller inte att förvärras, utan förslaget kan snarare förväntas innebära utökade möjligheter för en vårdnadshavare att ta sitt uppsiktsansvar för barnet. Genom att insatser beslutas till en vårdnadshavare kommer socialnämnden dessutom att få ännu större anledning att följa upp situationen för barnet.

Insatser när barnet vårdas utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen

När ett barn vårdas utanför det egna hemmet på frivillig väg med stöd av socialtjänstlagen finns ofta ett fungerande samarbete mellan socialtjänsten och vårdnadshavarna. Många vårdnadshavare är då också öppna för att ta emot stöd för egen del. I promemorian framhålls att behovet av att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare utan deras samtycke i sådana situationer kan anses vara begränsat. Dessutom anges att det inte heller går att utesluta att en sådan möjlighet skulle kunna innebära att samarbetet mellan vårdnadshavarna och socialtjänsten äventyras och får till följd att vården av barnet inte längre kan bedrivas frivilligt.

I promemorian framkommer dock att flera kommuner framfört att det finns vårdnadshavare som samtycker till insatser för barnet, men som samtidigt vägrar att ta emot stöd för egen del. Det kan t.ex. handla om vårdnadshavare som anser att det är barnet som har problem och att

insatserna därför enbart bör riktas till barnet. Vissa kommuner har därför efterfrågat en möjlighet att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke även när barnet vårdas utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen.

Mot den bakgrunden anser regeringen, i likhet med bedömningen i promemorian, att socialnämnden bör kunna besluta om insatser till vårdnadshavare utan deras samtycke även när barnet vårdas utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen. Härigenom tillförsäkras att så många barn som möjligt får det stöd och skydd som de har rätt till. Att regeringen inför en sådan möjlighet innebär emellertid inte att det alltid kommer vara lämpligt att besluta om insatser till vårdnadshavare med stöd av den nya lagen. En noggrann bedömning av om ett sådant beslut är förenligt bl.a. med barnets bästa behöver göras i varje enskilt fall. Om beslutet riskerar att leda till samarbetsproblem av den grad att vården inte längre kan ges på frivillig väg, behöver socialnämnden överväga om det är till barnets bästa att besluta om insatser till vårdnadshavare med stöd av den nya lagen.

Insatser när barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet med stöd av annan lagstiftning

Barn kan även vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av annan lagstiftning, t.ex. lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, förkortad LVM, och lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. Regeringen anser att i samtliga fall när barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet ska beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen kunna fattas. Behovet av stöd till en vårdnadshavare kan vara lika stort oavsett med stöd av vilken lag som barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet.

Med att barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet avses att barnet vårdas eller är placerat i särskilt ungdomshem, LVM-hem eller annat hem för vård eller boende (HVB), jourhem, familjehem, stödboende eller skyddat boende. Som *SKR* framhåller saknas det i promemorian överväganden om huruvida barn som bor i särskilda boendeformer enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortad LSS, ska räknas in i bestämmelsen. Enligt regeringen kan det finnas behov av insatser till vårdnadshavaren även då dennes barn bor i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS. Beslut om insatser i de situationerna bör inte uteslutas.

Insatsen ska behövas med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling

I promemorian övervägs om de krav som föreslås för att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare som redogörs för i avsnitt 6.1.1 även skulle kunna omfatta situationen då barnet vårdas utanför det egna hemmet eller i det egna hemmet.

Vårdas barnet utanför det egna hemmet skulle risken för att barnet utsätts för ett förhållande eller uppvisar ett beteende i vissa fall kunna anses som avvärjd. Barn kan också vara omhändertaget för vård utanför det egna hemmet trots att de förhållanden som ligger till grund för vården i ett senare skede har upphört. Enligt 10 kap. 1 § andra stycket 1 den föreslagna lagen om omhändertagande får nämligen ett omhändertagande

för vård på grund av förhållanden i hemmet inte upphöra innan de förhållanden som ligger till grund för vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt (jfr 21 §§ LVU). I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås att ett omhändertagande inte heller ska få upphöra om barnet är placerat i familjehem, utan att det har övervägts om det finns förutsättningar för omhändertagande för vård på grund av anknytning till familjehemmet (10 kap. 1 § andra stycket 2 den föreslagna lagen om omhändertagande), en bestämmelse som saknar motsvarighet i nuvarande LVU.

Regeringen instämmer därför i promemorians bedömning att särskilda krav bör gälla dels när barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet, dels när barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. För att få besluta om insatser till vårdnadshavare när samtycke saknas i sådana fall bör det, i enlighet med förslaget i promemorian, krävas att beslutet behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling. Det innebär att barnets situation måste bedömas kunna förbättras om vårdnadshavaren får stöd i form av insatsen. Insatsen kan t.ex. bedömas innebära att kontakten mellan barnet och vårdnadshavaren kan komma att underlättas eller att relationen dem emellan kan komma att stärkas. En insats kan också bedömas stärka vårdnadshavarens insikter i sina egna beteenden och stärka hans eller hennes förmåga att förstå barnets problematik och engagemang i arbetet med att vända en negativ utveckling hos barnet. Ytterligare exempel är om insatsen kan bidra till att barnets hemförhållanden förbättras och vårdnadshavaren stärks i sin föräldraförmåga. Frågan om det finns ett behov av insatsen med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling får avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och med beaktande av proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL (avsnitt 5.3, jfr även avsnitt 6.1.1).

6.2 Insatser till barn och unga

6.2.1 Socialnämnden ska i vissa fall få besluta om insatser till barn och unga

Regeringens förslag

Socialnämnden ska få besluta att ett barn eller en ung person ska delta i en eller flera insatser om

- det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla vissa egna beteenden, eller barnet redan uppvisar ett sådant eget beteende, och
- insatserna bedöms förebygga eller förhindra beteendet.

De egna beteenden hos barnet som ska kunna ligga till grund för insatser är skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet, eller något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås att det uttryckligen ska anges att insatserna ska vara nödvändiga. I promemorian föreslås dessutom att nödvändiga insatser ska få beslutas om det ”på grund av särskilda omständigheter finns risk för” att barnet eller den unge kommer att utsättas för sådana förhållanden eller utveckla sådana beteenden som anges i den nu gällande lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. I promemorian föreslås även att risken för att ett barn kommer att ”involveras i” brottslig verksamhet uttryckligen ska anges i bestämmelsen. I promemorian lämnas inget förslag om att insatsen ska bedömas bidra eller förhindra beteendet hos barnet. I promemorian föreslås också en annan redaktionell utformning.

Remissinstanserna

Allmänna synpunkter om förslaget om att införa utökade befogenheter för socialnämnden att besluta om insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas finns i avsnitt 5.1.

Remissutfallet är blandat. Ett flertal remissinstanser avstyrker eller är negativa till förslaget, däribland *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Sveriges advokatsamfund*, *Maskrosbarn*, *Rädda barnen*, *Socialstyrelsen*, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*, *Sundsvalls* och *Umeå kommuner* samt *Unicef Sverige*. *Knivsta kommun* anser att socialnämnden endast bör kunna besluta om insatser utan samtycke under en utredning av ett barns eller en ung persons behov av skydd eller stöd.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker eller är positiva till förslaget, däribland *Förvaltningsrätten i Falun*, *Helsingborgs, Finspångs och Nässjö kommuner*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Skellefteå tingsrätt*, *Stiftelsen Allmänna barnhuset* och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*). Exempelvis framhåller Finspångs och Nässjö kommuner att förslaget är mer ändamålsenligt utformat än 22 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och kommer att kunna användas i större utsträckning. Förvaltningsrätten i Falun ser fördelar med att socialnämnden ges möjlighet att i ett tidigt skede besluta om insatser i syfte att förebygga ungdomskriminalitet och minska behovet av ingripanden enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Några remissinstanser för fram att möjligheten till insatser utan samtycke inte bör kunna användas i ett tidigare skede än enligt 22 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, däribland Rädda barnen, Socialstyrelsen och *Riksförbundet Attention*. De anser bl.a. att förslaget inte kan ses som en skyddsåtgärd för barn och unga samt att det saknas stöd baserat på vetenskap eller beprövad erfarenhet för att förslaget kan förebygga ett socialt nedbrytande beteende. Vissa remissinstanser, däribland *Eskilstuna* och Sundsvalls kommuner, *Linköpings universitet* (*Barnafrid*), Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet, *Länsstyrelsen i Uppsala län* och *Föreningen Sveriges socialchefer*, anser att den nya socialtjänstlagen är bättre avsedd att vara förebyggande.

Maskrosbarn oroas över att förslaget innebär risker för diskriminering och skönsmässiga bedömningar när det gäller barn och unga. Liknande

synpunkter i fråga om diskriminering och godtyckliga bedömningar redogörs för i avsnitt 6.1.1.

Barnombudsmannen och *Landskrona kommun* uttrycker oro över att barn kan bli kvar i dåliga hemmiljöer om socialtjänsten använder den nya lagen i stället för att ansöka om vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt Umeå kommun finns det också en risk att ett stort ansvar läggs på barnet i de fall barnet samtycker till insatserna, men inte föräldrarna.

Några remissinstanser, däribland Riksförbundet Attention och *Autism Sverige*, för fram att det saknas ett funktionshinderperspektiv trots att unga med funktionsnedsättning löper en ökad risk att dras in i kriminalitet. Autism Sverige för bl.a. fram att socialtjänsten kan misstolka de svårigheter som barn med autism har.

Flera remissinstanser anser att lagstiftningsmodellen medför en svår gränsdragning mellan den nya lagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och framför bl.a. synpunkter på risknivån, däribland *Kammarrätten i Stockholm*, *Förvaltningsrätterna i Umeå* och Falun, *Umeå universitet*, SKR, Socialstyrelsen och *Malmö* och Sundsvalls kommuner. Dessa synpunkter behandlas i avsnitt 6.1.1. När det gäller insatser som riktas till barn och unga anser Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet att det ur ett rättssäkerhetsperspektiv är vanskligt att socialnämnden ska kunna ingripa med tvång baserat på riskbedömningar. *Kammarrätten i Göteborg* för fram att det är oklart både hur man ska göra bedömningen av om barnet eller den unge riskerar att utveckla ett visst beteende, och hur man ska avgöra om insatserna är nödvändiga för att förebygga en sådan utveckling. Även Socialstyrelsen anser att förslaget saknar en tydlig koppling till att insatsen är nödvändig för barnet, samt till risken för att barnets eller den unges hälsa eller utveckling skadas.

SKR för fram att det inte framgår om det ska möjligt att besluta om insatser till asylsökande och andra personer som vistas i landet tillfälligt. Dessutom anser SKR att frågan om huruvida beslut om insatser enligt den nya lagen utgör åtgärder som omfattas av tillämpningsområdet för Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention behöver besvaras.

När det gäller frågan om att socialnämnden ska kunna besluta om bl.a. insatser till barn och unga som avslutar vård eller en placering på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB lämnas följande synpunkter. *Barnrättsbyrån*, *SOS Barnbyar*, *Föreningen Sveriges socialchefer*, Socialstyrelsen, *Juridiska* respektive Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet och Institutet för mänskliga rättigheter, ifrågasätter att det ska vara möjligt att besluta om stöd enligt den nya lagen i sådana fall. *Statens institutionsstyrelse* (*SiS*) anser att förslaget möjligtvis kan bidra till att förkorta vårdtiden i låsbara former, vilket är mycket positivt. SKR anser att förslaget behöver kompletteras med en analys av vad som bör gälla när barn och unga avslutar en vistelse i ett familjehem. Enligt SKR kan det finnas situationer när det bedöms lämpligt att besluta om insatser även utan samtycke, t.ex. för att underlätta utslussning eller när omsorgsbristerna i hemmet har varit stora.

Skälen för regeringens förslag

I detta avsnitt behandlas de grundläggande förutsättningarna för när socialnämnden ska få besluta om insatser till barn och unga enligt den nya lagen, förutom frågan om samtycke. Frågan om samtycke behandlas i avsnitt 6.4.

Beteenden som kan medföra insatser till barn och unga bör motsvara de som kan medföra omhändertagande för vård

På samma sätt som gäller för förslaget om insatser till vårdnadshavare anser regeringen att förslaget om insatser till barn och unga av rättssäkerhetsskäl bör avgränsas till vissa utpekade situationer, i detta fall vissa beteenden hos barnet eller den unge. Genom att i regleringen uttryckligen ange vilka beteenden som insatserna ska förebygga, blir det tydligt när beslut om insatser ska kunna aktualiseras. Det bidrar också till att förtydliga vad samhällets åtgärder enligt den nya lagen syftar till att avhjälpa.

Även när det gäller insatser till barn och unga bör det utifrån syftet med förslaget, dvs. att förhindra att barn och unga far illa, handla om sådana situationer som i allmänhet utgör en fara för barn och unga. I promemorian övervägs en särskild reglering om de förhållanden som skulle kunna medföra beslut om insatser till barn och unga enligt den nya lagen. Promemorian lyfter t.ex. att beteende, normbrytande beteende eller ogynnsam utveckling skulle kunna anges som sådana förhållanden. Som framhålls i promemorian riskerar emellertid sådana vaga och vida begrepp att öppna upp för skönsmässiga bedömningar, vilket kan äventyra rättssäkerheten och skapa gränsdragningsproblem i förhållande till begreppen i LVU. Regeringen instämmer i den bedömningen.

Av samma skäl som anges i avsnittet om vårdnadshavare (avsnitt 6.1.1) bör den föreslagna bestämmelsen, till skillnad från vad som föreslås i promemorian, kopplas till rekvisiten om barns och ungas egna beteende som anges i den nya lag om omhändertagande som föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga.

I den nämnda lagrådsremissen föreslås att förutsättningarna i LVU för vilka beteenden som kan utgöra grund för ett omhändertagande för vård ska kompletteras i vissa avseenden (jfr 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande). Detta innebär att regeringen anser att följande tre typer av beteenden ska utgöra grunden i det nu aktuella sammanhanget: 1. skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, 2. brottslig verksamhet och 3. något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende. En närmare redogörelse för vad som omfattas av de beteenden som ska kunna medföra insatser till barn och unga finns i avsnitt 6.1.1. I det här sammanhanget ska redogörelsen i det avsnittet också anses omfatta unga.

Att möjligheten till insatser kopplas till rekvisiten i den föreslagna lagen om omhändertagande bedöms enligt regeringen underlätta tillämpningen även utifrån att socialnämnderna och domstolarna, trots att vissa tillägg görs i förhållande till nu gällande LVU, måste anses ha god kunskap om och erfarenhet av att bedöma de beteenden som anges.

I promemorian föreslås ett tillägg i förhållande till de beteenden som räknas upp i 3 § LVU. Enligt promemorians förslag bör även risken för att ett barn eller ung person ”involveras i” brottslig verksamhet uttryckligen

framgå av bestämmelsen. Som framgår av avsnitt 6.1.1 anser regeringen dock att det saknas anledning att göra ett sådant tillägg. Enligt regeringens bedömning bör det inte heller göras ett sådant tillägg i bestämmelsen om insatser som riktas till barn och unga.

Förslaget omfattar inte någon möjlighet för socialnämnden att besluta om insatser riktat mot barn och unga när det är fråga om sådana skadliga förhållanden i hemmet som avses i 3 kap. 2 § den föreslagna lagen om omhändertagande, s.k. miljöfallen (jfr 2 § LVU). I sådana fall beror problematiken inte på barnet. I promemorian lämnas heller inget sådant förslag.

Beslut bör kunna fattas i ett tidigt skede …

Regeringens avsikt med förslaget är att socialnämnden ska kunna fatta beslut om insatser till barn och unga i ett tidigare skede än vad som är möjligt i dag med stöd av 22 § LVU, dvs. innan situationen för barnet eller den unge har hunnit bli allvarlig.

På liknande sätt som gäller för förslaget om insatser till vårdnadshavare (avsnitt 6.1.1) är det flera remissinstanser, däribland *Rädda barnen*, *Socialstyrelsen* och *Riksförbundet Attention*, som avstyrker eller är negativa till att socialnämnden ska få besluta om insatser till barn och unga i ett tidigt skede. Rädda barnen för fram att den nu gällande bestämmelsen om förebyggande insatser i 22 § LVU fokuserar på att skydda barn vid allvarliga konstaterade risker. Om det blir möjligt med tvingande insatser i ett ännu tidigare skede går det enligt Rädda barnen inte att beskriva insatsen som en skyddsåtgärd.

Regeringen konstaterar att beteendefallen i 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 3 § LVU) är av allvarligt slag. När barnet eller den unge redan har utvecklat något av dessa beteenden är sannolikheten stor för att hans eller hennes hälsa eller utveckling redan har utsatts för skada. Genom att ge socialnämnden möjlighet att ingripa i ett tidigare skede, innan situationen för barnet eller den unge har blivit allvarlig, kan barnet eller den unge skyddas från sådan skada. Det är dessutom inte ett alternativ att använda socialtjänstlagen när samtycke saknas. Därför ger socialtjänstlagen inte tillräckliga möjligheter att förebygga och förhindra en negativ utveckling i ett tidigt skede i dessa fall, så som bl.a. *Eskilstuna* och *Sundsvalls kommuner*, *Barnafrid*, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*, *Länsstyrelsen i Uppsala län* och *Föreningen Sveriges socialchefer* framhåller. Dessutom innebär det att mer ingripande åtgärder så som vård utanför hemmet i vissa fall kan komma att undvikas, vilket bl.a. *Finspångs kommun* lyfter. Som framgår i avsnittet om insatser till vårdnadshavare (avsnitt 6.1.1) bedöms det inte tillräckligt att införa en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta om insatser endast under en utredning av ett barns eller en ung persons behov av skydd eller stöd, vilket *Knivsta kommun* för fram.

… om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla ett visst beteende

Som framgår i avsnitt 6.1.1 övervägs i promemorian flera alternativa rekvisit för att precisera när socialnämnden ska kunna besluta om insatser utan samtycke i ett tidigt skede. I samma avsnitt föreslår regeringen att

socialnämnden ska kunna besluta om insatser till en vårdnadshavare utan att denne samtyckt till insatserna om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att vårdnadshavarens barn bl.a. kommer att utveckla ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, ägna sig åt brottslig verksamhet eller utveckla något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende (jfr 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande). Regeringen bedömer alltså att bestämmelsen inte bör innehålla en riskbedömning. Även *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* och flera andra remissinstanser invänder mot det i promemorian föreslagna riskrekvisitet (se avsnitt 6.1.1).

Regeringen anser att samma grunder bör gälla för socialnämndens möjlighet att fatta beslut om insatser till barn och unga när samtycke saknas. Socialnämnden bör således få fatta beslut om insatser som riktas till barn och unga om det ”på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta” att barnet eller den unge kommer att utveckla något av de beteenden som beskrivs ovan.

Så som framhålls i avsnitt 6.1.1 måste det finnas konkreta omständigheter i det enskilda fallet som pekar i riktningen att barnet kan komma att utveckla ett sådant beteende som avses i 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande. Bedömningen ska därmed vara framåtsyftande. Så som vissa remissinstanser för fram, däribland *Förvaltningsrätten i Umeå* och *Maskrosbarn*, får subjektiva antaganden eller lösryckta uppgifter inte läggas till grund för bedömningen. Konkreta omständigheter som är kopplade till barnet eller den unge måste alltså finnas för att kunna bedöma att barnet eller den unge riskerar att utveckla ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, ägna sig åt brottslig verksamhet eller uppvisa något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende. Socialnämndens antaganden måste vidare bygga på fastare grund än rent tillfälliga beteenden (jfr prop. 1984/85:171 s. 40 och 41).

Exempel på omständigheter som kan beaktas är t.ex. att ett barn vistas utomhus i olämpliga miljöer utan tillsyn av vårdnadshavare eller andra trygga vuxna. En annan omständighet som kan beaktas i sammanhanget är, till skillnad från vad Maskrosbarn anser, barnets eller den unges attityd till och syn på kriminalitet. Det kan också handla om att barnet eller den unge är misstänkt för något enstaka brott som inte är av allvarligt slag, t.ex. ringa stöld, och som därmed inte är att betrakta som brottslig verksamhet och inte heller når upp till vad som typiskt sett krävs för att betraktas som ett socialt nedbrytande beteende (jfr prop. 1989/90:28 s. 66). Omständigheterna kring det misstänkta brottet eller andra uppgifter om barnet eller den unge, såsom dennes umgängeskrets eller observationer från skolpersonal, kan tillsammans ligga till grund för bedömningen att det finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla ett destruktivt beteende av det slag som anges i bestämmelsen.

Som utvecklas nedan föreslås det krävas att insatserna bedöms förebygga eller förhindra beteendet hos barnet eller den unge. Av avsnitt 5.3 framgår också att en proportionalitetsbedömning ska göras inför alla åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen. Alla barn som riskerar att begå brott kommer därmed inte per automatik att bli föremål för insatser enligt den nya lagen. En individuell bedömning av samtliga

omständigheter kring barnet eller den unge ska göras i varje enskilt fall. Det kan finnas kompenserande skyddsfaktorer i barnets eller den unges liv som medför att risken för utveckling av ett socialt nedbrytande beteende framstår som obetydlig eller avlägsen. Engagerade föräldrar, en pågående utredning eller insatser hos andra aktörer, t.ex. hälso- och sjukvården, kan vara sådana omständigheter som minskar risken för en utveckling av ett destruktivt beteende.

Vissa omständigheter är av särskild vikt vid bedömningen. Det kan exempelvis röra sig om att barnet eller den unge vistas i en skadlig miljö, använder alkohol eller droger, har en bristande skolgång eller saknar insikt och motivation till redan erbjudet stöd. Barnets eller den unges relation till vårdnadshavare och andra närstående samt tidigare brottslighet är andra omständigheter som bör beaktas.

När barn och unga avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller annat HVB kan det finnas andra omständigheter än ett uppvisat aktuellt beteende som innebär att det finns skäl att anta att barnet eller den unge kan komma att utveckla ett sådant beteende som anges i bestämmelsen. Sådana omständigheter redogörs för i avsnitt 8.2.

Flera remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Göteborg*, *Socialstyrelsen* och *Göteborgs universitet*, framför farhågor med ett lågt beviskrav, vilket enligt dem kan bidra till en rättsosäker tillämpning. Regeringen vill understryka att syftet med förslaget är att tidigarelägga socialnämndens möjlighet att besluta om insatser utan samtycke för att kunna ge nödvändigt stöd och skydd till barn och unga. Som regeringen framhåller ovan framstår det av just rättssäkerhetsskäl som lämpligast att knyta förutsättningarna för att besluta om insatser till risken för att utveckla sådana beteenden som anges i 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande. Regeringen bedömer att den föreslagna regleringen bör medföra att tillämpningen underlättas, bl.a. eftersom både socialnämnderna och förvaltningsdomstolarna är vana vid göra bedömningar i förhållande till de rekvisit som anges. Detta gynnar rättssäkerheten. Regeringen anser att det med tillräcklig tydlighet framgår hur bedömningen ska göras av om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge kan komma att utveckla ett visst beteende. Som framgår av avsnitt 5.3 (se även nedan) måste en proportionalitetsbedömning alltid göras innan ett beslut fattas enligt den nya lagen. Regeringen håller därmed inte med om att de föreslagna kraven är för lågt ställda. Tvärtom skulle högre ställda krav kunna medföra att syftet med regleringen, att kunna ingripa tidigt, går förlorat. Regeringen instämmer inte heller i synpunkten som bl.a. Socialstyrelsen för fram om att bestämmelsen inte fokuserar på barnets behov. Tvärtom är det just barnets behov av skydd och stöd för att inte fara illa som är fokus för regleringen.

Beslut ska även kunna fattas när barnet eller den unge redan uppvisar ett visst beteende

Som regeringen redan har framhållit är en av avsikterna med förslagen att ge socialnämnden ökade möjligheter att i ett tidigt skede ingripa för att förhindra att barn far illa. Det kan dock inte uteslutas att det kommer att finnas situationer när socialnämnden inte har haft kännedom om barnets eller den unges beteende eller haft möjlighet att ingripa innan ett visst

beteende har utvecklats. Det kan exempelvis handla om barn och unga som socialtjänsten inte tidigare haft kontakt med eller som är nyinflyttade i kommunen. Det kan även vara fråga om situationer där ett tidigare fungerande samarbete har misslyckats och det inte längre finns en samsyn mellan socialtjänsten, vårdnadshavare och barnet eller den unge.

Regeringen anser att socialnämnden bör ha möjlighet att ingripa för att förhindra att en situation förvärras även när ett barn eller ung person redan har ett skadligt bruk eller beroende, ägnar sig åt brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende, men det inte bedöms finnas grund för ett omhändertagande för vård. Skyddsbehovet är inte mindre i dessa situationer än när beteendet ännu inte har utvecklats.

Dessutom kan det konstateras att bestämmelsen om förebyggande insatser i 22 § LVU omfattar situationen när ett barn eller en ung person redan har utvecklat sådana beteenden som nu avses. Avsikten med förslagen i denna lagrådsremiss är inte att socialnämndens möjligheter att besluta om förebyggande insatser ska begränsas. Även av denna anledning behöver den nya lagen innehålla en bestämmelse som ger socialnämnden möjlighet att fatta beslut om insatser i situationer då barn eller unga personer redan har utvecklat beteendet i fråga.

Mot denna bakgrund anser regeringen, liksom anges i promemorian, att socialnämnden bör kunna fatta beslut om insatser till barn och unga enligt den nya lagen även i situationer då barnet eller den unge redan har utvecklat ett skadligt bruk eller beroende, ägnar sig åt brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende. Enligt regeringens bedömning kommer det emellertid endast undantagsvis att bli aktuellt med beslut om insatser enligt den nya lagen i dessa fall, eftersom de avser situationer som kan aktualisera omhändertagande för vård.

Insatserna bör bedömas förebygga eller förhindra beteendet hos barnet eller den unge

I promemorian föreslås att det i bestämmelserna om insatser till barn och unga ska anges att det ska vara fråga om ”nödvändiga” insatser.

Av samma skäl som framgår i avsnitt 6.1.1 föreslår regeringen, till skillnad från promemorian, att det i stället uttryckligen ska anges att insatserna till barn och unga ska bedömas förebygga eller förhindra det aktuella beteendet hos barnet eller den unge. Detta innebär att socialnämndens insatser till ett barn eller en ung person måste bedömas förebygga eller förhindra att barnet utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

Enligt *Kammarrätten i Göteborg* är det är oklart hur en bedömning ska göras av om insatsen är nödvändig. Även *Socialstyrelsen* för fram liknande synpunkter. Även om regeringen inte föreslår ett sådant rekvisit, finns det skäl att bemöta remissinstansernas synpunkter i förhållande till den ovan föreslagna lydelsen. Regeringen konstaterar att det av förklarliga skäl kan vara svårt för socialnämnden att med hög grad av säkerhet bedöma att en insats kommer att ha den avsedda effekten, dvs. att förebygga eller

förhindra det aktuella beteendet. Socialnämndens bedömning måste dock vara att insatsen kan uppnå syftet med hjälp av insatsen. Innehållet i insatsen behöver således svara mot barnets eller den unges behov, och barnet eller den unge behöver få nödvändiga förutsättningar att ta till sig behandlingen eller insatsen. Bedömningen i det enskilda fallet måste vara att det skulle kunna förebyggas att barnet eller den unge utvecklar beteendet eller att barnets eller den unges beteende skulle kunna upphöra genom att han eller hon deltar i den aktuella insatsen. Detta utgör samtidigt en del i den proportionalitetsbedömning som ska göras i varje enskilt fall.

En proportionalitetsbedömning måste göras i varje enskilt fall

Så som framgår av avsnitt 5.3 gäller proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL vid åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen. Principen innebär i korthet att en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar. Det ska alltså finnas en balans mellan mål och medel (se prop. 2016/17:180 s. 61). En proportionalitetsbedömning måste göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Vad som kan anses vara nödvändigt och proportionerligt i det ena fallet kan anses vara det motsatta i ett annat fall. Bedömningen bör enligt regeringen innefatta såväl beslutets innehåll som dess omfattning. När det gäller principens närmare tillämpning i förhållande till beslut om insatser till barn och unga vill regeringen framhålla följande.

Behovet av en insats ska relateras till vad insatsen är avsedd att uppnå. Om det finns en risk för att barnet eller den unge utvecklar ett destruktivt beteende måste därmed den planerade insatsen bedömas vara behövlig för att förebygga utvecklingen av ett sådant beteende. Uppvisar barnet eller den unge redan ett av de beteenden som avses måste insatsen i stället bedömas kunna bidra till att beteendet upphör.

Vid bedömningen av om den planerade insatsen är proportionerlig bör det också tas hänsyn till barnets eller den unges behov, förmåga och individuella förutsättningar att kunna följa beslutet. Barnets eller den unges ålder, mognad och eventuella funktionsnedsättningar är sådana faktorer som socialnämnden bör beakta i det sammanhanget.

I proportionalitetsbedömningen är det av särskild vikt att socialnämnden utreder, bedömer och beaktar eventuella risker förenade med ett beslut om deltagande i insatser. Det kan t.ex. handla om att barnet eller den unge riskerar att utsättas för stigma, skam och fysiska eller psykiska bestraffningar. Finns en sådan risk kan det medföra att beslutet inte framstår som proportionerligt. Med anledning av bl.a. *Maskrosbarns* farhåga att bedömningarna riskerar att bli diskriminerande, vill regeringen också understryka vikten av att de insatser som beslutas är anpassade till den enskildes individuella behov oavsett exempelvis etnisk tillhörighet eller funktionsnedsättning.

Bedömning av barnets eller den unges bästa och särskilda risker som måste beaktas

I avsnitt 5.3 föreslår regeringen att principen om barnets bästa ska komma till uttryck i den nya lagen genom en egen bestämmelse. Bestämmelsen

föreslås även gälla för unga personer. I det nämnda avsnittet framgår bl.a. att barnets eller den unges bästa måste avgöras i varje enskilt fall efter en individuell bedömning baserat på kunskap och beprövad erfarenhet, tillsammans med barnets eller den unges inställning och åsikter. Att barn och unga ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem föreslås också införas i en särskild bestämmelse i den nya lagen (avsnitt 11.1). Trots att beslut fattas utan samtycke från den det berör finns det således utrymme att anpassa innehållet i insatsen efter barnets eller den unges önskemål med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

Regeringen vill också påminna om att det är lika viktigt att involvera vårdnadshavarna i utformningen av insatserna till barnet. I avsnitt 13.1 föreslås därför en bestämmelse om vårdnadshavares möjlighet att delta vid utformningen och genomförandet av bl.a. insatser som socialnämnden beslutar om för dennes barn. Avgörande för innehållet i beslutet bör dock alltid vara barnets bästa.

Umeå kommun framhåller att det finns en risk att ett stort ansvar läggs på barnet i de fall barnet samtycker, men föräldrarna och nätverket inte gör det. Det bör därför framhållas att i den bedömning som socialnämnden ska göra inför ett beslut om insatser bör socialnämnden iaktta en sådan risk. Om vårdnadshavarna inte samtycker och det påverkar barnets möjlighet att få stöd bör socialnämnden intensifiera arbetet med vårdnadshavarna. Det måste tydligt framgå att ansvar för beslut, genomförande och riskhantering ligger på socialnämnden och socialtjänsten. Frågan om samtycke behandlas vidare i avsnitt 6.4.

Som regeringen framhåller i avsnitt 5.3. och 6.1.1 finns det ärenden med familjer där det finns risk för, eller förekommer hedersrelaterat våld eller förtryck. Dessa ärenden måste socialnämnden hantera med särskild stor försiktighet vilket ställer höga krav på socialnämnden som behöver göra noggranna avvägningar om de risker som eventuellt finns i det enskilda fallet. Detta är omständigheter som socialnämnden redan i dag måste vara uppmärksam på.

Alla barn och unga bör omfattas av förslaget om insatser

En utgångspunkt i detta lagstiftningsarbete är att alla barn och unga som bedöms vara i behov av stöd enligt den nya lagen, oavsett förmåga och andra individuella förutsättningar, ska kunna bli aktuella för beslut om sådant stöd.

Några remissinstanser, däribland *Riksförbundet Attention* och *Autism Sverige*, anser att förslaget saknar ett funktionshinderperspektiv. Autism Sverige för bl.a. fram att socialtjänsten kan misstolka de svårigheter som barn med autism har och uppfatta att dessa beror på bristande omsorg från föräldrarna eller tolka barnets agerande som ett socialt nedbrytande beteende.

Vad som inryms i ett socialt nedbrytande beteende har, som nämns ovan, utvecklats i praxis (avsnitt 6.1.1). Frågan om vilken betydelse en psykisk funktionsnedsättning har i förhållande till socialt nedbrytande beteende behandlades av Högsta förvaltningsdomstolen i RÅ 2010 ref. 24. I sitt avgörande uttalade domstolen att ett beteende som närmast kan betraktas som symtom på en psykisk störning inte utgör ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. I annat fall skulle själva

störningen i realiteten tillåtas ligga till grund för ett beslut om LVU vilket inte är avsikten. För att ett visst beteende ska karakteriseras som ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i LVU bör krävas att det inte framstår som ett uttryck för den psykiska störningen utan i princip lika väl kan iakttas hos någon utan en sådan funktionsnedsättning.

Utöver detta vill regeringen understryka att det är omständigheterna i det enskilda fallet som avgör om ett beslut om insatser till barn eller unga personer är förenligt med proportionalitetsprincipen och med principen om barnets bästa, vilket även gäller barn och unga med funktionsnedsättning. Socialnämnden ska i sin bedömning ta hänsyn till barnets eller den unges behov, förmåga och individuella förutsättningar att kunna följa beslutet. I bedömningen ska flera olika faktorer beaktas, så som exempelvis eventuella funktionsnedsättningar, ålder och mognad. Även i valet och utformningen av en insats ska barnets eller den unges behov vara avgörande och eventuella funktionsnedsättningar beaktas (se avsnitt 5.3).

I avsnitt 21 redogör regeringen för den nya lagens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter, t.ex. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Särskilt om barn och unga som har vårdats utanför det egna hemmet eller avtjänat straff

I promemorian bedöms att socialnämnden bör kunna besluta om insatser till och särskilda villkor för barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB. På de särskilda ungdomshemmen vistas bl.a. barn och unga som vårdas med stöd av LVU och som behöver stå under särskilt noggrann tillsyn. Ett fåtal barn och unga är frivilligt placerade på de särskilda ungdomshemmen med stöd av socialtjänstlagen. På andra HVB än särskilda ungdomshem vistas barn och unga som vårdas med tvång med stöd av LVU eller LVM eller frivilligt med stöd av socialtjänstlagen. Barn och unga på särskilda ungdomshem och andra HVB vistas där av olika anledningar och med olika problematik. Av den anledningen finns det olika typer av institutioner och boenden med olika mycket kontroll. Det är barnets eller den unges egna beteende eller problematik som avgör vilken typ av institution som bäst svarar upp mot barnets eller den unges behov.

På de särskilda ungdomshemmen avtjänar även barn och unga som har begått allvarliga brott påföljden sluten ungdomsvård med stöd av lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård. I propositionen Frihetsberövande påföljder för barn och unga (prop. 2025/26:132) föreslår regeringen att påföljden sluten ungdomsvård ska utmönstras ur påföljdssystemet och att barn och unga, i de fall en frihetsberövande påföljd inte kan undvikas, ska dömas till fängelse. Den föreslagna reformen träffar brott begångna efter den 1 juli 2026. Vid den tidpunkten kommer det att finnas påföljder som inte har börjat verkställas eller som inte har verkställts fullt ut, och sluten ungdomsvård kommer dessutom även efter det att reformen har trätt i kraft att dömas ut som påföljd för gärningar som begåtts före ikraftträdandet. Det kommer således fortfarande under en överskådlig tid framöver finnas barn och unga personer som avtjänar sluten ungdomsvård, samtidigt som barn och unga kommer att kunna dömas till fängelse i fler fall än i dag.

Några remissinstanser, bl.a. *Barnrättsbyrån*, *SOS Barnbyar*, *Föreningen Sveriges socialchefer*, *Socialstyrelsen*, *Juridiska respektive Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* och *Institutet för mänskliga rättigheter*, ifrågasätter att möjligheten att besluta om stöd enligt den nya lagen ska omfatta barn och unga som redan har vårdats utanför det egna hemmet eller avtjänat ett fängelsestraff. Regeringen instämmer dock, i likhet med *SiS*, i promemorians bedömningar. När vården eller en placering vid ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB avslutas, upphör ofta även det nära stödet till barnet eller den unge trots att just den perioden innebär en förhöjd risk för återfall i problematik, instabilitet och bristande trygghet. Barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB kan i stor utsträckning antas ha ett särskilt behov av stöd och skydd för att undvika återfall i kriminalitet, skadligt bruk eller beroende eller annat socialt nedbrytande beteende. Det är därför viktigt att dessa grupper av barn och unga får det stöd från socialtjänsten som behövs för att gynna en fortsatt positiv utveckling eller förhindra eller förebygga en negativ utveckling. Det är viktigt att barnet eller den unge även efter avslutad vård eller placering utanför det egna hemmet deltar i sådana insatser som socialnämnden erbjuder. I det sammanhanget kan det stöd och den struktur som kan ges genom stöd från socialtjänsten enligt den nya lagen ha ett stort värde. Även SiS ser mycket positivt på denna möjlighet som, enligt myndigheten, skulle kunna bidra till att förkorta vårdtiden i låsbara former.

De berörda barnens och unga personernas behov av stöd blir inte mindre för att påföljden ändras från sluten ungdomsvård till fängelse. Så som uttalas i propositionen Frihetsberövande påföljder för barn och unga (prop. 2025/26:132) bör det finnas en möjlighet för socialnämnden att besluta om förebyggande insatser utan samtycke vid villkorlig frigivning från fängelse. Detta eftersom det inte kan uteslutas att barnet eller den unge är i behov av ytterligare åtgärder vid frigivningen trots att barnet eller den unge, enligt propositionens förslag, kommer att omfattas av de utslussningsåtgärder som Kriminalvården i dag ansvarar för (s. 267 och 268).

Regeringen konstaterar, i likhet med promemorian, att så som förslagen om stöd enligt den nya lagen till barn och unga är utformade kan bestämmelserna även tillämpas i de nu aktuella situationerna. Regeringen föreslår i avsnitt 8.2 att socialnämnden ska göra ett särskilt övervägande om huruvida det finns behov av att besluta om åtgärder enligt den nya lagen till ett barn eller en ung person i samband med att barnet eller den unge skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat hem för vård eller boende eller har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff, utan att vård i hemmet beslutas.

Enligt *SKR* behövs en analys av om det även bör vara möjligt att besluta om insatser, och i förlängningen särskilda villkor, till barn och unga som avslutar en vistelse i ett familjehem. Enligt regeringens mening kan det finnas behov av insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen även i de situationerna. Regeringens förslag medger också att beslut om insatser eller särskilda villkor fattas om det behövs när ett barn efter avslutad familjehemsvård åter vistas i det egna hemmet.

Den nya lagens förhållande till annan lagstiftning

Flera remissinstanser framför att den nya lagen kan medföra gränsdragningsproblem i förhållande till redan existerande lagstiftning, såsom LVU. Dessa synpunkter behandlas även i 6.4. *Umeå universitetet* lyfter att det är oklart om den nya lagen ska kunna tillämpas samtidigt som LVU, samt i vilken utsträckning det ska gå att välja mellan lagarna.

Regeringen konstaterar att ramlagstiftningen om samhällets socialtjänst finns i socialtjänstlagen. I avsnitt 5.2 föreslår regeringen att den föreslagna nya lagen ska läggas till i uppräkningen i den bestämmelse i socialtjänstlagen som definierar vad som avses med socialtjänst (1 kap. 2 § SoL). Dessutom föreslås att den nya lagen ska omfattas av bestämmelsen i socialtjänstlagen som innebär att avvikande bestämmelser i lag eller förordning ska ha företräde framför bestämmelserna i socialtjänstlagen (1 kap. 3 § SoL). Detta innebär att den nya lagens bestämmelser kommer att gälla framför socialtjänstlagen, när bestämmelserna avviker från socialtjänstlagen. Regeringen vill dock påminna om att insatser alltid i första hand ska ges med samtycke enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (avsnitt 5.3).

Som vissa remissinstanser lyfter kan det uppstå gränsdragningsfrågor i situationer när det finns flera avvikande bestämmelser i olika lagar. Mot bakgrund av detta vill regeringen förtydliga följande. Som framgår i avsnitt 6.2.2 och 7.3.3 föreslår regeringen att bestämmelserna om bl.a. insatser till barn och unga enligt den nya lagen inte ska få tillämpas när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen, lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, LVM eller lagen om placering av barn i skyddat boende. I dessa situationer kommer socialnämnden därmed inte kunna fatta beslut om insatser enligt den nya lagen. Den föreslagna lagen om omhändertagande ska alltid tillämpas om förutsättningarna för ett omhändertagande för vård är uppfyllda, eftersom det är fråga om en tvingande skyddslagstiftning.

Socialnämndens möjlighet att fatta beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen då barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande behandlas i avsnitt 6.1.2. Frågan om huruvida den nya lagen kommer att påverka socialnämndens bestämmanderätt enligt 6 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 11 § fjärde stycket LVU) behandlas i samma avsnitt.

Barn som inte har hemvist i Sverige

I avsnitt 6.1.1 behandlas frågan om möjligheten att besluta om insatser enligt den nya lagen som föreslås i lagrådsremissen till asylsökande och andra personer som vistas i landet tillfälligt, vilket *SKR* efterfrågar ett förtydligande av.

SKR önskar också svar på frågan om huruvida beslut om insatser till barn enligt den nya lagen utgör åtgärder som omfattas av tillämpningsområdet för Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention. Konventionen gäller som lag i Sverige enligt lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention.

I förordningen och konventionen finns domsrättsregler som har betydelse för barn som inte har hemvist i Sverige. Domsrättsreglerna i de

två instrumenten överlappar varandra. Deras inbördes förhållande regleras i artikel 61 i Bryssel II-förordningen. Av artikeln framgår att förordningen gäller framför 1996 års Haagkonvention när barnet i fråga har hemvist inom en EU-medlemsstats territorium. Danmark räknas inte som medlemsstat i detta sammanhang.

Enligt artikel 1.1 i Bryssel II-förordningen ska förordningen tillämpas på civilrättsliga frågor om bl.a. tillerkännande, utövande, delegering, upphörande eller begränsande av föräldraansvar. Liknande regler finns i artiklarna 3 och 1 i 1996 års Haagkonvention.

Huvudregeln enligt både Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention är att det är domstolarna och myndigheterna i den EU-medlemsstat respektive fördragsslutande stat där ett barn har hemvist som är behöriga att vidta åtgärder som avser barnet (artikel 8 i förordningen, se även artikel 2.1, och artikel 5.1 i konventionen). Detta omfattar bl.a. beslut om vård enligt LVU.

Om barnet har hemvist i en annan stat än Sverige har svenska domstolar och myndigheter i de flesta fall inte behörighet att besluta om vård enligt LVU eller andra ingripande åtgärder för barnet som inte är av brådskande slag. Svenska myndigheter kan dock fatta brådskande, interimistiska beslut även för barn utan hemvist (artikel 20 i förordningen och artikel 11 i konventionen). Detta har bl.a. reglerats i 6 a § LVU för omedelbara omhändertaganden enligt den lagen. Någon uttrycklig reglering som avser förebyggande insatser enligt 22 § LVU för ett barn utan hemvist i Sverige finns inte. Motsvarande föreslås gälla enligt den föreslagna lagen om omhändertagande.

De insatser till barn som föreslås kunna beslutas med stöd av den nya lagen i denna lagrådsremiss är mindre ingripande åtgärder än omhändertagande för vård eller en placering utanför hemmet. Det är även fråga om förebyggande insatser och inte insatser som är akuta eller brådskande på ett sådant sätt som ett omhändertagande för vård kan vara. Enligt regeringens bedömning torde insatser enligt den nya lagen inte vara sådana brådskande åtgärder som en socialnämnd enligt Bryssel II-förordningen eller 1996 års Haagkonvention kan besluta om för ett barn som saknar hemvist i Sverige. Detta blir dock en fråga för rättstillämpningen att avgöra.

6.2.2 Inget beslut när barnet eller den unge vårdas utanför hemmet

Regeringens förslag

Socialnämnden ska inte få besluta om insatser till barnet eller den unge enligt den nya lagen om barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen, lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen om vård av missbrukare i vissa fall eller lagen om placering av barn i skyddat boende.

Ett beslut om insatser till barn och unga ska inte heller få fattas när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inget förslag om att ett beslut om insatser till barn och unga inte får fattas när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget. *Statens institutionsstyrelse* (*SiS*) instämmer i förslaget att socialnämnden inte ska kunna besluta om insatser till barn och unga som är placerade utanför det egna hemmet. *Göteborgs kommun* anser dock att insatser kan behövas även för barn och unga som vårdas frivilligt utanför hemmet, t.ex. i ett familjehem. Ett samtycke som ligger till grund för placeringen behöver enligt kommunen inte nödvändigtvis omfatta alla stödinsatser.

Sveriges Kommuner och Regioner (*SKR*) noterar att boende enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade inte nämns i diskussionen om vad som är vård utanför det egna hemmet, vilket behöver beaktas och analyseras.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Inget behov av insatser när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet

När barnet eller den unge är vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet är det socialnämndens ansvar att se till att barnet eller den unge får sina behov tillgodosedda. Det gäller oberoende av om placeringen sker med stöd av socialtjänstlagen eller med stöd av LVU. Det gäller också oavsett vilken placeringsform det är fråga om (jfr 9 kap. 10 §, 18 kap. och 22 kap. 8 § SoL, 11 § LVU samt 6 kap. 5 och 6 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande).

När ett barn eller en ung person vårdas utanför det egna hemmet med samtycke måste det enligt regeringens mening kunna antas att det finns ett fungerande samarbete mellan de berörda och att barnet eller den unge också medverkar till behövlig vård. Det borde därför i regel inte uppstå något behov av att kunna besluta om insatser till barn och unga i sådana situationer. Enligt *Göteborgs kommun* kan insatser emellertid behövas även för barn och unga som vårdas frivilligt utanför det egna hemmet, t.ex. i ett familjehem. Ett samtycke som ligger till grund för placeringen behöver enligt kommunen inte nödvändigtvis omfatta alla stödinsatser. Det kan givetvis vara som Göteborgs kommun anger i vissa enskilda fall. Mot bakgrund av att det bör finnas ett fungerande samarbete i de flesta av dessa fall, och med beaktande av att tvång i ett sådant läge skulle kunna skada samarbetet, bedömer regeringen emellertid att socialnämnden inte bör få besluta om insatser till barn och unga som är placerade utanför hemmet med stöd av socialtjänstlagen.

När ett barn eller en ung person vårdas utanför det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande är situationen oftast en annan. En samsyn mellan socialnämnd och vårdnadshavare och barnet eller den unge kring vilket vårdbehov som finns och hur det kan tillgodoses

finns sällan. Barnet eller den unge får i en sådan situation den mest ingripande typen av vård som socialtjänsten kan ge vid bl.a. en beteendeproblematik hos barnet eller den unge. Barnet eller den unge får sina behov av stöd, behandling och andra insatser tillgodosedda inom ramen för tvångsvården. Enligt regeringen finns det därmed inte heller i dessa situationer behov av att socialnämnden ska kunna fatta beslut om insatser med stöd av den nya lagen.

Av i huvudsak samma skäl anser regeringen att det inte heller finns tillräckliga skäl för att socialnämnden ska kunna fatta beslut om insatser enligt den nya lagen när barn och unga vårdas eller är placerade utanför det egna hemmet med stöd av LVM eller lagen om placering av barn i skyddat boende. Även när ett barn placeras i skyddat boende ska socialnämnden ansvara för att tillgodose barnets behov av stöd- och hjälpinsatser. Det följer bl.a. av 22 kap. 8 § SoL att socialnämnden ska arbeta för att barn i skyddade boenden får god vård, omsorg och uppfostran och i övrigt bra uppväxtförhållanden, lämplig utbildning samt den hälso- och sjukvård som de behöver. Det kan då antas att det finns ett fungerande samarbete med den vårdnadshavare som barnet har placerats i ett skyddat boende tillsammans med.

Socialnämndens ansvar som beskrivs ovan gäller också när barnet eller den unge är omedelbart omhändertaget eller omedelbart placerat enligt de angivna lagarna. Insatser enligt den förslagna lagen bör därmed inte heller få beslutas i de situationerna. Till skillnad från promemorians förslag anser regeringen att detta inte behöver anges uttryckligen i regleringen eftersom barnet eller den unge även i de fallen vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet och de situationerna således omfattas av den föreslagna bestämmelsen.

Insatser till ett barns vårdnadshavare föreslås dock kunna beslutas även om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet (avsnitt 6.1.2).

Som *SKR* framhåller saknas det överväganden i promemorian om huruvida barn och unga som bor i särskilda boendeformer enligt LSS ska omfattas av bestämmelserna om bl.a. insatser. Enligt regeringen kan det finnas behov av insatser enligt den nya lagen till barn och unga som bor i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och unga enligt 9 § 8 och 9 LSS. En möjlighet att besluta om insatser i de fallen bör inte uteslutas. Som framgår av avsnitt 6.1.2 bör det inte heller uteslutas att socialnämnden beslutar om insatser till vårdnadshavare i sådana situationer.

I promemorian har bestämmelserna utformats som att bestämmelserna om insatser inte får tillämpas vid de uppräknande situationerna. Regeringen bedömer att det är tydligare att det anges att beslut inte får fattas i de uppräknade situationerna. Att redan beslutade insatser upphör att gälla vid de angivna situationerna framgår av förslaget om när beslut om insatser till och särskilda villkor för barn och unga ska upphöra att gälla (avsnitt 12.3).

Regeringen gör i avsnitt 8.2 bedömningen att det finns behov av att kunna besluta om insatser när ett barn eller ung person avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB eller har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff i vissa fall. I samma avsnitt föreslås att nämnden i sådana situationen särskilt ska överväga om det finns behov av att besluta

om insatser till barnet eller den unge. Detsamma föreslås gälla när ett barn har frigetts villkorligt från ett fängelsestraff.

Inget behov av insatser när barn och unga vårdas i hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande

Socialnämnden kan tillåta att ett barn eller en ung person som vårdas med stöd av LVU vistas i sitt eget hem. Enligt 11 § andra stycket LVU får socialnämnden fatta ett sådant beslut om det kan antas vara bäst ägnat att främja vården av barnet eller den unge. Vården ska dock alltid inledas utanför barnet eller den unges hem. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås en ny bestämmelse som innebär en möjlighet att under vissa förutsättningar inleda vården i det egna hemmet (6 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

Även om vården i dessa fall sker i barnets eller den unges hem, så sker den fortfarande inom ramen för den tvingande regleringen i den föreslagna lagen om omhändertagande. Barn och unga som vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande får följaktligen, liksom barn som vårdas utanför det egna hemmet, sina behov av stöd, behandling och andra insatser tillgodosedda inom ramen för tvångsvården. Av promemorian framgår dessutom att vissa kommuner har uppgett att det inte finns några svårigheter kopplade till att barnet eller den unge får nödvändiga insatser i denna situation.

Mot denna bakgrund anser regeringen att det saknas behov av att införa en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta om insatser med stöd av den nya lagen till barn och unga som vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Till skillnad från promemorian anser regeringen att detta uttryckligen bör regleras i lagen. Regeringen föreslår därför en sådan bestämmelse.

I avsnitt 6.1.2 föreslår regeringen dock att socialnämnden ska kunna besluta om insatser till vårdnadshavare i samma situation. Vidare bedömer regeringen i avsnitt 7.3.2 att det finns anledning att se annorlunda på frågan om behovet av en möjlighet för socialnämndens att besluta om särskilda villkor för barn och unga som vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande.

6.3 Insatserna ska avse insatser för personliga behov

Regeringens förslag

De insatser som socialnämnden ska få besluta om till vårdnadshavare, barn och unga enligt den nya lagen ska avse insatser för personliga behov som ingår i socialnämndens ansvar enligt socialtjänstlagen. Ett beslut om insatser ska dock inte få avse

- vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller i hem för viss annan heldygnsvård, eller
- boende i bostäder med särskilt stöd eller skyddat boende.

Regeringens bedömning

Den nya lagen bör inte innehålla en uppräkning av vilka specifika insatser som socialnämnden ska få besluta om.

Promemorians förslag och bedömning

Förslaget och bedömningen i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag och bedömning. I promemorian föreslås att uttrycket ”insatser i öppna former” används.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget och bedömningen att den nya lagen inte bör innehålla en uppräkning av vilka insatser som nämnden får besluta om. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* tillstyrker förslaget i promemorian.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet och *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* anser att det behöver preciseras vilka typer av insatser socialnämnden ska ha möjlighet att fatta beslut om. Enligt universitetet är det ur ett rättssäkerhetsperspektiv centralt att kommuner kan tillämpa regleringen på ett likartat sätt, och att det är tydligt vad det är för typ av insatser som kan komma i fråga. Länsstyrelsen påpekar att begreppet ”öppna former” har ersatts av ”rådgivning, omsorg, vård, stöd och annan hjälp” i den nya socialtjänstlagen. För att säkerställa samstämmighet, rättssäkerhet och praktisk tillämpbarhet, bör ledning därför hämtas från den nya socialtjänstlagen. Även *Borås kommun* för fram att det inte regleras vilka insatser som nämnden får besluta om, vilket öppnar upp för skönsmässiga och subjektiva bedömningar.

Södertälje kommun anser i stället att kommunerna själva bör få bestämma vilka insatser som ska kunna omfattas. Enligt kommunen bör det inte radas upp vilka insatser som ska kunna beviljas, utan det är socialtjänstens profession som bäst bedömer behovet.

Enligt *Länsstyrelsen i Västerbottens län* är det av stor vikt att insatserna är tillgängliga, av god kvalitet och evidensprövade.

Några remissinstanser är kritiska till bedömningen i promemorian att det bör vara möjligt att besluta om insatsen kontaktperson utan samtycke, däribland Borås, *Finspångs*, *Gotlands* och *Umeå kommuner*. De anför bl.a. att det kommer att vara svårt för en kontaktperson att genomföra sitt uppdrag om personen i fråga inte samtycker. Det kan också komma att påverka rekryteringen av nya kontaktpersoner negativt. Borås och Gotlands kommuner är tveksamma till den reella effekten och ser en stor risk med att möjligheten att besluta om insatsen kontaktperson inte får något genomslag i praktiken.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Uttrycket insatser i öppna former används inte

I promemorian föreslås att de insatser som socialnämnden ska få besluta om enligt den nya lagen ska vara ”insatser i öppna former” inom socialtjänsten.

Uttrycket öppna insatser i 3 kap. 6 a § den tidigare gällande socialtjänstlagen (2001:453) angav bl.a. att socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungas och vårdnadshavares olika behov. Uttrycket öppna insatser användes enligt förarbetena som ett samlande begrepp för alla insatser som ges till barn och unga som bor i det egna hemmet. Det kunde avse kontaktpersoner, kontaktfamiljer, stöd- och behandlingsinsatser som ges av yrkesverksamma eller förebyggande insatser som riktar sig till individer och grupper (prop. 2012/13:10 s. 99 och 100). Öppna insatser kunde även avse insatser som ges till barn och unga som bor i familjehem, HVB eller stödboende, men inte placeringar utanför det egna hemmet (prop. 2022/23:64 s. 10 och 25).

Variationen av de insatser som tidigare benämndes öppna insatser är stor och det gäller även hur insatserna utformas och vem de riktas till. Det finns sådana insatser som enbart riktar sig till föräldrar eller barn och det finns sådana insatser som riktar sig till både föräldrar och barn. Vissa av insatserna bedrivs i hemmet medan andra handlar om träffar hos utföraren. Insatserna varierar i omfattning och längd och om de bedrivs enskilt, inom familjen eller i grupp (SKR 2022, Kartläggning av socialtjänstens insatser).

I den nu gällande socialtjänstlagen som trädde i kraft den 1 juli 2025 har uttrycket öppna insatser utrangerats. I förarbetena till den lagen framgår bl.a. att eftersom uttrycket öppna insatser används som ett samlingsbegrepp för ett stort antal insatser och det inte går eller bör preciseras vilka insatser som avses så finns det inte skäl att särskilt reglera detta (prop. 2024/25:89 s. 470). I stället görs en avgränsning av vilka insatser som socialnämnden får ge till ett barn utan vårdnadshavarens samtycke i 21 kap. 1 § tredje stycket SoL (jfr 3 kap. 6 a § i tidigare SoL). Av den bestämmelsen framgår att insatser utan vårdnadshavarens samtycke inte får avse vård i familjehem, jourhem, stödboende eller HVB och inte heller insatser i form av boende i bostäder med särskilt stöd. Insatser som ges utan vårdnadshavarens samtycke får därmed, precis som tidigare, endast avse insatser som ges när barnet bor i det egna hemmet (prop. 2024/25:89 s. 705).

Mot bakgrund av att uttrycket öppna insatser har utrangerats i nya socialtjänstlagen anser regeringen, liksom *Länsstyrelsen i Västra Götalands län*, att uttrycket ”insatser i öppna former” inte bör användas i lagen som föreslås i denna lagrådsremiss. Innehållsmässigt bör regleringen dock vara den som föreslås i promemorian.

Insatserna bör avse vissa insatser för personliga behov enligt socialtjänstlagen

För att motsvara förslaget i promemorian bör i stället insatserna som socialnämnden ska få besluta om enligt den nya lagen som utgångspunkt avse insatser inom socialtjänsten för personliga behov som ingår i socialnämndens ansvar enligt socialtjänstlagen. Det handlar om sådana insatser som nämnden beslutar om efter en behovsprövning enligt 11 kap. 1 § SoL.

Eftersom en insats för personliga behov enligt socialtjänstlagen även kan avse placeringar utanför det egna hemmet, vilket uttrycket öppna insatser inte omfattade, bör det göras en avgränsning av de möjliga insatserna enligt den nya lagen. Ett naturligt avstamp för den avgränsningen är enligt

regeringens bedömning de insatser som socialnämnden enligt 21 kap. 1 § fjärde stycket SoL inte får ge till ett barn utan vårdnadshavarens samtycke. En insats enligt den nya lagen bör därmed inte få avse vård i ett familjehem, jourhem, stödboende, HVB eller en insats i form av boende i bostäder med särskilt stöd. Avgränsningen ska gälla alla målgrupperna för insatser enligt den nya lagen, dvs. även vårdnadshavare och unga personer i den mån insatsen i fråga skulle kunna ges till dessa. Avgränsningen bör även, i linje med vilka insatser lagen är avsedd att omfatta, avse skyddat boende och vård i hem för viss annan heldygnsvård (s.k. korttidsboende) enligt socialtjänstlagen (jfr 11 kap. 5 § 6 SoL). Att den nya lagen inte kommer att omfatta insatser i form av t.ex. korttidsvistelse eller olika boendeformer enligt LSS till vissa funktionshindrade följer av att den lagen inte omfattas av definitionen av socialtjänst i 1 kap. 2 § SoL.

Det bör inte införas en begränsning för insatsen kontaktperson

Socialnämnden får enligt 13 kap. 7 § först stycket SoL bl.a. utse en person (kontaktperson) med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. En kontaktperson utgör en sådan insats för personliga behov som omfattas av 11 kap. 1 § SoL. En kontaktpersons väsentligaste uppgift är att fungera som ett personligt stöd och hjälpa till på olika sätt (prop. 1979/80:1 s. 228). Insatsen kontaktperson har ett varierat innehåll och används i dag på ett flexibelt sätt. Av 21 kap. 1 § SoL framgår att socialnämnden får besluta om kontaktperson för ett barn som har fyllt 12 men inte 15 år även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det. För ett barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om kontaktperson även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det (jfr prop. 2024/25:89 s. 471 och 472).

Vissa remissinstanser, däribland *Borås*, *Finspångs* och *Umeå kommuner*, instämmer inte i promemorians bedömning att det bör vara möjligt att besluta om insatsen kontaktperson utan samtycke. De anför bl.a. att det kommer att vara svårt för en kontaktperson att genomföra sitt uppdrag utan att personen som ska ta emot insatsen samtycker till det samt att det kan komma att påverka rekryteringen av nya kontaktpersoner negativt. Enligt Borås och Gotlands kommuner riskerar bestämmelsen att inte få något genomslag i praktiken. I promemorian framkommer också att flera kommuner bl.a. framfört att de inte kommer kunna verkställa en insats med kontaktperson enligt den nya lagen om en sådan möjlighet införs.

Regeringen anser, i likhet med bedömningen i promemorian, att det inte kan uteslutas att vissa vårdnadshavare som inte samtycker till insatser på grund av att de inte mäktar med sin situation skulle kunna vara behjälpta av en kontaktperson. Så kan exempelvis vara fallet för ensamstående föräldrar med flera barn. För vårdnadshavare som inte samtycker till insatser på grund av misstro mot socialtjänsten skulle en kontaktperson kunna bli en förtroendeskapande länk och bidra till ett bättre samarbete. Om socialnämnden har beslutat om insatser skulle en kontaktperson, åtminstone i vissa fall, kunna bidra till att hjälpa vårdnadshavaren att förstå vad som förväntas av honom eller henne. Även för barn och unga kan en

kontaktperson tänkas utgöra ett viktigt stöd, även om barnet eller den unge initialt inte samtycker till en sådan.

Även om det kan vara så att det i många fall inte kommer att bedömas som lämpligt att besluta om insatsen kontaktperson bedömer regeringen, till skillnad från remissinstanserna ovan, att det bör finnas en möjlighet för socialnämnden att besluta om en kontaktperson till vårdnadshavare, barn och unga trots att samtycke saknas. Insatsen kontaktperson bör därmed inte undantas från de möjliga insatserna enligt den nya lagen.

När det gäller barn och unga som inte har fyllt 21 år finns en möjlighet att besluta om en särskilt kvalificerad kontaktperson. Även detta är en insats för personliga behov enligt SoL. En sådan kontaktperson kan utses enligt 13 kap. 7 § andra stycket SoL om barnet eller den unge har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika eller andra beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende. Även i dessa fall kan beslut om insatsen 21 kap. 1 § SoL fattas utan vårdnadshavarens samtycke för barn som är 12 år och äldre på motsvarande sätt som gäller för kontaktperson. Socialnämnden kan också med stöd av 22 § LVU besluta om att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden har utsett.

Bakgrunden till att särskilt kvalificerade kontaktpersoner infördes för barn och unga var att det fanns farhågor om att kontaktpersoner till barn med svåra sociala problem inte fick tillräckligt stöd från socialtjänsten för att klara av sitt uppdrag. Lagstiftaren ansåg att de som är kontaktpersoner för unga personer som begår brott och riskerar att skapa sig en kriminell livsstil behöver särskild kompetens och stöd för att kunna utföra ett bra arbete (prop. 2005/06:165 s. 98).

Regeringen anser, i likhet med vad som framgår i promemorian, att insatser till barn och unga enligt den nya lagen bör kunna avse insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson. Därmed bör inte heller denna insats undantas från de möjliga insatserna.

Det bör inte räknas upp vilka insatser socialnämnden kan besluta om

Socialtjänstens utbud av insatser till vårdnadshavare, barn och unga varierar mellan kommunerna. Nya arbetsmetoder och samverkansformer utvecklas ständigt, anpassade efter lokala förutsättningar och problem. Den kommunala självstyrelsen innebär att det står respektive kommun fritt att välja vilka insatser som den generellt sett ska kunna erbjuda så länge som kommunens skyldigheter fullgörs.

Regeringen instämmer i promemorians bedömning att den nya lagen inte bör innehålla en uppräkning av vilka typer av insatser som socialnämnden ska få besluta om till vårdnadshavare, barn eller unga. Även *Södertälje kommun* framhåller betydelsen av att kommunerna själva får bestämma vilka insatser som kan komma i fråga. Det bedöms därmed inte lämpligt att i lag reglera vilka insatser som socialnämnden ska kunna besluta om, så som *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* och *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* efterfrågar. Enligt regeringens uppfattning behövs i stället ett varierat och brett utbud av insatser inom socialtjänsten för att möta de behov som finns. Socialtjänsten behöver

kunna anpassa insatsernas innehåll till den enskildes behov samt förmåga och begränsningar. Det är följaktligen av vikt att det finns en grad av flexibilitet och anpassningsförmåga när det gäller de insatser som kan aktualiseras. Dessutom måste hänsyn tas till att kunskapen om och effekterna av olika behandlingsmetoder utvecklas och utvärderas kontinuerligt, vilket innebär att förändringar i utbudet av insatser behöver kunna ske i samma takt.

I socialtjänstlagen förtydligas att insatser kan ges i olika former och på olika sätt, bl.a. i form av rådgivning, omsorg, stöd och annan hjälp (10 kap. 1 § SoL). Dessa typer av insatser är sådana som bör kunna vara tillgängliga även med stöd av den nya lagen när de avser insatser för personliga behov enligt 11 kap. 1 § SoL. Som framgår av promemorian kan insatserna enligt den nya lagen exempelvis ske i form av behandling och kontaktperson. Med sådan behandling inom socialtjänsten som nu är aktuell avses den behandling en socialsekreterare eller annan tjänsteman med särskild kompetens i socialt behandlingsarbete kan ge. Med sådan behandling avses vidare behandling som kan ges inom särskilda verksamheter i socialtjänstorganisationen såsom t.ex. rådgivningsbyråer för narkotikamissbrukare (jfr prop. 1984/85:171 s. 42).

I promemorian framkommer att insatser i form av föräldraskapsstöd och familjebehandling är vanligt förekommande. Även sådana insatser bör vara aktuella inom ramen för den nya lagen. För familjer med ungdomar i åldrarna 12–17 år med allvarliga sociala, emotionella eller utagerande problem finns t.ex. behandlingar som innebär att flera terapeuter finns tillgängliga för familjen dygnet runt hela veckan. Insatsen kan pågå under flera månader. Det finns också familjebehandlingar som syftar till att minska våld och försummelse mot barn samt till att minska barnets symtom på trauma. Behandlingsteman för föräldern kan då vara effekter av våld, föräldrastrategier för att hantera ilska och aktivt lyssnande. Exempel på behandlingsteman för barn kan vara verktyg för att hantera stress, traumaberättelser, uttrycka känslor och reducera ångest. Barn och unga med beteendeproblematik kan också erbjudas gruppbehandling. Fokus kan då bl.a. ligga på att uppmuntra barnet eller den unge till positiva beteenden och konstruktiv kommunikation samt stresshantering. Ett annat exempel är funktionell familjeterapi, som är en insats riktad till familjer med ungdomar i åldrarna 11–18 år som uppvisar ett utagerande beteende, har begått brott eller har ett skadligt bruk eller beroende. Det kortsiktiga syftet med sådana insatser är att förbättra relationerna och kommunikationen i familjen. Det långsiktiga målet är att ungdomens antisociala beteende ska upphöra.

Vid val av insats ska den enskildes behov vara styrande. Detta är en förutsättning för att insatsen ska leda till önskat resultat. Personens ålder, kulturella bakgrund, socioekonomiska situation, familjekonstellation och eventuella funktionsnedsättning är sådana omständigheter som kan påverka valet och utformningen av en insats. Bedömningen av den enskildes behov får, så som *Borås kommun* framför, inte baseras på godtyckliga bedömningar.

Som *Länsstyrelsen i Västerbottens län* understryker är det viktigt att insatserna är tillgängliga, av god kvalitet och evidensprövade. Detta följer av bestämmelserna i socialtjänstlagen. Enligt 5 kap. 1 § SoL ska var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten medverka till att den

verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet. Socialnämnden ska enligt 5 kap. 2 § SoL systematiskt och fortlöpande följa upp, utveckla och säkra kvaliteten i verksamheten. Kravet på god kvalitet gäller för såväl myndighetsutövning som övriga insatser. Det gäller både offentlig och privat verksamhet inom socialtjänsten (prop. 1996/97:124 s. 51). Sedan den 1 juli 2025 gäller också enligt 5 kap. 1 § SoL att socialtjänstens verksamhet ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. I förarbetena anges att syftet med det kravet är att stärka den kunskapsbaserade socialtjänsten. Det anges bl.a. också att socialtjänstens verksamhet ofta innebär ett ingripande i andra personers liv vilket bör ske utifrån bästa tillgängliga kunskap. Det är därför av största vikt att tillämpa de arbetssätt och insatser som enligt vetenskapen har positiva effekter, framför dem som enbart grundar sig på ett antagande om att de är bra. Verksamheter som utgår från bästa möjliga kunskap kan sannolikt leverera vård och omsorg med bättre resultat, som är säkrare och mer kostnadseffektiv än verksamheter som inte utgår från bästa tillgängliga kunskap. Insatser som är tveksamma eller skadliga kan också utmönstras (prop. 2024/25:89 s. 248).

Av ovanstående följer därmed att insatserna som ges med stöd av den nya lagen måste bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet alternativt på bästa tillgängliga kunskap. För att insatserna ska bli verkningsfulla, effektiva och leda till önskat resultat är det av stor betydelse att socialnämnden bl.a. följer Socialstyrelsens rekommendationer och erbjuder rätt stöd med hänsyn till den enskildes behov.

6.4 Insatserna ska bara få beslutas när det saknas samtycke

Regeringens förslag

Socialnämnden ska få besluta att en vårdnadshavare ska delta i en eller flera insatser enligt den nya lagen om det kan antas att insatserna inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

Socialnämnden ska få besluta om att ett barn eller en ung person ska delta i en insats enligt samma lag om det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av

- barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv, eller
- den unge.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inget förslag om att insatserna får ges endast om ”det kan antas” att dessa inte kan ges med samtycke.

Remissinstanserna

Ett antal remissinstanser kommenterar uttryckligen bestämmelsernas utformning i fråga om samtycke. *Förvaltningsrätten i Falun* ifrågasätter att det föreslagna rekvisitet för att besluta om insatser, och i förlängningen särskilda villkor, inte uttryckligen förutsätter någon prövning av ett eventuellt samtycke. Domstolen noterar att promemorian innehåller överväganden och en redogörelse för när ett lämnat samtycke inte ska betraktas som tillförlitligt. Enligt domstolen kan det jämföras med rekvisitet för tvångsvård i 1 § andra stycket lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, vilket kräver att det ”kan antas” att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke. Enligt domstolen bör det övervägas om ett motsvarande rekvisit ska införas i den nya lagen. *Socialstyrelsen* anser att det behöver förtydligas om det är tillräckligt att ett barn som fyllt 15 år inte samtycker till en insats, och vilken betydelse det har om vårdnadshavaren lämnar eller inte lämnar samtycke.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys framför en lagteknisk synpunkt. Enligt myndigheten kan bestämmelsen, så som den utformas i promemorian, tolkas som att beslut om insatser till barn under 15 år inte får fattas utan barnets samtycke. Myndigheten framhåller att det möjligen kan utläsas av bestämmelsen om processbehörighet att det inte krävs samtycke av barn under 15 år, men anser att regleringen inte är tydlig nog.

Några remissinstanser anser att det finns en gränsdragningsproblematik mellan den nya lagen, socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) och Socialstyrelsen anser att det behöver utvecklas hur avsaknaden av samtycke påverkar om insatser ska beviljas enligt socialtjänstlagen eller enligt den nya lagen. Enligt SKR finns det situationer när socialtjänsten inte får kontakt med vårdnadshavaren, utan att det finns skäl att tro att vårdnadshavaren medvetet håller sig undan. SKR efterfrågar därför vägledning huruvida socialnämnden då ska besluta enligt den nya lagen eller om nämnden ska presumera ett samtycke och besluta enligt socialtjänstlagen. Enligt *Riksdagens ombudsmän* (*JO*) finns det en befogad oro för att tvångsbefogenheter, till följd av tids- och resursbrist, kommer att användas innan möjligheten till frivilliga insatser har uttömts. Även *Borås kommun* anser att den nya lagen kan uppfattas som en snabbare väg att få vårdnadshavare att ta del av insatserna.

Bland annat *Göteborgs*, *Helsingborgs* och *Landskrona kommuner*, *Kammarrätten i Stockholm* och *Umeå universitet* lyfter att den nya lagen innebär en svår gränsdragning i förhållande till lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt Umeå universitet är det oklart om den nya lagen ska kunna tillämpas samtidigt som lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, samt i vilken utsträckning socialnämnden ska kunna välja mellan lagarna. *Malmö*, Göteborgs och *Sundsvalls kommuner* påpekar även att den nya lagstiftningen kan leda till att processen enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga fördröjs om praxis ändras till att insatser enligt den nya lagen måste testas eller uttömmas innan en ansökan enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Även *Förvaltningsrätten i Umeå* förutsätter att det i mål enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga kommer att komma invändningar om att insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen inte

har prövats. Enligt domstolen behöver det därför klargöras huruvida möjligheten till insatser enligt den nya lagen ska beaktas vid prövningen av vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Skälen för regeringens förslag

Möjligheterna till frivillig medverkan ska vara uttömda

Syftet med den nya regleringen är att den ska möjliggöra beslut om vissa insatser inom socialtjänsten även om den eller de som insatsen berör inte samtycker till den. Socialnämndens beslut om insatser bör emellertid i första hand ges på frivillig basis enligt socialtjänstlagen såväl till vårdnadshavare som till barn och unga. De principer som anges i socialtjänstlagen om frivillighet och respekt för människors självbestämmanderätt och integritet utgör grunden för socialtjänstens arbete och beslut mot den enskildes vilja ska därför som utgångspunkt endast användas när möjligheterna till frivillighet har uttömts (se avsnitt 5.3). Regeringen vill understryka att tids- och resursbrist inte utgör skäl för att tillämpa den nya lagen, vilket *JO* och *Borås kommun* uttrycker oro över.

Den nya lagen är inte avsedd att påverka socialtjänstens ansträngningar att i första hand få till stånd att vårdnadshavare, barn och unga tar emot stöd och hjälp på frivillig väg. Beslut enligt den nya lagen, dvs. utan den enskildes samtycke, ska kunna fattas först när möjligheterna till frivillig medverkan bedöms vara uttömda. Beslut om insatser utan att den enskilde samtycker till dem ska därmed ha föregåtts av försök från socialnämnden att få till stånd att insatserna tas emot på frivillig väg. Styrande för hur mycket arbete som socialtjänsten behöver lägga på detta motivationsarbete får avgöras i varje enskilt fall och i den bedömningen behöver också barnets bästa vägas in (avsnitt 5.3). Beslut om insatser får aldrig bli ett rutinmässigt inslag i socialnämndens arbete. Även efter det att beslut har fattats enligt den nya lagen ska socialtjänsten fortsätta sina försök att motivera vårdnadshavaren att ta emot den beslutade insatsen på frivillig väg.

Både *SKR* och *Socialstyrelsen* anser att det behöver utvecklas hur avsaknaden av samtycke påverkar om insatser ska beviljas enligt socialtjänstlagen eller enligt den nya lagen. Enligt SKR finns det behov av vägledning i de situationer då socialtjänsten inte får kontakt med vårdnadshavaren. SKR undrar om socialnämnden då ska fatta beslut enligt den nya lagen eller om den ska presumera ett samtycke och fatta beslut enligt socialtjänstlagen. Med anledning av detta vill regeringen påminna om socialnämndens utredningsansvar som följer av 23 § FL. Utredningsansvaret innebär att socialnämnden måste se till att ärendet blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver. Om det trots stora ansträngningar från socialnämnden i syfte att få kontakt med vårdnadshavaren råder tvivel kring ett eventuellt samtycke, bör det enligt regeringen vara möjligt att fatta beslut om insatser enligt den nya lagen om förutsättningarna för ett sådant beslut i övrigt är uppfyllda. Det är inte möjligt att, så som Socialstyrelsen efterfrågar, dra en generell gräns för när beslut enligt den nya lagen ska anses befogade i de fall enskilda avböjer frivilliga insatser. Se nedan i fråga om samtyckesbedömningen.

Samtycke när det gäller insatser till vårdnadshavare

Det kan finnas situationer då det står klart att en vårdnadshavare inte kommer att samtycka till insatsen och det därför inte framstår som meningsfullt att arbeta för att motivera vårdnadshavaren. Det kan handla om att vårdnadshavaren uttryckligen och bestämt nekar till insatsen eller att tidigare försök till att motivera vårdnadshavaren har misslyckats. I sådana situationer bör det inte finnas hinder mot att socialnämnden genast fattar beslut om insatser till en vårdnadshavare utan vårdnadshavarens samtycke, om förutsättningarna för ett sådant beslut i övrigt är uppfyllda och det bedöms vara förenligt med barnets bästa. Socialnämndens bedömning av vårdnadshavarens inställning får dock aldrig bygga på lösa antaganden.

Som anges i promemorian bör möjligheten att besluta om insatser till en vårdnadshavare utan vårdnadshavarens samtycke inte ovillkorligen vara knuten till om det finns ett formellt samtycke eller om ett sådant inte finns. Det kan förekomma att vårdnadshavare uppger att han eller hon samtycker till den insats som föreslås men socialnämnden har grundad anledning att anta att det lämnade samtycket inte är allvarlig menat eller att det finns en överhängande risk för att samtycket kommer att återtas. Även i sådana situationer bör beslut enligt den nya lagen kunna fattas (jfr RÅ 1995 ref. 38).

Som *Förvaltningsrätten i Falun* framhåller framgår det inte uttryckligen av bestämmelserna som föreslås i promemorian att det krävs någon prövning av ett eventuellt samtycke. Enligt domstolen bör det därför övervägas om ett motsvarande rekvisit som i 1 § andra stycket LVU bör anges, dvs. att det uttryckligen framgår att det ”kan antas” att behövlig vård inte kan ges med samtycke. Regeringen konstaterar att varken bestämmelserna om insatser utan samtycke i 21 kap. 1 § SoL, 6 kap. 13 a § föräldrabalken eller 22 § LVU innehåller ett sådant rekvisit. För att tydliggöra att socialnämnden ska göra en prövning av om ett lämnat samtycke är tillförlitligt eller inte bedömer regeringen emellertid att bestämmelserna om samtycke i den nya lagen bör utformas på liknande sätt som bestämmelsen i 3 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 1 § andra stycket LVU). Regeringen anser därför att socialnämnden enligt den nya lagen ska få besluta om insatser till en vårdnadshavare om det kan antas att insatserna inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

Samtycke när det gäller insatser till barn eller unga

Bedömningen av barnets eller den unges samtycke till insatser som avser honom eller henne ska göras på samma sätt som den görs för vårdnadshavare. Det innebär i korthet att det genom det lämnade samtycket ska kunna garanteras att behövliga insatser kan genomföras enligt den upprättade planen (jfr Kammarrätten i Göteborgs dom den 15 maj 2023 i mål nr 1384-23). Barnet eller den unge kan ha visat att han eller hon inte vill medverka till insatsen på frivillig väg, eller på annat sätt ha visat att motivationen är klart otillräcklig (jfr prop. 1984/85:171 s. 41). Det innebär även att om det finns anledning att befara att ett lämnat samtycke kan komma att återtas bör beslut kunna fattas för att garantera det långsiktiga genomförandet av insatserna (jfr RÅ 1995 ref. 38). Socialnämndens bedömning får dock aldrig bygga på lösa antaganden.

Inte heller i denna del framgår det uttryckligen av den bestämmelse som föreslås i promemorian att det ska göras en prövning av ett eventuellt samtycke. Så som anges i fråga om samtycke från vårdnadshavare, anser regeringen att bestämmelsen om samtycke till insatser för barn och unga bör utformas på liknande sätt som bestämmelsen i 3 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande (jfr 1 § andra stycket LVU). Socialnämnden bör således enligt den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss få besluta om insatser till barn och unga om det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv. När det gäller insatser till en ung person, dvs. som har fyllt 18 år, krävs att det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av den unge själv. I fråga om vårdnadshavarens samtycke när det gäller insatser till dennes barn gäller vad som anges i det föregående avsnittet.

Enligt *Socialstyrelsen* behöver det förtydligas om det är tillräckligt att ett barn som har fyllt 15 år inte samtycker till en insats, och vilken betydelse det har om vårdnadshavare lämnar eller inte lämnar samtycke då. Den föreslagna bestämmelsen om samtycke när det gäller insatser till barn som har fyllt 15 år motsvarar vad som gäller för vård med stöd av LVU respektive den föreslagna lagen om omhändertagande. Det kan också noteras att den föreslagna bestämmelsen i nu aktuell del följer utformningen av bestämmelsen om förebyggande insatser i 22 § LVU. Bestämmelsen som föreslås i denna lagrådsremiss ska tillämpas på motsvarande sätt som ovan nämnda bestämmelser. När ett barn har fyllt 15 år ska således hans eller hennes mening när det gäller insatserna tillmätas självständig betydelse (jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 581). Det innebär att socialnämnden kan besluta om insatser enligt den nya lagen även om vårdnadshavarna samtycker till insatserna, men barnet över 15 år inte gör det. Om ett barn över 15 år samtycker till insatserna kan de dock genomföras på frivillig väg utan vårdnadshavarens samtycke med stöd av socialtjänstlagen (21 kap. 1 § tredje stycket SoL) och insatser enligt den nya lagen är därmed inte aktuella. Detsamma gäller för barn mellan 12 och 15 år (21 kap. 1 § andra stycket SoL). Av avsnitt 5.3 framgår att insatser enligt den nya lagen i sådana fall inte ska fattas. (Se även avsnitt 11.2 om barns talerätt.)

Regeringen instämmer inte i *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* synpunkt att bestämmelsen kan tolkas som att beslut om insatser till barn under 15 år inte får fattas utan barnets samtycke och föreslår därför ingen ändring i det avseendet.

I avsnitt 5.3 redogörs närmare för förhållandet mellan bestämmelserna i den nya lagen och bestämmelserna i 21 kap. 1 § SoL om socialnämndens möjlighet att besluta om insatser för barn som har fyllt 12 år när deras vårdnadshavare inte samtycker till insatserna.

Den nya lagens förhållande till LVU

Ett antal remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Stockholm*, *Umeå universitet* samt *Helsingborgs*, *Göteborgs* och *Landskrona kommuner*, lyfter att den nya lagen kan medföra gränsdragningsproblem i förhållande till redan existerande lagstiftning så som LVU. Den nya lagen innebär ytterligare befogenheter för socialnämnden att använda, utan att regle-

ringen i sig är tvingande för nämnden, vilket utgör en skillnad jämfört med LVU respektive den föreslagna lagen om omhändertagande. Den nya lagen kan även i vissa fall komma att bli tillämplig samtidigt som barnet eller den unge är omhändertaget för vård. Exempelvis lämnas i avsnitt 6.1.2 förslag som möjliggör insatser till vårdnadshavare, om det behövs med hänsyn till barnets hälsa och utveckling, under tiden då barnet vårdas utanför det egna hemmet respektive i det egna hemmet med stöd av 6 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande.

Bland annat *Malmö*, Göteborgs och *Sundsvalls kommuner* samt *Förvaltningsrätten i Umeå* lyfter att den nya regleringen kan leda till att processen inför ett omhändertagande fördröjs. Enligt dem kan detta ske om praxis ändras till att insatser enligt den nya lagen måste testas innan socialnämnden ansöker om ett omhändertagande för vård. Förvaltningsrätten förutsätter att det i LVU-mål kommer att komma invändningar om att den nya lagen inte har prövats. Enligt domstolen behöver det därför klargöras huruvida möjligheten till insatser enligt den nya lagen ska beaktas vid prövningen av vård.

Regeringen vill med anledning av dessa synpunkter framhålla följande. Socialnämnden har enligt 3 kap. 2 och 3 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande en skyldighet att besluta om vård om det på grund av vissa förhållanden i hemmet eller vissa beteenden hos barnet eller den unge finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (jfr 2 och 3 §§ LVU). Om förutsättningarna för omhändertagande för vård är uppfyllda ska socialnämnden således ansöka om vård. I ett sådant läge kan socialnämnden inte undvika ett tvångsingripande genom att besluta om insatser enligt bestämmelserna som föreslås i denna lagrådsremiss, så som bl.a. *Barnombudsmannen* och Landskrona kommun befarar. Regeringen vill också understryka att det aldrig kan anses vara en förutsättning för ansökan om vård att insatser utan samtycke har prövats eller uttömts enligt den nya lagen. En förvaltningsdomstol ska även fortsättningsvis besluta om vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande om förutsättningarna för sådan vård är uppfyllda. Däremot är domstolen fri att beakta alla omständigheter när den bedömer frågan om det finns grund vård. En förvaltningsdomstol kan således vid bedömningen beakta hur tidigare försök av en socialnämnd att komma till rätta med problemen genom insatser utan samtycke har fallit ut.

7 Särskilda villkor

7.1 Vad avses med särskilda villkor?

Regeringens förslag

Med särskilda villkor ska avses de krav som socialnämnden kan besluta om enligt den nya lagen för vårdnadshavare, barn och unga.

Promemorias bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer inte överens med regeringens förslag. Enligt promemorian ska kraven benämnas särskilda föreskrifter. I promemorian finns inte något förslag om att uttrycket särskilda villkor ska definieras.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans kommenterar promemorians bedömning.

Skälen för regeringens förslag

Det ingick i utredarens uppdrag att föreslå en ordning som innebär att socialnämnden ska kunna ställa krav på vårdnadshavare att säkerställa vissa åtgärder och besluta om krav riktade till barn och unga. Enligt uppdraget ska förslagen innebära att socialnämnden ska kunna besluta om förebyggande insatser i form av föreskrifter.

I promemorian föreslås att krav ska kunna ställas på vårdnadshavare, barn och unga inom vissa områden och att kraven ska benämnas särskilda föreskrifter. Det övervägdes att benämna kraven särskilda villkor, som är ett begrepp som förekommer t.ex. i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och som avser just regler som den som vårdas inom öppen psykiatrisk tvångsvård är skyldig att följa. Särskilda villkor är också det uttryck som Utredningen om barn och unga i samhällets vård använder i betänkandet För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) för att beskriva sådana villkor som socialnämnden kan ange som en förutsättning för att barnet eller den unge ska få vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. I lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning används dock uttrycket föreskrifter.

Regeringen bedömer till skillnad från promemorian att uttrycket föreskrifter inte är lämpligt att använda i det nu aktuella sammanhanget, eftersom det uttrycket kan förväxlas med sådana föreskrifter som utfärdas av myndigheter med stöd av deras föreskriftsrätt. Uttrycket villkor är däremot en allmänt förekommande benämning på krav inom det förvaltningsrättsliga området. Regeringen anser därför att uttrycket särskilda villkor bör användas för att beteckna de krav som ska kunna ställas på vårdnadshavare, barn och unga enligt den nya lagen. Det är det uttrycket som används genomgående i lagrådsremissen.

I promemorian lämnas inte något förslag om att uttrycket särskilda villkor ska definieras. Regeringen ser att det finns ett sådant behov. Med särskilda villkor ska avses de krav som socialnämnden kan besluta om enligt den nya lagen för vårdnadshavare, barn och unga.

7.2 Särskilda villkor för vårdnadshavare när insatser har beslutats

Regeringens förslag

När en socialnämnd har beslutat att ett barns vårdnadshavare ska delta i insatser enligt den nya lagen ska socialnämnden också få besluta att vårdnadshavaren ska följa ett eller flera särskilda villkor.

De särskilda villkoren ska få avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Allmänna synpunkter om förslaget om att införa utökade befogenheter för socialnämnden att besluta om insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas finns i avsnitt 5.1.

Remissutfallet är blandat. Ett flertal remissinstanser avstyrker eller är negativa till förslaget, däribland *Autism Sverige*, *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), *flera kommuner*, *Civil Rights Defenders*, *Föreningen Sveriges socialchefer*, *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Linköpings universitet* (*Barnafrid*), *Länsstyrelsen i Skåne*, *Maskrosbarn*, *Riksförbundet FUB*, *Socialstyrelsen*, *Statens skolverk*, och *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker, är positiva eller har inte några synpunkter på förslaget, däribland *Brottsoffermyndigheten*, *flera kommuner*, *Förvaltningsrätten i Falun*, *Inspektionen för vård och omsorg*, *Justitiekanslern*, *Kriminalvården*, *Länsstyrelsen i Gävleborg*, *Myndigheten för vård och omsorgsanalys*, *Polismyndigheten*, *Region Blekinge*, *Stiftelsen allmänna barnhuset*, *Sveriges kommuner och regioner* (*SKR*), *Södertörns tingsrätt* och *Västra Götalandsregionen*.

I fråga om vilka som omfattas av förslaget anser Socialstyrelsen att förslaget behöver ställas i relation till att inte alla föräldrar har förutsättningar att klara av att utföra de specifika åtagandena eller uppgifterna. Särskilda villkor skulle kunna innebära att samhället ställer högre krav på föräldrar som lever med någon form av problematik eller utsatthet, än på andra föräldrar. Några remissinstanser, däribland Autism Sverige, Institutet för mänskliga rättigheter, *Riksförbundet Attention* och Riksförbundet FUB, saknar ett funktionshindersperspektiv och bedömer att det finns en risk för att vårdnadshavare med funktionsnedsättning kommer att påverkas negativt av förslaget. Riksförbundet FUB anser att vårdnadshavare med intellektuell funktionsnedsättning bör undantas och Autism Sverige anser att det för föräldrar med funktionsnedsättning kan vara direkt olämpligt med villkor.

Flera remissinstanser har synpunkter om förslagets effektivitet, bl.a. *Bollnäs* och *Malmö kommuner* och Statens skolverk. Malmö kommun

anser att det finns otydligheter i hur genomförandet av villkor och kontroller ska göras i praktiken. Socialstyrelsen anser att det inte tydligt framgår hur ett särskilt villkor för vårdnadshavaren kommer att hjälpa barnet eller den unge eller hur det bidrar till att föräldrar blir stärkta i sin föräldraroll om de följer kravet. *Göteborgs kommun* anser att möjligheten att fatta tvingande beslut mot den enskildes vilja behöver kompletteras med effektiva verktyg för att kontrollera att insatserna genomförs samt att de särskilda villkoren följs.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet lyfter att förslaget om särskilda villkor i stor utsträckning rör områden som skola, fritid och sysselsättning, vilka kan beskrivas som prosociala faktorer. Enligt universitetet går det inte att anta att observerade positiva vinster av prosociala sammanhang går att uppnå genom att tvinga individer att delta i dessa aktiviteter.

Enligt *Sundsvalls kommun* kan kravet på att vårdnadshavare aktivt medverkar vid barns hemflytt efter en tids placering, i synnerhet mindre barn som vårdats med stöd av 2 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, få god effekt. *Umeå kommun* ser att den stora utmaningen kommer att vara det motivationsarbete som kommer krävas för att få vårdnadshavare och ungdomar att följa beslut om insatser med tillhörande villkor som fattats utan samtycke. Det finns också en risk att ett stort ansvar läggs på barnet i de fall barnet samtycker till insatserna, men föräldrarna och nätverket inte gör det.

När det gäller utformningen av förslaget om särskilda villkor uppger Maskrosbarn att det är av yttersta vikt att särskilda villkor kombineras med omfattande stöd, råd och vägledning till familjen och det enskilda barnet. Också *Varbergs kommun* anser att särskilda villkor för vårdnadshavare behöver utformas som stöttande och inte med karaktär av straff. Extra stöd bör ges i de delar det behövs för att kravet ska kunna följas enligt kommunen. Statens skolverk för fram att stöd till vårdnadshavare är viktigt för att säkerställa föräldraansvaret gällande barns skolplikt.

Flera remissinstanser uppfattar vissa delar av förslaget som otydligt. Sundsvalls kommun, som är tveksam till användningsområdet av särskilda villkor, anger att det kan bli väldigt otydligt i förhållande till vård- och genomförandeplaner. Barnafrid, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* och *Umeå universitet* anser att kriteriet den dagliga omsorgen om barnet är för vagt formulerat och bör tydliggöras. Också Region Blekinge ser gärna ett förtydligande av definition av grundläggande omsorg och hur detta relaterar till de insatser och kontakter som ges av både hälso- och sjukvården och tandvården, t.ex. när vårdnadshavare och barn uteblir vid besök hos barnhälsovården och tandvården eller uteblir vid besök inom barn och ungdomspsykiatrin. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys anser att förslaget är otydligt när det anges att insatser måste vara nödvändiga medan samma krav på nödvändighet inte anges för särskilda villkor. Västra Götalandsregionen vill att det ska vara tydligt vilka skyldigheter medarbetare i regionen har att återrapportera om ett barn inte tas till en planerad vårdkontakt om det särskilda villkoret avser att vårdnadshavaren ska se till att barnet får den hälso- och sjukvård som barnet behöver.

Förvaltningsrätten i Falun ifrågasätter att förslaget inte uttryckligen förutsätter någon prövning av ett eventuellt samtycke till insatsen eller det särskilda villkoret i fråga.

I fråga om särskilda villkor när barnet vårdas utanför eller i det egna hemmet noterar SKR att boende enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade inte nämns i diskussionen om vad som är vård utanför det egna hemmet, vilket behöver beaktas och analyseras.

Skälen för regeringens förslag

Vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt

Bestämmelser om vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt finns i föräldrabalken. Av 6 kap. 1 § föräldrabalken framgår att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. I rätten till omvårdnad ingår inte endast rätten för barnet att få sina materiella behov tillfredsställda. Minst lika viktig är den del som kan hänföras till barnets psykiska behov. I barnets rätt till trygghet ligger bl.a. att få leva under stabila förhållanden och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna att det behövs och att barnet får pröva sin förmåga och utveckla sina inneboende resurser för att efter hand frigöra sig från sitt beroende av vårdnadshavarna. I en god fostran ligger också att barnet får lära sig att sätta gränser för sitt handlande och ta ansvar (prop. 1981/82:168 s. 59).

Enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken har vårdnadshavaren rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

Har barnet två vårdnadshavare är huvudregeln enligt 6 kap. 13 § föräldrabalken att dessa ska utöva sina rättigheter och skyldigheter i förhållande till barnet tillsammans. Från denna huvudregel finns ett antal undantag när en vårdnadshavare själv kan bestämma, nämligen om den andre vårdnadshavaren till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan skjutas upp. En vårdnadshavare får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid vid delad vårdnad, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det. Socialnämndens möjlighet enligt 6 kap. 13 a § föräldrabalken att besluta att vissa åtgärder inom socialtjänsten får vidtas trots att barnets vårdnadshavare inte är överens, förutsatt att åtgärden krävs med hänsyn till barnets bästa, utgör också ett undantag från huvudregeln om vårdnadshavares gemensamma beslutsfattande.

Beslut som rör den dagliga omsorgen om barnet är, trots att det inte framgår av lagstiftningen, ytterligare ett undantag från huvudprincipen om vårdnadshavares gemensamma beslutsfattande. Till den dagliga omsorgen hör bl.a. frågor om mat, kläder, sovtider och hur barnet ska tillbringa sin fritid (prop. 1975/76:170 s. 178). Regeringen har gjort bedömningen att det inte finns behov av att införa någon uttrycklig bestämmelse om att den vårdnadshavare som barnet bor tillsammans med får besluta ensam i frågor som gäller den dagliga omsorgen om barnet. Det har inte heller bedömts finnas behov av att precisera i lagstiftningen vad som avses med den

dagliga omsorgen (prop. 1997/98:7 s. 55). Den vårdnadshavare som barnet vistas tillsammans med får ensam besluta i frågor som rör den dagliga omsorgen.

Av 7 kap. 20 § skollagen (2010:800) följer att den som har vårdnaden om ett skolpliktigt barn ska se till att barnet fullgör denna plikt. Om ett skolpliktigt barn inte fullgör sin skolgång och detta beror på att vårdnadshavaren inte har gjort vad denne är skyldig att göra för att så ska ske, får hemkommunen förelägga vårdnadshavaren att fullgöra sina skyldigheter. Ett sådant föreläggande får förenas med vite (7 kap. 23 § skollagen). Av förarbetena till 7 kap. 20 § skollagen framgår att bestämmelsen ska ses mot bakgrund av föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad. I 6 kap. 2 § föräldrabalken anges t.ex. att barnets vårdnadshavare är skyldig att se till att barnet får en tillfredsställande utbildning. Bestämmelserna i föräldrabalken tar sikte på vårdnadshavares skyldigheter i förhållande till barnet, medan skollagens bestämmelser tar sikte på vårdnadshavares skyldigheter i förhållandet till samhället (prop. 2009/10:165 s. 708 och prop. 1985/86:10 s. 90 och 91).

Det behövs en möjlighet att besluta om särskilda villkor för vårdnadshavare

I avsnitt 5.1 föreslår regeringen att socialnämnden ska få utökade befogenheter att besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. Där beskrivs övergripande om behovet av att särskilda villkor ska kunna beslutas till vårdnadshavare.

Att vårdnadshavare på olika sätt engagerar sig i sitt barns liv, ser till att barnet får den hälso- och sjukvård som barnet behöver, hjälper barnet att komma i väg till skolan eller till fritidsaktiviteter, sätter gränser, hjälper barnet med läxor m.m. är grundläggande förutsättningar för att barn ska kunna utvecklas väl. Sådana förutsättningar kan också utgöra skyddsfaktorer för att förhindra att barn far illa (se avsnitt 4.3). Vårdnadshavare som brister i dessa avseenden behöver stöd och hjälp för att kunna ta sitt ansvar.

Det finns i dag ingen möjlighet för socialnämnden att besluta om uttryckliga krav på vårdnadshavaren om sådant som ingår i dennes ansvar. I promemorian diskuteras i vilken utsträckning en möjlighet för socialnämnden att besluta om särskilda villkor för vårdnadshavare, t.ex. att se till att barnet är hemma under vissa tider, att barnet är i skolan, att barnet deltar i nödvändiga stöd- och behandlingsprogram eller att barnet deltar i fritidsaktiviteter, skulle bidra till att skydda och stödja barn. I synnerhet om vårdnadshavaren inte tar emot stöd för egen del. I promemorian görs bedömningen att vissa positiva effekter skulle kunna uppnås för barnet på kort sikt genom att vårdnadshavaren vidtar de åtgärder som krävs. För en långsiktigt hållbar förändring av barnets situation krävs dock enligt promemorian att vårdnadshavaren har insikt i den problematik som finns och är motiverad att förändra situationen (se avsnitt 5.1).

Socialstyrelsen framför att det inte tydligt framgår i promemorian hur ett särskilt villkor för vårdnadshavaren kommer att hjälpa barnet eller den unge eller hur det bidrar till att vårdnadshavare blir stärkta i sin föräldraroll om de följer villkoren. Regeringen anser dock att det finns många fördelar med att möjliggöra för socialnämnden att besluta om särskilda villkor för

vårdnadshavare, i syfte att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Genom att tydligt ange det som förväntas av vårdnadshavaren kan det bli lättare för vårdnadshavaren att ta ansvar och agera i barnets intresse. Särskilda villkor kan också minska osäkerhet och konflikter, och i stället ge vårdnadshavaren en tydlig riktning i sitt föräldraskap. Dessutom kan särskilda villkor fungera som ett konkret stöd för föräldrar som kanske saknar verktyg eller struktur i sitt föräldraskap. Särskilda villkor markerar också att samhället ser barnets behov och förväntar sig att vårdnadshavaren tar sitt ansvar. Krav i form av särskilda villkor kan således bidra till att tydliggöra vårdnadshavarens ansvar och markerar hur viktigt det är med dennes medverkan i arbetet med att stödja barnet. Regeringen gör samma bedömning som *Sundsvalls kommun,* att ett krav på att vårdnadshavaren aktivt medverkar vid ett barns hemflytt efter en tids placering, i synnerhet när det gäller yngre barn som vårdats med stöd av 3 kap. 2 § den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga som föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande, (2 § LVU) på grund av förhållandena i hemmet, kan få god effekt.

Enligt *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* går det inte att anta att observerade positiva vinster av prosociala sammanhang går att uppnå genom att tvinga individer att delta i vissa prosociala aktiviteter. Förvisso kommer effekterna av prosociala sammanhang ofta av frivillighet, tillit och relationer. Att ställa krav på vårdnadshavaren att han eller hon ska vidta vissa åtgärder kan emellertid enligt regeringens bedömning vara ett sätt att öka sannolikheten för att vårdnadshavaren faktiskt kommer i kontakt med stödjande miljöer, särskilt när passivitet, isolering eller destruktiva nätverk är en del av problemet. Om kraven är relevanta, har ett tydligt syfte och följs upp, kan de medföra struktur, relationer och skyddsfaktorer, vilket även gynnar barnet.

Regeringen bedömer att särskilda villkor också skulle kunna vara en effektiv åtgärd för de vårdnadshavare som visserligen har förmåga att vidta åtgärder, men som inte vill ta sitt ansvar. En möjlighet att besluta om särskilda villkor kan i de fallen innebära att socialnämndens möjlighet att upptäcka brister hos vårdnadshavare ökar och att det då blir lättare att ta ställning till om ytterligare åtgärder behövs.

Det kan, så som *Umeå kommun* för fram, finnas en utmaning för kommunerna när det gäller det motivationsarbete som kommer att krävas för att få vårdnadshavare att följa beslut om bl.a. särskilda villkor. Ett sådant arbete är dock nödvändigt utifrån de åtgärder som behövs för att stödja och skydda barn. Samma motivationsarbete torde behöva göras inom ramen för insatser och åtgärder på frivillig basis. Liksom *Maskrosbarn* anser regeringen att särskilda villkor bör kunna kombineras med annat stöd som kan ges inom socialtjänsten till familjen och det enskilda barnet så som råd och vägledning. De särskilda villkoren till vårdnadshavare behöver, som *Varbergs kommun* anger, utformas som stöttande och inte med karaktär av straff. Socialnämnden kan därför behöva överväga om extra stöd behöver ges i vissa delar för att de särskilda villkoren ska kunna följas.

Sundsvalls kommun, som är tveksam till förslaget, anger att ett särskilt villkor kan bli väldigt otydlig i förhållande till vård- och genomförande-

planer. Enligt regeringen är det dock en väsentlig skillnad mellan de krav som kan ställas genom särskilda villkor och en sådan genomförandeplan som görs med stöd av socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, eftersom genomförandeplanen i många fall bygger på en överenskommelse med vårdnadshavaren och barnet medan de särskilda villkoren kan beslutas först om det finns en insats utan samtycke. Angående konsekvenser av att inte efterleva de särskilda villkoren, se avsnitt 9 och 10.2. Regeringen föreslår i avsnitt 13.8 att en särskild genomförandeplan ska upprättas när socialnämnden beslutar om insatser och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn eller unga.

Med anledning av *Bollnäs* och *Malmö kommuners* och Statens skolverks synpunkter om förslagens effektivitet och om att det finns otydligheter i hur genomförandet av villkor och kontroller ska göras i praktiken hänvisas till avsnitt 9 där det beskrivs vilken uppföljning och vilka kontroller som ska göras. I slutändan blir detta dock en fråga för tillämpande myndigheter och domstolarna att ta ställning till.

Även när det gäller *Göteborgs kommuns* synpunkt om att beslut behöver kompletteras med effektiva verktyg för att kontrollera att insatserna genomförs samt att de särskilda villkoren följs, som regeringen instämmer i, hänvisas till avsnitt 9.1 och 10 där regeringen föreslår bestämmelser om uppföljning och vilka konsekvenser som ska gälla om efterlevnaden av de särskilda villkoren brister.

Beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare bör förutsätta en insats

För en långsiktigt hållbar förändring av barnets situation räcker det inte med att det ställs krav på vårdnadshavaren att vidta vissa åtgärder i förhållande till barnet utan, så som anges i promemorian, att vårdnadshavaren även har insikt i den problematik som finns och är motiverad att förändra situationen. Detta stöds av resultatet av den danska Ankestyrelsens undersökning av tillämpningen av föräldraföreläggganden i Danmark, enligt vilken föräldrars förståelse för de problem som finns har betydelse för vilken effekt ett föräldraföreläggande får på längre sikt (promemorian avsnitt 3.2.4). Får vårdnadshavaren inte stöd och hjälp för egen del för att göra förändringar finns det en risk att behovet av särskilda villkor kommer att kvarstå och så småningom eventuellt även ge upphov till ytterligare behov av särskilda villkor. Det kan ifrågasättas om det är en ändamålsenlig ordning som gynnar barnet och om den bidrar till en effektiv användning av socialtjänstens resurser.

Om en vårdnadshavare behöver hjälp för att utveckla en sådan insikt och motivation som krävs för en långvarig förändring sker det inom ramen för socialtjänsten främst genom att vårdnadshavaren tar emot stöd för egen del i form av en insats. Inom socialtjänsten förekommer det att stöd tas fram till vårdnadshavare under tiden för en insats genomförande, t.ex. i form av scheman eller handlingsplaner i syfte att öka vårdnadshavarens förståelse för det som behöver göras. En vårdnadshavare kan t.ex. ha behov av att det finns nedtecknat vilka tider barnet bör vara hemma, hur vårdnadshavaren bör bemöta barnet om barnet inte kommer hem i tid, hur konflikter bör hanteras och på vilka sätt vårdnadshavaren kan upprätthålla rutiner för barnet när det gäller skola och fritidsaktiviteter. När det gäller ett krav om att vårdnadshavaren ska se till att barnet är hemma vissa tider är det t.ex.

viktigt att bl.a. vårdnadshavaren förstår varför ett sådant krav behövs. Om en vårdnadshavare brister i gränssättningen gentemot barnet behöver vårdnadshavaren stöd och hjälp för att stärka sin föräldraförmåga. I avsnitt 6.4 föreslås att sådana insatser ska kunna beslutas av socialnämnden även om vårdnadshavaren inte samtycker till dem.

Regeringen instämmer i promemorians förslag om att ett beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare ska förutsätta ett beslut om en insats till vårdnadshavaren enligt den nya lagen. Enligt regeringens bedömning innebär det att förutsättningarna för långsiktiga positiva förändringar av barnets situation stärks.

De särskilda villkoren bör utgöra ett komplement till beslut om insatser till vårdnadshavare i situationer där socialnämnden bedömer att vårdnadshavaren har behov av tydliga och konkreta instruktioner om det som behöver göras för barnet. För att det ska bli aktuellt att besluta om särskilda villkor bör bedömningen alltså göras att det inte är tillräckligt att endast besluta om en insats.

Regeringen instämmer i promemorians bedömning att det inte bör göras några begränsningar av möjligheten att besluta om särskilda villkor för vårdnadshavare när barnet vårdas utanför eller i det egna hemmet eller är placerat utanför det egna hemmet (jfr avsnitt 7.3.3).

När ett barn vårdas med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande utanför det egna hemmet har ansvaret för barnets dagliga omsorg överlåtits till socialnämnden i den utsträckning som behövs för att genomföra vården. Regeringen föreslår dock i avsnitt 6.1.2 att socialnämnden ska kunna besluta om insatser till vårdnadshavaren utan samtycke även när barnet får sådan vård. Regeringen anser att även särskilda villkor bör kunna beslutas till vårdnadshavare i den situationen. Liksom i fråga om möjligheten att besluta om insatser till vårdnadshavaren kan det vara viktigt att beslutet förenas med ett beslut om särskilda villkor för att främja vården av barnet och för att förbättra möjligheterna till barnets återförening med vårdnadshavarna. De särskilda villkoren kan då t.ex. utgöra ett komplement i situationer där socialnämnden bedömer att vårdnadshavaren har behov av tydliga och konkreta instruktioner om det som behöver göras för barnet. Ett barn har rätt till kontakt med och umgänge med sin vårdnadshavare så länge det är förenligt med barnets bästa. Detta gäller även för de barn som vårdas eller är placerade utanför det egna hemmet. Det kan beroende på anledningen till att barnet har omhändertagits för vård eller placerats utanför hemmet finnas behov av t.ex. särskilda villkor i samband med att barnet har umgänge med vårdnadshavaren. Det gäller även när barnet vårdas på grund av sitt eget beteende eftersom det i sådana situationer är nödvändigt att vårdnadshavarna är delaktiga i vården av barnet. Genom att socialnämnden föreslås få besluta om särskilda villkor som ett komplement till insatser utan samtycke i denna situation får socialnämnden större möjligheter att kunna fortsätta motivera vårdnadshavare att ta emot stöd. Enligt regeringens uppfattning kommer stödet till vårdnadshavare därmed att stärkas. Detta bedöms stärka både barnrätts- och föräldraperspektivet.

När ett barn är omhändertaget för vård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande får socialnämnden enligt 6 kap. 1 och 3 §§ första stycket den föreslagna lagen besluta att barnet ska vara placerat i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller

henne (jfr 11 § LVU). I avsnitt 6.1.2 föreslår regeringen att socialnämnden ska få besluta om insatser utan samtycke till vårdnadshavarna när barnet vårdas i det egna hemmet. Regeringen anser det även i dessa fall bör vara möjligt att fatta beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare enligt den nya lagen som förslås i denna lagrådsremiss. Vårdnadshavaren har i dessa fall ansvaret för den dagliga omsorgen om barnet och särskilda villkor för vårdnadshavare i denna situation kan ge honom eller henne en tydlig vägledning av det som behöver iakttas för att skapa förutsättningar för en hållbar förändring. De särskilda villkoren kan också hjälpa till att säkerställa att barnet får en trygg och säker miljö. Detta kan bidra till att vården av barnet främjas och att stödet till barnet stärks.

Om barnet vårdas utanför det egna hemmet på frivillig väg med stöd av socialtjänstlagen, i t.ex. familjehem eller ett hem för vård eller boende (HVB), har ansvaret för den dagliga omsorgen om barnet överlåtits till familjehemsföräldrarna eller till personalen vid HVB. När ett barn vårdas på frivillig väg finns också ofta ett fungerande samarbete mellan socialtjänsten och vårdnadshavarna. Många vårdnadshavare är då öppna för att ta emot stöd även för egen del. I sådana situationer kan behovet av särskilda villkor för vårdnadshavare vara begränsat. Det kan dock finnas situationer när det finns ett behov för socialtjänsten att kunna besluta om insatser till vårdnadshavare utan samtycke, se avsnitt 6.1.2. I de fallen kan det också finnas behov av att vägleda vårdnadshavarna mer konkret. Det bör därför också finnas en möjlighet att besluta om särskilda villkor vid frivilliga placeringar. Härigenom tillförsäkras att så många barn som möjligt får det stöd och skydd som de har rätt till.

Barn kan även vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av annan lagstiftning, t.ex. lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, förkortad LVM, och lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. Regeringen anser att i samtliga fall när barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet ska beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen kunna fattas, se avsnitt 6.1.2. För att så många barn som möjligt ska få det stöd och skydd som de har rätt till bör det också finnas en möjlighet att besluta om särskilda villkor i dessa situationer.

Med att barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet avses att barnet vårdas eller är placerat i särskilt ungdomshem, LVM-hem eller annat HVB, jourhem, familjehem, stödboende eller skyddat boende. Som *SKR* framhåller saknas det i promemorian överväganden om huruvida barn som bor i särskilda boendeformer enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortad LSS, ska räknas in i bestämmelsen. Av avsnitt 6.1.2 framgår att regeringen anser att insatser till vårdnadshavare ska kunna beslutas då deras barn bor i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och ungdomar enligt 9 § 8 LSS. Enligt regeringen kan det även finnas behov av särskilda villkor för vårdnadshavarna i de fallen. En möjlighet för socialnämnden att besluta om sådana villkor även i de situationerna bör inte uteslutas.

Särskilda villkor bör avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg

I promemorian görs bedömningen att det, för att kunna stödja barn i så många olika situationer som möjligt, behöver finnas utrymme att besluta

om särskilda villkor för vårdnadshavare inom en rad olika områden. Bestämmelsen om särskilda villkor för vårdnadshavare behöver således enligt promemorian ge utrymme för flexibilitet. Det föreslås att de särskilda villkoren ska få avse vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om den dagliga omsorgen om barnet.

Regeringen gör samma bedömning som i promemorian. Särskilda villkor bör alltså kunna beslutas i de fall där vårdnadshavaren, som ett komplement till beslut om insatser, har behov av tydliga och konkreta instruktioner om det som behöver göras i fråga om den dagliga omsorgen om barnet. Det kan t.ex. handla om att vårdnadshavaren ska delta i föräldramöten på barnets skola, hjälpa barnet att komma i väg till en fritidsaktivitet eller upprätthålla vissa rutiner i vardagen. Det innebär att socialnämnden kommer att kunna besluta om särskilda villkor som kopplar till barnets närvaro i skolan, deltagande i fritidsaktiviteter eller rutiner i hemmet. Regeringen instämmer i *Statens skolverks* synpunkt om att stöd till vårdnadshavare när det gäller krav på att se till att barnet är i skolan är viktigt för att säkerställa föräldraansvaret gällande barns skolplikt. Sådant stöd utgör en naturlig del i behandlingsarbetet och bör anpassas efter vårdnadshavarens och barnets behov. De särskilda villkoren kan också avse att vårdnadshavaren ska delta i möten som rör barnet. Det kan även handla om att ta barnet till tandläkaren eller se till att barnet får sådan annan hälso- och sjukvård som barnet behöver så länge det handlar om en åtgärd som ryms inom den dagliga omsorgen. Att ta barnet till en vårdcentral om barnet är sjukt anses vara sådant som normalt sett ryms inom den dagliga omsorgen om barnet (prop. 2011/12:53 s. 9). Det handlar om sådana frågor som inte omfattas av vårdnadshavarnas gemensamma beslutsfattande (se ovan). Frågor som rör byte av bostad, skolval och barnets rätt till umgänge med en förälder är exempel på sådant som inte rör den dagliga omsorgen om barnet och som därmed inte bör förekomma som ett särskilt villkor inom ramen för en insats. De särskilda villkor som socialnämnden ska få besluta om får inte heller innebära att en vårdnadshavare t.ex. ska lämna drogtest eller underkasta sig medicinering av något slag (jfr avsnitt 21 om förslagens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter).

Barnafrid, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet*, *Umeå universitet* och *Region Blekinge* anser att formuleringen den dagliga omsorgen om barnet är för vagt formulerat och bör preciseras. Som anges ovan är avsikten med den föreslagna regleringen att de särskilda villkoren ska kunna användas flexibelt i många olika situationer. En mer detaljerad precisering av vad villkoren ska kunna avse skulle motverka det. Det finns vägledning i bl.a. förarbeten om vad som avses med den dagliga omsorgen om barnet, t.ex. frågor om mat, kläder, sovtider och hur barnet ska tillbringa sin fritid (prop. 1975/76:170 s. 178, se ovan). Till skillnad från Barnafrid samt Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet och Umeå universitet anser regeringen därför att kriteriet varken bör eller behöver preciseras ytterligare. Vad som mer specifikt ryms inom den dagliga omsorgen om barnet får avgöras i varje enskilt fall.

Under förutsättning att det särskilda villkoret avser den dagliga omsorgen om barnet, bör det således inte finnas några begränsningar av det som det särskilda villkoret får avse. Om det särskilda villkoret avser att vårdnadshavaren ska hjälpa barnet att genomföra en insats, t.ex. följa med

barnet till den plats där insatsen ges, förutsätter det naturligtvis att det finns ett beslut om en sådan insats till barnet. Ett särskilt villkor kan med andra ord aldrig ersätta ett beslut om en insats till ett barn. Insatsen behöver inte ha fattats med stöd av den nya lagen.

Ett särskilt villkor skulle också kunna avse att vårdnadshavaren ska hjälpa barnet att följa ett särskilt villkor som riktar sig till barnet (avsnitt 7.2). Har socialnämnden beslutat om ett särskilt villkor för barnet om att t.ex. delta i en praktik (avsnitt 7.3.6), skulle det särskilda villkoret till vårdnadshavaren kunna avse att vårdnadshavaren ska uppmuntra barnet att delta i praktiken, följa med eller se till att barnet kommer i väg till praktiken, ordna med praktiska saker såsom t.ex. lunch till barnet och upprätthålla rutiner i hemmet i fråga om läggning och väckning. Har ett särskilt villkor som avser skyldighet att uppehålla sig i bostaden under vissa tider beslutats för barnet (avsnitt 7.3.8) skulle det särskilda villkoret till vårdnadshavaren t.ex. kunna avse att vårdnadshavaren ska upprätthålla rutiner i hemmet och på andra utpekade sätt som är lämpliga skapa förutsättningar för barnet att efterleva det särskilda villkoret. Under förutsättning att det handlar om den dagliga omsorgen om barnet finns det alltså inget som hindrar att de särskilda villkoren avser sådana åtgärder som i dag kan framgå av en genomförandeplan enligt socialtjänstlagen, t.ex. vilken aktivitet och vilka mål man har kommit överens om eller mer konkret hur en aktivitet ska genomföras.

Som Region Blekinge lyfter så ingår ett barns behov av hälso- och sjukvård och tandvård också i den dagliga omsorgen. Det kan därför finnas skäl för socialnämnden att överväga särskilda villkor när vårdnadshavare och barn uteblir vid t.ex. besök hos barnhälsovården, tandvården eller hos barn- och ungdomspsykiatrin.

Västra Götalandsregionen anser att det ska förtydligas vilka skyldigheter medarbetare i regionen har att återrapportera om ett barn inte tas till en planerad vårdkontakt om det särskilda villkoret avser att vårdnadshavaren ska se till att barnet får den hälso- och sjukvård som barnet behöver. I denna lagrådsremiss föreslås inte några nya uppgiftsskyldigheter för hälso- och sjukvårdspersonal. Personalen är dock alltid skyldig att göra en anmälan till socialtjänsten om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa (19 kap. 1 § SoL). I avsnitt 9.1 föreslås också att socialnämnden vid uppföljning både ska och får ta de kontakter som behövs, vilket kan inkludera kontakter med hälso- och sjukvården.

Även om en socialnämnds beslut att en vårdnadshavare ska följa ett eller flera särskilda villkor i fråga om den dagliga omsorgen om barnet innebär en inskränkning i en vårdnadshavares bestämmanderätt om barnet, har vårdnadshavaren kvar sitt vårdnadsansvar. Regeringens förslag berör således inte frågan om vårdnad i föräldrabalkens mening. Är vårdnaden om barnet gemensam och är endast den ena vårdnadshavaren föremål för ett eller flera särskilda villkor som avser den dagliga omsorgen om barnet, innebär det ingen förändring av den andra vårdnadshavarens ansvar enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken.

Någon uttrycklig prövning av samtycke bedöms inte behövas i fråga om särskilda villkor

I avsnitt 6.4 föreslås att socialnämnden ska få besluta om insatser till en vårdnadshavare endast om det kan antas att insatserna inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

I promemorian föreslås emellertid inte någon reglering av ett eventuellt samtycke i fråga om särskilda villkor. Inte heller regeringen anser, till skillnad från *Förvaltningsrätten i Falun*, att sådana beslut ska förutsätta en uttrycklig samtyckesprövning. Så som framgår ovan föreslås att ett beslut om särskilda villkor ska förutsätta att det har beslutats om en insats enligt den nya lagen till vårdnadshavaren. Det är när en insats ska beslutas som frågan om det finns samtycke eller inte aktualiseras.

Tidpunkten för ett beslut om särskilda villkor

Det kan antas att ett eventuellt behov av särskilda villkor i de flesta fall kommer att uppmärksammas i samband med att behovet av insatser utreds. I många fall kommer därför beslut om särskilda villkor att kunna fattas i samband med att socialnämnden beslutar att vårdnadshavaren ska delta i en insats enligt den nya lagen. Det kan emellertid uppstå situationer när behovet av ett särskilt villkor uppstår under tiden som en sådan insats pågår. Ett beslut om ett särskilt villkor bör därför också kunna fattas i ett senare skede, när ett beslut om en insats har fattats och den ifrågavarande insatsen pågår.

Beslut om särskilda villkor bör vara tydliga

Det är viktigt att det av de särskilda villkoren klart och tydligt framgår vad vårdnadshavaren förväntas göra för att leva upp till kraven. Hur preciserat innehållet behöver vara får dock avgöras i varje enskilt fall och beror bl.a. på vad barnets bästa kräver med avseende på barnets ålder, mognad och förmåga (avsnitt 5.3). Det bör som regel gälla att det klart och tydligt framgår vilken eller vilka åtgärder som vårdnadshavaren ska vidta, omfattningen av dessa och kravets varaktighet. Det är viktigt att socialnämnden förvissar sig om att vårdnadshavaren har förstått innehållet i de särskilda villkoren och att vårdnadshavaren, och även barnet i den mån det är lämpligt utifrån ålder och mognad, ges möjlighet att vara delaktiga vid utformningen av dessa.

Som alltid när det handlar om ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt är huvudregeln att beslutet ska innehålla en klargörande motivering enligt 32 § förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL, om det inte är uppenbart obehövligt.

En proportionalitetsbedömning måste göras i varje enskilt fall

Så som framgår av avsnitt 5.3 gäller proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL vid åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen. Principen innebär i korthet att en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar. Det ska alltså finnas en balans mellan mål och medel (se prop. 2016/17:180 s. 61). Hur proportionalitetsavvägningen ska göras kan

inte uttryckas exakt utan en bedömning måste göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Vad som kan anses vara proportionerligt i det ena fallet kan anses vara det motsatta i ett annat fall. Bedömningen bör enligt regeringen omfatta såväl ett beslut i sig som beslutets innehåll och omfattning. När det gäller principens närmare tillämpning i förhållande till beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare vill regeringen framhålla följande.

För att ett beslut ska anses som proportionerligt krävs att det tilltänkta villkoret kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet far illa. Socialnämnden behöver vid sin bedömning ta hänsyn till vårdnadshavarens förmåga och individuella förutsättningar att följa det villkor som socialnämnden bedömer behövs. Det bör också beaktas om vårdnadshavaren har en funktionsnedsättning som kan påverka förmågan att följa det särskilda villkoret. Det bör enligt regeringen t.ex. inte anses proportionerligt att besluta att en vårdnadshavare med en intellektuell funktionsnedsättning ska följa ett särskilt villkor som han eller hon på grund av sin funktionsnedsättning inte förmår följa trots anpassningar. Dessutom bör det inte heller anses proportionerligt att besluta att t.ex. en ensamstående förälder ska följa ett eller flera särskilda villkor där de praktiska förutsättningarna inte är anpassade efter vårdnadshavarens situation.

Som framgår ovan måste de särskilda villkoren, utifrån lagens syfte, bedömas förebygga eller förhindra att barnet far illa. De särskilda villkoren bör inte begränsa vårdnadshavarens ansvar i andra avseenden, exempelvis i förhållande till andra barn i familjen. Till exempel bör ett särskilt villkor om att vårdnadshavaren ska se till att ett barn går på en fritidsaktivitet inte få medföra att andra barn i familjen inte har möjlighet att utöva en fritidsaktivitet. Det får inte heller leda till att vårdnadshavaren försätts i en alltför ogynnsam situation, t.ex. i förhållande till arbete eller andra åtaganden som i förlängningen också kan komma att drabba barnet eller de andra barnen i familjen negativt. Inom ramen för bedömningen av vad som är barnets bästa måste även påverkan på andra barn i familjen beaktas. Om barnet har en beteendeproblematik kan det inte heller anses vara proportionerligt att besluta om ett särskilt villkor för en vårdnadshavare om att t.ex. se till att barnet deltar i en fritidsaktivitet, om det från början står klart att vårdnadshavaren, på grund av barnets ålder och mognad, inte kommer kunna efterleva ett sådant särskilt villkor. För vissa barn och unga kan ett beslut om särskilda villkor bidra med den tydlighet och struktur som de behöver medan det för andra kan få motsatt effekt, särskilt om risken för misslyckanden är stor. Enligt proportionalitetsprincipen får en åtgärd inte heller vara mer långtgående än vad som behövs.

I promemorian föreslås att det i bestämmelserna om insatser till vårdnadshavare ska anges att det ska vara fråga om ”nödvändiga” insatser. Enligt *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* blir det otydligt om det anges att insatser måste vara nödvändiga medan samma krav på nödvändighet inte anges för särskilda villkor. Regeringen föreslår inte att det ska anges särskilt att en insats ska vara nödvändig (avsnitt 6.1.1). Trots att ordet ”nödvändig” inte lägre finns i den föreslagna lagtexten ska det göras överväganden om insatsens proportionalitet i det enskilda fallet, enligt 5 § tredje stycket FL. Samma gäller för alla åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen, dvs. även åtgärder i form av särskilda villkor.

Alla vårdnadshavare bör omfattas av förslaget

I promemorian anges att anledningen till att många vårdnadshavare inte tar sitt ansvar och vidtar de åtgärder som behövs, t.ex. ser till att barnet kommer till skolan och deltar i möten som rör barnet, kan vara att de saknar förmåga. Det kan enligt vad som anges i promemorian också handla om att vårdnadshavaren, som i och för sig deltar i möten med exempelvis barnets skola, har svårt att tillgodogöra sig det som framkommer på sådana möten (se promemorian avsnitt 9.3.2). Utifrån detta perspektiv kan det ifrågasättas om särskilda villkor mot vårdnadshavare riskerar att träffa fel och bli verkningslösa, eftersom sådana krav inte innehåller några behandlande inslag. I promemorians förslag görs ingen skillnad på om en vårdnadshavare har en funktionsnedsättning, lever med någon problematik eller är utsatt av någon anledning.

Regeringen konstaterar att alla barn enligt artikel 2 i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har samma rätt till stöd och skydd utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. *Socialstyrelsen*, *Riksförbundet FUB* och *Autism Sverige* har synpunkter på att förslaget inte undantar vårdnadshavare med funktionsnedsättning och att förslaget riskerar att ge kraftigt oönskade effekter för dessa. Regeringen förstår synpunkterna, men anser att den omständigheten att vissa vårdnadshavare med t.ex. intellektuell funktionsnedsättning helt saknar förmåga att ta emot hjälp, inte leder till slutsatsen att hela den gruppen bör undantas. Det är viktigt att inte göra någon begränsning av vilka vårdnadshavare som omfattas av förslaget för att kunna stödja barn i så många olika situationer som möjligt. Alla vårdnadshavare bör därför omfattas av förslaget. Regeringen håller inte med Socialstyrelsen om att detta skulle innebära att samhället skulle ställa högre krav på föräldrar som lever med någon form av problematik eller utsatthet än på andra föräldrar i fråga om möjligheten att besluta om särskilda villkor. En vårdnadshavares individuella förutsättningar att följa ett särskilt villkor är en sådan omständighet som kan beaktas inom ramen för den proportionalitetsbedömning som ska göras.

Som Riksförbundet FUB framhåller är den enskilda vårdnadshavarens individuella förutsättningar och förmågor däremot omständigheter som måste beaktas inom ramen för den proportionalitetsbedömning som socialnämnden ska göra (avsnitt 5.3). Regeringen vill också påminna om de möjligheter till stöd till vårdnadshavare som socialtjänsten har, bl.a. att använda resurser som familjebehandlare, socialsekreterare, boendestödjare, hemterapeuter, kulturtolkar och samhällsvägledare för att på olika sätt hjälpa och stödja vårdnadshavare att ta sitt ansvar.

7.3 Särskilda villkor för barn och unga

7.3.1 Särskilda villkor för barn och unga när insatser har beslutats

Regeringens förslag

När en socialnämnd har beslutat att ett barn eller en ung person ska delta i en insats enligt den nya lagen ska socialnämnden också få besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera särskilda villkor.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Allmänna synpunkter om förslaget om att införa utökade befogenheter för socialnämnden att besluta om insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas finns i avsnitt 5.1.

Remissutfallet är blandat. Ett flertal remissinstanser avstyrker eller är negativa till förslaget, däribland de remissinstanser som räknas upp i avsnitt 7.2.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker, är positiva eller har inte några synpunkter på förslaget, däribland de remissinstanser som räknas upp i avsnitt 7.2.

Ett flertal av remissinstanserna kommenterar uttryckligen förslagen om särskilda villkor för barn och unga, däribland *Autism Sverige*, *Borås*, *Gotlands*, *Huddinge*, *Oskarshamns* och *Sundsvalls kommuner*, *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Inspektionen för vård och omsorg* (*IVO*), *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Kammarrätten i Stockholm*, *Riksförbundet FUB*, *Socialstyrelsen*, *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri* och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*).

SKR anser att de områden som de särskilda villkoren ska avse svarar väl mot de skydds- och riskfaktorer i ett barns liv som socialtjänsten är väl förtrogna med. Förslaget bör därför kunna utformas på ett mindre detaljerat vis. SKR anser dessutom att det bör tydliggöras om beslut om särskilda villkor utgör åtgärder som omfattas av tillämpningsområdet för rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen) och konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn (1996 års Haagkonvention).

IVO håller fram att det är viktigt att det vid ett särskilt villkor som inkräktar på enskildas fri- och rättigheter står helt klart hur det är tänkt att användas. Detta är därtill en förutsättning för att IVO som tillsynsmyndighet ska kunna kontrollera socialnämndens tillämpning av det särskilda villkoret.

Stiftelsen Allmänna barnhuset anser att ett särskilt villkor för ett barn bör användas restriktivt och Institutet för mänskliga rättigheter anser att beslut om särskilda villkor för barn och unga bara ska kunna riktas till den som vårdas med stöd av 3 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (3 kap. 3 § den förslagna lagen om omhändertagande).

Generellt ser Borås och Gotlands kommuner positivt på att kunna fatta beslut som innebär att socialnämnden på ett tydligt och konkret sätt ställer krav på den unge att t.ex. delta i olika aktiviteter eller vara hemma under vissa bestämda tider. Kommunerna instämmer även i bedömningen att detta skulle kunna bidra till att en negativ utveckling bryts. Särskilda villkor som ska efterlevas av barnet skulle också kunna vara ett stöd för vårdnadshavare i att sätta gränser mot barnet.

Riksförbundet FUB ställer sig kritisk till att det i promemorian helt saknas en analys utifrån rättigheterna i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och att det saknas konsekvensanalyser när det gäller hur förslagen i promemorian påverkar barn och föräldrar med intellektuell funktionsnedsättning. Autism Sverige och Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri anser att de villkor som föreslås, t.ex. om skolgång, fritidsaktiviteter och praktik riskerar att ge kraftigt oönskade effekter för personer med autism. Det kan handla om en förvärrad problematik med ohälsa av både psykisk och fysisk karaktär. Institutet för mänskliga rättigheter framhåller att barn och unga med neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar är särskilt sårbara och att FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har kritiserat användningen av tvång inom samhällsvården och rekommenderat Sverige att förbjuda användning av tvång och begränsande åtgärder i alla typer av institutioner.

Sundsvalls kommun anser att särskilda villkor efter tvångsvård och vid planerad hemflytt har ett stort värde, men att samma resultat kan uppnås genom de beslut om vård i hemmet med tillhörande vård- och genomförandeplaner som kan fattas i dag.

Barns lojalitet till sina föräldrar kan enligt Oskarshamns kommun bli ett bekymmer om man tvingar barn och unga till insatser utan föräldrarnas samtycke. Särskilda villkor för barn och unga behöver därför gå hand i hand med särskilda villkor för vårdnadshavare enligt kommunen. Även *Umeå kommun* har liknande synpunkter och anser att det finns en risk att ett stort ansvar läggs på barnet i de fall barnet samtycker, men föräldrarna och nätverket inte gör det.

Skälen för regeringens förslag

Det behövs en möjlighet att besluta om särskilda villkor för barn och unga när ett beslut om en insats har fattats

I avsnitt 5.1 föreslår regeringen att socialnämnden ska få utökade befogenheter att besluta om insatser och krav till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. Där beskrivs övergripande om behovet av att särskilda villkor ska kunna beslutas till barn och unga. Angående uttrycket särskilda villkor, se avsnitt 7.1.

Syftet med den nya lag som föreslås är att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa. På samma sätt som när det gäller särskilda villkor för vårdnadshavare, ser regeringen att det finns

många fördelar med att möjliggöra för socialnämnden att ställa vissa krav på barn och unga, som skydd och stöd och en hjälp för att bryta en negativ utveckling när det inte kan uppnås genom frivillighet samtidigt som förutsättningarna för tvångsvård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande som föreslås ska ersätta LVU inte är uppfyllda.

I promemorian anges att flera aktörer har påpekat att den omständigheten att särskilda villkor inte i sig innehåller några behandlande moment kan medföra att genomgripande förändringar i barnets eller den unges beteende kan bli svårare att uppnå. Som anges i promemorian behöver barn och unga med normbrytande beteende i många fall insatser som kan ge nya perspektiv eller verktyg för att kunna agera annorlunda, göra andra prioriteringar eller upptäcka nya styrkor hos sig själva. Särskilda villkor kan fungera som sådana verktyg och utgör enligt regeringen en kompletterande åtgärd till de behandlande insatser som den enskilde får. Särskilda villkor kan användas för att på ett tydligt och rättssäkert sätt hjälpa barnet eller den unge att bryta en negativ utveckling, vilket *Borås* och *Gotlands kommuner* ser som positivt. Avsikten är, så som anges i promemorian, inte att bestraffa barn och unga med beteendeproblematik utan att hjälpa dem att komma till rätta med problematiken. Givetvis gynnas även samhället i stort av att fler barn och unga får den hjälp som de behöver för att utvecklas i en positiv riktning.

En förutsättning för att särskilda villkor ska uppnå det avsedda syftet att i ett tidigt skede hjälpa och stödja barn och unga och därmed stoppa en negativ utveckling är givetvis att det som beslutats följs och att de särskilda villkoren fylls med ett innehåll som erbjuder barnet eller den unge ett positivt alternativ till det negativa beteendet som ska brytas. På sikt kan detta leda till att det initiala motståndet som barnet, dennes vårdnadshavare eller den unge har, ersätts med insikt om konsekvenserna av det normbrytande beteendet och en motivation till att förändra det. Särskilda villkor som ska efterlevas av barnet kan också, så som Borås och Gotlands kommuner anger, vara ett stöd för vårdnadshavare i att sätta gränser mot barnet.

Umeå kommun anser att det finns en risk att ett stort ansvar läggs på barnet i de fall barnet samtycker, men föräldrarna och nätverket inte gör det. Som även framhålls i avsnitt 6.2 i fråga om insatser bör socialnämnden inför ett beslut om särskilda villkor iaktta en sådan risk. Om vårdnadshavarna inte samtycker och det påverkar barnets möjlighet att få stöd bör socialnämnden intensifiera arbetet med vårdnadshavarna. Det måste tydligt framgå att ansvar för beslut, genomförande och riskhantering ligger på socialnämnden och socialtjänsten. Som *Oskarshamns kommun* för fram bör också villkor för barn ofta gå hand i hand med villkor för vårdnadshavare. Att ställa krav på både barnet och vårdnadshavaren kan bidra till att förändra vårdnadshavarens inställning. När förväntningarna tydliggörs och ansvaret fördelas på ett sätt som utgår från barnets bästa, kan det leda till ökad förståelse för barnets behov och en större motivation hos vårdnadshavaren att samarbeta och ta ett mer aktivt ansvar i vardagen.

Ofta finns det en underliggande problematik hos barnet eller den unge till hans eller hennes normbrytande beteende (se avsnitt 5.3 i promemorian). Ett särskilt villkor kan inte ensamt angripa den problematiken. Ett särskilt villkor förklarar t.ex. inte för ett barn eller en ung person hur han eller hon ska agera för att motstå grupptrycket i skolan eller hur han eller hon kan hitta fungerande rutiner för att minska sin olovliga skol-

frånvaro. För att öka förutsättningarna för att de förändringar som barnet eller den unge kan behöva göra ska bli mer bestående behöver barnet eller den unge också få hjälp och stöd på annat sätt. Vid en barnhearing förde barnen och de unga personerna fram att en förutsättning för att ett beslut till barnet eller den unge när samtycke saknas ska kunna ge någon effekt på den som inte är motiverad till förändring är att barnet eller den unge får möta vuxna som kan inge trygghet och förtroende (se avsnitt 10.2.6 i promemorian). Som angetts är sådana relationer också avgörande för att barn och unga framgångsrikt ska kunna lämna en kriminell livsstil bakom sig (avsnitt 4.3.5). Vägledning från vuxna positiva förebilder är också det unga själva väljer som metod för att upphöra med brottslighet. Inom ramen för en sådan insats som regeringen föreslår att socialnämnden ska kunna besluta om enligt den nya lagen för barn och unga kan barnet eller den unge t.ex. möta sådana trygga vuxna som kan motivera och hjälpa barnet eller den unge till förändring. Barnet eller den unge kan genom de särskilda villkoren också få hjälp med mer konkreta verktyg för att kunna följa det som har beslutats.

Mot denna bakgrund anser regeringen, liksom anges i promemorian, att socialnämnden bör få besluta om särskilda villkor för barn och unga och att sådana beslut som utgångspunkt bör få fattas endast om det har beslutats om en insats till barnet eller den unge enligt den nya lagen.

Stiftelsen Allmänna barnhuset anser att ett särskilt villkor för ett barn bör användas restriktivt. Regeringen konstaterar att den föreslagna regleringen innebär att särskilda villkor inte kommer att kunna beslutas lättvindigt. Särskilda villkor för barn och unga i nu aktuellt sammanhang föreslås förutsätta att det finns en insats enligt den nya lagen till barnet eller den unge. Regeringen föreslår också en uttrycklig bestämmelse om att insatser i första hand ska ges med samtycke från vårdnadshavaren, barnet eller den unge enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen. Dessutom ska beslut om både insats och särskilda villkor få fattas endast om det behövs och åtgärden bedöms proportionerlig (jfr 5 § tredje stycket FL). Det finns alltså en rad faktorer som socialnämnden ska beakta innan beslut om särskilda villkor fattas. Om förutsättningarna för att besluta om särskilda villkor är uppfyllda i det enskilda fallet bör sådana beslutas för att barnet i fråga ska få det skydd och stöd som lagen syftar till att medföra.

I avsnitt 8.2 föreslår regeringen att behovet av insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen ska särskilt övervägas när barnet eller den unge skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB eller har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff i vissa fall.

Särskilda villkor bör få beslutas inom områden som normalt sett utgör skydds- respektive riskfaktorer

Om de särskilda villkoren har ett innehåll som erbjuder barnet eller den unge ett positivt alternativ till det negativa beteendet som ska brytas kan det på sikt bidra till att barnet eller den unge motiveras till att förändra sitt normbrytande beteende. Enligt regeringens bedömning bör förutsättningarna för det stärkas om de särskilda villkoren knyts till sådana områden i barns och ungas levnadssätt som med stöd i forskning normalt sett utgör skydds- respektive riskfaktorer och som kan bidra till att barnet eller den unge utvecklar nya färdigheter.

Den tillgängliga forskningen beträffande socialt arbete, insatser och behandlingsmetoder rör till största del sådant som den enskilde deltar i frivilligt. Det är därmed inte helt givet att forskningen kan appliceras direkt på de förslag som nu lämnas om särskilda villkor. Vissa slutsatser kan trots allt tjäna som utgångspunkt vid bedömningen av vilka särskilda villkor socialnämnden ska ha möjlighet att besluta om. Enligt promemorian bör de särskilda villkoren få avse barnets eller den unges skolgång, deltagande i fritidsaktivitet, deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning, skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet samt skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Tillgänglig forskning visar att skola och annan sysselsättning, meningsfull fritid samt drogfrihet och nykterhet är aspekter som generellt sett har en positiv inverkan på barns och ungas beteende och som ökar chanserna till en gynnsam utveckling (se promemorian avsnitt 5.3.3). Dessutom kan enligt promemorian viktiga faktorer för barns och ungas utveckling vara att de har rutiner, tillsyn och en god dygnsvila.

Det är därutöver angeläget att den reglering av särskilda villkor som föreslås stämmer överens med socialnämndens kärnuppdrag enligt socialtjänstlagen, däribland att aktivt arbeta för att förebygga och motverka skadligt bruk och beroende bland barn och unga (18 kap. 3 § SoL), förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga (18 kap. 4 § SoL), verka för att barn och unga inte vistas i miljöer som är skadliga för dem (18 kap. 2 § SoL) och sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver (18 kap. 5 § SoL).

Kunskapen om skydds- och riskfaktorer är väl förankrad hos socialtjänsten och metoder för att bedöma dessa är väl utarbetade. Detta bekräftas av *SKR*, som tillstyrker förslagen och anger att de områden som de särskilda villkoren ska avse enligt promemorian svarar väl mot de skydds- och riskfaktorer i ett barns liv som socialtjänsten är väl förtrogen med. De områden som de särskilda villkoren föreslås få avse bedöms dessutom till stor del motsvara det som socialtjänsten redan arbetar med i enskilda barn- och ungdomsärenden. Även om systemet med sådana särskilda villkor som nu föreslås innebär ett nytt arbetsverktyg är det som de särskilda villkoren ska reglera således inte främmande för socialtjänsten. En fördel med detta är att det kan bidra till att den nya regleringen implementeras snabbare i socialtjänstens ordinarie verksamhet och att möjligheten att stödja och skydda barn med stöd av den nya lagen används i större utsträckning än den tillämpning av bestämmelsen om förebyggande insatser utan samtycke i 22 § LVU som görs i dag.

Regeringen anser mot denna bakgrund att förslaget i promemorian om de områden inom vilka socialnämnden ska kunna fatta beslut om särskilda villkor för barn och unga enligt den nya lagen är väl avvägda.

Det är viktigt att de särskilda villkoren som beslutas inte går utöver det som vuxna normalt sett kan förvänta sig inom de olika områdena av barn i motsvarande ålder och med motsvarande mognadsnivå i den aktuella situationen. Genom att inte kräva mer av de barn som får sådana särskilda villkor bör risken minska för att de känner sig utpekade och risken för stigma minskar därmed. Samma hänsynstaganden kan dock inte låta sig göras när det gäller unga personer mellan 18 och 21 år. För unga personer

gäller dock, precis som för barn, att beslutet ska vara både proportionerligt och till den unges bästa (se nedan och avsnitt 5.3).

Varje barns och ungdoms liv är unikt. Behoven som uppstår och de tänkbara lösningarna kan variera. SKR anser att en alltför detaljerad uppräkning i lag av de särskilda villkoren som kan komma i fråga riskerar att hindra den grad av flexibilitet och anpassning till varje individ som socialtjänsten behöver i sitt behandlande arbete. Eftersom det handlar om särskilda villkor som kan vara en ingripande åtgärd för en enskild, bedömer regeringen att det inte är lämpligt med en alltför allmänt hållen lagreglering som riskerar att lämna utrymme för godtycke och skönsmässiga bedömningar. Regeringen gör samma bedömning som görs i promemorian att det därför finns skäl att uttömmande ange det som de särskilda villkoren får avse i den nya lagen utan att uppräkningen regleras i detalj mer än nödvändigt. Dessutom anser regeringen, till skillnad från *Sundsvalls kommun*, att det inte är tillräckligt att socialnämnden i en genomförandeplan anger vilka krav som ska ställas på ett barn eller en ung person.

Såsom *IVO* anger är det viktigt att det står helt klart hur ett särskilt villkor är tänkt att användas. Det är enligt IVO också en förutsättning för att IVO som tillsynsmyndighet ska kunna kontrollera socialnämndens tillämpning av villkoret. I avsnitt 7.3.4–7.3.8 redogörs närmare för respektive särskilt villkor.

Tidpunkten för ett beslut om särskilda villkor

Det kan antas att ett eventuellt behov av särskilda villkor i de flesta fallen kommer att uppmärksammas i samband med att barnets eller den unges behov av insatser utreds. I många fall kommer därför beslut om särskilda villkor att fattas i samband med att socialnämnden beslutar att barnet eller den unge ska delta i en insats enligt den nya lagen. Det kan emellertid uppstå situationer när behovet av ett särskilt villkor uppmärksammas och uppstår under tiden som en sådan insats pågår. Ett beslut om ett särskilt villkor bör därför också kunna fattas i ett senare skede, när ett beslut om en insats redan har fattats och den ifrågavarande insatsen pågår.

Någon uttrycklig prövning av samtycke föreslås inte i fråga om särskilda villkor

I avsnitt 6.4 redogörs för att beslut enligt den nya lagen om insatser till barn och unga endast får fattas om det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv, eller av den unge. I promemorian föreslås emellertid inte någon bestämmelse om samtycke när det gäller möjligheten för socialnämnden att besluta om särskilda villkor. Inte heller regeringen anser att beslut om sådana villkor ska förutsätta en uttrycklig samtyckesprövning. Så som framgår ovan föreslås att ett beslut om särskilda villkor ska förutsätta att det har beslutats om en insats enligt den nya lagen till barnet eller den unge. Det är när en insats ska beslutas som frågan om det finns samtycke eller inte aktualiseras.

En proportionalitetsbedömning måste göras i varje enskilt fall

Så som framgår av avsnitt 5.3 gäller proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL vid åtgärder som vidtas med stöd av den nya lagen. Principen innebär i korthet att en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar. Det ska alltså finnas en balans mellan mål och medel (se prop. 2016/17:180 s. 61). På samma sätt som anges för särskilda villkor för vårdnadshavare måste en proportionalitetsbedömning göras i varje enskilt fall. Vad som kan anses vara nödvändigt och proportionerligt i det ena fallet kan anses vara det motsatta i ett annat fall. Bedömningen bör enligt regeringen innefatta såväl beslutets innehåll som dess omfattning. När det gäller principens närmare tillämpning i förhållande till beslut om särskilda villkor för barn och unga vill regeringen framhålla följande.

Behovet av särskilda villkor ska relateras till vad villkoren är avsedda att uppnå. Ett särskilt villkor måste således behövas för att syftet att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa ska uppnås. Vid bedömningen av om det planerade särskilda villkoret är proportionerligt ska det också tas hänsyn till barnets eller den unges behov, förmåga och individuella förutsättningar att kunna följa beslutet. Barnets eller den unges ålder, mognad och eventuella funktionsnedsättningar är sådana faktorer som socialnämnden bör beakta i det sammanhanget.

I proportionalitetsbedömningen är det av särskild vikt att socialnämnden utreder, bedömer och beaktar eventuella risker förenade med ett beslut om särskilda villkor. Det kan t.ex. handla om att barnet eller den unge riskerar att utsättas för stigma, skam och fysiska eller psykiska bestraffningar. Finns det en sådan risk kan det medföra att beslutet inte framstår som proportionerligt. Regeringen vill också understryka vikten av att de villkor som beslutas är anpassade till den enskildes individuella behov oavsett t.ex. etnisk tillhörighet eller funktionsnedsättning.

Alla barn och unga bör omfattas av förslaget om särskilda villkor

En utgångspunkt i detta lagstiftningsarbete är att alla barn och unga som bedöms vara i behov av stöd enligt den nya lagen, oavsett förmåga och andra individuella förutsättningar, ska kunna bli aktuella för beslut om sådant stöd. *Riksförbundet FUB*, *Autism Sverige*, *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri* och *Institutet för mänskliga rättigheter* har dock synpunkter på att det i promemorians förslag inte har gjorts något undantag från vilka barn och unga som ska omfattas av förslaget om särskilda villkor. Remissynpunkterna handlar bl.a. om att förslaget riskerar att ge kraftigt oönskade effekter för personer med bl.a. autism och att barn och unga med neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar är särskilt sårbara.

Såsom konstateras när det gäller särskilda villkor för vårdnadshavare har alla barn enligt artikel 2 i barnkonventionen samma rätt till stöd och skydd utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Enligt regeringens bedömning innebär den omständigheten att möjligheten att besluta om särskilda villkor inte begränsas att alla barn ges lika möjlig-

heter att få stöd och skydd. I avsnitt 5.3 föreslår regeringen att principen om barnets bästa ska komma till uttryck i den nya lagen genom en egen bestämmelse. Detsamma föreslås gälla för unga personer. Det som är barnets eller den unges bästa måste avgöras i varje enskilt fall efter en individuell bedömning baserat på kunskap och beprövad erfarenhet, tillsammans med barnets eller den unges inställning och åsikter. Att barn och unga ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem föreslås också införas i en särskild bestämmelse i den nya lagen (se avsnitt 11.1).

Utöver detta vill regeringen understryka att det är omständigheterna i det enskilda fallet som avgör om ett beslut om särskilda villkor för barn eller unga personer är förenligt med proportionalitetsprincipen och med principen om barnets bästa, vilket även gäller barn och unga med funktionsnedsättningar. Socialnämnden ska i sin bedömning ta hänsyn till barnets eller den unges behov, förmåga och individuella förutsättningar att kunna följa beslutet. I bedömningen ska flera olika faktorer beaktas, så som eventuella funktionsnedsättningar, ålder och mognad (se också avsnitt 11.1). Även i valet och utformningen av de särskilda villkoren ska barnets eller den unges behov vara avgörande och eventuella funktionsnedsättningar beaktas.

Riksförbundet FUB ställer sig kritiskt till att det i promemorian helt saknas en analys utifrån rättigheterna i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I avsnitt 21 redogör regeringen för den nya lagens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter, bl.a. konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Institutet för mänskliga rättigheter anser att beslut om särskilda villkor för barn och unga bara ska kunna riktas till den som har omhändertagits för vård på grund av eget beteende. Regeringens avsikt med den nya lagen är att den ska skapa möjligheter till stöd och skydd för barn och unga, oavsett samtycke, i ett tidigt skede, innan barnets eller den unges situation har blivit så allvarlig att vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande är aktuell. Att begränsa möjligheten att besluta om särskilda villkor så som Institutet för mänskliga rättigheter anger skulle motverka detta.

I likhet med *Sundsvalls kommun* anser regeringen att särskilda villkor efter vård med stöd av LVU och vid planerad hemflytt kan ha ett stort värde. Som anges i avsnitt 6.2.1 anser regeringen att även barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem, ett annat HVB eller har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff bör kunna bli aktuella för beslut om stöd enligt den nya lagen. Det gäller både stöd i form av insatser och stöd i form av särskilda villkor. Sundsvalls kommun anser dock att samma resultat som särskilda villkor förväntas medföra kan uppnås genom de beslut om vård i hemmet med tillhörande vård- och genomförandeplaner som kan fattas i dag. Planeringen för hemflytt kan redan i dag ofta omfatta skolgång eller annan daglig sysselsättning och drogfrihet. Kommunen förväntar sig att man har arbetat med den unges motivation till fortsatt hjälp under själva placeringen. Regeringens förslag är inte avsett att ändra förhållandet med vård- och genomförandeplaner i samband med att vård i hemmet beslutas (se avsnitt 8.2). Insatser och därmed särskilda villkor ska enligt förslagen i denna lagrådsremiss i första hand ges med samtycke (avsnitt 5.3). Möjligheten att besluta om särskilda villkor när ett barn eller en ung person avslutar en placering utanför det egna hemmet är

ytterligare ett verktyg för socialnämnden att stödja barn och unga, om det inte går att göra på frivillig grund. Det är viktigt att socialnämndens motivationsarbete fortsätter även när det har beslutats om särskilda villkor för ett barn eller en ung person.

I avsnitt 8.2 redogörs för förslag om att socialnämnden ska göra ett särskilt övervägande om huruvida det finns behov av att besluta om insatser och särskilda villkor för ett barn eller en ung person i vissa situationer. Detta föreslås gälla i samband med att barnet eller den unge skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat hem för vård eller boende, eller har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff, utan att vård i hemmet beslutas.

SKR anser att frågan om huruvida beslut om särskilda villkor utgör åtgärder som omfattas av tillämpningsområdet för Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention behöver besvaras. Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention innehåller domsrättsregler som har betydelse för barn som inte har hemvist i Sverige. I avsnitt 6.2.1 bedömer regeringen att en socialnämnd förmodligen inte kan besluta om insatser enligt den nya lagen för ett barn som saknar hemvist i Sverige. Detsamma bör gälla i fråga om socialnämndens möjlighet att besluta om särskilda villkor. Till syvende och sist blir detta dock en fråga för rättstillämpningen.

7.3.2 Särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet

Regeringens förslag

Om barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga ska socialnämnden få besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera särskilda villkor om det behövs med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget. *Institutet för mänskliga rättigheter*, som tillstyrker förslaget, anser att bestämmelsen bör införas i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Socialstyrelsen avstyrker förslaget mot bakgrund av att det saknas skäl för att kombinera tvångsvård i det egna hemmet med särskilda villkor. Om förslaget realiseras befarar Socialstyrelsen att socialtjänsten i förlängningen går miste om ett viktigt verktyg att arbeta tillitsskapande och i nära samarbete med familjen även då barnet vårdas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Ett särskilt villkor innebär inte heller enligt myndigheten att socialnämnden får mer insyn i barnets eller den unges situation.

Skälen för regeringens förslag

I avsnitt 6.2.2 bedömer regeringen att insatser till barn och unga inte bör få beslutas enligt den nya lagen om barnet vårdas i hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Det innebär inte nödvändigtvis att detsamma bör gälla i fråga om särskilda villkor.

Såsom anges i promemorian kan det för barn och unga som vårdas med stöd av 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande (3 § LVU), dvs. på grund av sitt eget beteende, i det egna hemmet finnas en särskild sårbarhet och utsatthet för att återfalla i kriminalitet, skadligt bruk eller beroende eller annat socialt nedbrytande beteende. En särskild risk för att utveckla ett normbrytande beteende kan enligt promemorian finnas även för barn och unga som vårdas med stöd av 3 kap. 2 § den föreslagna lagen om omhändertagande (2 § LVU), dvs. på grund av förhållandena i det egna hemmet.

Även om bedömningen har gjorts att vården kan bedrivas i det egna hemmet kan barnets eller den unges behov av stöd fortsatt vara stora. Det kan finnas behov av att t.ex. ställa krav på att barnet eller den unge ska iaktta nykterhet och drogfrihet när han eller hon tidigare har använt alkohol eller narkotika. Det kan också finnas skäl att ställa krav på att barnet eller den unge ska vara hemma vissa tider om han eller hon tidigare har begått brott och under vården i hemmet fortsätter att vistas i miljöer där det förekommer att brott begås. I vissa fall bör frivilliga överenskommelser kunna fattas mellan socialtjänsten, vårdnadshavaren och barnet eller den unge om insatser för personliga behov när vården bedrivs i det egna hemmet.

Socialstyrelsen anser att eventuella krav som barnet eller den unge har att förhålla sig till när vården genomförs i det egna hemmet kan ske i form av frivilliga insatser mellan socialtjänsten, barnet, vårdnadshavare eller den unge och framgå av aktuella vård- och genomförandeplaner. Regeringen anser dock, i likhet med promemorian, att socialnämnden behöver ha en möjlighet att kunna besluta om särskilda villkor även för dessa grupper av barn och unga, som stöd för att förhindra att barnet eller den unge på nytt eller för första gången utvecklar ett negativt beteende. Sådana krav som nu avses kan inte alltid ställas på ett tillräckligt stabilt och styrande sätt inom ramen för vården enligt den föreslagna lagen om omhändertagande eller genom en överenskommelse enligt socialtjänstlagen.

När vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande inleds har det bedömts att barnet eller den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för påtaglig risk att skadas genom ett socialt nedbrytande eller destruktivt beteende. Alternativt har det bedömts att det på grund av ett skadligt förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Mot denna bakgrund anser regeringen att särskilda krav bör ställas för att socialnämnden ska kunna besluta om särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Det bör då krävas att det särskilda villkoret behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling, vilket motsvarar den ram för bedömningen som ska göras inför fråga om vård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Det är fråga om en individuell bedömning som ska göras baserad på de specifika omständigheterna som finns i det enskilda fallet.

För att regleringen om särskilda villkor ska hållas samman anser regeringen, till skillnad från *Institutet för mänskliga rättigheter*, att bestämmelsen bör införas i den nya lagen och inte i den föreslagna lagen om omhändertagande.

7.3.3 Inga särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas utanför det egna hemmet

Regeringens förslag

Socialnämnden ska inte få besluta om särskilda villkor för barnet eller den unge om barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen, lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen om vård av missbrukare i vissa fall eller lagen om placering av barn i skyddat boende.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna:

Några av remissinstanserna kommenterar uttryckligen förslaget. *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) anser att slutsatsen i promemorian behöver kompletteras och utvecklas. *Statens institutionsstyrelse* (*SiS*) tillstyrker att det saknas sådant behov och anger att sådana insatser och särskilda villkor skulle kunna vara kontraproduktiva för barnet eller den unge i en situation där den faktiska vården bedrivs av en annan aktör som t.ex. SiS. *Nässjö* och *Göteborgs kommuner* anser däremot att det ska vara möjligt att besluta om särskilda villkor för barn och unga även vid placering utanför det egna hemmet, t.ex. när det handlar om familjehemsvård, som sker under hemlika förhållanden. Det skulle kunna innebära en ökad tydlighet för barnet eller den unge gällande förväntningar kopplade till skolgång, fritid, drogfrihet m.m. Kommunerna anser att möjligheten att ställa tydliga krav kan vara minst lika relevant vid en placering – inte minst mot bakgrund av det stora antal barn och unga som i dag avviker från sina placeringar.

Sundsvalls kommun anser att särskilda villkor efter vård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande och vid planerad hemflytt har ett stort värde, men kan uppnås genom de beslut om vård i hemmet med tillhörande vård- och genomförandeplaner som finns i dag. SKR noterar att boende enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade inte nämns i diskussionen om vad som är vård utanför det egna hemmet, vilket behöver beaktas och analyseras.

Skälen för regeringens förslag

När barnet eller den unge är vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet enligt beslut av socialnämnden är det socialnämndens ansvar att

se till att barnet eller den unge får sina behov tillgodosedda. Det gäller oberoende av om placeringen sker med stöd av socialtjänstlagen eller med stöd av LVU. Det gäller också oavsett vilken placeringsform det är fråga om (jfr 9 kap. 10 §, 18 kap. och 22 kap. 8 § SoL, 11 § LVU samt 6 kap. 5 och 6 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande).

I promemorian bedöms att det inte finns något behov av särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet. *Nässjö* och *Göteborgs kommuner* anser dock att det ska vara möjligt att besluta om särskilda villkor för barn och unga även vid en sådan placering, t.ex. i familjehem som sker under hemlika förhållanden. Kommunerna anger att det skulle kunna innebära en ökad tydlighet för barnet eller den unge gällande förväntningar kopplade till skolgång, fritid, drogfrihet m.m. Regeringen instämmer i att möjligheten att ställa tydliga krav kan vara relevant även vid en placering. Om placeringen, eller vården, utanför hemmet genomförs med samtycke måste det dock kunna antas att det finns ett fungerande samarbete mellan de berörda och att barnet eller den unge också medverkar till behövlig vård. I det fallet bör särskilda villkor inte behövas. Beslut om särskilda villkor under tiden som vård på frivillig väg bedrivs skulle kunna skada ett fungerande samarbete. Dessutom kan socialnämnden, som *Sundsvalls kommun* för fram, redan i dag agera för att barn och unga ska få det stöd och skydd som de behöver efter en placering. Inte sällan omfattar planeringen för hemflytt redan i dag skolgång eller annan daglig sysselsättning och drogfrihet. Något behov av att kunna besluta om särskilda villkor för barn och unga bör därmed inte uppstå. Mot denna bakgrund gör regeringen samma bedömning som i fråga om insatser när barn och unga är placerade utanför hemmet med stöd av socialtjänstlagen, se avsnitt 6.2.2 Socialnämnden bör alltså inte få besluta om särskilda villkor när ett barn eller en ung person är placerad utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen.

Om barnet eller den unge vårdas med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande utanför det egna hemmet är situationen oftast en annan. En samsyn mellan socialnämnd och vårdnadshavare och barnet eller den unge kring vilka vårdbehov som finns och hur de kan tillgodoses finns sällan. Barnet eller den unge får i en sådan situation den mest ingripande typen av vård som socialtjänsten kan ge när det finns brister i omsorgen hos vårdnadshavarna eller en beteendeproblematik hos barnet eller den unge. Barnet eller den unge får sina behov av stöd, behandling och andra insatser tillgodosedda inom ramen för denna tvångsvård. Som *SiS* lyfter fram skulle ett beslut om särskilda villkor också kunna vara kontraproduktivt för barnet eller den unge i en situation där den faktiska vården bedrivs av en annan aktör. Enligt regeringen finns det därför inte heller i dessa situationer behov av att socialnämnden ska kunna fatta beslut om särskilda villkor med stöd av de föreslagna bestämmelserna.

Regeringen gör i avsnitt 6.2.1 bedömningen att det inte bör vara möjligt att besluta om insatser enligt den nya lagen när barn och unga vårdas eller är placerade utanför det egna hemmet med stöd av LVM eller lagen om placering av barn i skyddat boende. Av samma skäl anser regeringen att det inte heller finns tillräckliga skäl för att socialnämnden ska kunna fatta beslut om särskilda villkor i dessa fall.

Insatser och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare föreslås dock kunna beslutas även om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet, se avsnitt 6.1.2.

Som *SKR* framhåller saknas det överväganden i promemorian om huruvida barn som bor i särskilda boendeformer enligt LSS ska omfattas av bestämmelserna om bl.a. särskilda villkor. Enligt regeringen kan det finnas behov av särskilda villkor enligt den nya lagen till barn och unga som bor i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och unga enligt 9 § 8 och 9 LSS. En möjlighet att besluta om villkor i de fallen bör inte uteslutas. Som framgår av avsnitt 6.1.2 bör det inte heller uteslutas att socialnämnden beslutar om insatser till vårdnadshavare i sådana situationer.

I promemorian har bestämmelserna utformats som att bestämmelserna om insatser och särskilda villkor inte får tillämpas vid de uppräknande situationerna. Regeringen bedömer att det är tydligare att det anges att beslut inte får fattas i de uppräknade situationerna. Att redan beslutade insatser och särskilda villkor upphör att gälla vid de angivna situationerna framgår av förslaget om när beslut om insatser och särskilda villkor för barn och unga ska upphöra att gälla (avsnitt 12).

Regeringen gör i avsnitt 6.2.1 bedömningen att det finns behov av att kunna besluta om insatser när ett barn eller ung person avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB eller har avtjänat ett straff. Detsamma föreslås gälla i fråga om särskilda villkor i de situationerna. I avsnitt 8.2 föreslås att nämnden i sådana situationen särskilt ska överväga om det finns behov av att besluta om insatser och särskilda villkor för barnet eller den unge.

7.3.4 Ett särskilt villkor om skolgång

Regeringens förslag

Ett särskilt villkor ska få avse barnets eller den unges skolgång.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Remissutfallet är blandat. Ett flertal remissinstanser som kommenterar förslaget avstyrker eller är negativa till förslaget, däribland, *Socialstyrelsen*, *Specialpedagogiska skolmyndigheten*, *Statens skolverk*, *Sundsvalls kommun* och *Umeå universitet*.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker, är positiva eller har inte några synpunkter på förslaget, däribland *Justitiekanslern*, *Kristianstads* och *Varbergs kommuner*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Statens institutionsstyrelse*.

Varbergs kommun för fram att skolgång är den största skyddsfaktorn för att förhindra kriminalitet och möjliggöra ett framtida vuxenliv, studier och arbete. Kommunen anser att särskilda villkor om t.ex. krav på skolgång

därför gynnar barn, unga och vårdnadshavare. Kristianstad kommun ser förslaget som utmanande när det är förvaltningen som ska ansvara för konsekvenserna när de särskilda villkoren inte följs. Kommunen anser att skolsociala team med vissa utökade befogenheter kanske är ett bättre och mindre administrativt betungande sätt att arbeta med utmaningar kopplade till skolan.

Några remissinstanser, däribland Umeå universitet, Socialstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens skolverk, Sundsvalls kommun och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*), kommenterar att skolplikten för grundskolan är lagreglerad och att det redan finns en möjlighet att förelägga vårdnadshavare till ett skolpliktigt barn som inte fullgör sin skolgång om det beror på att vårdnadshavaren inte har gjort vad denne är skyldig att göra för att så ska ske. Förslaget kan därmed innebära en dubbelreglering av barn och ungas skyldigheter att delta i utbildning. Specialpedagogiska skolmyndigheten, som avstyrker förslaget, ser inte att det är lämpligt att socialnämnden ska kunna föreskriva om frivilliga insatser som t.ex. lovskola, där en viktig faktor är att kunna motivera elevens deltagande. Det behövs även en tydlig ansvarsfördelning där skolhuvudmannen ansvarar för närvarofrämjande och övriga skolrelaterade åtgärder. SKR för också fram att ett särskilt villkor om skolgång även innebär att socialtjänsten ska kunna göra åtgärder som i dag är frivilliga till obligatoriska. Som exempel nämner SKR att lovskola är frivillig för eleven. SKR ser ingen anledning att gå vidare med förslaget och hänvisar till betänkandet Förstärkningsundervisning i skolan – en försöksverksamhet för fler behöriga elever (SOU 2024:94), där bl.a. frågan om lovskola behandlas.

Statens skolverk ser utmaningar i att en annan myndighet ska få besluta om särskilda villkor på det skolrättsliga området. Det behöver utredas vidare hur olika myndigheters utövande ska förhålla sig till varandra om en myndighet ska utfärda särskilda villkor och en annan myndighet se till efterlevnaden.

Ett särskilt villkor om skolgång som inte medför några konsekvenser från socialtjänstens sida har ingen plats inom verksamheten enligt Sundsvalls kommun.

Andra remissinstanser, bl.a. *Huddinge kommun* och Socialstyrelsen, för fram att skolfrånvaro t.ex. kan bero på mobbning eller rädsla för att inte hänga med i skolarbetet och att tvingande krav kan förstärka en redan negativ självbild och hindra en förändringsprocess hos den unge. Socialstyrelsen lyfter att det finns flera olika skäl till att ett barn inte går till skolan, t.ex. att skolgången inte är anpassad efter barnets specifika behov eller att skolmiljön inte utgör en trygg plats för barnet att vistas i. Också *Diskrimineringsombudsmannen* lyfter att det kan finnas bakomliggande faktorer och anser att skälen till att skolgången inte fungerar behöver utredas innan ett särskilt villkor om skolgång beslutas. Socialstyrelsen bedömer att det kan ge upphov till svåra bedömningssituationer för socialnämnden att skilja på skolfrånvaro som bottnar i att skolan inte förmått svara upp mot barnets behov från de situationer där ansvar kan läggas på barnet och vårdnadshavare.

Skälen för regeringens förslag

Varför behövs det en möjlighet att besluta om särskilda villkor på området?

Barn omfattas som huvudregel av skolplikt fram till och med att de har gått högsta årskursen i grundskolan eller den skolform där barnet har tagits emot (jfr 7 kap. 4 § och 12 § skollagen). Skolan är en av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn och unga. Utöver att rusta dem med nödvändiga kunskaper och färdigheter inför vuxenlivet är skolan också en betydelsefull arena för prosociala relationer och sunda vanor. Många barn och unga med normbrytande beteende har en inte fullt fungerande skolgång och vissa går inte alls i skolan. I promemorian anges att barns och ungas skolmisslyckanden har identifierats som en av de viktigaste individuella riskfaktorerna för framtida lagföringar och social exkludering.

Regeringen bedömer, i likhet med promemorian och *Varbergs kommun* att en möjlighet för socialnämnden att besluta om särskilda villkor om skolgång gynnar barn, unga och vårdnadshavare. Ett sådant villkor skulle t.ex. kunna innebära ett särskilt krav på barnet att sköta sin skolgång och att närvara på lektionerna. Enligt skollagen är det barnet som har skolplikt, men det är barnets vårdnadshavare som ansvarar för att barnet fullgör skolplikten. Ett särskilt villkor gällande skolgång kan däremot riktas mot barnet.

Även om ett sådant särskilt villkor inte får någon större formell betydelse för skolpliktiga barn, som *Sundsvalls kommun* också för fram, kan det just på grund av att det riktar sig till barnet verka som en påminnelse för barnet om vikten av att medverka i skolpliktens fullgörande. I sammanhanget kan nämnas att regeringen i propositionen Bättre förutsättningar för trygghet och studiero i skolan (prop. 2025/26:193) bl.a. föreslår att skolans förväntningar på eleverna och deras vårdnadshavare ska tydliggöras genom ett förväntansdokument. Elever och vårdnadshavare ska under varje läsår informeras om innehållet i förväntansdokumentet, däribland en påminnelse om vårdnadshavares ansvar enligt 6 kap. föräldrabalken (prop. 2025/26:193). Som framgår av avsnitt 9 bedömer regeringen att kontroll av efterlevnaden av socialnämndens beslut om insatser och särskilda villkor som utgångspunkt kan göras inom ramen för socialnämndens uppföljning. Mer om konsekvenser av att inte följa särskilda villkor, se avsnitt 10.

Kristianstads kommun för fram att skolsociala team med vissa utökade befogenheter kanske är ett bättre och mindre administrativt betungande sätt att arbeta med utmaningar kopplade till skolan. Regeringen anser att arbetet som de skolsociala teamen utför är viktigt. Skolsociala team kan genom samverkan mellan skolan och socialtjänsten bidra till trygghet, ökad närvaro och att elever med en ogynnsam utveckling får stöd i ett tidigt skede. Arbetet med skolsociala teams medför dock inte att ytterligare åtgärder inte bör göras på området. Det kan behövas olika verktyg för att stödja olika barn. Förslaget om insatser och särskilda villkor utökar antalet verktyg för socialnämnden att arbeta förebyggande och ger nämnden ytterligare möjligheter att stödja barn.

Ett särskilt villkor om skolgång bör också kunna omfatta annat som har direkt anknytning till skolan än närvaro i ordinarie undervisning, dock utan att avse hur verksamheten i skolan ska bedrivas. Sedan 2022 gäller enligt

10 kap. 5 a § skollagen att skolans huvudmän är skyldiga att erbjuda elever i årskurs 4–9 i grundskolan möjligheten att delta i undervisning i form av extra studietid. Den extra studietiden ska kunna användas för att eleven ska få hjälp med sina läxor samt få stöd med annat skolarbete och därigenom ta igen, befästa eller fördjupa sina ämneskunskaper. Verksamheten kan också ge eleverna tillfälle att utveckla och använda olika inlärningsstrategier samt planera, genomföra och utvärdera sitt eget lärande (prop. 2021/22:111 s. 14–20). Skolans huvudmän är, enligt 10 kap. 23 a § skollagen, också skyldiga att erbjuda lovskola till elever som har avslutat årskurs 8 i grundskolan och som riskerar att i nästa årskurs inte uppfylla betygskriterierna i ett eller flera ämnen och som därigenom riskerar att inte uppnå behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan. För elever i årskurs 9 ska lovskola anordnas till dessa elever under läsåret och för de elever som har avslutat årskurs 9 utan att ha uppnått behörighet till gymnasieskolan ska lovskola anordnas i juni samma år (10 kap. 23 b § skollagen). I propositionen Ett likvärdigt betygssystem (prop. 2025/26:197) föreslås dock att huvudmannen från och med den 1 juli 2028 inte längre ska vara skyldig att erbjuda lovskola till elever som har avslutat grundskolan.

Utöver den reglerade skyldigheten att anordna extra studietid och lovskola står det skolhuvudmän fritt att erbjuda annan liknande hjälp för elever i andra årskurser i grundskolan eller i gymnasieskolan. Även sådan verksamhet bör kunna omfattas av ett särskilt villkor om skolgång, i den utsträckning som verksamheten erbjuds av huvudmannen.

Som *SKR* anger innebär regeringens förslag att socialnämnden kan göra åtgärder inom skolan som i dag är frivilliga för eleven till krav. *Specialpedagogiska skolmyndigheten*, som avstyrker förslaget, ser inte att det är lämpligt att socialnämnden ska kunna uppställa villkor som avser insatser som enligt skollagen är frivilliga för barnet, t.ex. lovskola, där en viktig faktor är att kunna motivera elevens deltagande. Även om deltagande i undervisning i form av extra studietid respektive lovskola är frivilligt för eleverna enligt skollagen och följaktligen inte omfattas av skolplikten anser regeringen att socialnämnden bör kunna ställa krav på ett sådant deltagande genom ett särskilt villkor. Socialtjänstens roll är inte identisk med skolans. När ett särskilt villkor om skolgång beslutas ska socialnämnden fortsätta med sitt motiverande arbete och följa genomförandet av villkoret genom att ha regelbunden kontakt med barnet (se avsnitt 9.1). Någon sanktion om barnet inte följer det särskilda villkoret föreslås inte, däremot kan barnet kallas till samtal med socialnämnden. Som anges ovan är skolan en av de viktigaste skyddsfaktorerna för att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Socialnämnden har ett ansvar för barns välfärd och det bör därför vara möjligt att besluta om sådana villkor. Lovskola kan vara en viktig insats för att förebygga skolmisslyckanden och social utsatthet. Särskilda villkor om skolgång, inklusive lovskola och extra studietid, kan vara ett värdefullt verktyg i socialnämndens förebyggande arbete. Oavsett lovskolans betydelse för barn och unga framgår av betänkandet Förstärkningsundervisning i skolan – en försöksverksamhet för fler behöriga elever (SOU 2024:94), att många elever erbjuds lovskola, men att inte alla dessa elever deltar (s. 125). Sammanfattningsvis anser regeringen att ett särskilt villkor om skolgång för ett skolpliktigt barn bör kunna omfatta såväl att barnet ska sköta sin skolgång genom att delta

i skolans obligatoriska verksamhet som att delta i den frivilliga verksamhet som erbjuds av skolhuvudmannen i aktuell skolform. Det särskilda villkoret får inte innebära utökade skyldigheter för huvudmannen att erbjuda utbildning eller gå utöver vad skolhuvudmännen på eget initiativ erbjuder.

Som framgår av avsnitt 5.3 ska de åtgärder som vidtas vara såväl behövliga som proportionerliga i förhållande till ändamålet att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa. Det får t.ex. inte bli fråga om att besluta att barnet eller den unge ska få ett särskilt betyg i ett visst ämne. I bedömningen av om ett särskilt villkor av aktuellt slag är proportionerligt ska även barnets eller den unges behov av återhämtning och meningsfull fritid beaktas. Som regeringen tidigare har fört fram i avsnitt 7.3.1 behöver socialnämnden fortsätta arbeta aktivt för att väcka barnets eller den unges motivation för att uppnå en fungerande skolgång även när särskilda villkor om skolgång har beslutats. I motivationsarbetet ser regeringen det som naturligt att frågor om barnets eller den unges självbild och förändringsprocesser ingår.

Efter avslutad grundskola finns det inte längre någon skolplikt för barn. En av de viktigaste faktorerna för att minska risken för en person att hamna utanför vidare studier och arbete är dock att han eller hon har en fullgjord gymnasieutbildning. Även för de barn och unga som har påbörjat studier i gymnasieskolan eller annan utbildning som inte omfattas av skolplikt, bör ett särskilt villkor om skolgång kunna aktualiseras om det är nödvändigt för att barnet eller den unge ska fullgöra sina påbörjade gymnasiala studier. För dessa barn och unga skulle effekten av ett särskilt villkor kunna bli särskilt verkningsfullt. Ett särskilt villkor om skolgång bör därför även få avse ungas skolgång, dvs. unga personer som inte fyllt 21 år.

Förhållandet till skollagen och överlappande regleringar

Enligt 2 kap. 18 § regeringsformen har alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. Rätten till utbildning regleras även i artikel 28 i barnkonventionen. Konventionsstaterna ska enligt artikeln dessutom vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott. I 7 kap. 20 § skollagen anges att det är barnets vårdnadshavare som ska se till att barnet fullgör sin skolplikt. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att den ska ses mot bakgrund av föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad. I 6 kap. 2 § föräldrabalken anges t.ex. att barnets vårdnadshavare är skyldig att se till att barnet får tillfredsställande utbildning. Bestämmelserna i föräldrabalken tar sikte på vårdnadshavares skyldigheter i förhållande till barnet, medan skollagens bestämmelser tar sikte på vårdnadshavares skyldigheter i förhållandet till samhället (prop. 2009/10:165 s. 708 och prop. 1985/86:10 s. 90 och 91). Av 7 kap. 21 § skollagen framgår att hemkommunen har ett övergripande ansvar för att skolpliktiga barn får föreskriven utbildning. Enligt 7 kap. 22 § skollagen ska skolhuvudmannen se till att eleverna i huvudmannens skola fullgör sin skolgång.

Några remissinstanser, däribland *Umeå universitet*, *Socialstyrelsen*, *Specialpedagogiska skolmyndigheten*, *Statens skolverk*, *Sundsvalls kommun* och *SKR*, kommenterar att skolplikten för grundskolan redan är

lagreglerad och att förslaget därmed kan innebära en dubbelreglering av barns och ungas skyldigheter att delta i utbildningen.

Särskilda villkor om skolgång är inte avsedda att på något sätt ersätta vårdnadshavarnas, hemkommunens eller skolhuvudmannens ansvar enligt skollagen. Om ett skolpliktigt barns skolgång inte fungerar är det i första hand huvudmannen och hemkommunen som ska vidta åtgärder för att få till en fungerande skolgång. Socialtjänsten som arbetar med barns hela livssituation kan utreda och om så behövs även besluta om åtgärder som tar sikte på grundorsakerna till att ett barn inte sköter sin skolgång. Att ge socialnämnden möjlighet att besluta om särskilda villkor kan vara ytterligare ett verktyg som bidrar till att barnet eller den unge fullgör sin skolgång. Ett särskilt villkor kan därför ses både som ett komplement till skolans egna åtgärder, och som en självständig åtgärd från socialnämndens sida riktad mot barnet. Åtgärderna bör dock vara samverkande för barnets och den unges bästa. Som anges ovan är en fungerande skolgång en central faktor för att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Det är dock viktigt att klargöra att det vid beslut om särskilda villkor inte ligger inom ramen för socialnämndens arbete att konkretisera vad undervisningen ska innehålla eller hur den ska bedrivas. Det ska heller inte vara möjligt för socialnämnden att fatta beslut om särskilda villkor som innebär ökade kostnader för huvudmannen, t.ex. i form av ytterligare personella resurser. Detta är frågor som regleras i skolans styrdokument och där ansvaret i olika delar ligger på skolmyndigheter, skolhuvudmän, rektorer och lärare.

Det kan konstateras att alla barn i Sverige inte omfattas av skolplikt. Barn som inte omfattas av skolplikt kan ändå enligt 7 kap. 2 § och 29 kap. 2 § andra stycket skollagen ha rätt till samma utbildning som skolpliktiga barn. I de fallen kan ett särskilt villkor om skolgång också vara betydelsefullt. Som anges ovan kan ett särskilt villkor om skolgång dessutom avse sådant som har direkt anknytning till annat i skolan än närvaro i det som omfattas av skolplikten, dvs. den ordinarie undervisningen.

Som framgår ovan innebär inte förslaget att kommunens eller Specialpedagogiska skolmyndighetens ansvar ändras i fråga om barns skolgång. Under en utredning av ett barns behov av skydd och stöd har dock socialnämnden möjlighet att hålla sig informerad om barnets skolgång (jfr 20 kap. 6 § SoL). Regeringen anser till skillnad från bl.a. Specialpedagogiska skolmyndigheten att det inte behöver utredas vidare hur olika myndigheters utövande av sina respektive förpliktelser förhåller sig till varandra.

En individuell bedömning ska göras

För alla särskilda villkor som föreslås gäller att socialnämnden ska göra en individuell bedömning av behovet av ett särskilt villkor och villkorets innehåll i det enskilda fallet. Det följer av proportionalitetsprincipen och principen om barnets bästa (avsnitt 5.3 och 7.3.1). Några remissinstanser, *Diskrimineringsombudsmannen*, *Huddinge kommun* och *Socialstyrelsen*, för fram att skolfrånvaro kan bero på bakomliggande orsaker som inte avhjälps genom ett beslut om särskilda villkor. Det finns också en oro för att tvingande krav kan förstärka en redan negativ självbild och hindra en förändringsprocess hos den unge. Socialstyrelsen bedömer att socialnämnden kan ställas inför svåra bedömningssituationer.

Som regeringen har hållit fram är skolan en av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn och unga för att förebygga och förhindra kriminalitet och möjliggöra ett framtida vuxenliv, studier och arbete. För att ett särskilt villkor om skolgång ska uppnå det avsedda syftet att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa behöver socialnämnden utreda skälen till att skolgången inte fungerar innan ett särskilt villkor om skolgång beslutas. Det kan finnas bakomliggande orsaker till barnets eller den unges ogiltiga frånvaro eller misskötsamhet. Det skulle kunna handla om att barnet eller den unge utsätts för trakasserier eller mobbning i skolan, att hemförhållandena är sådana att barnet eller den unge inte får någon studiero eller att barnet eller den unge är i behov av särskilt stöd och anpassning genom skolans försorg.

Det är i första hand huvudmannen och hemkommunen som ska vidta åtgärder för att få till en fungerande skolgång för ett barn. I vissa frågor kan socialnämnden och skolan samverka. Till följd av 19 kap. 1 § SoL har bl.a. alla som arbetar i skolan ett ansvar att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. När socialnämnden har beslutat om en utredning om ett barns behov av skydd eller stöd, är myndigheter, anställda och yrkesverksamma utifrån de förutsättningar som anges i socialtjänstlagen skyldiga att lämna socialnämnden alla de uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen (20 kap. 6 § SoL). I vissa situationer ska socialnämnden dessutom informeras om ett barns skolgång, t.ex. om det har fattats ett beslut om att stänga av ett barn från undervisningen (5 kap. 15 och 16 §§ skollagen). Om den sammanlagda tiden för avstängning av ett barn överstiger två veckor under ett kalenderår ska samråd ske med socialnämnden (5 kap. 21 § skollagen) bl.a. för att socialnämnden ska kunna erbjuda stödinsatser eller vidta åtgärder till barnets skydd. I propositionen Bättre förutsättningar för trygghet och studiero i skolan (prop. 2025/26:193) föreslås att det ska införas en ny disciplinär åtgärd som innebär att en elev i högstadiet i de obligatoriska skolformerna och i gymnasieskolan ska kunna nekas tillträde till den egna skolenheten. Om eleven som nekas tillträde till skolenheten är under 18 år ska samråd ske med socialnämnden innan beslutet fattas (se prop. 2025/26:193 s. 13).

För att ett särskilt villkor om skolgång ska bli ändamålsenligt och utgöra ett helhetsgrepp förutsätts att det samarbete som i dag finns mellan socialtjänst och skola fortsätter. Det är därför nödvändigt att socialnämnden för dialog och samverkar med kommunen, huvudmannen eller aktuell personal i skolan i samband med den individuella bedömningen av behovet av ett särskilt villkor och dess eventuella innehåll. Med förslaget i avsnitt 9.1 om att socialnämnden ska få ta de kontakter som behövs för att följa genomförandet av ett särskilt villkor kommer nämnden även att kunna kontakta skolan för att få information om hur barnet följer villkoret om skolgång.

Ett särskilt villkor om skolgång ersätter inte och ska inte förväxlas med sådana disciplinära åtgärder som kan beslutas enligt skollagen (jfr 5 kap. 6 § skollagen). Inför ett beslut om ett särskilt villkor om skolgång är det dock t.ex. viktigt att socialnämnden har kännedom om en elevs ogiltig frånvaro eller eventuella beslut om avstängning eller andra disciplinära åtgärder enligt skollagen, eftersom det kan vara av betydelse för bedömningen. Inom ramen för proportionalitetsbedömningen som beskrivs i

avsnitt 7.3.1 ska också barnets eller den unges individuella förutsättningar att följa villkoret beaktas.

Det kan konstateras att socialnämnden i den aktuella situationen också har en möjlighet att besluta om en insats enligt den nya lagen som fokuserar på att avhjälpa de bakomliggande orsakerna till att barnets eller den unges skolgång inte fungerar. Sådana insatser kan t.ex. fokusera på barnets eller den unges motivation, självkänsla eller annat.

7.3.5 Ett särskilt villkor om fritidsaktiviteter

Regeringens förslag

Ett särskilt villkor ska få avse barnets eller den unges deltagande i fritidsaktivitet.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Remissutfallet är blandat. Flera av remissinstanserna kommenterar uttryckligen förslaget. *Barnrättsbyrån* anser att förslaget strider mot barns rätt till och fria deltagande i fritid, lek och vila enligt artikel 31 i barnkonventionen. Barnrättsbyrån bedömer det som en brist att promemorian inte har beaktat detta. Även *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys*, som inte kan ta ställning till förslaget, anser att förslaget är bristfälligt utrett och behöver analyseras vidare. Myndigheten anser dock att ett beslut om en fritidsaktivitet skulle kunna ha stort värde i vissa situationer där ett barn själv vill delta i aktiviteten, men vårdnadshavaren inte samtycker till det, t.ex. för flickor, som på grund av kulturella värderingar utestängs från sporter och på olika sätt begränsas i sitt sociala liv. *Umeå universitet*, som anser att förslaget inte bör genomföras, lyfter dock fram att en positiv aspekt med särskilda villkor om barns fritidsaktiviteter är att fler barn och unga faktiskt får sina rättigheter enligt artikel 31 i barnkonventionen uppfyllda.

Maskrosbarn och *Socialstyrelsen* instämmer i att möjligheten för barn och unga att delta i strukturerade och regelbundna fritidsaktiviteter som leds av trygga vuxna kan motverka risken att ett barn eller ung person begår brott eller utövar annat normbrytande beteende. Tvång riskerar att underminera denna upplevelse och därmed minska aktivitetens positiva inverkan. Fritidsaktiviteter kan dock, under andra omständigheter, i stället bli en riskfaktor, exempelvis i form av en kontakt- och rekryteringsyta till kriminella nätverk. Det saknas därför stöd för att fritidsaktiviteter, har en positiv inverkan på ett barns hälsa och utveckling, i synnerhet om de genomförs genom tvång.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys uppfattning är att även ostrukturerad tid, utan inbokade aktiviteter, kan vara värdefull och främja kreativitet, reflektion och eftertanke och ge möjlighet till återhämtning. Ett särskilt villkor om deltagande i en fritidsaktivitet kräver en mer omsorgs-

full intresseavvägning än ett särskilt villkor om t.ex. skolgång, praktik eller drogfrihet. Särskilt betungande kan ett särskilt villkor om deltagande i en fritidsaktivitet vara för en ung person som har svårigheter inom det neuropsykiatriska eller psykosociala området, som lever i trångboddhet eller som av något annat skäl har svårt att få sitt behov av egentid och avskildhet tillgodosett i vardagen. Om en ung person tvingas till en fritidsaktivitet där han eller hon inte vill vara, är risken stor att han eller hon kommer att störa andras utövande av aktiviteten. Myndigheten anser att det inte framstår som helt klart hur denna avvägning är tänkt att fungera i den praktiska tillämpningen.

I fråga om tillgång till aktiviteter anser *Knivsta kommun* att det finns verkställighetsproblem med förslaget eftersom den aktör som erbjuder fritidsaktiviteten har egen möjlighet att besluta om premisser för deltagande. *Oskarshamns kommun* för fram att det är viktigt att flera av kommunens verksamheter är med och tillgodoser behovet av t.ex. fritidsaktiviteter, fritidsgårdar, praktikplatser samt ungdomstjänster. Erfarenheten är att dessa ungdomar inte alltid är välkomna i alla verksamheter. *Riksförbundet FUB* föreslår att barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning eller som ingår i personkretsen enligt LSS undantas eftersom det finns brist på idrottsverksamheter som är anpassade efter deras behov.

När det gäller påverkan på ekonomin är Umeå universitets uppfattning att socialtjänsten ska stå för kostnaden för insatser som beslutats, och lämna bidrag till resor, kläder, utrustning etc. som uppstår i samband med besluten. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys och Barnrättsbyrån anser att det ekonomiska resonemanget i promemorian behöver utvecklas. Alla beslut som innebär en ekonomisk belastning för en familj kommer att påverka familjemedlemmarna på ett eller annat sätt. Barnrättsbyrån anser att förslaget riskerar att leda till ekonomisk diskriminering av barn och unga.

Skälen för regeringens förslag

Varför behövs det en möjlighet att besluta om särskilda villkor på området?

Den tid som barn och unga inte går i skolan eller ägnar åt vila, läxor eller att hjälpa till hemma är deras fritid. Enligt artikel 31 i barnkonventionen har barnet rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder och rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Dessutom ska konventionsstaterna respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och ska uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet samt till rekreations- och fritidsverksamhet.

Barns och ungas tillgång till fritid ingår i det nuvarande ungdomspolitiska målet som slogs fast 2014 att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191, bet. 2013/14:KrU9, rskr. 2013/14:345). Målet innebär bl.a. att ungdomar i åldrarna 13–25 år ska ha tillgång till kultur och fritid eftersom detta anses ha stor betydelse för ungdomars sociala utveckling, psykiska hälsa och informella lärande (prop. 2013/14:191 s. 33–35). Fritidsaktiviteter kan delas in i tre kategorier baserat på deras

nivå av organisation. Den första kategorin, s.k. strukturerade aktiviteter, avser aktiviteter som har regelbundna möten under uppsikt av vuxna ledare som inte bara övervakar och leder aktiviteten utan också utformar och planerar dem. Den andra kategorin avser mindre strukturerade aktiviteter, t.ex. fritidsgårdar och andra öppna verksamheter, där någon tydlig riktning inte finns och inte heller några tidsmässiga ramar som barnen och de unga behöver förhålla sig till. Den sista kategorin fritidsaktiviteter kan beskrivas som ostrukturerade. Exempel på sådana är att umgås med vänner, spela dataspel eller leka på gården.

Vad barn och unga fyller sin fritid med har stor betydelse för deras utveckling. Om barns och ungas fritid fylls med meningsfulla och utvecklande aktiviteter kan det ge positiva effekter i andra delar av deras liv. Genom att umgås med jämnåriga i bra miljöer, dvs. i kretsar där det sociala umgänget präglas av positiva värderingar och beteenden, kan barn och unga utveckla sundare värderingar och utveckla färdigheter som kommer att gynna dem i livet. Att få lära sig något nytt och bli ledd av trygga vuxna kan också hjälpa dem att utveckla sundare värderingar och färdigheter. Det kan handla om såväl formell kunskap som t.ex. en viss dansteknik eller programmering, som informell kunskap som att t.ex. komma i tid, fokusera på en uppgift eller hantera konflikter. Sådana erfarenheter stärker självkänslan och kan vara till nytta i skolan, på fritiden eller i framtida arbete. Om barn och unga deltar i planerade aktiviteter minskar dessutom risken för att de hamnar i destruktiva miljöer eftersom tiden de lägger på aktiviteten inte samtidigt kan användas till något som är skadligt. *Maskrosbarn* och *Socialstyrelsen* instämmer i bedömningen att möjligheten för barn och unga att delta i strukturerade och regelbundna fritidsaktiviteter som leds av trygga vuxna kan motverka risken att ett barn eller ung person begår brott eller utövar annat normbrytande beteende.

Ett särskilt villkor om deltagande i en anvisad lämplig fritidsaktivitet kan enligt promemorian bidra till att barnet eller den unge träffar andra personer än de han eller hon vanligtvis umgås med, vidgar sina intressen och perspektiv och möjligen också får nya insikter, en egen motivation och vilja att förändras. Organiserade fritidsaktiviteterna kan bidra till bättre hälsa och välbefinnande, stärkt självbild och självförtroende, bättre skolprestationer och stärkt framtidstro. Därutöver får de som deltar i sådana aktiviteter etablera sociala relationer med vuxna som kan bidra med annat än själva kärnaktiviteten, såsom att komma i tid, och andra som har en positiv syn på skolarbetet. En strukturerad fritid kan också ha ett samband med högre grad av trivsel i skolan och psykisk hälsa.

Regeringen anser därmed, i likhet med det som anges i promemorian, att socialnämnden bör ha möjlighet att meddela särskilda villkor om att ett barn eller en ung person ska delta i en fritidsaktivitet. För att bredda utbudet av möjliga aktiviteter ser regeringen, liksom *Knivsta* och *Oskarshamns kommuner,* att det är viktigt att kommunens verksamheter är med och tillgodoser behovet av t.ex. fritidsaktiviteter och tillträde till fritidsgårdar så långt det är möjligt.

Barnrättsbyrån anser att förslaget strider mot artikel 31 i barnkonventionen. Regeringen anser dock, i likhet med *Umeå universitet*, att förslaget innebär att det ökar förutsättningarna för att fler barn och unga faktiskt kan få sina rättigheter enligt artikel 31 uppfyllda. Särskilda villkor om en fritidsaktivitet skulle också kunna ha stort värde i vissa situationer där ett

barn själv vill delta i aktiviteten, men vårdnadshavaren inte samtycker till det, t.ex. för flickor som på grund av kulturella värderingar utestängs från idrott eller på olika sätt begränsas i sitt sociala liv, vilket *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* instämmer i.

Ett särskilt villkor om fritidsaktivitet bör inte få leda till en svår ekonomisk situation

Några remissinstanser, *Barnrättsbyrån*, *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* och *Umeå universitet*, har synpunkter om att förslaget har ekonomiska konsekvenser och kan innebära en ekonomisk belastning för familjen, vilket kommer att påverka familjemedlemmarna på ett eller annat sätt. Regeringen vill understryka att ett beslut om ett särskilt villkor om att barnet eller den unge ska delta i en fritidsaktivitet givetvis inte ska leda till att hans eller hennes familj hamnar i en svår ekonomisk situation eller att eventuella syskons fritidsaktiviteter bortprioriteras. En sådan effekt bör beaktas inom ramen för proportionalitetsprincipen. I linje med principen om barnets bästa bör dock en fritidsaktivitet som är väsentlig för barnets utveckling eller som en skyddande faktor väga tungt i den bedömningen.

Regeringen kan i sammanhanget konstatera att det finns ekonomiskt stöd att få för att barn ska kunna utöva fritidsaktiviteter. I september 2025 infördes ett fritidskort genom lagen (2025:759) om fritidskort. Fritidskortet ger alla barn och unga i åldrarna 7–16 år ökad möjlighet till tillgång till idrott, kultur, friluftsliv och annat föreningsliv. Kortet motsvarar ett värde som kan användas som betalning för fritidsaktiviteter som anordnas av t.ex. idrottsrörelsen, friluftsorganisationer och andra organisationer inom civilsamhället och kulturområdet. Cirka 6 500 föreningar och kulturskolor är anslutna till fritidskortet i mars 2026. Särskilt barn och unga från socioekonomiskt utsatta hushåll ska genom fritidskortet få utökade möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Fritidskortet syftar bl.a. till att främja trygghet och gemenskap i vardagen varför aktiviteterna som erbjuds bör vara ledarledda och ha en viss långsiktighet. Fritidskortet lämnas årligen med olika belopp som regleras i förordningen (2025:764) om fritidskort. Beloppet för 2026 är som utgångspunkt 550 kronor per barn. Barn i hushåll som fick bostadsbidrag 2025 får 2 500 kronor under 2026. Bidraget genom fritidskortet kommer enligt regeringens bedömning att bidra till att minimera eller helt avhjälpa problemet med att många barn och unga avstår från fritidsaktiviteter på grund av hushållets ekonomiska förutsättningar.

Många kommuner erbjuder också kostnadsfria fritidsaktiviteter för barn och unga. Det kan även finnas möjligheter att få tillgång till t.ex. utrustning utan kostnad, genom t.ex. Fritidsbanken.

Regeringen har förståelse för Umeå universitets uppfattning om att socialnämnden ska stå för kostnaden för en fritidsaktivitet som nämnden kräver att barnet eller den unge ska delta i, och lämna bidrag till resor, kläder, utrustning etc. som uppstår i samband med ett beslut om särskilda villkor. Regeringen anser dock att det är tillräckligt att den ekonomiska förmågan beaktas inom ramen för bedömningen av om ett sådant särskilt villkor bör beslutas i det enskilda fallet. Om barnets vårdnadshavare eller den unges vårdnadshavare, trots t.ex. det bidrag som erbjuds genom fritidskortet, saknar ekonomisk förmåga att bekosta en viss fritidsaktivitet

får detta hanteras inom ramen för ett ärende om ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen.

En individuell bedömning bör göras i det enskilda fallet

Som framgår ovan bör socialnämnden göra en individuell bedömning av behovet av ett särskilt villkor och villkorets innehåll i det enskilda fallet. Det följer av proportionalitetsprincipen och principen om barnets bästa.

Eftersom regeringen föreslår att ett särskilt villkor om deltagande i en fritidsaktivitet ska kunna beslutas utan att barnet eller den unge samtycker till det är det av central betydelse att socialnämnden är lyhörd för vad barnet eller den unge har för egna tankar, synpunkter och eventuella önskemål om fritidsaktivitet. Ska aktiviteten kännas meningsfull och kunna leda till förändringar behöver barnet eller den unge få vara delaktig i valet av aktivitet (jfr förslaget i avsnitt 11.1 om barnets eller den unges rätt att framföra sina åsikter). Socialnämnden bör därför noga utreda valet av fritidsaktivitet och i detta sammanhang måste givetvis barnets eller den unges egna önskemål vägas in och beaktas. De kan dock inte vara helt styrande. Regeringen är medveten om att fritidsaktiviteter i stället för att medföra positiva effekter kan bli en riskfaktor, t.ex. i form av en kontakt och rekryteringsyta till kriminella nätverk så som *Maskrosbarn* och *Socialstyrelsen* för fram. Detta är också en omständighet som socialnämnden bör beakta i sin bedömning.

Så som *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* uppger kan även ostrukturerad tid, utan inbokade aktiviteter, vara värdefull och främja kreativitet, reflektion och eftertanke samt ge möjlighet till återhämtning. I socialnämndens bedömning ingår därför också att beakta barnets eller den unges behov av ostrukturerad tid utan inbokade aktiviteter.

Av proportionalitetsprincipen som beskrivs i avsnitt 7.3.1 och 5.3 följer att även barnets eller den unges individuella förutsättningar att kunna uppfylla villkoret måste beaktas. Särskilda villkor om deltagande i en fritidsaktivitet kan, så som Myndigheten för vård- och omsorgsanalys för fram, vara särskilt betungande för en ung person som har svårigheter inom det neuropsykiatriska eller psykosociala området, som lever i trångboddhet eller som av något annat skäl har svårt att få sina behov av egen tid och avskildhet tillgodosedda i vardagen. En effekt av att ett barn eller en ung person motsätter sig deltagande i en beslutad fritidsaktivitet skulle kunna bli att han eller hon stör andras deltagande i aktiviteten. Det är därför extra viktigt att socialnämnden försäkrar sig om att barnets eller den unges deltagande sker under trygga och ordnade former och att det handlar om en lämplig aktivitet som barnet eller den unge kan tänka sig att åtminstone prova.

Riksförbundet FUB anser att barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning eller som ingår i personkretsen enligt LSS undantas eftersom det finns brist på idrottsverksamheter som är anpassade efter deras behov. Som regeringen tidigare angett bör inte något barn eller ung person undantas från förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta om särskilda villkor (avsnitt 7.3.1). Regeringen har förståelse för Riksförbundet FUB:s synpunkt, men anser att detta är omständigheter som socialnämnden behöver beakta i den individuella bedömningen.

7.3.6 Ett särskilt villkor om praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning

Regeringens förslag

Ett särskilt villkor ska få avse barnets eller den unges deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Några av remissinstanserna kommenterar uttryckligen förslaget. *Socialstyrelsen*, som avstyrker förslaget, anser att det saknas övertygande argument för att ett särskilt villkor av detta slag skulle förmå den unge att gå till sin praktik eller sysselsättning mot sin vilja. *Statens skolverk* är tveksam till förslaget eftersom målgruppen för praktik och annan sysselsättning i första hand inte är skolpliktiga. Statens skolverk är också tveksam till om det särskilda villkoret får önskad effekt och anser att det behöver utredas vidare hur olika myndigheters utövande skulle förhålla sig till varandra givet att en myndighet ska utfärda särskilda villkor och en annan myndighet ska se till efterlevnaden som ligger inom ordinarie uppdrag.

Skälen för regeringens förslag

Varför behövs det en möjlighet att besluta om särskilda villkor på området?

Ett barn omfattas enligt 7 kap. 4 § skollagen som regel av skolplikt till och med nionde klass, dvs. från förskoleklassen och genom grundskolan. En stor andel av barnen och de unga fortsätter efter det med studier i gymnasieskolan. Barn och unga som inte fortsätter med sådana studier omfattas enligt 29 kap. 9 § skollagen av kommunens aktivitetsansvar. Det omfattar barn och unga under 20 år som har fullgjort sin skolplikt, men som inte har slutfört gymnasieskolan, anpassad gymnasieskola eller motsvarande utbildning och som inte heller har en gymnasieexamen, ett gymnasiebevis som avser anpassad gymnasieskola eller har fullföljt en motsvarande utbildning med godkänt resultat. Kommunen ska hålla sig informerad om hur dessa barn och unga är sysselsatta och har en skyldighet att erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder som i första hand ska syfta till att motivera dem att påbörja eller återuppta en utbildning.

Drygt 12 procent (ca 66 500 ungdomar) av samtliga ungdomar i åldersgruppen 16–20 år omfattades av kommunernas aktivitetsansvar vid minst ett tillfälle under andra halvåret 2023 och första halvåret 2024 (Skolverket, Kommunernas aktivitetsansvar – Perioden 2023/2024, 2024). För ungefär 68 procent av ungdomarna (dvs. 45 000 av 66 500) rapporterade kommunerna kännedom om sysselsättning i form av t.ex. arbete, praktik eller skolgång. En inte ringa del av dessa ungdomar har alltså saknat sysselsättning

under den aktuella perioden, vilket kan bero på att utbudet i kommunen inte passar ungdomen eller att ungdomen av annan orsak avböjde ett erbjudande om aktivitet. Det är upp till kommunen att se till att erbjuda lämpliga och individuellt anpassade åtgärder och insatser till de barn och unga som omfattas av aktivitetsansvaret. Utbudet varierar därför mellan kommunerna. Utöver introduktionsprogram, kommunal vuxenutbildning (Komvux) och folkhögskolestudier erbjuder kommunerna vanligtvis enskilda motiverande samtal samt yrkes- och studievägledning. De kan också handla om att ordna praktikplats eller hjälpa med inskrivning hos Arbetsförmedlingen.

Det är vanligt att barn och unga som omfattas av aktivitetsansvaret under en längre tid har en bakgrund med negativa skolerfarenheter och problematisk skolfrånvaro under grundskoletiden. En stor grupp har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och har eller har haft psykiska besvär, en del har hamnat i kriminalitet och vissa saknar ett socialt stöd (Sveriges kommuner och regioner, 2023, Bättre förutsättningar för det kommunala aktivitetsansvaret – Ett stöd för beslutsfattare, s. 11). En del barn och unga är inte redo att påbörja eller återuppta sina studier. Det är inte heller ovanligt att barn och unga som saknar sysselsättning har dålig självkänsla och lågt självförtroende. Många kan må psykiskt dåligt och vara i behov av hopp och att få tilltro till att de kan förändra sin situation. Många gånger kan de också behöva stöd i att skapa vardagsrutiner och få ett sammanhang (Sveriges kommuner och regioner, 2023, Bättre förutsättningar för det kommunala aktivitetsansvaret – Ett stöd för beslutsfattare, s. 13).

För de barn och unga som nu avses bör ett deltagande i en strukturerad verksamhet, så som praktik eller någon annan kompetenshöjande verksamhet, enligt regeringens bedömning kunna stärka barnet eller den unge och i förlängningen kunna förebygga att de hamnar i långvarigt utanförskap eller arbetslöshet. Regeringen anser därmed, i likhet med promemorian, att socialnämnden bör kunna besluta om särskilda villkor om att barnet eller den unge ska delta i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning. Till skillnad från det särskilda villkoret som nu föreslås införas som omfattar barn och unga som är under 21 år omfattar kommunens aktivitetskrav barn och unga som är under 20 år. Det förutsätter givetvis att kommunen, i det fallet ett sådant villkor är aktuellt, även hjälper den som är 20 år att hitta en lämplig och möjlig sysselsättning.

Det kan med fog antas att de flesta av de barn och unga som skulle kunna bli aktuella för ett särskilt villkor om praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning också omfattas av kommunens aktivitetsansvar. Det är inte obligatoriskt för barn och unga att delta i de insatser kommunen erbjuder inom ramen för aktivitetsansvaret. Ett särskilt villkor om sysselsättning som det som nu föreslås ska dock kunna avse en insats eller åtgärd som kommunen tillhandahåller inom ramen för sitt aktivitetsansvar. Aktivitetsansvaret syftar i första hand till att motivera barnet eller den unge att påbörja eller återuppta en utbildning. Vissa insatser som kommunerna erbjuder inom ramen för aktivitetsansvaret, t.ex. erbjudanden om utbildning, kan i stället komma att omfattas av ett särskilt villkor om skolgång (avsnitt 7.3.4).

Statens skolverk anser att det behöver utredas vidare hur olika myndigheters ansvarsområden ska förhålla sig till varandra i en situation när en myndighet ska besluta om särskilda villkor och en annan myndighet ska

se till efterlevnad som ligger inom ordinarie uppdrag. Regeringen kan konstatera att både kommunen och Statens skolverk har uppgifter i fråga om barn och ungas sysselsättning, bl.a. i fråga om aktivitetsansvaret. Uppgifterna skiljer sig dock åt. Kommunen har ett ansvar att hålla sig informerad om hur barn och unga är sysselsatta och en skyldighet att erbjuda dem under 20 år som inte studerar i gymnasieskolan eller genomför någon motsvarande utbildning lämpliga individuella åtgärder som i första hand ska syfta till att motivera dem att påbörja eller återuppta en utbildning. Kommunen ska också föra ett register över de ungdomar som omfattas av kommunernas aktivitetsansvar och rapportera in uppgifterna till Statens skolverk två gånger per år (29 kap. 9 § skollagen och 4 § Skolverkets föreskrifter SKOLFS [2015:28] om insamling av uppgifter för uppföljning och utvärdering av kommunernas aktivitetsansvar för ungdomar). Statens skolverk ska samla uppgifterna och insamlingen ger nationell kunskap om kommunernas aktivitetsansvar som ger möjlighet till uppföljning av ungdomarna och de insatser som erbjuds. Kommunen bör dessutom identifiera vilka myndigheter och andra aktörer som kan vara aktuella att samverka med inom ramen för aktivitetsansvaret, och skapa förutsättningar och ha ändamålsenliga rutiner för samverkan såväl inom kommunen som med berörda myndigheter och andra aktörer. Detsamma bör gälla även när det ställs särskilda villkor på att delta i sysselsättning. Ett beslut om särskilda villkor kommer att ställa krav på barns och ungas deltagande i t.ex. sysselsättning som till skillnad från deltagande i kommunens aktivitetsansvar är obligatorisk. Regeringen anser inte att det behövs någon ytterligare utredning om hur Statens skolverks och kommunernas ansvarsområden förhåller sig till varandra.

En individuell bedömning ska göras i det enskilda fallet

Som framgår ovan följer det av proportionalitetsprincipen och principen om barnets bästa att socialnämnden för alla särskilda villkor som föreslås ska göra en individuell bedömning av behovet av ett särskilt villkor och villkorets innehåll i det enskilda fallet. Liksom när det gäller ett särskilt villkor om deltagande i fritidsaktivitet, bör ett särskilt villkor om sysselsättning så långt som möjligt utformas tillsammans med barnet eller den unge och dennes intressen. Den enskildes motivation är en viktig faktor i sammanhanget. Eftersom det föreslås att villkoret ska kunna fattas även utan att barnet eller den unge samtycker är det därför av central betydelse att socialnämnden så långt som möjligt tillmötesgår barnets eller den unges önskemål. Socialnämnden måste vara lyhörd för vad barnet eller den unge har för egna tankar, synpunkter och eventuella önskemål om sysselsättning. *Socialstyrelsen* anser att det saknas övertygande argument för att ett villkor av detta slag skulle förmå den unge att gå till sin praktik eller sysselsättning mot sin vilja. Även *Statens skolverk* är tveksamt till om det särskilda villkoret får önskad effekt. Regeringen anser dock att det med de nämnda utgångspunkterna finns goda möjligheter att kunna motivera barnet eller den unge. Barnets eller den unges önskemål kan dock inte vara helt styrande, även bl.a. utbudet av sysselsättning påverkar. Regeringen anser att det därutöver, för att ett särskilt villkor om sysselsättning ska bli ett ändamålsenligt verktyg, är centralt att socialnämnden fortsätter med sitt motiverande arbete och stöttning.

En sysselsättning, vare sig den är förenad med ersättning eller utförs ideellt, kan ge barn och unga möjligheten att lära sig något nytt och att bli bra på något. Vetskapen om att det finns någon som väntar på en, räknar med en eller behöver en ger också barn och unga ett ansvar som kan bidra till att de får en ökad självkänsla. Det kan också öka upplevelsen av gemenskap med övriga samhället och skapa ett mentalt avstånd till en kriminell livsstil. Det är inte ovanligt att barn och unga involverade i kriminalitet upplever hård psykisk press och rädsla. En praktik eller annan liknande sysselsättning kan därför enligt regeringen i stället erbjuda möjligheten för barnet eller den unge att på sikt kunna få en trygg inkomst utan att behöva utsättas eller utsätta andra för våld och hot om våld. Även de angivna effekterna av en sysselsättning bör kunna verka motiverande för barnet eller den unge.

Det måste alltid bedömas om ett särskilt villkor står i rimlig proportion till det avsedda målet med villkoret, se avsnitt 7.3.1. I det sammanhanget ska barnets eller den unges behov och individuella förutsättningar beaktas och respekteras. Regeringen vill betona att det förhållandet att ett barn eller en ung person inte studerar eller har annan sysselsättning inte i sig är tillräckligt för att ett särskilt villkor om detta ska aktualiseras.

De eventuella anpassningar som barn och unga med funktionsnedsättning behöver är en omständighet som behöver beaktas av socialnämnden inför ett beslut om särskilda villkor. När socialnämnden överväger att fatta beslut om särskilda villkor för barn och unga med funktionsnedsättning ingår att bedöma om barnet eller den unge förmår att genomföra det som krävs genom det särskilda villkoret. Om inte, kan det inte anses vara en proportionerlig åtgärd att besluta om det särskilda villkoret. Det kan inte heller anses vara proportionerligt att besluta att barnet eller den unge ska ta emot en insats där de praktiska förutsättningarna inte är anpassade efter hans eller hennes situation.

7.3.7 Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet

Regeringens förslag

Ett särskilt villkor ska få avse barnets eller den unges skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Remissutfallet är blandat. Några av remissinstanserna kommenterar uttryckligen förslaget.

Socialstyrelsen anser att förslaget innebär ett betydande ingrepp i den personliga integriteten och inte står i proportion till de situationer som de särskilda villkoren avser. Att beslut om att iaktta nykterhet och drogfrihet fattas enbart på den grunden att det finns en risk för att barnet kommer att

utveckla ett beroende, är enligt Socialstyrelsens mening för långtgående. Socialstyrelsen anser även att förslaget inte tar tillräcklig hänsyn till bakomliggande orsaker och den komplexitet som kan kopplas till skadligt bruk eller beroende. Även i de fall ungdomar har en beroendeproblematik är det viktigt att tydliggöra att återfall ofta är en del av sjukdomsbilden.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet för fram att förslaget är kontraproduktivt eftersom ett barn eller ungdom som har svårigheter att avstå från alkohol eller narkotika, inte kommer vara hjälpt av ett särskilt villkor om att avstå från desamma. Snarare riskerar den typen av krav och kontroll att upplevas som bestraffande och öka motståndet mot instanser som kan fungera hjälpande och mot socialtjänsten. Aktuell forskning har enligt myndigheten visat att ökad användning av drogtester visserligen upptäcker, men inte avskräcker från droganvändning.

Skälen för regeringens förslag

Varför behövs det en möjlighet att besluta om särskilda villkor på området?

Så som anges i avsnitt 4 och 9.2 visar tillgänglig forskning att utöver skola och annan sysselsättning och meningsfull fritid är drogfrihet och nykterhet aspekter som generellt sett har en positiv inverkan på barns och ungas beteende och som ökar chanserna till en gynnsam utveckling (se även promemorian avsnitt 5.3.3). Som regeringen håller fram i avsnitt 4.3.1 är alkohol- och droganvändning en riskfaktor i barns och ungas utveckling. Det finns en stor risk för att barn och unga som använder alkohol, narkotika eller andra berusningsmedel allvarligt skadar sin fysiska och psykiska hälsa. Socialnämnden ska därför, enligt bl.a. 18 kap. 3 § SoL, särskilt arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka skadligt bruk och beroende bland barn och unga av bl.a. alkohol, narkotika och andra beroendeframkallande medel, andra berusningsmedel och dopningsmedel.

Mot den bakgrunden anser regeringen, i likhet med förslaget i promemorian, att det är viktigt att socialnämnden får besluta om ett särskilt villkor som innebär att ett barn eller en ung person ska vara skyldig att iaktta nykterhet och drogfrihet i de situationer då åtgärder enligt den nya lagen föreslås kunna vidtas. Detta står dessutom i överensstämmelse med artikel 33 i barnkonventionen genom vilken konventionsstaterna åläggs att vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika och psykotropa ämnen. Regeringen bedömer till skillnad från *Socialstyrelsen* att en sådan befogenhet för socialnämnden som föreslås är ändamålsenlig i förhållande till syftet med lagen, att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Avsikten är att ge socialnämnden ett effektivt verktyg att kunna ingripa tidigt, även när samtycke från den enskilde inte finns. Regeringen håller inte med Socialstyrelsen om att det är för långtgående att besluta att ett barn eller en ung person ska iaktta nykterhet och drogfrihet. Socialnämnden ska dock som för övriga villkor göra en individuell bedömning och i den bedömningen ingår givetvis att ta hänsyn till bakomliggande orsaker och frågans komplexitet i det enskilda fallet.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet för fram att förslaget är kontraproduktivt eftersom ett barn eller en ung person som har svårigheter att avstå från alkohol eller narkotika inte kommer att vara hjälpt av ett särskilt villkor om att avstå. Universitetet anser att ett sådant särskilt villkor snarare riskerar att upplevas som straffande och öka motståndet mot instanser som kan fungera hjälpande i allmänhet och socialtjänsten i synnerhet. Regeringen anser att ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet tydligt markerar det som förväntas av barnet eller den unge och att detta också kan vara ett sätt att visa att man tror på deras förmåga att förändras. Genom att sätta en gräns skyddas också barnet eller den unge från att hamna i ännu mer destruktiva miljöer. Samtidigt bör det givetvis bedömas om barnet eller den unge också behöver en insats för att komma till rätta med sitt alkohol- eller narkotikabruk. En sådan insats kan beslutas med stöd av den nya lagen om samtycke till insatsen inte finns.

En individuell bedömning bör göras i det enskilda fallet

Även i dessa fall ska socialnämnden göra en individuell bedömning av behovet av ett särskilt villkor och villkorets innehåll i det enskilda fallet. Det är inte ovanligt att barn och unga i tonåren provar alkohol. För att ett särskilt villkor om nykterhet och drogfrihet ska kunna aktualiseras krävs att det finns orostecken kring barnets eller den unges alkoholkonsumtion. Det måste som anges i avsnitt 7.3.1 finnas ett behov av ett sådant villkor. Det kan vara fråga om att barnet eller den unge mer än vid enstaka tillfällen dricker sig redlöst berusad eller att han eller hon genom sitt bruk utsätter sig för farliga situationer utan att det är fråga om ett skadligt bruk eller beroende eller ett annat socialt nedbrytande beteende som i stället bör medföra tvångsvård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet kan t.ex. också behövas när barnet eller den unge tidigare har använt alkohol eller narkotika och nu vistas på platser där sådant förekommer. Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet bör dock inte förutsätta att barnet eller den unge har ett konstaterat bruk av narkotika.

Socialnämnden måste i varje enskilt fall göra en bedömning av om det finns anledning att fatta beslut om ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet. Ett särskilt villkor bör inte beslutas i det enskilda fallet om det inte kan antas leda till önskad effekt (jfr 5 § tredje stycket FL). Villkoret måste också vara proportionerligt i förhållande till ändamålet, enligt vad som beskrivs i avsnitt 7.3.1. Liksom för de övriga särskilda villkoren är det enligt regeringen centralt att socialnämnden fortsätter med sitt motiverande arbete och stöttning även om ett villkor beslutas.

Ett särskilt villkor om att barnet eller den unge ska vara skyldig att iaktta nykterhet och drogfrihet föreslås i avsnitt 9.2 kunna kontrolleras med hjälp av drogtester.

7.3.8 Ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad

Regeringens förslag

Ett särskilt villkor ska få avse barnets eller den unges skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. En sådan skyldighet ska få inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Remissutfallet är blandat. Flera remissinstanser kommenterar uttryckligt förslaget.

När det gäller hemförhållandena anser *Socialstyrelsen* att riskerna för barnet eller den unge om förhållandena i hemmet är bristfälliga inte har beaktats. *Bollnäs kommun* anser att det blir en utmaning att säkerställa att hemsituationen är tillräckligt bra för att det ska vara i barnets bästa intresse att tvingas vistas hemma vissa tider. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anser att det är av särskild vikt att socialnämnden har utrett att hemmet är en trygg miljö fri från våld av vårdnadshavare och syskon om beslutet från socialnämnden får konsekvensen att barnet eller ungdomen vistas i hemmet i högre utsträckning. *Maskrosbarn* vill särskilt lyfta att förslaget kan innebära att man tvingar barn att vistas i ett otryggt hem samt tvingar barn att umgås med en våldsutövande förälder. Maskrosbarn vill framhålla att det är vanligt förekommande att ett barn under en utredning inte vågar berätta sanningen om sin hemsituation och att det är svårt att säga med säkerhet hur någons hemförhållanden faktiskt ser ut. Det är därför en risk som man måste ta i beaktande när man överväger införandet av en reglering med särskilda villkor.

Borås kommun anser att det finns en stor risk att denna åtgärd kan upplevas som en repressiv eller som en slags straffrättslig åtgärd. Även *Socialstyrelsen* anser att särskilda villkor kan komma att uppfattas som repressiva snarare än stödjande eller skyddande, vilket i sin tur kan påverka barns och ungas syn på socialtjänsten negativt.

Riksförbundet FUB anser att det för barn med intellektuell funktionsnedsättning ofta är mycket olämpligt att ha krav att vistas hemma under vissa tider. Sådana barn är ofta socialt isolerade. Barnet eller ungdomen behöver i stället få andra positiva sociala sammanhang.

Borås kommun ser att denna befogenhet kan komma att bidra till att hjälpa både barn och deras vårdnadshavare med gränssättning och därmed bryta ett negativt mönster.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet anser att det inte tas hänsyn till kunskap om motstånd som en naturlig del i en

förändringsprocess. Att en ung person ger uttryck för att han eller hon inte vill följa ett särskilt villkor som kraftigt begränsar rörelsefriheten får därför anses förväntat. Dessutom är kriteriet ”förebygga att barnet eller den unge involveras i eller ägnar sig åt brottslig verksamhet” otydligt enligt universitetet.

Borås kommun vill belysa att många barn och unga har en stor del av sitt liv på i sin telefon, sociala medier m.m. Detta innebär att även om de är hemma så garanterar inte det att deras negativa utveckling bryts. Även Socialstyrelsen ifrågasätter om förslaget uppfyller syftet att säkerställa barns eller ungas behov av tillsyn, struktur, rutiner och dygnsvila genom att skydda dem från att vistas på olämpliga platser vid olämpliga tider.

Dessutom anser Socialstyrelsen att förslaget är rättsosäkert och att det finns en risk att åtgärden pågår för lång tid när det inte finns en maxtid för det särskilda villkoret annat än att nämnden minst en gång var sjätte månad ska överväga om den fortfarande behövs. Det särskilda villkoret är inte heller begränsat till vissa dagar, exempelvis till helger som är fallet vid ungdomsövervakning. Det skulle kunna innebära att förslaget, trots att det inte utgör en straffrättslig påföljd, blir mer ingripande än motsvarande särskilt villkor vid ungdomsövervakning.

Eskilstuna kommun är direkt tveksam till att ett barn eller en ung person som inte aktivt begår ett brott, ska bli hindrad i sin frihet att röra sig.

Skälen för regeringens förslag

Varför behövs det en möjlighet att besluta om särskilda villkor på området?

Barn och unga behöver vara trygga och säkra. Vissa kan behöva stöd för att dessa behov ska säkerställas. Ett sätt att tillgodose behoven kan vara att socialnämnden får besluta om ett särskilt villkor som innebär att ett barn eller en ung person ska uppehålla sig i bostaden under vissa tider. På det sättet kan barn och unga skyddas från skadliga miljöer. De barn och unga som främst skulle kunna gynnas av ett sådant särskilt villkor är således de som vistas utanför bostaden under olämpliga tider, dvs. kvälls- och nattetid, utan tillsyn av sina vårdnadshavare eller andra trygga vuxna i miljöer som innebär att de riskerar att involveras i kriminella handlingar. En ytterligare positiv effekt av ett sådant villkor kan vara att barnets eller den unges behov av tillsyn, struktur, rutiner och dygnsvila tillgodoses.

Under den barnhearing som det redogörs för i promemorian gick åsikterna bland de deltagande isär när det gäller det nu aktuella villkoret (promemorian avsnitt 10.2.11). Enligt en deltagare i hearingen hade ett liknande villkor i boendet gjort stor skillnad och hjälpt mycket. En annan deltagare lyfte att det kunde vara bra att socialtjänsten ”håller koll på ens tider” för då är det åtminstone någon som överhuvudtaget bryr sig om när man kommer hem. Andra deltagare var mer negativt inställda. Just inverkan på förtroendet för socialtjänsten var något som flera barn och unga lyfte. Deras inställning var att socialtjänsten ska finnas till för att hjälpa och inte för att kontrollera. Andra betonade att ett särskilt villkor av det här slaget inte nödvändigtvis angriper själva grundproblemet.

Eskilstuna kommun är tveksam till att ett barn eller en ung person som inte aktivt begår ett brott, ska bli hindrad i sin frihet att röra sig. Frågan om huruvida ett sådant villkor som nu avses bör kunna beslutas av

socialnämnden är komplex, vilket också de olika synpunkterna under barnhearingen visar. Så som *Borås kommun* anger kan förslaget komma att bidra till att hjälpa både barn och deras vårdnadshavare med gränssättning och därmed bryta ett negativt mönster. Det kan också förhindra att barnet eller den unge själv råkar illa ut eller hamnar i situationer där andra riskerar att råka illa ut eller skadas. Det är självfallet inte möjligt, och inte heller alltid önskvärt, för en förälder, vårdnadshavare eller någon annan trygg vuxen person att under dygnets alla timmar ha tillsyn över ett barn eller ung person. Ett villkor av det här slaget kommer inte heller ensamt att förhindra eller motverka att barn och unga i fortsättningen begår brott eller involveras i destruktiva umgängen. Det kan dock enligt regeringen utgöra en viktig signal för barnet eller den unge om hur vuxna ser på dennes agerande och utgör en tydlig ram för denne att förhålla sig till. Regeringen gör samma bedömning som i promemorian, att socialnämnden bör ha möjlighet att besluta om ett särskilt villkor om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden. Liksom framfördes vid barnhearingen innebär ett sådant villkor inte nödvändigtvis att grundproblemet angrips. Socialnämnden har dock även möjlighet att besluta om insatser för att förebygga eller förhindra att barnet utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende, se avsnitt 6.2.1. Ett beslut att ett barn ska uppehålla sig i exempelvis bostaden kan kombineras med ett beslut om insatser eller ett annat särskilt villkor som riktas mot grundorsaken till det normbrytande beteendet.

Regeringen är medveten om den risk som Borås kommun och *Socialstyrelsen* för fram att barn, unga och vårdnadshavare kan uppleva åtgärden som repressiv eller som en slags straffrättslig åtgärd. Avsikten bakom åtgärden, som är en tillfällig begränsning av rörelsefriheten i vissa situationer, är emellertid att skydda barnet eller den unge, inte att straffa. Om en ung person t.ex. befinner sig i en destruktiv miljö, utnyttjas, eller riskerar att begå allvarliga handlingar, har samhället en skyldighet att ingripa även innan det finns en sådan påtaglig risk för att barnets eller den unges hälsa eller utveckling skadas att socialnämnden ska ansöka om vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande.

Barnet eller den unge behöver få information dels under socialnämndens handläggning av ärendet dels om det som ett beslut kan innebära och vilka konsekvenser det kan få om barnet eller den unge brister i att följa villkoret (se förslag om information i avsnitt 11). Inom ramen för detta bör barnet och dess vårdnadshavare respektive den unge också informeras om syftet med åtgärden.

Vad avses med en bostad eller en annan anvisad plats som kan likställas med bostad?

Barnets eller den unges folkbokföring bör vara utgångspunkten för bedömningen av begreppet bostad (jfr 6 § folkbokföringslagen [1991:481]). Det kan emellertid finnas situationer då barnet bor växelvis hos sina föräldrar. Folkbokföringen bör därför inte vara avgörande för bedömningen av vad som avses med bostad. Ett villkor av det slag som det nu är fråga om bör kunna beslutas även i dessa fall och också avse den av de två adresser som

barnet inte är folkbokfört på. Avgörande för bedömningen av vad som avses med bostad bör därmed vara den plats där barnet eller den unge regelmässigt tillbringar sin dygnsvila eller kan antas komma att regelmässigt tillbringa sin dygnsvila under en överskådlig framtid.

Det finns även situationer då barnet eller den unge med viss regelbundenhet vistas någon annanstans än i bostaden. Det kan exempelvis röra sig om ett barn eller en ung person som har beviljats insatsen kontaktfamilj eller om barn och unga som vistas hos närstående såsom mor- eller farföräldrar under exempelvis helger. För att ett särskilt villkor ska kunna avse även sådana platser bör även anvisade platser som kan likställas med bostad omfattas av regleringen. För att dessa platser ska kunna likställas med bostad bör det som regel krävas att vistelsen innefattar övernattning och att vistelsen inträffar med viss regelbundenhet. Att förhållandena i bostaden ska vara trygga är en omständighet som ska beaktas i bedömningen om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden ska beslutas till ett barn eller en ung person, se avsnitt Omständigheter av särskild betydelse.

En individuell bedömning bör göras i det enskilda fallet

Ett särskilt villkor om att hålla sig i bostaden under vissa tiden innebär att barnet eller den unge blir hindrad i sin frihet att röra sig. En sådan frihetsinskränkning, särskilt för barn och unga, ska enligt regeringen användas med stor försiktighet. Så som gäller för samtliga särskilda villkor ska socialnämnden göra en individuell bedömning av behovet av villkoret och villkorets innehåll i det enskilda fallet.

Riksförbundet FUB för fram att det för barn med intellektuell funktionsnedsättning i vissa fall kan vara olämpligt att besluta om särskilda villkor att vistas hemma under vissa tider. Sådana barn är ofta socialt isolerade och barnet eller den unge behöver i stället få andra positiva sociala sammanhang. Som regeringen för fram i avsnitt 7.3.1 är det regeringens bedömning att alla barn och unga ska omfattas av socialnämndens möjlighet att besluta om särskilda villkor mot bakgrund av syftet med förslaget. Att besluta om särskilda tider för ett barn eller en ung person att vistas hemma utesluter inte annat arbete med positiva sociala sammanhang. Tvärtom kan de särskilda villkoren kombineras med insatser som syftar till att bygga trygga och meningsfulla relationer, t.ex. kontaktperson, fritidsaktiviteter eller anpassade stödprogram. Målet med de särskilda villkoren måste alltid vara barnets bästa, att skapa en trygg och stabil livssituation som gör att barnet på sikt kan delta i samhällslivet på egna villkor. I vissa fall kan ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden vissa tider vara en del i att nå dit. Samtidigt är det avgörande att varje beslut utgår från barnets individuella behov och förutsättningar. Vid bedömningen ska beaktas om det finns alternativ som är mindre ingripande för barnet eller den unge.

Ett särskilt villkor som är rörelsebegränsande på detta sätt får inte gå utöver det som är proportionerligt. En förutsättning för att kunna besluta om ett särskilt villkor att barnet eller den unge ska uppehålla sig i bostaden är att socialnämnden har beslutat om en insats för barnet eller den unge (avsnitt 6.2). Det övergripande syftet med förslagen är att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Med hänsyn

till det ingrepp som ett beslut om ett särskilt villkor att uppehålla sig i bostaden utgör bör inte varje omständighet som kan ligga till grund för ett beslut om en insats vara tillräcklig för att det ska finnas skäl för ett sådant villkor. Det bör t.ex. normalt sett inte vara tillräckligt att barnet eller den unge uppvisar en viss attityd till och syn på kriminalitet. Inte heller att barnet eller den unge enbart har vistats på en viss plats utan tillsyn bör i sig vara tillräckligt. För att ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden ska anses proportionerligt i det enskilda fallet bör krävas att det finns omständigheter som med viss styrka talar för att barnet eller den unge riskerar att fara illa, och att det särskilda villkoret bedöms kunna ge skydd och stöd att förhindra detta. Villkoret bör inte omfatta fler tider eller dagar i veckan än vad som bedöms nödvändigt. Det är viktigt att det särskilda villkoret inte är mer ingripande än det som rimligen kan förväntas av barn i motsvarande ålder eller med motsvarande mognadsnivå utifrån den aktuella situationen. Samma hänsynstaganden kan dock inte låta sig göras när det gäller unga personer mellan 18 och 21 år. För unga personer gäller dock, precis som för barn, att beslutet ska vara både proportionerligt och till den unges bästa. Detta är något som socialnämnden bör ta hänsyn till i sin bedömning inför ett beslut om barnets eller den unges skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden. Det är samtidigt naturligt att barn har begränsningar i olika grad när det gäller hur de får röra sig utanför hemmet. Mer om den proportionalitetsprövning som ska göras inför beslut om särskilda villkor finns i avsnitt 7.3.1.

Omständigheter av särskild betydelse

Några remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen,* för fram att risken för bristande hemförhållanden inte har beaktats när det gäller särskilda villkor om skyldighet att uppehålla sig i bostaden. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anser att det av särskild vikt att socialnämnden har utrett att hemmet är en trygg miljö fri från våld av vårdnadshavare och syskon om beslutet från socialnämnden får konsekvensen att barnet eller ungdomen vistas i hemmet i högre utsträckning.

Vid beslut om ett särskilt villkor att under vissa tider uppehålla sig i bostaden är det nödvändigt att socialnämnden beaktar och noggrant utreder hemförhållandena så att varken barnet eller den unge, eller dennes familj, utsätts för risker till följd av beslutet. Det kan som *Bollnäs kommun* för fram bli utmanande för socialnämnden att beakta och noggrant utreda hemförhållandena. Det är dock nödvändigt, särskilt som det, enligt *Maskrosbarn*, förekommer att ett barn under en utredning inte vågar berätta sanningen om sin hemsituation. Regeringen vill därför betona att ett barn eller en ung person aldrig ska tvingas att vistas i ett otryggt hem eller att umgås med en våldsutövande förälder.

Socialnämnden behöver alltså ta reda på orsakerna till att barnet eller den unge inte är eller vill vara hemma. Som *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* anger kan barns och ungas motstånd vara en naturlig del i en förändringsprocess. Att en ung person ger uttryck för att han eller hon inte vill följa ett villkor som kraftigt begränsar rörelsefriheten får därför anses förväntat. Om skälet är att barnet eller den unge är otrygg i hemmet kommer problemet knappast att lösas genom ett beslut om ett särskilt villkor att hålla sig i hemmet.

Ytterligare en faktor av betydelse är hur övriga familjemedlemmar påverkas av att barnet eller den unge tvingas vara hemma. Det skulle t.ex. kunna medföra ökade konflikter inom familjen som riskerar att skada barnet eller den unge och som inte gynnar en positiv utveckling. Det skulle också kunna bli fråga om att barnet eller den unge, om denne ägnar sig åt brottslig verksamhet, flyttar verksamheten till hemmet och därmed utsätter sin familj för risker. Socialnämnden behöver därför noga utreda, beakta och bedöma sådana risker när den överväger att besluta om ett särskilt villkor att ett barn eller en ung person ska hålla sig i bostaden eftersom konsekvenserna kan bli särskilt allvarliga vid en felaktig bedömning.

Socialstyrelsen ifrågasätter om förslaget uppfyller syftet att säkerställa barns eller ungas behov av tillsyn, struktur, rutiner och dygnsvila genom att skydda dem från att vistas på olämpliga platser vid olämpliga tider. *Borås kommun* har liknande synpunkter och för fram att många barn och unga har en stor del av sitt liv i sin telefon, bl.a. sociala medier. Detta innebär att även om de har krav på sig att vara hemma, så garanterar inte det att deras negativa utveckling bryts. Regeringen ser dock att hemmet är en plats för återhämtning, struktur och vägledning. Att vara hemma innebär också ofta att barnet är i en miljö där vuxna finns tillgängliga, vilket kan ge möjlighet till stöd, samtal och gränssättning. Det kräver dock ett aktivt engagemang från de vuxna, inte bara fysisk närvaro. När en socialnämnd beslutar om särskilda villkor om skyldighet för ett barn att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad kan det därför bli aktuellt för socialnämnden att överväga om det finns behov av att besluta om insatser och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare (se avsnitt 8.1). I de fall barnets eller den unges hemförhållande är sådana att ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden inte bedöms uppfylla syftet att förhindra att barnet eller den unge far illa ska socialnämnden inte besluta om ett sådant villkor.

Skyldigheten bör få inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag

För att inte riskera att en skyldighet att vistas i hemmet inverkar på barns och ungas skolgång, sysselsättning, fritidsaktiviteter eller prosociala relationer som skulle kunna gynna deras utveckling bedömer regeringen i likhet med bedömningen i promemorian att skyldigheten endast bör kunna avse tid under kvällar och nätter. Mot bakgrund av syftet med åtgärden bör det dock inte göras någon begränsning när det gäller vilka dagar skyldigheten kan avse. *Socialstyrelsen* för fram att förslaget skulle kunna bli mer ingripande än det som gäller vid påföljden ungdomsövervakning, bl.a. eftersom det särskilda villkoret inte är begränsat till vissa dagar, exempelvis till helger, som är fallet för ungdomsövervakning. Regeringen vill betona att ett särskilt villkor som nu är i fråga inte är avsett att användas som en frihetsberövande åtgärd utan syftet är att säkerställa det enskilda barnets eller den enskilde unges behov av trygghet och säkerhet samt rutiner, struktur, tillsyn och dygnsvila. Behovet av rutiner, struktur, tillsyn och vila kan göra sig lika eller till och med mer gällande under vardagskvällar än under helger. För vissa barn och unga kommer ett särskilt villkor att få bäst effekt om det omfattar någon eller några vardagar, medan det för andra kan fylla en viktigare funktion under helgen. Utgångspunkten är

dock att villkoret ska vara proportionerligt och inte avse mer tid än nödvändigt. Socialnämnden måste alltid bedöma behovet av det särskilda villkoret i det enskilda fallet.

Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det enligt regeringen viktigt att i lag reglera en yttre gräns för hur länge barnet eller den unge ska vara skyldig att uppehålla sig i bostaden (jfr 18 § lagen om verkställighet av ungdomsövervakning). Regeringen föreslår därför i likhet med promemorian, att skyldigheten att uppehålla sig i bostaden ska få inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag.

Eftersom beslutet om särskilda villkor ska utgå från barnets eller den unges behov och dessutom inte vara mer ingripande än vad som behövs ska socialnämnden göra en bedömning i det enskilda fallet. Att det i lag regleras en yttre tidsgräns för hur omfattade detta särskilda villkor som mest får vara hindrar inte att socialnämnden bestämmer tiden till ett kortare intervall i det enskilda fallet. Ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden kan dessutom, men måste inte, ange olika tider för olika dagar i veckan. Detta kan bero på om barnet eller den unge har t.ex. fritids- eller skolaktiviteter eller annan sysselsättning kvällstid som socialnämnden bedömer är viktig för barnet eller den unge att kunna delta i. I avsnitt 13.6 föreslås att ett sådant särskilt villkor som nu är i fråga får gälla i högst sex månader i taget.

Tillfälligt undantag från beslutade särskilda villkor i vissa situationer

I promemorian saknas överväganden om när ett beslut om särskilda villkor att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska kunna ändras eller när tillfälliga undantag från beslutet kan göras. Regeringen anser dock att sådana överväganden behöver göras när det gäller det villkoret, som innebär en inskränkning av barnets eller den unge rörelsefrihet (se avsnitt 21).

Det kan uppkomma situationer i barnets eller den unges liv då de av skäl som framstår som legitima i sammanhanget inte bör begränsas av ett sådant villkor som nu föreslås, antingen i fråga om platsen eller tiden. Det kan t.ex. handla om att barnet eller den unge vill göra en semesterresa med familjen.

I sådana situationer kan det vara rimligt att socialnämnden prövar om beslutet om att barnet eller den unge under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller den andra anvisade platsen ska ändras. Om beslutet bör ändras eller inte beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Bedömningen bör utgå från det som är barnets eller den unges bästa i förhållande till syftet med lagen, dvs. att förhindra att barnet eller den unge far illa Ändamålet med ändringen bör därvid beaktas och det bör kunna säkerställas att barnet eller den unge är trygg och säker även om beslutet ändras.

Av allmänna förvaltningsrättsliga principer följer enligt regeringens bedömning att socialnämnden ska pröva den enskildes begäran om ändringar av ett beslut om särskilda villkor. Om socialnämnden då inte ändrar beslutet om särskilda villkor så som den enskilde begär ska det utmynna i ett överklagbart beslut, se avsnitt 13.12.1. När det inte längre finns behov av ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden under vissa tider ska socialnämnden besluta att villkoret ska upphöra att gälla (se avsnitt 12).

Det bör också finnas en möjlighet att hantera situationer som inte har kunnat förutses, t.ex. hastigt uppkomna möten, aktiviteter, resor eller annat som inte kan vänta på ett beslut av socialnämnden. Det bör då handla om ett eller flera enstaka tillfällen som behöver hanteras med extra skyndsamhet. Regeringen föreslår därför i avsnitt 13.4 att nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat ska få besluta om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, om socialnämndens beslut inte kan avvaktas. Om beslutet om särskilda villkor inte ändras så som den enskilde begär ska det även i detta fall utmynna i ett överklagbart beslut, se avsnitt 13.12.1.

8 Särskilda överväganden i vissa situationer

8.1 Särskilt övervägande om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare

Regeringens förslag

När en socialnämnd beslutar om insatser till eller särskilda villkor för ett barn ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget. *Socialstyrelsen*, som avstyrker promemorians förslag i stort, instämmer i detta förslag om det går vidare till lagstiftning. *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) avstyrker förslaget och anser att det följer av behovs- och proportionalitetsprinciperna att sådana överväganden som föreslås ska göras.

Skälen för regeringens förslag

I promemorian föreslås att socialnämnden särskilt ska överväga om det finns behov av att besluta om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare enligt den nya lagen när socialnämnden beslutar om insatser till och särskilda villkor för ett barn enligt samma lag.

Föräldraskapet och hemförhållandena har betydelse för risken att ett barn utvecklar ett normbrytande beteende. Forskning visar att barn löper högre risk att utveckla normbrytande beteenden om hemförhållandena inte är gynnsamma. Även om föräldrarnas relativa inverkan på barnet minskar i takt med barnets stigande ålder har vårdnadshavarnas deltagande i vissa insatser betydelse för att motverka barns normbrytande beteende och åter-

fall i brott även för äldre barn (se t.ex. Socialstyrelsen, Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott – Kunskapsstöd med rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år, 2021, s. 50 och Socialstyrelsen, Insatser för unga lagöverträdare – En systematisk sammanställning av översikter om effekter på återfall i kriminalitet, 2008, s. 87). Om föräldraskapet brister riskerar barnet att utveckla eller fördjupa ett normbrytande beteende. Det är bl.a. mot den bakgrunden som regeringen prioriterar att stärka föräldraansvaret och betonar dess centrala plats i det brottsförebyggande arbetet. Regeringen har därför avsatt särskilda medel för att bl.a. öka tillgängligheten till föräldraskapsstöd (S2023/02124).

I första hand bör alltså samhällets åtgärder riktas mot vårdnadshavarna. Detta synsätt bekräftades av några av de barn och unga som närvarade vid den barnhearing som beskrivs i promemorian. Där framfördes att det ofta läggs ett för stort ansvar på barnet eller den unge trots att de många gånger inte är orsaken till den situation de hamnat i. I den danska lagstiftningen speglas detta synsätt genom att kommuner har en skyldighet att överväga om ett beslut om föräldraföreläggande bör fattas i samband med att ett barn- och ungdomsföreläggande meddelas (promemorian avsnitt 10.2.18).

Som *SKR* för fram stämmer det att proportionalitetsprincipen innebär att socialnämnden ska pröva vilka åtgärder som behövs i det enskilda fallet. Genom att införa ett uttryckligt övervägande säkerställs dock att socialnämnden inte enbart ser till barnet isolerat, utan även till de faktorer i familjesituationen som påverkar barnets skydd och utveckling. Genom att tydligt kräva att nämnden överväger behovet av insatser även för vårdnadshavaren betonas vårdnadshavarens ansvarsroll i förhållande till barnet. Dessutom främjas en helhetssyn i ärendet. Insatser för barnet kan ofta bli mer effektiva om också vårdnadshavaren får stöd eller vägledning parallellt. Förslaget stärker därmed inte bara barnets skydd utan också förutsättningarna för att insatserna ska ge varaktig effekt.

Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med promemorian men till skillnad från SKR, att det bör finnas en uttrycklig bestämmelse om att socialnämnden särskilt ska överväga om barnets vårdnadshavare är i behov av insatser och särskilda villkor när nämnden fattar beslut om insatser till och särskilda villkor för barnet.

8.2 Särskilt övervägande om insatser till och särskilda villkor för barn och unga

Regeringens förslag

Socialnämnden ska särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser till och särskilda villkor för ett barn eller en ung person i samband med att barnet eller den unge

- skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat hem för vård eller boende, eller
- har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff.

Om socialnämnden i samband med utskrivningen eller den villkorliga frigivningen beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i sitt eget hem

med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, ska det särskilda övervägandet endast avse om det finns behov av att besluta om särskilda villkor för barnet eller den unge.

Även i andra fall när en socialnämnd beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga ska socialnämnden i samband därmed särskilt överväga om det finns behov av att besluta om särskilda villkor för barnet eller den unge.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inte något förslag om att ett särskilt övervägande ska göras när barnet eller den unge har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget om att socialnämnden särskilt ska överväga om det finns behov av insatser till och särskilda villkor för barnet eller den unge när han eller hon skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat hem för vård eller boende (HVB). Av dessa tillstyrker *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Polismyndigheten* och *Statens institutionsstyrelse* (*SiS*) förslaget. *Barnombudsmannen*, *Föreningen Sveriges socialchefer*, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Socialstyrelsen*, *SOS Barnbyar* och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) avstyrker hela eller delar av förslaget.

Polismyndigheten ser särskilt positivt på förslaget som möjliggör en mer strukturerad utslussning.

Socialstyrelsen anser att befintlig reglering om uppföljning efter en placering är tillräcklig. Myndigheten konstaterar att det redan i dag finns bestämmelser som ger socialtjänsten möjlighet att agera utan samtycke för att barn och unga ska få det stöd och skydd som de behöver efter en placering. Även Institutet för mänskliga rättigheter lyfter möjligheten till uppföljning. *Eskilstuna kommun* för fram att det redan i dag görs en vårdplanering som inkluderar en plan för vad nästa steg är för barnet utifrån dennes behov. SKR anser att ett krav på särskilt övervägande innebär en onödig detaljreglering, vilken i sin tur riskerar att leda till både ökade dokumentationskrav och en detaljstyrd tillsyn.

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget om att socialnämnden särskilt ska överväga om det finns behov av särskilda villkor för barnet eller den unge när han eller hon vårdas i det egna hemmet. Institutet för mänskliga rättigheter, som tillstyrker förslaget, anser att om stärkta förutsättningar för vård i det egna hemmet leder till att fler barn och unga får tillgång till denna vårdform innebär det ett steg i barnrättslig riktning. Polismyndigheten ser särskilt positivt på förslaget.

Institutet för mänskliga rättigheter framhåller socialnämndens ansvar att noga följa vården i syfte att säkerställa att barnets eller den unges vårdbehov tillgodoses, att beslutet baseras på en individuell bedömning, att hänsyn tas till barnets eller den unges åsikter och att barnets eller den unges bästa ges företräde i beslutet.

Några remissinstanser anser att bristerna i dagens eftervård inte bör kompenseras med insatser med tvång efter en avslutad placering, däribland *Barnrättsbyrån*, *Göteborgs universitet*, SOS Barnbyar och Institutet för mänskliga rättigheter. Enligt dem finns det risk för att den nya lagen ersätter befintliga eftervårdsinsatser för barn som har varit placerade på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB. Institutet för mänskliga rättigheter delar promemorians bild att barn och unga som avslutar en placering behöver mer stöd samt att eftervården inte fungerar i dag. Enligt institutet vore det dock olyckligt att föregripa de utredningar som pågår om vården på särskilda ungdomshem och andra HVB, som bl.a. syftar till att föreslå hur respektive vårdform kan bli mer ändamålsenlig.

SOS Barnbyar och Föreningen Sveriges socialchefer anser att om oron för den unges situation kvarstår efter avslutade insatser, bör i stället fortsatt tvångsvård övervägas.

Skälen för regeringens förslag

Utskrivning från HVB eller villkorlig frigivning

Som anges i avsnitt 6.2.1 anser regeringen att det är viktigt att barn och unga som avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB, oavsett om de har vistats där med eller utan tvång, får det stöd från socialtjänsten som behövs för att förhindra eller förebygga en negativ utveckling. Detsamma gäller för de barn och unga som till följd av förslagen i propositionen Frihetsberövande påföljder för barn och unga (prop. 2025/26:132) villkorligt friges från ett fängelsestraff. Dessa barn och unga kan i stor utsträckning antas ha ett särskilt behov av stöd och skydd för att återfall i kriminalitet, skadligt bruk eller beroende eller annat socialt nedbrytande beteende ska kunna undvikas.

För att understryka vikten av att dessa grupper av barn och unga ska kunna få behövliga insatser när samtycke saknas och sådana särskilda villkor som behövs, anser regeringen i likhet med promemorian att det bör finnas en skyldighet för socialnämnden att särskilt överväga sådana åtgärder när ett barn eller en ung person avslutar en vistelse på ett särskilt ungdomshem eller ett annat HVB utan att vård i det egna hemmet beslutas. Socialnämnden bör också vara skyldig att särskilt överväga behovet av insatser och särskilda villkor när ett barn eller en ung person har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff. Det kan antas att socialnämnden får information om barnets eller den unges frigivning (se förslag om särskild handläggare hos socialnämnden i ovan nämnda proposition och 7 § fängelseförordningen [2010:2010]).

Regeringen håller inte med *SKR* om att detta innebär en onödig detaljreglering, men inser att förslagen kan leda till både ökade dokumentationskrav och att förslaget givetvis omfattas av Inspektionen för vård och omsorgs tillsynsansvar. Till skillnad från *Socialstyrelsen* och *Eskilstuna kommun* anser regeringen att en uttrycklig reglering om detta fyller sitt syfte och skapar förutsebarhet och likabehandling samt säkerställer att alla barn och unga får ett systematiskt stöd och skydd efter en placering. Genom att följa upp och agera tidigt när problem återkommer kan socialtjänsten arbeta förebyggande och förhindra nya placeringar eller akuta insatser, vilket både är bättre för barnet och mer resurseffektivt för kommunen.

Särskilt övervägande när barnet vårdas i det egna hemmet

I avsnitt 7.3.2 föreslås att socialnämnden ska få besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera särskilda villkor om det behövs med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga som föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande. Förslaget motiveras med att även om bedömningen har gjorts att vården kan bedrivas i det egna hemmet så kan barnets eller den unges behov av stöd fortsatt vara stora. Det kan finnas behov av t.ex. ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet när barnet eller den unge tidigare har använt alkohol eller narkotika. Det kan också finnas skäl att besluta om ett särskilt villkor som innebär att barnet eller den unge ska vara hemma vissa tider om barnet eller den unge tidigare har begått brott och nu fortsätter att vistas i miljöer där det förekommer att brott begås.

Det är viktigt att socialnämnden överväger om det finns behov av särskilda villkor för ett barn eller en ung person när han eller hon ska vårdas i hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. En sådan skyldighet bör, i likhet med promemorians förslag, uttryckligen regleras i den nya lagen.

Omständigheter som bör beaktas vid bedömningen

I avsnitt 6.2.1 föreslås att socialnämnden ska få besluta om insatser enligt den nya lagen till barn och unga om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla vissa utpekade beteenden. I avsnittet anges vilka omständigheter som normalt bör beaktas vid bedömningen av om det finns grund att besluta om insatser utan samtycke till ett barn eller en ung person, t.ex. att ett barn vistas utomhus i olämpliga miljöer utan tillsyn, att barnet eller den unge är misstänkt för ett mindre allvarligt brott samt barnets eller den unges syn på kriminalitet. Att socialnämnden i dessa situationer även kan besluta om särskilda villkor framgår av avsnitt 7.3.2.

Vid de särskilda övervägandena som föreslås göras kan det finnas andra omständigheter än ett uppvisat aktuellt beteende som innebär att det finns skäl att anta att barnet eller den unge kan komma att utveckla ett sådant beteende som kan ligga till grund för en insats. Det kan t.ex. handla om vilken typ av brott barnet eller den unge har dömts för, hur omfattande den beteendeproblematik som barnet eller den unge uppvisade före placeringen var eller hur barnet eller den unge har svarat på den behandling som han eller hon har genomgått. Det kan även handla om hur barnet eller den unge har betett sig under verkställigheten, om barnet eller den unge ska flytta tillbaka till ett område där han eller hon tidigare har haft ett destruktivt umgänge eller om barnet eller den unge saknar fungerande skolgång eller fritidsaktiviteter. Bedömningen bör göras utifrån den samlade bilden av omständigheterna i det enskilda fallet.

Kraven på eftervården och uppföljningen av barnets eller den unges situation förändras inte

Några remissinstanser, däribland *Barnrättsbyrån*, *Göteborgs universitet*, *SOS Barnbyar* och *Institutet för mänskliga rättigheter*, framför synpunkter om att bristerna i dagens eftervård inte bör kompenseras med tvång efter en avslutad placering. Enligt dem finns det risk för att den nya lagen ersätter befintliga eftervårdsinsatser för barn som har varit placerade på särskilda ungdomshem eller andra HVB. *Socialstyrelsen* och Institutet för mänskliga rättigheter anser att det redan i dag finns bestämmelser som ger socialtjänsten möjlighet att agera utan samtycke för att barn och unga ska få det stöd och skydd som de behöver efter en placering. Enligt institutet vore det också olyckligt att föregripa de pågående utredningarna om SiS och HVB, som bl.a. syftar till att föreslå hur respektive vårdform kan bli mer ändamålsenlig.

När vård med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande upphör ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år enligt 10 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande (21 b § lagen [1990:52] med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU). Vid en sådan uppföljning får socialnämnden konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Socialnämnden får också samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande (10 kap. 6 § den föreslagna lagen om omhändertagande, 21 c § LVU).

Socialnämnden kan också enligt 23 kap. 2 § SoL besluta om uppföljning av ett barns situation i andra fall när en placering i ett familjehem, skyddat boende eller HVB har upphört. Ett sådant beslut får fattas utan vårdnadshavarens eller barnets samtycke, om barnet bedöms vara i särskilt behov av nämndens skydd eller stöd utan att förhållandena är sådana som avses i den föreslagna lagen om omhändertagande. Vid en sådan uppföljning får socialnämnden enligt 23 kap. 4 § SoL ta hjälp av sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs. Socialnämnden får samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke. I samband med att den nya socialtjänstlagen trädde i kraft den 1 juli 2025 förlängdes tidsgränsen för när uppföljningen ska vara avslutad, från två till sex månader efter det att placeringen upphört (23 kap. 5 § SoL, se prop. 2024/25:89 s. 716).

När det gäller ungdomar som avtjänar ett straff i form av sluten ungdomsvård gäller enligt 18 a § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård att den dömde under den senare delen av verkställigheten ska förberedas för ett liv i frihet genom konkreta åtgärder. Det framgår även av 18 kap. 10 § SoL att socialnämnden ska tillgodose de särskilda behov av insatser som barn och unga kan ha efter att verkställighet av sluten ungdomsvård har upphört. Vilka åtgärder som behövs eller hur utslussningen närmare ska genomföras beslutas från fall till fall utifrån den enskildes behov. I propositionen Frihetsberövande påföljder för barn och unga (prop. 2025/26:132) har regeringen föreslagit att barn och unga, i de fall en frihetsberövande påföljd inte kan undvikas, ska dömas till fängelse i stället för sluten ungdomsvård. I fråga om ett barn eller en ung person som har dömts till fängelse finns inom ramen för fängelsestraffet möjlighet till andra utslussningsåtgärder än det hittillsvarande systemet med sluten ungdomsvård kan erbjuda. Det är då Kriminalvården i stället för SiS som

ansvarar för utslussningen och för fängelsestraffets del finns ett system med villkorlig frigivning där barnet eller den unge avtjänar en del av straffet i frihet under övervakning (jfr prop. 2025/26:132 s. 268).

Regeringen vill understryka att den utökade möjligheten som föreslås för socialnämnden att besluta om insatser och särskilda villkor efter en avslutad placering eller efter ett avtjänat straff i form av sluten ungdomsvård eller fängelse inte förändrar vare sig socialnämndens, SiS eller Kriminalvårdens ansvar enligt de befintliga bestämmelserna som redogörs för ovan. Kraven på eftervården och uppföljningen av barnets eller den unges situation förändras således inte. En uttrycklig reglering om att socialnämnden i ovan nämnda situationer ska göra ett särskilt övervägande om ett barn eller en ung person behöver insatser eller särskilda villkor innebär dock en större förutsebarhet och likabehandling samt säkerställer att alla barn och unga får ett systematiskt stöd och skydd efter vård och placering eller efter villkorlig frigivning från fängelsestraff.

Den omständigheten att det pågår en utredning om att reformera SiS och att Utredningen om HVB för barn och unga i juni 2025 har lämnat sitt betänkande Hem för barn och unga – För en trygg, säker och meningsfull vård (SOU 2025:84) utgör inget hinder mot regeringens förslag i denna lagrådsremiss. I betänkandet lämnar utredningen bl.a. förslag för en mer individbaserad vård och utökade befogenheter för personal vid HVB. Betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet (se också avsnitt 4.6).

9 Uppföljning och kontroll

9.1 Socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor

Regeringens förslag

Socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor som har beslutats enligt den nya lagen.

Uppföljningen ska ske genom regelbunden kontakt med den som insatserna eller de särskilda villkoren avser. När insatserna eller de särskilda villkoren avser ett barn ska socialnämnden även ha regelbunden kontakt med barnets vårdnadshavare.

Socialnämnden ska även få ta de övriga kontakter som behövs.

Vid kontakter med barnet ska socialnämnden få samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Regeringens bedömning

Det bör inte införas en uppgiftsskyldighet när socialnämnden följer genomförandet av insatser och särskilda villkor som beslutats enligt den nya lagen.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens. I promemorian föreslås en annan språklig utformning. Promemorian tar inte upp frågan om det bör införas en uppgiftsskyldighet när socialnämnden följer genomförandet av insatser eller särskilda villkor som beslutas enligt den nya lagen.

Remissinstanserna

En majoritet av de remissinstanser som yttrar sig över förslaget att socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor är positiva, däribland *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Kristianstads* och *Varbergs kommuner*.

Flera remissinstanser lämnar synpunkter på förslaget om att socialnämnden även i övrigt ska få ta de kontakter som behövs. I den mån kommentarerna avser frågor om sekretess redovisas de i avsnitt 20.1. *Umeå kommun* och *Umeå universitet* anser att det finns risker med att socialnämnden ska kunna ta kontakt med t.ex. en tränare för en fritidsaktivitet som också skulle kunna vara en granne eller en skolkamrats förälder. Dessa remissinstanser för även fram att det finns en risk att uppföljande kontakter utan samtycke från familjen försämrar förtroendet för socialtjänsten. *Borås kommun* för fram att en kontakt kan innebära att ett stort ansvar läggs på tränaren eller ledaren som kan tänkas ha en särskild lojalitet med barnet eller den unge. *Socialstyrelsen*, Borås och *Gotlands kommuner* anser att det kan vara stigmatiserande för barn och unga om kontakter tas med t.ex. någon som ordnat en praktikplats för barnet eller den unge.

Socialstyrelsen anser att ett barn, oavsett ålder, ska ges förutsättningar för kontakt med socialtjänsten. Myndigheten anser dock att det bör tydliggöras att uppföljande samtal med barnet, utan vårdnadshavares samtycke, bara bör genomföras när det bedöms lämpligt.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Socialnämnden bör följa genomförandet av insatser och särskilda villkor

Enligt 5 kap. 2 § socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, ska socialnämnden systematiskt och fortlöpande följa upp, utveckla och säkra kvaliteten i verksamheten. Bestämmelsen är generellt tillämplig för all verksamhet inom socialtjänsten. I socialtjänstlagen finns även särskilda bestämmelser om att socialnämnden ska följa vissa insatser som har beviljats enskilda. Enligt 23 kap. 6 § SoL ska socialnämnden kontinuerligt följa upp hur insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktperson genomförs när dessa har beviljats barn och unga. Av 22 kap. 11 § SoL framgår att socialnämnden noga ska följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende, skyddat boende eller hem för vård eller boende. Detta ska bl.a. ske genom enskilda samtal med barnet eller den unge, samtal med den eller dem som har tagit emot barnet eller den unge i sitt hem eller på boendet, och samtal med vårdnadshavarna.

Av 22 § tredje stycket och 13 a § första stycket lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, framgår att

socialnämnden även är skyldig att noga följa förebyggande insatser som har beslutats utan samtycke med stöd av 22 § LVU. De insatser som socialnämnden har möjlighet att besluta om enligt den regleringen är att barnet eller den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller att barnet eller den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

Enligt regeringen är det viktigt att socialnämnden följer genomförandet av insatser och särskilda villkor som har beslutats enligt den nya lagen, särskilt eftersom det inte finns samtycke till dem. Som *Varbergs kommun* för fram är uppföljning av beslutade insatser och särskilda villkor en förutsättning för att veta hur insatserna påverkar vårdnadshavaren, barnet eller den unge och om de gör nytta. Syftet med uppföljningen bör således vara att nämnden ska få den information som behövs för att kunna bedöma situationen för den som beslutet avser samt säkerställa att insatserna och de särskilda villkoren genomförs enligt den plan som har upprättats. Syftet bör också vara att få underlag för att kunna bedöma om insatsen eller de särskilda villkoren behöver fortsätta eller om det finns behov av andra åtgärder. När det gäller insatser till och särskilda villkor för en vårdnadshavare bör uppföljningen även avse barnets situation och hur den påverkas av insatserna och de särskilda villkoren till vårdnadshavaren. Regeringen delar bedömningen i promemorian att den generella bestämmelsen i socialtjänstlagen om att socialnämnden systematiskt och fortlöpande ska följa upp, utveckla och säkra kvaliteten i verksamheten inte är tillräcklig i detta sammanhang. Det bör regleras särskilt i den nya lagen att socialnämnden ska följa genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor.

Som några remissinstanser tar upp, bl.a. *Göteborgs* och *Huddinge kommuner*, behöver det finnas effektiva verktyg för att kontrollera att insatserna genomförs och att de särskilda villkoren följs. Regeringen anser att förslaget om att socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor tillsammans med de åtgärder som föreslås i avsnitt 9.2 (drogtest), avsnitt 9.3 (handräckning och tillfälligt omhändertagande), avsnitt 10.1 (vite) och avsnitt 10.2 (samtal med barn, unga och barnets vårdnadshavare) möjliggör en effektiv kontroll av efterlevnaden av socialnämndens beslut.

Genomförandet bör följas genom kontakter med barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare

För att socialnämnden ska kunna följa genomförandet av en insats eller ett särskilt villkor behöver socialnämnden få sådan information som är nödvändig för att syftet med uppföljningen ska uppnås.

När socialnämnden följer genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor bör det i första hand ske genom samtal eller kontakter med den som beslutet gäller, dvs. vårdnadshavaren, barnet eller den unge. Hur kontakten sker bör avgöras utifrån vad som bedöms vara lämpligt i varje enskilt fall. Regeringen konstaterar dock att fysiska samtal i de flesta fall är det lämpligaste och mest effektiva. Det bör inte införas något krav på att kontakterna med ett barn ska vara enskilda eftersom det i vissa fall kan vara tillräckligt att kontakterna sker tillsammans med barnets vårdnadshavare. Ibland kan barnet även eller i stället för en vårdnads-

havare vilja ha med en annan person för stöd, t.ex. en mor- eller farförälder. Utgångspunkten är vad som är bäst för barnet, se avsnitt 5.3. Nedan föreslår regeringen att samtal ska få hållas med barn utan vårdnadshavarens samtycke.

När socialnämnden följer genomförandet av beslutade insatser till och särskilda villkor för ett barn bör kontakt även tas med barnets vårdnadshavare. Även i dessa fall kan kontakten ske på olika sätt utifrån vad som bedöms lämpligt i det enskilda fallet.

Det bör finnas en möjlighet för socialnämnden att ta andra kontakter som behövs

För att få en komplett bild av situationen och för att kunna göra nödvändiga anpassningar av de insatser och särskilda villkor som har beslutats för att tillgodose vårdnadshavarens, barnets eller den unges behov, bör socialnämnden även kunna ta andra kontakter som behövs i samband med att genomförandet följs. Det är även viktigt för att säkerställa att insatserna och de särskilda villkoren inte pågår längre tid än nödvändigt. Ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska upphöra att gälla bl.a. så snart det inte längre behövs. Enligt regeringen förbättras möjligheten att bedöma om insatserna och de särskilda villkoren ska upphöra på den grunden om socialnämnden kan ta kontakt med andra än vårdnadshavaren, barnet eller den unge som kan ha relevant information.

Vilka kontakter som kan behöva tas får socialnämnden avgöra i varje enskilt fall. Det kan t.ex. handla om kontakter med barnets eller den unges familjemedlemmar, skola eller fritidsverksamhet. Det kan även handla om kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson om barnet eller den unge har beviljats en sådan insats. En sådan kontaktperson kan förväntas ha tät och omfattande kontakt med barnet eller den unge och kommer därmed att ha god kännedom om barnets eller den unges situation. Socialnämnden bör också ha möjlighet att ta kontakt med en kontaktperson för en vårdnadshavare.

Kontakter får inte innebära att någon onödigt utsätts för skada

Några remissinstanser lyfter vissa farhågor kring förslaget om att socialnämnden ska få ta kontakt med andra än vårdnadshavaren, barnet och den unge. *Umeå kommun* och *Umeå universitet* anser att det finns risker med att socialnämnden ska kunna ta kontakt med t.ex. en tränare för en fritidsaktivitet som också skulle kunna vara en granne eller en skolkamrats förälder. *Borås kommun* för fram att kontakten kan innebära att ett stort ansvar läggs på tränaren eller ledaren som kan tänkas ha en särskild lojalitet med barnet eller den unge. *Socialstyrelsen*, Borås och *Gotlands kommuner* för fram att det kan vara stigmatiserande för barn och unga att t.ex. aktörer som anordnar praktik får kännedom om att barnet eller den unge har kontakt med socialtjänsten.

Regeringen konstaterar att det i socialtjänstlagen redan i dag finns möjligheter för socialnämnden att i vissa fall ta de kontakter som behövs, bl.a. under en utredning av ett barns behov av skydd eller stöd och vid uppföljning av ett barns situation efter utredning och placering (20 kap. 7 § och 23 kap. 4 § SoL). I likhet med vad som gäller i de situationerna måste en uppföljning av genomförandet av insatser och särskilda villkor

bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Enligt regeringen behöver socialnämnden innan en kontakt tas med en utomstående göra en bedömning av behovet av kontakt och vilka nackdelar som kan finns med att kontakten tas. Proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL, och principen om barnets bästa ska beaktas vid bedömningen.

Kontakter som tas inom ramen för en uppföljning av insatser och särskilda villkor måste göras på ett genomtänkt och respektfullt sätt med hänsyn till både barnet, den unge och barnets vårdnadshavare. Det gäller både kontakterna med vårdnadshavaren, barnet eller den unge och kontakter med andra.

Socialnämnden bör få samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande

Lagens syfte är att förhindra och förebygga att bl.a. barn far illa. Det är således barnet som är i fokus när det gäller insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen och det är av vikt att barnet har möjlighet att beskriva sin situation och uttrycka sina åsikter fritt. I vissa fall kan det finnas behov av och skäl för en socialnämnd att ha kontakter med ett barn enskilt och även om vårdnadshavaren inte samtycker till det. Det bör därför finnas en möjlighet att samtala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. I och med detta kommer det alltid vara möjligt för en socialnämnd att ha kontakter med ett barn när det bedöms vara motiverat. En sådan möjlighet finns även vid t.ex. utredning av ett barns behov av skydd eller stöd (20 kap. 7 § SoL) och vid uppföljning efter avslutad utredning och placering (23 kap. 4 § SoL).

Socialstyrelsen anser att barnet, oavsett ålder, ska ges förutsättningar för kontakt med socialtjänsten. Myndigheten anser dock att det bör tydliggöras att uppföljande samtal med barnet utan vårdnadshavares samtycke, bara bör genomföras när det bedöms lämpligt. Myndigheten för också fram att det finns en risk att barnet hamnar i kläm, t.ex. utifrån lojalitetskonflikt eller en rädsla för repressalier, vilket kan innebära att barnet inte vill eller vågar berätta om sin situation.

Regeringen delar Socialstyrelsen uppfattning att samtal med ett barn endast ska genomföras om det bedöms vara lämpligt och vill härvid framhålla att regeringens uttalanden i propositionen Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn (prop. 2009/10:192), som avser bestämmelsen i 20 kap. 7 § SoL, i stort är relevanta även i nu aktuellt sammanhang. Regeringen uttalade i propositionen bl.a. följande. Syftet med att tillåta samtal med barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att densamma är närvarande är att göra det möjligt att genomföra ett samtal med ett barn när det är motiverat att barnet hörs. I varje enskilt fall krävs omsorgsfulla överväganden från socialtjänstens sida angående behovet av att samtal sker. Någon regel om att vårdnadshavarens inställning ska kontrolleras före samtalet finns inte. Det kan dock ofta vara av stor betydelse för barnets bästa att eftersträva ett samtycke av vårdnadshavaren även om samtalet i och för sig får genomföras utan ett sådant samtycke. Socialtjänsten kan, t.ex. i samband med diskussion med vårdnadshavaren om tid och plats för samtalet, informera om vad samtalet kommer att beröra och försöka förankra behovet av att det genomförs på ett för barnet

bra sätt. En sådan diskussion bör i allmänhet kunna bidra till att avdramatisera situationen. Att ta kontakt med barnet utan vårdnadshavarens vetskap, t.ex. på väg hem från skolan, kan inte anses godtagbart. Att socialtjänsten har möjlighet att genomföra samtalet med barnet utan att vårdnadshavaren är närvarande innebär inte att samtalet måste genomföras på det sättet. Socialtjänsten bör vara lyhörd för vårdnadshavarens och barnets synpunkter. I vissa fall torde ett bättre resultat uppnås om vårdnadshavaren tillåts närvara. Samtal med barn bör alltid genomföras varsamt och med hänsyn till barnets situation och individuella förutsättningar. Det är särskilt viktigt att respektera den lojalitetskonflikt som barnet kan befinna sig i. Barnet får under inga förhållanden pressas på ställningstaganden och synpunkter. Finns det två vårdnadshavare får barnet höras utan att samtycke krävs av någon av dem (s. 33 och 34). Det som anges ovan går i linje med principen om barnets bästa (se avsnitt 5.3) och att barnet ska ha möjlighet att framföra sina åsikter (se avsnitt 11.1).

9.2 Provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet

Regeringens förslag

Socialnämnden ska, om det finns anledning till det, kontrollera om ett barn eller en ung person, som har meddelats ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet, är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Socialnämnden ska då få besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Ett beslut om drogtest ska bara få fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens. I promemorian föreslås att socialnämnden ska få besluta om drogtest, inte att socialnämnden ska få uppmana barnet eller den unge att göra drogtest. I promemorian lämnas inget förslag om att ett beslut om drogtest bara ska få fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Remissinstanserna

En majoritet av de remissinstanser som yttrar sig över förslaget avstyrker eller är negativa till det, bl.a. *Civil Rights Defenders*, *Socialstyrelsen* och *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län tillstyrker förslaget.

Flera remissinstanser, tar upp förslagets förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter. Dessa synpunkter behandlas i avsnitt 21.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet tar upp att aktuell forskning har visat att ökad användning av drogtester upptäcker, men inte avskräcker från droganvändning. *Eskilstuna kommun* ser inte någon direkt nytta med förslaget. Enligt kommunen finns oftast en generell följsamhet för provtagning utan tvingande beslut.

Det är oklart för *Förvaltningsrätten i Umeå* varför Lagrådets uttalanden om provtagning i propositionen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat (prop. 2021/22:178) inte ska gälla i en lag om insatser inom socialtjänsten till barn och unga när samtycke saknas. Även Socialstyrelsen noterar att formuleringen i förslaget skiljer sig från motsvarande reglering i lagen om omhändertagande för vård av barn och unga som i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås ska ersätta lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

För Förvaltningsrätten i Malmö och *Inspektionen för vård och omsorg (IVO)* är det inte tydligt om socialnämnden kan besluta om drogkontroll vid ett enstaka tillfälle eller om det är fråga om upprepade tillfällen under en period. Det framgår inte heller hur länge ett sådant beslut är tänkt att gälla.

Region Blekinge anser att förslaget är otydligt kring vem som ansvarar för provtagning av nykterhet och drogfrihet. Det finns i förslaget ingen tydlighet kring vem som ska ansvara för genomförandet och vem som ansvarar för finansieringen av provtagningen. Även *Borås kommun*, som ställer sig generellt positiv till förslaget, önskar att ansvarsfördelningen mellan kommun och region för genomförande av drogtester bör förtydligas.

Enligt Socialstyrelsens uppfattning är det problematiskt att förslaget inte i tillräcklig grad resonerar kring hur provtagningar kan vara ett stöd i behandlingsarbetet mot ett missbruk eller begynnande missbruk. Även *Folkhälsomyndigheten* betonar att det är viktigt att drogtesterna fungerar som stöd för att erbjuda relevanta insatser till barn och unga som använder narkotika. Myndigheten tar även upp vikten av att utvärdera effekten av socialnämnders beslut om att låta drogtesta barn och unga.

Skälen för regeringens förslag

Socialnämnden bör få kontrollera efterlevnaden av det särskilda villkoret att iaktta nykterhet och drogfrihet

Det finns en stor risk för att barn och unga som använder narkotika eller andra berusningsmedel allvarligt skadar sin fysiska och psykiska hälsa. Barn och unga med ett skadligt bruk eller beroende har även en ökad risk för att inte klara av skolan, att hamna i antisociala sammanhang och kriminalitet och att utsättas för våld och övergrepp. Socialnämnden har ett särskilt ansvar att förhindra att barn och unga utvecklar ett skadligt bruk och beroende. Av 18 kap. 3 § SoL framgår att socialnämnden särskilt ska arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka skadligt bruk och beroende bland barn och unga av alkohol, narkotika och andra beroendeframkallande medel, andra berusningsmedel, dopningsmedel samt spel om pengar. I propositionen En förebyggande socialtjänstlag –

för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) konstaterar regeringen att det ända sedan bestämmelserna om det förebyggande ansvaret infördes har det ansetts särskilt viktigt att förhindra att barn och unga utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av sådana medel. Det är viktigt att arbetet med att förebygga och motverka skadligt bruk och beroende bland barn och unga är effektivt och prioriterat. Det krävs att socialnämnden arbetar på ett proaktivt sätt och tar egna initiativ (s. 430).

I avsnitt 7.3.3 föreslår regeringen att socialnämnden ska kunna besluta att ett barn eller en ung person ska följa ett särskilt villkor som innebär att han eller hon ska iaktta nykterhet och drogfrihet. Enligt regeringen är det viktigt att det finns möjlighet att kontrollera att ett sådant villkor efterlevs. Till skillnad från *Eskilstuna kommun* anser regeringen att socialnämnden behöver verktyg för att kunna kontrollera att barnet eller den unge är nykter och drogfri för att kunna fullgöra sitt ansvar att se till att barnet eller den unge inte hamnar i eller fortsätter att vara i ett skadligt bruk eller beroende. Socialnämnden bör därför få kontrollera om ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet efterlevs.

Kontroll av nykterhet och drogfrihet får bara göras om det finns anledning till det

En kontroll av om ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet efterlevs bör bara få göras om det finns anledning till det. Detta innebär att det måste finnas tillräckliga skäl för att socialnämnden ska få göra en sådan kontroll. Vad som är tillräckliga skäl får socialnämnden bedöma i varje enskilt fall. Om barnet eller den unge som har fått det särskilda villkoret om att iaktta nykterhet och drogfrihet har ett konstaterat bruk av narkotika kan den omständigheten vara tillräcklig för att det ska finnas anledning att kontrollera efterlevnaden av villkoret. Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet kan även beslutas om barnet eller den unge inte har ett konstaterat bruk av narkotika. I en sådan situation kan det exempelvis finnas anledning att göra en kontroll om det framkommer misstanke om att barnet eller den unge brukar eller nyligen har brukat narkotika.

Kontrollen bör kunna ske genom drogtest

I promemorian föreslås att socialnämnden ska få kontrollera efterlevnaden av ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet genom drogtest. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet* anger att aktuell forskning har visat att ökad användning av drogtester visserligen upptäcker men inte avskräcker från droganvändning. Enligt regeringen kan dock vetskapen om att tester förekommer påverka vissa individers beteende. Dessutom är drogtester effektiva för att identifiera både regelbundet och sporadiskt bruk. Utan en sådan upptäckt är det svårt för socialnämnden att erbjuda rätt stöd. Som *Socialstyrelsen* och *Folkhälsomyndigheten* tar upp kan provtagningarna vara ett stöd i behandlingsarbetet mot ett skadligt bruk eller beroende. Det kan leda till behandling eller andra stödåtgärder vilket kan vara avgörande för att bryta ett destruktivt mönster. Att agera tidigt och förebyggande kan enligt regeringen göra stor skillnad. Det är centralt att socialnämnden även efter

att ett beslut om särskilda villkor har fattats fortsätter med sitt motiverande arbete och stöttar barnet eller den unge.

Regeringen anser mot denna bakgrund, och med beaktande av vikten av att ett barn eller en ung person följer ett särskilt villkor om att han eller hon ska iaktta nykterhet och drogfrihet, att socialnämnden ska få kontrollera efterlevnaden av ett sådant villkor genom drogtest. Så som föreslås i promemorian bör kontrollen få avse om barnet eller den unge är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor (jfr 11 kap. 1 och 2 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande och 17 a § LVU).

En reglering om drogtest bör inte vara utformad som en skyldighet för barnet eller den unge

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelser om skydd för de grundläggande fri- och rättigheterna. Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. JO har uttalat att tagande av drogtest är att betrakta som ett sådant ingrepp (se t.ex. JO 2009/10 s. 39). Skyddet mot kroppsligt ingrepp gäller endast sådana som är påtvingade. Ett ingrepp som sker med den enskildes medgivande omfattas inte. Ett ingrepp är påtvingat om det allmänna använder våld för att genomdriva åtgärder. Detsamma kan även vara fallet om den enskildes motstånd bryts genom hot om någon sanktion. Ett ingrepp torde också vara påtvingat om en företrädare för det allmänna uppträder på ett sådant sätt som får till följd att någon med fog uppfattar sig vara tvungen att gå med på en undersökning eller provtagning. Som exempel på sådant uppträdande kan nämnas underförstådda eller uttryckliga påtryckningar av olika slag (se t.ex. JO 2003/04 s. 72 och JO 2010/11 s. 509).

Det finns ett flertal olika regleringar som anger en skyldighet för en enskild att i vissa fall lämna drogtest. Det finns även regleringar som är utformade som en uppmaning att genomföra drogtest. Även i de fall det inte uttryckligen framgår av lagtexten att det handlar om en uppmaning är möjligheten att fysiskt tvinga den enskilde att genomföra provtagningen begränsad. Däremot kan det i vissa av dessa fall bli aktuellt med någon form av sanktion om provtagningen inte genomförs.

I 11 kap. 1–3 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande finns bestämmelser om drogtest inför umgänge och upphörande av omhändertagande för vård (32 a och 32 b §§ LVU). I lagrådsremissen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat föreslogs att det i lagtexten skulle anges att socialnämnden skulle kunna besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest. Ett beslut om drogtest skulle emellertid inte kunna genomdrivas med rättsliga medel och således inte innebära något åliggande. Lagrådet menade att detta borde framgå av lagtexten. Lagrådet föreslog att det skulle uttryckas genom att det angavs att socialnämnden får besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest. Regeringen instämde i Lagrådets synpunkt och justerade författningsförslaget (prop. 2021/22:178 s. 81).

I promemorian föreslås att socialnämnden ska få besluta att efterlevnaden av ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet ska kontrolleras genom drogtest. *Socialstyrelsen* noterar att formuleringen i förslaget skiljer sig mot det som anges i den föreslagna lagen om omhändertagande genom att förslaget är formulerat som en skyldighet, och inte som en uppmaning att lämna prov. Även *Förvaltningsrätten i Umeå* undrar varför inte Lagrådets uttalanden om provtagning i propositionen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat (prop. 2021/22:178) ska gälla även i en lag om insatser inom socialtjänsten till barn och unga när samtycke saknas. *JO* konstaterar att socialnämnden inte har någon faktisk möjlighet att genomdriva att en person verkligen genomför provtagningen, men den enskilde kan ändå uppfatta den som en skyldighet som är förknippad med en risk för än mer ingripande åtgärder, t.ex. genom tvångsvård, om kontrollen inte kan göras.

Regeringen delar remissinstansernas synpunkter om att formuleringen i promemorians förslag kan uppfattas som en skyldighet för barnet eller den unge att lämna drogtest. Avsikten är dock inte att ett beslut om drogtest ska innebära en skyldighet för barnet eller den unge. Det föreslås inte heller, vare sig i promemorian eller i denna lagrådsremiss, att det ska gå att genomdriva provtagningen med rättsliga medel. I avsnitt 10.2 föreslår regeringen förvisso, i enlighet med förslaget i promemorian, att socialnämnden ska få kalla ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om drogtest, samt barnets vårdnadshavare, till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att efterleva beslutet. Barnets eller den unges vägran att göra drogtest eller ett drogtest som visar ett positivt resultat kan därutöver i vissa fall innebära att socialnämnden behöver överväga andra behandlings- eller stödåtgärder (se nedan). Enligt regeringen innebär dock inte dessa följder sådan påtryckning att drogtestet kan uppfattas som påtvingat.

Enligt regeringen bör möjligheten att besluta om drogtest enligt den nya lagen utformas som i den föreslagna lagen om omhändertagande, dvs. att socialnämnden vid en kontroll av om ett barn eller en ung person följer ett särskilt villkor om skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet får besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna ett blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

En proportionalitetsbedömning måste göras i varje enskilt fall

Av 5 § tredje stycket FL framgår att en myndighet får ingripa i ett enskilt intresse endast om åtgärden kan antas leda till det avsedda resultatet, och åtgärden får aldrig vara mer långtgående än vad som behövs och får vidtas endast om det avsedda resultatet står i rimligt förhållande till de olägenheter som kan uppstå för den som åtgärden riktas mot. Av propositionen En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag (prop. 2016/17:180) framgår bl.a. att innan myndigheten väger olika intressen mot varandra, måste den ha tagit ställning till om åtgärden uppfyller kraven på lämplighet och nödvändighet. Det bör alltså krävas att myndigheten först prövar om den tilltänkta åtgärden kan antas leda till det avsedda resultatet. Myndigheten måste också konstatera att åtgärden är det minst ingripande av de alternativ som finns för att uppnå samma resultat.

Avsikten är alltså inte att hindra myndigheterna från att vidta åtgärder utan att säkerställa att de åtgärder som vidtas är proportionella (s. 63).

Proportionalitetsprincipen ska beaktas både vid beslut om drogtest och även vid beslut om vilken typ av test som ska genomföras, se nedan. Syftet med att barnet eller den unge ska lämna drogtest är att skydda barn och unga från att fara illa genom negativa effekter av skadligt bruk och beroende. Ett beslut om att ett barn eller en ung person ska uppmanas att lämna drogtest ska kunna fattas om det bedöms nödvändigt för att uppnå detta syfte. Ingreppet i den kroppsliga integriteten ska vara så litet som möjligt. Som bl.a. *JO* för fram är drogtester en mycket ingripande åtgärd och en provtagningssituation i sig kan ofta upplevas starkt integritetskränkande. Vid en proportionalitetsbedömning kan socialnämnden dessutom komma fram till att barnet eller den unge inte bör uppmanas att lämna drogtest eftersom det är tillräckligt att syftet kan tillgodoses på annat sätt. I avsnitt 10.2 föreslår regeringen att om barnet eller den unge inte följer ett beslut om särskilda villkor får socialnämnden kalla honom eller henne till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att följa beslutet.

I och med den integritetskränkande karaktären av ett drogtest anser regeringen att gränserna för provtagningens form och utsträckning bör vara tydliga. Det bör därför av den nya lagen framgå att beslut om drogtest endast får fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Socialnämnden bör i beslutet ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden. Detta överensstämmer med vad som föreslås i 11 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande (32 c § LVU) (jfr prop. 2021/22:178 s 83).

Beslut om drogtest kan avse ett enstaka eller flera tillfällen

Förvaltningsrätten i Malmö och *IVO* anser att det inte är tydligt i promemorian om socialnämnden ska kunna besluta om drogtest vid ett enstaka tillfälle eller om det är fråga om upprepade tillfällen under en period. Det är även enligt dessa remissinstanser otydligt hur länge ett sådant beslut är tänkt att gälla. Enligt regeringen bör det vara upp till socialnämnden att avgöra från fall till fall om beslutet bör gälla ett enstaka tillfälle eller flera tillfällen. Ett sådant beslut får aldrig vara mer ingripande än vad som är nödvändigt. Med anledning av detta finns det enligt regeringen inte heller behov att reglera under hur lång tid ett beslut får gälla. Mot bakgrund av åtgärdens ingripande karaktär bör det dock sällan bli fråga om en längre period.

Frivilliga överenskommelser kan fortsatt användas

Socialstyrelsen för fram att det är otydligt hur frivilliga överenskommelser om drogtest förhåller sig till den föreslagna befogenheten och i vilken utsträckning det är möjligt att använda sig av sådana. Regeringen ser inte något hinder mot att använda sig av frivilliga överenskommelser när det finns samtycke till åtgärden. Den föreslagna regleringen möjliggör för socialnämnden att besluta om att uppmana till drogtest även när samtycke till en sådan åtgärd saknas. I sammanhanget kan det nämnas att JO har uttalat att höga krav måste ställas när det handlar om att förvissa sig om att frivillighet till drogtest faktiskt föreligger och att den enskilde inte

känner sig pressad att lämna ett prov (se JO 2006/07 s. 97 och JO 2010/11 s. 509).

Vilken provtagningsmetod som ska användas får avgöras i varje enskilt fall

I promemorian föreslås att socialnämnden ska få besluta att barnet eller den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för att påvisa om han eller hon är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Det finns olika för- och nackdelar med de provtagningsmetoder som kan användas för detta och vissa provtagningsmetoder kan upplevas som mer integritetskränkande än andra. Ett blodprov kan t.ex. upplevas som mer integritetskränkande än ett utandningsprov. Enligt regeringen är det viktigt att socialnämnden ges utrymme för att bedöma vilken provtagningsmetod som är lämpligast utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Socialnämnden bör i beslutet ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden (jfr prop. 2021/22:178 s. 82).

Följder om uppmaningen till drogtest inte följs eller om testet är positivt

I avsnitt 10.2 föreslår regeringen att om barnet eller den unge inte följer ett beslut om drogtest får socialnämnden kalla honom eller henne samt barnets vårdnadshavare till ett samtal. Det föreslås även att nämnden ska få kalla till ett sådant samtal när barnet eller den unge inte följer ett beslut om särskilda villkor, dvs. exempelvis i de fall ett drogtest har genomförts och resultatet visar att barnet eller den unge inte är nykter eller drogfri. Samtalet syftar till att förmå barnet eller den unge att följa beslutet. Ett samtal kan underlätta motivationsarbetet och ge utrymme för att skapa en förtroendefull relation mellan socialtjänsten å ena sida och barnet, den unge samt vårdnadshavarna å andra sidan.

Om barnet eller den unge inte följer uppmaningen att göra drogtest eller ett positivt resultat av ett sådant test kan därutöver innebära att socialnämnden i vissa fall behöver överväga andra behandlings- eller stödåtgärder. Ytterst kan det bli fråga om att överväga mer ingripande åtgärder, exempelvis tvångsvård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande.

Ansvarsfördelning mellan kommun och region

Region Blekinge och *Borås kommun* anser att ansvarsfördelningen mellan kommun och region för genomförandet av drogtester behöver förtydligas. Det är enligt dessa remissinstanser otydligt vem som ska ansvara för genomförandet och vem som ansvarar för finansieringen av provtagningen. I samband med att bestämmelserna om drogtest vid bl.a. umgänge infördes i LVU togs frågan om ansvarsfördelningen mellan kommun och region upp. I propositionen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat (prop. 2021/22:178) konstaterades att det är vanligt att prov lämnas på kommunernas drogmottagning men att det även är vanligt att prov lämnas hos vårdcentralen. Det förekommer också att prov lämnas på andra ställen. Eftersom kommunernas förutsättningar ser olika ut och eftersom det i en del kommuner redan finns ett upparbetat system

för den praktiska hanteringen av drogtester, såg regeringen inte behov av att i lag reglera vem som ska genomföra testerna och vem som ska stå för kostnaderna. Detta är frågor som kommunerna får bestämma om själva. (s. 87). Dessa förarbetsuttalanden är alltjämt aktuella. Regeringen anser därmed att detta är frågor som kommunerna får bestämma om själva.

Uppföljning av effekterna

Drogtest av barn och unga är en ingripande och integritetskränkande åtgärd. Enligt regeringen är det viktigt att effekterna av socialnämndens beslut i dessa ärenden följs upp och utvärderas. Regeringen delar därmed *Folkhälsomyndighetens* synpunkt om vikten av att utvärdera effekten av socialnämnders beslut om att låta drogtesta barn och unga. I avsnitt 24.5 gör regeringen bedömningen att hela den nya reformen bör följas upp och utvärderas.

9.3 Handräckning och tillfälligt omhändertagande

Regeringens förslag

Polismyndigheten ska på begäran av en socialnämnd eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har förordnat lämna hjälp (handräckning) för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer beslut om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

En begäran om handräckning ska endast få göras om det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att de särskilda befogenheter att använda våld eller tvång som anges i polislagen behöver användas, eller det annars finns synnerliga skäl.

En polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska tillfälligt få omhänderta barnet eller den unge.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Majoriteten av de remissinstanser som yttrar sig över förslaget avstyrker det, däribland *Socialstyrelsen*, *Rädda Barnen* och *Maskrosbarn*. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* anser att handräckning endast bör användas i absolut extrema situationer där inget annat alternativ finns. Andra mer relationsbyggande och motiverande insatser bör prioriteras före tvångsåtgärder. *Civil Rights Defenders* för fram att Polismyndigheten genom förslaget får en primär roll i att kontrollera barns rörelsemönster vilket utgör ett betydande intrång i den personliga integriteten.

Maskrosbarn för fram att det utifrån den enskildes perspektiv kan uppfattas som att socialtjänsten knyts närmare samhällets brottsbekämpande aktörer vilket riskerar att skada förtroendet för socialtjänsten. *UNICEF Sverige* ser med oro på den förflyttning som sker där polisen ges en allt större roll och anser att förslaget har stigmatiserande effekter som riskerar att påverka tilliten till såväl socialtjänst som polis. Rädda Barnen understryker att föreslagen går emot socialtjänstens grundläggande utgångspunkt med frivilliga insatser och självbestämmande.

Polismyndigheten är i stort positiv till förslagen och för fram att de stämmer överens med andra bestämmelser om handräckning och tillfälligt omhändertagande. Det är sannolikt att det är poliser och inte sociala myndigheter som i de flesta fall kommer att träffa på de barn och unga som inte följer ett särskilt villkor.

Förvaltningsrätten i Umeå för fram att förslagen utvidgar Polismyndighetens befogenhet att omhänderta barn som saknar motsvarighet vid den genomgång av gällande rätt som redovisas i promemorian.

Västra Götalandsregionen framhåller att det inte föreslås några begränsningar utifrån barnets ålder och att särskild hänsyn behöver tas rörande rättigheterna för yngre barn och deras möjlighet till juridiskt ombud.

Skälen för regeringens förslag

Gällande regleringar om handräckning och tillfälligt omhändertagande

Med handräckning avses hjälp eller biträde som en myndighet lämnar en annan myndighet i ett visst syfte, t.ex. för att genomföra ett beslut. När det gäller hjälp eller biträde från polisen anses det krävas särskilt lagstöd för att polisen ska ha en skyldighet eller en rätt att vid sidan av sina huvuduppgifter lämna andra myndigheter hjälp som förutsätter att polisens befogenheter tas i anspråk (8 § polislagen [1984:387] och Munck, J. och Sverne Arvill, E., Polislagen – En kommentar [JUNO] 2025-11-06). Till Polismyndighetens uppgifter hör att fullgöra den verksamhet som myndigheten ansvarar för enligt särskilda bestämmelser (2 § 5 polislagen). Den delen av verksamheten syftar bl.a. till att lämna myndigheter och allmänhet särskild service. En viktig del i denna serviceverksamhet är Polismyndighetens skyldighet att enligt olika författningar bistå andra myndigheter med handräckning.

När det gäller barn och unga finns bestämmelser om handräckning i flera olika lagar. Enligt 43 § LVU får socialnämnden, eller någon ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat, begära att Polismyndigheten ska lämna hjälp bl.a. för att genomföra beslut om omhändertagande för vård eller omedelbart omhändertagande för vård eller tillfällig vård. En motsvarande bestämmelse finns i 20 kap. 1 § den nya lagen om omhändertagande som föreslås ska ersätta LVU.

Bestämmelser om polishandräckning av barn och unga finns även i lagar som reglerar ungdomspåföljder. I 20 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård anges att Polismyndigheten på begäran av den som förestår vården vid ett särskilt ungdomshem ska lämna hjälp för att söka efter och hämta tillbaka den som dömts till sluten ungdomsvård om den dömde avvikit. En liknande reglering finns i 24 § första stycket lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning som anger att Kriminalvården kan begära att Polismyndigheten ska lämna hjälp för att

verkställa en föreskrift om inskränkningar i rörelsefriheten. Detta ska då ske genom ett tillfälligt omhändertagande.

En begäran om polishandräckning enligt dessa lagar får endast göras om det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att de särskilda befogenheter som anges i 10 och 10 a §§ polislagen behöver tillgripas, eller det annars finns synnerliga skäl. I 10 och 10 a §§ polislagen regleras polisens rätt att använda våld och belägga någon med handfängsel. Om det inte finns behov av vålds- eller tvångsanvändning ska den begärande myndigheten själv utföra åtgärden (jfr prop. 2016/17:57 s. 74). Med andra ord ska en handräckningsbegäran ske först sedan den begärande myndigheten konstaterat att uppgiften inte kan lösas utan hjälp av polisen. JO har uttalat att polishandräckning inte får begäras som en rutinåtgärd utan endast om det finns grundad anledning att anta att de särskilda befogenheter som tillkommer Polismyndigheten kommer att behöva användas. Att polis anlitas bör vara en nödfallsåtgärd (JO:s beslut den 3 april 2014, dnr 1537-2013). När en polisman utför uppgiften ska han eller hon beakta den proportionalitetsprincip som gäller enligt 8 § polislagen.

Av 12 § polislagen framgår att om någon som kan antas vara under 18 år anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans eller hennes hälsa eller utveckling får denne tas om hand av en polisman för att genom polismannens försorg skyndsamt överlämnas till en förälder, en annan vårdnadshavare eller socialnämnden. Vid bedömningen av risken för barnets hälsa eller utveckling ska det beaktas om det kan befaras att han eller hon kan komma att utsättas för brott, involveras i brottslig verksamhet eller skadas genom något annat socialt nedbrytande beteende. Enligt 13 § polislagen får en polisman, när det är nödvändigt för att den allmänna ordningen ska kunna upprätthållas, avvisa, avlägsna eller tillfälligt omhänderta en person, oavsett ålder, som genom sitt uppträdande stör ordningen eller utgör en omedelbar fara för den. En polisman får även vidta en sådan åtgärd om den behövs för att en straffbelagd handling ska kunna avvärjas. Ingripande enligt bestämmelsen kan ske såväl vid en brottslig handling som vid fara för brott. När ett barn eller en ung person som har fyllt 15 år omhändertas med stöd av polislagens bestämmelser kan barnet eller den unge enligt 17 § samma lag tas i förvar om det är nödvändigt med hänsyn till ordning eller säkerhet.

Handräckning för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person

I avsnitt 7.3.8 föreslår regeringen att socialnämnden ska kunna besluta att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Skyldigheten ska få inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag. Det är i första hand den socialnämnd som har fattat beslutet om det särskilda villkoret som också har ansvar för att se till att det följs. Om barnet eller den unge har lämnat den plats där han eller hon enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig är det således ansvarig socialnämnd som har att se till att han eller hon återvänder dit. Detta kan ske exempelvis genom att ansvarig socialnämnd har kontakt med vårdnadshavarna som får komma till platsen och hämta barnet eller, om vårdnadshavarna inte kan hämta barnet eller, om personen är över

18 år, själv ordnar transporten. Oavsett vilket tillvägagångssätt som väljs är utgångspunkten att socialnämnden ska förmå barnet eller den unge att frivilligt följa det särskilda villkoret.

Ett särskilt villkor om att ett barn eller en ung person ska uppehålla sig på en viss plats syftar till att förhindra och förebygga att han eller hon far illa. Det är av stor vikt att ett sådant villkor följs. Enligt regeringen bör därför en socialnämnd under vissa förutsättningar ha möjlighet att begära hjälp av Polismyndigheten för att se till att det särskilda villkoret följs. Själva vetskapen om att det finns en möjlighet för socialnämnden att begära hjälp av polisen kan i sig ha en preventiv effekt och bidra till att villkoret följs eller att barnet eller den unge självmant beger sig till den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt villkoret. Om socialnämnden inte på egen hand kan förmå barnet eller den unge att återvända till bostaden eller den plats där han eller hon ska uppehålla sig är möjligheten att begära hjälp av polisen också viktig för att ordningen med ett särskilt villkor av aktuellt slag inte ska urholkas. En socialnämnd bör därför få begära hjälp av Polismyndigheten att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som har överträtt ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Det finns i övrigt inget behov av att socialnämnden ska kunna begära handräckning för att genomföra beslut insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen.

En ledamot eller en tjänsteman som socialnämnden har förordnat bör också kunna begära handräckning

Som framgår ovan har en ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat i dag möjlighet att begära hjälp av Polismyndigheten för att genomföra beslut om vård eller omhändertagande enligt LVU. En motsvarande möjlighet föreslås i den nya lagen om omhändertagande som föreslås ska ersätta LVU. Behovet av nödvändig skyndsamhet har förts fram som skäl för att fler än socialnämnden ska ha möjlighet att begära hjälp i dessa fall (prop. 1979/80:1 Del A s. 603).

I avsnitt 7.3.8 beskrivs de skäl som kan finnas för att ett barn eller en ung person ska meddelas ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan plats som kan likställas med bostad. Syftet är att förhindra att barnet eller den unge far illa. Med beaktande av detta kan det i vissa fall vara brådskande att begära handräckning av Polismyndigheten. För att handräckning ska kunna begäras med nödvändig skyndsamhet bör, vid sidan av socialnämnden, även en ledamot eller en tjänsteman som socialnämnden har förordnat kunna begära hjälp av Polismyndigheten enligt den nya lagen.

Tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person som påträffas av polisen

Om barnet eller den unge inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig på viss plats är det inte säkert att socialnämnden är den som först får reda på det. Som *Polismyndigheten* för fram är det sannolikt att det är polisen och inte socialtjänsten som i de flesta fall kommer att träffa på de barn och unga som inte följer ett särskilt villkor om att uppe-

hålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Socialtjänstens möjlighet att agera snabbt för att få barnet eller den unge att återvända till bostaden eller den plats där han eller hon enligt beslutet ska uppehålla sig kommer således att vara begränsad. För att ett särskilt villkor av nu aktuellt slag ska ha effekt bedömer regeringen därför, liksom i promemorian, att det är av vikt att polisen får tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som påträffas i syfte att förflytta honom eller henne tillbaka till den plats där han eller hon enligt beslutet om det särskilda villkoret ska vistas.

Som anges ovan får en polisman enligt 12 § polislagen i vissa fall ta hand om någon som kan antas vara under 18 år. Ett sådant omhändertagande får bara ske under särskilda, närmast nödfallsliknande, förhållanden. En polisman kan även enligt 13 § polislagen tillfälligt omhänderta en person när det är nödvändigt för att den allmänna ordningen ska kunna upprätthållas. Mot bakgrund av de särskilda förhållanden som ska föreligga för ett omhändertagande enligt polislagen kan det antas att det i flera fall inte finns möjlighet att ingripa när en polisman påträffar ett barn eller en ung person som inte har efterlevt ett särskilt villkor om att befinna sig på en viss plats. För att polisen ska ha möjlighet att omhänderta ett barn eller en ung person som har överträtt ett beslut om ett sådant villkor behöver det, så som föreslås i promemorian, finnas en särskild reglering om detta i den nya lagen. Det bör där regleras att en polisman tillfälligt får ta hand om barn och unga som påträffas utanför bostaden eller en annan anvisad plats som kan likställas med bostad i strid med ett särskilt villkor. Det bör i det sammanhanget inte krävas att det finns någon form av risk för barnet eller den unge.

Polisen ska vid utförandet av uppgiften beakta den proportionalitetsprincip som gäller enligt 8 § polislagen. Innan polisen omhändertar barnet eller den unge ska det uteslutas att det genom andra mindre ingripande åtgärder går att få barnet eller den unge att följa det särskilda villkoret, t.ex. genom att kontakta barnets eller den unges vårdnadshavare eller att förmå den unge att självmant lämna platsen och återvända hem. Den föreslagna regleringen innebär inte att polisen aktivt ska söka efter barn och unga som omfattas av ett beslut om ett sådant särskilt villkor som nu avses, utan ger endast en möjlighet att agera i de fall dessa barn och unga påträffas av en polisman.

Tvångsåtgärder ska användas restriktivt

Så som flera remissinstanser, bl.a. *Socialstyrelsen* och *Civil Rights Defenders*, för fram är handräckning och tillfälligt omhändertagande med bistånd av polisen ett stort ingrepp i den personliga integriteten och kan väcka stor uppmärksamhet och olägenhet för barnet eller den unge. *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* anser att handräckning endast bör användas i absolut extrema situationer där inget annat alternativ finns och att andra mer relationsbyggande och motiverande insatser bör prioriteras före tvångsåtgärder.

Tvångsåtgärder måste alltid användas på ett balanserat sätt. Det följer av proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL och 8 § polislagen att en tvångsåtgärd får användas endast om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Det är även angeläget att genomförandet av en sådan åtgärd

genomförs på ett så skonsamt sätt som möjligt för den som är föremål för åtgärden och på ett sådant sätt att det inte väcker onödig uppmärksamhet. Utgångspunkten bör därför vara att åtgärderna ska vidtas utan medverkan av polisen eller annan myndighet. Först om socialnämnden kan konstatera att barnet eller den unge inte på egen hand, eller med hjälp av barnets vårdnadshavare om han eller hon är under 18 år, kan få barnet eller den unge att återvända till bostaden ska hjälp kunna begäras av Polismyndigheten. I likhet med vad som gäller för möjligheten för socialnämnden att begära handräckning i andra fall ska begäran om handräckning därför få ske först om det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan de särskilda befogenheter att använda våld eller tvång som anges i 10 och 10 a §§ polislagen behöver tillgripas, eller om det annars finns synnerliga skäl. Som flera remissinstanser tar upp, bl.a. *UNICEF Sverige*, är det viktigt att det finns förtroende och tillit till socialtjänsten. Även av den anledningen finns det därför skäl att vara restriktiv med att använda tvångsmedel som handräckning.

Kontroll av identitet

För att en polisman ska kunna genomföra en handräckning eller ett tillfälligt omhändertagande behöver polismannen kunna kontrollera om barnet eller den unge omfattas av ett särskilt villkor att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. En förutsättning för en sådan kontroll är att polismannen har information om vem barnet eller den unge är. I propositionen med förslag till polislag m.m. (prop. 1983/84:111) konstateras att det är en vedertagen uppfattning att fastän det saknas uttryckliga författningsföreskrifter om det så får en polisman, om det är nödvändigt för att en tjänsteuppgift ska kunna fullgöras, tillfråga en person som anträffas i polisverksamheten om dennes namn eller hemvist (s. 99). JO har dock framhållit att en skyldighet för en enskild att besvara en sådan fråga och en rätt för polisen att använda tvångsmedel för att fastställa någons identitet bara finns i de fall som anges i lag (se t.ex. JO 2019/20 s. 358 och där angivna hänvisningar).

Att med tvång kontrollera en persons identitet är en mycket ingripande åtgärd. Att det skulle finnas en sådan möjlighet för att kunna omhänderta ett barn eller en ung person som vistas utanför bostaden i strid med ett särskilt villkor enligt den nya lagen framstår enligt regeringen inte som proportionerligt. En jämförelse kan göras med vad som gäller vid påföljden ungdomsövervakning. Av 24 § andra stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning framgår att om den dömde bryter mot en föreskrift om inskränkningar i rörelsefriheten och påträffas av en polisman, får polismannen tillfälligt omhänderta honom eller henne. Någon rätt för polisen att med tvång kontrollera identiteten på en påträffad ungdom finns dock inte. I en sådan situation är polisen helt enkelt hänvisad till att fråga ungdomen om dennes identitet eller ta rätt på identiteten på annat sätt. Enligt regeringens bedömning bör förhållandena vara desamma i den situation som behandlas här. Det kan antas att polisen många gånger på förhand kommer att ha kännedom om barnet eller den unge i fråga.

9.4 Överlämnande av barn och unga efter ett omhändertagande

Regeringens förslag

Om det är ett barn som har omhändertagits ska barnet skyndsamt lämnas på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret. Om det inte är möjligt ska barnet överlämnas till socialnämnden.

Om det är en ung person som har omhändertagits ska han eller hon skyndsamt lämnas

- på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret, eller
- på en annan lämplig plats som möjliggör att den unge kan ta sig till den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens. I promemorian föreslås att ett barn ska överlämnas till vårdnadshavaren eller en annan person som har vård om barnet.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser yttrar sig över förslaget. *Polismyndigheten* för fram att även om ett tillfälligt omhändertagande av ett barn är avsett att pågå i högst ca sex timmar finns det utmaningar för Polismyndigheten kring hur omhändertagandet ska gå till, t.ex. var barnet ska placeras fram till dess att ett överlämnande blir möjligt och vem som ska se till att barnet stannar kvar och mår bra under tiden.

Oskarshamns kommun anser att det är önskvärt om socialtjänstens personal inte nödvändigtvis behöver delta vid handräckningen, utan att polisen själva kan genomföra den på t.ex. kvällar, nätter och helger.

Skälen för regeringens förslag

Socialnämnden har det övergripande ansvaret efter begäran om handräckning

Efter det att handräckning har begärts har socialnämnden det övergripande ansvaret för att förflyttningen av barnet eller den unge genomförs på ett lämpligt sätt. Detta ansvar är särskilt stort när det handlar om ett barn, dvs. en person under 18 år.

Oskarshamns kommun anser att det är önskvärt om socialtjänstens personal inte nödvändigtvis behöver delta vid handräckningen, utan att polisen själva kan genomföra den på t.ex. kvällar, nätter och helger. Regeringen konstaterar att den socialnämnd som begär handräckning dock förutsätts medverka under densamma när det finns behov av det (se t.ex. JO:s beslut den 16 december 2024, dnr 3377-2023 m.fl. och den 20 april 2021, dnr O 6-2020). I propositionen Transporter av frihetsberövade (prop. 2016/17:57) uttalar regeringen att det är angeläget att den

beställande myndigheten medverkar vid handräckningen för att tillgodose den enskildes behov av stöd och vård under transporten. Regeringen uttalar dock också att även om det många gånger är betydelsefullt från vårdsynpunkt att personal från den beställande myndigheten följer med under en transport, så skulle det vara alltför kategoriskt att uppställa ett generellt krav på sådan medverkan (s. 47). Eftersom bestämmelserna om handräckning och tillfälligt omhändertagande i den nya lagen rör barn och unga personer är det särskilt angeläget att personal från socialtjänsten medverkar.

Överlämnande

Syftet med ett tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person enligt förslaget i avsnitt 9.3 är att se till att barnet eller den unge följer ett särskilt villkor om att uppehålla sig på en viss plats. Den som har omhändertagit barnet eller den unge ska således hjälpa barnet eller den unge att återvända dit.

I promemorian föreslås att om omhändertagandet avser ett barn så bör barnet i första hand överlämnas till en vårdnadshavare eller en annan person som har vård om barnet. Eftersom syftet med omhändertagandet är att barnet ska återvända till den plats där barnet ska uppehålla sig enligt villkoret anser regeringen att det i stället bör framgå att barnet i första hand ska lämnas på den platsen. Förslaget kan jämföras med vad som gäller när en person som dömts till ungdomsövervakning omhändertagits av polisen på grund av att denne har överträtt en föreskrift om inskränkningar i rörelsefriheten. Om föreskriften avser en skyldighet att uppehålla sig på en särskilt angiven plats, ska polismannen enligt 24 § tredje stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning föra honom eller henne till den platsen. Detta gäller oavsett om han eller hon är myndig (prop. 2019/20:118 s 87). Om inte vårdnadshavaren eller annan som ansvarar för barnet uppsikt finns på platsen behöver polisen göra en bedömning utifrån barnets ålder och mognad om barnet ändå kan lämnas på platsen. Barnets bästa ska vara avgörande. Om det inte är möjligt att lämna barnet på den plats där han eller hon ska uppehålla sig, t.ex. för att det inte finns en ansvarig vuxen där, bör företrädare för ansvarig socialnämnd kontaktas. Ansvarig socialnämnd bör i de allra flesta fall även kontaktas om barnet påträffas tillsammans med föräldrarna eller vårdnadshavarna. Företrädare för socialnämnden kan exempelvis vara socialjouren. Även en omhändertagen person som är har fyllt 18 år bör lämnas på den plats där han eller hon enligt det särskilda villkoret är anvisad att uppehålla sig. Polisen bör dock i dessa fall även få lämna den unge på en annan lämplig plats varifrån den unge kan ta sig till den plats där han eller hon enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig (jfr 24 § tredje stycket lagen om verkställighet av ungdomsövervakning).

Ett tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person bör pågå under så kort tid som möjligt. Det är viktigt bl.a. mot bakgrund av att det inte bör införas möjligheter att ta barnet eller den unge i förvar. Ett överlämnande bör därför ske skyndsamt. Förhållandena i det enskilda fallet, barnets eller den unges ålder och dennes möjligheter att ta vara på sig själv bör beaktas vid bedömningen av hur lång tid som det är absolut nödvändigt att omhändertagandet pågår. Proportionalitetsprincipen i 8 § polislagen

ska beaktas. *Polismyndigheten* för fram att även om ett tillfälligt omhändertagande av ett barn är avsett att pågå i högst ca sex timmar finns det utmaningar för Polismyndigheten kring hur omhändertagandet ska gå till, t.ex. var barnet ska placeras fram till dess att ett överlämnande blir möjligt och vem som ska se till att barnet stannar kvar och mår bra under tiden. Eftersom ett överlämnande ska ske skyndsamt och personal från socialtjänsten kommer att medverka så delar inte regeringen Polismyndighetens oro kring den praktiska hanteringen vid det tillfälliga omhändertagandet.

9.5 Uppgifts- och upplysningsskyldighet vid handräckning och tillfälligt omhändertagande

Regeringens förslag

Den som begär handräckning ska lämna Polismyndigheten de uppgifter om barnet eller den unge och en närstående till honom eller henne som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

När Polismyndigheten har omhändertagit ett barn eller en ung person som har påträffats ska myndigheten genast upplysa socialnämnden om det.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslagen.

Skälen för regeringens förslag

Skyldighet att lämna uppgifter till Polismyndigheten vid begäran om handräckning

När Polismyndigheten ska bistå en socialnämnd med att omhänderta och förflytta barnet eller den unge behövs vissa uppgifter för att åtgärden ska kunna genomföras och planeras. I propositionen Transporter av frihetsberövade (prop. 2016/17:57) anges att utgångspunkten är att handräckning bara ska begäras undantagsvis och när det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att våld eller tvång behöver tillgripas eller när det annars finns synnerliga skäl. Det innebär att de personer som ska komma i fråga för handräckning som regel inte kan förväntas medverka frivilligt. För att den verkställande myndigheten ska kunna göra en riskbedömning samt kunna planera och genomföra handräckningsåtgärden på ett ändamålsenligt sätt är det avgörande att myndigheten har tillräcklig information om den person som åtgärden avser (s. 59).

De uppgifter som behövs, såsom namn, adressuppgifter och eventuella andra kontaktuppgifter liksom även uppgiften att en enskild överhuvudtaget förekommer hos socialtjänsten, omfattas i de flesta fall av sekretess hos socialnämnden, vilket framgår av 26 kap. 1 § offentlighets- och

sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL. Sekretess hindrar dock inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldigheten följer av lag eller förordning (10 kap. 28 § OSL). Det bör därför i den nya lagen regleras att den socialnämnd som har gjort en begäran om handräckning ska lämna Polismyndigheten de uppgifter om barnet eller den unge och närstående till honom eller henne som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden. En sådan reglering motsvarar den sekretessbrytande bestämmelse som finns i 43 b § LVU. En motsvarande bestämmelse finns i 20 kap. 4 § den nya lagen om omhändertagande som föreslås ska ersätta LVU.

Upplysningsskyldighet till socialnämnden när ett barn eller ung person har påträffats och omhändertagits

När ett barn eller en ung person som påträffas av en polisman omhändertas med stöd av den bestämmelse som föreslås i avsnitt 9.3 har barnet eller den unge överträtt ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. För att den ansvariga socialnämnden ska kunna vidta åtgärder med anledning av barnets eller den unges bristande efterlevnad av villkoret är det viktigt att Polismyndigheten, utan hinder av sekretess, kan underrätta nämnden om att ett tillfälligt omhändertagande har gjorts.

I samband med vissa tillfälliga omhändertaganden av ett barn kan det tänkas att situationen är sådan att Polismyndigheten bedömer att det finns skäl att göra en anmälan om oro enligt 19 kap. 1 § SoL. Enligt den bestämmelsen är vissa myndigheter och dess anställda skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Anmälningsskyldigheten, som endast avser barn, kräver således att anmälaren gör en bedömning av om situationen är av sådant slag att barnet riskerar att fara illa. En sådan anmälningsskyldighet kommer följaktligen inte att aktualiseras i samtliga fall när ett barn eller en ung person omhändertas med stöd av bestämmelsen i den nya lagen. För att garantera att socialnämnden får uppgifter om att ett barn eller en ung person har överträtt det särskilda villkoret bör det därför i den nya lagen regleras en att Polismyndigheten är skyldig att underrätta berörd socialnämnd om att ett barn eller en ung person har omhändertagits. En sådan upplysningsskyldighet innebär att eventuella sekretesshinder som annars skulle hindra informationsutbytet undanröjs (jfr 10 kap. 28 § OSL).

Enligt regeringen bör informationen om att ett tillfälligt omhändertagande har skett komma socialnämnden tillhanda så fort som möjligt. Polismyndigheten bör därför underrätta berörd socialnämnd genast när ett barn eller en ung person har tillfälligt omhändertagits.

10 Åtgärder när beslut inte följs

10.1 Socialnämnden ska få förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite

Regeringens förslag

Socialnämnden ska få förena ett beslut om insatser till vårdnadshavare med vite.

Vite ska inte få förvandlas till fängelse.

Regeringens bedömning

Beslut till vårdnadshavare om särskilda villkor och beslut om insatser till eller särskilda villkor för barn och unga bör inte få förenas med vite.

Promemorians förslag och bedömning

Förslagen och bedömningen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag och bedömning. I promemorian lämnas inget förslag om att vite inte ska få förvandlas till fängelse.

Remissinstanserna

En majoritet av remissinstanserna som yttrar sig avstyrker eller är negativa till förslaget om vite, däribland *Socialstyrelsen*, *Stockholms kommun* och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*). Socialstyrelsen anser att det inte är en lämplig eller ändamålsenlig konsekvens att förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite. *Kammarrätten i Stockholm*, *Umeå kommun* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* för fram att det är svårt att se vilken effekt ett vite skulle ha. *Göteborgs universitet* anser att det saknas evidens för att vite leder till förbättrad efterlevnad av socialtjänstens beslut.

Flera remissinstanser anser att förslaget inte går i linje med socialtjänstlagens intentioner med betoning på frivillighet och förebyggande arbete, däribland *Södertälje kommun*, *Barnens rätt i samhället* (*Bris*) och *Länsstyrelsen i Västra Götalands län*. *Linköpings universitet* (*Barnafrid*) för fram att förtroende och tillit till socialtjänstens arbete är viktiga förutsättningar för att kunna lyckas med förebyggande arbete. *Unicef Sverige* för fram att förslaget kan skapa en misstro till socialtjänsten och att vårdnadshavare undandrar sig från att söka hjälp.

Flera remissinstanser, bl.a. *Föreningen Sveriges socialchefer*, *Södertälje* och *Sundsvalls kommuner* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, för fram att anledningen till att föräldrar inte deltar i en insats i många fall beror på att föräldern inte förmår eller av olika omständigheter inte kunnat delta i insatsen. Bland annat *Stockholms kommun* anser att anledningen till att vårdnadshavare inte vill ta emot insatser ofta handlar om att vårdnadshavaren inte har rätt förutsättningar och att det krävs andra metoder och arbetssätt för att få dem att ta emot stöd. *Autism Sverige* och *Riksförbundet*

FUB motsätter sig förslaget och anser att föräldrar med funktionsnedsättning inte bör kunna vitesföreläggas.

Flera remissinstanser som är negativa anser att situationen för socioekonomisk utsatta familjer riskerar att förvärras ytterligare, t.ex. *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Bollnäs* och *Eskilstuna kommuner* och *Barnrättsbyrån*. *Rädda barnen* och Unicef Sverige för fram att just socioekonomisk utsatthet är en av anledningarna till att såväl barn som vuxna är i behov av stöd från socialtjänsten. *SOS Barnbyar* framhåller att vitesföreläggande riskerar att slå hårdast mot ekonomisk utsatta grupper även om vitesbeloppet föreslås kunna justeras med hänsyn till vårdnadshavarens ekonomiska förutsättningar.

Några remissinstanser, bl.a. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* och Institutet för mänskliga rättigheter, anser att vite inte är förenligt med barnets bästa. Remissinstanserna anser att det finns risk att barnet upplever skuld över vitet då grunden för det är barnets situation. SKR för fram att en press på vårdnadshavarna kan ytterligare försämra vårdnadshavarens förutsättningar i den dagliga omsorgen och innebära risker för barnet och eventuella syskon. SOS Barnbyar och *Region Blekinge* saknar en analys av vad ett vitesföreläggande kan få för konsekvenser för eventuella syskon i familjen.

Några remissinstanser tillstyrker eller är positiva till förslaget, däribland *Markaryds* och *Nässjö kommuner*. *Västra Götalandsregionen* förstår svårigheterna med att hitta en lämplig åtgärd för att markera vårdnadshavarnas ansvar och roll och säkra barnets rättigheter. *Förvaltningsrätten i Falun* anser att det saknas skäl för att undanta beslut om särskilda villkor från möjligheten att förenas med vite. *Ystads tingsrätt* tillstyrker förslaget delvis men noterar att socialnämnden inte har någon skyldighet att ansöka hos förvaltningsrätten om utdömande av vite vilket kan innebära en risk att olika socialnämnder behandlar lika fall olika. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* tillstyrker förslaget delvis men anser att det finns en risk för godtycklighet vid bedömningar hos olika socialnämnder. *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* anser att om vite införs så behöver det följas upp och utvärderas.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Det är viktigt att socialnämndens beslut efterlevs

Tidiga och träffsäkra insatser är viktiga för att förebygga att barn och unga utvecklas ogynnsamt och för att förhindra att destruktiva beteenden befästs och blir långvariga. Det handlar om såväl tidigt förebyggande arbete som möjligheter för socialnämnden att ge stöd och skydd till barn i riskzon eller i kriminalitet. Genom att ge stöd och skydd till barn och unga, som involverar barns vårdnadshavare, innan de utvecklas ogynnsamt kan en sådan negativ utveckling brytas och behov av mer ingripande åtgärder, såsom en placering av barnet eller den unge utanför det egna hemmet, undvikas. Befogenheterna för socialnämnden som föreslås i avsnitt 6.2 och 7.3 att besluta om insatser till och särskilda villkor för barn och unga när samtycke saknas syftar till att stärka skyddet och stödet för barn och unga. För att syftet ska uppnås är det viktigt att socialnämndens beslut följs. De flesta vårdnadshavare, barn och unga tar frivilligt del av det stöd som socialnämnden erbjuder. Som framgår av avsnitt 4.4 är det dock en

stor andel vårdnadshavare, barn och unga som inte samtycker till insatser. Även när en vårdnadshavare inte tar emot det stöd som socialnämnden bedömer att de är i behov av i sin föräldraroll finns det en risk för att barnet far illa. I avsnitt 4.4 redogör regeringen för olika anledningar till att ett erbjudet stöd inte tas emot.

Regeringen anser att socialnämnden har behov av nya verktyg för att säkra en god efterlevnad av beslut enligt den nya lagen. Som framgår av avsnitt 5.1 anger också flera socialnämnder att en förklaring till den begränsade användningen av förebyggande insatser utan samtycke enligt 22 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, är att det saknas sanktionsmöjligheter.

Vite kan bidra till bättre efterlevnad av beslut

Vite är ett påtryckningsmedel för att förmå den som omfattas att vidta en viss åtgärd eller avstå från ett visst handlande. I lagen (1985:206) om viten, här benämnd viteslagen, finns allmänna bestämmelser om vite. Av 1 § viteslagen framgår att lagen gäller viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter.

Av 2 § viteslagen följer att ett vitesföreläggande ska vara riktat till en eller flera namngivna fysiska eller juridiska personer (adressater). Om föreläggandet innebär en skyldighet för adressaten att vidta en viss åtgärd, ska det av föreläggandet framgå vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist åtgärden ska vidtas. Av 3 § vitelagen framgår att vitesbeloppet ska fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt kan förmå denne att följa föreläggandet som är förenat med vite. När ett belopp bestäms bör myndigheterna uppmärksamma bl.a. den enskildes inkomst- och förmögenhetsförhållanden, försörjningsplikt och sysselsättning (jfr NJA 1991 s. 200). Ett vite ska bestämmas till ett sådant belopp att det kan antas att den enskilde följer föreläggandet samtidigt som hänsyn ska tas till ekonomiska förhållanden och andra omständigheter som är kända (prop. 1984/85:96 s. 26). Enligt 4 § viteslagen får vite, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna, föreläggas som löpande vite. Vitet bestäms då till ett visst belopp för varje tidsperiod av viss längd under vilken föreläggandet inte har följts eller, om föreläggandet avser en återkommande förpliktelse, för varje gång adressaten underlåter att fullgöra denna. Enligt 6 § viteslagen prövas frågor om utdömande av vite som huvudregel av en förvaltningsrätt på ansökan av den myndighet som har utfärdat vitesföreläggandet. Beslutsmyndigheten kan välja om ansökan om utdömande av vite ska göras eller inte. Det finns inte några i lag angivna riktlinjer för när en ansökan om utdömande av ett vite ska göras utan myndigheten får i varje enskilt fall bestämma vilka faktorer som ska vara vägledande. Vid denna bedömning ingår lämplighets- och skälighetsöverväganden. Myndigheten kan exempelvis beakta hur den enskilde har betett sig (jfr Lavin, R., Viteslagstiftningen – en kommentar, 2025-01-08 [JUNO]).

Ett exempel på när ett föreläggande riktat till en vårdnadshavare får förenas med vite är bestämmelserna om skolplikt i skollagen (2010:800). Enligt 7 kap. 20 § skollagen ska den som har vårdnaden om ett skolpliktigt barn se till att barnet fullgör sin skolplikt. Av 7 kap. 23 § skollagen

framgår att om en skolpliktig elev inte fullgör sin skolgång och detta beror på att elevens vårdnadshavare inte har gjort vad denne är skyldig att göra för att så ska ske, får hemkommunen förelägga elevens vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter. Ett sådant föreläggande får förenas med vite. Ett beslut om föreläggande gäller omedelbart om inte annat beslutas.

Södertälje och *Sundsvalls kommuner* uppger att möjligheten till vitesföreläggande enligt skollagen används i mycket liten omfattning. Enligt Södertälje kommun är det andra faktorer än hotet om ekonomisk bestraffning som avgör om en vårdnadshavare tar till sig beslutet eller inte. Som regeringen konstaterade i propositionen om en ny skollag m.m. (prop. 1985/86:10 s. 49) saknar ett vitesföreläggande inte praktisk betydelse även om möjligheten används i begränsad omfattning.

Socialnämnden bör få förena ett beslut om insatser till vårdnadshavare med vite

Regeringen föreslår i avsnitt 6.1 att socialnämnden under vissa omständigheter ska få besluta att en vårdnadshavare ska delta i en eller flera insatser. Ett sådant beslut innebär ett åliggande för vårdnadshavaren att delta i den insats som beslutet gäller, och utgör därmed ett föreläggande i den mening som avses i viteslagen. Enligt regeringens mening kan en ordning som innebär att vårdnadshavare kan drabbas av vite om de inte följer socialnämndens beslut leda till att besluten följs i högre utsträckning. Erfarenheter från Danmark visar på att föräldraföreläggande förenade med ekonomiska konsekvenser leder till att vårdnadshavare följer föräldraföreläggandet och genomför de beslutade insatserna på grund av det överhängande hotet om sanktioner (Ankestyrelsen, Kommunernes brug af forældrepålæg og børne- og ungepålæg, 2023, s. 58–60).

Enligt regeringen är vite ett effektivt påtryckningsmedel samtidigt som det erbjuder flexibilitet i det enskilda fallet. Exempelvis ska vite fastställas till ett belopp som bedöms lämpligt med beaktande av den enskildes ekonomiska förhållanden. Detta medför att vårdnadshavare som har en mer ansträngd ekonomisk situation kan få ett lägre vitesbelopp fastställt medan en vårdnadshavare som har det bättre ekonomiskt ställt kan få ett högre vitesbelopp fastställt. Skillnaderna mellan hur hårt vitet drabbar den som befinner sig i en ekonomiskt utsatt situation jämfört med den som har det bättre ekonomiskt ställt kan på detta sätt jämnas ut. Det finns dessutom utrymme för flexibilitet i bedömningarna om ett beslut ska förenas med ett vitesföreläggande samt om myndigheten ska ansöka om utdömande av vitet i en situation när den enskilde inte har efterlevt ett sådant beslut. Även dessa omständigheter bidrar till att ett vite inte medför ett oskäligt resultat för den enskilde.

Enligt regeringen bör det därför, så som förslås i promemorian, finnas en möjlighet för socialnämnden att förena ett beslut om insatser enligt den nya lagen till vårdnadshavare med vite. Utformningen av insatserna och besluten innebär att det kommer att kunna kontrolleras om vårdnadshavaren har fullgjort det som ankommer på honom eller henne (se nedan om krav på beslutets innehåll). Som framgår nedan gör regeringen en annan bedömning avseende beslut om särskilda villkor.

Några remissinstanser, bl.a. *Kammarrätten i Stockholm*, anser att det är svårt att se vilken effekt ett vite skulle ha. Andra remissinstanser som

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet och *Göteborgs universitet* för fram att det saknas evidens för att ett vite leder till förbättrad efterlevnad av beslutet. I likhet med vad *Borås kommun* för fram anser regeringen att ett vitesföreläggande har ett viktigt signalvärde genom att det betonar betydelsen av att ett beslut efterlevs. Regeringen anser att möjligheten att förena ett beslut med vite kan leda dels till att fler vårdnadshavare deltar frivilligt i insatser enligt socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, dels till en ökad benägenheten att följa socialnämndens beslut om insatser som har beslutats utan den berörda personens samtycke.

Regeringen delar Juridiska fakulteten vid Lunds universitets uppfattning att det vanligtvis krävs goda relationer mellan socialnämnden och vårdnadshavaren för att uppnå bra effekter. *Barnrättsbyrån, Borås kommun* och *Umeå universitet* anser dock att det är svårt att se hur ett vite kommer att bidra till motivation och förändring hos vårdnadshavaren. Regeringen konstaterar att vitet ska fungera som påtryckningsmedel för att få vårdnadshavaren att delta i de insatser som socialnämnden anser är nödvändiga. När vårdnadshavaren väl deltar i en insats är det möjligt att vårdnadshavaren upptäcker fördelarna med insatsen vilket i sin tur kan leda till att han eller hon blir mer mottaglig, samarbetsvillig och får bättre insikt i barnets problematik. Erfarenheter från Danmark visar att vitesföreläggande i vissa fall kan fungera som ögonöppnare för vårdnadshavare och få positiva effekter i fråga om vårdnadshavares motivation (Ankestyrelsen, Kommunernes brug af forældrepålæg og børne- og ungepålæg, 2023, s. 58–60). I promemorian framgår också att vissa kommuner har bekräftat att en sådan effekt är tänkbar (promemorian avsnitt 7.4.2).

Socialnämndens beslut om särskilda villkor för en vårdnadshavare bör inte få förenas med vite

Regeringen förslår i avsnitt 7.2 att när en socialnämnd med stöd av den nya lagen har beslutat att ett barns vårdnadshavare ska delta i en insats ska nämnden också få besluta att vårdnadshavaren ska följa ett eller flera särskilda villkor. De särskilda villkoren får avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg. I samma avsnitt gör regeringen bedömningen att särskilda villkor bör kunna beslutas i de fall där vårdnadshavaren, som ett komplement till beslut om insatser, har behov av tydliga och konkreta instruktioner om det som behöver göras i fråga om den dagliga omsorgen om barnet. Socialnämnden bör därmed kunna besluta om särskilda villkor som kopplar till barnets närvaro i skolan, deltagande i fritidsaktiviteter eller rutiner i hemmet. Enligt *Förvaltningsrätten i Falun* skulle en möjlighet för socialnämnden att förena ett beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare med vite kunna antas bidra till en högre grad av efterlevnad och ett bättre genomslag. Regeringen delar den bedömningen.

Enligt förvaltningsrätten saknas det skäl att undanta beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare från möjligheten att förenas med vite. Mot bakgrund av de typer av krav som de särskilda villkoren ska få avse kommer de dock i vissa fall att vara svårbedömda och kunna ge upphov till olika tolkningar. Det kan uppstå gränsdragningsfrågor där det kan vara svårt för vårdnadshavaren att avgöra vad som krävs för att det särskilda villkoret ska anses uppfyllt. Det kan även uppstå liknande gränsdragnings-

frågor när det gäller socialnämndens kontroll av efterlevnaden. I vissa fall kommer det överhuvudtaget att vara svårt att kontrollera om vårdnadshavaren har fullgjort det som ankommer på honom eller henne enligt det särskilda villkoret. Även om ett vite inte kommer att kunna dömas ut av domstol om det särskilda villkoret inte är tillräckligt precist utformat anser regeringen att framför allt de svårigheter som kan uppstå i förhållandet mellan vårdnadshavare och socialnämnd utgör skäl för att inte införa en möjlighet för socialnämnden att förena beslut om särskilda villkor med vite.

Till skillnad från *Kristianstads kommun* anser regeringen inte att detta behöver leda till otydligheter och gränsdragningsproblem när både insatser och villkor är aktuella i samma familj. Det blir upp till socialnämnden att förklara att det är enbart är i samband med insatser till vårdnadshavare som socialnämnden kan förena beslutet med vite.

Ett beslut om insatser till eller särskilda villkor för barn och unga bör inte få förenas med vite

I promemorian lämnas inget förslag och görs inga överväganden om en möjlighet att förena ett beslut om insatser till eller särskilda villkor för ett barn enligt den nya lagen med ett vitesföreläggande riktat till vårdnadshavaren. Ingen remissinstans har heller lyft frågan. Oavsett inställning i frågan kan det konstateras att det saknas beredningsunderlag för att i detta lagstiftningsärende föreslå en sådan möjlighet.

Beslut riktade till unga mellan 18–20 år skulle kunna förenas med vite eftersom dessa inte är minderåriga. Regeringen delar dock bedömningen som görs i promemorian om att unga personer är en utsatt grupp. De är myndiga och har inte längre vårdnadshavare som agerar å deras vägnar eller har en skyldighet att ingripa för att skydda eller stötta dem. Samtidigt har personer i denna åldersgrupp i många fall ett lika stort behov av stöttning från trygga vuxna som någon som befinner sig strax under myndighetsåldern. Unga har därtill ofta en osäker ekonomisk situation eller begränsad inkomst då de ännu inte har hunnit etablera sig på arbetsmarknaden eller kanske studerar. Att drabbas av en ekonomisk sanktion skulle därför kunna få negativa ekonomiska följder för en ung person. Regeringen anser mot denna bakgrund och med beaktande av insatsens syfte att beslut riktade till unga inte bör få förenas med vite. Det är i det fallet inte tillräckligt att den enskildes individuella förhållanden beaktas vid bedömningen av om vite ska föreläggas.

Regeringen anser dock att det finns behov av påtryckningsmedel även för att få barn och unga att följa socialnämndens beslut och föreslår därför i avsnitt 10.2 att barn och unga ska kallas till ett samtal hos socialnämnden med syfte att få barn och unga att följa beslutet.

Vitesföreläggande bör vara en befogenhet inte en skyldighet

I likhet med vad som föreslås i promemorian anser regeringen att socialnämnden bör ha en möjlighet att förena ett beslut om insatser till vårdnadshavare med vite, inte en skyldighet. *SOS barnbyar* anser att det öppnar upp för rättsosäkerhet och otydlighet. *Ystad tingsrätt* och *Länsstyrelsen i Östergötland* för fram att det finns en risk att olika socialnämnder behandlar lika fall olika. Utgångspunkten bör givetvis vara att

lika fall behandlas på samma sätt. Regeringen anser dock att även om det finns en risk för att socialnämnderna kan komma att bedöma lika fall olika så är det viktigt att det finns en flexibilitet i processen. Det behöver vara möjligt att beakta vårdnadshavarnas olika förutsättningar vid bedömningen av om vite ska föreläggas. Det finns även behov av att kunna beakta barnets och övriga familjemedlemmars situation och konsekvenserna för dessa. Det bör därför vara en befogenhet och inte en skyldighet för socialnämnden att i det enskilda fallet bedöma om det behövs ett vitesföreläggande för att få den berörda vårdnadshavaren att följa det tvingande beslutet.

Vite får bara föreläggas om det är nödvändigt, lämpligt och proportionerligt

Av 2 § andra stycket viteslagen framgår att vite inte får föreläggas om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig möjlighet att följa föreläggandet. Socialnämnden behöver därför göra en bedömning om vårdnadshavaren har faktisk och rättslig möjlighet att följa ett föreläggande om vite. Dessutom följer av proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL, att ett vitesföreläggande måste kunna antas leda till det avsedda resultatet. Vitesföreläggandet får dessutom inte vara mer långtgående än vad som behövs och får bara vidtas om det avsedda resultatet står i rimligt förhållande till de olägenheter som kan antas uppstå för den som föreläggandet riktas mot. (Se även avsnitt 5.3.)

Socialnämnden behöver således i ett första steg i det enskilda fallet göra en bedömning av om det är lämpligt att förena ett beslut om insatser med vite. Som flera remissinstanser tar upp kan det finnas olika bakomliggande orsaker som bidrar till att vårdnadshavaren inte förmår eller inte är motiverad att ta emot det stöd som erbjuds. Några remissinstanser, bl.a. *Stockholms kommun, Föreningen Sveriges socialchefer* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, anser att de bakomliggande orsakerna till att en vårdnadshavare inte följer ett beslut gör vitesförelägganden verkningslösa. *Autism Sverige* och *Riksförbundet FUB* anser att föräldrar med funktionsnedsättning inte ska kunna vitesföreläggas. I likhet med remissinstanserna konstaterar regeringen att vårdnadshavare kan ha varierande förutsättningar att ta emot det stöd som erbjuds. I avsnitt 6.1.1. gör regeringen bedömningen att målgruppen för socialnämndens beslut om insatser till vårdnadshavare enligt den nya lagen inte bör avgränsas. Enligt regeringen bör det heller inte göras undantag för vissa grupper när det gäller möjligheten att förelägga vid vite. Vid bedömningen av om ett beslut om insatser ska förenas med vite kan hänsyn tas till förhållandena i det enskilda fallet.

Socialnämnden ska även göra en bedömning av om det är nödvändigt att förena ett beslut om insatser med vite. Eftersom frivillig medverkan enligt regeringens förslag i avsnitt 5.3 ska bedömas vara uttömd innan beslut om insatser fattas enligt den nya lagen talar det för att det i många fall kan anses vara nödvändigt att förena beslutet med vite. Det behöver dock göras en bedömning i varje enskilt fall. Om en vårdnadshavare kan antas delta i en beslutad insats trots att han eller hon inte har samtyckt till den kan socialnämnden normalt sett låta bli att förelägga vite. Vilken inställning

vårdnadshavaren har haft vid tidigare kontakter med socialnämnden kan då bli av avgörande betydelse. Vid en sådan bedömning kan socialnämnden även beakta om vårdnadshavaren har följt tidigare beslut och om vårdnadshavaren på något sätt har försökt att genomföra insatsen.

Som framgår ovan får åtgärder vidtas endast om det avsedda resultatet står i rimligt förhållande till de olägenheter som kan antas uppstå för den som åtgärden riktas mot. Kravet på rimlighet innebär att det inte får föreligga ett klart missförhållande mellan socialnämndens vitesföreläggande och den belastning som det skulle medföra för vårdnadshavaren. Som *Kristianstad kommun* för fram måste sanktioner vara rimliga i relation till de brister som konstaterats. Det behöver däremot i detta sammanhang också beaktas att det är av största vikt att ett beslut om insatser till vårdnadshavare efterlevs då syftet är att skydda barnet. Ett vite är ett påtryckningsmedel som ytterst syftar till att vara ett skydd för barnet. Intresset av att skydda ett barn väger enligt regeringen tungt.

Barnets bästa är avgörande

Syftet med vite som påtryckningsmedel i de nu aktuella fallen är att förmå vårdnadshavaren att genomföra de insatser som socialnämnden anser är nödvändiga för att förebygga och förhindra att barnet far illa. Det är viktigt att poängtera att möjligheten att förena ett beslut med vite är till för att skydda och stödja barnet.

Några remissinstanser, bl.a. *Länsstyrelsen i Västerbotten* och *Institutet för mänskliga rättigheter*, för fram att vite inte är förenligt med barnets bästa. Remissinstanserna anser att det finns risk för att barnet upplever skuld eftersom grunden för vitet är barnets situation. *SKR* för fram att en press på vårdnadshavaren kan ytterligare försämra hans eller hennes förutsättningar i den dagliga omsorgen och innebära risker för barnet och eventuella syskon. Även *SOS barnbyar* och *Region Blekinge* berör frågan om vad ett vitesföreläggande kan få för konsekvenser för eventuella syskon i familjen. I avsnitt 5.3 föreslår regeringen att det ska införas en bestämmelse i den nya lagen om att vid beslut och andra åtgärder enligt lagen ska det som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande. Vid bedömningen av om ett beslut om insatser till vårdnadshavare ska förenas med vite behöver socialnämnden ta ställning till hur barnets situation kan påverkas av ett vitesföreläggande. Bedömningen bör exempelvis omfatta vilka eventuella risker ett sådant beslut skulle kunna medföra för barnet, t.ex. om barnet riskerar att bestraffas för beslutet. Även eventuella syskons situation behöver tas med i bedömningen. Socialnämnden behöver därför göra en helhetsbedömning av barnets och eventuella syskons situation.

Vitesbelopp ska bestämmas utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet

Enligt 3 § viteslagen ska vite fastställas till ett belopp som med hänsyn till vad som är känt om adressatens ekonomiska förhållanden och till omständigheterna i övrigt kan antas förmå honom eller henne att följa det föreläggande som är förenat med vitet. Av bestämmelsen följer att vitesbeloppet ska bestämmas till en sådan storlek att det kan antas bryta den enskildes motstånd. Myndigheten ska därmed anpassa beloppet efter styrkan hos den enskildes motstånd. Ofta får myndigheten i sin bedömning

utgå från hur den enskilde betett sig vid de kontakter som myndigheten tidigare haft med honom eller henne i ärendet (jfr Lavin, R., Viteslagstiftningen – en kommentar, 2025-01-08 [JUNO]). Som konstaterats ovan är det viktigt att ett beslut om insatser enligt den nya lagen följs eftersom insatserna syftar till att skydda barnet. Socialnämnden ska därför bestämma vitesbeloppet med hänsyn till vårdnadshavarens ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt som kan antas förmå vårdnadshavaren att följa beslutet.

Flera remissinstanser, bl.a. *Länsstyrelserna i Västernorrland* och *Västerbotten*, *Unicef Sverige* samt *Eskilstuna* och *Bollnäs kommuner*, för fram att beslut om vite kommer att drabba familjer i ekonomisk utsatthet och att situationen för socioekonomiskt utsatta familjer och barn riskerar att förvärras ytterligare. Regeringen har förståelse för oron som lyfts av remissinstanserna. Som konstaterats ovan ska socialnämnden i varje enskilt fall göra en bedömning om det finns skäl att förena ett beslut med vite. Om socialnämnden kommer fram till att ett beslut om insatser ska förenas med vite ska vitet fastställas till ett belopp som bedöms lämpligt i det enskilda fallet med beaktande av bl.a. den enskildes ekonomiska förhållanden. När ett belopp bestäms bör socialnämnden uppmärksamma bl.a. den enskildes inkomst- och förmögenhetsförhållanden, försörjningsplikt och sysselsättning (jfr NJA 1991 s. 200). Dessutom finns det utrymme för flexibilitet i frågan om socialnämnden sedan ska ansöka om utdömande av vitet i en situation när en vårdnadshavare inte har efterlevt ett sådant beslut. Dessa omständigheter bidrar enligt regeringen till att vite inte medför ett oskäligt resultat för vårdnadshavare och deras barn.

Frivillighet, samarbete och motivationsskapande är grundläggande för socialtjänstens arbete

Flera remissinstanser, däribland *Göteborgs* universitet, *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms universitet*, *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), *Barnafrid* och *Rädda barnen,* anser att förslaget om vite går emot intentionerna i socialtjänstlagen och att det strider mot socialtjänstens värdegrund. *Barnrättsbyrån* och *Vision* betonar behovet av stöd snarare än sanktioner. Regeringen konstaterar att även om socialnämndens befogenheter förenas med en möjlighet att förelägga vite är socialnämnden skyldig att i första hand fortsatt arbeta för att motivera enskilda att ta emot de insatser som behövs på frivillig väg. Den nya lagen är ett komplement till socialtjänstlagen. Som framgår av avsnitt 5.3 föreslår regeringen att det ska framgå av den nya lagen att insatser i första hand ska ges med samtycke enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen. För att insatser ska kunna beslutas enligt den nya lagen är det därmed en förutsättning att möjligheterna till frivillig medverkan bedömas vara uttömda. Det är först i det skedet som insatser enligt den nya lagen tillsammans med ett eventuellt vitesföreläggande kan bli aktuellt. Enligt regeringen påverkas inte intentionerna i socialtjänstlagen av möjligheten att förena ett beslut med vite enligt den nya lagen. Även när ett beslut om insatser enligt lagen har fattats ska socialnämnden fortsätta sitt arbete med att motivera den enskilde att ta emot insatserna på frivillig grund.

Maskrosbarn, Rädda barnen och *Unicef Sverige* befarar att vitesförelägganden kommer skapa en känsla av oro, misstro och motvilja mot

socialtjänsten. Regeringen har förståelse för oron att det finns en risk för att ett föreläggande om vite kan påverka samarbetet med vissa vårdnadshavare. Regeringen konstaterar dock att möjligheten att förena ett beslut om insatser med vite ytterst syftar till att säkerställa skyddet för barnet. I förlängningen kan det leda till att socialnämnden inte behöver fatta mer ingripande beslut mot barnet, t.ex. i form av omhändertagande med tvång. Att vårdnadshavaren efter påtryckningar med vitesföreläggande deltar i en insats kan också innebära en möjlighet att få kontakt och skapa en relation med vårdnadshavaren. På så sätt kan föreläggandet om vite få långsiktiga effekter.

Beslutets innehåll

Som anges ovan framgår det av 2 § viteslagen hur ett vitesföreläggande ska vara utformat. Ett vitesföreläggande ska vara riktat till en eller flera namngivna personer. Om föreläggandet innebär att adressaten har en skyldighet att vidta en viss åtgärd ska det tydligt framgå vad den som föreläggs ska göra och vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist som åtgärden ska vidtas.

När en socialnämnds beslut om insatser förenas med ett vite måste det således vara tydligt vilken insats som avses och vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist som vårdnadshavaren senast ska ha genomfört insatsen. Som framgår av avsnitt 13.6 föreslår regeringen att det i beslutet ska specificeras vilken insats som avses och att beslutet ska vara tidsbegränsat. Detta lägger grunden för att besluten om insatser till vårdnadshavare kommer att ha en sådan utformning att de uppfyller kraven i viteslagen. Det åligger dock socialnämnden i varje enskilt fall när det är aktuellt att säkerställa att beslutet kan ligga till grund för vite.

Kammarrätten i Stockholm anger att socialsekreterare kan antas ha svårt att t.ex. bedöma om det finns rättsliga förutsättningar för vite och att skriva vitesförelägganden som uppfyller de krav som ställs enligt viteslagen och praxis. Regeringen delar inte kammarrättens farhåga. Även om det är en ny befogenhet för socialnämnden att kunna förena ett beslut med vite så finns det inte anledning att tvivla på att socialnämnderna har förutsättningar att klara av det. Det finns även möjlighet att ta fram metodstöd för att underlätta förfarandet med vitesförelägganden.

Socialnämnden kan ansöka om utdömande av vite

Av 6 § viteslagen följer att frågor om utdömande av vite som utgångspunkt prövas av förvaltningsrätt på ansökan av den myndighet som har utfärdat vitesföreläggandet. En ansökan om vite görs hos den förvaltningsrätt inom vars domkrets myndigheten är belägen. När tidsfristen i beslutet om insatser har passerat måste socialnämnden bedöma om vårdnadshavaren har följt beslutet eller om det finns anledning att ansöka om utdömande av vitet.

Malmö kommun anser att det finns en risk för att socialtjänsten i slutändan inte kommer att ansöka om att få vite utdömt. Eftersom det ofta rör sig om familjer i utsatta situationer är det enligt kommunen sannolikt inte lämpligt eller möjligt att göra en sådan ansökan. Malmö kommun anser att en ansökan om utdömande av vite kan leda till att samarbetet med vårdnadshavaren försvåras och det medför dessutom en ökad handlägg-

ning och administration för socialnämnden. Regeringen konstaterar att socialnämnden i varje enskilt fall behöver bedöma om ansökan om utdömande av vite ska göras eller inte. Vid bedömningen om ansökan om utdömande av vite ska göras ingår lämplighets- och skälighetsöverväganden. Socialnämnden kan exempelvis beakta hur vårdnadshavaren har uppträtt. Om vårdnadshavaren har gjort vissa ansträngningar att följa beslutet om insatser är det en aspekt som bör beaktas till vårdnadshavarens fördel i bedömningen. Även hur ett utdömt vite skulle påverka vårdnadshavarens och barnets samt eventuella syskons situation behöver beaktas för att undvika oskäliga följder. Om socialnämnden ansöker om utdömande av vitet ska förvaltningsrätten vid bedömningen om vitet ska dömas ut pröva om ändamålet med vitet har förlorat sin betydelse. Om så är fallet ska vitet inte dömas ut. Om det finns särskilda skäl får domstolen jämka vitet (9 § viteslagen).

Enligt regeringen innebär flexibiliteten i valet om ansökan om vite ska göras i det enskilda fallet och den efterföljande prövning som görs av förvaltningsrätten att oskäliga konsekvenser i det enskilda fallet kan undvikas.

Vite bör inte få förvandlas till fängelse

Enligt 15 § bötesverkställighetslagen (1979:189) kan utdömda viten, som inte har kunnat drivas in, i vissa fall förvandlas till fängelse. För att ett vite ska få förvandlas till fängelse krävs att underlåtenheten att betala vitesbeloppet beror på trots eller att det annars av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt. Enligt regeringen är det inte lämpligt att ett vite riktat till en vårdnadshavare för att han eller hon inte har deltagit i en insats enligt socialnämndens beslut ska kunna förvandlas till fängelse. Det bör därför införas en bestämmelse om att vitet inte ska få förvandlas till fängelse.

Uppföljning

Stiftelsen Allmänna Barnhuset anser att om vite införs så bör användningen följas upp och utvärderas. I avsnitt 24.5 framgår att regeringen bedömer att den nya reformen ska följas upp och utvärderas.

10.2 Samtal för att få barn och unga att följa ett beslut

Regeringens förslag

Om barnet eller den unge inte följer ett beslut om insatser, särskilda villkor eller provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet enligt den nya lagen ska socialnämnden få kalla honom eller henne till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att följa beslutet.

När det gäller ett barn ska även barnets vårdnadshavare kallas till samtalet.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Flertalet av de remissinstanser som yttrar sig tillstyrker eller är positiva till förslaget, däribland *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* samt *Kristianstads* och *Varbergs kommuner*. *Finspångs kommun* anser att konsekvenserna av att inte följa ett villkor är otydliga när det mynnar ut i samtal hos socialtjänsten.

Socialstyrelsen avstyrker förslaget och för fram att samtal vid bristande efterlevnad varken är lämpligt, ändamålsenligt eller resurseffektivt. Myndigheten anser att det är tillräckligt med samtal inom ramen för socialtjänstens uppföljning och med huvudsakligt syfte att motivera till förändring och till att ta emot relevanta stödjande insatser. Även *Kammarrätten i Stockholm* samt *Sundsvalls* och *Markaryds kommuner* för fram att bestämmelsen framstår som obehövlig.

Skälen för regeringens förslag

Samtal vid bristande efterlevnad av beslut

Som konstaterats i avsnitt 10.1 är det av största vikt att socialnämndens beslut om insatser och särskilda villkor följs. I avsnitt 9.1 föreslår regeringen att socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor som har beslutats enligt den nya lagen. Den skyldigheten omfattar även ett ansvar att löpande uppmärksamma situationer där beslutade insatser och särskilda villkor inte fungerar eller får förväntad effekt. Det ligger i sakens natur att förhållandena skulle kunna utvecklas i negativ riktning så att det finns skäl för socialnämnden att ansöka om omhändertagande för vård enligt lagen om omhändertagande för vård av barn och unga som i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås ska ersätta lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. I andra situationer kan det dock vara fullt tillräckligt att anpassa den pågående insatsen eller de särskilda villkoren och ge barnet eller den unge liksom barnets vårdnadshavare fortsatt stöd och hjälp.

Det ligger inom ramen för socialnämndens ansvar att klarlägga för barnet eller den unge att andra åtgärder kan bli aktuella om inte den destruktiva utvecklingen bryts (jfr prop. 1984/85:171 s. 27). Regeringen konstaterar att det är viktigt att socialnämnden tydliggör betydelsen av att ett beslut om insatser och särskilda villkor följs och vilka följder det kan bli om beslutet inte följs. I likhet med promemorian anser regeringen att socialnämnden, i de fall ett barn eller en ung person inte följer socialnämndens beslut, bör få kalla barnet eller den unge till ett särskilt samtal. Syftet med samtalet ska vara att förmå barnet eller den unge att följa beslutet. Ett sådant samtal kan underlätta motivationsarbetet och ge utrymme för att skapa den förtroendefulla relation mellan socialtjänsten å ena sidan och barnet eller den unge samt barnets vårdnadshavare å andra sidan, vilket är viktigt för att kunna uppnå bestående positiva förändringar. Samtalet kan också ge underlag för att se över vilka andra eller ytterligare

insatser som kan vara aktuella för barnet eller den unge och för att ta ställning till om beslutet som inte har följts behöver ändras.

Enligt regeringen är det viktigt att det finns en direkt konsekvens av att ett beslut inte följs och att den framgår tydligt av den nya lagen. Regeringen delar inte det som bl.a. *Socialstyrelsen*, *Kammarrätten i Stockholm, Markaryds* och *Sundsvalls kommuner* för fram om att det är tillräckligt med den nuvarande regleringen om uppföljning och kvalitetsutveckling av verksamhet i 5 kap. 2 § SoL tillsammans med förslaget i denna lagrådsremiss om att socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor (avsnitt 9.1). Enligt regeringen är det ett viktigt signalvärde att det i lagen finns en direkt konsekvens av att ett beslut inte följs.

Genomförande av samtal

Till samtalet bör barnet eller den unge kallas. Om det handlar om ett barn under 18 år bör även vårdnadshavaren, så som ansvarig för att se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda, kallas till samtalet. Socialtjänsten kan vid samtalet förmedla sin syn på barnets eller den unges situation och åter igen förklara syftet med beslutet. Det är av stor vikt att socialnämnden tydliggör för barn och unga vikten av att besluten följs. Barnet eller den unge kan vid samtalet berätta om sin situation och förklara varför han eller hon inte har följt beslutet. Ett samtal kan användas för att få den enskilde att förstå att om det tvingande beslutet följs kan barnet eller den unge undgå mer ingripande åtgärder. Det som framkommer vid samtalet kan även utgöra underlag för socialnämndens bedömning av om det finns behov av att ändra beslutet eller se över vilka andra eller ytterligare insatser som kan vara aktuella.

För att få barnet eller den unge att följa ett beslut om insatser eller särskilda villkor bör socialnämnden hålla samtalet så snart som möjligt efter att nämnden har fått kännedom om att barnet eller den unge inte följer beslutet. Detta är viktigt för att samtalet ska få effekt och att det därigenom kan undvikas att mer ingripande åtgärder blir aktuella.

Det kan finnas situationer där det inte finns anledning att hålla ett samtal med barnet eller den unge. En sådan situation är när socialnämnden bedömer att det är utsiktslöst att genom ett samtal få barnet eller den unge att följa beslutet. Det kan även vara en situation där förhållandena har eskalerat på ett sådant sätt att det även utan ett samtal är tydligt att det i stället finns anledning att överväga andra insatser eller beslut.

11 Barns och ungas rättsliga ställning

11.1 Barns och ungas rätt att framföra sina åsikter och att få information

Regeringens förslag

Barnet eller den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Barnets eller den unges åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Barnet eller den unge ska kontinuerligt få information om beslut som rör honom eller henne, hur sådana beslut överklagas och annan relevant information.

Informationen som lämnas till barnet eller den unge ska vara anpassad till hans eller hennes individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inget förslag om att barnet eller den unge kontinuerligt ska få information om beslut som rör honom eller henne, hur sådana beslut överklagas och annan relevant information. Förslagen i promemorian har också en annan språklig och redaktionell utformning.

Remissinstanserna

Endast *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* kommenterar uttryckligen förslaget. Myndigheten anser att även om vårdnadshavarna inte närvarar vid samtalen med barn när nämnden följer genomförandet av insatser och särskilda villkor innebär deras rätt till information och rätt till insyn i sekretesskyddat material att barns möjligheter att tala konfidentiellt med socialtjänsten är ytterst begränsade.

Skälen för regeringens förslag

Barn och unga bör ha rätt att framföra sina åsikter

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) klargör barns status som rättighetsbärare, vilket innebär att barn är fullvärdiga människor med samma rättigheter som vuxna med rätt till inflytande över sina liv. Enligt artikel 12 i barnkonventionen har barn rätt att fritt uttrycka sina egna åsikter och höras i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Även av artikel 7 punkt 3 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning följer att konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn, och att de för

att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

Socialnämnden har ett omfattande uppdrag att arbeta med barn och unga, vilket innefattar ett stort ansvar för att ge barn och unga möjligheter att komma till tals. Enligt 3 kap. 2 § socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, ska barn ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Bestämmelsen formulerades om i samband med den nu gällande socialtjänstlagen i syfte att få en tydligare koppling till artikel 12 i barnkonventionen (prop. 2024/25:89 s. 230–232). Till skillnad från vad som följde av bestämmelsen i den tidigare socialtjänstlagen (2001:453) ska den omständigheten att ett barn inte framför sina åsikter respekteras och socialnämnden ska inte försöka klargöra barnets inställning på annat sätt. Detta innebär dock inte någon begränsning av nämndens ansvar att utreda barnets behov av skydd och stöd (prop. 2024/25:89 s. 650).

I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås bestämmelser motsvarande dem i 3 kap. 2 § SoL i den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande, som föreslås ska ersätta lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Bestämmelserna i 2 kap. 2 § den föreslagna lagen om omhändertagande omfattar dels barn, dels unga mellan 18 och 21 år (jfr 36 § LVU).

Förslagen i denna lagrådsremiss avser sådan verksamhet inom socialtjänsten som direkt berör barn och unga. Regeringen anser att även den nya lagen bör innehålla en bestämmelse om att barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Detsamma bör gälla för de unga som berörs av lagen. Att barn ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne bör inte bara gälla vid beslut om insatser till och särskilda villkor för barnet, utan även vid beslut om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare.

I likhet med vad som följer av 3 kap. 2 § SoL bör det respekteras om barnet eller den unge inte vill framföra sina åsikter. På motsvarande sätt bör det även regleras att barnets eller den unges åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Förslaget innebär till viss del en dubbelreglering eftersom sådana bestämmelser som nu föreslås redan finns i socialtjänstlagen. Regeringen anser dock att nackdelarna med en dubbelreglering i detta avseende vägs upp av att det blir tydligt att barns och ungas delaktighet ska tillmätas stor betydelse när beslut fattas enligt bestämmelserna i den nya lagen.

Trots att beslut fattas utan samtycke från den det berör, följer det av de föreslagna bestämmelserna att det finns utrymme att anpassa innehållet i beslutet efter barnets eller den unges önskemål med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad. Att det är fråga om beslut utan den enskildes samtycke får aldrig vara en anledning till att underlåta att ta hänsyn till och respektera barnets eller den unges inställning och åsikter.

Barnet eller den unge kan framföra sina åsikter på olika sätt. Det kan ske muntligen, skriftligen eller på annat sätt. Socialnämnden behöver bedöma vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Dessutom kan barnet eller den unge framföra sina åsikter direkt eller genom en företrädare. På vilket sätt barnets eller den unges åsikter ska beaktas och vilket genomslag de ska få

i det enskilda ärendet måste avgöras från fall till fall med beaktande av barnets ålder och mognad.

Barn och unga bör ha rätt till information

Barns och ungas rätt till information är en förutsättning för att de ska kunna uttrycka sina åsikter i en viss fråga. Bestämmelser som gäller barns och ungas rätt till information finns i både socialtjänstlagen och LVU.

Enligt 3 kap. 3 § SoL ska ett barn kontinuerligt få relevant information vid en åtgärd som rör barnet. Informationen ska vara anpassad till barnets individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska också så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått informationen. Även dessa bestämmelser formulerades om i samband med den nu gällande socialtjänstlagen. Tilläggen som gjordes i förhållande till bestämmelsen i den tidigare lagen var att informationen ska ges kontinuerligt, att informationen ska vara anpassad samt att den som lämnar informationen måste försäkra sig om att barnet har förstått (prop. 2024/25:89 s. 650 och 651).

I den nämnda lagrådsremissen föreslås att nu gällande 36 § LVU ska föras över till den föreslagna lagen om omhändertagande, med bl.a. samma tillägg som gjordes i 3 kap. 3 § SoL (2 kap. 3 och 4 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande). I lagrådsremissen föreslås ett ytterligare tillägg, i form av en bestämmelse som exemplifierar vad relevant information är, genom att ange att information om beslut och hur beslutet kan överklagas liksom annan relevant information ska lämnas till barnet eller den unge. Skälet till tillägget anges vara att det av betänkandet Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) framgår att det är vanligt att yngre barn inte informeras om beslut som tas med stöd av LVU och att de inte heller informeras om möjligheten att överklaga. I lagrådsremissen bedöms detta vara oförenligt med artikel 12 i barnkonventionen. Att ett barn inte informeras om beslut som avser honom eller henne kan leda till att överprövningar uteblir i vissa situationer (se lagrådsremissen s. 138).

Mot bakgrund av de rättigheter som tillkommer barn enligt artikel 12 i barnkonventionen bör det även i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss framgå att socialnämnden ska se till att barnet eller den unge får information i frågor som rör honom eller henne. Regeringen bedömer att den nya lagen bör innehålla bestämmelser om barns och ungas rätt till information som motsvarar bestämmelserna i föreslagna lagen om omhändertagande, som i sin tur i huvudsak motsvarar bestämmelserna i socialtjänstlagen. Det bör i enlighet med det regleras att barnet eller den unge kontinuerligt ska få information om beslut som rör honom eller henne, hur sådana beslut överklagas och annan relevant information. Dessutom bör det regleras att den information som lämnas till barnet eller den unge ska vara anpassad till hans eller hennes individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar och att den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen. På så sätt stärks barns och ungas delaktighet och möjlighet att utkräva sina rättigheter.

Som framgår av den nämnda lagrådsremissen innebär den föreslagna informationsskyldigheten inte ett avsteg från en myndighets skyldighet att

underrätta om beslut enligt 33 § förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL. De föreslagna bestämmelserna innebär närmast att informationen ska kommuniceras direkt till barnet eller den unge och inte nödvändigtvis att det görs av den som meddelat beslutet.

Även detta förslag innebär till viss del en dubbelreglering då liknande bestämmelser redan finns i socialtjänstlagen. Det kan dock konstateras att bestämmelserna skiljer sig åt till viss del. Mot den bakgrunden och med beaktande av att det får anses vara särskilt viktigt att tydliggöra barnets eller den unges rätt till information i situationer då beslut fattas utan samtycke anser regeringen att regleringen även i detta fall är befogad.

I propositionen Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m. (prop. 2006/07:129) uttalas bl.a. att med uttrycket relevant information avses saklig information som är av betydelse för barnet eller den unge i ärendet. Detta omfattar inte bara faktauppgifter i utredningen utan även information om följderna av barnets eller den unges inställning och möjliga resultat av utredningen. Informationens relevans ska inte bedömas enbart i förhållande till informationen som sådan utan även i förhållande till barnet eller den unge, dvs. vara lämplig för honom eller henne med beaktande av t.ex. ålder, mognad, förmåga att tillgodogöra sig information, psykiska hälsa och tidigare kunskaper (s. 39). Detta gäller även när information om beslut och information om överklagandemöjligheter lämnas.

Vad som utgör relevant information behöver således avgöras i det enskilda fallet. Den information som ges till barnet kan t.ex. handla om varför ett beslut har fattats, vad insatsen eller det särskilda villkoret innebär, den fortsatta planeringen, vilka konsekvenser som kan följa om barnet eller den unge inte följer beslutet om att delta i insatsen eller det särskilda villkoret, vilket stöd barnet eller den unge kommer få för att kunna genomföra insatsen eller följa det särskilda villkoret samt vilka rättigheter barnet eller den unge har.

Barnets eller den unges rätt till information innebär inte någon absolut rätt att ta del av information som är olämplig för dem. När information ges ska hänsyn tas till barnets eller den unges bästa. Det är även viktigt att socialtjänsten är uppmärksam på att barnet kan ha behov av stöd för att bearbeta den information som lämnats (jfr prop. 2023/24:31 s. 274 och prop. 2024/25:89 s. 235). Bestämmelser om sekretess är överordnade bestämmelsen om barns och ungas rätt till information. Rätten att få information innebär inte heller att barnet eller den unge är skyldig att ta emot information. Vill barnet eller den unge inte ta emot informationen måste det respekteras (jfr prop. 2006/07:129 s. 40).

Att informationen ska anpassas till barnets eller den unges ålder, mognad och individuella förutsättningar innebär att informationen kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. Informationen kan även behöva anpassas utifrån barnets kognitiva förmåga att förstå information och till barnets förmåga att hantera starka känslor (jfr prop. 2024/25:89 s. 650 och 651).

Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen. Det kan t.ex. göras genom att ställa frågor om den information som har lämnats, även om barnet inte får pressas att besvara frågor. Den som lämnar informationen behöver vara lyhörd och reflektera över hur barnet reagerar på informa-

tionen för att kunna ta ställning till om han eller hon har förstått den (jfr prop. 2024/25:89 s. 651).

Som framgår av avsnitt 5.2 kommer bestämmelserna i den nya lagen att komplettera bestämmelserna i socialtjänstlagen. Det innebär bl.a. att bestämmelserna i socialtjänstlagen om dokumentation kommer att gälla även i ärenden om insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen. Av 14 kap. 3 § SoL följer att socialnämnden ska dokumentera att barnet eller den unge har informerats. Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS. Enligt föreskrifterna ska det av dokumentationen vid handläggning av ärenden som rör barn och unga framgå vilken information som har lämnats till barnet eller den unge, när och på vilket sätt informationen har lämnats, samt namn och befattning eller titel på den som har lämnat informationen. Detsamma gäller vid genomförande och uppföljning av insatser till barn och unga (4 kap. 15 § i föreskrifterna).

Socialnämnden får samtala med barn utan vårdnadshavarens samtycke

Enligt 20 kap. 7 § SoL får samtal med ett barn ske utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till barnets skydd eller stöd. En sådan utredning kan exempelvis mynna ut i en insats enligt den nya lagen.

Socialnämnden har samma möjlighet till samtal med ett barn vid en uppföljning efter en avslutad utredning eller placering (23 kap. 4 § SoL). Regeringen föreslår dessutom i avsnitt 9.1 att socialnämnden ska få samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande även vid en uppföljning av genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen.

I propositionen Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn (prop. 2009/10:192) uttalas bl.a. att om socialnämnden bedömer att samtal utan en vårdnadshavares samtycke är befogat och i enlighet med barnets bästa, ska vårdnadshavaren informeras om att ett sådant samtal planeras. Därefter får socialtjänsten bedöma under vilka omständigheter samtalet bör genomföras. Även vid val av plats för samtalet ska barnets bästa beaktas. Det är t.ex. inte lämpligt att utan vårdnadshavarens vetskap ta kontakt med barnet när barnet är på väg hem från skolan (s. 17, 18 och 33). En utförligare redogörelse för i vilka fall och hur socialnämndens får samtala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke finns i avsnitt 9.1.

När det gäller frågan om sekretess till skydd för barnet i förhållande till vårdnadshavaren, som *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* synpunkt berör, konstaterar regeringen att sekretessen inom socialtjänsten enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, även gäller för uppgifter om ett barns personliga förhållanden. Av 12 kap. 3 § OSL framgår att sekretess till skydd för ett barn, även gäller i förhållande till barnets vårdnadshavare. Sekretessen gäller dock inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning denne enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter, såvida det inte kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren, eller

det annars anges i OSL att sekretess gäller gentemot vårdnadshavaren. Det finns således situationer där det är möjligt att begränsa vårdnadshavares rätt att ta del av uppgifter om ett barns personliga förhållanden. Socialnämnden måste vara lyhörd inför om barnet framför sådana uppgifter som kan innebära betydande men om de röjs. Frågan behandlas ytterligare i avsnitt 20.1.

11.2 Barns och ungas rätt att själv föra sin talan

Regeringens förslag

Ett barn som har fyllt 15 år ska ha rätt att föra sin egen talan i ärenden och mål enligt den nya lagen.

Ett barn som är yngre än 15 år ska få höras i domstol, om barnet vill det och det kan antas barnet inte tar skada av att höras.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inget förslag om att ett barn yngre än 15 år ska vilja höras i domstol.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget. *Finspångs* och *Stockholms kommuner* samt *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker eller är positiva till förslaget. *Stockholms kommun* ser positivt på att unga från 15 års ålder ska vara processbehöriga när det gäller beslut om insatser och särskilda villkor som riktar sig till barn. Det stärker barns rätt att komma till tals, anser kommunen. Finspångs kommun för fram att det är bra att det finns möjlighet att höra barn under 15 år i rätten.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys anser att även om vårdnadshavarna inte närvarar vid samtalen med barn när nämnden följer genomförandet av insatser och särskilda villkor (se förslaget i avsnitt 9.1) innebär deras rätt till information och rätt till insyn i sekretesskyddat material att barns möjligheter att tala konfidentiellt med socialtjänsten är ytterst begränsade. Myndigheten saknar en analys av hur barnets trygghet ska kunna säkras inom ramen för den nya lagen och anser att det behöver utredas hur utsatta barn kan få en mer autonom ställning i förhållande till vårdnadshavarna i socialtjänstens ärenden.

SOS Barnbyar anser att förslaget innebär en begränsning av hur yngre barns perspektiv kan tillvaratas i rättsprocesser. Även om barn under 15 år kan höras i domstol om han eller hon inte kan antas ta skada av det, är detta enligt SOS Barnbyar en otillräcklig garanti. Att låta domstolen avgöra om ett barn ska höras riskerar att leda till ojämlik och rättsosäker tillämpning, där yngre barns åsikter kanske inte beaktas. SOS Barnbyar anser också att det är problematiskt att promemorian utgår från att barn under 15 års ålder kan representeras av sina vårdnadshavare i rättsliga processer, eftersom det inte säkert att barnet och vårdnadshavarna har samma intressen eller uppfattning.

Skälen för regeringens förslag

Barns rättsliga ställning

Som framgår ovan har socialnämnden ett stort ansvar när det gäller att ge barn möjligheter att komma till tals. Principen om barnets rätt till delaktighet finns i artikel 12 i barnkonventionen och anger att ett barn ska ges möjlighet att, antingen direkt eller genom företrädare, höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet. Enligt artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska konventionsstater säkerställa att barn med funktionsnedsättning erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder för att utöva denna rättighet.

Av bestämmelserna i föräldrabalken följer att det är barnets vårdnadshavare som företräder barnet i kontakt med myndigheter och domstolar till dess att barnet uppnår 18 års ålder. När barnet fyller 18 år får han eller hon processbehörighet och får då föra sin egen talan. Det finns dock undantag som innebär att även underåriga i vissa fall har processbehörighet i bl.a. socialtjänstlagen och LVU. Ett barn som har fyllt 15 år har enligt 3 kap. 4 § SoL och 36 § andra stycket LVU rätt att själv föra sin talan i ärenden och mål enligt socialtjänstlagen och enligt LVU (jfr 3 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande). Barn som har fyllt 15 år är således processbehöriga i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen och LVU och företräder därmed sig själva i processen och har rätt att företa egna bindande processhandlingar som att exempelvis överklaga beslut. Barn som inte har fyllt 15 år är inte processbehöriga och får därmed inte vidta egna bindande processhandlingar. Barn som är under 15 år utövar sin talerätt genom ställföreträdaren, dvs. barnets vårdnadshavare, om inget annat anges.

I mål om omhändertagande för vård har vårdnadshavares, barns och ungas talerätt också begränsats på så sätt att de inte har någon initiativrätt när det gäller att ansöka om ett sådant omhändertagande. Bara en socialnämnd kan göra en sådan ansökan. Däremot har vårdnadshavare, processbehöriga barn och unga initiativrätt i andra ärenden inom ramen för vården. Det anses t.ex. följa av förvaltningsrättsliga principer att den som är processbehörig har rätt att när som helst under vårdtiden begära att vården ska upphöra (en s.k. hemtagningsbegäran). I den ovan nämnda lagrådsremissen föreslås att principen ska lagfästas i 10 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande. Som skäl för att lagfästa möjligheten till en hemtagningsbegäran uttalas bl.a. att det ur rättssäkerhetssynpunkt bedöms vara av stor vikt att principen framgår av lagen, när det handlar om så ingripande åtgärder som omhändertagande för vård (se lagrådsremissen s. 355).

Enligt bestämmelserna i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss kommer socialnämnden att kunna besluta om insatser till och särskilda villkor för både vårdnadshavare, barn och unga. Beslut om insatser till och särskilda villkor för ett barn angår både vårdnadshavaren och barnet. Regeringen anser att det, på samma sätt som gäller i dag enligt socialtjänstlagen och LVU (2 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande), ska finnas en rätt för barn som har fyllt 15 år att själva föra sin talan i ärenden och mål om insatser och särskilda villkor enligt den nya

lagen. Barn som inte har fyllt 15 år får föra sin talan genom ställföreträdaren, dvs. vårdnadshavaren (se även avsnitt 13.12.3).

SOS Barnbyar framhåller att det är problematiskt att promemorian utgår från att barn under 15 år ålder kan representeras av sina vårdnadshavare i rättsliga processer, eftersom det inte säkert att barnet och vårdnadshavarna har samma intressen eller uppfattning. Även *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* för fram liknande synpunkter om att det behöver utredas hur barn kan få en mer autonom ställning i förhållande till vårdnadshavare. Regeringen konstaterar att frågan om barns processbehörighet och rättsliga ställning i förhållande till vårdnadshavare är komplex. Inom ramen för detta lagstiftningsärende finns det dock inte beredningsunderlag för att föreslå eller utreda en ändring av barns processbehörighet.

Socialnämnden ska dock så som framgår ovan av avsnitt 11.1 alltid informera barnet och ge barnet möjlighet att framföra sina åsikter. Dessutom gäller att när en socialnämnd beslutar om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare ska vad som är bäst för barnet vara avgörande och vid denna bedömning ska hänsyn tas till barnets åsikter.

Barn under 15 år bör i vissa fall få höras i domstol

Av 3 kap. 4 § SoL framgår att ett barn som är yngre än 15 år får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det. En liknande bestämmelse finns i 36 § LVU.

I den ovan nämnda lagrådsremissen föreslår regeringen att 36 § LVU ska föras över till den föreslagna lagen om omhändertagande, med ändringen att ett barn som är under 15 år *ska* höras i domstol, om barnet vill det och det kan antas att barnet inte tar skada av att höras (2 kap. 5 § andra stycket den förslagna lagen om omhändertagande). Ändringen i lagrådsremissen föreslås bl.a. mot bakgrund av att bestämmelsen om barns möjlighet att höras i domstol i LVU tycktes ha fått en restriktiv tolkning i den praktiska tillämpningen (se lagrådsremissen s. 146 och 147).

I lagrådsremissen övervägs också att göra samma ändringar i motsvarande bestämmelse i socialtjänstlagen. I lagrådsremissen konstateras att socialtjänstlagen inte innehåller en särreglering om muntlig förhandling såsom LVU gör, varför förvaltningsprocesslagens (1971:291), förkortad FPL, bestämmelser om muntlig förhandling är gällande. Av 9 § tredje stycket FPL följer att utgångspunkten i mål enligt socialtjänstlagen, till skillnad från i mål enligt LVU, är att förfarandet är skriftligt men att förvaltningsrätten ska hålla muntlig förhandling om en enskild part begär det och det inte är uppenbart obehövligt. I lagrådsremissen förs också fram att barn och vuxna, till skillnad från vad som följer av LVU, endast i undantagsfall har ett offentligt biträde förordnat i mål enligt socialtjänstlagen. Ett krav på att ett barn under vissa förutsättningar ska höras i domstol i ett mål enligt socialtjänstlagen skulle således innebära att barnet i de flesta fall skulle höras i domstol utan ett biträde vid sin sida. I lagrådsremissen gör regeringen bedömningen att det inte är tillräckligt belyst vilka konsekvenser det skulle få om en bestämmelse fördes in i socialtjänstlagen om att ett barn under 15 år ska ges möjlighet att höras i mål enligt socialtjänstlagen om barnet vill det och barnet inte kan antas ta skada av att höras. Mot bakgrund av detta föreslås inte i lagrådsremissen att socialtjänstlagen ändras till att motsvara bestämmelsen som föreslås i

den föreslagna lagen om omhändertagande (se lagrådsremissen s. 148 och 149). Det måste dock anses vara självklart att ett barn under 15 år som inte vill delta i en förhandling inte heller ska behöva göra det. Regeringen anser därför att detta bör framgå i den nya lagen om insatser. Det innebär en viss skillnad jämfört med bestämmelsen i socialtjänstlagen om möjligheten för barn under 15 år att höras i domstol.

Regeringen föreslår i denna lagrådsremiss inga bestämmelser om muntlig förhandling eller offentligt biträde i den nya lagen (se avsnitt 13.12.2 och 13.12.3). Processen i dessa delar kommer därmed att vara samma som den i mål enligt socialtjänstlagen. I beredningsunderlaget till detta lagstiftningsärende har inte konsekvenserna av ett krav på att barn i vissa situationer ska höras i domstol blivit belysta. Regeringen anser därför att regleringen i den nya lagen i dessa delar ska motsvara den som finns i socialtjänstlagen, dvs. att ett barn som är yngre än 15 år får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det. En sådan reglering bedöms, till skillnad från vad *SOS Barnbyar* anser, utgöra en tillräcklig garanti för att barns intressen tillvaratas i rättsprocesser i de frågor som omfattas av denna lagrådsremiss.

Det är upp till domstolen att från fall till fall avgöra om det är lämpligt att barnet närvarar vid en förhandling. När det gäller bedömningen av vilken skada som skulle kunna uppstå för det fall ett barn som är yngre än 15 år tillåts höras i domstol får ledning hämtas från förarbetena till nu gällande 3 kap. 4 § SoL. Där anges att sådan skada exempelvis kan uppstå om barnet hamnar i en svår lojalitetskonflikt gentemot sina föräldrar eller om barnet skulle känna ett stort obehag av att höras i domstol (prop. 2024/25:89 s. 237).

12 Regelbundna överväganden och upphörande av beslut

12.1 Socialnämnden ska regelbundet överväga behovet av insatser och särskilda villkor

Regeringens förslag

Socialnämnden ska minst en gång var sjätte månad överväga om pågående insatser eller särskilda villkor fortfarande behövs.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Endast *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* kommenterar uttryckligen förslaget. Länsstyrelsen tillstyrker förslaget.

Skälen för regeringens förslag

I avsnitt 13.6 föreslår regeringen, till skillnad från promemorian, att beslut om insatser och särskilda villkor ska gälla för viss tid. Beslut om ett särskilt villkor att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden föreslås få beslutas för högst sex månader åt gången. Dessutom föreslås att särskilda villkor ska få fortsätta gälla under tre månader från det att en insats upphört, om det finns särskilda skäl. Att på förhand bestämma en tid som insatser och särskilda villkor ska gälla bedöms mer rättssäkert, samt bidrar till tydlighet och förutsebarhet för den enskilde. När besluten tidsbegränsas innebär det också att de per automatik upphör att gälla när tiden har löpt ut.

Eftersom regeringen föreslår att beslut enligt den nya lagen ska vara tidsbegränsade skulle det kunna ifrågasättas om det finns ett behov av regelbundna överväganden av dessa i enlighet med förslaget i promemorian. Som framgår i avsnitt 13.6 föreslås emellertid inte en bestämd tidsgräns för hur länge ett beslut ska få gälla, med undantag från att beslut om ett särskilt villkor att under vissa tider uppehålla sig i bostaden. Det är därmed möjligt för socialnämnden att fatta beslut med en längre varaktighet än sex månader, om det bedöms proportionerligt. Mot den bakgrunden, och med beaktande av att det handlar om beslut till enskilda om att de ska delta i insatser trots att de inte samtycker till det och följa vissa krav med varierande konsekvenser för den personliga integriteten, bör socialnämnden ha en skyldighet att regelbundet bedöma om det finns ett fortsatt behov av insatsen eller det särskilda villkoret i fråga.

I promemorian föreslås att socialnämnden minst en gång var sjätte månad ska överväga om beslut om insatser och beslut om särskilda villkor fortfarande behövs. Förslaget motsvarar vad som gäller enligt 13 § första stycket lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås en delvis motsvarande reglering i den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande, som föreslås ska ersätta LVU (8 kap. 2 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

I promemorian görs bedömningen att det inte är nödvändigt med regelbundna prövningar av om en insats eller ett särskilt villkor ska upphöra, på det sätt som i dag gäller för beslut om förebyggande insatser enligt 22 § LVU. Regeringen instämmer i att det får anses tillräckligt med regelbundna överväganden var sjätte månad i syfte att garantera den enskildes rättssäkerhet. Det bör därför införas en sådan skyldighet för socialnämnden i den nya lagen. Av bestämmelsen bör det för tydlighetens skull framgå att ett övervägande ska ske för pågående insatser.

Skyldigheten att överväga om beslut om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs innebär att den socialsekreterare som följer barnet minst en gång i halvåret ska anmäla till socialnämnden hur vårdnadshavarens, barnets eller den unges förhållanden utvecklar sig. Genom att socialnämnden ska överväga om besluten fortfarande behövs är nämnden ålagd en aktiv handling som består av att regelbundet hålla sig underrättad om och bedöma om insatserna och de särskilda villkoren behövs (jfr prop. 2020/21:35 s. 20 och 21). Avsikten med anmälan är dock inte att den

alltid ska leda fram till ett formellt beslut. Finner socialnämnden vid sina överväganden att anmälan inte ger anledning till någon åtgärd av nämnden, kan anmälan läggas till handlingarna utan beslut i saken (jfr prop. 1989/90:28 s. 114 och 115). Socialnämndens övervägande ska dock alltid dokumenteras i nämndens protokoll och i barnets eller den unges personakt (se 14 kap. 3 § socialtjänstlagen [2025:400], förkortad SoL, 4 kap. 9 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd [SOSFS 2014:5] om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS samt JO 1998/99 s. 296). Det är först när socialnämnden finner anledning att ifrågasätta behovet av fortsatta insatser och villkor som en prövning i nämnden ska ske. Prövningen ska utmynna i ett överklagbart beslut (se avsnitt 13.12.1).

Behovet av beslutade insatser och särskilda villkor kan behöva prövas även i andra fall. Av allmänna förvaltningsrättsliga principer följer enligt regeringens bedömning att socialnämnden ska pröva behovet av insatser till och särskilda villkor för en vårdnadshavare eller en ung person, när vårdnadshavaren respektive den unge begär det. Nämnden ska även pröva behovet av insatser till och särskilda villkor för ett barn om vårdnadshavaren eller barnet, om han eller hon har fyllt 15 år, begär det. Socialnämndens ställningstagande vid sådana prövningar ska utmynna i ett överklagbart beslut. Socialnämnden kan också, till följd av regeringens förslag i avsnitt 12.2, behöva pröva och fatta beslut om att insatser och särskilda villkor ska upphöra vid andra tillfällen än de halvårsvisa överväganden.

12.2 Allmänna bestämmelser om upphörande av insatser och särskilda villkor

Regeringens förslag

Socialnämnden ska besluta att insatser eller särskilda villkor ska upphöra när de inte längre behövs.

Om insatser till en vårdnadshavare upphör, ska även särskilda villkor för vårdnadshavaren upphöra. Detsamma ska gälla för särskilda villkor för ett barn eller en ung person, när villkoren kompletterar beslut om insatser enligt den nya lagen. Om nämnden har beslutat att ett särskilt villkor ska få fortsätta att gälla upphör dock inte det särskilda villkoret, trots att insatserna har upphört.

Insatser till eller särskilda villkor för en vårdnadshavare ska upphöra senast när barnet fyller 18 år, medan insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person ska upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Insatser och särskilda villkor ska också upphöra när ett beslut om avvisning, utvisning, utlämning, överlämnande eller återvändande har verkställts.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inte något förslag om att insatser och särskilda villkor ska upphöra när ett beslut om återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU har verkställts. I promemorian föreslås en annan språklig och redaktionell utformning.

Remissinstanserna

Endast ett par remissinstanser kommenterar förslagen. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker förslagen. Enligt *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* är det oklart varför insatser enligt den nya lagen ska få påbörjas fram till dess att personen fyller 21 år, medan beslut om insatser enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga måste fattas innan den unge fyller 20 år.

Skälen för regeringens förslag

Insatser och särskilda villkor bör upphöra när de inte längre behövs

Av 22 § tredje stycket LVU framgår att socialnämnden ska besluta att förebyggande insatser enligt samma paragraf ska upphöra när dessa inte längre behövs. På motsvarande sätt är det enligt regeringen angeläget att socialnämnden kontinuerligt prövar om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen, som den enskilde inte samtycker till och som av olika grad inverkar på den enskildes personliga sfär, fortfarande behövs. Så snart det inte längre bedöms finnas ett behov av insatsen eller det särskilda villkoret, bör det upphöra.

Regeringen anser därmed att det bör regleras att socialnämnden ska besluta att insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen ska upphöra att gälla när de inte längre behövs. Enligt regeringen saknas behov av att särskilt reglera att ett beslut om en uppmaning att lämna drogtest ska upphöra när det inte längre behövs. Som framgår i avsnitt 9.2 innebär en sådan uppmaning inte att socialnämnden har någon faktisk möjlighet att genomdriva att en person verkligen genomför provtagningen.

Skyldigheten innebär att nämnden på eget initiativ ska pröva om ett sådant beslut som avses ovan ska upphöra, när omständigheterna ger anledning till det. Det kan t.ex. handla om att det beteende som barnet tidigare har uppvisat och som har föranlett ett beslut om insatser och särskilda villkor har upphört, utan att det finns skäl att anta att barnet kommer att uppvisa ett sådant beteende på nytt. Det kan också handla om att den enskilde har ändrat inställning och samtycker till att ta emot insatserna, varför insatserna i stället kan beslutas med stöd av socialtjänstlagen. Det är nämnden som ansvarar för att besluten inte pågår längre tid än nödvändigt. En förutsättning för att socialnämnden ska kunna ta det ansvaret är att nämnden följer genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren i det enskilda fallet (avsnitt 9.1).

Särskilda villkor bör i regel upphöra när insatserna gör det

Särskilda villkor för en vårdnadshavare föreslås kunna beslutas om socialnämnden har beslutat om en insats till vårdnadshavaren med stöd av den nya lagen (avsnitt 7.2). Villkoren utgör således ett komplement till beslutet om insatsen. Om insatsen till vårdnadshavaren upphör bör därmed även de särskilda villkoren i regel upphöra.

Även för barn och unga föreslås att särskilda villkor ska kunna beslutas när socialnämnden har beslutat om en insats enligt den nya lagen till barnet eller den unge. Särskilda villkor för barn och unga kan därtill beslutas utan att barnet eller den unge har en insats enligt den nya lagen, om barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande (avsnitt 7.3). Om de särskilda villkoren utgör ett komplement till en insats till barnet eller den unge enligt den nya lagen bör de, på samma sätt som för vårdnadshavare, upphöra att gälla när insatsen upphör. Om det finns flera beslut om insatser bör de särskilda villkoren upphöra först när samtliga insatser har upphört.

Regeringen föreslår i avsnitt 13.6 att socialnämnden undantagsvis ska få besluta att ett beslut om särskilda villkor som kompletterar ett beslut om insatser enligt den nya lagen ska få fortsätta att gälla under tre månader från det att insatserna har upphört. Om ett sådant beslut fattas gäller inte de ovan angivna begränsningarna av beslutet om särskilda villkor.

Av ovanstående följer att om samtliga beslut om insatser enligt den nya lagen till en vårdnadshavare, ett barn eller en ung person upphör att gälla så kommer eventuella särskilda villkor för samma person per automatik att upphöra, om inte socialnämnden har beslutat att villkoret eller villkoren ska fortsätta att gälla. Det krävs således inget särskilt beslut av socialnämnden om detta. Däremot bör socialnämnden i enlighet med dokumentationsskyldigheten i 14 kap. 3 § SoL dokumentera att de särskilda villkoren har upphört.

Om socialnämnden har beslutat att ett barn eller en ung person ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov (drogtest), upphör beslutet att gälla per automatik när det särskilda villkoret upphör. Regeringen bedömer att en uttrycklig reglering om detta inte behövs.

Upphörande vid 18 respektive 21 år

Insatser och särskilda villkor föreslås i avsnitt 6.1 och 7.2 kunna beslutas för vårdnadshavare. Den som har fyllt 18 år står inte längre under vårdnad av någon (6 kap. 2 § föräldrabalken). Ett beslut om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare bör därmed upphöra att gälla senast när barnet fyller 18 år.

I avsnitt 6.2 och 7.3 föreslås att insatser och särskilda villkor ska kunna beslutas för barn och unga. Förebyggande insatser enligt 22 § LVU upphör att gälla senast när den unge fyller 21 år (jfr 22 § tredje stycket LVU). Regeringen anser att samma åldersgräns bör gälla för insatserna och de särskilda villkoren enligt den nya lagen som riktar sig till barn och unga. Det föreslås varken i denna lagrådsremiss eller i promemorian en nedre åldersgräns för när beslut enligt den nya lagen ska kunna fattas i fråga om ett barn.

Som *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* för fram innebär promemorians förslag en skillnad jämfört med vad som gäller för beslut om förebyggande insatser enligt 22 § LVU. Enligt den bestämmelsen får ett beslut om en förebyggande insats fattas för ett barn eller en ung person som är under 20 år. Insatsen kan dock pågå till dess att den unge fyller 21 år. Regeringen anser att promemorians förslag om att det inte ska finnas en särskild tidsgräns för beslut om insatser till och särskilda villkor för barn och unga är väl avvägt. Frågan om det kan anses lämpligt att besluta om en viss insats nära inpå att en ung person fyller 21 år, och beslutet då kommer att upphöra att gälla, får i stället avgöras i varje enskilt fall.

Av ovanstående följer att insatser och särskilda villkor per automatik upphör att gälla vid de angivna tidpunkterna. Socialnämnden bör i enlighet med dokumentationsskyldigheten i 14 kap. 3 § SoL dokumentera att insatserna och de särskilda villkoren har upphört.

Upphörande när avvisning, utvisning, utlämning, överlämnande eller återvändande har verkställts

I avsnitt 13.13 föreslås en bestämmelse om förhållandet mellan beslut enligt den nya lagen och vissa avlägsnandebeslut enligt migrationslagstiftningen och straffrätten, som motsvarar bestämmelser i den föreslagna lagen om omhändertagande och lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. Regleringen innebär att beslut enligt den nya lagen inte ska hindra ett beslut om avvisning, utvisning, utlämning eller överlämnande.

I lagrådsremissen Utmönstring av permanent uppehållstillstånd och anpassning av svensk rätt till EU:s migrations- och asylpakt föreslås att 21 a § LVU ska ändras (lagförslag 2.4). Det föreslås att en ny punkt införs i paragrafen som innebär att beslut enligt LVU inte hindrar beslut om återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU. Det finns skäl att göra motsvarande tillägg i den nya lagen.

På motsvarande sätt som gäller enligt nämnda lagar och utifrån förslaget i lagrådsremissen Utmönstring av permanent uppehållstillstånd och anpassning av svensk rätt till EU:s migrations- och asylpakt bör också insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen upphöra att gälla när beslut om avvisning, utvisning, utlämning, överlämnande och återvändande har verkställts.

12.3 Upphörande av insatser till och särskilda villkor för barn och unga när det beslutas om vård utanför eller i det egna hemmet

Regeringens förslag

Insatser till och särskilda villkor för ett barn eller en ung person ska upphöra om det beslutas att barnet eller den unge ska vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av

– socialtjänstlagen,
– lagen om omhändertagande för vård av barn och unga,
– lagen om vård av missbrukare i vissa fall, eller
– lagen om placering av barn i skyddat boende.

Särskilda villkor för ett barn eller en ung person som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga ska upphöra när vården i det egna hemmet upphör.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig och redaktionell utformning.

Remissinstanserna

Endast *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Umeå universitet* kommenterar förslaget. Länsstyrelsen tillstyrker förslaget och universitet för fram lagtekniska synpunkter.

Skälen för regeringens förslag

Upphörande vid beslut om vård eller placering utanför det egna hemmet

Av 23 § LVU framgår att en förebyggande insats enligt den lagen upphör att gälla om ett barn eller en ung person omedelbart omhändertas för vård eller en ansökan om vård bifalls av förvaltningsrätten.

I avsnitt 6.2.2 och 7.3.3 föreslår regeringen bl.a. att socialnämnden inte ska få fatta beslut om insatser till eller särskilda villkor för barn enligt den nya lagen när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen, den föreslagna lagen om omhändertagande, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. Med beaktande av skälen för att beslut enligt den nya lagen inte ska kunna fattas i de angivna situationerna, bl.a. att barnet eller den unge då får sina behov tillgodosedda inom ramen för vården, bör ett beslut om insatser till och särskilda villkor för barn och unga upphöra att gälla om det beslutas att barnet eller den unge ska vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av de ovan angivna lagarna. Det krävs inget särskilt beslut av socialnämnden om detta. Däremot bör socialnämnden i enlighet med dokumentationsskyldigheten i 14 kap. 3 § SoL dokumentera att insatserna och de särskilda villkoren har upphört. Så som anges i avsnitt 6.2.2 bedömer regeringen, till skillnad från vad som föreslås i promemorian, att beslut om omedelbara omhändertaganden och omedelbara placeringar enligt de angivna lagarna omfattas av den föreslagna bestämmelsens lydelse och inte behöver anges uttryckligen.

Upphörande vid beslut om vård i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande

I avsnitt 7.3.2 föreslås att om ett barn eller en ung person vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande ska socialnämnden få besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera

särskilda villkor om det behövs med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling, trots att något beslut om insatser inte får fattas i den situationen.

En förutsättning för socialnämnden att kunna fatta ett beslut om särskilda villkor i en sådan situation är således att barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande. Om vården därefter upphör finns inte längre någon grund för nämndens beslut om särskilda villkor. Även om det i sig medför att beslutet om särskilda villkor skulle kunna anses upphöra, bör det enligt regeringen, i likhet med vad som föreslås i promemorian, uttryckligen regleras att ett beslut om särskilda villkor för ett barn eller en ung person i den situationen upphör att gälla när vården i det egna hemmet upphör. Det krävs således inget särskilt beslut av socialnämnden om detta. Däremot bör socialnämnden i enlighet med dokumentationsskyldigheten i 14 kap. 3 § SoL dokumentera att de särskilda villkoren har upphört.

Om barnet eller den unge har ett fortsatt behov av särskilda villkor när vården i det egna hemmet upphör får socialnämnden på nytt pröva om det finns förutsättningar att besluta om särskilda villkor enligt den nya lagen till barnet eller den unge. I ett sådant fall behöver nämnden först bedöma om det finns grund för att besluta att barnet eller den unge ska delta i insatser utan samtycke (avsnitt 6.2.1 och 7.3.1).

13 Handläggningen och förfarandet för beslut

I detta avsnitt behandlas handläggningen och förfarandet för beslut. Av avsnitt 5.2 framgår att den nya lagen kompletterar socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL. Det innebär att bestämmelserna i socialtjänstlagen ska gälla i den utsträckning det inte finns avvikande bestämmelser i den nya lagen. Av detta följer att socialtjänstlagens bestämmelser om bl.a. handläggning, dokumentation och om tillsyn kommer att gälla för den nya lagen, när det saknas avvikande bestämmelser i den nya lagen. Det som följer av socialtjänstlagen behandlas inte mer i detta avsnitt.

13.1 Vårdnadshavares rätt till delaktighet

Regeringens förslag

En vårdnadshavare ska ges möjlighet att vara delaktig vid utformningen och genomförandet av de insatser till och särskilda villkor som socialnämnden beslutar om för vårdnadshavaren eller dennes barn.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Endast *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* kommenterar uttryckligen förslaget. Båda remissinstanserna tillstyrker förslaget. Enligt stiftelsen är det viktigt att insatser som ges med stöd av den nya lagen innehåller samma rätt för vårdnadshavare att vara delaktig som när insatser ges med stöd av socialtjänstlagen. Detta ökar förutsättningarna för insatsens genomförande och för vårdnadshavarens deltagande.

Skälen för regeringens förslag

Varken i socialtjänstlagen eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, finns det bestämmelser som tydliggör vårdnadshavares rätt till information och delaktighet när insatser beslutas. Vårdnadshavares rätt till information och delaktighet i sådana situationer får i stället anses följa av den allmänna delaktighetsbestämmelsen i 10 kap. 3 § SoL, enligt vilken insatser ska utformas och genomföras tillsammans med bl.a. den enskilde (jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 528). I 5 kap. 1 § SoL anges att verksamhet inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet samt att var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet. För att uppnå god kvalitet krävs bl.a. den enskildes medinflytande (jfr prop. 1996/97:124 s. 52).

Riksdagens ombudsmän (JO) har vid flera tillfällen uttalat att socialtjänsten har en långtgående informationsskyldighet i förhållande till vårdnadshavaren och bedömt att det har funnits brister i denna skyldighet (se t.ex. JO 1989/90 s. 279 och JO 1994/95 s. 301). Förutom att få information ska vårdnadshavaren även beredas möjlighet att föra fram sina synpunkter till socialnämnden (JO 1988/89 s. 279). Det framgår emellertid inte uttryckligen av någon bestämmelse i socialtjänstlagen eller LVU att vårdnadshavaren ska få löpande information och uppmuntras till delaktighet.

Avsaknaden av tydliga bestämmelser som rör vårdnadshavares rätt till information och delaktighet när barnet vårdas med stöd av LVU har uppmärksammats av Utredningen om tvångsvård för barn och unga. I slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) anger utredningen att det förekommer klagomål från vårdnadshavare om bristande information och möjlighet att vara delaktiga när barnet vårdas med stöd av LVU. Att det förekommer brister i informationsutbyte och i vårdnadshavares delaktighet bekräftas även i en rapport genomförd inom ramen för forsknings- och utvecklingsprojektet ”Förälder på avstånd” som pågick under åren 2019–2021 i Göteborgsregionen (Melke, A., Förbättrat stöd till föräldrar med barn i samhällsvård – En sammanfattning av projektet Förälder på avstånd, 2022, s. 21–23). Mot denna bakgrund föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga att en ny bestämmelse om rätt till information och delaktighet för vårdnadshavare införs i den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga som föreslås ska ersätta LVU, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande.

Liknande brister som har uppmärksammats ovan i förhållande till LVU skulle enligt regeringen kunna uppstå i förhållande till den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss.

För att den enskilde ska kunna vara delaktig behöver socialtjänsten särskilt uppmärksamma den berördes tillgång till information och kommunikativt eller kognitivt stöd, om det behövs. Det är också viktigt att socialtjänstens möten med enskilda planeras och genomförs så att de upplevs som trygga och möjliggör delaktighet. Vikten av ett gott bemötande inom socialtjänsten framhålls i förarbetena till bestämmelsen i 5 kap. 1 § SoL om god kvalitet i socialtjänsten. Det anges bl.a. att det är väsentligt att socialtjänsten visar lyhördhet och inlevelseförmåga i den enskildes förhållanden samt att denne har insyn i och ett reellt inflytande över de insatser som ges (prop. 1996/97:124 s. 52). Av förarbeten framgår dessutom att rätten till delaktighet inte enbart gäller vid utformningen av en insats utan också vid genomförandet av densamma. Det är ett grundläggande kvalitetskrav att beslutade insatser ska följas regelbundet av socialtjänsten under genomförandet av insatsen, tillsammans med den som utför insatsen och berörda barn, unga och familjer (jfr prop. 2012/13:10 s. 102). Av Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga följer också att socialnämnden bör verka för att barnet och dess vårdnadshavare eller den unge är delaktiga vid uppföljningen av insats som har beslutats enligt 11 kap. 1 § SoL, dvs. insatser för att tillgodose den enskildes personliga behov. Syftet med uppföljningen är bl.a. att uppmärksamma om det finns behov av ändrade eller utökade insatser.

För att uppnå det grundläggande syftet med den nya lagen när det gäller barn, dvs. att genom stöd och skydd förhindra eller förebygga att de far illa, bör vårdnadshavare enligt regeringens mening ges möjlighet att vara delaktiga både vid utformningen och vid genomförandet av de insatser och särskilda villkor som socialnämnden kommer att kunna besluta om. Det gäller både när besluten riktar sig till vårdnadshavaren och när besluten riktar sig till barnet. Vårdnadshavarens delaktighet kan innebära att han eller hon, trots att det är fråga om en insats som har beslutats utan samtycke, ändå upplever en känsla av ansvar och kontroll. Delaktighet kan också innebära positiva effekter i fråga om vårdnadshavarens motivation och förändringsbenägenhet. Delaktighet kan också bidra till att samarbetet mellan socialtjänsten och vårdnadshavaren, i vart fall på sikt, förbättras och att tilliten till myndigheten stärks. Även om det är viktigt att socialtjänsten är lyhörd för vårdnadshavarnas inställning är barnets bästa alltid avgörande för innehållet i beslutet och genomförandet av insatserna eller de särskilda villkoren. Det innebär att om vårdnadshavarnas synpunkter eller önskemål skulle stå i strid med barnets bästa får deras åsikter stå tillbaka.

Sammantaget anser regeringen, i likhet med *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, att vårdnadshavares rätt till delaktighet är av sådan vikt att denna rätt uttryckligen bör framgå av den nya lagen. En vårdnadshavare bör ges möjlighet att vara delaktig vid utformningen och genomförande av de insatser och särskilda villkor som socialnämnden beslutar om till både vårdnadshavaren och dennes barn. För att vårdnadshavaren ska kunna vara delaktig behöver han eller hon få information. En viktig aspekt i detta är att informationen anpassas till den

enskildes individuella behov exempelvis vid funktionsnedsättning. Det får vara upp till ansvarig socialnämnd att med hänsyn till gällande regler om sekretess lämna vårdnadshavaren den information som socialnämnden bedömer behövs för att möjliggöra vårdnadshavarens delaktighet. Regeringen bedömer att någon uttrycklig reglering om detta inte behövs i den nya lagen.

13.2 Beslutande myndighet

Regeringens förslag

Socialnämnden ska som huvudregel vara beslutande myndighet enligt den nya lagen.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget om att socialnämnden ska vara beslutande myndighet. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker förslaget. *Riksdagens ombudsmän* (*JO*) avstyrker förslaget. Enligt JO bör det övervägas om en mer betryggande ordning skulle vara att beslutanderätten tillfaller de allmänna förvaltningsdomstolarna efter ansökan av nämnden på samma sätt som gäller enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. JO anser att en sådan ordning sannolikt skulle minska risken för godtyckliga bedömningar. JO är inte övertygad om att den föreslagna ordningen är lämplig. Enligt JO ges det inte någon närmare motivering i promemorian till varför den enskildes rättssäkerhet skulle vara tillräckligt garanterad genom att ansvarig socialnämnd fattar beslut enligt den nya lagen. Det framgår visserligen att beslut som fattas enligt den nya lagen kommer att kunna överklagas, men JO anser att detta innebär att en ingripande åtgärd redan har kunnat vidtas innan den blir föremål för prövning i domstol.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, som avstyrker den nya lagen i sin helhet, anser inte att rättssäkerheten kan upprätthållas när ingripande åtgärder föreslås kunna beslutas av en socialnämnd. Länsstyrelsen anser att det i promemorian inte presenteras en rimlig anledning till att göra avsteg från principen att prövningarna ska förbehållas domstolsväsendet. Även *Förvaltningsrätten i Malmö*, som avstyrker den nya lagen i sin helhet, anser att det är problematiskt om beslut om drogtest ska kunna fattas av socialnämnd eller utskott

Umeå kommun framhåller att tvångsåtgärder som rör barn beslutats av domstol sedan 1980 i syfte att öka rättssäkerheten. Även om beslut enligt 22 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga i dag fattas av socialnämnden är huvudregeln att en domstol beslutar om tvångsåtgärder efter ansökan av socialnämnden. Enligt kommunen kan förslaget ses som en grundläggande förändring av hur tvångsåtgärder är reglerade. Kommunen anser att rättssäkerheten påverkas när besluten ska fattas av

socialnämnden i stället för av domstol eftersom kommunerna kan komma att tillämpa den nya lagen på olika sätt.

Skälen för regeringens förslag

Socialnämnden beslutar i dag om förebyggande insatser enligt 22 § LVU

För beslut om förebyggande insatser enligt nu gällande 22 § LVU gäller att det är ansvarig socialnämnd som beslutar om sådana insatser. Besluten kan sedan överklagas till en allmän förvaltningsdomstol enligt 41 § LVU.

Vissa ärenden enligt LVU prövas av allmänna förvaltningsdomstolar efter ansökan eller underställande av socialnämnden. Exempelvis följer det av 4 § LVU att förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden beslutar om vård ska inledas eller inte. Av förarbetsuttalanden framgår att det från rättssäkerhetssynpunkt anses vara nödvändigt att förvaltningsrätten beslutar om sådan tvångsvård (prop. 1979/80:1 Del A s. 585 och 591). Det framgår också att genom att vårdåtgärden blir föremål för domstolens bedömning främjas en enhetlig rättstillämpning (prop. 1979/80:1 Del C s. 43). Från rättssäkerhetssynpunkt har det dessutom ansetts nödvändigt att förvaltningsrätten prövar om ett omedelbart omhändertagande enligt 7 § LVU ska bestå, och det anges därför att socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande ska underställas förvaltningsrättens prövning (prop. 1979/80:1 Del A s. 505 och 591). Samma ordning gäller för beslut om flyttningsförbud och utreseförbud (jfr 24, 28,31 b och 31 e §§ LVU). I den ovan nämnda lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås att dessa bestämmelser ska föras över till den föreslagna lagen om omhändertagande, utan ändringar i sak eller med vissa justeringar (jfr 4 kap. 1 § första stycket, 5 kap. 4 §, 12 kap. 2 §, 12 kap. 8 § första stycket, 13 kap. 2 § och 13 kap. 8 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

Socialnämnden bör vara beslutande myndighet enligt den nya lagen

I promemorian föreslås att det är ansvarig socialnämnd som ska fatta beslut enligt den nya lagen. Några remissinstanser, däribland *JO*, *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* och *Umeå kommun*, ifrågasätter dock att rättssäkerheten kan upprätthållas om socialnämnden ska fatta besluten. JO, som avstyrker förslaget, anser att det bör övervägas om beslutanderätten i stället bör tillfalla de allmänna förvaltningsdomstolarna efter ansökan av nämnden på samma sätt som gäller enligt LVU. Även länsstyrelsen och kommunen anser att beslutanderätten bör tillfalla domstolarna. Umeå kommun framhåller att även om beslut enligt 22 § LVU i dag fattas av socialnämnden är huvudregeln att en domstol ska besluta om tvångsåtgärder efter ansökan av socialnämnden. JO för fram att även om beslutet kommer att kunna överklagas så innebär det att en ingripande åtgärd redan har kunnat genomföras innan den har prövats i domstol.

Som framgår ovan är det socialnämnden som i dag beslutar om insatser utan samtycke enligt 22 § LVU. Även om beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen är ingripande eftersom beslut får fattas utan samtycke anser regeringen, till skillnad från remissinstanserna, att det är

tillräckligt att besluten fattas av socialnämnden för att garantera den enskildes rättssäkerhet. De insatser och särskilda villkor som det kan bli fråga om är inte av en sådan ingripande karaktär som en placering utanför det egna hemmet med tvång. Bedömningen stärks av att det föreslås att sådana beslut ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol (se avsnitt 13.12). Med anledning av JO:s synpunkt vill regeringen också påminna om att en enskild som överklagar ett beslut enligt den nya lagen har möjlighet att begära att beslutet tills vidare inte ska gälla, s.k. inhibition. Bestämmelser om inhibition finns i 28 § förvaltningsprocesslagen (1971:291), förkortad FPL.

13.3 Delegationsbegränsning

Regeringens förslag

Bestämmelsen i kommunallagen om att en kommunal nämnds beslutanderätt inte får delegeras när det gäller ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda, om de är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt, ska inte tillämpas vid delegering av socialnämndens beslutanderätt vissa ärenden enligt den nya lagen.

Det ska i socialtjänstlagen införas en bestämmelse om att socialnämnden i fråga om den nya lagen endast får delegera beslutanderätten till ett utskott när det gäller ärenden om

- insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga,
- särskilt övervägande av behov av insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga,
- läkarundersökning,
- drogtest,
- övervägande av om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs,
- tillfälligt undantag från ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan plats som kan likställas med bostad,
- upphörande av insatser och särskilda villkor,
- vite, och
- begäran om hjälp av Polismyndigheten när beslut har fattats om ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian, som förhåller sig till den tidigare gällande socialtjänstlagen, föreslås inga delegationsbestämmelser i fråga om läkarundersökning, tillfälligt undantag eller vite. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser kommenterar uttryckligen förslaget. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Varbergs kommun* tillstyrker respektive ställer sig bakom förslaget. *Nässjö kommun* anser att beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen bör kunna delegeras till tjänstemannanivå för att möjliggöra en effektiv hantering och en mer skyndsam process.

Skälen för regeringens förslag

Vissa ärenden enligt den nya lagen bör undantas från kommunallagens delegeringsförbud

Enligt 6 kap. 37 § kommunallagen (2017:725) får en kommunal nämnd som huvudregel delegera beslutanderätten till presidiet, ett utskott, en ledamot, en ersättare eller en automatiserad beslutsfunktion i ett visst ärende eller en viss grupp av ärenden. En nämnd får enligt 7 kap. 5 § kommunallagen även uppdra åt en anställd att besluta på nämndens vägnar i ett visst ärende eller en viss grupp av ärenden.

I 6 kap. 38 § kommunallagen regleras i vilka fall socialnämnden inte får delegera beslutanderätten. Där anges bl.a. att beslutanderätten inte får delegeras när det gäller ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda, om ärendet är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt. Sådana beslut ska alltså i regel fattas av nämnden.

För socialnämndens verksamhetsområde finns även särskilda bestämmelser i 30 kap. socialtjänstlagen som reglerar hur socialnämnden får delegera rätten att besluta i vissa ärenden. Enligt 30 kap. 1 § SoL gäller de bestämmelserna före regleringen i kommunallagen.

I 30 kap. 5 § SoL regleras undantag från delegationsförbudet för ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda och är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt. I vissa uppräknade ärenden enligt socialtjänstlagen, LVU, lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, förkortad LVM, får socialnämnden således delegera beslutanderätten även om det handlar om sådan myndighetsutövning (se 30 kap. 6–9 §§ SoL). I lagen finns det dock bestämmelser som begränsar vem beslutanderätten får delegeras till (se nedan). I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89, bet. 2024/25:SoU23, rskr. 2024/25:210), genom vilken undantagsbestämmelsen infördes, uttalade regeringen att socialtjänstlagen bör innehålla en tydlig reglering av socialnämndens möjlighet att delegera beslutanderätten. En möjlighet att delegera beslutanderätten behövs framför allt av integritetsskäl, men även av effektivitetsskäl. Genom att kunna delegera beslutanderätten i de aktuella ärendena kan de hållas inom en mindre krets och det bedöms också enklare att sammankalla ett utskott än socialnämnden eftersom det är färre ledamöter i utskottet (prop. 2024/25:89 s. 537).

Regeringen bedömer att även vissa ärenden enligt den nya lagen bör omfattas av undantaget i 30 kap. 5 § SoL. Det innebär att delegationsförbudet för ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda inte ska tillämpas i de ärendena.

Delegering till utskott i ärenden enligt den nya lagen

I 30 kap. 6–9 §§ SoL begränsas vem beslutanderätten får delegeras till i de ärenden som enligt 30 kap. 5 § samma lag inte omfattas av delegationsförbudet i kommunallagen för ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda. Socialnämnden får i dessa fall endast delegera beslutanderätten till ett utskott. Ärendena får därmed inte delegeras till presidiet, en ledamot, en ersättare eller en anställd.

I 30 kap. 7 § SoL regleras socialnämndens möjlighet att delegera beslutanderätten till utskott i vissa ärenden enligt LVU. Bestämmelsen omfattar ärenden om förebyggande insatser enligt 22 §.

Regeringen konstaterar att ärenden enligt den nya lagen kommer vara av integritetskänslig natur. Detta talar för att besluten i stort bör hållas inom en snäv krets. En effektiv hantering av de beslut som fattas med stöd av den nya lagen talar också för att beslut ska kunna delegeras. Regeringen bedömer att följande ärenden är av sådant slag att det finns behov av att begränsa till vem beslutanderätten ska få delegeras:

– insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga,
– särskilt övervägande av behov av insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga,
– läkarundersökning,
– drogtest,
– övervägande av om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs,
– tillfälligt undantag från ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan plats som kan likställas med bostad,
– upphörande av insatser och särskilda villkor,
– vite, och
– begäran om hjälp av Polismyndigheten när beslut har fattats om ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

På motsvarande sätt som gäller för vissa beslut enligt socialtjänstlagen och LVU, samt den föreslagna lagen om omhändertagande, anser regeringen att socialnämnden endast ska få delegera beslutanderätten i den ovan angivna ärendena till ett utskott. Det bedöms inte lämpligt, så som *Nässjö kommun* föreslår, att beslut om insatser och särskilda villkor ska kunna delegeras till en tjänsteman (jfr regeringens förslag i avsnitt 13.4 om beslutanderätt i vissa fall).

13.4 Beslutanderätt i vissa fall

Regeringens förslag

Det ska i den nya lagen regleras att även socialnämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat får besluta om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, om socialnämndens beslut inte kan avvaktas. Ett sådant beslut ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Bestämmelsen i socialtjänstlagen som upplyser om att det i andra lagar finns bestämmelser om rätt för ordföranden, eller någon annan ledamot som socialnämnden har utsett, att i vissa fall besluta i nämndens ställe ska kompletteras med en hänvisning till den nya lagen.

Promemorians förslag

I promemorian lämnas inget förslag om att nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat ska kunna besluta om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Därmed föreslås inte heller en komplettering i bestämmelsen i socialtjänstlagen som upplyser om rätten att i vissa fall besluta i socialnämndens ställe.

Skälen för regeringens förslag

I LVU, LVM och lagen om placering av barn i skyddat boende finns bestämmelser om rätten för nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat att i vissa fall fatta beslut i socialnämndens ställe (se t.ex. 6, 27 och 31 d §§ LVU, 13 § LVM samt 4 kap. 1 § och 5 kap. 1 § lagen om placering av barn i skyddat boende). Bestämmelser som motsvarar dem i LVU föreslås föras över till den föreslagna lagen om omhändertagande (5 kap. 3 §, 12 kap. 7 § och 13 kap. 7 § den föreslagna lagen om omhändertagande). Det handlar i dessa fall inte om att socialnämnden delegerar beslutanderätt, utan om en kompletterande beslutanderätt som följer direkt av lag (se prop. 2024/25:89 s. 550). I 30 kap. 12 § SoL finns en upplysning om att det i dessa lagar finns bestämmelser om rätten att i vissa fall fatta beslut i socialnämndens ställe.

Av 43 § LVU framgår också en rätt för socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat att, i vissa fall, begära hjälp från Polismyndigheten eller Kriminalvården för att bl.a. bereda en läkare tillträde till den unges hem eller för att föra den unge till en läkarundersökning eller för att genomföra beslut om vård eller omhändertagande med stöd av samma lag (jfr 20 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

I avsnitt 7.3.8 föreslås att socialnämnden ska få besluta om ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. I samma avsnitt gör regeringen bedömningen att det bör finnas en möjlighet att göra tillfälliga undantag från ett sådant villkor, både i situationer som har kunnat planeras och i situationer som inte har kunnat förutses. Ett beslut om undantag i det senare fallet kan behöva hanteras med extra skyndsamhet.

För att det ska vara möjligt för ett barn eller en ung person att i praktiken få sådana undantag som nu avses bör ett beslut om undantag inte bara kunna fattas av socialnämnden eller ett utskott efter delegation, utan även av nämndens ordförande eller av någon annan ledamot som nämnden har förordnat, om nämndens beslut inte kan avvaktas. Det kan förvisso antas att många sådana beslut skulle kunna fattas med stöd av 6 kap. 39§ kommunallagen, enligt vilken en nämnd får uppdra åt ordföranden, eller en annan ledamot som nämnden har utsett, att besluta på nämndens vägnar

i ärenden som är så brådskande att nämndens avgörande inte kan avvaktas. För att undvika otydligheter och svåra bedömningar i fråga om när det är möjligt att delegera beslutanderätten med stöd av kommunallagen, anser regeringen att beslutanderätten bör regleras direkt i den nya lagen. Beslutanderätten bör därför regleras på motsvarande sätt som ovan anges för LVU respektive den föreslagna lagen om omhändertagande, LVM och lagen om placering av barn i skyddat boende. Regeringen konstaterar att nämndledamöter är vana att ta ställning till likartade frågor. Ett sådant beslut bör, på motsvarande sätt som i nämnda lagar, anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

I avsnitt 9.3 föreslår regeringen att Polismyndigheten på begäran av en socialnämnd eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har förordnat ska lämna hjälp (handräckning) för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Av detta följer att inte endast en socialnämnd, utan även en ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat får göra en sådan begäran. Även detta är en sådan beslutanderätt som framgår direkt av den nya lagen.

Med anledning av regeringens förslag ovan bör upplysningsbestämmelsen i 30 kap. 12 § SoL kompletteras med en hänvisning till den nya lagen.

13.5 Skyndsamhetskrav vid handläggningen

Regeringens förslag

Ärenden och mål enligt den nya lagen ska handläggas skyndsamt.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Endast *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Förvaltningsrätten i Falun* kommenterar uttryckligen förslaget. Länsstyrelsen tillstyrker förslaget. Förvaltningsrätten för fram att ett skyndsamhetskrav medför att målen i domstol kommer att ges förturskaraktär.

Skälen för regeringens förslag

I socialtjänstlagen finns bestämmelser om handläggning av ärenden i 14 kap. och 20 kap. Vissa av dessa bestämmelser innehåller tidsgränser eller andra skyndsamhetskrav. Av 14 kap. 2 § SoL framgår t.ex. att socialnämnden genast ska inleda en utredning om nämnden får information om något som skulle kunna leda till en åtgärd av nämnden. Om en anmälan till socialnämnden gäller barn eller unga, ska socialnämnden enligt 20 kap. 1 § SoL genast göra en bedömning av om barnet eller den unge behöver omedelbart skydd (omedelbar skyddsbedömning). Av 20 kap. 2 § SoL

följer att socialnämnden som huvudregel ska fatta beslut om att inleda eller inte inleda utredning inom 14 dagar efter det att en anmälan har kommit in (förhandsbedömning). I 20 kap. 3 § SoL regleras ett allmänt skyndsamhetskrav för utredningar som avser barn. Kravet gäller såväl för utredningar som har sin grund i en anmälan som utredningar som socialnämnden inleder på eget initiativ eller efter ansökan från vårdnadshavare. I paragrafen anges att en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd ska bedrivas skyndsamt och vara slutförd inom fyra månader från det att den inleddes. Om det finns särskilda skäl, får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

I allmänhet ska ärenden och mål om åtgärder som avser att skydda och stödja barn och unga, särskilt åtgärder med tvång, hanteras skyndsamt. Det gäller t.ex. ärenden och mål om omhändertagande för vård (33 § LVU respektive 16 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande) samt ärenden och mål enligt LVM och lagen om placering av barn i skyddat boende.

Även den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss syftar till att skydda och stödja barn och unga så att de inte far illa genom åtgärder som kan vidtas utan att det finns samtycke till dem. Regeringen anser därmed, i linje med bedömningen i promemorian, att en motsvarande bestämmelse som den i 16 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande (33 § LVU) om skyndsam handläggning bör finnas i den nya lagen. Bestämmelsen bör således omfatta såväl handläggningen av ärenden hos socialnämnden som handläggningen av överklagade beslut i domstol. Som *Förvaltningsrätten i Falun* påpekar innebär förslaget att målen i domstol i praktiken kommer att handläggs med förtur.

13.6 Preciserade och tidsbegränsade beslut om insatser och särskilda villkor

Regeringens förslag

I ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska det anges vilka insatser och särskilda villkor som vårdnadshavaren, barnet eller den unge ska delta i eller följa.

Ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för en viss tid.

Ett beslut om ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska få gälla i högst sex månader i taget.

Socialnämnden ska få besluta att särskilda villkor som kompletterar ett beslut om insatser ska få fortsätta under högst tre månader från det att insatserna upphört om det finns särskilda skäl.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer inte överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås inte att insatserna och de särskilda villkoren ska preciseras i beslutet. I promemorian föreslås inte att beslut om insatser och

särskilda villkor ska vara tidsbegränsade. Därmed föreslås inte heller att beslut om särskilda villkor kan förlängas i ett visst fall.

Remissinstanserna

Några remissinstanser lämnar kommentarer om beslutens varaktighet i tiden. *Socialstyrelsen* noterar, i förhållandet till förslaget om ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden (avsnitt 7.3.8), att det inte finns någon angiven maximal tid för ett särskilt villkor annat än att nämnden minst en gång var sjätte månad ska överväga om det fortfarande behövs. Enligt myndigheten utgör det en rättsosäkerhet och en risk för att åtgärden pågår längre tid än nödvändigt.

Sveriges advokatsamfund anser att förslagen i den nya lagen riskerar att användas repressivt, men utan obligatorisk prövning av besluten i förvaltningsdomstol, vilket kan leda till godtyckliga bedömningar och äventyra rättssäkerheten. Sveriges advokatsamfund noterar att behovet av fortsatta villkor ska övervägas var sjätte månad av socialnämnden, men att någon bortre gräns på längden av villkoren inte finns, utöver att de som längst kan gälla till 21 års ålder. En förlängning ska dessutom kunna ske utan karenstid.

Skälen för regeringens förslag

Besluts utformning och varaktighet enligt socialtjänstlagen och 22 § LVU

I socialtjänstlagen finns ingen bestämmelse som reglerar att insatser enligt lagen ska vara begränsade i tid. Insatser enligt socialtjänstlagen beviljas utifrån den enskildes behov och kan vara tidsbegränsade eller gälla tills vidare. I praktiken används tidsbegränsade beslut ofta när behovet bedöms vara tillfälligt, medan beslut tills vidare är vanliga för mer långvariga behov, som t.ex. särskilt boende. Socialtjänstlagen gäller insatser eller stöd som den enskilde ansöker om och som alltså är frivilliga. Gynnande förvaltningsbeslut kan omprövas och ändras till den enskildes nackdel endast under vissa förhållanden (se 14 kap. 9 § SoL och 37 § andra stycket förvaltningslagen [2017:900], förkortad FL).

Förebyggande insatser som i dag beslutas med stöd av 22 § LVU är inte tidsbegränsade utan gäller tills vidare. När en socialnämnd fattar beslut enligt 22 § LVU ska en särskild behandlingsplan finnas. Den särskilda behandlingsplanen liknar den vårdplan som upprättas inför ett beslut om vård med stöd av LVU (prop. 1984/85:171 s. 42). Av den särskilda behandlingsplanen ska det framgå vilka insatser som socialnämnden tidigare har gjort, barnets eller den unges nuvarande situation, det behandlingsbehov som föreligger samt formerna för det stöd och den behandling som socialnämnden planerar för honom eller henne under den tid som beslutet omfattar och även för tiden därefter (s. 24 och 42). Den konkreta planeringen av hur insatsen ska genomföras bör dokumenteras i en genomförandeplan (Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd [SOSFS 2014:5] om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS).

För beslut om insatser enligt 22 § LVU gäller i tillämpliga delar reglerna om omprövning i 13 § andra stycket LVU. Detta innebär att nämnden

inom sex månader från dagen för beslutet för första gången ska pröva om beslutet enligt 22 § LVU ska upphöra att gälla. Frågan ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från den senaste prövningen. Beslutet ska även omprövas när den unge, om han eller hon fyllt 15 år, eller vårdnadshavaren begär det. Omprövning av beslutet innebär att socialnämnden fattar ett formellt och överklagbart beslut i frågan om fortsatt insats.

För varje skriftligt beslut ska det finnas en handling som visar bl.a. vad beslutet innehåller, och ett beslut ska som utgångpunkt innehålla en klargörande motivering (31 och 32 §§ FL).

Insatserna och de särskilda villkoren bör preciseras i beslutet

Av promemorian framgår att förslagen där innebär att beslut ska kunna vara allmänt hållna medan de faktiska insatserna och särskilda villkoren ska anges i de särskilda behandlingsplanerna. En sådan utformning innebär att det mer specifika innehållet i stödet enligt den nya lagen kan ändras inom ramen för samma beslut.

Ett beslut om insatser utan samtycke och särskilda villkor kan, beroende på vilka insatser och särskilda villkor som det beslutas om, innebära ett betydande ingrepp i den enskildes fri- och rättigheter, bl.a. rörelsefriheten. Hur kännbar inskränkningen blir beror på vilken insats och vilket särskilt villkor socialnämnden beslutar om (se avsnitt 6 och 7).

En självklar utgångspunkt utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv är att ett beslut om insatser och särskilda villkor ska vara tydliga och ska som utgångspunkt innehålla en klargörande motivering (se bl.a. 32 § FL). Detta talar enligt regeringen för att socialnämnden direkt i beslutet uttryckligen bör ange de insatser och de särskilda villkor som ska gälla för den enskilde. I detta sammanhang kan även lyftas att JO, i en undersökning av hur socialtjänsten handlägger ärenden om umgängesbegränsning enligt LVU har ansett att det i ett beslut om umgängesbegränsning inte är lämpligt att hänvisa till att de närmare detaljerna om innehållet framgår av ett annat dokument, en plan. Ett beslut ska vara tydligt och det är enligt JO inte möjligt att fatta ett sådant beslut utan att ange hur umgänget ska vara begränsat. Om begränsningen inte anges i beslutet försvårar det för den enskilde, men även för andra som tar del av beslutet, t.ex. domstol, att förstå vad det är som faktiskt har beslutats. Likaså ansåg JO att det var riskabelt att i ett beslut som saknar de umgängesbegränsningar som skulle gälla i beslutsmeningen endast hänvisa till ett dokument benämnt umgängesplan (JO:s beslut den 28 juni 2022, dnr 822-2022, s. 39–41). JO pekade på risken att en hänvisning kan göras till fel dokument eller att det andra dokumentet inte uppfyller de krav som normalt kan ställas på ett beslut med en tydlig beslutsmening. Dessutom uttryckte JO att ett sådant beslut riskerar att bli svåröverskådligt för den enskilde i fråga om det är en eller flera handlingar som måste läsas för att förstå det som gäller. Motsvarande resonemang kan enligt regeringen appliceras på beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen. Den utformning av besluten som föreslogs i promemorian innebär att risken för fel blir större och att beslutets innehåll kan bli svåröverskådligt

När de insatser och särskilda villkor som ska gälla anges i besluten blir processen mer förutsägbar, mer transparent, enklare att förstå för den enskilde och enklare att granska för externa aktörer som domstolar, JO och

Inspektionen för vård och omsorg. Det stärker således förtroendet för systemet. Några nackdelar med preciserade beslut för den enskilde eller för det skydd och stöd som lagen syftar till att tillgodose finns inte. Regeringen anser därmed att ett beslut enligt den nya lagen bör precisera de insatser och de särskilda villkoren som vårdnadshavaren, barnet eller den unge ska följa. Av ett beslut bör det således klart och tydligt framgå vilken eller vilka åtgärder som vårdnadshavaren, barnet eller den unge ska vidta, omfattningen och varaktigheten av dessa.

Beslut om insatser och särskilda villkor bör gälla för viss tid

I promemorian görs bedömningen att det inte är lämpligt att tidsbegränsa beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen. I stället föreslås där att insatser och särskilda villkor ska löpa tills vidare, men socialnämnden ska minst en gång var sjätte månad särskilt överväga om de ska fortgå. Detta framgår bl.a. av författningskommentaren till 7 kap. 1 § den nya lagen (promemorian s. 864). När det inte längre finns skäl för insatser eller villkor ska socialnämnden enligt förslagen i promemorian besluta att dessa ska upphöra.

Vissa beslut kommer att vara naturligt begränsade i tid på grund av deras innehåll. Det kan t.ex. gälla beslut om att en insats ska vara genomförd inom en viss tid. Andra beslut har inte samma typ av naturliga tidsbegränsning, det gäller vissa insatser, t.ex. kontaktperson. Det gäller också de särskilda villkor som kan vara kopplade till ett beslut om en sådan insats. Beslut om insatser och särskilda villkor utan samtycke är en inskränkning av grundläggande fri- och rättigheter. Regeringen anser, liksom *Socialstyrelsen*, att en möjlighet att besluta om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen utan tidsbegränsning kan påverka rättssäkerheten och kan medföra en risk för att en åtgärd pågår längre tid än nödvändigt. Tidsbegränsade beslut säkerställer enligt regeringens mening rättssäkerheten bl.a. genom att det skapar en inbyggd kontroll som hindrar överdrivet eller oproportionerligt långvariga insatser. När beslut är tidsbegränsade blir också processen mer förutsägbar, mer transparent, enklare att förstå för den enskilde. Det stärker således förtroendet för systemet. En tidsbegränsning av besluten kan också hindra att tvång blir en långvarig social lösning. Det finns ur den enskildes perspektiv och utifrån det skydd och stöd som lagen syftar till att tillgodose inte några nackdelar med tidsbegränsade beslut i dessa fall. Regeringen anser därmed att beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen bör gälla för viss tid, som anges i beslutet.

Så som *Sveriges advokatsamfund* för fram föreslås i promemorian inte någon bortre tidsgräns för de särskilda villkoren, mer än den yttersta gränsen vid den unges 21-årsdag. Regeringen har övervägt om en längsta tidsgräns bör regleras, både när det gäller insatser och när det gäller särskilda villkor. Syftet med beslut enligt den nya lagen är att förebygga och förhindra att barn och unga far illa genom stöd och skydd. Vilka insatser och särskilda villkor som behövs för att uppfylla syftet, och i vilken omfattning, beror på förhållandena i det enskilda fallet. Dessutom är de möjliga insatserna och särskilda villkoren av varierande art. Exempelvis insatsen kontaktperson kan behövas under en lång tid medan en insats i form av ett föräldrastödjande program kan pågå under några

månader. Det är svårt att ange en tidsgräns som är relevant för alla de insatser och villkor som kan komma i fråga. Med beaktande av vilka insatser och särskilda villkor som kan komma i fråga anser regeringen att det i stort är tillräckligt att det i ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska anges för vilken tid beslutet gäller. Hur lång den tiden ska vara får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet med beaktande av barnets eller den unges bästa och med beaktande av proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket FL.

När det gäller ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad är dock situationen en annan. Utifrån den inskränkning av den personliga friheten och rörelsefriheten som ett sådant beslut kan innebära (se avsnitt 21), anser regeringen, i linje med Socialstyrelsen, att det bör regleras hur länge ett sådant beslut högst får gälla.

För vissa andra rörelsebegränsningar av liknande slag regleras under hur lång tid de får gälla. Exempelvis finns i 18 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning bestämmelser som liknar det nu aktuella särskilda villkoret, nämligen ett förbud för den dömde att vistas utanför bostaden under vissa tider. Enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken gäller att ungdomsövervakning får bestämmas till lägst sex månader och högst ett år. Ett annat exempel är vistelseförbud, där en tidsbegränsning om högst sex månader finns i 8 § lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud. Ett sådant förbud kan förlängas med sex månader i taget under vissa förutsättningar.

Regeringen anser att ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad bör kunna gälla i högst sex månader. En längre tidsperiod riskerar att bli oproportionerlig. Att en yttersta gräns sätts för hur länge ett beslut om det särskilda villkoret får gälla hindrar inte att socialnämnden beslutar om att villkoret ska gälla en kortare tid. Så som anges ovan ska tiden för hur länge ett beslut ska gälla bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och barnets eller den unges bästa (se avsnitt 5.3). Efter att ett beslut om det särskilda villkoret upphör bör socialnämnden få besluta om ett nytt sådant beslut, om behovet kvarstår och villkoret utifrån förhållandena i det enskilda fallet är proportionerligt i förhållande till syftet med åtgärden.

I avsnitt 7.2 och 7.3.1 föreslås att särskilda villkor i vissa fall ska få beslutas endast när det finns ett beslut om insatser. Tidsperioden för ett beslut om sådana särskilda villkor kan därmed inte vara längre än tidsperioden för insatserna.

Beslut om särskilda villkor som kompletterar beslut om insatser bör kunna fortsätta att gälla i vissa fall trots att insatsen har upphört

I avsnitt 12.2 föreslås, i likhet med promemorian, att ett beslut om sådana särskilda villkor som kompletterar beslut om insatser ska upphöra att gälla när insatserna till vårdnadshavaren, barnet eller den unge upphör. Även om sådana särskilda villkor endast kan beslutas om det finns beslut om insatser, så behöver villkoren inte gå hand i hand med insatserna så länge de syftar till att förhindra eller förebygga att barnet eller den unge far illa. Det kan antas att de särskilda villkoren kommer att kunna ha en själv-

ständig betydelse för att uppnå det syftet. I och med regeringens förslag om att beslut enligt den nya lagen ska vara tidsbegränsade, som skiljer sig från promemorian, kan därför ett beslut om insatser i vissa fall behöva fortsätta att gälla även efter att insatserna har upphört, både i fråga om vårdnadshavare, barn och unga.

I och med att detta innebär ett avsteg från regleringen att ett beslut om särskilda villkor som kompletterar beslut om insatser ska upphöra att gälla när insatserna upphör bör det krävas att socialnämnden fattar ett särskilt beslut om att förlänga det beslut om särskilda villkor som avses. Det bör också finnas vissa begränsningar både vad avser möjligheten att fatta ett sådant beslut och vad avser den tidsperiod som förlängningen får avse.

För att en förlängning av de särskilda villkoren utöver insatsens giltighetstid ska få beslutas bör det krävas att det finns särskilda skäl för det. Frågan om det finns särskilda skäl ska bedömas utifrån situationen och barnets eller den unges behov vid tidpunkten för insatsernas upphörande. Särskilda skäl bör finnas om det bedöms finnas ett fortsatt behov av det särskilda villkoret och det är viktigt att kravet genomförs för att förhindra eller förebygga att barnet eller den unge far illa. Ett särskilt villkor om skolgång kan t.ex. vara viktigt att följa under en hel termin. Det kan då för vårdnadshavare vara lika viktigt att följa t.ex. ett särskilt villkor om att hjälpa barnet med skolgången under en hel termin. Det kan också vara viktigt att ett barn eller en ung person får tillräckligt med tid att slutföra t.ex. deltagande i en fritidsaktivitet eller en praktik.

För att en förlängning ska kunna bidra till att barnet eller den unge, även om det särskilda villkoret gäller vårdnadshavaren, får det stöd som behövs utan att det innebär ett mer omfattande ingrepp än nödvändigt anser regeringen att en förlängning om högst tre månader är rimlig.

Som vid alla beslut enligt den nya lagen ska bedömningarna ovan göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet i förhållande till proportionalitetsprincipen och barnets eller den unges bästa.

13.7 Omedelbart gällande beslut

Regeringens förslag

Ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla omedelbart. Även andra beslut ska gälla omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås att det ska anges att beslut om läkarundersökning och handräckning av Polismyndigheten ska gälla omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Remissinstanserna

Endast *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Förvaltningsrätten i Malmö* kommenterar uttryckligen förslaget. Länsstyrelsen tillstyrker förslaget.

Förvaltningsrätten, som avstyrker hela lagen, anser att det är problematiskt att beslut om drogtest ska gälla omedelbart eftersom en domstolsprövning föranledd av ett överklagande riskerar att komma till stånd först efter att beslutet har verkställts.

Skälen för regeringens förslag

Enligt 35 kap. 5 § SoL gäller socialnämndens beslut enligt socialtjänstlagen som huvudregel omedelbart. En förvaltningsrätt eller kammarrätt får dock bestämma att beslutet ska verkställas först sedan det har fått laga kraft. Även enligt 40 § LVU gäller vissa beslut enligt LVU omedelbart, bl.a. beslut om förebyggande insatser enligt 22 §. Andra beslut enligt samma lag gäller omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat. Bestämmelserna om socialnämndens beslut i den föreslagna lagen om omhändertagande är utformade på samma sätt (18 kap. 1 § och 2 §§).

I propositionen om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet, m.m. (prop. 1984/85:171) uttalas att det är angeläget att socialnämnden snarast efter ett beslut om förebyggande insatser enligt nu gällande 22 § LVU får möjlighet att vidta de åtgärder som behövs för att beslutet ska få praktisk verkan (s. 44). Av samma anledning bör beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen till vårdnadshavare, barn och unga gälla omedelbart. Mot bakgrund av syftet bakom insatserna och de särskilda villkoren, dvs. att förebygga och förhindra att barn och unga far illa, och de allvarliga situationer som ska kunna ligga till grund för beslut om sådana insatser och villkor är det angeläget att socialnämnden så snart som möjligt efter beslutet får vidta de åtgärder som behövs för att genomföra beslutet. För barnets eller den unges skull ska socialnämnden inte behöva avvakta att beslutet har fått laga kraft.

Detsamma gäller andra beslut enligt den nya lagen, om bl.a. läkarundersökning, vite och handräckning. Även dessa bör därför kunna gälla omedelbart. I vissa fall kan det dock i de frågorna vara mindre brådskande att genomföra beslutet och socialnämnden bör då kunna bestämma annat. Regeringen anser inte att lagen bör innehålla en uppräkning av de beslutstyper som omfattas, så som föreslås i promemorian. Dessutom anser regeringen, till skillnad från *Förvaltningsrätten i Malmö*, att genomförandet av ett beslut om drogtest bör kunna ske så snart som möjligt efter socialnämndens beslut. Ett sådant beslut bör därmed också gälla omedelbart, om inte nämnden bestämmer något annat. Regeringen föreslår i avsnitt 9.2, till skillnad från promemorian, att socialnämnden endast ska få uppmana barnet eller den unge att lämna ett drogtest. Som framgår i avsnitt 13.12 anser regeringen att ett sådant beslut inte ska få överklagas.

13.8 Särskild genomförandeplan

Regeringens förslag

När socialnämnden beslutar om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn eller unga ska nämnden ha upprättat en plan för

genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren (särskild genomförandeplan).

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås att en särskild behandlingsplan ska upprättas.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinsatser kommenterar uttryckligen förslaget. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker förslaget. *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) anser att en särskild behandlingsplan inte ska upprättas, utan anser att det är mer ändamålsenligt att använda nuvarande vård- och genomförandeplaner i syfte att minska den administrativa bördan för socialtjänsten. Om kraven för vård- och genomförandeplaner behöver justeras bör detta hellre ske genom myndighetsföreskrifter än genom införandet av ytterligare en plan.

Skälen för regeringens förslag

Enligt 22 § LVU ska en särskild behandlingsplan finnas när en socialnämnd fattar beslut om förebyggande insatser till barn och unga. Den särskilda behandlingsplanen liknar den vårdplan som upprättas inför ett beslut om vård med stöd av LVU.

Utredningen om tvångsvård för barn och unga föreslog i betänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71) att uttrycket särskild behandlingsplan i 22 § LVU ska bytas ut mot ett krav på en särskild genomförandeplan. Skälen som framfördes var dels att kraven på planer för vård med stöd av lagen skulle bli mer enhetliga, dels att begreppet genomförandeplan ansågs vara lämpligare för insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson som inte i första hand har ett behandlande syfte. *SKR* lyfter att det vore mer ändamålsenligt att använda nuvarande vård- och genomförandeplaner i syfte att minska den administrativa bördan för socialnämnden.

Regeringen instämmer i att uttrycket särskild behandlingsplan i 22 § LVU inte passar i den lag som föreslås i lagrådsremissen, särskilt utifrån regeringens förslag i avsnitt 13.6 att insatserna och de särskilda villkoren ska preciseras redan i beslutet. I stället bör en särskild genomförandeplan upprättas när en socialnämnd beslutar om insatser och särskilda villkor med stöd av den nya lagen.

När det gäller vilket innehåll som den särskilda genomförandeplanen bör ha kan ledning hämtas från vad som i dag gäller för särskilda behandlingsplaner. Den särskilda genomförandeplanen bör således bygga på en helhetsbedömning av vårdnadshavarens, barnets eller den unges situation och bl.a. innehålla information om vilka insatser socialnämnden tidigare har beslutat, den aktuella situationen för den som beslutet avser och, i det fall beslutet avser en vårdnadshavare, även för barnet samt det behov av stöd som föreligger och det sätt på vilket socialnämnden avser att tillgodose detta behov. Planen bör så långt som möjligt upprättas i samråd

med barnet eller den unge och vårdnadshavarna (jfr prop. 1984/85:171 s. 42 och 43). Den särskilda genomförandeplanen bör innehålla tydlig information om de beslutade insatserna och särskilda villkoren samt ange planerade start- och sluttider för dessa i den mån det är möjligt. Även andra åtgärder enligt den nya lagen bör anges. Det närmare innehållet i den särskilda genomförandeplanen bör dock, så som SKR för fram, regleras genom föreskrifter på lägre nivå än lag. Enligt 31 kap. 1 § SoL får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela sådana föreskrifter inom socialtjänsten som behövs till skydd för enskildas liv, personliga säkerhet eller hälsa i verksamhet som avser barn och unga. Bemyndigandet bedöms kunna användas för avsett ändamål.

Som framgår av avsnitt 13.6 är det inte lämpligt att i beslutet hänvisa till att de närmare detaljerna om innehållet framgår av den särskilda genomförandeplanen.

13.9 Läkarundersökning

Regeringens förslag

I ett ärende om insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person ska socialnämnden få besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge och utse läkare för undersökningen.

Läkarundersökningen ska utgöra en del av underlaget för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge och för planering av genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren.

Läkarundersökningen ska genomföras på en vårdinrättning. Om det inte är lämpligt ska den få genomföras i barnets eller den unges hem eller på någon annan plats.

Regeringens bedömning

Det bör inte finnas en möjlighet för socialnämnden att begära Polismyndighetens hjälp för att föra ett barn eller en ung person till en läkarundersökning eller för att bereda en läkare tillträde till barnets eller den unges hem.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inga förslag om syftet med en läkarundersökning eller platsen för undersökningen. I promemorian föreslås att Polismyndigheten ska lämna hjälp för att på begäran av en socialnämnd bereda en läkare tillträde till barnets eller den unges hem eller för att föra barnet eller den unge till läkarundersökningen.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser yttrar sig över förslagen. *Socialstyrelsen*, som avstyrker förslagen, anser inte att skälen för åtgärderna uppväger det

besvär och den olägenhet som den innebär för barnet eller den unge i fråga om bl.a. självbestämmande och integritet. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker förslagen om läkarundersökning och handräckning till läkarundersökning.

Svenska Barnläkarföreningen anser att syftet med läkarundersökningen ska framgå av bestämmelsen. Föreningen för också fram att paragrafen om handräckning är föråldrad. Om graden av tvång är sådan att polishandräckning krävs för få till stånd en undersökning finns det redan i dag lagstiftning enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga alternativt lagen om psykiatrisk tvångsvård för att tillgodose skydd och hälsa för barnet i en utsatt situation.

Civil Rights Defenders för fram att den nya socialtjänstlagen ska utgå från tillitsbaserat relationsbyggande mellan familjer och socialtjänst. Civil Rights Defenders anser att polishandräckning inte endast är oproportionerligt integritetskränkande utan även kontraproduktivt till denna målsättning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Socialnämnden bör få besluta om läkarundersökning

I 32 § LVU regleras socialnämndens befogenhet att i ett ärende enligt den lagen besluta om läkarundersökning av ett barn eller en ung person. Befogenheten omfattar även ärenden om förebyggande insatser enligt 22 § LVU. I promemorian framgår att det inte finns några uppgifter om i vilken omfattning möjligheten att besluta om läkarundersökning av ett barn eller en ung person används i dag.

Med hänsyn till barnets och den unges bästa är det viktigt att socialnämnden har ett så fullständigt underlag som möjligt inför ett beslut om en insats till eller ett särskilt villkor för barnet eller den unge. En läkarundersökning kan utgöra ett viktigt underlag för att socialnämnden ska kunna bedöma barnets eller den unges behov av insatser och särskilda villkor samt planera dessa. Vid undersökningen kan sjukdom, skada eller funktionsnedsättning identifieras som kan ha betydelse för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge. Regeringen instämmer därför i promemorians bedömning att en befogenhet för socialnämnden att besluta om läkarundersökning kan fylla en viktig funktion i ärenden enligt den nya lagen. Befogenheten att besluta om läkarundersökning finns i dag och det saknas skäl, enligt regeringen, att frånta socialnämnden denna möjlighet. Regeringen anser därför, i likhet med promemorian, att socialnämnden i ett ärende om insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen till ett barn eller en ung person bör ha möjlighet att besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge.

En proportionalitetsbedömning måste göras i varje enskilt fall

Socialstyrelsen anser att skälen för läkarundersökning inte uppväger det besvär och den olägenhet som det innebär för barnet eller den unge i fråga om bl.a. självbestämmande och integritet. Regeringen delar inte den bedömningen. Det är viktigt att ett barn eller en ung person vid behov ska kunna läkarundersökas för att säkerställa att barnet eller den unge får rätt stöd i de situationer som omfattas av den nya lagen. Stödet syftar till att

förhindra eller förebygga att barnet eller den unge far illa. Dessutom ska socialnämnden vid beslut om läkarundersökning beakta proportionalitetsprincipen enligt 5 § tredje stycket FL. Det innebär att nämnden i varje enskilt fall ska göra en bedömning av om en läkarundersökning är nödvändig och om det står i rimlig proportion till syftet med åtgärden och mindre ingripande åtgärder inte bedöms som tillräckliga. En läkarundersökning är ett kroppsligt ingrepp och socialnämnden bör endast i undantagsfall utnyttja befogenheten att besluta om läkarundersökning (jfr JO 1994/95 s. 292). Det kan t.ex. inte anses vara nödvändigt att genomföra en läkarundersökning om barnet eller den unge redan tidigare har genomgått en läkarundersökning eller om det annars finns en tillfredsställande utredning om hans eller hennes hälsotillstånd t.ex. en barnpsykiatrisk bedömning (jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 602). Många gånger kan det vara tillräckligt med vårdnadshavarens, barnets eller den unges uppgifter om funktionsnedsättningar, skador eller sjukdomar för att socialnämnden ska kunna bedöma behovet av insatser och särskilda villkor. Det kan i vissa fall även finnas relevanta uppgifter hos t.ex. elevhälsan.

Även om socialnämnden får en befogenhet att besluta om en läkarundersökning för att bedöma behov av insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen bör undersökningen i första hand ske i samråd med barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare (jfr JO 2011/12 s. 446). I det fall ett barn eller en ung person inte medverkar till en läkarundersökning är det en omständighet som får vägas in i den helhetsbedömning som ska göras när socialnämnden utreder vilket stöd barnet eller den unge har behov av.

Syftet med läkarundersökningen bör framgå av lagen

I promemorian föreslås inte att det i den nya lagen ska anges vad en läkarundersökning ska syfta till. Liksom *Svenska barnläkarföreningen* anser regeringen dock att syftet med läkarundersökning bör framgå av den nya lagen. Detta överensstämmer även med den föreslagna lagen om omhändertagande där det framgår att läkarundersökningen ska syfta till att utgöra en del av underlaget för bedömningen av barnets eller den unges behov av vård och för planeringen av vården (11 kap. 5 §).

Som framgår ovan kan läkarundersökningen ha betydelse för att barnet eller den unga ska kunna genomföra föreslagna insatser och följa särskilda villkor. Det kan finnas behov av en läkarundersökning för att veta om en funktionsnedsättning, skada eller sjukdom kan ha betydelse för vilka insatser och särskilda villkor som kommer att vara möjliga för barnet eller den unge att genomföra. En läkarundersökning har också betydelse för planeringen av genomförande av insatser och särskilda villkor. Enligt regeringen bör det därför framgå av den nya lagen att läkarundersökningen ska syfta till att utgöra en del av underlaget för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge och för planeringen av genomförandet av insatserna och villkoren.

Plats för läkarundersökningen

I promemorian föreslås, i likhet med vad som gäller enligt 32 § LVU, att en socialnämnd ska få besluta att läkarundersökningen, om den inte lämpligen kan genomföras i den unges hem, ska genomföras på någon

annan plats. I propositionen om socialtjänsten (prop. 1979/80:1) anges att framför allt när det är fråga om små barn är det av stort värde att läkarundersökningen kan genomföras i barnets eget hem (Del A s. 602 och 603). I den föreslagna lagen om omhändertagande är utgångspunkten i stället att undersökningen ska genomföras på en vårdinrättning, men om det inte är lämpligt får den genomföras i barnets eller den unges hem eller på någon annan plats (11 kap. 6 § den föreslagna lagen om omhändertagande). I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga anges att läkarundersökningar i regel alltid utförs på en vårdinrättning, men att det kan finnas anledning att behålla möjligheten att utföra läkarundersökningen i barnets eller den unges hem (s. 412). Enligt regeringen bör detta regleras på samma sätt i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss, dvs. utgångspunkten ska vara att läkarundersökningen ska genomföras på en vårdinrättning, men om det är olämpligt, ska den få genomföras i barnets eller den unges hem, eller på någon annan plats.

Det bör inte införas en möjlighet att begära handräckning för läkarundersökning

I promemorian föreslås att socialnämnden ska ges möjlighet att begära hjälp från Polismyndigheten att föra ett barn eller en ung person till en läkarundersökning eller att bereda läkaren tillträde till barnets eller den unges hem. En sådan möjlighet finns i 43 § första stycket LVU (20 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande). Möjligheten till polishandräckning gäller även förebyggande insatser enligt 22 § LVU.

I avsnitt 9.3 behandlas regeringens förslag om polishandräckning när ett särskilt villkor att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad har överträtts. Regeringen konstaterar där att polishandräckning är ett stort ingrepp i den personliga integriteten och att det följer av proportionalitetsprincipen att en tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Regeringen bedömer visserligen ovan att en läkarundersökning kan utgöra ett viktigt underlag för socialnämnden vid bedömningen av barnets eller den unges behov av insatser och särskilda villkor samt för planeringen av dessa. Många gånger kan det dock vara tillräckligt med uppgifter som kan inhämtas från annat håll. Regeringen anser, i likhet med *Civil Rights Defenders*, att det inte kan anses vara nödvändigt eller proportionerligt att använda polisens särskilda befogenheter för att föra ett barn eller en ung person till en läkarundersökning eller bereda en läkare tillträde till barnets eller den unges hem i ärenden enligt den nya lagen. Även om möjligheten till polishandräckning finns för förebyggande insatser i LVU bedömer regeringen att den möjligheten inte ska föras över till den nya lagen.

13.10 Socialnämndens upplysningsskyldighet

Regeringens förslag

När socialnämnden har beslutat om ett särskilt villkor att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska nämnden genast informera Polismyndigheten om det.

En upplysning ska innehålla information om

- barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter,
- det särskilda villkorets innehåll och omfattning, och
- huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

Om upplysningen avser ett barn ska den även innehålla information om

- vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen, och
- kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Socialnämnden ska genast informera Polismyndigheten även när det har fattats ett beslut om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Dessutom ska socialnämnden genast informera Polismyndigheten när ett beslut som nämnden har underrättat Polismyndigheten om har ändrats eller upphört att gälla.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås inte att en upplysning ska innehålla information om huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård. I promemorian föreslås inte heller att socialnämnden genast ska informera Polismyndigheten när det har fattats ett beslut om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad I promemorian föreslås även en annan redaktionell utformning.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans lämnar synpunkter på förslagen.

Skälen för regeringens beslut

I avsnitt 9.3 föreslås att en polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad tillfälligt ska få omhänderta barnet eller den unge. För att en

polisman ska kunna tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som påträffas utanför bostaden måste Polismyndigheten på förhand få kännedom om vilka barn och unga som har meddelats ett beslut om ett sådant särskilt villkor. Enligt regeringen bör det därför införas en skyldighet för socialnämnden att genast upplysa Polismyndigheten om att det för ett visst barn eller en viss ung person har beslutats ett särskilt villkor om att barnet eller den unge ska uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad. En sådan reglerad uppgiftsskyldighet för socialnämnden innebär att uppgifterna, med stöd av 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), kan lämnas ut till Polismyndigheten utan hinder av sekretess, se avsnitt 20.1.

Polismyndigheten behöver inte få del av socialnämndens beslut i dess helhet. Det bör i stället regleras särskilt vilka uppgifter som ska lämnas till Polismyndigheten. Den information som Polismyndigheten behöver få från socialnämnden för att kunna utföra sitt uppdrag är identitets- och kontaktuppgifter samt uppgifter om det särskilda villkoret. Det handlar om namn och person- eller samordningsnummer för den som beslutet avser och kontaktuppgifter till denne. Det handlar också om det särskilda villkorets innehåll och omfattning. Detta innebär att Polismyndigheten ska få information om var barnet eller den unge enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig samt under vilka tider denne ska uppehålla sig där. Polismyndigheten behöver också få information om beslutets giltighetstid. Om beslutet avser ett barn behöver myndigheten även få kontaktuppgifter till barnets vårdnadshavare. I vissa fall kan det särskilda villkoret ange att barnet ska uppehålla sig på en annan plats än i det egna hemmet. I sådana fall behöver Polismyndigheten även få kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet den eller de som har ansvar för att ha uppsikt över barnet. De personer som avses i detta sammanhang kan vara t.ex. en släkting.

För att ett tillfälligt omhändertagande inte ska ske utan att det finns grund för det behöver socialnämnden också genast informera Polismyndigheten när det har fattats ett beslut om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret (se avsnitt 7.3.8) och när beslutet om det särskilda villkoret har ändrats eller upphört att gälla.

För att underlätta Polismyndighetens behandling av personuppgifter (se avsnitt 14.2) ska socialnämnden även lämna information om huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

13.11 Delgivning får endast göras på vissa sätt

Regeringens förslag

Vid delgivning med en enskild i ett ärende eller mål enligt denna lag ska stämningsmannadelgivning genom att handlingen lämnas till en annan person än delgivningsmottagaren eller genom att handlingen lämnas i eller i anslutning till delgivningsmottagarens hemvist inte få tillämpas. Inte heller kungörelsedelgivning ska få tillämpas.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans lämnar synpunkter på förslaget.

Skälen för regeringen förslag

Av 34–38 §§ delgivningslagen (2010:1932) framgår bl.a. att delgivning under vissa förutsättningar får göras genom att handlingen lämnas till en annan person än delgivningsmottagaren eller genom att handlingen lämnas i eller i anslutning till delgivningsmottagarens hemvist. Enligt 47–51 §§ samma lag kan delgivning kan göras genom kungörande och tillgänglighållande av handling som ska delges. I 14 kap. 12 § SoL anges att när ett ärende avser myndighetsutövning enligt lagen får delgivning med en enskild inte ske på sådant sätt som anges i 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen. En likadan bestämmelse finns i 38 § LVU (16 kap. 6 § den föreslagna lagen om omhändertagande).

Uppgifter om enskilda inom socialtjänsten kan ofta vara av mycket känslig karaktär. Det framstår som väsentligt att en utomstående inte onödigtvis får kännedom om dem. Det finns därför skäl för att delgivning inte bör få ske genom vare sig stämningsmannadelgivning, genom att handlingen lämnas till en annan person än delgivningsmottagaren eller genom att handlingen lämnas i eller i anslutning till delgivningsmottagarens hemvist. Inte heller kungörelsedelgivning bör få tillämpas.

13.12 Överklagande och förfarandet i domstol

13.12.1 Överklagande

Regeringens förslag

Socialnämndens beslut i fråga om insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga enligt den nya lagen ska få överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Även beslut om vite ska få överklagas.

Andra beslut enligt den nya lagen ska inte få överklagas.

Prövningstillstånd ska krävas vid överklagande till kammarrätten.

Regeringens bedömning

Socialnämndens beslut att uppmana ett barn eller en ung person att lämna drogtest bör inte kunna överklagas.

Nämndemän bör inte ingå i rätten vid handläggning av mål i kammarrätten.

Promemorians förslag och bedömning

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag och bedömning. I promemorian föreslås inte någon särskild överklagande-

bestämmelse för vite. I promemorian föreslås att beslut om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet ska kunna överklagas. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Några remissinstanser kommenterar uttryckligen förslagen och bedömningen.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län tillstyrker promemorians förslag om överklagande. *Gotlands kommun* anser att det inte framgår av promemorians förslag om vårdnadshavare, barn och unga har tillräckliga möjligheter att överklaga eller få besluten omprövade i praktiken. Dessutom kan juridiskt stöd eller hjälp vara svårtillgänglig, särskilt för resurssvaga familjer. *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* lyfter att det är motsägelsefullt att socialnämndens beslut om att en insats ska avslutas kan överklagas, men att det inte går att överklaga ett ställningstagande om att åtgärder inte ska vidtas. *Förvaltningsrätten i Malmö* anser att det finns skäl att ifrågasätta lämpligheten av att alla beslut om särskilda villkor för vårdnadshavare samt barn och unga efter överklagande ska kunna prövas av allmän förvaltningsdomstol. Det finns dock grund för att vissa mer ingripande krav, som t.ex. drogtester ur ett rättssäkerhetsperspektiv ska gå att överklaga. *Kammarrätten i Stockholm* anser att det bör tydliggöras om föreläggande vid vite ska kunna överklagas.

Förvaltningsrätterna i Malmö och *Umeå* anser att promemorians förslag är otydligt när det gäller domstolsprövningens omfattning och att det är oklart vad prövningen ska avse utöver samtyckesfrågan. *Kammarrätten i Stockholm* anser att en prövning av beslut om särskilda villkor kan bli problematisk, t.ex. gällande skolgång och ett sådant villkors förhållande till skollagen eller gällande fritidsaktiviteter och hur en domstolsprövning av ett sådant villkor ska gå till.

Kammarrätten i Göteborg tillstyrker förslaget att prövningstillstånd bör gälla vid överklagande till kammarrätten och att nämndemän inte bör ingå i rätten vid handläggningen av målen i kammarrätten. *Umeå kommun* anser att kravet på prövningstillstånd påverkar rättssäkerheten för den enskilde.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Beslut om insatser och särskilda villkor bör kunna överklagas

Ett beslut om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen, som i stort bygger på att det inte finns samtycke till åtgärden, innebär att både vårdnadshavares, barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter inskränks. Den omständigheten att ett sådant beslut inte följs kan bli en del i socialnämndens underlag när nämnden följer genomförandet av de insatser och särskilda villkor som har beslutats och kan således utgöra underlag i bedömningen av om andra eller ytterligare insatser eller särskilda villkor behövs. Dessutom kan vårdnadshavare som inte efterlever beslut om insatser bli föremål för ett vitesförfarande. Barn och unga som inte följer beslut om insatser eller särskilda villkor kan kallas till samtal med socialnämnden. Bristande efterlevnad av de beslut som socialnämnden fattar får alltså konsekvenser för både vårdnadshavare, barn och unga. Regeringen anser att starka rättssäkerhetsskäl talar för att alla beslut

om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Till skillnad från *Förvaltningsrätten i Malmö* anser regeringen att det inte ska göras någon åtskillnad i fråga om olika insatsers och särskilda villkors överklagbarhet.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys lyfter att det är motsägelsefullt att socialnämndens beslut om att en insats ska avslutas kan överklagas, men att det inte går att överklaga socialnämndens ställningstagande om att åtgärder inte ska vidtas. Regeringen förstår Myndigheten för vård- och omsorgsanalys synpunkt, men vill hålla fram att socialtjänsten inom kommunen har det yttersta ansvaret för att enskilda får de insatser som de behöver (4 kap. 1 § SoL). Socialnämnden är enligt 14 kap. 2 § första stycket SoL skyldig att genast inleda en utredning om nämnden får information om något som skulle kunna leda till en åtgärd av nämnden. Regeringen vill också hålla fram att socialnämnden har ett utredningsansvar och kan ta hjälp av sakkunniga (20 kap. 5 § första stycket SoL) och hämta in uppgifter (20 kap. 6 § SoL) under en utredning för att se till att det finns ett tillfredsställande underlag inför sitt ställningstagande.

Även beslut om ändring eller upphörande av insatser och särskilda villkor samt tillfälligt undantag bör kunna överklagas

Det föreslås inte några begränsningar av möjligheten för den enskilde att begära att insatsen eller det särskilda villkoret ska upphöra eller ändras. Det föreslås inte heller några begränsningar i fråga om möjligheten för den enskilde att begära ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Samtliga dessa beslut kan ha sin grund i en begäran från den enskilde som socialnämnden kanske inte bifaller.

Av allmänna förvaltningsrättsliga principer följer enligt regeringens bedömning att en socialnämnd ska pröva om en eller flera insatser eller ett eller flera särskilda villkor ska ändras eller upphöra att gälla när den enskilde begär det (avsnitt 12.1). Socialnämnden ska även vid andra tillfällen pröva om en insats eller särskilda villkor ska upphöra, t.ex. om det framkommer uppgifter som gör att det finns skäl att ifrågasätta om beslutet fortfarande behövs (se avsnitt 12.2).

Ett avslag på en begäran om att en insats eller ett särskilt villkor ska ändras eller upphöra kan vara lika ingripande som ett beslut om sådana åtgärder. Även sådana avslagsbeslut bör därför få överklagas.

Det finns behov av en särskild bestämmelse om överklagande av vite

Kammarrätten i Stockholm anser att det bör tydliggöras om föreläggande vid vite ska kunna överklagas. I avsnitt 10.1 föreslås att beslut om en insats till en vårdnadshavare utan dennes samtycke ska kunna förenas med vite. Själva beslutet utgör alltså grunden för en senare eventuell ansökan om utdömande av vite. För att det ska vara tydligt att även den del av beslutet som rör vite ska kunna överklagas separat anser regeringen, till skillnad från promemorian, att det bör regleras uttryckligen.

Beslut om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet bör inte kunna överklagas

I promemorian föreslås att socialnämnden ska få besluta om att efterlevnaden av ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet ska kontrolleras genom drogtest och att ett sådant beslut ska kunna överklagas. Som framgår av avsnitt 9.2 anser regeringen att promemorians förslag om en möjlighet att besluta om drogtest bör formuleras om för att den inte ska riskera att uppfattas som en skyldighet för barnet eller den unge. Socialnämnden föreslås därför, under vissa förutsättningar, få besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att göra ett drogtest.

Ett sådant beslut innebär inte någon skyldighet för barnet eller den unge. Eftersom ett drogtest inte ska kunna genomdrivas med rättsliga medel saknas det enligt regeringen skäl att beslut om en uppmaning att genomföra drogtest ska kunna överklagas.

Inte heller andra beslut bör kunna överklagas

I promemorian föreslås att andra beslut enligt den nya lagen, t.ex. beslut om läkarundersökning (avsnitt 13.9), inte ska få överklagas. Någon utförligare motivering lämnas inte i promemorian.

Av 19 kap. 1 och 2 §§ den föreslagna lagen om omhändertagande följer att varken socialnämndens eller rättens beslut om läkarundersökning enligt 11 kap. 4 § samma lag får överklagas (32 och 41 §§ LVU). Bestämmelsen om läkarundersökning fanns redan i 1980 års lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt uttalanden i propositionen om socialtjänsten (prop. 1979/80:1) ansågs det inte finnas tillräckliga skäl för att kunna överklaga ett sådant beslut (Del A s. 605). Som framgår av avsnitt 13.9 ska det varken vara möjligt att utföra en läkarundersökning enligt den nya lagen under tvång eller att ta barnet eller en ung person till läkarundersökning med tvång. Inte heller kommer en vägran att låta sig läkarundersökas medföra några direkta konsekvenser, mer än att det blir svårare för nämnden att anpassa insatserna eller de särskilda villkoren till barnets eller den unges förutsättningar. Regeringen anser därmed att socialnämndens beslut om läkarundersökning inte bör kunna överklagas

När det gäller förslaget om tillfälligt omhändertagande i avsnitt 9.3 föreslås beslut i vissa fall fattas av Polismyndigheten. Sådana tillfälliga omhändertaganden som en polisman får göra enligt den nya lagen utgör tjänsteåtgärder och inte beslut i den mening som nu avses (jfr prop. 2019/20:118 s. 104).

Prövningstillstånd bör krävas vid överklagande till kammarrätt

Enligt 34 a § FPL krävs, för de mål där det är särskilt föreskrivet, prövningstillstånd för att kammarrätten ska pröva ett överklagande av ett beslut som förvaltningsrätten har meddelat i målet. Om prövningstillstånd inte meddelas står förvaltningsrättens beslut fast. Om kammarrätten beviljar prövningstillstånd tas överklagandet upp till prövning.

Det finns inga krav på prövningstillstånd när ett beslut om förebyggande insatser enligt 22 § LVU överklagas till kammarrätten. Enligt 10 kap. 3 § den föreslagna lagen om särskilda befogenheter (42 § LVU) krävs det prövningstillstånd i vissa fall vid överklagande till kammarrätten enligt den lagen. De beslut som får överklagas är bl.a. de som avser vissa

inskränkningar i rätten att använda kommunikationstjänster eller att ta emot besök, vård vid en låsbar enhet, avskildhet eller vård i enskildhet, kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning eller drogtest. Kravet på prövningstillstånd infördes med hänsyn till karaktären av besluten (prop. 2002/03:53 s. 100).

Av propositionen Instansordningen m.m. i de allmänna förvaltningsdomstolarna (prop. 1993/94:133) framgår att när frågan om prövningstillstånd eller inte övervägs finns vissa allmänna principer som bör gälla. Det anges bl.a. att prövningstillstånd bör användas främst i de fall frågan har prövats av en förvaltningsmyndighet innan den har prövats av förvaltningsdomstol. Det kan dock finnas skäl att göra undantag när det gäller krav på prövningstillstånd för vissa typer av mål. Frågan bör därför prövas målgrupp för målgrupp (s. 34).

Det är socialnämnden som ska fatta beslut enligt den nya lagen så som första instans. Frågan kommer således ha prövats av en förvaltningsmyndighet innan den prövas av förvaltningsdomstol. De beslut som socialnämnden kommer att kunna fatta med stöd av den nya lagen avser frågor som kan vara ingripande för den som berörs, men i vilken utsträckning kommer att variera i de enskilda fallen. I de flesta fall kommer det inte vara fråga om lika ingripande beslut som de som omfattas av krav på prövningstillstånd enligt den föreslagna lagen om särskilda befogenheter (10 kap. 1 §, jfr 42 § LVU).

Den prövning som sker när en överrätt avgör frågan om prövningstillstånd är noggrann och ibland också mycket omfattande. Regeringen anser därför till skillnad från *Umeå kommun* att ett krav på prövningstillstånd för överklagande till kammarrätten i det nu aktuella sammanhanget inte skulle ha någon nämnvärd påverkan på den enskildes rättssäkerhet. Ett krav på prövningstillstånd skulle också enligt regeringens bedömning kunna bidra till en mer effektiv och ändamålsenlig process i kammarrätten. Det skulle också kunna bidra till en mer effektiv användning av domstolarnas resurser. Regeringen har förståelse för de rättssäkerhetsaspekter som *Gotlands kommun* lyfter fram bl.a. att juridiskt stöd eller hjälp kan vara svårtillgängligt, särskilt för resurssvaga familjer, men kan konstatera att både kommuner och förvaltningsdomstolar ska bistå de enskilda i processen. En myndighet ska t.ex. enligt 6 § FL lämna den enskilde sådan hjälp att han eller hon kan ta till vara sina intressen. Rätten ska enligt 8 § första och andra stycket FPL se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver och genom frågor och påpekanden verka för att parterna avhjälper otydligheter och ofullständigheter i sina framställningar. Till ett beslut som kan överklagas ska det dessutom alltid bifogas information om vad som gäller för överklagandet (33 och 34 §§ FL respektive 31 § FPL).

Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med promemorian, *Kammarrätten i Göteborg* och *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, att det bör ställas krav på prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten av beslut som har meddelats med stöd av bestämmelserna i den nya lagen och som har prövats av förvaltningsrätt.

Nämndemän bör inte medverka vid prövning i kammarrätten

När det gäller rättens sammansättning vid prövning av ett mål gäller bestämmelserna i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar, förkortad LAFD. Av 17 § LAFD framgår att en förvaltningsrätt som huvudregel är domför med en lagfaren domare och tre nämndemän. Enligt 12 § samma lag är en kammarrätt som utgångspunkt domför med tre lagfarna ledamöter. När det är särskilt föreskrivet att nämndemän ska ingå i rätten är en kammarrätt domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän. I promemorian görs bedömningen att det i den nya lagen inte bör föreskrivas att nämndemän ska ingå i rätten vid handläggningen i kammarrätt.

Enligt 35 kap. 4 § SoL krävs prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten när det gäller beslut enligt socialtjänstlagen, men inte att nämndemän ska ingå i rätten vid handläggning i kammarrätt. I 16 kap. 5 § den föreslagna lagen om omhändertagande (37 § LVU) är det dock särskilt föreskrivet att vid handläggning i kammarrätt av andra mål enligt den lagen än mål om omedelbart omhändertagande, tillfälligt flyttningsförbud och tillfälligt utreseförbud ska nämndemän ingå i rätten. Vid handläggningen i kammarrätten av mål om förebyggande insatser enligt 22 § LVU följer av 37 § LVU att nämndemän ska ingå i rätten.

Utifrån att nämndemän ska ingå vid handläggningen i kammarrätten av mål om förebyggande insatser enligt 22 § LVU kan det tyckas tveksamt att det i promemorian bedöms att nämndemän inte ska ingå vid prövning i kammarrätt av mål om stöd enligt den nya lagen. De insatser som kommer att kunna beslutas enligt den nya lagen är sådana som kan beslutas enligt socialtjänstlagen, även om de kommer att kunna beslutas utan den enskildes samtycke. Insatserna kommer dessutom att vara begränsade i tid (se avsnitt 13.6) och inte lika ingripande som åtgärder enligt den föreslagna lagen om omhändertagande eftersom de inte omfattar vård eller placeringar. Regeringen bedömer i likhet med promemorian att frågornas beskaffenhet inte är av den art eller karaktär att det bör föreskrivas att nämndemän ska ingå i rätten vid handläggningen av mål i kammarrätten, vilket också *Kammarrätten i Göteborg* och *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker.

Domstolsprövningens omfattning i mål om insatser och särskilda villkor

Några remissinstanser har synpunkter om domstolsprövningens omfattning utifrån promemorians förslag, bl.a. *Förvaltningsrätterna i Malmö* och *Umeå* och *Kammarrätten i Stockholm*. Synpunkterna handlar bl.a. om att domstolens prövning enligt förslaget kan komma att handla om rena verkställighetsfrågor och att det närmast är en fråga om överprövning av formlösa vårdnadshavarbeslut och beslut som fattas vid verkställigheten av en insats i socialtjänstens regi.

Regeringen föreslår i ovan avsnitt, till skillnad från promemorian, att ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för viss tid. Regeringen föreslår också att insatserna och de särskilda villkoren som det beslutas om ska preciseras i beslutet. Till skillnad från det som gäller vid överklagande av beslut enligt den föreslagna lagen om omhändertagande, och som Förvaltningsrätten i Malmö har noterat, kommer själva besluten om insatser och särskilda villkor enligt förslaget att vara överklagbara. Detta

medför sammantaget att prövningens omfattning torde bli tydligare för domstolarna än enligt promemorians förslag, vilket Förvaltningsrätterna i Malmö och Umeå och Kammarrätten i Stockholm har efterlyst. Den exakta prövningsramen får utvecklas i rättstillämpningen, men enligt regeringens bedömning bör den i vart fall omfatta frågan om det finns grund för de beslutade åtgärderna utifrån den enskildes behov i den givna situationen. En domstol bör vid ett bifall till den enskildes överklagande kunna upphäva eller ändra beslutet.

13.12.2 Förvaltningsprocesslagens regler om muntlig förhandling bör gälla

Regeringens bedömning

Frågan om muntlig förhandling i domstol bör inte regleras särskilt i den nya lagen.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Länsstyrelsen i Gävleborgs län och *Kammarrätten i Göteborg* tillstyrker bedömningen. Ingen remissinstans i övrigt har lämnat synpunkter.

Skälen för regeringens bedömning

Av 9 § FPL framgår att förfarandet i de allmänna förvaltningsdomstolarna är skriftligt. I handläggningen får det ingå muntlig förhandling om en viss fråga när det kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande av målet. Förvaltningsrätten ska hålla muntlig förhandling om en enskild part begär det och det inte är uppenbart obehövligt. Kammarrätten ska hålla muntlig förhandling om en enskild part begär det och det inte är obehövligt och inte heller särskilda skäl talar mot det.

Enligt 2 § FPL gäller bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen om det inte i lag eller förordning har meddelats bestämmelser som avviker från lagen. Sådana avvikande bestämmelser finns bl.a. i 16 kap. 4 § den föreslagna lagen om omhändertagande (35 § LVU). Där regleras att i mål om omhändertagande för vård, fortsatt omhändertagande för tillfällig vård, upphörande av omhändertagande för vård, flyttningsförbud, eller utreseförbud ska förvaltningsrätten och kammarrätten hålla muntlig förhandling, om detta inte är uppenbart obehövligt. Muntlig förhandling ska hållas om någon part begär det och parterna ska upplysas om sin rätt att begära muntlig förhandling.

Liksom i den föreslagna lagen om omhändertagande regleras i den nya lagen som föreslås i denna lagrådsremiss åtgärder som är av ingripande slag. De bedöms dock inte vara lika ingripande som de åtgärder som räknas upp i 35 § LVU. Behovet av att hålla muntlig förhandling gör sig

således inte lika gällande i mål enligt den nya lagen. Av den anledningen anser regeringen att det inte finns skäl att ha en särskild reglering i den nya lagen om att muntlig förhandling som utgångspunkt ska hållas.

Muntlig förhandling kommer att kunna hållas i den utsträckning som behövs. Det innebär att det i handläggningen får ingå muntlig förhandling om en viss fråga när det kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande av målet och att muntlig förhandling alltid ska hållas om en enskild part begär det och det inte är uppenbart obehövligt. Kammarrätten ska hålla muntlig förhandling om en enskild part begär det och det inte är obehövligt och inte heller särskilda skäl talar emot det.

13.12.3 Det bör inte finnas någon rätt till offentligt biträde

Regeringens bedömning

Offentligt biträde bör inte kunna förordnas i ärenden och mål om insatser och särskilda villkor.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Endast ett fåtal remissinstanser har lämnat kommentarer. *Kammarrätten i Göteborg* tillstyrker promemorians förslag. *SOS Barnbyar* anser att barn under 15 år bör få en självständig möjlighet att uttrycka sin vilja och framföra sin åsikt, exempelvis genom en rättslig företrädare med barnrättslig kompetens som har mandat att föra barnets talan. Även *Västra Götalandsregionen* för fram behovet av att erbjuda rättsliga företrädare för yngre barn och önskar ett förtydligande av förslaget i detta avseende i syfte att säkra yngre barns rätt.

Skälen för regeringens bedömning

Huruvida det ska finnas en rätt till offentligt biträde motiveras ofta utifrån hur ingripande åtgärden är och krav på rättssäkerhet.

I ärenden och mål enligt socialtjänstlagen finns ingen rätt till offentligt biträde. I 17 kap. den föreslagna lagen om omhändertagande finns däremot bestämmelser om rätt till offentligt biträde (39 § LVU). Offentligt biträde ska förordnas i mål och ärenden som får anses vara särskilt ingripande för den enskilde, bl.a. i mål eller ärende angående beredande av vård, omedelbart omhändertagande eller tillfälligt omhändertagande, flyttningsförbud och utreseförbud. Ett offentligt biträde ska förordnas för ett barn eller en ung person och för ett barns vårdnadshavare. Skyldighet att förordna offentligt biträde i dessa mål eller ärenden gäller inte om det kan antas att behov av biträde saknas. Även enligt 9 kap. den föreslagna lagen om särskilda befogenheter ska offentligt biträde förordnas till barn och unga i vissa frågor (39 § LVU). I mål och ärenden om förebyggande insatser enligt 22 § LVU finns ingen rätt till offentligt biträde.

Regeringen bedömer i likhet med promemorian att även om beslut om insatser och särskilda villkor med stöd av bestämmelserna i den nya lagen kommer vara ingripande för den som berörs är det inte fråga om så pass ingripande åtgärder, som t.ex. ett omhändertagande för vård, att det motiverar att det bör finnas en rätt till offentligt biträde i sådana ärenden och mål. Det finns inte heller skäl att anse att andra beslut enligt den nya lagen, t.ex. om läkarundersökning eller provtagning, är sådana beslut som motiverar en rätt till offentligt biträde. I likhet med det som gäller i ärenden och mål enligt 22 § LVU bör det därför inte finnas någon rätt till offentligt biträde i ärenden och mål om insatser och särskilda villkor. Processen i dessa delar kommer därmed att vara samma som den i mål enligt socialtjänstlagen.

Det kan i sammanhanget nämnas det i avsnitt 11.2 föreslås att barn som har fyllt 15 år kommer att ha rätt att föra sin egen talan i ärenden och mål enligt den nya lagen, vilket bl.a. innebär att de på egen hand kommer kunna överklaga beslut. Barn som inte har fyllt 15 år kommer inte ha samma möjlighet. Deras talan kommer kunna föras genom ställföreträdaren, dvs. vårdnadshavaren, vilket *SOS Barnbyar* anser är problematiskt eftersom det inte säkert att barnet och vårdnadshavarna har samma intressen eller uppfattning. Också *Västra Götalandsregionen* för fram att det finns ett behov av att erbjuda rättsliga företrädare för yngre barn. Regeringen konstaterar i avsnitt 11.2 att frågan om barns processbehörighet och rättsliga ställning i förhållande till vårdnadshavare är komplex. Socialnämnden har dock ett stort ansvar när det gäller att ge barn möjligheter att komma till tals. Principen om barnets rätt till delaktighet finns i artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter, som gäller som lag i Sverige. Den principen innebär att ett barn ska ges möjlighet att, antingen direkt eller genom företrädare, höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet. Dessutom föreslår regeringen i avsnitt 11 ett antal bestämmelser i den nya lagen som syftar till att ta tillvara barnets rättigheter. Det föreslås särskilda regleringar om att barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne samt kontinuerligt få information som rör honom eller henne och information om hur beslut överklagas. Till skillnad från det som SOS Barnbyar och Västra Götalandsregionen för fram anser regeringen att en sådan reglering, tillsammans med både socialnämndens och domstolarnas utredningsansvar, utgör en tillräcklig garanti för att barns intressen tillvaratas i rättsprocesser i de frågor som omfattas av denna lagrådsremiss även om det för de yngre barnen är vårdnadshavaren som är ställföreträdare för barnet. I den nya lagen föreslås också att principen om barnets bästa uttryckligen regleras (avsnitt 5.3). Även om det är viktigt att socialtjänsten är lyhörd för vårdnadshavarnas inställning är barnets bästa alltid avgörande för innehållet i beslutet. Det innebär att om vårdnadshavarnas synpunkter eller önskemål skulle stå i strid med barnets bästa får deras åsikter stå tillbaka.

13.13 Förhållandet till vissa avlägsnandebeslut

Regeringens förslag

Beslut enligt den nya lagen ska inte hindra beslut om
- avvisning eller utvisning enligt utlänningslagen,
- utvisning enligt lagen om särskild kontroll av vissa utlänningar,
- utlämning enligt lagen om utlämning för brott,
- överlämnande enligt lagen om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder
- utlämning enligt lagen om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,
- utlämning enligt lagen om Sveriges samarbete med de internationella tribunalerna för brott mot internationell humanitär rätt,
- överlämnande enligt lagen om samarbete med internationella brottmålsdomstolen,
- överlämnande enligt lagen om överlämnande från Sverige enligt europeisk arresteringsorder,
- utlämning enligt lagen om samarbete med Specialdomstolen för Sierra Leone, eller
- återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inte något förslag om hur den lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas ska förhålla sig till beslut om återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans lämnar synpunkter på förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Av 14 kap. 1 § den föreslagna lagen om omhändertagande (21 a § LVU) följer att beslut om omhändertagande för vård inte hindrar vissa beslut om avvisning, utvisning, utlämning eller överlämnande. I propositionen Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv (prop. 1996/97:25) anges att 21 a § LVU innebär att vid en kollision mellan LVU och utlänningslagen är det i princip utlänningslagen som tar över (s. 268).

Inte heller beslut om insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen bör hindra beslut om avvisning, utvisning, utlämning eller överlämnande. För att det ska vara tydligt bör detta, så som föreslås i promemorian, framgå av den nya lagen.

I lagrådsremissen Utmönstring av permanent uppehållstillstånd och anpassning av svensk rätt till EU:s migrations- och asylpakt föreslås att 21 a § LVU ska ändras (lagförslag 2.4). Det föreslås att en ny punkt införs i paragrafen som innebär att beslut enligt LVU inte hindrar beslut om återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU. Det finns skäl att göra motsvarande tillägg i den nya lagen. Till skillnad från promemorian föreslår regeringen därför att inte heller sådana beslut om återvändande ska hindras av beslut enligt den nya lagen om insatser.

Att insatser och särskilda villkor med stöd av den nya lagen upphör att gälla när ett beslut om avvisning, utvisning, utlämning, överlämning eller återvändande har verkställts föreslås i avsnitt 12.2.

14 Registerlag för Polismyndigheten och lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten

14.1 Lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten ska tillämpas på verksamhet enligt den nya lagen

Regeringens förslag

Verksamhet enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas ska anses vara sådan socialtjänst som omfattas av tillämpningsområdet för lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Det finns ett stort antal registerförfattningar som innehåller sektorsspecifika bestämmelser om personuppgiftsbehandling och som kompletterar Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning. Vid behandling av personupp-

gifter inom socialtjänsten kompletteras EU:s dataskyddsförordning av lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, förkortad SoLPuL, och förordningen (2001:637) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, förkortad SoLPuF.

I 2 § SoLPuL anges vad som avses med socialtjänst enligt den lagen. Det handlar bl.a. om verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av unga eller av missbrukare och den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende samt verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd. Regeringen bedömer, i likhet med promemorian, att verksamhet enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, bör omfattas av SoLPuL och den tillhörande förordningen. Den bör därför i den angivna paragrafen anges att med socialtjänst avses även sådan verksamhet.

Enligt 6 § SoLPuL får personuppgifter behandlas bara om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten ska kunna utföras. Personuppgifter får även behandlas för uppgiftsutlämnande som föreskrivs i lag eller förordning. I den tillhörande förordningen regleras för vilka ändamål som personuppgifterna får behandlas (se t.ex. 12 och 18 §§ SolPuF). Av 12 § första stycket 1 och 3 § SoLPuF framgår att en kommunal myndighet får behandla personuppgifter för bl.a. handläggning av ärenden om insatser samt genomförande av insatser som följer av bestämmelserna i socialtjänstlagen (2025:400) och för handläggning av ärenden och annan verksamhet som följer av bestämmelserna i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Det behöver enligt regeringens bedömning inte göras några ytterligare ändringar av regleringen i SoLPuL med anledning av att verksamhet enligt den nya lagen om insatser tillförs tillämpningsområdet. Däremot instämmer regeringen i bedömningen i promemorian att ändamålsbestämmelsen i 12 § SoLPuF bör ses över. Regeringen avser att återkomma med den närmare regleringen i det kommande förordningsarbetet.

14.2 En ny registerlag för Polismyndigheten

14.2.1 En registerlag över barn och unga med villkor om att uppehålla sig i bostaden

Regeringens förslag

Det ska införas en ny lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens. I promemorian föreslås att den nya lagen även ska innehålla bestämmelser

om behandling av personuppgifter i samband med verkställighet av elektronisk övervakning, vilket dock inte behandlas inom ramen för detta lagstiftningsarbete.

Remissinstanserna

Integritetsskyddsmyndigheten (*IMY*) avstyrker förslaget, främst utifrån att Polismyndigheten enligt promemorian ska verkställa elektronisk övervakning i enlighet med ett beslut av en socialnämnd. IMY för också fram att förslaget innebär att Polismyndigheten kommer att kunna behandla personuppgifter om ett stort antal barn och unga som inte är dömda eller misstänkta för brott. För att en sådan behandling ska vara nödvändig och proportionerlig krävs en noggrann analys av den nya personuppgiftsbehandlingen och vilka risker det finns med att en brottsbekämpande myndighet får detta uppdrag, vilket enligt myndigheten saknas i promemorian.

Polismyndigheten anser att det finns goda skäl för ett register och en samverkan med socialnämnden eftersom myndigheten föreslås kunna tillfälligt omhänderta barn och unga som bryter mot ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden.

Skälen för regeringens förslag

Polismyndigheten har behov av att hantera personuppgifter

I avsnitt 22 redogörs för det dataskyddsrättsliga regelverket för Polismyndigheten. Som framgår i det avsnittet kommer såväl EU:s dataskyddsförordning med den kompletterande lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, här benämnd dataskyddslagen, som brottsdatalagen (2018:1177) att bli tillämpliga när Polismyndigheten behandlar personuppgifter med anledning av förslagen som lämnas i lagrådsremissen.

Polismyndigheten kommer med anledning av förslagen att behöva behandla personuppgifter om barn och unga som har meddelats ett särskilt villkor enligt den nya lagen om insatser om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

I avsnitt 9.3 föreslås att polisen ska kunna tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som har överträtt ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden. Polisen ska därefter skyndsamt se till att barnet eller den unge lämnas på t.ex. den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret. Om detta inte är möjligt, och det är fråga om ett barn, ska barnet i stället överlämnas till socialnämnden. Regeringen konstaterar att ett sådant tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person som påträffas utanför bostaden bara kan ske om Polismyndigheten på förhand har fått kännedom om vilka barn och unga det rör sig om.

I promemorian övervägs om Polismyndigheten enbart på begäran från en socialnämnd ska få förflytta den som har överträtt ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Med en sådan ordning skulle inte någon information behöva lämnas till Polismyndigheten när ett beslut om särskilt villkor

meddelas och myndigheten skulle inte ha något behov av att samla uppgifter om barnet eller den unge. Som konstateras i avsnitt 9.3 kommer emellertid socialnämnden sannolikt först i efterhand att få kännedom om att barnet eller den unge har överträtt ett särskilt villkor. Det skulle då inte längre vara aktuellt för en polisman att förflytta barnet eller den unge. Det syfte som ett omhändertagande har, dvs. att upprätthålla det särskilda villkoret, skulle därmed gå förlorat. I samma avsnitt föreslås därför att en polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska få tillfälligt omhänderta barnet eller den unge, även utan en begäran om hjälp från socialnämnden.

För att ett omhändertagande ska kunna ske i de fallen föreslås i avsnitt 13.10 att Polismyndigheten ska få information om vilka barn och unga som har meddelats ett sådant särskilt villkor av socialnämnden. De uppgifter som socialnämnden ska lämna till Polismyndigheten är bl.a. barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter samt det särskilda villkorets innehåll och omfattning. Uppgifterna ska kunna användas av polisen för att de i ett enskilt fall ska kunna fullgöra sina uppgifter enligt den nya lagen om insatser. I avsnitt 15.1 föreslås att insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen om insatser ska kunna ingå i påföljden ungdomsvård. I avsnitt 13.10 föreslås även att socialnämnden ska informera om huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

I avsnitt 22 görs en analys av personuppgiftsbehandlingen och de integritetsrisker som den bedöms föra med sig, vilket IMY efterfrågar. I det avsnittet bedömer regeringen att personuppgiftsbehandlingen utgör ett nödvändigt och proportionerligt intrång i den personliga integriteten. Det bedöms inte finnas någon mindre ingripande åtgärd för att uppnå syftet med behandlingen. Det bedöms också att en ny registerlag kan begränsa intrånget i den personliga integriteten.

Med anledning av IMYs övriga synpunkter i relation till promemorians förslag om elektronisk övervakning vill regeringen understryka att inom ramen för detta lagstiftningsarbete föreslås inte att Polismyndigheten ska verkställa beslut om elektronisk övervakning av barn och unga personer. Den registerlag som nu föreslås innehåller därmed inte heller några förslag om behandling av personuppgifter med anledning av elektronisk övervakning.

En ny registerlag bör införas

Den personuppgiftsbehandling som behöver ske i Polismyndighetens verksamhet måste utföras på ett sätt som säkerställer ett tillräckligt skydd för den personliga integriteten för de individer som berörs av behandlingen. Det är därför viktigt att det på ett så tydligt sätt som möjligt framgår hur Polismyndigheten får behandla personuppgifter.

Som anges ovan kan både brottsdatalagen och EU:s dataskyddsförordning bli tillämpliga på Polismyndighetens personuppgiftsbehandling med anledning av förslagen (se även avsnitt 14.2.3).

Brottsdatalagen kompletteras av flera registerförfattningar inom det brottsbekämpande området (jfr prop. 2017/18:269 s. 100). Lagen

(2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, här benämnd polisens brottsdatalag, är en sådan författning. Polisens brottsdatalag gäller utöver brottsdatalagen när Polismyndigheten i egenskap av behörig myndighet behandlar personuppgifter i syfte att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott, verkställa uppbörd eller upprätthålla allmän ordning och säkerhet (1 kap. 1 § polisens brottsdatalag). Polisens brottsdatalag är alltså inte tillämplig på Polismyndighetens verkställighet av straffrättsliga påföljder, annat än när det handlar om verkställighet av uppbörd (jfr. prop. 2018/19:65 s. 160 och 161). Med verkställighet av uppbörd avses uppbörd av böter enligt bötesverkställighetslagen (1979:189), vilket har klargjorts i förarbetena till bestämmelsen (prop. 2018/19:65 s. 192).

I promemorian framhålls att ovanstående innebär att polisens brottsdatalag inte blir tillämplig på den personuppgiftsbehandling hos Polismyndigheten som kommer att ske med anledning av förslagen i lagrådsremissen. *IMY* delar den bedömningen. Regeringen bedömer i likhet med promemorian, att den reglering som nu föreslås för Polismyndigheten inte bör införas i den lagen.

Enligt regeringen bör den aktuella personuppgiftsbehandlingen för Polismyndigheten regleras i en ny registerlag. Även *Polismyndigheten* anser att det finns goda skäl för ett register. Genom en särskild registerlag blir det möjligt att precisera bl.a. vilken myndighet som är personuppgiftsansvarig, vilka personuppgifter som får behandlas, för vilket ändamål som personuppgifterna får behandlas och när de ska gallras. En särskild registerlag kan på så sätt bidra till en ändamålsenlig verksamhet och ett skydd för den personliga integriteten.

14.2.2 Polismyndigheten ska få behandla uppgifterna i ett register

Regeringens förslag

Polismyndigheten ska med hjälp av automatiserad behandling få föra register som avser barn och unga som av en socialnämnd har meddelats ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning.

Remissinstanserna

Integritetsskyddsmyndigheten (*IMY*), som avstyrker förslaget, ifrågasätter att Polismyndigheten ska få helt nya arbetsuppgifter inom socialtjänstens område, dvs. utanför myndighetens brottsbekämpande uppdrag. *Polismyndigheten* anser att det finns goda skäl för ett register mot bakgrund av att myndigheten föreslås kunna tillfälligt omhänderta barn och unga. Enligt

myndigheten riskerar det dock att vara tidskrävande för Polismyndigheten att hålla registret uppdaterat. Myndigheten anser att ett nationellt register där socialnämnden kan föra in uppgifter direkt i registret vore mer kostnadseffektivt.

Skälen för regeringens förslag

Polismyndigheten för i dag ett flertal register. De flesta av dessa faller inom brottsdatalagens tillämpningsområde. Register som inte faller inom brottsdatalagens område är t.ex. passregistret och vapenregistret. De uppgifter som Polismyndigheten behöver behandla till följd av den nya lagen om insatser har sin grund i en social insats, vilket skiljer sig från uppgifterna i myndighetens övriga register.

För att Polismyndigheten enkelt ska kunna ta fram relevanta uppgifter för att bedöma om ett barn eller en ung person som påträffas bör tillfälligt omhändertas enligt den nya lagen om insatser anser regeringen, i likhet med *Polismyndigheten*, att det finns ett behov för Polismyndigheten att kunna föra register över uppgifter som rör aktuella barn och unga. Registret bör således få innehålla uppgifter som avser barn och unga som har meddelats ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisat plats som kan likställas med bostad. I likhet med vad som anges i promemorian bör Polismyndigheten få föra ett sådant register med hjälp av automatiserad behandling. Till skillnad mot vad *IMY* för fram anser regeringen att det är både lämpligt och ändamålsenligt att Polismyndigheten kan bistå socialnämnden (se avsnitt 9.3). Myndigheten utför redan arbetsuppgifter som påminner om dem som föreslås i den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas och behandlar följaktligen personuppgifter i samband med det. Det gäller exempelvis i samband med omhändertagande enligt 12 § polislagen (1983:387).

Genom detta säkerställs att Polismyndigheten snabbt kan återföra ett barn eller en ung person när han eller hon bryter mot ett särskilt villkor som anges ovan. Mot bakgrund av syftet med det särskilda villkoret och vikten av att det följs (se avsnitt 7.3.8 och 9.3) bedömer regeringen att det är motiverat att Polismyndigheten ska få behandla uppgifterna på det avsedda sättet, även om det medför integritetsintrång. Som utvecklas i avsnitt 14.2.5 bedömer regeringen att registret endast bör innehålla ett begränsat antal personuppgifter. Det kommer inte att röra sig om sådana känsliga personuppgifter som avses i artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning respektive 2 kap. 11 och 12 §§ brottsdatalagen, dvs. uppgifter om bl.a. hälsa, etniskt ursprung, religiös övertygelse eller en persons sexualliv.

Polismyndigheten, som anser att det finns goda skäl för ett register, lyfter att det kommer vara tidskrävande att hålla registret uppdaterat. Enligt myndigheten vore ett nationellt register där socialnämnden kan föra in uppgifter direkt mer kostnadseffektivt. Regeringen konstaterar att det i promemorian inte lämnas något sådant förslag och inte heller görs det några överväganden om en sådan möjlighet för socialnämnden. Det saknas således beredningsunderlag för att i detta lagstiftningsärende föreslå en sådan möjlighet.

14.2.3 Lagens syfte, tillämpningsområde och förhållande till annan reglering

Regeringens förslag

Syftet med lagen ska dels vara att ge Polismyndigheten möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt, dels vara att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan behandling.

Lagen ska gälla vid Polismyndighetens behandling av personuppgifter i ett sådant register som myndigheten får föra för att kunna fullgöra sina uppgifter enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Lagen ska innehålla en upplysning om att den kompletterar EU:s dataskyddsförordning. Det ska också anges att när behandlingen av personuppgifter omfattas av EU:s dataskyddsförordning gäller dataskyddslagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till den lagen, om inte annat följer av den nya registerlagen. Det ska även upplysas om att lagen gäller utöver brottsdatalagen.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan språklig utformning i fråga om lagens syfte, tillämpningsområde och förhållande till brottsdatalagen.

Remissinstanserna

Integritetsskyddsmyndigheten (*IMY*) för fram att den omständigheten att lagförslaget vilar på tillämpningsområdena för såväl dataskyddsdirektivet som EU:s dataskyddsförordning kan leda till praktiska tillämpningsproblem för Polismyndigheten. Det kan även leda till tillämpningsproblem inom ramen för tillsynen eftersom det kan bli svårt att veta vilket regelverk som ska tillämpas. IMY poängterar att de korrigerande befogenheterna som myndigheten har i sin tillsyn skiljer sig mycket åt mellan EU:s dataskyddsförordning och brottsdatalagen.

Skälen för regeringens förslag

Lagens syfte och tillämpningsområde bör anges

För att tydliggöra vad lagens syfte är bör det, enligt regeringens mening, finnas en uttrycklig bestämmelse som anger detta. Syftet med den registerlag som föreslås bör vara att ge Polismyndigheten möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt. Dessutom bör syftet vara att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan behandling. Liknande syftesbestämmelser finns i andra registerförfattningar så som folkbokföringsdatalagen (2026:126) och tulldatalagen (2026:127). En sådan bestämmelse föreslås också i propositionen En lag om socialdataregister (prop. 2025/26:165).

Lagens tillämpningsområde bör också framgå av lagen. Enligt regeringen bör lagen vara tillämplig vid Polismyndighetens behandling av

personuppgifter i det register som myndigheten ska få föra för att kunna fullgöra sina uppgifter enligt den nya lagen om insatser. I registret ska således Polismyndigheten få behandla uppgifter som avser barn och unga som av en socialnämnd har meddelats ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad enligt den nya lagen om insatser (se även avsnitt 14.2.2).

Lagens förhållande till EU:s dataskyddsförordning, dataskyddslagen och brottsdatalagen bör framgå

EU:s dataskyddsförordning, dataskyddslagen och brottsdatalagen kommer att bli tillämpliga på Polismyndighetens personuppgiftsbehandling med anledning av förslagen (se avsnitt 22).

EU:s dataskyddsförordning är bindande och direkt tillämplig i samtliga medlemsstater inom EU och ska alltså tillämpas av myndigheter och enskilda på samma sätt som om den vore svensk lag. På samma sätt som i flertalet andra registerförfattningar anser regeringen att det är till fördel att det uttryckligen tydliggörs att den nya registerlagen kompletterar EU:s dataskyddsförordning. En sådan bestämmelse klargör att lagen inte kan tillämpas fristående utan ska tillämpas tillsammans med EU:s dataskyddsförordning, när förordningen är tillämplig.

När EU:s dataskyddsförordning ska tillämpas på personuppgiftsbehandlingen blir dataskyddslagen tillämplig, som innehåller generella kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning. Av 1 kap. 6 § dataskyddslagen följer att om en annan lag eller förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från dataskyddslagen så ska den bestämmelsen tillämpas. För att det ska vara tydligt hur den föreslagna registerlagen förhåller sig till dataskyddslagen bör det, så som är vanligt förekommande i registerförfattningar, tydliggöras att dataskyddslagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till den lagen ska gälla vid Polismyndighetens behandling av personuppgifter, om inte annat följer av den nya registerlagen.

Även förhållandet till brottsdatalagen bör enligt regeringen framgå genom att det anges att bestämmelserna i den föreslagna lagen gäller utöver brottsdatalagen (jfr 5 § brottsdatalagen). Detta stämmer överens med vad som föreskrivs i andra registerförfattningar där brottsdatalagen är tillämplig.

IMY för fram att den omständigheten att lagförslaget vilar på tillämpningsområdena för både Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/680 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF, här benämnt dataskyddsdirektivet, samt EU:s dataskyddsförordning kan leda till praktiska tillämpningsproblem för Polismyndigheten. Enligt IMY kan det också leda till tillämpningsproblem inom ramen för tillsynen eftersom det kan bli svårt att avgöra vilket regelverk som ska tillämpas.

I avsnitt 22 gör regeringen bedömningen att när personuppgifter behandlas hos Polismyndigheten är det EU:s dataskyddsförordning och

den kompletterande dataskyddslagen som i de allra flesta fall ska tillämpas, eftersom behandlingen då inte sker för något av de syften som anges i brottsdatalagen (jfr prop. 2017/18:232 s. 111). I avsnittet görs dock en annan bedömning för de fall då Polismyndigheten bistår socialnämnden när barnet eller den unge har särskilda villkor om att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisat plats som kan likställas med bostad inom ramen för verkställigheten av påföljden ungdomsvård. Även om Polismyndigheten i dessa fall inte är den myndighet som faktiskt utför straffverkställigheten bedömer regeringen att brottsdatalagen skulle kunna bli tillämplig på personuppgiftsbehandlingen. Detta då uppgiften att bistå med handräckning och i vissa fall besluta om tillfälligt omhändertagande utgör en författningsreglerad skyldighet eller möjlighet att biträda socialnämnden, som i detta fall är en behörig myndighet enligt nämnda lag (jfr prop. 2017/18:232 s. 112). Det är syftet med registreringen av den behandlade personuppgiften i det enskilda fallet som är avgörande för om brottsdatalagen eller dataskyddsförordningen är tillämplig vid den fortsatta behandlingen (jfr t.ex. prop. 2020/21:222 s. 25). Som framgår av samma avsnitt är det ytterst en fråga för rättstillämparen att från fall till fall avgöra vilket regelverk som är tillämpligt. Om personuppgiftsbehandlingen hos en myndighet har flera syften är det fullt möjligt att de olika regelverken kan vara tillämpliga parallellt (jfr prop. 2017/18:171 s. 184). I sammanhanget kan nämnas att Polismyndigheten i avsnitt 14.2.5 föreslås få registrera uppgifter om vilka barn och unga som har fått ett särskilt villkor med skyldighet att uppehålla sig i bostaden inom ramen för utdömd ungdomsvård, vilket bör underlätta tillämpningen.

14.2.4 Polismyndigheten ska vara personuppgiftsansvarig

Regeringens förslag

Polismyndigheten ska vara personuppgiftsansvarig för den behandling av personuppgifter som myndigheten utför enligt lagen.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Registerförfattningar innehåller regelmässigt bestämmelser om vem som är personuppgiftsansvarig. Ett personuppgiftsansvar innebär ett ansvar för att behandlingen av personuppgifter stämmer överens med den tillämpliga dataskyddsregleringen. Den personuppgiftsansvarige ska exempelvis ansvara för och kunna visa att de grundläggande principerna i artikel 5.1 i EU:s dataskyddsförordning följs (artikel 5.2). Därutöver ska den person-

uppgiftsansvarige bl.a. genomföra lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att säkerställa och kunna visa att behandlingen utförs i enlighet med EU:s dataskyddsförordning (artikel 24.1) och för att säkerställa en lämplig säkerhetsnivå (artikel 32.1). Det är till den personuppgiftsansvarige som den enskilde (den registrerade) ska vända sig om han eller hon vill utöva sina rättigheter enligt regelverket, t.ex. begära rättelse av felaktiga personuppgifter.

Regeringen anser att det även av den föreslagna registerlagen bör framgå vem som är personuppgiftsansvarig. I detta fall är det Polismyndigheten som ska ha detta ansvar.

14.2.5 Personuppgifter som ska få behandlas i Polismyndighetens register

Regeringens förslag

Polismyndighetens register ska få innehålla uppgifter om
- barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter,
- det särskilda villkorets innehåll och omfattning,
- huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård, och
- den ansvariga socialnämnden.

Om den som beslutet avser är under 18 år ska registret även få innehålla uppgifter om
- vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen, och
- kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats än i bostaden.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian lämnas inget förslag om att registret ska få innehålla uppgift om huruvida ett särskilt villkor gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård. I promemorian föreslås att registret får innehålla uppgifter om den beslutet avser, utan att specificera att det ska gälla barnets eller den unges namn och person- eller samordningsnummer.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Personuppgifterna som ska få behandlas i Polismyndighetens register som förslås i avsnitt 14.2.2 bör enligt regeringen omfatta de uppgifter som socialnämnden ska vara skyldiga att lämna till Polismyndigheten enligt förslaget i avsnitt 13.10. Det handlar om ett begränsat antal personupp-

gifter som Polismyndigheten behöver för att kunna utföra sina uppgifter enligt den nya lagen om insatser (se avsnitt 9.3).

Registret bör få innehålla uppgifter om barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter. Det bör också få innehålla uppgifter om det särskilda villkorets innehåll och omfattning, dvs. information om var barnet eller den unge enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig, under vilka tider denne ska uppehålla sig där samt beslutets giltighetstid. Uppgifter om villkorets omfattning innefattar också att Polismyndigheten får registrera uppgifter om att villkoret har ändrats, att ett tillfälligt undantag gäller eller att beslutet har upphört att gälla. Om det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård, bör sådan information också få registreras. Som framgår av avsnitt 14.2.3 behövs den sistnämnda informationen för att tillämparen ska kunna avgöra vilken dataskyddsreglering som blir aktuell. Det är mindre integritetskränkande att Polismyndigheten får dessa uppgifter i de aktuella fallen direkt av socialnämnden och behandlar dem samlat med de övriga uppgifterna om de barn och unga som berörs än att myndigheten själv gör slagningar i belastningsregistret på samtliga barn och unga med sådana särskilda villkor som socialnämnden informerar om.

När den som beslutet avser är under 18 år bör registret även få innehålla uppgifter om vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till denne samt kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats än i bostaden.

Utöver nu angivna uppgifter bör även uppgift om ansvarig socialnämnd få föras in i registret.

14.2.6 Ändamålet med behandlingen

Regeringens förslag

Polismyndigheten ska få behandla personuppgifter i registret om det är nödvändigt för att fullgöra myndighetens uppgifter enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorians föreslås att Polismyndigheten ska få behandla personuppgifter om det är nödvändigt för att kunna föra register.

Remissinstanserna

Integritetsskyddsmyndigheten saknar en analys av behovet av begränsningar för Polismyndigheten att behandla personuppgifter i den brottsbekämpande verksamheten. Om Polismyndigheten ska ha en möjlighet att vidarebehandla personuppgifter i den delen av verksamheten är det, enligt myndigheten, nödvändigt att det införs begränsningar om att personuppgifterna endast får användas för att t.ex. utreda brott som har ett högt straffvärde.

Skälen för regeringens förslag

Ändamålet med behandlingen bör begränsas

Enligt artikel 5.1 b i EU:s dataskyddsförordning får personuppgifter bara samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål. Av samma artikel framgår även principen om ändamålsbegränsning, den s.k. finalitetsprincipen. Den innebär att uppgifter inte får vidarebehandlas för ändamål som är oförenliga med insamlingsändamålet.

Även i 2 kap. 3 § första stycket brottsdatalagen anges att personuppgifter bara för behandlas för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål. Av 2 kap. 4 § samma lag framgår även att innan personuppgifter behandlas för ett nytt ändamål ska det säkerställas att det finns en rättslig grund för den nya behandlingen och att det är nödvändigt och proportionerligt att personuppgifterna behandlas för det nya ändamålet. Enligt samma paragraf ska en sådan prövning dock inte göras i den utsträckning en uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning. I 2 kap. 22 § brottsdatalagen regleras också vad som gäller avseende behandling för ändamål utanför brottsdatalagens tillämpningsområde.

Regeringen konstaterar att registerförfattningar ofta innehåller bestämmelser som närmare anger för vilka ändamål som personuppgifterna får behandlas. Eftersom en sådan reglering utgör ett skydd för den enskilde bör också den nya registerlag som nu föreslås innehålla en sådan bestämmelse.

I promemorian föreslås att det av lagen ska framgå att Polismyndigheten får behandla personuppgifter om det är nödvändigt för att kunna föra det avsedda registret. Det är enligt regeringens bedömning inte en helt adekvat utformning av ändamålet med behandlingen av personuppgifterna. Regeringen anser att ändamålet i stället bör vara att behandlingen av personuppgifter i registret ska vara nödvändig för att Polismyndigheten ska fullgöra myndighetens uppgifter enligt den nya lagen om insatser. Regeringen bedömer att den formuleringen är tillräckligt preciserad.

Särskilt om personuppgiftsbehandling för utlämnande av uppgifter eller behandling för andra ändamål

Ändamålsbestämmelser i registerförfattningar kompletteras regelmässigt av bestämmelser om att personuppgifter även får behandlas för ändamål som inte är oförenliga med de ursprungliga ändamålen. Även efter tillkomsten av regleringen av finalitetsprincipen i EU:s dataskyddsförordning förekommer det att sådana hänvisningar av tydlighetsskäl förs in i registerförfattningar, som en del av ändamålsbegränsningen (se prop. 2017/18 :115 s. 17).

I avsnitt 13.10 föreslås en skyldighet för Polismyndigheten att lämna vissa uppgifter till en socialnämnd i samband med ett tillfälligt omhändertagande. Den behandling som sker i och med utlämnandet av uppgifter sker därmed inom ramen för Polismyndighetens fullgörande av uppgifter enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. För de situationer då brottsdatalagen är tillämplig framgår det av 2 kap. 4 § andra stycket den lagen att ett uppgiftslämnande kan ske utan någon närmare prövning (se prop. 2017/18:232 s. 138). Mot denna bakgrund behövs det inte införas en sekundär ändamålsbestämmelse som anger att uppgifter även får behandlas för detta ändamål.

IMY framför att om Polismyndigheten ska ha en möjlighet att vidarebehandla personuppgifter i den brottsbekämpande verksamheten är det nödvändigt att det införs begränsningar om att personuppgifterna endast får användas för att t.ex. utreda brott som har ett högt straffvärde. Regeringen konstaterar att möjligheten att behandla personuppgifter för andra ändamål än för de vilka de samlats in redan begränsas av artikel 5.1 b i EU:s dataskyddsförordning samt 2 kap. 4 § första stycket och 22 § brottsdatalagen. Regeringen instämmer i promemorians bedömning att dessa bestämmelser är tillräckliga för att skydda enskildas personliga integritet. Det bedöms därmed inte finns behov av en begränsning av vidarebehandling på det sätt som IMY efterfrågar. I sammanhanget kan också nämnas att det nedan föreslås att uppgifterna ska gallras när Polismyndigheten har fått information från socialnämnden om att det särskilda villkoret har upphört (avsnitt 14.2.8).

14.2.7 Tillgången till personuppgifter och åtkomstkontroll

Regeringens förslag

Tillgången till de personuppgifter som får behandlas ska begränsas till vad var och en behöver för att fullgöra sina arbetsuppgifter.

Den personuppgiftsansvarige ska göra systematiska och återkommande kontroller av om någon obehörigen kommer åt de personuppgifter som får behandlas.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Tillgången till personuppgifter bör begränsas

Skyldigheten för den personuppgiftsansvarige att på olika sätt begränsa tillgången till personuppgifter följer av såväl artikel 25 i EU:s dataskyddsförordning som 3 kap. brottsdatalagen. Vissa författningar innehåller trots det bestämmelser som reglerar tillgången till personuppgifter. Det har i de fallen bedömts att skyddet för den personliga integriteten medför att det är viktigt att det säkerställs att personuppgifter i verksamheten endast görs tillgängliga för de medarbetare som behöver uppgifterna i sitt arbete (t.ex. prop. 2022/23:34 s. 136).

En allt för vidsträckt tillgång till enskildas personuppgifter kan innebära att personal får åtkomst till fler uppgifter än de som behövs för att kunna utföra arbetet. Om uppgifter sprids ökar också risken för att uppgifterna används på ett sätt som inte var avsett. För att minska risken för obefogade intrång i den personliga integriteten vid Polismyndighetens behandling av

personuppgifter enligt den nya registerlagen bör den krets av personer som får ha tillgång till personuppgifterna begränsas. I likhet med vad som anges i promemorian bör det i den nya registerlagen framgå att tillgången till personuppgifter ska begränsas till vad var och en behöver för att fullgöra sina arbetsuppgifter. En sådan reglering får, med beaktande av vilken typ av uppgifter som kan komma att behandlas, anses utgöra ett tillräckligt starkt skydd för den enskilde. Detta motsvarar också vad som gäller enligt bl.a. 3 kap. 6 § brottsdatalagen.

Begränsningen innebär att Polismyndigheten ska se till att anställda och andra som deltar i arbetet enbart ges tillgång till de personuppgifter som behövs för att de ska kunna fullgöra sina arbetsuppgifter. Hur begränsningen ska utformas får bedömas med utgångspunkt i förutsättningarna och myndighetens behov. Faktorer som t.ex. myndighetens och it-systemens storlek och om personuppgifterna är sekretessreglerade eller annars integritetskänsliga kan då beaktas (jfr prop. 2017/18:232 s. 456).

Åtkomsten till personuppgifter bör systematiskt och återkommande kontrolleras

Regeringen bedömer i likhet med promemorian att det finns skäl att i registerlagen ställa ytterligare krav på Polismyndigheten i fråga om tillgången till personuppgifter i det avsedda registret. Det bör i den nya registerlagen också regleras att den personuppgiftsansvarige, dvs. Polismyndigheten, ska göra kontroller av om någon obehörigen kommer åt de personuppgifter som får behandlas. Liknande bestämmelser finns i andra registerförfattningar, t.ex. i lagen (2023:457) om behandling av personuppgifter vid Utbetalningsmyndigheten och lagen (2016:526) om behandling av personuppgifter i ärenden om licens för läkemedel.

Det bör i stort vara upp till myndigheten att närmare bestämma formerna för kontrollen. Regeringen anser dock att det bör regleras att kontrollerna ska genomföras systematiskt och återkommande, dvs. inte enbart om myndigheten får anledning att misstänka en obehörig åtkomst. Hur regelbundna kontrollerna ska vara måste bedömas utifrån verksamhetens omfattning, antalet personer med åtkomst, modellen för behörighetstilldelning och kontrollens omfattning. Kontrollen bör vara baserad på en riskanalys som den personuppgiftsansvarige genomför (jfr prop. 2022/23:131 s. 46).

I sammanhanget bör understrykas att bestämmelser om begränsningar av tillgång till personuppgifter inte innebär att Polismyndigheten kan bortse från övriga krav på lämpliga säkerhetsåtgärder som föreskrivs i EU:s dataskyddsförordning respektive brottsdatalagen. Som exempel kan nämnas att det i artikel 25 i EU:s dataskyddsförordning ställs krav på inbyggt dataskydd och dataskydd som standard i den utsträckning det är lämpligt med hänsyn till bl.a. kostnader, behandlingens art och omfattning och de risker som behandlingen innebär. Även i 3 kap. brottsdatalagen finns flera bestämmelser som reglerar säkerheten för personuppgifter.

14.2.8 Längsta tid för behandling av personuppgifter och gallring

Regeringens förslag

Personuppgifterna ska inte få behandlas efter det att Polismyndigheten har fått information från socialnämnden om att det särskilda villkoret om att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad har upphört.

När uppgifterna inte längre får behandlas ska de gallras.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Enligt artikel 5.1 e i EU:s dataskyddsförordning får personuppgifter inte förvaras i en form som möjliggör identifiering av den registrerade under en längre tid än vad som är nödvändigt för de ändamål för vilka personuppgifterna behandlas. Personuppgifter får dock lagras under längre perioder i den mån som personuppgifterna enbart behandlas för arkivändamål av allmänt intresse, vetenskapliga eller historiska forskningsändamål eller statistiska ändamål i enlighet med artikel 89.1 i förordningen, under förutsättning att de lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder som krävs enligt förordningen genomförs för att säkerställa den registrerades rättigheter och friheter (lagringsminimering). Även i 2 kap. 17 § brottsdatalagen regleras att personuppgifter inte får behandlas under längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med behandlingen. Detta hindrar dock inte att en behörig myndighet arkiverar och bevarar allmänna handlingar eller att arkivmaterial lämnas till en arkivmyndighet.

En bestämmelse om längsta tid för behandling hindrar inte att uppgifterna behandlas för arkivändamål. I arkivlagen (1990:782) och arkivförordningen (1991:446) finns bestämmelser om bevarande av uppgifter hos myndigheter och vissa andra organ. Utgångspunkten i arkivlagen är att allmänna handlingar ska bevaras men under vissa förutsättningar får gallras. Vid gallring ska det dock alltid beaktas att arkiven utgör en del av kulturarvet och att det arkivmaterial som återstår ska kunna tillgodose rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, samt forskningens behov (10 § arkivlagen). Medan utgångspunkten i EU:s dataskyddsförordning är att uppgifter inte ska behandlas längre än det behövs för ändamålet, bygger alltså utgångspunkten i det arkivrättsliga regelverket på tanken att uppgifter ska bevaras. Gallring enligt det arkivrättsliga regelverket syftar till att begränsa arkivens omfattning, bl.a. för att öka deras tillgänglighet, medan lagringsminimering enligt det dataskyddsrättsliga regelverket syftar till att skydda enskildas personliga integritet.

Att endast luta sig mot EU:s dataskyddsförordning och brottsdatalagen när det gäller de personuppgifter som behandlas enligt den nya registerlagen skulle ställa höga krav på Polismyndigheten, eftersom det fortlöpande behöver ske prövningar av om personuppgifter får behandlas eller inte. Mot bakgrund av de integritetsrisker som personuppgiftsbehandlingen innebär samt med beaktande av att behandlingen till stor del handlar om uppgifter rörande barn är det enligt regeringen angeläget att särskilt reglera hur länge uppgifterna får behandlas. Det bedöms inte finnas tillräckligt starka skäl för att Polismyndigheten ska få fortsätta att behandla personuppgifterna i det enskilda fallet när det särskilda villkoret om att uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad har upphört. Det bör därför regleras att Polismyndigheten inte längre ska få behandla personuppgifterna när myndigheten har fått information från socialnämnden om att det särskilda villkoret har upphört. Detta innebär att den personuppgiftsansvarige då inte längre får behandla uppgifterna automatiserat för något ändamål. Det bör i detta sammanhang framhållas att ett beslut om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret som föreslås i avsnitt 13.4 inte innebär att villkoret har upphört.

Regeringen bedömer att Polismyndigheten inte har något behov av att spara uppgifterna i sin verksamhet. Med beaktande av att handlingar och uppgifter kopplade till ärendena bevaras på annat sätt, hos socialnämnden, finns det inte något arkivrättsligt bevarandeintresse för personuppgifterna i registret. De aktuella uppgifterna behöver därför inte bevaras för att tillgodose rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättsskipningen och förvaltningen eller forskningens behov.

Regeringen anser därför att det inte bara bör regleras hur länge personuppgifterna får behandlas utan också när de ska gallras, dvs. när de i arkivrättslig bemärkelse ska förstöras. Det bör i den nya registerlagen anges att uppgifterna ska gallras när de inte längre får behandlas. På så sätt klargörs att det inte bara är den automatiserade behandlingen som ska upphöra när Polismyndigheten får information från socialnämnden om att det särskilda villkoret har upphört att gälla. Uppgifterna ska då också förstöras i arkivrättslig mening.

15 Ungdomsvård och straffvarning

15.1 Tillämpningsområdet för ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen

Regeringens förslag

Den som har begått brott och har ett särskilt behov av åtgärder enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas ska kunna dömas till ungdomsvård.

I socialnämndens yttrande till åklagaren om någon som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt 18 år ska de åtgärder som nämnden planerar att vidta med stöd av den nya lagen om insatser inom

socialtjänsten när samtycke saknas redovisas i en särskild genomförandeplan.

När tingsrätten har dömt någon till ungdomsvård och åtgärderna ska vidtas med stöd av den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, ska den särskilda genomförandeplanen bifogas till domen.

Om de planerade åtgärderna enligt den särskilda genomförandeplanen inte kommer till stånd, eller om de kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats, får tingsrätten undanröja påföljden och bestämma en ny påföljd för brottet.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

De flesta remissinstanser som har yttrat sig över förslaget om att utvidga tillämpningsområdet för ungdomsvård tillstyrker eller är positiva till förslaget, däribland *Åklagarmyndigheten, Socialstyrelsen, Göta hovrätt* samt *Skellefteå* och *Ystads tingsrätter.* Ystads tingsrätt framhåller att det är positivt att domstolen kommer att kunna döma till ungdomsvård i fler fall än i dag. Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten önskar mer vägledning när det gäller vilket straffmätningsvärde en sådan ungdomsvård skulle kunna motsvara som högst. *Södertörns tingsrätt* vill veta om pågående insatser med stöd av den nya lagen innebär att det finns särskilda skäl att döma en person, som har begått brott efter det att han eller hon har fyllt 18 år, till ungdomsvård.

Institutet för mänskliga rättigheter (*IMR*), som avstyrker förslaget, anför att en sådan utvidgning som nu föreslås riskerar att fragmentisera påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Ingen remissinstans har några synpunkter på övriga förslag. När det gäller förslaget om att en särskild behandlingsplan som har upprättats ska fogas till domen understryker dock Ystads tingsrätt vikten av att socialnämnden tydligt anger varaktigheten i den behandlingsplan som ska fogas till domen, särskilt sluttiden, eftersom det behövs för tingsrättens bedömning av om ungdomsvård är en proportionerlig påföljd.

Skälen för regeringens förslag

Påföljder för unga lagöverträdare

Straffbarhetsåldern i Sverige är 15 år, vilket innebär att det inte får dömas till en påföljd för brott som begåtts före den åldern. Unga lagöverträdare särbehandlas sedan länge i den straffrättsliga lagstiftningen. En del av särbehandlingen innebär att påföljdssystemet innehåller påföljder som är särskilt anpassade efter barn och unga och som därför, om möjligt, i första hand ska väljas för unga lagöverträdare. De särskilda ungdomspåföljderna är ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning och sluten ungdomsvård. Det är enligt nu gällande reglering även möjligt att under vissa förutsättningar förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller böter. När det gäller sluten ungdomsvård föreslår regeringen i propositionen Frihets-

berövande påföljder för barn och unga (prop. 2025/26:132) att den påföljden ska utmönstras och att de barn och unga som i dag kan komma i fråga för sluten ungdomsvård i stället, för brott begångna från och med den 1 juli 2026, ska dömas till fängelse. Utöver dessa påföljder kan i undantagsfall de påföljder som används för vuxna lagöverträdare användas även för den som har begått brott före 18 års ålder.

I propositionen Skärpta regler för unga lagöverträdare (prop. 2025/26:246) föreslår regeringen att straffbarhetsåldern ska sänkas till 13 år för allvarliga brott under en femårsperiod. Det föreslås också bl.a. att ungdomsreduktionen, dvs. att den tilltalades ålder ska beaktas särskilt vid straffmätningen, ska minska för lagöverträdare under 18 år, att påföljden ungdomsövervakning ska skärpas, att det inte längre ska vara möjligt att döma någon till ungdomsvård för brott som har begåtts efter det att han eller hon fyllt 18 år och att det inte längre ska vara möjligt att förena en ungdomsvård med ungdomstjänst eller böter. Lagändringarna föreslås, i allt väsentligt, träda i kraft den 2 augusti 2026.

Påföljden ungdomsvård

Enligt 32 kap. 1 § första stycket brottsbalken får den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, och sådan vård eller åtgärd kan beredas honom eller henne. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås att LVU ska ersättas med den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande.

Även den som har begått brott efter det att han eller hon fyllt 18 men inte 21 år får enligt nuvarande reglering dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Som framgår ovan föreslår regeringen dock i prop. 2025/26:246 att det inte längre ska vara möjligt att döma någon till ungdomsvård för brott som har begåtts efter det att han eller hon fyllt 18 år. I propositionen föreslås även att den som döms för brott som har begåtts före 18 års ålder men som fyllt 18 år när domen meddelas ska kunna dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt 21 år ska liksom tidigare inte kunna dömas till ungdomsvård.

Om vården eller åtgärderna ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen, ska rätten enligt 32 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken besluta en föreskrift om att den unge ska följa ett ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden. Innehållet i kontraktet ska framgå av domen. En förutsättning för att ungdomsvård med föreskrift om att följa ett ungdomskontrakt ska kunna dömas ut är att den unge samtycker till vården eller åtgärderna. Om vården eller åtgärderna ska vidtas med stöd av LVU, dvs. utan samtycke, ska enligt samma paragraf fjärde stycket den vårdplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen. (I prop. 2025/26:246 föreslås att 32 kap. 1 § tredje och fjärde styckena ska placeras i 32 kap. 1 a §.)

Med särskilt behov av vård eller andra åtgärder avses enligt propositionen Ingripanden mot unga lagöverträdare (prop. 2005/06:165) närmast ett

vårdbehov som inte kan bedömas som mindre. Kan den unges behov av vård eller andra åtgärder tillgodoses inom ramen för t.ex. påföljden ungdomstjänst, bör vårdbehovet inte anses vara tillräckligt stort för att påföljden ungdomsvård ska komma i fråga. När det gäller insatser med stöd av 3 § LVU, de s.k. beteendefallen, anses som regel att det särskilda behovet av vård är uppfyllt. Att den unge är brottsaktiv eller har missbruksproblem bör tala starkt för att det föreligger ett särskilt behov av socialtjänstens insatser. Bestämmelsen i 3 § LVU motsvaras i huvudsak av 3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande.

I samma proposition uttalas att det huvudsakliga syftet med att överlämna unga personer som har begått brott till vård är att öka möjligheterna för en återanpassning till ett välfungerande liv och åstadkomma en positiv förändring. Domstolen är inte bunden av socialnämndens slutsats i fråga om den unges behov av insatser men det yttrande från socialnämnden som åklagaren enligt 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, förkortad LUL, ska hämta in utgör en viktig del av personutredningen.

Enligt nuvarande bestämmelse i 32 kap. 1 § andra stycket brottsbalken får ungdomsvård dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. I den angivna propositionen anges att de planerade åtgärderna ska stå i proportion till det eller de brott som har begåtts med beaktande av brottets straffvärde, art och eventuell tidigare brottslighet. En balans mellan brottet och samhällets reaktion ska alltså finnas. Att det ska finnas en jämvikt mellan brottet och den tidigare brottsligheten och samhällets reaktion innebär t.ex. att om de planerade insatserna är begränsade bör ungdomsvård dömas ut endast vid brottslighet av förhållandevis lindrigt slag. Är det i stället tänkt att den unge ska placeras i t.ex. familjehem eller ett hem för vård eller boende, kan ungdomsvård komma i fråga även vid allvarligare eller mer omfattande brottslighet.

Förhållandet mellan ungdomsvård och vissa andra ungdomspåföljder

Vid bedömningen av om ungdomstjänst är en tillräckligt ingripande påföljd i det enskilda fallet bör rätten utgå från att ungdomstjänst normalt är uteslutet som påföljd vid ett straffmätningsvärde, dvs. strafflängden efter beaktande av eventuella s.k. billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken och ungdomsreduktion enligt 29 kap. 7 § brottsbalken, som överstiger sex månader (se t.ex. NJA 2007 s. 636). Om den unge har ett sådant särskilt behov av vård eller annan åtgärd som är en förutsättning för ungdomsvård och ungdomsvård är tillräckligt ingripande, har den påföljden företräde framför ungdomstjänst. Om de planerade åtgärderna för ungdomsvård inte kan sägas vara tillräckligt ingripande i förhållande till brottsligheten kan domstolen i dag förena ungdomsvården med böter eller ungdomstjänst. Som nämns ovan föreslås dock i prop. 2025/26:246 att möjligheten att förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller böter ska tas bort.

Påföljden ungdomsövervakning infördes i januari 2021 efter förslag i propositionen Ungdomsövervakning (prop. 2019/20:118) i syfte att fylla

luckan mellan å ena sidan ungdomsvård och ungdomstjänst och å andra sidan sluten ungdomsvård.

Förutsättningarna för att bestämma påföljden till ungdomsövervakning framgår av 32 kap. 3 a § tredje stycket brottsbalken. Ungdomsövervakning får dömas ut om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Utgångspunkten är således att ungdomsvård och ungdomstjänst ska ha företräde vid påföljdsvalet före ungdomsövervakning. Rätten får bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år. Eftersom ungdomsövervakningens längd i regel ska överensstämma med straffmätningsvärdet är det främst vid dessa straffmätningsvärden som påföljden kommer i fråga (jfr prop. 2019/20:118 s. 130). Den aktuella brottslighetens art bör också kunna ha betydelse, även om den har en mer begränsad betydelse vid påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare än när det är fråga om vuxna lagöverträdare. Det kan också komma i fråga att döma ut ungdomsövervakning i graverande återfallssituationer. Det kan då handla om brottslighet med ett straffmätningsvärde som något understiger sex månader (prop. 2019/20:118 s. 42 och 43).

Bedömningen av om ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd måste göras i varje enskilt fall. Bedömningen får göras utifrån dels hur ingripande de insatser är som föreslås i ungdomskontraktet eller vårdplanen, dels om påföljden kan förenas med ungdomstjänst eller böter. Som nämns ovan föreslår dock regeringen i prop. 2025/26:246 att den sistnämnda möjligheten ska upphöra.

Förslaget om sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott

I prop. 2025/26:246 föreslår regeringen en särskild reglering om sänkt straffbarhetsålder till 13 år för brott med minimistraff om fängelse i fyra år eller mer samt försök, förberedelse och stämpling till sådana brott. I propositionen anges att den som döms för brott med stöd av den särskilda regleringen bör kunna dömas till samma påföljder som andra lagöverträdare under 18 år. Vid bedömningen av vilka påföljder som skulle kunna bli aktuella för en 13- eller 14-åring som döms för sådana brott behöver hänsyn tas till ungdomsreduktionen. I den nämnda propositionen föreslås att ungdomsreduktionen för brott som har begåtts före 18 års ålder ska minska på så sätt att den tilltalades ungdom vid straffmätningen ska beaktas i skälig omfattning i stället för att beaktas särskilt. Utifrån detta anges att en rimlig utgångspunkt kan vara att strafflängden för en 14-åring som har begått brott som omfattas av den sänkta straffbarhetsåldern motsvarar omkring en femtedel (20 procent) av ett tänkt straff för en vuxen lagöverträdare och att strafflängden för en 13-åring som begått brott som omfattas av den sänkta straffbarhetsåldern motsvarar omkring en tiondel (10 procent) av ett tänkt straff för en vuxen lagöverträdare. Det anges också att det kan finnas skäl att frångå den aktuella schablonen vid mycket allvarlig brottslighet. Hur stort avsteg som görs från schablonen får avgöras i varje enskilt fall, men även i sådana fall bör den tilltalades ålder vid tidpunkten för brottet ha betydelse (se prop. 2025/26:246). Även om avsikten med den nya regleringen är att ge större utrymme för en nyanserad bedömning än vad som gäller i dag kan man utifrån de angivna

schablonerna utgå från att de straffmätningsvärden som kan aktualiseras innebär att samtliga påföljder kommer att kunna komma i fråga för den 13- eller 14-åring som döms för brott som omfattas av den särskilda regleringen. Som anges i propositionen kan innehållet i och verkställigheten av en viss påföljd behöva anpassas med hänsyn till lagöverträdarens ringa ålder.

Tillämpningsområdet för ungdomsvård bör omfatta åtgärder enligt den nya lagen

Ungdomsvård kan omfatta sådana åtgärder som i dag kan vidtas med stöd av 22 § LVU, dvs. vissa förebyggande insatser för de barn och unga som inte är placerade utanför det egna hemmet som det inte finns samtycke till. Mot bakgrund av att regeringen i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslår att 22 § ska upphävas kommer deltagande i sådana insatser inte längre att kunna ingå i påföljden ungdomsvård. Som *Skellefteå tingsrätt* framhåller är det inte lämpligt att tillämpningsområdet för ungdomsvård begränsas om 22 § LVU upphävs. Regeringen delar tingsrättens uppfattning. I likhet med den bedömning som görs i promemorian anser regeringen således att möjligheten att besluta om sådana insatser som avses i nu gällande 22 § LVU ska omfattas av regleringen i den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser (se avsnitt 6.2.1). Härigenom kommer även andra möjliga insatser och särskilda villkor omfattas. Mot den bakgrunden, och utifrån den nya lagens syfte att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa, bör tillämpningsområdet för ungdomsvård enligt regeringens mening omfatta åtgärder enligt den lagen. Detta innebär att tillämpningsområdet för ungdomsvård utvidgas eftersom fler åtgärder än i dag kommer att kunna läggas till grund för en sådan ungdomsvård.

Institutet för mänskliga rättigheter befarar att den utvidgning som nu föreslås bidrar till att fragmentisera påföljdssystemet för unga lagöverträdare och att systemet därmed riskerar att inte leva upp till rättssäkerhetskravet på förutsebarhet för den enskilde. Regeringen delar inte den bedömningen. Det kommer i den genomförandeplan som socialnämnden upprättar att framgå vilka insatser och villkor som gäller för barnet eller den unge (avsnitt 13.8 och nedan). Insatserna som anges i genomförandeplanen kommer inte att vara mindre förutsebara än de som i dag framgår av de ungdomskontrakt och vårdplaner som upprättas. Som flera remissinstanser, bl.a. *Ystads tingsrätt*, framhåller kan det utvidgade tillämpningsområdet däremot innebära en möjlighet att välja ungdomsvård i fler situationer än i dag. Som *Åklagarmyndigheten* betonar kommer det även bli möjligt att undvika såväl böter som vuxenpåföljder när samtycke till föreslagen ungdomsvård saknas.

Sammantaget bedömer regeringen att ungdomsvårdens tillämpningsområde bör utvidgas genom att insatser enligt den föreslagna nya lagen kan läggas till grund för ungdomsvård. I och med detta blir påföljdssystemet mer flexibelt genom att barnets eller den unges särskilda behov av andra åtgärder i större utsträckning än i dag kan beaktas vid påföljdsvalet. Enligt regeringen påverkar detta inte förutsebarheten nämnvärt. Den

påföljd som väljs blir däremot mer ändamålsenlig och därmed i högre utsträckning förenlig med barnets bästa.

Straffmätningsvärde och förhållandet till ungdomsövervakning

Frågan om huruvida ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd, eller om det bör dömas till ungdomsövervakning, får avgöras utifrån om de planerade åtgärderna kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Hur ingripande ungdomsvården är får bedömas med ledning av det ungdomskontrakt eller den vårdplan som är aktuell i det enskilda fallet. Om barnet eller den unge enligt kontraktet eller planen ska vara placerad i familjehem eller i hem för vård eller boende, kan ungdomsvård vara en tillräckligt ingripande påföljd trots att straffmätningsvärdet överstiger sex månader. Även andra ingripande åtgärder kan tänkas vara tillräckliga i sådana fall (NJA 2022 s. 1071).

Bland annat *Åklagarmyndigheten* framhåller att det vore önskvärt med vägledning i fråga om hur högt straffmätningsvärde en ungdomsvård med en särskild genomförandeplan enligt den nya lagen om insatser skulle kunna motsvara, särskilt mot bakgrund av att påföljden ungdomsövervakning som utgångspunkt tillämpas från sex månaders straffmätningsvärde och att den påföljden i likhet med insatser enligt den nya lagen delvis har ett brottsförebyggande syfte.

Regeringen har förståelse för önskemålet om vägledning när det gäller vid vilka straffmätningsvärden en ungdomsvård som innebär insatser enligt den nya lagen om insatser kan tillämpas. Som nämns ovan får ungdomsvård endast dömas ut om de planerade åtgärderna kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Ingripandegraden av de insatser, villkor och kontrollåtgärder som kan beslutas enligt den nya lagen kan komma att skilja sig mycket åt. Vid hur höga straffmätningsvärden en ungdomsvård som innefattar insatser enligt den nya lagen kan dömas ut får därför avgöras i rättstillämpningen med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, bl.a. hur ingripande åtgärderna enligt den särskilda genomförandeplanen är och under hur lång tid som åtgärderna ska pågå. Dessa omständigheter får vägas mot brottets straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet och den aktuella brottsligheten med beaktande av intresset att undvika stötande resultat. I det här sammanhanget bör även nämnas att promemorians förslag om att det särskilda villkoret om att barnet eller den unge under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden, eller på annan anvisad plats som kan likställas med bostad, under vissa förutsättningar ska få förenas med elektronisk övervakning för närvarande bereds inom Regeringskansliet.

I prop. 2025/26:246 lämnar regeringen förslag om att ungdomsreduktionen för lagöverträdare under 18 år ska minska. Den förväntade effekten av de förslagen är att straffmätningsvärdena för brott begångna av unga lagöverträdare generellt kommer att bli högre än i dag. Det kommer att medföra att mer ingripande påföljder kommer att dömas ut, bl.a. på så sätt att ungdomsövervakning kommer att dömas ut i stället för ungdomsvård i fler fall. I och med att förslaget i denna lagrådsremiss innebär att tillämpningsområdet för ungdomsvård utvidgas genom att åtgärder

enligt den nya lagen om insatser kan omfattas av påföljden kan dock den effekten komma att minska något när det gäller påföljden ungdomsvård. Som framgår ovan ska samtliga påföljder kunna tillämpas för den som döms för brott med stöd av den särskilda regleringen om sänkt straffbarhetsålder. Det innebär att även ungdomsvård kan aktualiseras.

I nämnda proposition föreslår regeringen, som nämns ovan, att möjligheten att döma ut ungdomsvård i förening med böter eller ungdomstjänst ska tas bort. I propositionen anges att det kommer medföra att ungdomsövervakning kommer att dömas ut i fler fall än i dag. Redan i dag är straffmätningsvärdet för ungdomsvård och ungdomsövervakning till viss del överlappande. Om det finns ett särskilt vårdbehov har ungdomsvård företräde framför ungdomsövervakning, förutsatt att vården anses tillräckligt ingripande. Om det pågår eller planeras vård enligt 3 § LVU (3 kap. 3 § den föreslagna lagen om omhändertagande) bör en ungdomsvård ofta kunna väljas i stället för ungdomsövervakning förutsatt att en ungdomsvård bedöms vara tillräckligt ingripande. Även om insatser i hemmet enligt den nya lagen om insatser inte kan anses lika ingripande som tvångsvård utanför hemmet kan det likväl inte uteslutas att planerade insatser och kontrollåtgärder enligt den nya lagen anses så pass ingripande att straffmätningsvärdet inte hindrar att ungdomsvård kan väljas som påföljd i stället för en ungdomsövervakning. Vilken påföljd som bör väljas i det enskilda fallet får dock bli en fråga för rättstillämpningen att avgöra utifrån en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

Möjligheten att döma den som fyllt 18 år till ungdomsvård

Som anges ovan är det i dag möjligt att döma någon till ungdomsvård för brott som har begåtts efter det att han eller hon har fyllt 18 år om det finns särskilda skäl för det. *Södertörns tingsrätt* efterfrågar ett klargörande om pågående insatser med stöd av den nya lagen om insatser innebär att det finns särskilda skäl att döma en person, som har begått brott efter det att han eller hon har fyllt 18 år, till ungdomsvård.

I prop. 2025/26:246 föreslår regeringen, som nämns ovan, att möjligheten att bestämma påföljden till ungdomsvård för brott som begåtts efter 18 års ålder tas bort. Det innebär att påföljden ungdomsvård i så fall blir förbehållen personer som inte har fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet. Den som döms för brott som har begåtts före 18 års ålder men som har fyllt 18 år när domen meddelas ska kunna dömas till ungdomsvård endast om det finns särskilda skäl för det. Av propositionen framgår att särskilda skäl exempelvis kan vara att det blir aktuellt att bestämma påföljden kort efter att den unge fyllt 18 år. Ett annat exempel kan vara att den unge har pågående vårdinsatser. Enligt regeringens mening skulle därför pågående insatser enligt den nya lagen om insatser i ett enskilt fall kunna utgöra särskilda skäl för att döma en person som har fyllt 18 år vid domstillfället till ungdomsvård.

En särskild genomförandeplan som har upprättats av socialnämnden bör fogas till domen

Det är socialtjänstens ansvar att ta fram underlag för domstolarnas bedömning av om den unge har ett vårdbehov och om det finns förut-

sättningar för att bestämma påföljden till ungdomsvård. Innan beslut fattas i åtalsfrågan ska åklagaren enligt 11 § LUL i vissa fall hämta in ett yttrande från socialnämnden. Yttrandet ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som socialnämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge och en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska också innehålla en redovisning av de åtgärder som socialnämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen och i en vårdplan om de vidtas med stöd av LVU. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet eller vårdplanen. Om det begärs av åklagaren ska yttrandet även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. En bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter ska anges i yttrandet.

I avsnitt 13.8 föreslås att socialnämnden ska upprätta en särskild genomförandeplan när beslut om insatser enligt den nya lagen om insatser fattas. Med anledning av att 22 § LVU föreslås upphöra i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga bör ett tillägg i 11 § tredje stycket LUL göras om att åtgärderna enligt den nya lagen ska redovisas i en särskild genomförandeplan.

Av nuvarande 32 kap. 1 § brottsbalken framgår att när åtgärderna sker enligt socialtjänstlagen ska innehållet i ungdomskontraktet framgå av domen och när åtgärderna sker enligt LVU ska vårdplanen fogas till domen. Enligt regeringen saknas det anledning att göra en annan bedömning i fråga om den genomförandeplan som ska upprättas vid beslut om insatser enligt den nya lagen om insatser. Regeringen föreslår därför att när åtgärderna som barnet eller den unge är i behov av ska vidtas med stöd av bestämmelserna i den nya lagen ska den särskilda genomförandeplanen som har upprättats fogas till domen. Eftersom innehållet i den särskilda genomförandeplanen kommer att ligga till grund för såväl domstolens bedömning av om en ungdomsvård är en proportionerlig påföljd i det enskilda fallet som vid en eventuell bedömning av om ungdomsvården bör undanröjas, är det, som *Ystads tingsrätt* framhåller, av stor vikt att de planerade åtgärderna är tydligt utformade, med angivande av åtgärdernas start- och sluttid i den mån det är möjligt.

Ungdomsvården bör få undanröjas

I 32 kap. 4 § brottsbalken regleras när en ungdomspåföljd får undanröjas. Regleringen i paragrafens första stycke avser bl.a. situationen att den dömde i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt. Av paragrafens andra stycke framgår att om den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt eller en vårdplan, av annat skäl än som anges ovan, inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna har kommit att i väsentlig grad avvika från vad som har planerats i kontraktet eller vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. (I prop. 2025/26:246 föreslås ändringar

i bestämmelsen med anledning av att det i samma proposition lämnas förslag om att ta bort möjligheten att döma ut ungdomsvård i förening med böter eller ungdomstjänst.)

Bestämmelserna om undanröjande av ungdomsvård av andra skäl än den dömdes misskötsamhet omfattar i dag bl.a. åtgärder som vidtas enligt 22 § LVU, dvs. vissa förebyggande insatser för de barn och unga som inte är placerade utanför det egna hemmet som det inte finns samtycke till. Regeringen föreslår i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga att 22 § LVU ska upphöra. Bland annat sådana insatser som avses i den paragrafen ska i stället kunna beslutas med stöd av den nya lagen om insatser (avsnitt 6.2.1). Därutöver föreslår regeringen i den aktuella lagrådsremissen att ungdomsvård ska kunna dömas ut även när barnet eller den unge har ett särskilt behov av åtgärder enligt den nya lagen om insatser.

Till följd av detta anser regeringen att det bör införas en möjlighet för rätten att undanröja den meddelade ungdomsvården och bestämma en ny påföljd även när de planerade åtgärderna enligt en särskild genomförandeplan enligt den nya lagen inte kommer till stånd eller åtgärderna har kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats. I det sammanhanget kan nämnas att det inte innebär något hinder mot att rätten, liksom i dag, kan bestämma även den nya påföljden till ungdomsvård.

15.2 Straffvarning får beslutas

Regeringens förslag

Åklagaren ska få besluta om straffvarning i stället för att väcka åtal om barnet eller den unge är eller kommer att bli föremål för åtgärder enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans har några synpunkter på förslaget. *Åklagarmyndigheten*, som tillstyrker förslaget, efterfrågar dock vägledning i fråga om hur straffvarning ska tillämpas i förhållande till insatser enligt den nya lagen, dvs. i vilka fall straffvarning kan vara aktuell.

Skälen för regeringens förslag

Om någon har begått ett brott innan han eller hon har fyllt 18 år, får åklagaren enligt 16 § LUL besluta att underlåta åtal genom att besluta om straffvarning. Straffvarning aktualiseras när en förundersökning är avslutad och den misstänkte är s.k. slutdelgiven.

Enligt 17 § LUL får straffvarning beslutas om barnet blir föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller LVU, eller annan åtgärd som innebär att barnet får hjälp eller stöd, och det med skäl kan

antas att det därigenom vidtas vad som är lämpligast för barnet. Straffvarning får också beslutas om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande. Den som får en straffvarning ska enligt 22 § LUL vara skötsam. Ett beslut om straffvarning får enligt samma paragraf återkallas, om särskilda omständigheter föranleder det.

Av 18 § LUL framgår att barnet som huvudregel ska underrättas om ett beslut om straffvarning vid ett personligt möte med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Till ett sådant möte ska barnets vårdnadshavare eller någon annan som svarar för barnets vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till barnet kallas, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara.

I Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden (RåR 2006:3) anges att mötet ska ges sådan form och innehåll att det för barnet framgår att straffvarningen är en allvarligt menad varning från samhällets sida. Enligt riktlinjerna ska åklagaren även gå igenom och förklara de skötsamhetskrav som gäller enligt 22 § LUL och vilka konsekvenser ett återfall i brott eller annan misskötsamhet kan medföra. I skötsamhetskravet ligger främst att barnet ska avhålla sig från fortsatt brottslighet. Det är emellertid också väsentligt att åklagaren framhåller betydelsen av att barnet t.ex. fullföljer en påbörjad utbildning, sköter sitt arbete, genomgår en överenskommen behandlingsplan eller avhåller sig från drogmissbruk. Enligt riktlinjerna bör det klart markeras för barnet att skötsamhetskravet är något som är knutet till beslutet om straffvarning. Riktlinjerna anger att det även är lämpligt att barnet berättar om sin syn på brottet och vad som har föranlett det samt hur barnet tänkt sig att iaktta skötsamhetskravet. Det anges också att det är viktigt att åklagaren förvissar sig om att barnet förstått innebörden och konsekvenserna av en meddelad straffvarning. Om åklagaren vid ett beslut om straffvarning har förutsatt att socialnämnden vidtar en åtgärd, ska åklagaren, enligt 3 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, ta reda på om åtgärden kommer till stånd. I samma bestämmelse anges att om socialnämnden inte vidtar åtgärden, ska åklagaren anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg.

Regleringen om straffvarning innebär att sådan kan komma i fråga även vid en åtgärd enligt 22 § LVU, dvs. vissa förebyggande insatser för de barn och unga som inte är placerade utanför det egna hemmet som det inte finns samtycke till. Av samma skäl som ligger till grund för regeringens förslag om ett utvidgat tillämpningsområde för ungdomsvård, dvs. 22 § LVU, och syftet med densamma anser regeringen att åtgärder som vidtas med stöd av bestämmelserna i den nya lagen om insatser i stället och på motsvarande sätt som i dag gäller för åtgärder enligt 22 § LVU bör kunna ligga till grund för åklagarens beslut om straffvarning.

Åklagarmyndigheten efterfrågar vägledning i fråga om hur straffvarning ska tillämpas i förhållande till sådana insatser, dvs. när straffvarning kan vara aktuellt. Redan i dag är möjligheten att meddela straffvarning för dem som har begått brott innan de fyllt 18 år stor. Utifrån att åtgärderna enligt den nya lagen om insatser kan komma att vara förhållandevis ingripande, även jämfört med dem som är aktuella enligt 22 § LVU, bör straffvarning kunna bli aktuell i fler fall än i dag. En bedömning av om förutsättningarna för straffvarning föreligger får dock avgöras i varje enskilt fall.

16 Tillfällig föräldrapenning och kostnadsersättning

16.1 Rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i vissa insatser inom socialtjänsten

Regeringens förslag

En förälder till ett barn som inte har fyllt 18 år ska ha rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av socialnämnden med stöd av socialtjänstlagen eller lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Rätten till tillfällig föräldrapenning ska gälla både när insatsen riktas till föräldern och när den riktas till förälderns barn under förutsättning att deltagandet är nödvändigt för att uppnå syftet med insatsen.

Rätten till tillfällig föräldrapenning ska inte gälla i fråga om insatserna

- kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson,
- vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvårdboende, eller
- boende i bostad med särskilt stöd eller skyddat boende.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i sak överens med regeringens förslag. Förslagen i promemorian har utformats utifrån den nu upphävda socialtjänstlagen och tidigare gällande reglering i 110 kap. socialförsäkringsbalken och har därför en viss annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna

En majoritet av remissinstanserna tillstyrker förslaget bl.a. *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*), *Socialstyrelsen*, *Inspektionen för socialförsäkringen, Sveriges advokatsamfund, Barnens rätt i samhället* (*Bris*) och flertalet kommuner.

Nästan samtliga remissinstanser som har yttrat sig över förslaget har lyft fram behovet av att möjliggöra och underlätta deltagande i öppna insatser beslutade av socialnämnden genom att kunna få tillfällig föräldrapenning och rätt till ledighet från arbetet. *Socialstyrelsen* delar promemorians bedömning att det finns ett sådant behov. *Varbergs kommun* är positiv till förslaget om ersättning för förlorad arbetsinkomst och ser detta som en viktig förutsättning för att reformen ska lyckas. *Nässjö kommun* är positiv till förslaget om möjligheten att få tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatserna oavsett om de har beslutats med stöd av den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas eller med stöd av socialtjänstlagen.

Ingen instans avstyrker förslaget men *Försäkringskassan* anser att de avgränsningar som har gjorts avseende när rätten till tillfällig föräldrapenning ska föreligga möjligen kan göra det svårt för enskilda att förstå när denna rätt föreligger och inte, kopplat till olika kontakter med socialnämnden. Försäkringskassan anser även att delar av lagtexten inte stämmer överens med författningskommentaren och övervägandena till bestämmelsen. *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys* konstaterar att det i promemorian föreslås två nya paragrafer med identiskt innehåll beroende på om barnet under respektive över 12 år och anser att det skulle bli enklare om bara en samlad bestämmelse införs för att reglera tillfällig föräldrapenning vid deltagande i sådana insatser som nu avses.

Skälen för regeringens förslag

Möjligheten för föräldrar att ta del av insatser som syftar till att skydda och stödja barnet bör stärkas

Föräldrar kan med anledning av ett barns behov av skydd eller stöd behöva delta i insatser som erbjuds av socialnämnden. Redan i dag kan det handla om sådana insatser som socialnämnden beslutar om med stöd av socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL. Förslagen i denna lagrådsremiss innebär att det även kan handla om insatser enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser. Så som anges i promemorian kan det av olika anledningar vara svårt för föräldrar att ta emot stöd som erbjuds. En anledning för föräldrar som förvärvsarbetar kan vara att föräldern inte har praktisk eller ekonomisk möjlighet att avstå från sitt arbete för att ta emot eller delta vid erbjudna insatser. I de fall det rör sig om ett aktivt deltagande i mer omfattande insatser så kan det innebära ett kännbart inkomstbortfall för en förvärvsarbetande förälder, vilket framför allt påverkar föräldrar som inte har någon möjlighet till flexibilitet avseende sina arbetstider. Även om socialtjänsten så långt som möjligt försöker vara flexibel och anpassa mötestider efter förälderns möjligheter att delta så går det inte alltid rent praktiskt att tillmötesgå detta.

För att kompensera för förvärvsarbetande föräldrars inkomstbortfall kan en förälder enligt socialförsäkringsbalken, förkortad SFB, ha rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå förvärvsarbete för vård av barnet. Om föräldern får tillfällig föräldrapenning har han eller hon också enligt 8 § föräldraledighetslagen (1995:584) rätt till ledighet från arbetet.

Enligt nu gällande regelverk finns det inte någon möjlighet för föräldrar att få ersättning i form av tillfällig föräldrapenning för deltagande i insatser som har beslutats av socialnämnden. Av detta följer att föräldrarna också saknar rätt till ledighet från sina arbeten för att delta i sådana insatser. Det har tidigare uppmärksammats en problematik kring att det saknas rätt till ersättning och ledighet när föräldrar behöver avstå från arbete för att delta i insatser på frivillig väg som socialnämnden erbjuder till skydd och stöd för barn och unga (se promemorian s. 436 och 437). Om socialnämnden beslutar att en förvärvsarbetande förälder som saknar flexibilitet avseende sina arbetstider måste delta i insatser så blir situationen praktiskt sett mycket svår för föräldern om han eller hon känner sig tvingad att avstå från arbete utan ekonomisk kompensation för det inkomstbortfall som

uppkommer. Detta gäller oavsett om insatsen sker på frivillig grund eller inte.

De flesta remissinstanser som har yttrat sig över förslaget har lyft fram behovet av att möjliggöra och underlätta för föräldrar att delta i sådana insatser som nu avses och är positiva till en möjlighet till tillfällig föräldrapenning i den situationen. *Varbergs kommun* ser förslaget som en viktig förutsättning för att reformen ska lyckas. *Nässjö kommun* är positiv till att förslaget om möjligheten att få tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatserna oavsett om de beslutats med stöd av den nya lagen om insatser eller med stöd av socialtjänstlagen. En sådan rätt tror kommunen kan underlätta och motivera till deltagande. För att incitamenten att delta frivilligt i en insats inte ska påverkas negativt behöver det enligt kommunen vara möjligt att kunna få tillfällig föräldrapenning även när samtycke till insatsen finns.

Regeringen delar remissinstansernas bedömningar. För att ytterligare stärka föräldrars förutsättningar att förena förvärvsarbete med familjeliv finns det därmed enligt regeringen skäl för att utöka rätten till tillfällig föräldrapenning för föräldrar till barn i behov av skydd och stöd. En möjlighet till ledighet från arbetet, med kompensation för förlorad inkomst, underlättar för dessa föräldrar att kunna ge det skydd och stöd som barnet har behov av. Regeringen anser därför i likhet med den bedömning som görs i promemorian att det finns ett behov av att underlätta för föräldrar att delta i insatser som har beslutats av socialnämnden och som har till syfte att skydda eller stödja barnet, oavsett om insatserna beslutas med samtycke med stöd av socialtjänstlagen eller utan samtycke med stöd av den nya lagen om insatser. Det handlar om insatser som har en viktig funktion för att gynna barnets utveckling i positiv riktning. En rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern deltar i sådana insatser bör därmed införas. Att föräldern ges rätt till tillfällig föräldrapenning med medföljande rätt till ledighet från arbetet bedöms ge insatserna en större legitimitet och skapa bättre förutsättningar för att de får ett lyckat resultat.

Begreppet förälder i de nytillkomna situationerna bör så som anges i promemorian ha samma betydelse som det i övrigt har i förhållande till regleringen om tillfällig föräldrapenning. Enligt 11 kap. 4 och 5 §§ SFB likställs med förälder förälders make som stadigvarande sammanbor med föräldern, förälders sambo, särskilt förordnad vårdnadshavare som har vård om barnet, blivande adoptivförälder och familjehemsförälder. Den personkrets som har rätt till tillfällig föräldrapenning enligt förslaget begränsas dock i viss utsträckning genom den krets av personer som de avsedda insatserna enligt den nya lagen om insatser kan beslutas för eller på annat sätt beröras av, vilket beskrivs närmare nedan.

Vilka insatser bör grunda rätt till tillfällig föräldrapenning?

Enligt förslaget i promemorian ska rätten till tillfällig föräldrapenning avse insatser i öppna former som syftar till att stödja barnet. Uttrycket ”insatser i öppna former” fanns i den nu upphävda socialtjänstlagen (2001:453), som promemorians förslag till lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas utgick från. Eftersom uttrycket har utmönstrats ur den nu gällande socialtjänstlagen har regeringen i avsnitt 6.3 gjort bedömningen att uttrycket inte bör användas

i den nya lagen om insatser. Uttrycket bör av samma skäl inte heller användas i regleringen om tillfällig föräldrapenning i samband med deltagande i insatser. I stället bör de insatser som ska kunna ge rätt till tillfällig föräldrapenning som utgångspunkt motsvara definitionen av insatser enligt den nya lagen om insatser även när de beslutas med stöd av socialtjänstlagen. För att motsvara de insatser som avsågs med det uttryck som föreslås i promemorian ska det därmed handla om sådana insatser för att tillgodose personliga behov som ingår i socialtjänstens ansvar enligt 11 kap.1 § SoL, dock med vissa undantag (se avsnitt 6.3). Dessa undantag avser insatser i form av vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvård. Dessutom undantas insatser i form av boende i bostad med särskilt stöd eller skyddat boende.

Enligt promemorians förslag ska rätten till tillfällig föräldrapenning inte heller gälla vid insats i form av kontaktperson och kontaktfamilj. I promemorian anges att det vid de samråd som har hållits med olika kommuner har kommit fram att svårigheter att delta i insatser i öppna former kopplade till den enskildes arbetssituation främst blir aktuella när föräldern ska delta i en behandlingsinsats, t.ex. en familjebehandling. Liknande svårigheter föreligger inte i samma omfattning när det gäller insats i form av kontaktperson eller kontaktfamilj eftersom en sådan insats i större utsträckning kan anpassas utifrån förälderns förutsättningar. Kontakter med en kontaktperson kan lättare planeras in vid en tidpunkt och på en plats som passar föräldern. Vissa kommuner har till och med uppgett att det aldrig uppkommer ett behov av ekonomisk kompensation och ledighetsrätt vid genomförande av en insats i form av kontaktperson. Behovet av en rätt till tillfällig föräldrapenning för sådana insatser är således begränsat. Såsom lyfts fram i promemorian finns det en problematik kopplad till kontrollen av rätten till tillfällig föräldrapenning vad gäller vid vilka tillfällen föräldern har träffat kontaktpersonen. Det förutsätter att kontaktpersonen lämnar uppgifter till Försäkringskassan i kontrollsyfte och det skulle innebära en komplex roll för kontaktpersonen om denne ska stötta föräldern och samtidigt utgöra en typ av kontrollfunktion för att föräldern ska kunna få rätt till ekonomisk ersättning. Detsamma bör vara fallet när det gäller en kontaktfamilj. Regeringen delar därför att bedömningen i promemorian att rätt till tillfällig föräldrapenning inte bör finnas för en insats i form av kontaktperson eller kontaktfamilj. I och med den nu gällande socialtjänstlagen har insatsen särskilt kvalificerad kontaktperson förts in. Av samma skäl som anges i förhållande till kontaktperson bör rätt till tillfällig föräldrapenning inte heller gälla vid den insatsen.

I regeringens lagförslag hänvisas till att insatsen ska ha beslutats med stöd av 11 kap. 1 § SoL, som även är grunden för de insatser som kan beslutas enligt den nya lagen om insatser. I och med detta är det tydligt att insatsen som kan ge rätt till tillfällig föräldrapenning måste ha föregåtts av en individuell behovsprövning, vilket enligt *Försäkringskassan* inte framgår av den i promemorian föreslagna lagtexten trots att det i bl.a. övervägandena anges att det är avsikten.

Ett ytterligare villkor för rätt till tillfällig föräldrapenning är att insatsen syftar till att skydda eller stödja barnet. En insats som har beslutats av socialnämnden med stöd av den nya lagen om insatser har mot bakgrund

av syftet med lagen, dvs. att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn far illa, alltid till syfte att skydda och stödja barnet (1 kap. 2 § den nya lagen om insatser). Även när det gäller insatser som har beslutats med stöd av socialtjänstlagen så kan det i många fall vara lätt att konstatera att en viss insats har beslutats med syfte att skydda eller stödja ett barn. När en insats riktas till ett barn eller både till barnet och föräldrarna, som t,ex, olika former av familjebehandlingar, bör man kunna förutsätta att insatsen syftar till att skydda eller stödja barnet. Även när insatsen riktas till en förälder är det i många fall lätt att konstatera att en viss insats syftar till att skydda eller stödja barnet. Ett exempel på detta är en insats i form av föräldraskapsstöd. För att bedöma om en viss insats som har beslutats med stöd av socialtjänstlagen är en insats för att skydda eller stödja barnet kan ledning sökas i de redogörelser om insatser enligt den nya lagen om insatser som framgår av denna lagrådsremiss, se avsnitt 6.3. I det enskilda fallet kan Försäkringskassan dock behöva utreda närmare om en viss insats som har beslutats med stöd av socialtjänstlagen och som riktas till föräldern har till syfte att skydda eller stödja barnet och då använda sig av de utredningsbefogenheter som myndigheten har. I avsnitt 16.5 föreslår regeringen att Försäkringskassan ska få kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningsförmån i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet genom intyg av den socialnämnd som har beslutat om insatsen.

Försäkringskassan anser att de avgränsningar som har gjorts om när rätten till tillfällig föräldrapenning ska föreligga möjligen kan göra det svårt för enskilda att förstå när denna rätt föreligger och inte, kopplat till olika kontakter med socialnämnden. För att i möjligaste mån undvika att det uppstår oklarheter för enskilda är det enligt regeringens mening viktigt att berörda myndigheter – Försäkringskassan och kommunerna – på lämpligt sätt lämnar sådan information som förenklar för enskilda att ta tillvara sin rätt. När socialtjänsten överväger att besluta om en viss insats med syfte att skydda eller stödja ett barn så är det naturligt att socialtjänsten samtidigt informerar om möjligheten att ansöka om tillfällig föräldrapenning hos Försäkringskassan om ärendet berör en förälder som förvärvsarbetar.

Det bör inte finnas en rätt till tillfällig föräldrapenning för att uppfylla ett särskilt villkor

Regeringen föreslår i avsnitt 7.2 att en socialnämnd under vissa förutsättningar ska få besluta att en vårdnadshavare ska följa ett eller flera särskilda villkor som får avse den dagliga omsorgen om barnet. Ett sådant villkor kan t.ex. avse att hjälpa barnet att efterleva ett beslut om en insats eller ett särskilt villkor för barnet som föreslås i avsnitt 7.3, såsom att skjutsa barnet till den plats där insatsen eller exempelvis en fritidsaktivitet äger rum. Även utan ett särskilt villkor för vårdnadshavaren kan han eller hon behöva hjälpa barnet med detta. De åtgärder som en socialnämnd genom ett särskilt villkor ska kunna besluta att vårdnadshavaren ska genomföra eller som vårdnadshavaren kan behöva hjälpa barnet att genomföra är av sådan grundläggande karaktär att det, som huvudregel, av naturliga skäl inte föreligger något behov av att vara frånvarande från arbetet för att göra. Det rör sig dessutom om åtgärder som alla vårdnadshavare, oavsett om det

finns ett beslutat villkor, kan behöva vidta inom ramen för sitt vårdnadshavaransvar. Enligt regeringens mening bör det mot denna bakgrund i likhet med bedömningen i promemorian inte införas en rätt till tillfällig föräldrapenning vid genomförandet av ett särskilt villkor.

Rätt till tillfällig föräldrapenning bör finnas vid både insatser som riktas till barnet och insatser som riktas till föräldern

Vid en utredning av ett barns behov kan socialnämnden komma fram till att barnet är i behov av insatser. När bedömningen görs att barnet har behov av skydd och stöd kan en insats med det syftet riktas direkt till barnet. En insats med det syftet kan med stöd av socialtjänstlagen även riktas till vårdnadshavare eller andra som ansvarar för barnets dagliga omsorg för att komma barnet till del (jfr 18 kap. 1 § andra stycket SoL). I avsnitt 6.1. föreslår regeringen att insatser i samma syfte enligt den nya lagen om insatser ska kunna riktas till vårdnadshavare. Även insatser till en vårdnadshavare eller någon annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg beviljas som huvudregel för att tillgodose barnets behov.

När insatsen riktas till en vårdnadshavare eller någon annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg är dennes medverkan en förutsättning för insatsens genomförande. Tillfällig föräldrapenning bör således enligt regeringens mening kunna lämnas i det fallet. I flertalet situationer som enligt nu gällande lagstiftning berättigar till tillfällig föräldrapenning finns det ett krav på att den som begär ersättning vårdar barnet, vilket innebär att barnet måste vara närvarande för att rätt till ersättning ska föreligga. Rätt till tillfällig föräldrapenning i den nu aktuella situationen, där den beslutade insatsen riktar sig till vårdnadshavaren eller någon annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg, bör emellertid inte förenas med ett sådant krav eftersom deltagande i insatser som syftar till att skydda och stödja barnet riktade till föräldrar ofta sker utan att barnet är närvarande.

Regleringen i socialtjänstlagen innebär att rätt till tillfällig föräldrapenning i den nämnda situationen kan finnas för sådana vuxna personer i barnets liv som omfattas av föräldrabegreppet i socialförsäkringsbalken (se ovan). När det gäller insatser enligt den nya lagen om insatser är det dock endast vårdnadshavare som kan få tillfällig föräldrapenning i samma situation. Föräldrar som inte är vårdnadshavare omfattas således inte av rätten till tillfällig föräldrapenning i det fallet.

När insatsen riktas till barnet har förälderns medverkan ofta en betydelsefull roll och det kan därmed vara av stor vikt för barnet och för ett framgångsrikt resultat att föräldern deltar i insatsen. Regeringen anser därför, liksom anges i promemorian, att en förälder bör ha rätt till tillfällig föräldrapenning även när han eller hon deltar i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet och som riktas till barnet. I dessa fall finns det inga särskilda begränsningar när det gäller vilka vuxna i barnets liv som kan delta med barnet i sådana insatser. Det innebär att rätt till tillfällig föräldrapenning kan finnas för sådana vuxna i barnets liv som omfattas av det aktuella föräldrabegreppet i socialförsäkringsbalken, oavsett om insatsen till barnet beslutas med stöd av socialtjänstlagen eller med stöd av den nya lagen om insatser.

När insatsen är riktad till barnet är det också barnet som är i direkt fokus för insatsen. I det fallet bör rätten till tillfällig föräldrapenning för en

förälder som deltar i insatsen begränsas till situationer då förälderns medverkan är nödvändig för att uppnå syftet med insatsen. Om förälderns medverkan är nödvändig är en bedömning som socialnämnden måste göra i varje enskilt fall. Det är således inte föräldern själv som kan avgöra om dennes medverkan är nödvändig på ett sätt som berättigar tillfällig föräldrapenning. Socialnämndens bedömning i detta avseende kan framgå exempelvis av beslutet om insatsen eller av en journalanteckning i det aktuella ärendet. *Försäkringskassan* har anfört att det finns en avvikelse mellan lagförslaget i promemorian och författningskommentaren till den aktuella bestämmelsen liksom övervägandena. Såsom lagtexten är utformad blir det enligt myndigheten en del av Försäkringskassans prövning att bedöma om förälderns deltagande i insatsen är nödvändig, en prövning som då baseras på uppgifter från sökanden själv och/eller inhämtande av underlag från socialnämnden. Av författningskommentaren och övervägandena i promemorian framgår emellertid att det är en bedömning som socialnämnden måste göra och inte föräldrarna själva. Regeringen vill framhålla att prövningen av rätten till tillfällig föräldrapenning helt och hållet ankommer på Försäkringskassan. Det torde dock i de fall då frågan avser rätt till tillfällig föräldrapenning för deltagande i en insats om riktas till barnet i praktiken vara socialnämnden som bedömer om förälderns deltagande är nödvändigt. Det torde i sin tur innebära att Försäkringskassan kan behöva hämta in information om detta från socialnämnden i den mån föräldern själv inte kommer in med ett intyg från socialnämnden i samband med att ansökan lämnas in till Försäkringskassan (se avsnitt 16.5). Men i formellt hänseende är det alltjämt Försäkringskassan som i alla typer av ärenden om tillfällig föräldrapenning har exklusiv rätt att pröva frågan om en rätt till förmånen föreligger (jfr prop. 2025/26:1 utg.omr. 12 avsnitt 3.10.3 s. 50). För att Försäkringskassan ska kunna pröva rätten till en förmån så kan myndigheten, beroende på situation, behöva hämta in viss specifik information t.ex. ett intyg från socialnämnden eller ett intyg från en skola.

Tillfällig föräldrapenning bör få lämnas till en förälder vars barn inte har fyllt 18 år

När ett barn blir äldre minskar behovet av förälderns vård, tillsyn och omsorg. Barn som är 12 år och äldre anses i de flesta fall kunna klara sig själva utan tillsyn av föräldrar vid tillfälliga sjukdomar som inte är av allvarlig art eller kräver någon speciell vård. Inom den tillfälliga föräldrapenningen har detta kommit till uttryck genom att ersättning som huvudregel lämnas till dess att barnet fyller 12 år. En förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 16 år kan dock ha rätt till tillfällig föräldrapenning i vissa situationer. En förutsättning är då enligt 13 kap. 22 och 23 §§SFB att det är styrkt att barnet är i behov av särskild tillsyn eller vård på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning. Av 110 kap. 18 § SFB framgår att detta ska styrkas med ett läkarutlåtande. Även föräldrar till barn som är 16 år eller äldre kan i vissa situationer ha rätt till tillfällig föräldrapenning.

Sedan den 1 januari 2026 har föräldrar i vissa situationer rätt till tillfällig föräldrapenning för barn som inte har fyllt 18 år. Det rör sig om situationer då en förälder behöver avstå från förvärvsarbete i samband med utredning av barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen eller i en

förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas. Regeringen konstaterade i det lagstiftningsärendet att utredningar och därpå följande insatser inom socialtjänsten även omfattar barn mellan 16 och 18 år (prop. 2025/26:1 utg.omr. 12 avsnitt 3.10.3 s. 58).

Precis som gäller för en utredning hos socialtjänsten eller vid en förhandsbedömning om en sådan utredning ska inledas så kan en insats till skydd och stöd för ett barn, enligt både socialtjänstlagen och den nya lagen om insatser, aktualiseras oavsett barnets ålder och utan att det finns något underlag för att barnet har ett särskilt behov av tillsyn eller vård i den mening som avses i 13 kap. 22 § SFB. En sådan insats kan också riktas direkt till en vårdnadshavare eller någon annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg. De avsedda insatserna bedöms fylla ett viktigt behov även för äldre barn. Regeringen anser därför, i likhet med vad som anges i promemorian, att tillfällig föräldrapenning bör kunna lämnas för barn upp till 18 års ålder vid deltagande i insatser som syftar till att skydda och stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd, utan att det föreligger ett särskilt tillsyns- och vårdbehov med anledning av sjukdom eller funktionsnedsättning hos barnet. Vad gäller Försäkringskassans möjlighet att begära intyg i dessa fall, se avsnitt 16.5.

För unga som har fyllt 18 år bör det endast i undantagsfall förekomma beslut om insatser enligt socialtjänstlagen riktade till den unges föräldrar eller riktade till den unge där en förälder behöver delta. Det saknas därför behov av att införa en ordning som innebär rätt till tillfällig föräldrapenning för föräldrar som deltar i en insats beslutad av en socialnämnd i syfte att skydda och stödja förälderns barn. En förälder till en ung person över 18 år kommer inte heller att bli föremål för ett beslut enligt den nya lagen om insatser eftersom lagen endast riktar sig till vårdnadshavare och vårdnadshavaransvaret upphör när barnet har fyllt 18 år. Mot denna bakgrund bör tillfällig föräldrapenning inte kunna lämnas till föräldrar vars barn har fyllt 18 år.

Vissa lagtekniska frågor

De föreslagna bestämmelserna om rätt till tillfällig föräldrapenning bör föras in i 13 kap. SFB. Efter att promemorians förslag lämnades har det genomförts ändringar i kapitlet (prop. 2025/16:1, bet. 2025/26:SfU3, rskr. 2025/26:108). I 13 kap. 20 § SFB har det införts en bestämmelse om rätt till tillfällig föräldrapenning för en förälder till barn som inte har fyllt 12 år i samband med utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen eller med en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas. Enligt regeringens mening är det lämpligt att den bestämmelsen placeras i samma paragraf som den nu förslagna rätten till tillfällig föräldrapenning i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet. Samtliga dessa situationer ryms inom socialnämndens ansvarsområde. Ändringen innebär ingen ändring i sak utan är endast redaktionell. Ändringen innebär en följdändring i 110 kap. 18 § som reglerar när rätten till tillfällig föräldrapenning ska styrkas med intyg.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys konstaterar att det i promemorian föreslås två nya paragrafer med identiskt innehåll beroende på om barnet under respektive över 12 år och bedömer att det skulle bli

enklare om bara en samlad bestämmelse infördes för att reglera tillfällig föräldrapenning vid deltagande sådana insatser som nu avses. Regeringen konstaterar att förslaget i promemorian följer strukturen i 13 kap SFB, som utgår från barnets ålder och inte den situation som avses. Regeringen avser inte att ändra denna struktur i detta lagstiftningsärende.

I det ovan nämnda lagstiftningsärendet gjordes även vissa ändringar i 13 kap. 20 § SFB med anledning av kommande förändringar av grundskolan. Ändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2028. Den ändring av 13 kap. 20 § SFB som regeringen föreslår i denna lagrådsremiss måste därmed även införas i lagen (2025:1478) om ändring i socialförsäkringsbalken.

16.2 Tillfällig föräldrapenning till flera föräldrar för samma barn och tid

Regeringens förslag

Tillfällig föräldrapenning för deltagande i insatser som syftar till att skydda och stödja barnet ska kunna lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid.

Det ska också vara möjligt att kombinera föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning till flera föräldrar för samma barn och tid i samband med deltagande i en sådan insats.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås inte att det ska vara möjligt för föräldrar att kombinera tillfällig föräldrapenning och föräldrapenning till flera föräldrar för samma barn och tid i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet. Promemorians förslag har en annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna

Få remissinstanser yttrar sig över förslagen. Förslagen tillstyrks av *Inspektionen för socialförsäkringen*, *Unicef Sverige* och *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*. Ingen instans avstyrker förslagen.

Skälen för regeringens förslag

Av 11 kap. 10 § framgår att föräldrapenningsförmåner, dvs. föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning, som huvudregel inte får lämnas till fler än en förälder för samma barn och tid. Från denna huvudregel finns flera undantag både när det gäller samtidigt uttag av föräldrapenningsförmåner generellt och när det gäller samtidigt uttag av enbart föräldrapenning respektive tillfällig föräldrapenning. Även i 13 kap. 3 § regleras när tillfällig föräldrapenning får lämnas till båda föräldrarna eller flera föräldrar för samma barn och tid.

I promemorian föreslås att tillfällig föräldrapenning i de syften som nu föreslås ska undantas från förbudet mot samtidigt uttag av den förmånen. Tillfällig föräldrapenning på den nya ersättningsgrunden ska enligt promemorian således kunna lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid. Regeringen konstaterar att sådana insatser som i denna lagrådsremiss föreslås kunna ligga till grund för tillfällig föräldrapenning kan vara aktuella samtidigt för flera föräldrar i socialförsäkringsbalkens mening, inom ramen för vad regleringen i socialtjänstlagen och den nya lagen om insatser tillåter. Det kan även bedömas nödvändigt att flera föräldrar samtidigt deltar i en insats som riktar sig till barnet. Med beaktande av det viktiga syftet med insatserna anser regeringen att alla föräldrar i dessa fall måste ges samma förutsättningar att delta i dem. Flera föräldrar bör därför, så som förslås i promemorian, kunna få rätt till tillfällig föräldrapenning i detta syfte för samma barn och tid. Med detta följer en rätt till ledighet från arbete enligt föräldraledighetslagen.

Det kan förekomma att en av föräldrarna har föräldrapenning för det barn och för den tid som insatsen avser. I promemorian föreslås inte att tillfällig föräldrapenning i det föreslagna syftet ska kunna lämnas till en förälder samtidigt som föräldrapenning lämnas till en annan förälder för samma barn. Det innebär att enbart en förälder kan få ersättning från föräldraförsäkringen för sitt deltagande i insatsen även om socialnämnden, med eller utan samtycke från berörda, har gjort bedömningen att flera föräldrar bör delta i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet. Ett behov av att föräldrapenningsförmåner kan lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid kan även uppstå om en förälder inte är försäkrad för tillfällig föräldrapenning, dvs. inte omfattas av den arbetsbaserade försäkringen, men har rätt till den bosättningsbaserade föräldrapenningen. En förälders möjlighet att delta i insatsen skulle utan förslaget försvåras genom att han eller hon inte skulle ha rätt till tillfällig föräldrapenning och inte heller sådan ledighet enligt föräldraledighetslagen som följer av rätten till en föräldrapenningsförmån. Detta är enligt regeringens mening inte rimligt. För att syftet med förslagen om att socialnämnden ska få besluta om insatser utan samtycke ska uppnås är det centralt att föräldrarna har möjlighet att delta i en insats som har till syfte att skydda och stödja barnet utan att det försvåras genom begränsningar av möjligheten att få samtidig ersättning från föräldraförsäkringen. Det kan konstateras att föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning enligt 11 kap. 10 § andra stycket SFB kan ges till flera föräldrar för samma barn och tid när föräldrarna behöver delta i en utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas.

Föräldrapenningsförmåner bör därför få lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid även i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med eller utan samtycke.

Vissa lagtekniska frågor

Som anges ovan regleras de situationer då föräldrapenningsförmåner får lämnas till båda föräldrarna eller flera föräldrar för samma barn och tid i 11 kap. 10 § SFB. I paragrafens tredje stycke första mening regleras dock

en situation som endast avser samtidigt uttag av tillfällig föräldrapenning av flera föräldrar för samma barn. Regeringen anser att den regleringen bör flyttas till 13 kap. 3 § andra stycket där övriga situationer då tillfällig föräldrapenning får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid regleras. Ändringen är endast redaktionell.

16.3 Ingen möjlighet att överlåta rätt till tillfällig föräldrapenning

Regeringens bedömning

En förälder bör inte få överlåta rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet.

Det bör inte heller vara möjligt för Försäkringskassan att, efter medgivande av en förälder, besluta att en annan person som är försäkrad för tillfällig föräldrapenning och som i stället för föräldern avstår från förvärvsarbete ska få rätt till tillfällig föräldrapenning för deltagande i en sådan insats.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning

Enligt 13 kap. 8 § SFB får en förälder i vissa fall överlåta rätten till tillfällig föräldrapenning till någon annan som avstår från sitt förvärvsarbete för att vårda barnet i förälderns ställe. Det finns enligt 13 kap. 9 § SFB också en möjlighet för Försäkringskassan att, efter en förälders medgivande, besluta att en annan person ska få tillfällig föräldrapenning för att vårda ett barn när föräldern själv är sjuk.

Möjligheten att överlåta tillfällig föräldrapenning är begränsad till behov i samband med sjukdom eller smitta hos barnet eller hos barnets vårdnadshavare. Möjligheten gäller dock inte i sådana situationer som inte avser den direkta vården av barnet, exempelvis de situationer som regleras i 13 kap. 20 § SFB. Dit hör rätt till förmånen när en förälder behöver avstå förvärvsarbete i samband med besök på en institution för att vårda barnet, deltagande i kurs som ordnas av sjukvårdshuvudman, vissa läkarbesök, möten i skolan som är motiverade av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, introduktion i skolan av barnets hjälp med egenvård samt utredning av barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas.

Den rätt till tillfällig föräldrapenning som föreslås i denna lagrådsremiss avser situationer då en förälder deltar i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet som har beslutats av socialnämnden. Det kan antingen

handla om en insats som riktar sig till föräldern eller en insats som riktar sig till barnet där förälderns deltagande är nödvändigt för att syftet med insatsen ska uppnås. När en insats riktas till en förälder kan förälderns medverkan av naturliga skäl inte ersättas av en annan persons medverkan. Detta gäller oavsett om insatsen har beslutats med stöd av socialtjänstlagen eller med stöd av den nya lagen om insatser. Även när insatsen riktas till barnet och förälderns deltagande anses vara nödvändigt framstår det som oförenligt med insatsens syfte att en annan person än föräldern deltar i insatsen.

Den föreslagna rätten till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet bör därför enligt regeringens mening inte kunna överlåtas. Det bör av samma skäl inte heller vara möjligt för Försäkringskassan att, efter medgivande av en förälder, besluta att en annan person ska få rätt till tillfällig föräldrapenning för deltagande i en sådan insats.

16.4 Förmånstiden

Regeringens förslag

Tillfällig föräldrapenning i de nya ersättningsgrundande situationerna ska omfattas av befintliga bestämmelser om förmånstid som medger ersättning i sammanlagt högst 120 dagar per barn och år.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Antalet dagar med tillfällig föräldrapenning är begränsat till ett visst antal per år och barn. Det som avgör den s.k. förmånstiden är barnets ålder och av vilken anledning föräldern ansöker om tillfällig föräldrapenning. Tillfällig föräldrapenning kan i de flesta situationer lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år. I vissa situationer kan tillfällig föräldrapenning dock lämnas för ytterligare högst 60 dagar, dvs. totalt 120 dagar per år. Det handlar enligt 13 kap. 21 och 25 §§ SFB bl.a. om när en förälder behöver avstå förvärvsarbete i samband med besök på en institution för att vårda barnet, deltagande i kurs som ordnas av sjukvårdshuvudman, vissa läkarbesök, möten i skolan som är motiverade av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, introduktion i skolan av barnets hjälp med egenvård samt utredning av barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas. Förmånstiden gäller sammanlagt för dessa och vissa andra situationer.

År 2020 lämnades ersättning i som mest 20 dagar för drygt 89 procent av barnen som det lämnades ersättning för. Motsvarande siffror för åren närmast före pandemin var knappt 94 procent (2019) respektive 92 procent (2018) (se SOU 2022:31 s. 329). Även om förslagen i promemorian medför att föräldrar som deltar i insatser som syftar till att skydda eller stödja barnet kommer att utnyttja fler dagar med tillfällig föräldrapenning per barn och år än de gör i dagsläget, så gör regeringen samma bedömning som görs i promemorian, att nu gällande förmånstid är så pass väl tilltagen att det inte behöver införas någon särskild eller justerad reglering av förmånstiden med anledning av den nu föreslagna ersättningsgrunden. Omfattningen av utnyttjandet torde också begränsas till ett mindre antal tillfällen per barn och för de föräldrar som berörs av förslaget. Den nya ersättningsgrunden bör därför omfattas av de befintliga bestämmelser om förmånstid enligt vilken en rätt finns att få tillfällig föräldrapenning i sammanlagt högst 120 dagar.

16.5 Styrkande av rätten till tillfällig föräldrapenning genom intyg

Regeringens förslag

Försäkringskassan ska få kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningsförmån i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet genom intyg av den socialnämnd som har beslutat om insatsen.

Uttrycket ”funktionshindrat barn” i paragrafen i socialförsäkringsbalken som reglerar Försäkringskassans befogenhet att kräva att en rätt till föräldrapenningsförmån styrks genom intyg ska ändras till ”ett barn med funktionsnedsättning”.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås inte att uttrycket ”funktionshindrat barn” ska ändras till ”ett barn med funktionsnedsättning”.

Remissinstanserna

Få remissinstanser yttrar sig över förslaget. Ingen remissinstans avstyrker förslaget. *Oskarshamns kommun* påtalar att det är viktigt med en enkel handläggning för den som ska utfärda intyg för att minimera den administrativa belastningen inom socialtjänsten. *Försäkringskassan* anser att de avgränsningar som har gjorts när det gäller den nya ersättningsgrunden för rätt till tillfällig föräldrapenning möjligen kan göra det svårt för enskilda att förstå när rätt till förmånen föreligger. Detta, tillsammans med att den hantering som framstår som rimlig är att myndigheten till stor del utgår från sökandens uppgifter och endast begär in underlag från socialnämnden i vissa fall, kan innebära en viss risk för felaktiga utbetalningar. En annan hantering med ett mer generellt och omfattande

inhämtande av uppgifter från socialnämnden skulle enligt Försäkringskassan innebära en betungande administration.

Skälen för regeringens förslag

Enligt 110 kap. 17 § SFB får Försäkringskassan i vissa fall kräva att en förälder ger in intyg för att styrka sin rätt till föräldrapenningsförmån. När det t.ex. gäller rätt till sådan förmån i samband med föräldrautbildning eller deltagande i en behandling av ett sjukt barn eller ett barn med funktionsnedsättning får Försäkringskassan kräva att en förälder styrker rätten genom intyg av den som anordnat utbildningen eller ordinerat behandlingen.

I 110 kap. 18 § SFB regleras situationer då vissa förhållanden ska styrkas utan att Försäkringskassan begär det. Exempelvis ska ett intyg ges in för att styrka att en förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år har deltagit vid en sådan utredning av barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen eller i en sådan förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas som kan medföra rätt till tillfällig föräldrapenning.

I promemorian görs bedömningen att det inte finns skäl att kräva att en förälder som ansöker om tillfällig föräldrapenning vid deltagande i en sådan insats som avses i promemorian och som har beslutats av en socialnämnd i varje enskilt fall ska ge in ett intyg till stöd för ansökan. Enligt vad som anges i promemorian ges intyg normalt inte in till Försäkringskassan vid varje enskild ansökan om tillfällig föräldrapenning (se s. 455 och 456). I fråga om barn som har fyllt 12 år gäller dock principen att det ska finnas någon typ av underlag till stöd för rätten till tillfällig föräldrapenning (jfr prop. 2025/26:1 utg. omr. 12 avsnitt 3.10.3 s. 61). *Oskarshamns kommun* har påtalat att det är viktigt med en enkel handläggning för den som ska utfärda intyg för att minimera den administrativa belastningen inom socialtjänsten. *Försäkringskassan* anser att det framstår som rimligt att myndigheten till stor del utgår från sökandens uppgifter och endast begär in underlag från socialnämnden i vissa fall. Enligt regeringen mening skulle ett krav på lämnande av intyg vid varje ansökan om tillfällig föräldrapenning i de nu nytillkomna ersättningsgrundande situationerna, oavsett om barnet har fyllt 12 år eller inte, innebära en ökad administrativ börda för såväl Försäkringskassan som för socialnämnderna som måste utfärda intygen. Att beslut om tillfällig föräldrapenning grundas på tillräckliga underlag i dessa fall kan i stället säkerställas genom att Försäkringskassan, i enlighet med förslaget i promemorian, ges en möjlighet att vid behov kunna kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningförmån, i detta fall tillfällig föräldrapenning, genom ett intyg av den socialnämnd som har beslutat om insatsen.

Enligt 110 kap. 17 § andra stycket SFB får Försäkringskassan kräva att en förälder styrker sin rätt till tillfällig föräldrapenning i samband med deltagande i en behandling av ett sjukt eller *funktionshindrat barn* genom intyg av den som har ordinerat behandlingen (jfr 13 kap. 20 § första stycket 4). Den 1 januari 2026 ändrades begreppet ”funktionshindrat barn” i 13 kap. 20 § första stycket SFB till ”barn med funktionsnedsättning”. Ändringen, som är språklig, motiverades med att barnets funktionsnedsättning och det behov av särskild tillsyn och vård som detta medför ska

vara utgångspunkten för bedömningen i ärendet (prop. 2025/26:1 utg.omr. 12 avsnitt 3.10.3 s. 51). Motsvarande ändring bör göras i 110 kap. 17 § SFB.

16.6 Inga nya bestämmelser om kontroll eller några lagändringar i övrigt

Regeringens bedömning

Det behövs inga nya bestämmelser om kontroll av rätten till tillfällig föräldrapenning eller i övrigt några ändringar i socialförsäkringsbalken.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens bedömning. I promemorian görs bedömningen att 13 kap. 2 § SFB bör ändras.

Remissinstanserna

Försäkringskassan anser att de avgränsningar som gjorts avseende när rätten till tillfällig föräldrapenning ska föreligga möjligen kan göra det svårt för enskilda att förstå när denna rätt föreligger. Detta, tillsammans med att en hantering som framgår som rimlig är att myndigheten till stor del utgår från sökandens uppgifter och enbart begär in underlag från socialnämnden i vissa fall, kan innebära en viss risk för felaktiga utbetalningar.

Skälen för regeringens bedömning

Det behövs ingen ytterligare reglering för att möjliggöra kontroll

En person som vill begära en förmån hos Försäkringskassan ska enligt 110 kap. 4 § SFB ansöka om det skriftligen. En ansökan ska innehålla de uppgifter som behövs i ärendet och ska vara egenhändigt undertecknad. Uppgifter om faktiska förhållanden ska lämnas på heder och samvete. Utgångspunkten är således att den enskilde ska lämna de uppgifter som behövs i ärendet. Därutöver har Försäkringskassan enligt 110 kap. 13 § första stycket SFB en skyldighet att se till att ärendena blir utredda i den omfattning som deras beskaffenhet kräver. Denna skyldighet är omfattande, vilket innebär att det är myndigheten som har det yttersta ansvaret för att ärendet ska bli tillräckligt utrett (jfr prop. 2008/09:200 s. 554–557 och RÅ 2010 ref. 120). För att kunna uppfylla utredningsskyldigheten kan Försäkringskassan behöva kontrollera uppgifter som ligger till grund för rätten till förmånen.

När det gäller en förälders rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatser som syftar till att skydda eller stödja barnet kan Försäkringskassan, för att kunna bedöma av om en sådan rätt föreligger, behöva kontrollera vissa uppgifter med olika aktörer. I avsnitt 16.5 föreslås att Försäkringskassan vid behov ska få kräva att föräldern styrker sin rätt

till tillfällig föräldrapenning genom att lämna in ett intyg från socialnämnden. Myndigheten kan även med stöd av 110 kap. 14 och 31 §§ SFB vända sig direkt till socialnämnden för att kontrollera uppgifter. Försäkringskassan kan enligt 110 kap. 14 § SFB också vidta ta andra utredningsåtgärder, exempelvis kontakta förälderns arbetsgivare för att kontrollera om föräldern har varit frånvarande från arbetet under den tid som insatsen ägde rum.

Dessutom finns det till följd av 2 och 3 §§ lagen (2008:206) om underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen en skyldighet för vissa myndigheter, bl.a. kommunerna, att lämna en underrättelse till Försäkringskassan om det finns anledning att anta att en förälder har fått tillfällig föräldrapenning utan att ha rätt till sådan förmån. Detta utgör ytterligare en möjlighet för Försäkringskassan att få information om felaktigheter inom ramen för kontrollen av rätt till förmånen. Sedan den 1 januari 2025 gäller enligt lagen (2024:1300) om uppgiftsskyldighet i fråga om frånvaro på grund av vård av barn att arbetsgivare är skyldiga att i samband med arbetsgivardeklarationen lämna uppgifter om en anställds frånvaro från arbetet. Det gäller när frånvaron uppges vara sådan att den kan ge rätt till föräldrapenning eller tillfällig föräldrapenning. Uppgifterna kan användas i Försäkringskassans kontroll av dessa föräldrapenningsförmåner.

Försäkringskassan anger att de avgränsningar som har gjorts om när rätten till tillfällig föräldrapenning ska föreligga möjligen kan göra det svårt för enskilda att förstå när de har en sådan rätt. Detta tillsammans med att en hantering som framgår som rimlig är att myndigheten till stor del utgår från sökandens uppgifter och enbart begär in underlag från socialnämnden i vissa fall kan innebära en viss risk för felaktiga utbetalningar. Regeringen anser dock inte att det på grund av detta finns behov av att utveckla den befintliga regleringen i fråga om Försäkringskassans utredningsbefogenheter för att möjliggöra kontroll av föräldrars rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i de aktuella insatserna. Det är upp till myndigheten att använda befintliga och i denna lagrådsremiss föreslagna befogenheter för att se till att ärendena blir utredda i den omfattning som deras beskaffenhet kräver.

Inga övriga ändringar behövs i socialförsäkringsbalken

I 13 kap. 2 § SFB finns en inledande bestämmelse till kapitlet om tillfällig föräldrapenning där det framgår att en försäkrad förälder som avstår från att utföra förvärvsarbete i samband med ett barns födelse eller behov av vård eller i samband med att ett barn har avlidit har rätt till tillfällig föräldrapenning. Det framgår också att tillfällig föräldrapenning lämnas i de fall och under de närmare förutsättningar som anges i samma kapitel. I promemorian anges att det hade varit fördelaktigt om samtliga ersättningsgrundande situationer för tillfällig föräldrapenning uttryckligen framgår av bestämmelsen, vilket inte är fallet i dag. VAB-utredningen föreslår i betänkandet Rätt och lätt – ett förbättrat regelverk för VAB (SOU 2022:31) ett antal nya ersättningsgrundande situationer. Försäkringskassan yttrade i sitt remissvar överbetänkandet att 13 kap. 2 § SFB bör spegla nytillkomna ersättningsgrundande situationer.

Regeringen har sedermera föreslagit att en rätt till tillfällig föräldrapenning ska finnas i samband med deltagande i utredning om barnets behov av hjälp och stöd enligt socialtjänstlagen eller i en förhandsbedömning om en sådan utredning ska inledas. I det sammanhanget uttalade regeringen följande i fråga om 113 kap. 2 § SFB borde ändras för att spegla den nya ersättningsgrundande situationen. Tillfällig föräldrapenning lämnas redan i dag för t.ex. besök på en institution för medverkan i behandling av barnet och deltagande i kurs för att lära sig vårda barnet. Föräldrar till barn som omfattas av personkretsen i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade kan också använda s.k. kontaktdagar inom tillfällig föräldrapenning för att t.ex. besöka barnets skola. Dessa situationer skiljer sig tydligt åt men omfattas alla av 13 kap. 2 § SFB. Högsta förvaltningsdomstolen har ansett att begreppet vård inte bör tolkas allt för snävt, utan även omfatta sådan vård som rör barnets utveckling och fostran, i fråga om rätt till tillfällig föräldrapenning (RÅ 2004 ref. 52). Enligt regeringens mening behöver 13 kap. 2 § SFB därmed inte ändras med anledning av de nu tillkommande situationerna (prop. 2025/26:1 utg.omr. 12 avsnitt 3.10.3 s. 59). Regeringen gör nu samma bedömning i fråga om de nya ersättningsgrundande situationerna som föreslås i denna lagrådsremiss. Regeringen bedömer också att inga övriga ändringar behöver göras i socialförsäkringsbalken med anledning av dessa.

16.7 Ingen särskild rätt till ersättning för kostnader

Regeringens bedömning

Det bör inte införas någon reglering som ger rätt till annan ersättning än tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatser enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning

I avsnitt 16.1 föreslår regeringen att en förälder till ett barn som inte har fyllt 18 år ska ha rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av socialnämnden med stöd av bl.a. den nya lagen om insatser.

Utöver de ekonomiska effekter som ett deltagande i en insats kan ha för vårdnadshavarens, eller den unges, förvärvsinkomst kan det även uppstå kostnader som är direkt kopplade till deltagandet, t.ex. kostnader för resor.

Det gäller både om insatsen riktar sig till en vårdnadshavare, ett barn eller en ung person. Som framgår av avsnitt 6 har de insatser som avses en viktig funktion för att gynna barnets eller den unges utveckling i positiv riktning. Det är avgörande att vårdnadshavaren, barnet eller den unge deltar i insatserna för att syftet med den nya lagen om insatser, att genom skydd och stöd förhindra och förebygga att barn och unga far illa, ska uppnås. Mot den bakgrunden, och med beaktande av att insatser enligt den nya lagen om insatser sker utan samtycke från dem som berörs, finns det incitament för att underlätta för ett deltagande även ur det nu aktuella perspektivet.

Av promemorian framgår att socialtjänsten i största möjliga mån försöker att underlätta för föräldrar t.ex. genom att erbjuda digitalt deltagande eller på en annan plats än socialtjänstens kontor som passar vårdnadshavaren bättre. Det går dock inte att helt undvika att det kan uppkomma kostnader kring deltagande i insatserna.

Om det uppstår kostnader för deltagande i en insats finns det möjlighet att få ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen om förutsättningarna för det är uppfyllda. Ekonomiskt bistånd är välfärdssystemens yttersta skyddsnät och har i första hand till uppgift att träda in tillfälligtvis vid försörjningsproblem som inte kan tillgodoses på annat sätt (prop. 1996/97:124 s. 80 och prop. 2000/01:80 s. 93 och 94). Det ekonomiska biståndet kan ges i form av försörjningsstöd och som bistånd för levnadskostnader i övrigt. Till skillnad från försörjningsstöd, som ska tillgodose regelbundna utgifter, ska det ekonomiska biståndet för levnadskostnader i övrigt tillgodose kostnader för behov som uppstår då och då, t.ex. kostnader för tandvård, glasögon, flytt och begravning. Biståndet ska enligt 12 kap. 1 § SoL tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. Socialnämnden får även, utöver ekonomiskt bistånd för att uppnå en skälig levnadsnivå, enligt 12 kap. 2 § SoL lämna ekonomiskt bistånd om det finns skäl för det.

Det finns således en möjlighet för föräldrar att vid behov få ekonomisk hjälp med kostnader som uppkommer till följd av deltagande i en insats. Enligt regeringen finns det inte behov av att införa någon ytterligare rätt till ekonomisk ersättning för kostnader i samband med deltagande i en insats enligt den nya lagen om insatser.

17 Övriga lagändringar med anledning av den nya lagen om insatser

Regeringens förslag

En sådan gemensam nämnd som avses i lagen om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet ska även få fullgöra kommunens uppgifter enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Lagen om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter ska även gälla yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet enligt lagen om

insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas som till någon del är offentligt finansierad.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser kommenterar förslagen. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* tillstyrker förslagen. *Tidningsutgivarna* tillstyrker förslaget om ändring i lagen om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter. *Västra Götalandsregionen* för fram att samverkan mellan kommun och region är en komplex fråga och att en starkare skrivning med förslag på inrättande av nämnd bör undersökas ytterligare.

Skälen för regeringens förslag

Lagen om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet

Enligt 1 § lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet får en region och en eller flera kommuner som ingår i regionen gemensamt fullgöra vissa uppgifter genom samverkan i en gemensam nämnd, t.ex. kommunens uppgifter enligt socialtjänstlagen (2025:400) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, samt uppgifter som i annat fall enligt lag ska skötas av socialnämnd. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås att samma ska gälla för uppgifter enligt den nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, som föreslås ska ersätta LVU.

I likhet med promemorian, bedömer regeringen att en sådan gemensam nämnd även bör få fullgöra kommunens uppgifter enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, och anser att det bör framgå uttryckligen av bestämmelsen. Till skillnad från vad *Västra Götalandsregionen* för fram anser regeringen att det saknas skäl att ytterligare utreda frågan.

Lagen om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter

I lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter finns bestämmelser som ger anställda, uppdragstagare och andra som på liknande grund deltar yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom skola, vård och omsorg skydd mot efterforskning och ingripanden från verksamhetsutövarens sida när de lämnar uppgifter om verksamheten för offentliggörande i medier som omfattas av tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen eller medverkar till framställningar i sådana medier.

Enligt 2 § första stycket 3 den lagen gäller meddelarskydd i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som bedrivs enligt bl.a. socialtjänstlagen och LVU. I den ovan nämnda lagrådsremissen föreslås att meddelarskydd enligt samma lag ska gälla i verksamhet enligt den där föreslagna lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

I likhet med promemorian, bedömer regeringen att även yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas som till någon del är offentligt finansierad bör omfattas av tillämpningsområdet för den angivna lagen om meddelarskydd. Detta bör uttryckligen framgå av bestämmelsen.

18 Brottssamtal

18.1 Brottssamtal ska hållas med barn och unga vid misstanke om brott

Regeringens förslag

Socialnämnden ska hålla ett särskilt samtal (brottssamtal) med ett barn eller en ung person som fyllt 18 men inte 21 år. Ett sådant samtal ska hållas om Polismyndigheten har informerat socialnämnden om att barnet eller den unge är

- misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, och
- det kan antas att det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett sådant brott.

Polismyndigheten ska medverka vid samtalet om det inte är uppenbart obehövligt eller om det finns särskilda skäl mot det.

Regeringens bedömning

Polismyndigheten bör genast underrätta socialnämnden om någon som inte har fyllt 21 år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse.

Promemorians bedömning och förslag

Promemorians bedömning stämmer inte överens med regeringens förslag. I promemorian bedöms det inte finnas något behov av att införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnden att kalla vårdnadshavare och barn till ett samtal inom 24 timmar från det att socialnämnden fått kännedom om att ett barn är misstänkt för brott. Oavsett den bedömningen lämnas det i promemorian ett sådant förslag. Det förslaget stämmer i huvudsak överens med regeringens. I promemorian föreslås att samtalet ska benämnas allvarssamtal. I promemorian föreslås inte att Polismyndigheten ska medverka vid samtalet. I promemorian föreslås Polismyndigheten få en lagstadgad underrättelseskyldighet när någon som inte har fyllt 21 år är skäligen misstänkt för brott som kan leda till fängelse.

Remissinstanserna

En majoritet av de remissinstanser som yttrar sig över förslaget om att socialnämnden ska hålla samtal vid misstanke om brott avstyrker eller är negativa, däribland *Socialstyrelsen*, *Polismyndigheten*, *Åklagarmyndig-*

heten, *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*), *Nässjö kommun*, *Göteborgs universitet* och *Föreningen Sveriges socialchefer*.

Flera remissinstanser, däribland *Eskilstuna kommun*, SKR och *Unicef Sverige*, anser att det inte finns något behov av att införa en lagstadgad skyldighet att hålla samtal vid misstanke om brott eftersom möjlighet för liknande arbetssätt finns inom befintlig lagstiftning. SKR framhåller att socialtjänstlagens krav på att socialtjänsten ska arbeta förebyggande och att socialtjänsten särskilt ska arbeta för och ta initiativ till att förebygga brottslighet bland barn och unga i sig kommer innebära en lagstadgad skyldighet för socialnämnden att agera skyndsamt när ett barn eller en ungdom misstänks för ett brott av viss allvarlighetsgrad.

Några remissinstanser, däribland *Bollnäs* och *Malmö kommuner*, pekar på att bestämmelser kring orosanmälningar, underrättelser från polis gällande barn samt socialtjänstens medverkan vid polisförhör är tillräckliga. Malmö kommun tar dock upp att det är positivt att uppmärksamma unga som är 18–20 år. Om bestämmelsen om samtal för barn införs skulle det därför enligt kommunen kunna vara motiverat att införa en bestämmelse som också avser unga. Socialstyrelsen anser däremot att förslaget om en utökad underrättelseskyldighet i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare gällande unga är tillräckligt.

Flera remissinstanser tar upp att det saknas eller finns få vetenskapliga studier om effekten av samtal vid misstanke om brott, däribland Socialstyrelsen, SKR och *Göteborgs universitet*.

Några remissinstanser, däribland *Markaryds kommun*, *Maskrosbarn* och *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), anser att socialtjänsten själv behöver få prioritera sitt arbete och de ärenden som kräver omedelbara åtgärder. *Rädda barnen* lyfter fram att en ny ordning med samtal vid misstanke om brott riskerar att få undanträngningseffekter.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker eller är positiva till förslaget om samtal vid misstanke om brott, däribland *Länsstyrelsen i Gävleborg*, *Linköpings universitet* (*Barnafrid*), *Sveriges advokatsamfund* och *Sundsvalls* och *Knivsta kommuner*. *Göteborgs* och *Södertälje kommuner* är positiva till förslaget men delar promemorians bedömning att en reglering av samtal bör omfatta unga. *Kristianstads kommun* är positiv till förslaget men anser att samtal vid misstanke om brott bör vara aktuellt även om fängelse inte finns med i straffskalan för brottet. *Barnombudsmannen* tillstyrker förslaget men anser att samtal även bör initieras i andra situationer, exempelvis om barnet har ett skadligt bruk eller beroende. Barnombudsmannen lyfter också fram att socialtjänsten och Polismyndigheten bör samverka närmare i samtalen. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* anser att samtal kan vara en värdefull insats, särskilt i samverkan mellan socialtjänst, skola och polis. Universitetet anser dock att det krävs en tydligare reglering och riktlinjer för hur de ska genomföras för att säkerställa både effektivitet och rättssäkerhet.

Knivsta och Kristianstads kommuner samt *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* lyfter fram att samtal vid misstanke om brott kan bidra till att fler tar emot insatser frivilligt eftersom insatser kan erbjudas i ett tidigt skede.

Göteborgs kommun anser att ordningen enligt förslaget kan medföra att informationsutbytet mellan Polismyndigheten och socialtjänsten förbättras när det gäller unga över 18 år. Kommunen anser dock att socialnämnden bör få bedöma om ett allvarsamtal ska genomföras.

Vad gäller förslaget om att socialnämnden genast ska underrättas om någon som inte har fyllt 21 år skäligen misstänks för ett brott som kan leda till fängelse, lämnar *Åklagarmyndigheten* och *Polismyndigheten* flera synpunkter. Myndigheterna framhåller att en underrättelseskyldighet för unga vuxna inte skulle ligga i linje med att unga lagöverträdare i åldern 18–20 inte längre särbehandlas när det gäller straffreduktion i vissa fall enligt 29 kap. 7 § brottsbalken. Unga vuxna som först i denna ålder debuterar i kriminalitet bör kunna fångas upp på annat sätt, t.ex. genom Kriminalvårdens insatser eller genom insatser till följd av underrättelse enligt 16 § förundersökningskungörelsen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Tidiga och tydliga reaktioner från samhällets sida är viktiga när barn och unga misstänks för brott

Enligt regeringen måste alla tänkbara åtgärder vidtas för att motverka att barn och unga hamnar i kriminalitet. Tidiga och tydliga reaktioner är viktiga för att markera att samhället inte accepterar brottslighet och för att bidra till att barnet eller den unge får ett socialt välfungerande liv. Den allvarliga brottslighetens spridning bland barn kryper allt längre ner i åldrarna. I Brottsförebyggande rådets rapport Barn och unga i kriminella nätverk anges att rekryteringen till kriminella nätverk går fortare i dag än tidigare och barn och unga begår oftare grövre brott direkt efter inträdet i ett kriminellt nätverk (Brå 2023:13). När ett barn eller en ung person misstänks för ett brott för första gången är det därför viktigt med en snabb reaktion från samhällets sida och att barnets vårdnadshavare i ett tidigt skede engageras och får en aktiv roll i att hindra den normbrytande utvecklingen. Barnets och vårdnadshavarnas samt den unges behov av stöd och hjälp behöver också kartläggas för att motverka framtida brottslighet. På så sätt kan riskfaktorer för kriminalitet upptäckas och tidiga insatser sättas in för att motverka fortsatt kriminalitet.

Socialnämndens ansvar att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga

Socialnämndens ansvar för barn och unga är omfattande. Socialnämnden ska bl.a. arbeta för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Enligt 18 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, ska nämnden även främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och unga. Det ska ske i nära samarbete med vårdnadshavare eller andra som ansvarar för barns och ungas dagliga omsorg. Av 18 kap. 2 § SoL framgår att socialnämnden ska bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa. Socialnämndens ansvar att förebygga brottslighet bland barn och unga förtydligades genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2025 (prop. 2024/25:89, bet. 2024/25:SoU23, rskr. 2024/25:210). Enligt 18 kap. 4 § SoL ska socialnämnden arbeta särskilt för och ta initiativ till att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga. I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) uttalas att det är mycket angeläget att socialnämnden snabbt flyttar fram

positionerna och prioriterar det brottsförebyggande arbetet riktat till barn och unga ytterligare. Socialnämnden behöver agera proaktivt och ta egna initiativ för att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga. Insatser behöver sättas in i ett tidigt skede och särskilda brottsförebyggande och återfallsförebyggande insatser behöver användas. Socialnämnden avgör vilken insats som bör ges med hänsyn till den enskildes förutsättningar och behov (s. 433 och 698).

Nuvarande möjligheter att hålla samtal vid misstanke om brott

För att förebygga och förhindra att barn och unga dras in i kriminalitet är det väsentligt att insatser sätts in i ett tidigt skede. Det förutsätter att socialnämnden tidigt får kännedom om att ett barn eller en ung person hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet, och att nämnden vidtar adekvata åtgärder för att motverka ett normbrytande beteende.

Socialnämnden kan få kännedom om att ett barn är misstänkt för ett brott på olika sätt. Det kan t.ex. ske genom en anmälan från Polismyndigheten enligt 19 kap. 1 § SoL. Enligt den bestämmelsen är vissa myndigheter och yrkesverksamma skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Av 20 kap. 1 § SoL framgår att om en anmälan till socialnämnden gäller barn eller unga, ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge behöver omedelbart skydd, en s.k. omedelbar skyddsbedömning. Enligt 20 kap. 2 § SoL ska socialnämnden normalt fatta beslut om att inleda eller inte inleda utredning inom fjorton dagar efter det att anmälan har kommit in, en s.k. förhandsbedömning. Under förhandsbedömningen kan socialnämnden kontakta vårdnadshavaren, barnet och den som gjort anmälan för att få mer information om oron och inställningen till den. Av 19 kap. 5 § SoL framgår att om det är lämpligt med hänsyn till barnets bästa bör socialnämnden också erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan ett möte. Om socialnämnden beslutar att inleda utredning bör socialnämnden enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6, ändrad genom HSLF-FS 2025:28) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga, träffa barnet såväl med som utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation.

Socialnämnden kan även få kännedom om att ett barn är misstänkt för brott genom en underrättelse enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, förkortad LUL. Om någon som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse ska socialnämnden genast underrättas (6 § LUL). En företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör med den som inte har fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott med fängelse i straffskalan om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen (7 § LUL). När en utredning har inletts som avser någon som inte fyllt 15 år enligt 31 § LUL ska en företrädare för socialtjänsten som regel närvara vid förhör om det inte finns synnerliga skäl mot det (34 § LUL). I propositionen Handläggning av ungdomsmål (prop. 1994/95:12) anges att socialtjänsten genom att medverka vid förhör kan fungera som ett stöd för den unge, samtidigt som det också ger en möjlighet för socialtjänsten att få information om brottet och omständigheterna kring detta. Det kan också

vara ett sätt att tidigt etablera kontakt med barnet och med hans eller hennes föräldrar (s. 66 och 67). I propositionen Om utredning av brott av barn under 15 år (prop. 1983/84:187) anges att socialnämnden i samband med polisförhöret bör ge barnet och vårdnadshavarna möjlighet till ett uppföljande samtal i omedelbar anslutning till förhöret (s. 19 och 20).

Det bör införas en lagstadgad skyldighet för socialnämnden att hålla samtal vid misstanke om brott

Det finns möjligheter för socialtjänsten att hålla tidiga samtal med vårdnadshavare och barn vid oro för barn, bl.a. i nära anslutning till att ett barn blir misstänkt för brott. I promemorian konstateras att socialtjänster använder sig av olika metoder för särskilda och tidiga samtal bl.a. när ett barn eller ung person misstänks för ett brott. Av promemorian framgår dock att det är ett fåtal socialtjänster som håller samtal endast till följd av brott och att vissa socialtjänster som tidigare har hållit sådana samtal inte gör det längre. Arbetsmetoderna som socialtjänsterna har använt eller använder sig av skiljer sig delvis åt men syftet är i de flesta fall att hålla ett samtal med barnet och dennes föräldrar för att uttrycka samhällets oro och identifiera eventuella behov av stöd. Gemensamt är också att målet med samtalen är att få barnet eller dennes föräldrar att ändra sitt beteende så att den negativa utvecklingen kan brytas. Dagens lagstiftning utgör inget hinder för socialtjänsten att arbeta med denna typ av samtal men innebär inte heller någon skyldighet att göra det.

I promemorian görs bedömningen att det inte finns något behov av att införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnden att kalla vårdnadshavare och barn till ett särskilt samtal vid misstanke om brott. Skälen är bl.a. att lagstiftningen redan ger utrymme för socialtjänsten att arbeta med en metod som innebär att vårdnadshavare och barn kallas till samtal när ett barn misstänks för brott och att det saknas evidens för arbetsmetodens effekter. Promemorian tar även upp att företrädare för socialtjänsten som utgångspunkt alltid ska närvara vid polisförhör och att socialtjänsten i samband med förhöret bör hålla samtal med barnet och vårdnadshavarna. I promemorian görs däremot bedömningen att det finns behov av en reglering av ett samtal när det gäller unga. Enligt promemorian är behovet ett annat då unga, till skillnad från barn, är myndiga och således inte längre har några vårdnadshavare som kan agera å deras vägnar eller har skyldighet att ingripa till deras skydd. Det finns heller inte någon skyldighet för en företrädare för socialtjänsten, till skillnad från vad som gäller barn, att närvara vid förhör enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare när unga misstänks för brott på vilket fängelse kan följa.

Regeringen konstaterar att socialnämnden har ett särskilt ansvar för att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga. Även om socialnämnden har detta ansvar så finns det en stor frihet att bestämma vilka typer av åtgärder som ska vidtas. Regeringen anser att det är viktigt att alla socialtjänster etablerar en tidig kontakt med familjen när ett barn misstänks för brott för första gången. En sådan kontakt ökar möjligheterna att tidigt få det brottsmisstänkta barnet att ändra sitt beteende och få vårdnadshavare att vara ett stöd för barnet så att en negativ utveckling kan

hindras. Dessutom kan eventuella behov av stöd identifieras tidigt och vårdnadshavare motiveras att ta emot insatser.

Av promemorian framgår att flera socialnämnder har sett behov av att utveckla arbetssätt med särskilda samtal, varav några nämnder särskilt har inriktat sig på samtal till följd av brottsmisstankar. Även om det enligt dagens lagstiftning inte finns några hinder mot att hålla sådana samtal, anser regeringen att alla socialtjänster i landet bör arbeta efter samma metodik när det gäller att tidigt etablera kontakt med familjer när ett barn för första gången misstänks för brott. Till skillnad från promemorian och flera remissinstanser bl.a., *SKR*, *Bollnäs* och *Malmö kommuner* samt *Unicef Sverige*, anser regeringen att nuvarande reglering i socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inte är en tillräcklig garanti för att socialnämnden agerar skyndsamt när ett barn eller en ung person för första gången misstänks för ett brott av viss allvarlighetsgrad. För att kommunerna ska arbeta på samma sätt anser regeringen att det finns behov av att införa en lagstadgad skyldighet att hålla samtal när barn för första gången misstänks för brott. Regeringen delar därmed inte de synpunkter som t.ex. *Markaryds kommun*, *Maskrosbarn* och *Bris* för fram om att socialtjänsten själv behöver få prioritera sitt arbete och de ärenden som kräver omedelbara åtgärder. En reglering av samtalsmetoden bedöms också bidra till att samtalen blir effektiva och till att syftet med samtalen uppnås. I promemorian föreslås att samtalen ska benämnas allvarssamtal. Regeringen anser dock att samtalen bör benämnas brottssamtal. Begreppet brottssamtal tydliggör kopplingen till anledningen att samtalen hålls, dvs. grunden för samtalet är misstanken om brott.

I promemorian framhålls att det saknas eller finns brist på vetenskapliga studier om effekten av samtal vid misstanke om brott. Det är något som även flera remissinstanser, däribland SKR, *Socialstyrelsen* och *Göteborgs universitet*, för fram. SKR framhåller att det framstår som motsägelsefullt att i lag detaljreglera att socialtjänsten ska prioritera ett arbetssätt som det saknas tydligt stöd för med hänsyn till den nya socialtjänstlagens krav på att verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. I promemorian framhålls att anledningen till att det föreligger svårigheter att göra en korrekt utvärdering av samtalens effekter, till viss del är att det saknas en enhetlig samtalsmetod, med en likartad målgrupp, som har pågått under en längre tid. Att det finns brist på vetenskapliga studier om effekten av samtal vid misstanke om brott utgör enligt regeringen inte ett skäl för att inte införa en skyldighet att hålla sådana samtal. Den 1 juli 2025 infördes ett krav i 5 kap. 1 § SoL om att verksamhet inom socialtjänsten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet (prop. 2024/25:89, bet. 2024/25:SoU23, rskr. 2024/25:210). I propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89) uttalas att det kommer att variera över tid hur god tillgången på vetenskap och beprövad erfarenhet är. Etablerad kunskap kan komma att omprövas, ny kunskap utvecklas och nya forskningsbehov uppstå. Om det inom ett visst område saknas vetenskapliga studier eller beprövad erfarenhet, eller om underlaget är begränsat utgör det inte något hinder mot att socialtjänsten ändå bedriver verksamhet inom det området (s. 250). Enligt regeringens bedömning är det viktigt att socialtjänsten vidtar omedelbara åtgärder och

agerar snabbt när ett barn för första gången blir misstänkt för ett brott. En reglering om brottssamtal innebär att socialtjänsten kan uppfylla detta. Med tiden kommer effekterna av samtalen att kunna analyseras och ny kunskap kommer att utvecklas.

Unga kan vara särskilt utsatta

Som konstateras i promemorian är unga en särskilt utsatt grupp. De är myndiga och har inte längre några vårdnadshavare som kan agera å deras vägnar eller skyldighet att ingripa till deras skydd. Samtidigt är unga i lika stort behov av stöttning från trygga vuxna som någon som befinner sig strax under myndighetsåldern. Till skillnad från vad som gäller barn, har socialtjänsten inte någon skyldighet enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare att närvara vid förhör när unga misstänks för brott på vilket fängelse kan följa. Såsom *Sundsvalls kommun* påtalar, underrättas inte heller socialnämnden av Polismyndigheten att unga är misstänkta för brott i samma utsträckning. Enligt regeringen bör skyldigheten att kalla till och hålla brottssamtal inte bara gälla barn utan även unga, dvs. de som fyllt 18 men ännu inte 21 år.

Åklagarmyndigheten och *Polismyndigheten* framhåller att unga inte längre särbehandlas när det gäller straffreduktion i vissa fall enligt 29 kap. 7 § brottsbalken, förkortad BrB, eller i domstolsprocessen. Myndigheterna anser att unga vuxna som debuterar i kriminalitet bör kunna fångas upp på annat sätt, t.ex. genom Kriminalvårdens insatser. Regeringen konstaterar att även om unga inte särbehandlas i de fall myndigheterna anger så har socialnämnden enligt 18 kap. 4 § SoL en skyldighet att särskilt arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka brottslighet bland unga. Regeringen anser att socialnämnden bör vidta åtgärder redan när det finns misstanke om att den unge för första gången begått brott och att flera samhällsaktörer bör agera på bred front. Genom brottssamtalen har socialnämnden en möjlighet att fånga upp unga som misstänks för brott i ett tidigare skede än t.ex. Kriminalvården. Regeringen instämmer därmed i bedömningen i promemorian och vad bl.a. *Malmö kommun* anför, om att kravet på brottssamtal bör omfatta unga mellan 18–20 år.

Brottssamtalets syfte

I promemorian framhålls att syftet med samtal vid misstanke om brott är att motverka framtida brottslighet hos barnet eller den unge och att få barnets vårdnadshavare att vara ett stöd för barnet. Den föreslagna ordningen innebär en snabb reaktion från samhällets sida som visar på konsekvenser av att involveras i brottslighet. Även barn och ungas behov av stöd och hjälp kan därmed identifieras för att hindra en normbrytande utveckling. Genom samtalet finns också förutsättningar för att etablera en tidig kontakt mellan socialnämnden och vårdnadshavare. Härigenom får socialtjänsten kunskap om vårdnadshavare som inte själva kan ge adekvat stöd till sitt barn och därmed möjlighet att sätta in att tidiga insatser för dem och barnet.

Det är enligt regeringens uppfattning av stor vikt att barnets vårdnadshavare är aktiva och delaktiga i stödet till sitt barn. En av de viktigaste riskfaktorerna för normbrytande beteende före 12 års ålder är föräldrar och deras egenskaper och uppfostringsmetoder samt kontakten mellan för-

äldrar och barn. (Socialstyrelsen 2020, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - kunskapsstöd för socialtjänsten, s. 58). Ett starkt och stabilt föräldraskap innebär däremot ökade möjligheter för barn att tillgodoses med säkerhet, trygghet och stabilitet. I likhet med vad *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* för fram anser regeringen att ett brottssamtal kan användas som ett verktyg att både informera och motivera barn och vårdnadshavare att ta emot frivilliga insatser. Så som *Barnombudsmannen* påpekar, kan vårdnadshavare genom samtalet få en ökad förståelse för barnets situation och ett tydligare ansvar för att bidra till att barnet får den hjälp det behöver. Brottssamtalet kan, som bl.a. *Knivsta* och *Kristianstads kommuner* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* för fram, ge en möjlighet att motivera till stöd eftersom insatserna kan erbjudas i ett tidigt skede. Brottssamtal kan därmed bidra till att fler barn, unga och vårdnadshavare samtycker till att ta emot nödvändiga insatser.

Brottssamtalets inriktning

Enligt promemorians förslag bör samtalet vid misstanke om brott vara framåtsyftande och fokusera på vad som kommer att hända efter samtalet och inte vad som hände i samband med det misstänkta brottet. Samtalet ska inte handla om det brott som barnet eller den unga är misstänkt för, dels för att barnet eller den unge inte kommer ha någon rättslig representant närvarande, dels för att skuldfrågan inte är avgjord. Det är viktigt att brottssamtalen utformas och hålls utifrån dessa omständigheter och att de som håller i samtalet förklarar att samtalet inte är till för att diskutera skuldfrågan. Det är dock av stor vikt att de som håller i samtalet förklarar vad det innebär att ha begått ett brott och vilka konsekvenser det kan få och följderna av en kriminell livsstil.

Brottssamtalet bör också användas för att fånga upp de berördas eventuella stödbehov. *Barnombudsmannen* framför att samtalet kan användas för att identifiera bakomliggande orsaker till barnets situation. Regeringen instämmer i den synpunkten. Om socialnämnden vid ett brottssamtal får information som utgör skäl för att inleda en utredning ska en sådan genast inledas.

Samtalen ska också beröra vårdnadshavarnas ansvar och det stöd som barnet, den unge och vårdnadshavarna kan behöva. Regeringen delar inte *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitets* farhåga, att det finns risk för att barnet upplever samtalet som en repressiv åtgärd snarare än som ett stöd. Även om samtalet är en konsekvens av det misstänkta brottet så behöver det vara tydligt att samtalet inte är led i en pågående brottsutredning eller uppfattas som ett straff. Det är av stor vikt att ett brottssamtal genomförs på ett strukturerat och genomtänkt sätt och att de som utför samtalet har adekvat kunskap för uppgiften.

Brottssamtalens upplägg och innehåll bör inte regleras närmare i lag. Regeringen delar dock Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitets uppfattning om att det finns behov av metodstöd för hur samtalen ska genomföras för att säkerställa effektivitet och rättssäkerhet. Stödet behöver vara tillräckligt konkretiserat för att samtalen ska kunna hållas på ett strukturerat sätt. Samtidigt måste det finnas utrymme för att anpassa samtalen utifrån de personer som deltar i det. För att nå enhetlighet

vad gäller brottssamtalen avser regeringen att ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram en vägledning eller riktlinjer för samtalens innehåll och dess genomförande.

Brottssamtal bör aktualiseras för brott där fängelse ingår i straffskalan

I promemorian föreslås att samtal vid misstanke om brott ska aktualiseras endast om barnet eller den unge är misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa. Brott som bara har böter i straffskalan utgör som regel lindrig brottslighet.

I brottsbalken finns bara ett brott, förargelseväckande beteende (16 kap. 16 § BrB), som endast har penningböter i straffskalan. Övriga brott med endast penningböter är reglerade i speciallagstiftning. Ett flertal av dessa brottstyper är sådana som barn i regel inte blir misstänkta för, exempelvis brott mot fordonsförordningen (2009:211) och taxiförordningen (2012:238). Andra brott som kan föranleda penningböter, såsom t.ex. brott mot trafikförordningen (1998:1276), kan däremot antas vara mer vanligt förekommande. Det kan då handla om att inte ha använt hjälm på moped eller underlåtenhet att med cykel stanna på korrekt sätt vid stopplikt eller trafiksignal. Även brott där endast dagsböter kan bli aktuellt är som regel lindrig brottslighet. Det gäller t.ex. förtal och förolämpning (5 kap. 1 och 3 §§ BrB) och åverkan (12 kap. 2 a § BrB).

Regeringen anser, i likhet med promemorian, att brott med endast böter i straffskalan sällan är av det slag att det finns behov av att hålla ett brottssamtal. Till skillnad från vad *Kristianstads kommun* framhåller, bedömer regeringen att det är tillräckligt att kalla till brottssamtal när barnet eller den unge är misstänkt för ett brott som har fängelse i straffskalan. Det innebär inte att fängelse måste bli en följd av brottet, utan endast att det enligt lagregleringen finns en möjlighet att döma till denna påföljd. Med en sådan avgränsning kommer brott som t.ex. ringa stöld, ringa narkotikabrott, våldsbrott och skadegörelse att omfattas. Däremot utesluts lindrigare brott såsom t.ex. underlåtenhet att med cykel stanna på korrekt sätt vid stopplikt eller trafiksignal. Även om vissa lindrigare brott också kan behöva följas upp, delar regeringen promemorians bedömning att beskaffenheten av dessa brott generellt inte är sådan att det bör införas en skyldighet för socialnämnden att hålla brottssamtal. En skyldighet att hålla ett brottssamtal vid misstanke om alla typer av brott kan, så som framhålls i promemorian, resultera i ineffektiv användning av socialtjänstens resurser. Eftersom regeringen nedan även föreslår att Polismyndigheten ska medverka i brottssamtalen riskerar en sådan ordning även att den myndighetens resurser används på ett ineffektivt sätt. Den föreslagna regleringen hindrar inte socialnämnden från att kalla till samtal om ett barn eller ung person är misstänkt för ett brott för vilket endast böter kan bli aktuellt som påföljd. Regeringen anser också, i likhet med promemorian, att brottssamtal ska aktualiseras oavsett hur stark misstanken om brott är. Det ska inte heller ha betydelse om förundersökning pågår eller i vilket stadium förundersökningen är.

Målgruppen bör vara barn och unga som första gången misstänks för brott

Ett skäl för att införa brottssamtal är att socialnämnden i ett tidigt skede kan fånga upp barn och unga som misstänks för brott. Regeringen delar promemorians bedömning att samtal ska aktualiseras för de barn och unga som för första gången blir misstänkta för ett brott där fängelse finns i straffskalan. Det kan inte uteslutas att ett brottssamtal kan fylla en funktion om det handlar om ett barn eller en ung person som återigen är misstänkt för ett brott. I ett sådant skede bör det dock främst bli aktuellt med andra åtgärder från socialnämndens sida.

När det blir aktuellt för socialnämnden att kalla till ett brottssamtal behöver nämnden ta ställning till om det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för brott. Socialnämnden behöver göra det ställningstagandet utifrån de befintliga uppgifter som nämnden har tillgängliga om barnet eller den unge. Det kan finnas situationer där socialnämnden inte har tillgång till uppgifter om tidigare misstänkta brott, t.ex. om barnet eller den unge bytt kommun. Enligt regeringen ska det dock inte behöva säkerställas att det verkligen är första gången barnet eller den unge är misstänkt för brott utan det räcker med att det kan antas att det är första gången. I praktiken skulle det därmed kunna uppstå den situationen att ett barn eller en ung person blir kallad till flera brottssamtal. Regeringen ser dock inte det som något problem.

Ingen nedre åldersgräns för när brottssamtal ska hållas

Enligt regeringen finns det inte skäl att föreslå en nedre åldersgräns för när brottssamtal ska hållas. Regeringen konstaterar att socialnämnden har ett särskilt ansvar för att förebygga brott hos barn och unga. Den allvarliga brottslighetens spridning bland barn kryper också allt längre ner i åldrarna och om yngre barn får stöd tidigt minskar risken för kriminalitet senare i livet. Regeringen delar därför promemorians bedömning att det inte bör anges någon nedre åldersgräns för barnet för att det ska bli aktuellt med brottssamtal. Som vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand dock beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (3 kap. 1 § SoL). Genomförandet av samtalet behöver därför anpassas utifrån barnets ålder och mognad.

Polismyndigheten bör lämna information om att barnet eller den unge är misstänkt för brott

Av 6 § LUL framgår att socialnämnden genast ska underrättas om ett barn i åldern 15–17 år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse. För att en person ska anses vara skäligen misstänkt för ett brott krävs att det föreligger konkreta omständigheter som med viss styrka talar för att personen i fråga har begått den gärning som misstanken avser (prop. 2024/25:161 s 29 samt JO 1992/93 s. 204 och JO 1993/94 s. 102). Enligt 34 § LUL ska en socialnämnd också omedelbart underrättas bl.a. när någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott på vilket fängelse kan följa. Av propositionen Barn under 15 år som misstänks för brott (prop. 2009/10:105) framgår att tidpunkten för underrättelse inte är bestämd till då den unge är skäligen misstänkt för brott eftersom barn under 15 år inte delges misstanke om brott (s. 35).

I vissa fall kan socialnämnden få information om att ett barn är misstänkt för brott trots att misstankegraden inte är sådan att underrättelseskyldigheten enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare har inträtt. Sådan information kan komma från Polismyndigheten som i samband med mottagandet av en polisanmälan gör en orosanmälan enligt 19 kap. 1 § SoL. Är det polisen som gör en anmälan enligt socialtjänstlagen får det antas att det som regel finns viss grund för misstanken eftersom det i annat fall inte finns skäl för oro.

Regeringen anser, i likhet med promemorian, att skyldigheten att kalla till samtal vid misstanke om brott endast bör bli aktuell om socialnämnden har fått information från Polismyndigheten om att ett barn är misstänkt för brott. Det kan ske genom en underrättelse enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller genom en orosanmälan enligt socialtjänstlagen.

Det finns en risk att socialnämndens skyldighet att kalla till och hålla ett brottssamtal inträder först när det gått en tid sedan den händelse som föranleder brottsmisstanken inträffade. Regeringen konstaterar att denna omständighet dock är svår att lösa genom lagstiftning eftersom det i en brottsutrednings inledande skede kan vara så att det inte finns någon konkret misstänkt över huvud taget. Regeringen vill därför betona att det är viktigt, för att brottssamtalet ska kunna ske så snart som möjligt, att Polismyndigheten informerar socialnämnden i enlighet med rådande lagstiftning och i enlighet med de skyndsamhetskrav som gäller.

Polismyndigheten bör genast underrätta socialnämnden när en ung person är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse

Till skillnad från vad som gäller för barn finns det ingen skyldighet för Polismyndigheten att göra en orosanmälan avseende unga enligt 19 kap. 1 § SoL. Det finns inte heller någon lagstadgad skyldighet i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare om att Polismyndigheten ska underrätta socialnämnden när en ung person är skäligen misstänkt för brott som kan leda till fängelse. En sådan skyldighet gäller enligt 6 § LUL bara för någon som inte har fyllt 18 år.

I 16 § förundersökningskungörelsen (1947:948) anges att socialnämnden ska, om hinder inte möter, i god tid underrättas om tid och plats för ett förhör som ska hållas med ett barn som inte fyllt 20 år, om det finns skäl att anta att vad som förekommit bör föranleda ingripande från socialnämnden. Det kan antas att socialnämnden därför i många fall får information om att en ung person är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa i samband med en sådan underrättelse. Skälig misstanke kan dock uppstå innan kallelse till ett förhör, vilket får till följd att socialnämnden inte nödvändigtvis kommer att kunna agera med den snabbhet som behövs för att syftet med brottssamtalet ska uppnås. Det kan tilläggas att 16 § förundersökningskungörelsen är avgränsad till de som inte har fyllt 20 år och att information förutsätter att det finns skäl att anta att socialnämnden bör ingripa. Enligt regeringen bör skyldigheten att kalla till och hålla brottssamtal även gälla unga som fyllt 20 men ännu inte 21 år. Regeringen delar därför inte *Polismyndighetens* och *Åklagarmyndighetens* synpunkter, att unga i stället för en utökad underrättelseskyldighet, bl.a.

kan fångas upp genom insatser till följd av underrättelse enligt 16 § förundersökningskungörelsen.

I promemorian föreslås att det ska införas en skyldighet i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare att Polismyndigheten genast ska underrätta socialnämnden när en ung person är skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa. I propositionen Skärpta regler för unga lagöverträdare (prop. 2025/26:246) lämnar regeringen förslag som innebär att lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år inte längre kommer att särbehandlas i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Med anledning av det förslaget anser regeringen att en underrättelseskyldighet gällande unga inte bör regleras i den lagen. Enligt regeringen bör skyldigheten i stället regleras på förordningsnivå och avser att återkomma i frågan.

Polismyndigheten bör medverka i brottssamtal

Enligt 18 kap. 6 § SoL ska socialnämnden, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Nämnden ska ta initiativ till att samverkan kommer till stånd. Polismyndigheten har, enligt 6 § polislagen (1984:387), en skyldighet att fortlöpande samarbeta med socialtjänsten och ska snarast underrätta socialtjänsten om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Regeringen anser att det är av stor vikt att samhällets aktörer tar ett gemensamt ansvar för att förebygga brott. Det främsta syftet med brottssamtal är att motverka framtida brottslighet hos barnet och den unge. Enligt regeringen skulle polisens närvaro i det avseendet fylla en viktig funktion genom att sända en viktig signal till berörda om att det inte bara är socialtjänsten som reagerar mot det inträffade. Polisens medverkan är också viktig i samband med att information ges om de konsekvenser ett brott medför och konsekvenserna om barnet eller den unge skulle begå brott i framtiden. Den kan därmed medföra ytterligare motivation för barnet eller den unge att inte hamna i en liknande situation igen.

Även om det, så som promemorian framhåller, redan finns fungerande samverkansformer där socialnämnden och Polismyndigheten ingår, kan det se olika ut i olika delar av landet. Samverkan genom brottssamtal fyller ytterligare en funktion eftersom den initieras genom en tydlig åtgärd i ett tidigt skede när barnet eller den unge misstänks för brott för första gången. Regeringen instämmer därför i vad *Barnombudsmannen* för fram om att socialnämnden och Polismyndigheten behöver samverka nära i samtalen och att en sådan samverkan skulle underlätta snabbare insatser och bättre samordning mellan myndigheterna.

Mot denna bakgrund anser regeringen, till skillnad från promemorian, att det bör införas en lagstadgad skyldighet för Polismyndigheten att medverka i brottssamtalen. Det finns däremot, som promemorian framhåller, inte skäl för att andra aktörer ska medverka vid samtalen. Det är givetvis av stor vikt att såväl socialtjänsten som Polismyndigheten prioriterar samtalen så att de kan hållas inom den tid som föreslås.

Polismyndigheten behöver inte medverka om det är uppenbart obehövligt eller om det finns särskilda skäl mot det

Även om Polismyndigheten bör prioritera att medverka vid brottssamtalen kan det uppstå situationer när myndigheten inte har möjlighet att närvara. Som framgår i avsnitt 18.2 ska socialnämnden snarast underrätta Polismyndigheten om tid och plats för brottssamtalet för att underlätta myndighetens planering. Det kan dock uppkomma situationer då Polismyndigheten, trots underrättelse i tid och egna ansträngningar, inte kan medverka. Att ställa in ett planerat brottssamtal i ett sent skede skulle kunna påverka barnets eller den unges motivation att ta emot stöd. Enligt regeringen bör det därför finnas en möjlighet för socialnämnden att genomföra samtalen utan Polismyndighetens medverkan. En sådan lösning bör dock endast komma i fråga om Polismyndighetens medverkan är uppenbart obehövlig eller om det finns särskilda skäl för den uteblivna närvaron. I vissa situationer kan Polismyndighetens medverkan vid samtalen bedömas vara uppenbart obehövlig utifrån brottens karaktär eller barnets eller den unges situation i övrigt. Så kan vara fallet om den misstänkta brottsligheten är av sådan karaktär att den inte framstår som ett tecken på att barnet eller den unge är på väg att utveckla ett normbrytande beteende. Det kan röra sig om förhållandevis lindrig brottslighet som det inte finns anledning att anta att den kommer att upprepas eller om brottsligheten är av en sådan karaktär att den framstår som ett normalt avvikande beteende från barnet eller den unge. En bedömning av om det är uppenbart obehövligt för Polismyndigheten att närvara bör socialnämnden göra i samråd med Polismyndigheten. Särskilda skäl kan exempelvis vara förhinder på grund av att den som ska medverka hastigt har blivit sjuk eller att det inträffat en oförutsedd och allvarlig händelse som kräver omprioritering av Polismyndighetens resurser. Regeringen vill dock betona att utrymmet för Polismyndigheten att inte medverka är begränsat och att det är viktigt att myndigheten prioriterar brottssamtalen.

18.2 Kallelse till brottssamtal

Regeringens förslag

Socialnämnden ska kalla till brottssamtal inom 24 timmar från det att nämnden fick information om brottsmisstanken. Innan kallelsen skickas ut ska socialnämnden kontakta ansvarig förundersökningsledare eller undersökningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal.

Socialnämnden ska kalla barnet eller den unge samt barnets vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg till samtalet. Om det är lämpligt får socialnämnden kalla både vårdnadshavare och den eller de som ansvarar för barnets dagliga omsorg.

Socialnämnden ska snarast underrätta Polismyndigheten om tid och plats för brottssamtalet.

Regeringens bedömning

Socialnämnden bör inte kalla andra personer som har en uppfostrande roll i förhållande till barnet till brottssamtalet.

Det behöver inte införas en reglering i socialtjänstlagen om att socialnämnden ska få kalla till brottssamtal nästkommande vardag om den tid då socialnämnden senast ska kalla infaller på en helg eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås inte att socialnämnden ska kontakta ansvarig förundersökningsledare eller undersökningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal. I promemorian föreslås inte att Polismyndigheten ska underrättas om tid och plats för brottssamtalet. I promemorian föreslås att socialnämnden även får kalla andra personer som har en uppfostrande roll i förhållande till barnet. I promemorian föreslås också att det ska införas en reglering i socialtjänstlagen om att socialnämnden ska få kalla till ett samtal nästkommande vardag om den tid då socialnämnden senast ska kalla infaller på en helg eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över förslaget om vilka som ska kallas till brottssamtal.

Endast ett fåtal remissinstanser yttrar sig över förslaget om att socialnämnden ska kalla till samtalet inom 24 timmar från det att nämnden fick information om brottsmisstanken. *Maskrosbarn* anser att det inte skapar förutsättningar för en flexibel och behovsstyrd prioritering av ärenden att förhålla sig till en sådan tidsfrist. *Sveriges advokatsamfund* anser att förslaget verkar vara väl avvägt för att så tidigt som möjligt sätta in åtgärder för att undvika att barn och unga dras in i kriminalitet.

Knivsta kommun anser att det är viktigt att samhället agerar snabbt och att kallelse ska skickas inom 24 timmar men att det inte bör vara socialjouren utan socialtjänstens ordinarie organisation som skickar kallelsen. *Nordmalings kommun* framhåller att det finns bristande resurser i många kommuner för att upprätthålla ett jour- och beredskapssystem som krävs för en 24-timmars regel.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Socialnämnden bör kalla till brottssamtal inom 24 timmar

I avsnitt 18.3 föreslås att brottssamtal ska hållas inom fjorton dagar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Den föreslagna ordningen innebär en snabb reaktion, att samhället i ett tidigt skede visar på konsekvenser av att involveras i brottslighet samt att familjer och unga tidigt kan fångas upp så att de vid behov kan få stöd.

Att en kallelse till brottssamtal skickas ut i nära anslutning till det misstänkta brottet skickar en tydlig signal om att samhället tar situationen på stort allvar. Regeringen delar därför promemorians bedömning att

kallelse ska ske inom 24 timmar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. I likhet med *Sveriges advokatsamfund* anser regeringen att tidsfristen är väl avvägd för att så tidigt som möjligt sätta in åtgärder för att undvika att barn och unga dras in i kriminalitet. Kallelsen hinner då även nå de som ska närvara i god tid innan brottssamtalet senast ska äga rum. *Maskrosbarn* för fram att om socialtjänsten ska förhålla sig till en tidsfrist skapas inte förutsättningar för en flexibel och behovsstyrd prioritering av ärenden. Regeringen konstaterar att det kommer att vara nödvändigt för socialnämnden att prioritera kallelser till brottssamtal. Som regeringen konstaterar i avsnitt 18.3 är det viktigt att brottssamtalet hålls i nära anslutning till brottsmisstanken för att syftet med brottssamtal ska uppnås och för att möjliggöra medverkan måste en kallelse ske skyndsamt.

I avsnitt 18.6 föreslår regeringen att socialnämnden inte ska kalla till eller hålla brottssamtal om det finns en risk för att en förundersökning eller brottsutredning påverkas. Innan kallelse skickas ut behöver socialnämnden därför försäkra sig om att en kallelse inte riskerar att påverka förundersökningen eller brottsutredningen. Socialnämnden bör därför kontakta ansvarig förundersökningsledare eller undersökningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal.

Det behövs ingen särskild reglering om tidsfristen går ut en helg eller helgdag

I promemorian föreslås att det ska införas ett undantag i socialtjänstlagen om att socialnämnden får kalla till brottssamtal nästkommande vardag om den tid då socialnämnden senast ska kalla t.ex. infaller på en helg eller helgdag. Regeringen konstaterar dock att av 2 § lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid framgår att en åtgärd får vidtas nästa vardag, om den tid en åtgärd senast ska vidtas enligt lag infaller på en söndag, allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton. Det finns därför inte behov av en särskild reglering i socialtjänstlagen som promemorian föreslår. *Nordmalings kommun* för fram att det finns bristande resurser i många kommuner för att upprätthålla ett sådant jour- och beredskapssystem som krävs för en 24-timmars regel. Även *Knivsta kommun* anser att det är betydligt bättre om det är socialtjänstens ordinarie organisation som skickar kallelsen än en socialjour. Mot bakgrund av att kallelse får ske nästkommande vardag bör kallelse i dessa fall kunna ske inom ordinarie organisation.

Barnet eller den unge bör kallas till brottssamtalet

Barns rätt att komma till tals enligt artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) är en av konventionens fyra grundprinciper. Denna artikel stadgar en övergripande rätt för barn att fritt uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem, men också en specifik rätt att höras i ärenden hos domstolar och andra myndigheter. Det handlar alltså både om en allmän rätt för barn att komma till tals och en rätt för barn att höras och göras delaktiga i vad som kan beskrivas som specifika myndighetsärenden. Regleringen innebär enligt FN:s kommitté för barnets rättigheter att barnet har rätt att bli hörd om frågan som diskuteras rör barnet och detta grundläggande villkor måste respekteras och ges en vid tolkning. Att barn ska göras delaktiga framgår också direkt av social-

tjänstlagen där det i 3 kap. 2 § anges att barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem. Av 3 kap. 1 § SoL framgår också att, vid alla åtgärder som rör barn, i första hand ska beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till barnets åsikter. Att göra barnet delaktigt är därmed också viktigt för att få betydelsefull information för att bedöma barnets bästa.

Regeringen anser, i likhet med promemorian, att eftersom brottssamtalet i allra högsta grad handlar om barnet bör barnet kallas till brottssamtalet. Den omständigheten att barnet ska kallas till brottssamtalet innebär dock inte per automatik att det alltid måste hållas ett gemensamt samtal med vårdnadshavare och barnet. I vissa fall, främst beroende på barnets ålder och mognad, kan det finnas anledning att dela upp brottssamtalet på så sätt att vårdnadshavarna inte deltar i samtalet som hålls med barnet. Huruvida brottssamtalet ska hållas gemensamt eller separat får avgöras utifrån vad som bedöms som lämpligt från fall till fall. Barnets och vårdnadshavarens inställning bör tas hänsyn till vid bedömningen. När det gäller brottssamtal med unga är det givet att de ska kallas till brottssamtalet eftersom dessa personer är över 18 år.

Vårdnadshavare och andra som ansvarar för barnets dagliga omsorg

Syftet med brottssamtal som avser barn är, förutom att motverka framtida brottslighet hos barnet, att få barnets vårdnadshavare att medverka till stöd för barnet. Vårdnadshavarna bör därför normalt kallas till samtalet. Om någon annan än vårdnadshavarna ansvarar för barnets dagliga omsorg bör även denna person kunna kallas till brottssamtal. En liknande reglering finns på flera ställen i LUL där det bl.a. anges att vårdnadshavararen eller någon annan som svarar för barnets vård och fostran ska få viss information och kallas till möte och förhör (se t.ex. 5, 18 och 26 §§ LUL). Med någon annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg avses t.ex. familjehemsföräldrar, far- och morföräldrar eller en förälder som inte är vårdnadshavare men som barnet bor hos, som i stället för vårdnadshavarna har det faktiska ansvaret för barnet (jfr prop. 1994/95:12 s. 65). Även om vårdnadshavare i en sådan situation också har ett ansvar för barnet kan det framför allt vara de som står barnet nära i den dagliga omsorgen som kan stödja barnet att inte begå brott. Regeringen anser därför, i likhet med promemorian, att socialnämnden kan behöva kalla såväl vårdnadshavare som de som står för barnets dagliga omsorg till brottssamtalet.

Brottssamtalet bör också användas för att identifiera eventuella behov av stöd hos de berörda och att motivera de som har behov att ta emot insatser. Det är då viktigt att vårdnadshavarna närvarar vid brottssamtalet. Det kan dock finnas situationer när det endast är lämpligt att kalla de som står för barnets dagliga omsorg till samtalet, exempelvis om vårdnadshavarna inte har haft kontakt med barnet under lång tid eller om vårdnadshavarna inte kommer kunna medverka till stöd för barnet. För att syftet med samtalet ska uppnås kan det då vara mer ändamålsenligt att vårdnadshavarna inte närvarar. Socialnämnden får avgöra i varje enskilt fall om vårdnadshavarna i sådana situationer ska kallas.

Andra som har en uppfostrande roll bör inte kallas till brottssamtal

I promemorian föreslås att även andra som har en fostrande roll i förhållande till barnet ska få kallas till brottssamtal. Promemorian tar upp att det t.ex. kan vara en förälder som inte är vårdnadshavare men som regelbundet umgås med barnet, före detta familjehemsföräldrar, styvföräldrar, stödpersoner eller lärare (jfr prop. 2001/02:111 s. 24). Regeringen konstaterar att ett brottssamtal kommer att föranledas av att socialnämnden får känslig information om att ett barn är misstänkt för ett brott genom en underrättelse eller en anmälan om oro. Enligt regeringen bör sådan information hållas inom en begränsad krets av personer. En del av brottssamtalets inriktning föreslås vidare vara vårdnadshavarnas ansvar och det stöd som de berörda kan behöva. Att utöka kretsen av personer som kan kallas till brottssamtal till att omfatta andra som har en uppfostrande roll i förhållande till barnet är enligt regeringen därför inte lämpligt. Regeringen konstaterar dock att det inte finns något hinder mot att ett barn eller en ung person tar med en person de har förtroende för som stöd under samtalet. I propositionen Stärkt stöd och skydd för barn och unga (prop. 2012/13:10) gör regeringen bedömningen att socialtjänsten inte har rätt att neka barn eller unga att ha med sig någon i samband med förhandsbedömningar, utredningar eller andra insatser. Det finns i stället, ur ett barnrättsperspektiv, starka skäl som talar för att socialtjänsten måste vara lyhörd för att barn och unga som besöker dem vill ha med sig någon som de har förtroende för och även informera barnen och unga om denna möjlighet. I den mån samtalen rör frågor eller uppgifter som kan omfattas av sekretess får detta lösas från fall till fall på ett för båda parter bra sätt utan att sekretessuppgifter röjs på ett otillbörligt sätt. Många gånger går det att komma överens om hur det ska ske (s. 42).

Polismyndigheten bör underrättas snarast

Regeringen föreslår att det ska införas en skyldighet för Polismyndigheten att medverka i brottssamtal. För att möjliggöra Polismyndighetens medverkan bör socialnämnden snarast underrätta myndigheten om tid och plats för brottssamtalet.

18.3 Samtal ska hållas inom fjorton dagar

Regeringens förslag

Ett brottssamtal ska hållas inom fjorton dagar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Om det finns synnerliga skäl kan tiden förlängas. Samtalet ska i sådana fall hållas så snart som möjligt.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser yttrar sig över förslaget om när ett brottssamtal ska hållas. *Göteborgs universitet* och *Stockholms kommun* för fram att det är positivt att samtalen genomförs skyndsamt, men att det som är mest betydelsefullt är den individuella bedömningen av hur ett samtal planeras. Om den unge eller vårdnadshavaren redan har en god kontakt med en socialsekreterare är det viktigt att det finns tid att planera ett samtal där denna socialsekreterare kan närvara. Även *Maskrosbarn* för fram att det är viktigare att barnet får träffa någon på socialtjänsten som de har haft tidigare kontakt med och kanske känner förtroende för än att brottssamtalet ska hållas inom en viss tidsfrist.

Göteborgs kommun anser att socialnämnden bör ha befogenhet att självständigt bedöma när och om ett brottssamtal ska genomföras. *Umeå kommun* för fram att två veckor uppfattas som lång tid. Redan i dag kallas vårdnadshavare och barn eller unga till den typen av samtal, men de hålls närmare i tid. *Region Gotland* för fram att eftersom tidsfristen är densamma som vid förhandsbedömningar innebär det att ett brottssamtal kan hållas inom ramen för eller som en del av den förhandsbedömning som ska göras.

Skälen för regeringens förslag

Brottssamtal bör hållas inom två veckor från det att socialnämnden fick underrättelsen om brottsmisstanken

För att ett brottssamtal ska få bästa möjliga effekt bör samtalet hållas skyndsamt och i nära anslutning till den händelse som föranlett brottsmisstanken. För att säkerställa att brottssamtalen sker skyndsamt anser regeringen, till skillnad från *Göteborgs kommun*, att det finns behov av att i lag reglera inom vilken tid ett brottssamtal ska hållas. Regeringen konstaterar att det behöver finnas tillräckligt med tid för socialnämnden att hinna förbereda samtalet. Det är viktigt att samtalet planeras så att barn och unga känner sig trygga och att syftet med brottssamtalet kan uppnås på bästa sätt. Som *Göteborgs universitet*, *Stockholms kommun* och *Maskrosbarn* för fram kan det vara positivt att en socialsekreterare som barnet eller den unge redan har kontakt med närvarar vid samtalet. Även Polismyndigheten behöver tid för att planera in och förbereda samtalet. Regeringen delar därför promemorians bedömning att en väl avvägd och rimlig tid är att brottssamtalet ska hållas inom två veckor från det att socialnämnden fick underrättelsen om brottsmisstanken. Under denna tid hinner en skriftlig kallelse nå dem som ska närvara och socialnämnden samt Polismyndigheten hinner förbereda samtalet. Regeringen delar därmed inte *Umeå kommuns* synpunkt om att två veckor är för lång tid.

Brottssamtalet får hållas vid en senare tidpunkt om det finns synnerliga skäl

I vissa fall kan det uppstå situationer som gör att brottssamtalet inte kan hållas inom två veckor. Det kan handla om omständigheter såsom att den eller de som ska medverka är bortresta, befinner sig på sjukhus, att tolk inte går att ordna eller att det inte går att få tag på vårdnadshavarna eller barnet m.m. Regeringen bedömer att det därför behöver finnas en

möjlighet att hålla ett brottssamtal senare än två veckor från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanke. Möjligheten att hålla samtal senare ska bara tillämpas i undantagsfall när det finns hinder mot att hålla brottssamtalet inom tidsfristen på två veckor. Enligt regeringens uppfattning bör en förutsättning för att hålla brottssamtalet vid en senare tidpunkt vara att det finns synnerliga skäl. I dessa fall ska samtalet dock hållas så snart som möjligt.

Att ett brottssamtal ska hållas inom två veckor från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken innebär att tidsfristen för sådana samtal kommer att vara densamma som för den s.k. förhandsbedömningen som socialnämnden ska göra enligt 20 kap. 2 § SoL. Tiden för förhandsbedömningen får endast förlängas om det finns synnerliga skäl. Som *Region Gotland* för fram innebär det att ett brottssamtal kan hållas som en del av den förhandsbedömning som ska göras. Inom ramen för en förhandsbedömning får inga utredningsåtgärder vidtas. Det innebär att någon information från utomstående inte får hämtas in, men det finns inte något hinder mot att ett samtal hålls med barnet, dess vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg eller den unge. Att ett barn eller en ung person är misstänkt för ett brott innebär inte i sig att socialnämnden ska inleda en utredning enligt socialtjänstlagen. Som ett led i förhandsbedömningen kan dock brottssamtalet leda till att en utredning enligt socialtjänstlagen inleds. Fattas ett sådant beslut kommer socialtjänstens fortsatta arbete med barnet eller den unge och vårdnadshavarna att ske inom ramen för denna utredning.

18.4 Inga tvångsåtgärder eller sanktioner vid bristande medverkan

Regeringens bedömning

Det bör inte finnas möjlighet till tvångsåtgärder eller sanktioner vid bristande medverkan i brottssamtal.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Endast *Sundsvalls kommun* och *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* yttrar sig över bedömningen att det inte bör införas tvångsåtgärder eller sanktioner vid bristande medverkan. Kommunen anför att när det inte är en skyldighet att närvara vid brottssamtal skulle det kunna medföra att flertalet samtal inte blir av, i synnerhet när det gäller unga vuxna över 18 år. Även universitet för fram att när deltagandet är frivilligt finns det en risk att de barn och vårdnadshavare som i störst behov av stöd väljer att avstå, vilket kan försvåra socialtjänstens möjligheter att

agera i ett tidigt skede. Dock framhåller universitet att det inte anser att samtalet ska vara tvingande.

Skälen för regeringens bedömning

Till ett brottssamtal ska barnet, vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg eller den unge kallas. Regeringen konstaterar att det är viktigt att de som kallats till brottssamtal närvarar. Bristande närvaro kan innebära att syftet med samtalet går förlorat och att samtalet behöver ställas in. Det bör därför övervägas om det ska vara en skyldighet att medverka i brottssamtal och om det bör införas tvångsåtgärder eller sanktioner vid bristande medverkan.

Ett skäl som talar emot att införa en sådan skyldighet är att socialtjänsten saknar praktiska möjligheter att genomföra samtalen om barnet eller vårdnadshavarna motsätter sig det. En åtgärd som i så fall skulle kunna övervägas är att införa en möjlighet för socialtjänsten att begära hjälp av Polismyndigheten med att hämta vårdnadshavare och barn till samtalet. Det finns dock flera invändningar mot det. Att bli föremål för tvångsåtgärder innebär ett stort ingrepp i den personliga integriteten. Användning av polishandräckning i detta sammanhang skulle dessutom vara mer ingripande än själva brottssamtalet varför en sådan åtgärd inte heller framstår som proportionerlig. Enligt regeringen skulle en möjlighet till polishandräckning inte heller fylla någon funktion för att säkerställa brottssamtalets genomförande. Snarare kan det antas att motivationen hos de som ska delta i brottssamtalet kraftigt skulle försämras. Syftet med brottssamtalet kommer då sannolikt inte att uppnås. Regeringen konstaterar att en viktig aspekt för att uppnå syftet med brottssamtalet och motivera till de insatser som är nödvändiga är att samtalet hålls på frivillig basis.

En annan åtgärd för att se till att barnet och vårdnadshavarna närvarar vid samtalet kan vara att förena kallelsen till samtalet med ett föreläggande om vite. Regeringen konstaterar dock att det saknas beredningsunderlag för att i detta lagstiftningsärende införa en sådan möjlighet.

Ytterligare en aspekt att beakta är att det enligt promemorian inte framkommit något som talar för att vårdnadshavare, barn och unga kommer att vägra medverka i en sådan omfattning att detta kommer att utgöra ett problem. Tvärtom framgår det av promemorian att många vårdnadshavare är tacksamma över de kontakter som har tagits i ett tidigt skede. Regeringen delar därför inte *Sundsvalls kommuns* och *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitets* farhågor, att när det inte är en skyldighet att närvara vid brottssamtal skulle det kunna medföra att flertalet samtal inte blir av.

Mot bakgrund av ovan gör regeringen, liksom promemorian, bedömningen att det inte bör införas en lagstadgad skyldighet att delta i brottssamtalen. Det bör följaktligen inte heller införas en möjlighet för socialnämnden att tillgripa tvångsåtgärder eller sanktioner vid bristande medverkan vid brottssamtal. Bristande medverkan kan dock utgöra en indikation på att vårdnadshavarna, barnet eller den unge kan vara i behov av insatser från socialtjänsten, vilket kan avse såväl frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen, beslut enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, alternativt i

sista hand om förutsättningarna är uppfyllda, vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande. Medverkar inte de som berörs till genomförande av brottssamtalet bör socialnämnden följaktligen i stället överväga om det finns behov av andra och i de flesta fall mer ingripande åtgärder från socialnämndens sida.

18.5 Inget behov av att reglera uppföljning av brottssamtal

Regeringens bedömning

Det bör inte införas en särskild reglering om uppföljning av brottssamtal.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans yttrar sig över bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning

Om socialnämnden beslutar att inte inleda en utredning efter brottssamtalet uppstår frågan om det ska ske någon särskild uppföljning av barnets eller den unges situation. Promemorian beskriver att vissa kommuner har haft som rutin att en tid efter samtalet kontakta familjen igen. En sådan ordning kan vara en del i ett allmänt förtroendeskapande arbete och fylla en viktig funktion inte minst för den enskilde som då får möjlighet att t.ex. ställa frågor som kanske uppkommit en tid efter samtalet. Men inleds inte en utredning har socialnämnden gjort bedömningen att det inte finns skäl till oro för barnet det kan därför ifrågasättas vad en lagreglerad skyldighet att följa upp samtalet skulle ha för syfte. Mot bakgrund av detta samt att det inte finns något hinder för socialtjänsten att ändå kontakta familjen efter en tid om det bedöms finnas skäl för detta anser regeringen att det inte bör införas en lagstadgad skyldighet till uppföljning efter brottssamtalet.

18.6 Undantag från skyldigheten att kalla till och hålla brottssamtal

Regeringens förslag

Socialnämnden ska inte kalla till eller hålla ett brottssamtal om det finns en risk att en förundersökning eller brottsutredning påverkas.

Socialnämnden ska inte heller behöva kalla till eller hålla ett brottssamtal om

- det pågår en utredning om socialnämnden behöver ingripa till ett barns eller en ung persons skydd eller stöd,
- barnet, den unge eller vårdnadshavaren har en pågående insats enligt socialtjänstlagen eller lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,
- barnet eller den unge är omedelbart omhändertagen eller vårdas enligt lagen omhändertagande för vård av barn och unga eller lagen om vård av missbrukare i vissa fall, eller om barnet är omedelbart placerat eller placerat i skyddat boende enligt lagen om placering av barn i skyddat boende,
- socialnämnden inom fjorton dagar från det att nämnden fick kännedom om brottsmisstanken, närvarar vid polisförhör med anledning av brottsmisstanken och i samband med det håller ett brottssamtal, eller
- det annars finns särskilda skäl.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. Det föreslås inte i promemorian att socialnämnden inte ska kalla till eller hålla ett brottssamtal om det finns en risk att en förundersökning eller brottsutredning påverkas.

Remissinstanserna

Endast ett fåtal remissinstanser yttrar sig över förslaget. *Åklagarmyndigheten* och *Polismyndigheten* anser att det är problematiskt att det är socialnämnden som ska göra en bedömning av om det finns anledning att frångå huvudregeln att kalla till brottssamtal. Myndigheterna framhåller att socialnämnden inte har ett brottsutredande perspektiv och saknar tillräcklig kunskap om de olika överväganden som görs i en förundersökning. Det bör därför tydliggöras att det alltid föreligger särskilda skäl om förundersökningsledaren eller undersökningsledaren bedömer att ett brottssamtal riskerar att påverka brottsutredningen negativt. *Unicef Sverige* anför att förslagen inte utgår ifrån det enskilda barnets behov i linje med barnkonventionen.

Skälen för regeringen förslag

Risk att en förundersökning eller brottsutredning påverkas

Det kan finnas situationer när det skulle vara olämpligt att kalla till eller hålla ett allvarsamtal eftersom det skulle kunna påverka andra processer som pågår med anledning av det misstänkta brottet. Det kan t.ex. finnas risk för att ett brottssamtal får till följd att en pågående förundersökning kan komma att påverkas negativt. Detsamma gäller om det redan bedrivs en utredning enligt 31 § LUL. Situationen kan t.ex. vara sådan att ett barn eller en ung person misstänks för ett brott men denne av olika skäl ännu inte har kunnat delges misstanke om brott. En kallelse till ett brottssamtal skulle i ett sådant sammanhang kunna medföra att barnet eller den unge

vidtar åtgärder som påverkar utredningen, exempelvis genom att undanröja bevis. Regeringen delar *Åklagarmyndighetens* och *Polismyndighetens* uppfattning att det är av största vikt att brottsutredningar och förundersökningar inte påverkas negativt av att socialnämnden kallar till eller håller brottssamtal. Regeringen delar även Åklagarmyndighetens och Polismyndighetens inställning att det skulle vara en problematisk ordning om det vore socialnämndens ansvar att göra bedömningen av om det finns anledning att inte kalla till brottssamtal för att det skulle riskera att påverka en brottsutredning. Till skillnad från bedömningen som görs i promemorian anser regeringen därför att det inte är lämpligt att socialnämnden ska göra en egen bedömning av om det föreligger särskilda skäl att avstå från att kalla till eller hålla ett brottssamtal när en förundersökningsledare eller undersökningsledare gjort bedömningen att det finns en risk att förundersökningen eller brottsutredningen påverkas negativt. Regeringen instämmer därför i Åklagarmyndighetens uppfattning att det inte ska kallas till eller hållas brottssamtal om förundersökningsledaren eller undersökningsledaren bedömer att ett brottssamtal riskerar att påverka brottsutredningen negativt. För att kontrollera om ett brottssamtal riskerar att påverka förundersökningen eller brottsutredningen föreslår regeringen i avsnitt 18.2 att socialnämnden ska kontakta ansvarig förundersökningsledare eller brottsutredare innan kallelse skickas ut. Som Åklagarmyndigheten konstaterar kommer denna bedömning att behöva göras i ett mycket tidigt skede av förundersökningen eller utredningen enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Eftersom kallelse till ett brottssamtal ska göras inom 24 timmar från det att socialnämnden informerats om brottsmisstanken behöver bedömningen göras utifrån den information som finns tillgänglig vid den tidpunkten. Materialet kan då vara bristfälligt. Enligt regeringen är det dock ofrånkomligt att förundersökningsledaren eller undersökningsledaren behöver göra en bedömning av riskerna med ett brottssamtal vid denna tidpunkt. Regeringen vill dock betona att det är viktigt att undantaget inte används slentrianmässigt utan det behöver finnas faktiska omständigheter som talar för att det finns en risk att förundersökningen eller brottsutredningen påverkas av brottssamtalet, t.ex. att den brottsmisstänkte varnar andra misstänkta eller undanröjer bevisning.

I vissa fall kan samtalet hållas inom ramen för andra insatser

Det finns situationer när syftet med ett brottssamtal kan uppnås på annat sätt och det inte är motiverat att hålla samtal. Det kan exempelvis vara fallet om det pågår en utredning av barnets eller den unges behov av stöd och skydd. I sådana fall har socialnämnden som regel kontakt med såväl barnet och den unge, som med vårdnadshavarna. Har barnet, den unge eller vårdnadshavaren en pågående vårdsinsats har socialnämnden ansvar för att följa genomförandet av insatsen. Socialnämnden har i dessa situationer därmed som regel en etablerad och aktiv kontakt med familjen. Samtal med motsvarande syfte som brottssamtal kan då hållas inom ramen för den redan etablerade kontakten. Det kan också tänkas att socialnämnden bedömer att syftet med ett brottssamtal kan uppnås på annat sätt inom ramen för den pågående utredningen eller den beslutade insatsen. Enligt regeringen bör socialnämnden i dessa fall ha möjlighet att avstå från att

hålla ett brottssamtal med barnet, vårdnadshavarna eller den unge. En möjlighet skulle kunna vara att barnet och, om barnet är placerat i familjehem, t.ex. familjehemsföräldrarna kallas till brottssamtalet, eventuellt tillsammans med vårdnadshavarna. Enligt regeringen bör därmed socialnämnden, i det enskilda fallet, avgöra om det är lämpligt att avstå från att kalla till eller hålla ett allvarsstamtal.

Som framgår av avsnitt 18 1 anser regeringen att Polismyndighetens närvaro vid brottssamtalen är viktig, bl.a. för att en del av syftet med samtalet ska uppnås. Att avstå från att hålla brottssamtal innebär att denna viktiga aspekt går förlorad. Regeringen anser dock att detta delvis kan kompenseras med åtgärder inom ramen för en pågående utredning eller med en insats där socialnämnden aktivt har kontakt med barnet eller den unge. Det vore inte en effektiv användning av socialnämndens eller Polismyndighetens resurser om socialnämnden skulle vara skyldiga att alltid hålla ett brottssamtal under dessa omständigheter.

Vård eller placering med stöd av annan lagstiftning pågår

Om ett barn eller en ung person är omhändertaget för vård enligt den föreslagna lagen om omhändertagande eller enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall har socialnämnden i de flesta fall redan en etablerad och aktiv kontakt med barnet, dennes vårdnadshavare eller den unge. I dessa situationer kan ett samtal med motsvarande syfte som ett brottssamtal många gånger hållas inom ramen för den redan etablerade kontakten varför det bör finnas utrymme för att avstå från att kalla till ett särskilt brottssamtal. Det kan också i dessa situationer finnas fall när det bedöms att syftet med samtalet inte kommer att uppfyllas. Är barnet placerat utanför hemmet med stöd av den föreslagna lagen om omhändertagande kan det antas att syftet med ett brottssamtal, i den del det gäller att få vårdnadshavarna att medverka till stöd för barnet, ofta inte kan uppnås. Enligt regeringen bör det även i dessa fall finnas en möjlighet att avstå från att kalla till samt hålla ett brottssamtal. En möjlighet skulle kunna vara att barnet och, om barnet är placerat i familjehem, t.ex. familjehemsföräldrarna kallas till brottssamtalet, eventuellt tillsammans med vårdnadshavarna. Det bör vara upp till socialnämnden att i det enskilda fallet avgöra om det är lämpligt att avstå från att kalla till eller hålla ett allvarsstamtal.

Detsamma bör gälla om barnet är omedelbart placerat eller placerat enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. I ett sådant fall bestämmer socialnämnden hur insatsen ska genomföras och det finns redan en etablerad och aktiv kontakt med familjen. Grunden för placeringen med en vårdnadshavare är att det finns en risk för att barnets säkerhet äventyras eller hälsa skadas. Om barnet till följd av ett brottssamtal utsätts för risker kan det även av den anledningen vara olämpligt att kalla till och hålla ett brottssamtal med barnet och dess vårdnadshavare.

Socialnämnden håller ett brottssamtal i samband med polisförhör

I lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns bestämmelser om när socialnämnden ska närvara vid polisförhör. Av 7 § LUL framgår att vid förhör med den som inte har fyllt arton år, och som är

misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen.

I 31 och 34 §§ LUL regleras när en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör när den som är misstänkt för brott inte har fyllt 15 år. Av bestämmelserna framgår bl.a. att om det inte finns synnerliga skäl mot det ska en företrädare för socialtjänsten närvara om det gäller utredning av ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott. Detsamma gäller vid utredning av brott som inletts på begäran av socialnämnden när socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

Socialtjänstens närvaro fyller en viktig funktion vid förhöret och närvaron ger en möjlighet för socialtjänsten att etablera en inledande kontakt med barnet och vårdnadshavarna. Att en företrädare för socialtjänsten är närvarande vid förhör möjliggör att ett brottssamtal kan hållas i anslutning till förhöret. Polismyndighetens förhör av barnet eller den unge kan också till viss del kompensera för att myndigheten inte medverkar vid det efterföljande samtalet. En sådan ordning har enligt regeringen många fördelar, inte minst ur effektivitetssynpunkt. Den främsta fördelen är emellertid att det underlättar för barnet och vårdnadshavarna som då inte behöver kallas till fler mötestillfällen än nödvändigt. Enligt regeringen bör socialnämnden kunna avstå från att kalla barnet, vårdnadshavarna eller den unge till ett brottssamtal om ett sådant samtal hålls i anslutning till förhöret. En förutsättning bör vara att förhöret och efterföljande samtal hålls inom två veckor från att socialnämnden fick kännedom om att barnet är misstänkt för ett brott. Detta mot bakgrund av bedömningen som har gjorts i avsnitt 18.3 om att brottssamtalet bör hållas i nära anslutning till att en socialnämnd har fått kännedom om brottsmisstanken.

Särskilda skäl för att inte kalla till ett brottssamtal

Huvudregeln är att socialnämnden ska kalla till och hålla brottssamtal med barn och unga som misstänks för brott med fängelse i straffskalan. Det finns dock situationer när det inte är lämpligt att kalla till eller hålla sådana samtal.

Det kan t.ex. röra sig om att det inte är för ett barns bästa att ett sådant samtal hålls. Ett exempel som förs fram i promemorian är när det skulle vara till större skada än nytta för barnet om vårdnadshavarna kallas till brottssamtalet. Så skulle kunna vara fallet om det kan antas att samtalet medför att barnet löper risk att utsättas för kroppslig bestraffning, annan kränkande behandling eller på annat sätt utsättas för risker. Finns det skäl för en socialnämnd att göra ett sådant antagande bör andra åtgärder vidtas än att kalla till och hålla ett brottssamtal. Regeringen delar därför inte den oro som *Unicef Sverige* uttrycker om att brottssamtalet inte skulle utgå från det enskilda barnets behov.

Det kan även röra sig om situationer där syftet med ett brottssamtal inte kan uppnås eller att syftet kan uppnås på bättre sätt. Ett exempel som promemorian tar upp är att vårdnadshavarna på något sätt kan antas vara inblandade i det brott som barnet är misstänkt för. Det skulle också kunna

tänkas att det finns situationer där det rör sig om ett allvarligt brott som har begåtts mot en vårdnadshavare, ett syskon eller någon annan familjemedlem. I dessa situationer kan det antas att andra åtgärder, t.ex. omhändertagande enligt den föreslagna lagen om omhändertagande, skulle behöva vidtas i stället för att kalla till och hålla ett brottssamtal.

Är barnet eller den unge misstänkt för mycket allvarlig brottslighet bör det i vissa fall kunna föreligga särskilda skäl för att inte kalla till och hålla ett brottssamtal. I en sådan situation kan det antas att barnet, den unge och barnets vårdnadshavare behöver betydligt mer stöttning än vad som kan ske inom ramen för ett brottssamtal och det kan antas att det är svårt att i dessa fall uppnå det syfte som är utgångspunkten för brottssamtalet. Socialnämnden bör därför i sådana fall kunna avstå från att kalla till och hålla ett brottssamtal.

Det kan också finnas situationer när det inte är möjligt att hålla ett brottssamtal. Är barnet eller den unge häktad med restriktioner kan det krävas särskilt tillstånd för att socialtjänsten och vårdnadshavarna ska få samtala med barnet eller den unge. Frihetsberövande i form av häktning kan alltså utgöra en sådan omständighet som medför att det inte är möjligt att hålla ett brottssamtal. Detta får därmed anses utgöra ytterligare ett sådant särskilt skäl där ett samtal kan underlåtas att hållas.

Sammanfattningsvis anser regeringen att ett brottssamtal som huvudregel ska hållas när ett barn eller en ung person för första gången misstänks för brott med fängelse i straffskalan. Regeringen konstaterar dock att det finns situationer när det inte är lämpligt att kalla till och hålla brottssamtal och situationer som innebär praktiska svårigheter att genomföra sådana samtal. Det bör i dessa fall finnas en möjlighet för socialnämnden att avstå från att kalla till och hålla samtal om det bedöms finnas särskilda skäl.

19 En rättelse i socialtjänstlagen

Regeringens förslag

I socialtjänstlagens bestämmelse om vilka insatser som alltid kräver en individuell behovsprövning ska en rättelse göras genom att det i stället för ”kvalificerad kontaktperson” anges ”särskilt kvalificerad kontaktperson”.

Skälen för regeringens förslag

I 11 kap. 5 § socialtjänstlagen (2025:400) regleras att socialnämnden får tillhandahålla insatser för att tillgodose personliga behov utan individuell behovsprövning. Det anges dessutom att vissa insatser alltid kräver en individuell behovsprövning, bl.a. kvalificerad kontaktperson. Den insats som avses benämns emellertid i lagen särskilt kvalificerad kontaktperson. I paragrafen bör således ”kvalificerad kontaktperson” ändras till ”särskilt kvalificerad kontaktperson”.

20 Offentlighet och sekretess

20.1 Sekretess till skydd för enskilda hos socialtjänsten och Försäkringskassan

Regeringens förslag

Socialtjänstsekretessen ska även gälla i verksamhet enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Regeringens bedömning

Det behövs inga nya bestämmelser om sekretess till skydd för enskilda hos socialtjänsten för övriga förslag i denna lagrådsremiss.

Det behövs ingen särskild reglering om sekretess med anledning av förslagen om tillfällig föräldrapenning.

Promemorians förslag och bedömning

Förslaget och bedömningarna i promemorian stämmer överens med regeringens förslag och bedömningar.

Remissinstanserna

Flera remissinstanser har synpunkter om sekretess. *Tidningsutgivarna* har inga invändningar mot förslaget i sak, men anser att det hade varit önskvärt att skälen till varför sekretess anses motiverad hade utvecklats i promemorian. *Finspångs kommun* anser att sekretessfrågan behöver utredas vidare i fråga om förslagen om kontroll av efterlevnad av beslut om insatser och särskilda villkor. Detta eftersom socialtjänsten enligt kommunen inte har någon utredning öppen i dessa fall och därför inte har laglig rätt att inhämta information. *Stockholms kommun* saknar en analys utifrån ett barnrättsperspektiv om hur den nya lagen ska fungera tillsammans med de sekretessbrytande bestämmelser som föreslås i delbetänkandet Ökat informationsutbyte mellan myndigheter (SOU 2024:63). Innan regeringen går vidare med den nya lagen är det enligt kommunen nödvändigt att invänta de slutliga förslagen från utredningen om nya sekretessbrytande bestämmelser mellan myndigheter.

Region Blekinge ser behov av ett förtydligande om vilka sekretessbrytande bestämmelser mellan hälso- och sjukvård, tandvård och socialtjänst som gäller. Inom hälso- och sjukvård och tandvård upplever man att det finns en otydlighet kring tolkningen om när och hur sekretessbrytande bestämmelser gäller.

I fråga om sekretess när de gäller förslagen om särskilda villkor och uppföljning och kontroll av dem lämnas följande synpunkter. *Socialstyrelsen* samt *Borås* och *Umeå kommuner* bedömer att förslaget om särskilda villkor är problematiskt eftersom de uppföljande kontakterna sker med aktörer som anordnar fritidsaktiviteter och praktik, skola, föreningar och företag som inte omfattas av regler om sekretess och tystnadsplikt. Umeå kommun anser att genom att ta kontakt med en tränare

för en fritidsaktivitet, t.ex. en fotbollstränare i en idrottsförening, och ställa frågor om ett barn och dennes vårdnadshavare lämnas information som omfattas av sekretess till en person som inte har någon tystnadsplikt. Tränare i idrottsföreningar utför ofta uppdraget ideellt på sin fritid. De är ofta också föräldrar till andra spelare i laget. Samma person kan också vara granne till familjen eller förälder till barn i samma klass, eller arbetskollega till någon av föräldrarna.

Gotlands kommun anser att det bör göras en översyn av om värdet av att uppgifter hämtas in från t.ex. en idrottsledare väger tyngre än att uppgifter som omfattas av sekretess lämnas till personer som arbetar ideellt och inte har tystnadsplikt. Borås och Gotlands kommuner bedömer att det kan finnas en risk för sekretessbrott och att den enskildes personliga integritet kränks.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Sekretess inom socialtjänsten

Inom socialtjänsten gäller sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, för uppgift om en enskilds personliga förhållanden om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

I paragrafens andra stycke anges det som enligt OSL omfattas av uttrycket socialtjänst. Enligt bestämmelsen, som den är utformad utifrån förslagen i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga, följer ska med socialtjänst förstås verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst och verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om vård av barn och unga och av missbrukare utan samtycke, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården.

Inom socialtjänsten gäller sekretess till skydd för den enskilde och dennes personliga förhållanden med ett omvänt skaderekvisit, dvs. det finns en presumtion för att uppgifterna inte kan lämnas ut.

Sekretess till skydd för barnet i förhållande till vårdnadshavaren

Sekretessen inom socialtjänsten enligt 26 kap. 1 § OSL gäller även för uppgifter om ett barns personliga förhållanden. När det gäller ett barn måste dock hänsyn tas till att vårdnadshavarna i regel kan företräda barnet i olika rättsliga handlingar. Av 12 kap. 3 § OSL framgår att sekretess till skydd för ett barn även gäller i förhållande till barnets vårdnadshavare. Sekretessen gäller dock inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning denne enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken, förkortad FB, har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter, såvida det inte kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren eller det annars anges i OSL att sekretess gäller gentemot vårdnadshavaren. Det finns således situationer där det är möjligt att begränsa vårdnadshavares rätt att ta del av uppgifter om ett barns personliga förhållanden. Om sekretess inte gäller i förhållande till vårdnadshavaren förfogar denne enligt 12 kap. 2 § OSL

ensam eller, beroende på barnets ålder och mognad, tillsammans med barnet över sekretessen till skydd för barnet.

Enligt 6 kap. 11 § FB har vårdnadshavaren rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Det är således vårdnadshavaren, i egenskap av barnets ställföreträdare i personliga angelägenheter, som normalt utövar barnets befogenhet även när det gäller rätten att ta del av och förfoga över uppgifter som omfattas av sekretess. Sekretess gäller dock om det kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs, t.ex. att den unge kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas. Det bör i praktiken betyda att det i det enskilda fallet ska finnas speciella skäl som tyder på att en uppgift om barnet kan komma att missbrukas av vårdnadshavaren i något avsevärt hänseende (se prop. 1988/89:67 s. 38 och prop. 2008/09:150 s. 331). Om ett barn, som har viss mognad och omdömesförmåga själv har lämnat sekretessbelagda uppgifter till t.ex. en läkare bör vårdnadshavaren dock inte kunna göra anspråk på att få kännedom om uppgifterna utan barnets samtycke (se 12 kap. 3 § andra stycket OSL och prop. 1979/80:2 Del A s. 330).

Vissa sekretessbrytande bestämmelser

Om en uppgift omfattas av sekretess gäller sekretessen enligt 8 kap. 1 § OSL som huvudregel också i förhållande till andra myndigheter. Enligt 8 kap. 2 § OSL gäller sekretessen också mellan verksamhetsgrenar inom en myndighet som är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra. I vissa situationer finns det möjlighet eller skyldighet att lämna ut uppgifter. Av 12 kap. 2 § OSL framgår t.ex. att sekretesskyddade uppgifter om en enskild får lämnas ut till en annan enskild eller till en myndighet om den enskilde samtycker till det.

Enligt 10 kap. 2 § OSL hindrar sekretess inte att en uppgift lämnas till en enskild eller till en annan myndighet, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet. Av 10 kap. 28 § OSL framgår att sekretess inte heller hindrar att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om en sådan uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.

I 25 kap. 12 § OSL anges att sekretess inte hindrar att uppgifter om enskildas hälsotillstånd inom hälso- och sjukvården lämnas till bl.a. socialtjänsten, om det behövs för att ge den enskilde nödvändig vård, behandling eller annat stöd och den enskilde är underårig, missbrukare eller föremål för psykiatrisk tvångsvård. Av 26 kap. 9 § OSL framgår att motsvarande gäller för uppgifter från socialtjänsten till hälso- och sjukvården eller andra myndigheter inom socialtjänsten.

Den 1 december 2025 trädde 10 kap. 15 a § OSL i kraft (prop. 2024/25:180, bet. 2025/26:KU6, rskr. 2025/26:24). Den nya bestämmelsen grundar sig på det förslag som lämnades i delbetänkandet Ökat informationsutbyte mellan myndigheter (SOU 2024:63). Av bestämmelsen framgår att sekretess till skydd för enskilda inte hindrar ett uppgiftsutlämnande som behövs för vissa i bestämmelsen angivna syften. Innan en uppgift lämnas ska det göras en intresseavvägning. En uppgift får inte lämnas om övervägande skäl talar för att det intresse som sekretessen ska skydda har företräde framför intresset av att uppgiften lämnas ut.

Uppgifter ska kunna lämnas mellan myndigheter om det behövs för följande syften:

– förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet
– utreda brott
– förebygga, förhindra, upptäcka eller utreda felaktiga utbetalningar
– förebygga, förhindra, upptäcka eller utreda fusk och olika typer av överträdelser.

Socialtjänstsekretess bör gälla för uppgifter om enskilds personliga förhållanden i ärenden enligt den nya lagen om insatser

Uppgifter om enskilda inom socialtjänsten kan ofta vara av mycket känslig karaktär. I de ärenden som kommer att hanteras enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, kan det komma att finnas uppgifter om vårdnadshavares, barns eller ungas personliga förhållanden. Utöver uppgifter om fysisk och psykisk hälsa kan det t.ex. röra sig om uppgifter om tidigare eller pågående skadligt bruk eller beroende, kriminalitet, våld i nära relationer eller andra övergrepp. Därutöver kan det i vissa fall röra sig om en så stor mängd uppgifter att de tillsammans ger en väldigt detaljerad bild av den enskilde och dennes liv, och därmed framstår som särskilt integritetskänsliga. *Tidningsutgivarna* efterlyser tydligare skäl till att sekretess anses motiverad. Uppgifter om enskilda i ärenden enligt den nya lagen om insatser behöver omgärdas av ett starkt skydd. Det handlar om samma typ av uppgifter som förekommer i ärenden enligt den lagstiftning som i dag omfattas av socialtjänstsekretessen enligt 26 kap. 1 § OSL. Det allmänna insynsintresset i uppgifter av sådant slag får anses begränsat.

Regeringen anser mot den bakgrunden att verksamhet enligt den nya lagen om insatser bör läggas till som en punkt i 26 kap. 1 § andra stycket OSL. Det innebär att verksamhet enligt den nya lagen omfattas av begreppet socialtjänst i den mening som avses i OSL och att socialtjänstsekretessen gäller för verksamheten. Liksom för övrig verksamhet inom socialtjänsten gäller att bestämmelserna i 12 kap. 3 § OSL om sekretess till skydd för ett barn i förhållande till barnets vårdnadshavare ska iakttas.

Sekretess när socialtjänsten följer genomförandet av insatser och särskilda villkor

I avsnitt 9.1 föreslås att socialnämnden ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor genom regelbunden kontakt med barnet och barnets vårdnadshavare respektive den unge. Så som anges i det avsnittet är syftet med att följa genomförandet att nämnden ska få den information som behövs för att kunna bedöma situationen för den som beslutet avser samt säkerställa att insatserna och de särskilda villkoren genomförs enligt den plan som har upprättats. Syftet är också att få underlag för att kunna bedöma om insatsen eller de särskilda villkoren behöver fortsätta eller om det finns behov av andra åtgärder. När det gäller insatser och särskilda villkor för en vårdnadshavare ska uppföljningen även avse barnets situation och hur den påverkas av insatserna och de särskilda villkoren till vårdnadshavaren. Socialnämnden ska enligt förslaget även få ta de övriga kontakter som behövs.

Flera remissinstanser tar upp frågan om offentlighet och sekretess i förhållande till kontakter med utomstående. *Socialstyrelsen*, *Borås* och *Gotlands kommuner* anser att det kan finnas risk för sekretessbrott och integritetskränkningar i kontakterna med utomstående. Även *Umeå* och *Finspångs kommuner* anser att sekretessfrågan behöver ses över. Finspångs kommun för fram att socialtjänsten inte har laglig rätt att inhämta information eftersom det inte finns en öppen utredning i dessa fall.

Det kan konstateras att det redan i dag finns möjlighet för socialnämnden att i vissa fall ta de kontakter som behövs, bl.a. med stöd av 20 kap. 5 § och 23 kap. 4 § socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, under en utredning av ett barns behov av skydd eller stöd respektive vid uppföljning av ett barns situation efter utredning och placering. Dessutom kan det konstateras att det finns ett behov av att socialnämnden ska kunna ta kontakt med och hämta in uppgifter från utomstående i ärenden om insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen om insatser (se avsnitt 9.1). De kontakter som kan bedömas behövliga för uppföljningen av insatser och särskilda villkor kan t.ex. vara kontakter med barnets eller den unges familj, en särskilt kvalificerad kontaktperson, skola, tränare eller ledare för fritidsverksamhet eller den aktör som anordnar barnets eller den unges sysselsättning. De uppgifter som socialnämnden kan vara i behov av att lämna ut eller hämta in för att kunna följa genomförandet av insatser och särskilda villkor kommer i vissa fall att vara offentliga och i andra fall omfattas av sekretess. Det behöver därför övervägas om det bör införas en uppgiftsskyldighet som bryter en eventuell sekretess.

I socialtjänstlagen regleras en uppgiftsskyldighet i de fall socialnämnden har beslutat om en utredning om ett barns behov av skydd eller stöd. En sådan utredning kan resultera i bl.a. insatser enligt socialtjänstlagen eller, i och med förslagen i denna lagrådsremiss, insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen om insatser. När socialnämnden utreder ett ärende är vissa angivna myndigheter, anställda och yrkesverksamma enligt 20 kap. 6 § SoL skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredningen. För att en utredning som syftar till att klargöra barnets behov av skydd eller stöd ska fylla sin funktion har det ansetts nödvändigt att i lagstiftningen införa en sådan uppgiftsskyldighet för anmälningsskyldiga myndigheter, anställda och yrkesverksamma så att de kan lämna uppgifter till socialnämnden (se t.ex. prop. 1989/90:28 s. 103). Någon motsvarande reglering finns inte när socialnämnden ska följa genomförandet av en insats enligt socialtjänstlagen.

Enligt regeringens mening gör sig inte samma behov gällande när socialnämnden följer genomförandet av insatser och särskilda villkor enligt den nya lagen om insatser som när nämnden utreder ett barns behov av skydd eller stöd. I likhet med promemorian bedömer regeringen att det finns goda möjligheter att följa barnet eller den unges situation och få tillräcklig information utan att en uppgiftsskyldighet behöver införas. Om det uppstår svårigheter för socialnämnden att följa barnets eller den unges situation, t.ex. på grund av bristande kontakt med barnet, den unge eller barnets vårdnadshavare eller bristande information om barnet i övrigt, ska socialnämnden överväga om en ny utredning enligt socialtjänstlagen bör inledas. Därmed inträder den ovan nämnda uppgiftsskyldigheten i sådana ärenden (jfr prop. 2021/22:178 s. 63).

Regleringen av socialnämndens skyldighet att följa genomförandet av insatser och särskilda villkor och att socialnämnden i samband med detta får ta de kontakter som behövs, tydliggör att socialnämnden, om det är nödvändigt, får lämna ut sekretessbelagda uppgifter. Av 10 kap. 2 § OSL framgår att sekretess inte hindrar att en uppgift lämnas till en enskild eller till en annan myndighet, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet.

Socialstyrelsen och Borås och Umeå kommuner bedömer att förslaget om särskilda villkor är problematiskt ur sekretesshänseende eftersom de uppföljande kontakterna kan behöva ske med aktörer som anordnar fritidsaktiviteter och praktik, skola, föreningar och företag som inte omfattas av regler om sekretess och tystnadsplikt. Umeå kommun och Umeå universitet anser att det finns integritetsrisker med att socialnämnden ska kunna ta kontakt med t.ex. en tränare för en fritidsaktivitet som också skulle kunna vara en granne eller en skolkamrats förälder. Socialstyrelsen, Borås och *Gotlands kommuner* för fram att det kan vara stigmatiserande för barn och unga att t.ex. aktörer som anordnar praktik får kännedom om att barnet eller den unge har kontakt med socialtjänsten. Gotlands kommun anser dessutom att det bör göras en översyn av om värdet av att uppgifter hämtas in från t.ex. en idrottsledare väger tyngre än värdet av att uppgifter som omfattas av sekretess lämnas till personer som arbetar ideellt och inte har tystnadsplikt.

Innan en kontakt tas med en utomstående måste socialnämnden göra en bedömning av behovet av information från personen och vilka nackdelar som kan finns med att kontakten tas. Kontakter vid en uppföljning av insatser och särskilda villkor måste göras på ett genomtänkt och respektfullt sätt med hänsyn till både barnet, den unge och barnets vårdnadshavare. Regeringen konstaterar att det redan i dag finns vissa möjligheter för socialnämnden att ta de kontakter som behövs, bl.a. under en utredning av ett barns behov av skydd eller stöd och vid uppföljning av ett barns situation efter utredning och placering. I likhet med dessa situationer måste en uppföljning av genomförandet av insatser och särskilda beslut bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Även om det är att föredra att den enskilde samtycker till att uppgifterna hämtas in bör socialnämndens möjligheter att inom ramen för uppföljningen ta kontakt med t.ex. en tränare eller ledare för en fritidsaktivitet inte vara beroende av ett sådant samtycke. Det är upp till socialnämnden att bedöma när det finns ett behov av en sådan kontakt för att följa barnets eller den unges situation inom ramen för uppföljningen. I den bedömningen ingår att bedöma risken för att uppgifter om barnet eller den unge eller vårdnadshavaren sprids.

I avsnitt 10.2 föreslås att barnet eller den unge ska få kallas till ett samtal med socialnämnden vid bristande efterlevnad av beslut. När det gäller ett barn föreslås att även barnets vårdnadshavare kallas till samtalet. Det som sägs under ett sådan samtal kan till följd av förslaget i denna lagrådsremiss om en utvidgning av socialtjänstsekretessen omfattas av sekretessen i 26 kap. 1 § OSL.

Socialnämndens skyldighet att upplysa och lämna ut uppgifter till Polismyndigheten

I avsnitt 13.10 föreslås vissa upplysningsskyldigheter enligt den nya lagen om insatser. Kortfattat innebär dessa att socialnämnden ska upplysa Polismyndigheten när nämnden har beslutat om ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, när ett tillfälligt undantag från ett sådant villkor har beslutats och när ett sådant villkor ändras eller upphör.

I avsnitt 9.5 föreslås att den som begär handräckning av Polismyndigheten ska lämna myndigheten de uppgifter om barnet eller den unge och en närstående till barnet eller den unge som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

Sådana uppgifter som behövs för upplysningsskyldigheterna respektive i fråga om handräckningen, som namn, innehållet i beslutet om ett särskilt villkor att uppehålla sig i bostaden, adressuppgifter och eventuella andra kontaktuppgifter liksom uppgiften att en enskild överhuvudtaget förekommer hos socialtjänsten, kommer i de flesta fall att omfattas av sekretess hos socialnämnden enligt 26 kap. 1 § OSL. De upplysningsskyldigheter och den uppgiftsskyldighet som föreslås i lagrådsremissen är sådana uppgiftsskyldigheter som med stöd av 10 kap. 28 § OSL bryter socialtjänstsekretessen mot Polismyndigheten och gör det möjligt för socialnämnden att lämna ut uppgifterna, se avsnitt 9.5 och 13.10.

Det behövs ingen särskild reglering om sekretess inom socialtjänsten med anledning av övriga förslag

I avsnitt 13.9 föreslås att socialnämnden ska få besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge samt utse läkare för undersökningen. I avsnitt 9.2 föreslås att nämnden ska kunna uppmana ett barn eller en ung person att lämna ett drogtest. I och med förslaget om att uppgifter i verksamhet enligt den nya lagen om insatser ska omfattas av bestämmelsen om socialtjänstsekretess i 26 kap. 1 § OSL kommer även uppgifter om en enskilds personliga förhållanden hos socialnämnden i sådana frågor att omfattas av den bestämmelsen. Som huvudregel råder därmed sekretess för uppgifter om en enskilds personliga förhållanden mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård. Utlämnande av uppgifter från socialnämnden direkt till hälso- och sjukvården kan därför göras först efter det att en sekretessprövning gjorts. Vid en sekretessprövning kan det t.ex. komma fram att den enskilde inte lider men av att uppgifterna lämnas ut. Enligt 26 kap. 9 § OSL får socialtjänsten och hälso- och sjukvården i vissa fall lämna uppgifter mellan varandras verksamheter om det behövs för att ge den enskilde nödvändig vård, behandling eller annat stöd. Det kan gälla t.ex. uppgifter om ett barn som fortgående missbrukar alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel eller om en patient som vårdas enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT, eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, förkortad LRV. Uppgifter kan också som nämnts tidigare lämnas ut efter samtycke från den enskilde. Om något samtycke inte finns till att lämna ut uppgifter till hälso- och sjukvården bör uppgifter kunna lämnas ut med stöd av den sekretessbrytande bestämmelsen i 10 kap. 2 § OSL, enligt vilken sekretess inte hindrar att en uppgift

lämnas till en enskild eller till en annan myndighet om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet. Uppgifter som lämnas ut från socialtjänsten till hälso- och sjukvården kommer att omfattas av sekretessregleringen i 25 kap. 1 § första stycket OSL. Av den bestämmelsen framgår att sekretess gäller inom hälso- och sjukvården för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men.

Både en läkarundersökning och ett drogtest är hälso- och sjukvårdsåtgärder som omfattas av sekretessen i 25 kap. 1 § OSL. Syftet med en läkarundersökning är att resultatet ska utgöra en del av det underlag som socialnämnden behöver för att kunna bedöma vilka insatser och särskilda villkor som kommer att vara möjliga för barnet eller den unge att genomföra. Syftet med ett drogtest är att skydda barn och unga från att fara illa genom negativa effekter av skadligt bruk och beroende. Vare sig en läkarundersökning eller ett drogtest kan genomföras mot barnets eller den unges vilja. I den mån läkarundersökning eller drogtest utförs bör det alltså ha skett med samtycke. Vid en sekretessprövning kan det då komma fram att den enskilde samtycker till att uppgifterna lämnas ut eller att den enskilde inte lider men av att uppgifterna lämnas ut. Mot bakgrund av syftet med regleringen att skydda barn och unga från att fara illa bör uppgifter också kunna lämnas ut från hälso- och sjukvården med stöd av den sekretessbrytande bestämmelsen i 10 kap. 2 § OSL, om något samtycke inte finns.

Det är de som ska tillämpa regleringen om sekretess som har att bedöma om de kan lämna ut en viss uppgift eller inte. Några särskilda förtydliganden av vilka sekretessbrytande bestämmelser mellan hälso- och sjukvård, tandvård och socialtjänst som gäller, som *Region Blekinge* ser behov av, låter sig inte göras i detta sammanhang.

Regeringen föreslår i avsnitt 10.1 att socialnämnden ska kunna förena ett beslut om insatser enligt den nya lagen om insatser till vårdnadshavare med vite. Ett eventuellt beslut om vite kommer enligt förslaget ovan att omfattas av bestämmelsen om socialtjänstsekretess i 26 kap. 1 § OSL. Som framgår ovan gäller socialtjänstsekretessen för en enskilds personliga förhållanden. Med personliga förhållanden avses också en uppgift om en persons ekonomi (jfr prop. 1979/80:2 del A s. 84, se också RÅ81 2:51). Uppgifter om en persons ekonomi i en fråga om vite kommer således att omfattas av den sekretessen.

Stockholms kommun saknar en analys utifrån ett barnrättsperspektiv om hur den nya lagen ska fungera tillsammans med de nya sekretessbrytande bestämmelserna i 10 kap. 15 a § OSL. Regeringen har förståelse för synpunkten, men anser att det inte behövs några ytterligare förtydliganden utöver dem som har gjorts för förslagen i denna lagrådsremiss. De uppgifter som socialnämnden kommer att behöva hantera i ärenden enligt den nya lagen om insatser är samma som nämnden redan i dag behöver hantera inom ramen för t.ex. ärenden enligt socialtjänstlagen och LVU.

Sammanfattningsvis bedöms det inte finnas behov av ytterligare eller ändrade bestämmelser om sekretess till följd av förslagen enligt den nya lagen om insatser.

I avsnitt 18 föreslås att socialnämnden ska hålla ett särskilt samtal (brottssamtal) med ett barn eller en ung person som har fyllt 18 men inte 21 år, om Polismyndigheten har informerat socialnämnden om att barnet

eller den unge är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa och det kan antas att det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett sådant brott. Eftersom regleringen föreslås införas i socialtjänstlagen kommer uppgift om enskilds personliga förhållanden i ett sådant ärende att omfattas av befintligt sekretesskydd i 26 kap. 1 § OSL. Inte heller till följd av förslaget om brottssamtal bedöms det finnas behov av ytterligare eller ändrade bestämmelser om sekretess

Det behövs ingen särskild reglering om sekretess med anledning av förslagen om tillfällig föräldrapenning

Sekretess på socialförsäkringsområdet regleras i 28 kap. OSL. Enligt 28 kap. 1 § OSL gäller sekretess hos Försäkringskassan för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs. Som framgår är socialförsäkringssekretessen svagare än sekretessen inom socialtjänsten. Utgångspunkten är alltså att uppgifterna är offentliga.

I huvudsak lämnas uppgifter i ärenden om tillfällig föräldrapenning från den sökande själv, vilket även är fallet om Försäkringskassan kräver att en förälder styrker sin rätt till förmånen genom att lämna in intyg utfärdat av socialnämnden enligt förslaget i avsnitt 16.5. Vissa av dessa uppgifter kan vara sådana som omfattas av socialförsäkringssekretessen

Regeringens förslag om att föräldrar ska ha rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet medför ett behov för Försäkringskassan att vid kontroller hämta in uppgifter direkt från socialnämnden. I vissa fall omfattas uppgifterna av sekretess hos nämnden. Det kan t.ex. handla om uppgifter om att en förälder har deltagit i en insats eller vid vilka tillfällen insatser har ägt rum. Socialnämnden är till följd av bestämmelserna i 110 kap. 31 § socialförsäkringsbalken skyldig att lämna uppgifter på begäran av Försäkringskassan, om inte t.ex. socialtjänstsekretessen är tillämplig på uppgiften och synnerliga skäl talar för att det intresse som sekretessen ska skydda har företräde framför intresset av att uppgiften lämnas ut.

Även när uppgifter om en enskilds personliga förhållanden lämnas från en socialnämnd till Försäkringskassan kommer de sekretessbestämmelser som gäller hos Försäkringskassan att bli tillämpliga på uppgifterna. Uppgifterna kommer således typiskt sett att ha ett svagare skydd hos Försäkringskassan än det de hade hos socialnämnden. Det bör dock understrykas att en presumtion för offentlighet inte utesluter att sekretess fortfarande kommer att gälla för samtliga eller några av uppgifterna. Det förekommer redan i dag att Försäkringskassan får in uppgifter från andra myndigheter där uppgifterna hos den uppgiftslämnande myndigheten har ett starkare sekretesskydd än hos Försäkringskassan. Det rör t.ex. uppgifter från hälso- och sjukvården och uppgifter från Skatteverket (jfr 25 kap. 1 § och 27 kap. 1 § OSL).

Med beaktande av att uppgifter från socialnämnden även efter ett utlämnande till Försäkringskassan kommer att omfattas av sekretess och med hänsyn till att de uppgifter som lämnas syftar till att kontrollera att det har funnits en rätt till förmånen och att det således inte är fråga om en felaktig utbetalning, görs i promemorian bedömningen att ett något

svagare sekretesskydd för uppgifterna från socialnämnden kan godtas. Regeringen gör samma bedömning. Någon ytterligare sekretessreglering av de ifrågavarande uppgifterna behövs således inte.

Inte heller i övrigt bedöms det finnas behov av ytterligare eller ändrade bestämmelser om sekretess till följd av förslagen om nya ersättningsgrunder för tillfällig föräldrapenning.

Sekretess i domstol

Det framgår av 43 kap. 1 § OSL att om en sekretessbestämmelse gäller för en uppgift i en viss typ av ärende eller i en viss typ av verksamhet och ett beslut av en myndighet i ett sådant ärende eller i en sådan verksamhet överklagas hos en förvaltningsdomstol, ska sekretessbestämmelsen tillämpas som om den vore en primär sekretessbestämmelse även hos förvaltningsdomstolen vid handläggning av målet. Det betyder bl.a. att den sekretess som gäller hos socialtjänsten överförs till domstolen. I mål eller ärenden enligt den nya lagen om insatser kommer således den sekretess som gäller hos socialtjänsten fortsatt att gälla vid handläggning av målet hos domstolen.

20.2 Sekretess till skydd för enskilda hos Polismyndigheten

Regeringens förslag

Sekretess ska gälla hos Polismyndigheten för uppgift om enskilds personliga förhållanden i ett ärende om omhändertagande eller handräckning enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs.

Sekretess ska gälla hos Polismyndigheten även för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i verksamhet som avser förande av register enligt den nya lagen om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs.

Bestämmelsen om sekretess hos Polismyndigheten för uppgift om enskilds personliga förhållanden i ett ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda ska upphöra att gälla.

Promemorians förslag

Förslagen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag. I promemorian föreslås inte att uppgifter i ett ärende om omhändertagande enligt den nya lagen om insatser ska omfattas av sekretess hos Polismyndigheten. I promemorian lämnas inte heller något förslag om att bestämmelsen om sekretess hos Polismyndigheten för uppgifter i ett ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda ska upphävas.

Remissinstanserna

Endast *Tidningsutgivarna* har kommenterat förslaget. Tidningsutgivarna anser att anledningen till att sekretess anses motiverad bör utvecklas.

Skälen för regeringens förslag

Sekretess hos Polismyndigheten bör gälla för ärende om omhändertagande eller handräckning

Sekretesskydd för uppgifter som Polismyndigheten har i verksamhet som ligger vid sidan av den rent brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamheten regleras bl.a. i 35 kap. 20 § OSL. I paragrafens första stycke 2 anges att sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård eller om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten.

I avsnitt 9.5 och 13.10 föreslås att vissa upplysningsskyldigheter ska införas i den nya lagen om insatser. Kortfattat föreslås att socialnämnden ska upplysa Polismyndigheten när nämnden har beslutat om ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, när ett tillfälligt undantag från ett sådant villkor har beslutats och när ett sådant villkor ändras eller upphör. Det föreslås att Polismyndigheten ska upplysa socialnämnden när myndigheten tillfälligt har omhändertagit ett barn eller en ung person som inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Den upplysningsskyldighet som föreslås i denna lagrådsremiss för Polismyndigheten bedöms vara en sådan uppgiftsskyldighet som enligt 10 kap. 28 § OSL bryter sekretess hos Polismyndigheten.

Uppgifter om en enskilds personliga förhållanden såsom namn, adressuppgifter och eventuella andra kontaktuppgifter liksom uppgift att en enskild överhuvudtaget förekommer hos socialtjänsten kan, enligt förslaget i avsnitt 20.1, omfattas av sekretess enligt 26 kap. 1 § OSL hos socialnämnden. Uppgifterna bör även omfattas av sekretess hos Polismyndigheten när de lämnas dit från socialnämnden. Ett tillägg bör därför göras i 35 kap. 20 § första stycket 2 OSL som innebär att sekretess kommer att gälla hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till ärenden om omhändertagande eller handräckning enligt den nya lagen om insatser. Regeringen bedömer att det skaderekvisit som finns i bestämmelsen kommer att garantera den enskilde ett tillräckligt skydd.

Även verksamhet som avser förande av register med personuppgifter enligt den nya registerlagen bör omfattas av sekretess

I avsnitt 14.2 lämnas förslag på en ny registerlag för Polismyndigheten. Polismyndigheten föreslås få föra register över vissa uppgifter för att ett sådant omhändertagande som föreslås i avsnitt 9.3, av ett barn eller en ung

person som inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, ska kunna göras på ett effektivt sätt. I promemorian föreslås att sekretessen enligt 35 kap. 20 § OSL även ska gälla verksamhet som avser förande av detta register. Regeringen anser att det är motiverat att uppgifterna i registret kan omfattas av sekretess hos Polismyndigheten. Detta bör enligt regeringen regleras genom en bestämmelse i 35 kap. OSL. Samma skaderekvisit som gäller för sekretess enligt 35 kap. 20 § OSL bör gälla för uppgifter om enskildas personliga förhållanden i registret, dvs. sekretess gäller om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs. Regeringen bedömer att det skaderekvisitet kommer att garantera den enskilde ett tillräckligt skydd. Sekretessen bör gälla för uppgift i en allmän handling i högst sjuttio år på motsvarande sätt som gäller enligt 35 kap. 20 § OSL.

Ytterligare ändring i bestämmelsen om sekretess hos Polismyndigheten

I 54 § den numera upphävda lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda fanns bestämmelser som reglerade polisens skyldighet att lämna handräckning, bl.a. för inskrivning i eller återbördande till vårdhem eller specialsjukhus. Inga sådana tvångsbestämmelser infördes i den numera upphävda lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. som ersatte 1967 års omsorgslag Övergångsvis behölls dock tvångsbestämmelser från den tidigare lagstiftningen i avvaktan på en ny lagstiftning (se 6 § lagen [1985:569] om införande av lagen [1985:568] om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl.). Lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. upphörde att gälla den 1 januari 1994 när den ersattes av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. I lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade finns inte några tvångsbestämmelser. Vårdhem och specialsjukhus för vård av psykiskt utvecklingsstörda som inrättats enligt lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda ska enligt lagen (1997:724) om avveckling av specialsjukhus och vårdhem ha avvecklats senast 1997 respektive 1999. Den som då var intagen för vård skulle antingen anses intagen enligt LRV eller undersökas för vårdintyg enligt LPT (prop. 1996/97:156).

Bestämmelsen i 35 kap. 20 § första stycket 3 OSL som bl.a. anger att sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om enskilds personliga förhållanden i ett ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda fanns när den gamla sekretesslagen (1980:100) trädde i kraft den 1 januari 1981 (7 kap. 19 §). Bestämmelsen flyttades över till OSL, som trädde i kraft den 30 juni 2009, utan närmare motivering.

Det finns inte längre några särskilda bestämmelser om handräckning för den personkrets som anges i bestämmelsen. Det finns således inte längre något behov av bestämmelsen i 35 kap. 20 § OSL om sekretess för uppgifter i ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, varför den bör upphöra att gälla.

20.3 Tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter

Regeringens förslag

Tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter ska även gälla om den utkontrakterande aktören yrkesmässigt bedriver verksamhet enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. En förutsättning är att aktören till någon del är offentligt finansierad.

Promemorians förslag

Förslaget i promemorian stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna

Ingen remissinstans har kommenterat förslaget.

Skälen för regeringens förslag

För en privat tjänsteleverantör som har i uppdrag att tekniskt bearbeta eller tekniskt lagra uppgifter åt en myndighet kan tystnadsplikt gälla enligt 4 § lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter. Av 2 § andra stycket 3 den lagen framgår att med en myndighet ska jämställas yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som bedrivs enligt de i bestämmelsen uppräknade lagarna, bl.a. socialtjänstlagen och LVU. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och ung föreslås som en följdändring att den där föreslagna lagen om omhändertagande för vård av barn och unga ska ersätta LVU i den uppräkningen.

För enskilda som är aktuella inom socialtjänsten är det av stor betydelse att uppgifter om deras personliga förhållanden, som kan vara väldigt integritetskänsliga, skyddas vid en utkontraktering. Regeringen bedömer att behovet av tystnadsplikt för den som är anställd eller på något annat sätt deltar eller har deltagit i en tjänsteleverantörs verksamhet att endast tekniskt bearbeta eller tekniskt lagra uppgifter väger tyngre än intresset av yttrandefrihet för dessa personer när det gäller de aktuella uppgifterna. I likhet med promemorian, bedömer regeringen att även yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet enligt den nya lagen om insatser som till någon del är offentligt finansierad bör omfattas av tillämpningsområdet för den angivna lagen om tystnadsplikt. Sådan verksamhet bör därmed läggas till i 2 § andra stycket 3 lagen om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter.

21 Förslagens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter

Regeringens bedömning

Förslagen är förenliga med regeringsformen och Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter däribland Europakonventionen, barnkonventionen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer i sak överens med regeringens bedömning. Förslagens förenlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning behandlas inte i promemorian.

Remissinstanserna

Flera remissinstanser är tveksamma till promemorians bedömning. *Riksdagens ombudsmän* (*JO*), *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Rädda barnen* för fram att förslagen väcker ett antal frågor som gäller grundläggande fri- och rättigheter för både vårdnadshavare, barn och unga. Samtidigt bedömer länsstyrelsen att förslagen är legitima och proportionerliga, eftersom målet är att skydda barn från att fara illa och säkerställa deras rättigheter till hälsa och utveckling. *Socialstyrelsen* och Rädda barnen anser att möjligheten att fatta beslut mot barnets eller den unges vilja inskränker grundläggande fri- och rättigheter och är oproportionerliga. Rädda barnen anser också att förslagen innebär ingrepp i såväl barns som vårdnadshavares rätt till privat- och familjeliv.

Förvaltningsrätten i Umeå anser att förslagen riskerar att innebära inskränkningar i vårdnadshavares, barns och ungas rättigheter baserat på en relativt låg risk för att den unge lider skada. *Göteborgs kommun* anser att lagförslaget ger ett betydande utrymme för tolkning och praxisbildning vilket gör det svårt att bedöma om lagförslagets begränsningar står i proportion till nyttan med den nya lagen.

Ystads tingsrätt saknar en analys av om förslagen är förenliga med artikel 5 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, men bedömer att förslaget bör vara förenligt med artikel 5 i konventionen på grund av att ett beslut om särskilda villkor kan ses som skyddsfostran enligt punkt 1 d och att beslutet föreslås vara överklagbart.

Några remissinstanser yttrar sig om förslagen om läkarundersökning, drogtest, handräckning, tillfälligt omhändertagande och vite. JO anser att förslaget om provtagning för kontroll av drogfrihet och nykterhet är mycket ingripande och kan vara starkt integritetskränkande. Förvaltningsrätten i Umeå för fram att barn och unga kan uppfatta sig tvungna att underkasta sig provtagning. Socialstyrelsen anser att skälen för förslaget om läkarundersökning inte uppväger det besvär och den olägenhet som den innebär för barnet eller den unge i fråga om bl.a. självbestämmande och integritet. *Civil Rights Defenders* för fram att drogtest och polis-

handräckning inte endast är oproportionerligt integritetskränkande utan även kontraproduktivt till målsättningen i den nya socialtjänstlagen som utgår från ett tillitsbaserat relationsbyggande mellan familjer och socialtjänst. *Förvaltningsrätten i Malmö* anser att det är tveksamt med beslut om drogtester i ett skede där det inte finns grund för vård enligt LVU om man beaktar barn och ungas grundläggande fri- och rättigheter. Socialstyrelsen, Rädda Barnen och *Maskrosbarn* anser att åtgärderna handräckning och tillfälligt omhändertagande utifrån en proportionalitetsbedömning inte överväger det ingrepp i den personliga integriteten som åtgärderna innebär. *Umeå universitet* anser att möjligheten att vitesförelägga föräldrar att vidta särskilda åtgärder i sin uppfostran av barn är ett betydande ingrepp i familjelivet enligt artikel 8 i Europakonventionen.

Flera remissinstanser anser att flera av förslagen inte är förenliga med FN:s konvention om barnets rättigheter eller FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionshinder. Umeå universitet anser att förslagens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter och FN:s konvention om barnets rättigheter inte är tillräckligt utredda och beaktade. *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), *Linköpings universitet* (*Barnafrid*), Maskrosbarn och *SOS Barnbyar* anser att förslagen saknar både barnrättsperspektiv och barnperspektiv. Civil Rights Defenders och *Unicef Sverige* anser att förslagen har stora brister när det gäller barnkonsekvensanalys.

Sveriges advokatsamfund för fram att Sverige har antagit FN:s konvention om barnets rättigheter som lag och betonar vikten av barnrättsperspektiv i alla frågor som rör barn

Institutet för mänskliga rättigheter och *Riksorganisationen FUB* saknar en analys av förslagens förenlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Skälen för regeringens bedömning

Regeringsformen och Europakonventionen

Bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter finns i 2 kap. regeringsformen och i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Europakonventionen gäller som lag i Sverige enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Av 2 kap. 19 § regeringsformen följer att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen.

Var och en är enligt 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp, kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande. Uttrycket kroppsligt ingrepp innefattar bl.a. läkarundersökningar, smärre ingrepp som vaccinering och blodprovstagning och liknande företeelser som brukar kallas kroppsbesiktning.

I 2 kap. 8 § regeringsformen ges ett skydd för rörelsefriheten. Enligt bestämmelsen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden och den som är svensk medborgare är även i övrigt

tillförsäkrad friheten att förflytta sig inom riket och att lämna det. Förutom fängelsestraff och annat frihetsberövande för den som är misstänkt eller dömd för brott utgör även andra tvångsmässiga omhändertaganden, t.ex. inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten, inskränkningar av rörelsefriheten (se SOU 1975:75 s. 334–337).

Av artikel 5 i Europakonventionen framgår bl.a. att var och en har rätt till frihet och personlig säkerhet och att ingen får berövas friheten utom i särskilt angivna fall och i den ordning som lagen föreskriver.

Rätten till rörelsefrihet garanteras av artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Enligt den bestämmelsen har var och en som lagligen befinner sig inom en stats territorium rätt att fritt röra sig där och att fritt välja sin bosättningsort.

Enligt artikel 8 i Europakonventionen har var och en rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Rätten omfattar även den fysiska integriteten, en enskilds rykte och integritet, sexuella relationer, personregistrering och information om privata förhållanden.

Av artikel 6 i Europakonventionen framgår att vid prövningen av någons civila rättigheter är var och en berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol. Enligt artikel 13 har var och en vars fri- och rättigheter enligt konventionen har kränkts rätt till ett effektivt rättsmedel. Av artikel 14 i Europakonventionen och det tolfte tilläggsprotokollet till konventionen följer ett förbud mot diskriminering.

Inskränkningar i enskildas grundläggande fri- och rättigheter får ske under vissa förutsättningar

Det skydd för den personliga integriteten och rörelsefriheten som följer av 2 kap. 6 och 8 §§ regeringsformen får enligt 2 kap. 20 § första stycket 2 och 3 regeringsformen begränsas genom lag. I 2 kap. 21 § regeringsformen anges att begränsningar enligt 2 kap. 20 § endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Bestämmelsen innehåller ett allmänt krav på vilka ändamål som kan godtas för en begränsning, ett proportionalitetskrav och ett förbud mot begränsningar som innebär åsiktsdiskriminering. Bestämmelsen kan ytterst sägas syfta till att understryka kravet på att lagstiftaren noga redovisar sina syften när en fri- och rättighetsbegränsande lag beslutas (prop. 1975/76:209 s. 153).

Som nämnts ovan får enligt artikel 5.1 i Europakonventionen ingen berövas friheten utom i vissa särskilt angivna situationer och i den ordning som lagen anger. En sådan situation är när en underårig genom ett lagligen meddelat beslut är berövad friheten för att undergå skyddsuppfostran (artikel 5.1 d). Utövandet av rörelsefriheten enligt artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till konventionen får enligt bestämmelsen inte underkastas andra inskränkningar än sådana som är angivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga av hänsyn till statens säkerhet eller den allmänna säkerheten, för att upprätthålla den allmänna ordningen, för

att förhindra brott, för att skydda hälsa eller moral eller för att skydda annans fri- och rättigheter.

Skyddet för rörelsefriheten hänger även samman med rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Inskränkningar i enskildas rörelsefrihet kan nämligen påverka deras möjlighet att utöva sitt privat- och familjeliv. Av artikel 8.2 i Europakonventionen följer att en offentlig myndighet inte får ingripa i denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt bl.a. med hänsyn till statens säkerhet och den allmänna säkerheten, till förebyggande av oordning och brott eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter. En inskränkning av rörelsefriheten enligt artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen och rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen måste således ha ett legitimt syfte och vara proportionerlig.

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) gäller som svensk lag sedan den 1 januari 2020 genom lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (prop. 2017/18:186A, bet. 2017/18:SoU25, rskr. 2017/18:389). All lagstiftning som rör barn ska utformas i överensstämmelse med barnkonvention (prop. 2017/18:186 s. 94).

Barnkonventionen innehåller fyra grundprinciper som ska vara vägledande för hur helheten i barnkonventionen ska tolkas: barnets rätt till icke-diskriminering i artikel 2, barnets bästa i artikel 3, barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling i artikel 6 och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade enligt artikel 12. Förbudet mot diskriminering innebär att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. Principen om barnets bästa innebär att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Barnets bästa kan inte definieras en gång för alla utan måste kopplas till det individuella barnet och barnets situation (prop. 2017/18:186 s. 96).

I artikel 6.2 anges att staten, till det yttersta av sin förmåga, ska säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Utveckling är ett helhetsbegrepp som omfattar barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Enligt artikel 12 ska staten tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

Utöver de fyra grundprinciperna finns det anledning att i det nu aktuella sammanhanget lyfta fram ytterligare några bestämmelser i konventionen.

Barnkonventionen innehåller också bestämmelser om barns rätt till yttrandefrihet i artikel 13 och skydd för sitt privat- och familjeliv i artikel 16.

Av barnkonventionen följer att det är staten som har det yttersta ansvaret för att tillförsäkra barnet skydd och omvårdnad och ska för det ändamålet vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder. Skyldigheten ska utövas med hänsyn till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrarna och andra som har juridiskt ansvar för barnet och ska läsas tillsammans med andra artiklar i konventionen (artiklarna 3.2 och 3.3). Familjens centrala betydelse framkommer även i artikel 5, där det framgår att konventionsstaterna ska respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller, där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen, enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i konventionen.

Av den av riksdagen 2010 antagna strategin Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige, som alltjämt gäller, framgår att all lagstiftning som rör barn ska utformas i överensstämmelse med barnkonventionen (prop. 2009/10:232). I strategin betonas att lagstiftningen är statens främsta instrument för att garantera att barnets rättigheter tillgodoses i verksamheter, beslut och åtgärder som rör det enskilda barnet och barn som kollektiv.

Av artikel 23 i barnkonventionen framgår att konventionsstaterna erkänner att barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

En annan central konvention på området för mänskliga rättigheter är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Sverige ratificerade konventionen 2008. Den tydliggör mänskliga rättigheter i relation till personer med funktionsnedsättning. Dess syfte är enligt artikel 1 i konventionen att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde.

Av artikel 7 framgår att konventionsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt ut åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. Punkt 2 föreskriver att i alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning ska barnets bästa komma i främsta rummet. Konventionsstaterna ska enligt punkt 3 säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som berör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på samma villkor som för andra barn och erbjudas stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder för att utöva denna rättighet.

Grundläggande är också tillgänglighet, i enlighet med artikel 9. Det är en viktig förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter och ha möjlighet att vara delaktiga i samhället på jämlika villkor som andra. Enligt artikel 14 ska konventionsstaterna säkerställa att personer med funktionsnedsättning på lika villkor som andra åtnjuter rätt till frihet och inte berövas sin frihet på ett olagligt eller godtyckligt sätt samt att ingen frihetsberövas på grund av en funktionsnedsättning.

FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har publicerat riktlinjer om rätten till frihet och säkerhet för personer med funktionsnedsättning (Guidelines on article 14 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, The right to liberty and security of persons with disabilities, Adopted during the Committee's 14th session, held in September 2015). I dessa har kommittén slagit fast att artikel 14 inte medger några undantag som innebär att personer kan frihetsberövas på grund av deras faktiska eller upplevda funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att skydda personer med funktionsnedsättning, såväl inom som utom hemmet, mot alla former av utnyttjande (artikel 16.1). Alla personer med funktionsnedsättning ska också ha rätt till respekt för sin personliga integritet och rörelsefrihet på samma villkor som andra (artikel 17 och 18). Ingen person med funktionsnedsättning, utan avseende på bostadsort eller boendeförhållanden, får utsättas för ett godtyckligt eller olagligt ingripande i sitt privatliv, familjeliv, hem eller sin korrespondens eller annan typ av kommunikation eller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende (artikel 22.1).

Det riksdagsbundna nationella målet för funktionshinderspolitiken är att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (prop. 2016/17:188 s. 24–26, bet. 2017/18:SoU5, rskr. 2017/18:86). Genomförandet av det nationella målet för funktionshinderspolitiken är inriktat på fyra strategiska områden: principen om universell utformning, befintliga brister i tillgängligheten, individuella stöd och lösningar för individens självständighet och att förebygga och motverka diskriminering. Det nationella målet för funktionshinderspolitiken, i likhet med målets fyra prioriterade områden, är viktiga utgångspunkter för socialtjänsten och utformningen av socialtjänstens insatser (prop. 2024/25:89 s. 178).

Den föreslagna regleringen innebär vissa inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter

Förslagen i denna lagrådsremiss aktualiserar främst skyddet för rörelsefriheten och privat- och familjelivet.

Den föreslagna regleringen om att socialnämnden ska kunna besluta om insatser utan samtycke och särskilda villkor innebär en inskränkning av vårdnadshavares, barns och ungas rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen och rätt till rörelsefrihet enligt 2 kap. 8 §

regeringsformen och artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen.

Förslaget att socialnämnden ska kunna uppmana ett barn eller en ung person att lämna drogtest innebär en inskränkning i barnets eller den unges rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Med hänsyn till att förslaget endast innebär att socialnämnden kan uppmana till att lämna drogtest bedömer regeringen att förslaget inte utgör en inskränkning av skyddet mot påtvingade kroppsliga ingrepp och liknande enligt 2 kap. 6 § regeringsformen. Även förslaget att socialnämnden ska kunna besluta att ett barn eller en ung person ska läkarundersökas innebär en inskränkning i barnets eller den unges rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Utifrån att det inte föreslås att en läkarundersökning ska utföras med tvång bedömer regeringen att det inte är en fråga om en inskränkning av skyddet enligt 2 kap. 6 § regeringsformen.

Förslaget att socialnämnden får begära hjälp från Polismyndigheten i form av handräckning och att en polisman tillfälligt får omhänderta ett barn eller en ung person innebär en inskränkning av barnets eller den unges rörelsefrihet enligt 2 kap. 8 § regeringsformen och artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen samt rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen.

Beslut om insatser och vite i de fall en vårdnadshavare inte följer ett beslut om en insats innebär en inskränkning i vårdnadshavarens rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen.

Upplysningsskyldigheten till Polismyndigheten aktualiserar dataskyddsfrågor (avsnitt 22).

Den föreslagna regleringen är ändamålsenlig och tillgodoser ett legitimt intresse

Den föreslagna regleringen innebär som angetts ovan inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter för vårdnadshavare, barn och unga.

Barn och unga har rätt till liv, överlevnad och utveckling, skydd mot att utsättas för alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp (artiklarna 16, 19, 24, 34 och 36 i barnkonventionen). Som en anpassning till vad som bedöms vara barnets bästa föreslås i avsnitt 5.3 att vid beslut och andra åtgärder enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, ska det som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande. Även när det gäller unga ska alltså en bedömning göras av om åtgärden är till den unges bästa.

Alla barn har rätt att växa upp under trygga förhållanden. Förslagen syftar till att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Förslagen syftar också till att upprätthålla och stärka flera av de grundläggande fri- och rättigheter som tillkommer barn och unga. Även de inskränkningar som rör vårdnadshavare har samma syfte. Till exempel syftar förslaget om att vårdnadshavare ska delta i insatser utan samtycke vid äventyr av vite till att förebygga att barn far illa (avsnitt 6.1.1 och 10.1). De särskilda villkor som socialnämnden föreslås få besluta om ska också endast få avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg. De särskilda villkor som socialnämnden

föreslås få besluta om till barn och unga syftar också till att förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

Den föreslagna regleringen har därmed ett syfte som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle (2 kap. 21 § regeringsformen och som ska tillgodose skyddet för barn och ungas hälsa och moral (artikel 8 i Europakonventionen och artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till konventionen).

Tidiga och träffsäkra insatser inom socialtjänsten är viktiga för att förebygga att barn och unga utvecklas ogynnsamt och för att förhindra att destruktiva beteenden befästs och blir långvariga (avsnitt 4). Eftersom barns behov av skydd och stöd i flera fall hör ihop med brister hos deras vårdnadshavare, gäller detta inte bara i fråga om insatser till barnet eller den unge själv utan även i fråga om insatser till barnets vårdnadshavare. Socialnämnden behöver således kunna agera tidigt till skydd och stöd för barn och unga (avsnitt 5.1). Det gäller inte minst mot bakgrund av att samhället står inför extraordinära utmaningar med ungdomsbrottslighet och barn som rekryteras allt tidigare in i organiserad brottslighet.

I promemorian uppskattas att ca 40 procent av de barn och unga vars behov utreds av socialnämnden och som bedöms vara i behov av stöd inte får det till följd av bristande samtycke från barnet eller den unge själv eller av barnets vårdnadshavare. Att många vårdnadshavare, barn och unga inte samtycker till erbjudet stöd från socialtjänsten framgår t.ex. av studien Nationell uppföljning av socialtjänstens omställning (NUSO), 2025, PM 5 Samtycke, hänvisningar och insatser (avsnitt 4.4).

Den föreslagna regleringen syftar till att barn och unga faktiskt ska få det stöd de behöver. Detta även om vårdnadshavare, barnet eller den unge inte samtycker till det. Genom att skydd och stöd kan ges innan ett barn eller en ung person utvecklas ogynnsamt kan en negativ utveckling brytas och behov av mer ingripande åtgärder, såsom en placering av barnet eller den unge utanför det egna hemmet, undvikas. Den föreslagna regleringen är således ändamålsenlig.

Regeringen bedömer att den föreslagna regleringen om insatser, särskilda villkor och vite tillgodoser syftet att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Förslagen tillgodoser ett legitimt intresse och är ändamålsenliga.

Den föreslagna regleringen står i rimlig proportion till det legitima intresse som den är avsedd att tillgodose

Flera av förslagen i denna lagrådsremiss innebär som flera remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen* och *Förvaltningsrätten i Umeå*, påpekar inskränkningar i vårdnadshavares, barns och ungas rörelsefrihet och rätt till privat- och familjeliv.

Förslagen i lagrådsremissen syftar till att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

I lagrådsremissen görs ett antal avgränsningar av förslagens tillämpningsområden med beaktande av de ingrepp de kan innebära för vårdnadshavare, barn eller unga. Utgångspunkten i den nya lagen om insatser är att insatser i första hand ska beslutas med samtycke enligt socialtjänstlagen (2025:400), avsnitt 5.3 och 6.4. Förslagen i lagrådsremissen är alltså

avgränsade till situationer när möjligheterna till frivillig medverkan från vårdnadshavare, barn och unga bedöms uttömda.

Utöver ovanstående görs vissa ytterligare avgränsningar i fråga om när insatser får beslutas. Enligt förslagen ska insatser bedömas förebygga eller förhindra ett visst beteende hos ett barn eller en ung person (avsnitt 6.2.1) för att få beslutas. För att insatser till en vårdnadshavare ska få beslutas innebär detta att insatserna ska bedömas förebygga eller förhindra det aktuella förhållandet i hemmet eller beteendet hos barnet. För att en insats till barn och unga ska få beslutas innebär detta att insatsen måste bedömas förebygga eller förhindra att barnet eller den unge utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet eller uppvisar något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende. Att en insats, vare sig den är till en vårdnadshavare, ett barn eller en ung person, får beslutas endast om det finns behov av insatsen följer av proportionalitets-bestämmelsen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL.

Särskilda villkor för en vårdnadshavare ska dessutom enligt förslagen bara få beslutas om det finns en insats och endast avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg. I fråga om särskilda villkor för barn och unga anges en uttömmande lista i lagtexten inom vilka områden sådana villkor får beslutas. De särskilda villkoren svarar dessutom väl mot de risk- och skyddsfaktorer som det redogörs för i avsnitt 4.3.

Det ska dessutom göras en individuell bedömning i varje enskilt fall, där socialnämnden ska bedöma individens behov och förmåga att genomföra insatsen eller följa det särskilda villkoret. I en sådan bedömning ingår att bedöma om insatserna eller de särskilda villkoren är proportionerliga (5 § tredje stycket FL).

För att säkerställa att besluten inte pågår för länge och för att stärka rättssäkerheten föreslås i avsnitt 13.6 att beslut om insatser och särskilda villkor ska gälla för viss tid. Det föreslås också att insatser och särskilda villkor ska preciseras i besluten. Att socialnämnden enligt förslaget ska besluta att insatser eller särskilda villkor ska upphöra när det inte längre finns behov innebär också att beslut inte kommer att gälla längre tid än nödvändigt. Det föreslås vidare en yttersta tidsgräns för när insatser eller särskilda villkor upphör. För en vårdnadshavare föreslås att insatserna eller de särskilda villkoren upphör senast när barnet fyller 18 år. För ett barn eller en ung person föreslås att insatserna eller de särskilda villkoren upphör senast när den unge fyller 21 år. Huvudregeln enligt förslagen om särskilda villkor är att dessa upphör när beslutet om insatser upphör att gälla. I vissa fall får dock de särskilda villkoren fortsätta att gälla under en begränsad tid.

Ett barn, en vårdnadshavare och en ung person har förutom rätten att överklaga ett beslut om en insats och ett särskilt villkor också en rätt att begära att socialnämnden prövar och meddelar ett överklagbart beslut i fråga om insatsens och det särskilda villkorets ändring eller upphörande.

Med dessa väl avvägda avgränsningar bedöms de inskränkningar i skyddet för rörelsefriheten, den personliga integriteten och skyddet för privat- och familjeliv som förslagen ger upphov till stå i rimlig proportion

till det intresse som den föreslagna regleringen avser att skydda; nämligen att förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

Nedan redogör regeringen närmare för hur denna bedömning görs för vissa förslag.

Särskilt om skyddet enligt Europakonventionen och barnkonventionen vid beslut om särskilda villkor om skolgång, fritidsaktivitet och sysselsättning

Förslagen om att socialnämnden ska kunna besluta om särskilda villkor som avser barnets eller den unges skolgång, deltagande i fritidsaktivitet, deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning (avsnitt 7.3.4–7.3.6) innebär som nämnts tidigare en inskränkning av rätten till privat- och familjeliv (artikel 8 i Europakonventionen). Trots att förslagen inte ger socialnämnden något medel att rättsligt genomdriva att barnet eller den unge ska följa villkoren, innebär beslut om särskilda villkor att socialnämnden ingriper i frågor där beslutanderätten annars ligger hos vårdnadshavaren och barnet eller den unge själv. Förslagen kan därför anses utgöra en inskränkning av vårdnadshavares, barns och ungas rätt till privat- och familjeliv.

Av barnkonventionen följer att alla barn har rätt till utbildning. I syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjligheter ska konventionsstaterna särskilt uppmuntra utvecklingen av olika former av gymnasial utbildning inklusive såväl högskoleförberedande utbildning som yrkesutbildning, göra dessa tillgängliga och åtkomliga för varje barn samt vidta lämpliga åtgärder såsom införande av kostnadsfri utbildning och ekonomiskt stöd vid behov (artikel 28 b i barnkonventionen), samt vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott (artikel 28 e i barnkonventionen). Förslaget om särskilda villkor för barn och unga som avser skolgång bedöms vara en sådan åtgärd som kan motivera barnet eller den unge att sköta sin skolgång och närvara på lektionerna. Som framgår av avsnitt 4.3 är skolan en av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn och unga för att förebygga och förhindra kriminalitet och möjliggöra ett framtida vuxenliv, studier och arbete. Själva skolanknytningen kan vara viktigare än skolprestationerna i fråga om att motverka utvecklingen av ett normbrytande beteende.

Av artikel 31 i barnkonventionen följer att barn har rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt att barn har rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Konventionsstaterna ska respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och ska uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet samt till rekreations- och fritidsverksamhet. Deltagande i strukturerade och regelbundna fritidsaktiviteter som leds av trygga vuxna kan motverka risken för att ett barn eller ung person begår brott eller utövar annat normbrytande beteende (avsnitt 7.3.5). Förslaget innebär att förutsättningarna ökar för att fler barn och unga faktiskt kan få sina rättigheter enligt artikel 31 uppfyllda. För förslaget om att socialnämnden får besluta att ett barn eller en ung person ska delta i en fritidsaktivitet är det av central betydelse att socialnämnden är lyhörd för barnet eller den unges egna tankar, synpunkter och eventuella önskemål om fritidsaktivitet. Ska aktiviteten

kännas meningsfull och kunna leda till förändringar behöver barnet eller den unge få vara delaktig i valet av aktivitet.

Det är vanligt att barn och unga som omfattas av kommunens aktivitetsansvar under en längre tid har en bakgrund med negativa skolerfarenheter och problematisk skolfrånvaro under grundskoletiden (avsnitt 7.3.6). En del barn och unga är inte redo att påbörja eller återuppta sina studier. Förslaget om ett särskilt villkor om praktik, annan kompetenshöjande verksamhet och annan sysselsättning bedöms kunna stärka barnet eller den unge och i förlängningen kunna förebygga att de hamnar i långvarigt utanförskap eller arbetslöshet. Liksom när det gäller ett särskilt villkor om deltagande i fritidsaktivitet, bör ett särskilt villkor om sysselsättning så långt som möjligt utformas tillsammans med barnet eller den unge och dennes intressen. Den enskildes motivation är en viktig faktor i sammanhanget. Det är av central betydelse att socialnämnden så långt som möjligt tillmötesgår barnets eller den unges önskemål och är lyhörd för vad barnet eller den unge har för egna tankar, synpunkter och eventuella önskemål om sysselsättning.

Förslaget tar också till vara några av de rättigheter som anges i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som t.ex. rätt till utbildning, arbete och sysselsättning (artiklarna 24 och 27). Också rättigheterna enligt artikel 23 i barnkonventionen – att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället – tas till vara i förslaget eftersom förslaget omfattar alla barn och inte gör skillnad på om ett barn eller ung person har en funktionsnedsättning eller inte.

Som tidigare angetts är tidiga och träffsäkra insatser inom socialtjänsten viktiga för att förebygga att barn och unga utvecklas ogynnsamt och för att förhindra att destruktiva beteenden befästs och blir långvariga (avsnitt 4). Den föreslagna regleringen syftar till att barn och unga faktiskt ska få det stöd de behöver. Detta även om vårdnadshavare, barnet eller den unge inte samtycker till det. Syftet och ändamålet med den inskränkning av rätten till privat- och familjeliv som nu föreslås får enligt regeringens bedömning anses godtagbar enligt artikel 8 i Europakonventionen. Insatser ska i första hand ges frivilligt (se avsnitt 5.3 och 6.4). Mot bakgrund av det stora antalet vårdnadshavare, barn eller unga som inte samtycker till det stöd som socialnämnden bedömer behövs finns det inga mindre ingripande alternativ för att barn och unga ska få det stöd de behöver. Som framgår av avsnitt 5.3 ska proportionalitetsprincipen beaktas vid bedömningen av om ett särskilt villkor ska beslutas. Det som är bäst för barnet eller den unge ska vara avgörande vid beslutet, se samma avsnitt.

Regeringen bedömer att förslagen är förenliga med artiklarna 28 och 31 i barnkonventionen och artiklarna 23, 24 och 27 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det bedöms inte finnas någon likvärdig åtgärd som är mindre ingripande för barnet eller den unge och som samtidigt kan se till att barn och unga deltar i skolgången respektive fritidsaktiviteter, praktik och annan kompetenshöjande verksamhet eller sysselsättning.

Särskilt om skyddet enligt Europakonventionen och barnkonventionen vid beslut om särskilda villkoret att barn och unga ska uppehålla sig i bostaden under vissa tider, begäran om polishandräckning och om tillfälligt omhändertagande

Förslaget om att socialnämnden ska få besluta att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad (avsnitt 7.3.8) och de därtill kopplade förslagen om handräckning och tillfälligt omhändertagande (avsnitt 9.3) utgör som nämnts tidigare en inskränkning av rörelsefriheten enligt 2 kap. 8 § regeringsformen och artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen. *Ystads tingsrätt*, som delar utredningens bedömning att förslaget är förenligt med artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen, framför att förslaget enligt tingsrättens bedömning också utgör ett frihetsberövande enligt artikel 5 i Europakonventionen.

Förslaget om ett särskilt villkor att uppehålla sig i bostaden syftar till att säkerställa det enskilda barnets eller den enskilde unges behov av framför allt trygghet och säkerhet genom att skydda dem från att vistas i skadliga miljöer kvälls- och nattetid. En ytterligare positiv effekt av ett sådant villkor kan vara att barnets eller den unges behov av tillsyn, struktur, rutiner och dygnsvila tillgodoses. Förslaget syftar således till att förhindra och förebygga att barn och unga far illa. Om t.ex. hemmiljön är sådan att barnet eller den unge inte skulle skyddas från att fara illa genom ett särskilt villkor att uppehålla sig i hemmet saknas det dock förutsättningar att besluta om åtgärden.

Förslagen om handräckning och tillfälligt omhändertagande blir aktuella först när ett barn eller en ung person inte följer det särskilda villkor som har beslutats. En begäran om handräckning och ett tillfälligt omhändertagande syftar därför också till att barnets eller den unges behov av trygghet och säkerhet säkerställs. Detta syfte uppnås genom att ett barn eller en ung person som påträffas förs tillbaka till den plats där han eller hon enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig.

Förslagen innebär trots rörelsebegränsningen att barnet eller den unge fortfarande får vistas i hemmet, kan kommunicera fritt, ta emot besök och delta i aktiviteter. Det finns inga befogenheter att hålla barnet kvar i bostaden, mer än det som ingår i föräldraansvaret. Dessutom föreslås att beslut om åtgärden ska vara tidsbegränsade till högst sex månader (avsnitt 13.6). Skyldigheten att uppehålla sig i bostaden får dessutom inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag. Så som gäller för samtliga särskilda villkor ska socialnämnden göra en individuell bedömning av behovet av villkoret och villkorets innehåll i det enskilda fallet. För att besluta om ett särskilt villkor krävs att socialnämnden har beslutat om en insats enligt den nya lagen om insatser. För att det ska finnas skäl att besluta om ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden krävs därutöver inom ramen för proportionalitetsbedömningen att omständigheterna är tillräckliga för att det ska finnas skäl för det intrång som ett sådant särskilt villkor utgör. I regel bör det därför krävas att det finns omständigheter som med viss styrka talar för att barnet eller den unge riskerar att fara illa och att villkoret bedöms förebygga eller förhindra detta. Villkoret bör inte omfatta fler tider eller dagar i veckan än vad som bedöms nödvändigt. Handräckning och tillfälligt omhänder-

tagande är åtgärder som bör vidtas endast om det är nödvändigt för att uppnå syftet att barnet eller den unge ska följa det särskilda villkoret att uppehålla sig i bostaden. Åtgärderna får inte ske på ett mer ingripande sätt än vad som behövs i det enskilda fallet.

Europadomstolen har i flera fall ansett att rörelsebegränsande åtgärder av betydligt mera ingripande slag än de som nu är aktuella inte utgjorde ett frihetsberövande i konventionens mening (se t.ex. Trijonis mot Litauen, mål 2333/02, beslut den 15 december 2005). Regeringen bedömer mot denna bakgrund, till skillnad från Ystads tingsrätt, att ett beslut om ett särskilt villkor om skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad inte innebär ett frihetsberövande i artikel 5 i Europakonventionens mening. Enligt regeringens bedömning utgör ett villkor om att uppehålla sig i bostaden en inskränkning av rörelsefriheten enligt artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen.

När det gäller förslaget om handräckning och tillfälligt omhändertagande gör regeringen följande bedömning. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövande av ett barn ska ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast möjliga tid. I propositionen Ändringar i polislagen m.m. (prop. 1996/97:175) gjorde regeringen bedömningen att ett tillfälligt omhändertagande enligt 13 § polislagen inte bör anses utgöra ett frihetsberövande i den mening som avses i Europakonventionen, framför allt med hänsyn till att sådana omhändertaganden enbart varar några få timmar (s. 42 och 43). Samma bedömning gjorde regeringen i propositionen Samverkan för att förebygga ungdomsbrottslighet (prop. 2011/12:171) när det gäller 12 § polislagen. Regeringen uttalade där att ett sådant tillfälligt omhändertagande inte torde anses som ett frihetsberövande i den mening som avses i Europakonventionen samt att omhändertagandet bedöms utgöra en tillåten inskränkning i rörelsefriheten (s. 38). Det finns inte skäl att nu göra en annan bedömning. Förslaget bedöms därmed innebära en inskränkning i barnets eller den unges rörelsefrihet som – även sett tillsammans med förslaget om det särskilda villkoret om att uppehålla sig i bostaden – inte är att bedöma som ett frihetsberövande.

Barn och unga med funktionsnedsättning ska enligt förslagen behandlas på lika villkor som barn och unga utan funktionsnedsättning och ha tillgång till samma skydd (artiklarna 7 och 14.1 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning).

Som ett alternativ har övervägts om det finns några andra mindre ingripande alternativ för den enskilde, t.ex. i vilken omfattning nämnden ska kunna besluta om det särskilda villkoret. För att uppnå syftet med den nya lagen om insatser, dvs. att förhindra och förebygga att barn och unga far illa, görs dock bedömningen att nämnden behöver ha en möjlighet att bedöma hur det särskilda villkoret bäst svarar mot det behov som barnet eller den unge har i den aktuella situationen. De insatser och särskilda villkor som socialnämnden föreslås få besluta om bedöms nödvändiga Någon mindre ingripande åtgärd när ett barn eller en ung person med ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden inte följer sitt villkor eller påträffas på annan plats än där han eller hon enligt villkoret ska uppehålla sig för att uppnå syftet att skydda barnet eller den unge bedöms inte finnas i den aktuella situationen. Till skillnad från *Socialstyrelsen* bedömer

regeringen att den inskränkning av rörelsefriheten som nu föreslås får anses vara proportionerlig.

Mot denna bakgrund bedöms att förslagen utgör en godtagbar inskränkning av rörelsefriheten som är förenlig med 2 kap. 8, 20 och 21 §§ regeringsformen, artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen och artiklarna 7 och 14 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Åtgärderna bedöms dessutom vara förenliga med artikel 16 i barnkonventionen och artikel 14 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Särskilt om skyddet enligt Europakonventionen och barnkonventionen vid beslut om provtagning samt särskilda villkor om nykterhet och drogfrihet

Socialnämnden ska enligt förslaget i avsnitt 9.2, om det finns anledning till det, kontrollera om ett barn eller en ung person som har meddelats ett särskilt villkor att iaktta nykterhet och drogfrihet är eller har varit påverkad av narkotika eller alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel. Socialnämnden får vid en sådan kontroll besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna olika prover (drogtest). Socialnämndens beslut om att uppmana barnet att lämna ett sådant prov innebär enligt regeringens förslag inte någon skyldighet för barnet eller den unge att göra det. Trots att det kommer att finnas utrymme för barnet eller den unge att avstå från att lämna prover kan beslutet komma att upplevas som ett intrång i barnets eller den unges personliga integritet. *Förvaltningsrätten i Umeå* för fram att barn och unga kan uppfatta sig tvungna att underkasta sig provtagning. Regeringen har förståelse för att en uppmaning att genomgå provtagning kan innebära att barnet eller den unge kan uppleva viss påtryckning. Mot bakgrund av att förslaget inte ger socialnämnden någon möjlighet att tvinga barnet eller den unge att genomföra ett test bedömer regeringen att förslaget inte innebär ett kroppsligt ingrepp som är påtvingat i den mening som avses i 2 kap. 6 § regeringsformen (jfr prop. 2021/22:178 s. 76).

Ett beslut om att ett barn eller en ung person ska uppmanas att lämna prover får anses innebära en inskränkning av rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen.

Flera remissinstanser, bl.a. *Civil Rights Defenders*, *Göteborgs kommun*, *JO* och *Socialstyrelsen* anser att beslut om provtagning är en ingripande åtgärd som inskränker grundläggande fri- och rättigheter och att förslaget inte står i proportion till nyttan med det. Även *Förvaltningsrätterna i Malmö* och *Umeå* för fram att förslaget inte är proportionerligt eftersom beslut kommer att kunna fattas baserade på en relativt låg risk för att den unge lider skada och i ett skede där det inte finns grund för omhändertagande av barnet eller den unge. JO för fram att förslaget också kan vara starkt integritetskränkande. Civil Rights Defenders anser också att förslaget har stora brister när det gäller såväl barnkonsekvensanalys som rättssäkerhetsgarantier.

Syftet med att i den nya lagen om insatser införa en möjlighet för socialnämnden att besluta att ett barn eller en ung person ska uppmanas att lämna prover är att skydda barn och unga från negativa effekter av skadligt bruk och beroende av berusningsmedel och andra skadliga medel. Barn

och unga med ett skadligt bruk eller beroende har en ökad risk att inte klara av skolan, att hamna i antisociala sammanhang och kriminalitet, att få psykiska besvär och att utsättas för våld och övergrepp. Regeringen menar att riskerna för barns och ungas hälsa och utveckling kan potentiellt vara mycket stora vid användandet av narkotika. Möjligheten att besluta om att uppmana till provtagning vid misstanke om användning av narkotika, alkohol eller andra berusningsmedel är ett viktigt verktyg för att barn och unga som är i riskzonen för att utveckla ett beroende eller som redan har ett etablerat skadligt bruk eller beroende, ska kunna får rätt stöd och hjälp. Regeringen bedömer därför att det finns starka skäl som motiverar att, när det finns anledning till det, besluta om att uppmana barnet eller den unge till provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet för att uppmärksamma skadligt bruk eller beroende och kunna ge adekvat hjälp. Regeringen anser till skillnad från remissinstanserna att förslaget är ändamålsenligt och angeläget för att skydda barnets eller den unga personens hälsa, vilket är ett godtagbart ändamål i ett demokratiskt samhälle (2 kap. 21 § regeringsformen). De befogenheter som socialnämnden föreslås få går enligt regeringens bedömning inte utöver det som är nödvändigt för att skydda barn och unga och sträcker sig inte så långt att de utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Någon mindre ingripande åtgärd än ett drogtest för att uppnå syftet att skydda barns och ungas hälsa vid misstanke om användning av droger bedöms inte finnas i den aktuella situationen.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet anser att det inte hjälper att införa bestämmelser om proportionalitet och barnets bästa om det inte finns stöd för att syftet med den i promemorian föreslagna lagen – att skydda barn och unga – kan uppnås. Att de utökade befogenheterna i hög grad riktar sig mot barn och unga, som inte på samma sätt som vuxna har möjlighet (vare sig rättsligt eller praktiskt) att klaga på beslut, kontakta tillsynsmyndigheter m.m. ställer större krav på att rättighetsinskränkande lagar är ändamålsenliga och proportionerliga enligt universitetet. Regeringen instämmer inte i synpunkten, utan bedömer att ett positivt drogtest kan bidra till att såväl barnet eller den unge som vårdnadshavaren tydligare ser allvaret i situationen medan ett negativt drogtest kan tillföra ärendet uppgifter innebärande att barnet och den unge faktisk avhåller sig från användning av olika berusningsmedel. Ett alkohol- eller drogtest ska endast få beslutas i det fall ett barn eller en ung person har ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet och då endast om det finns anledning till det. Ett drogtest kan möjliggöra att relevanta insatser kan sättas in så tidigt som möjligt och hindra att ett barn eller en ung person utvecklar en svårare problematik. Som regeringen konstaterar ovan är inskränkningen som följer av ett beslut om att uppmanas att lämna ett drogtest till skydd för barnet och den unges hälsa, vilket är ett legitimt intresse, och går inte utöver det som är nödvändigt för att skydda barnets eller den unges hälsa. Mot denna bakgrund väger behovet av att kunna besluta om drogtester när det finns anledning till att kontrollera nykterhet och drogfrihet upp det integritetsintrång som ett sådant test utgör.

Sammanfattningsvis bedömer regeringen att förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta att uppmana barn och unga att lämna drogtest är förenligt med regeringsformen och med den rätt till respekt för privat och familjeliv som följer av Europakonventionen. Förslaget avser också

att stärka principen om barnets bästa i artikel 3 i barnkonventionen och står i överensstämmelse med skyddet för barns integritet som regleras i artikel 16 i barnkonventionen. Detta står dessutom i överensstämmelse med artikel 33 i barnkonventionen genom vilken konventionsstaterna är skyldiga att vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika och psykotropa ämnen.

Särskilt om skyddet enligt Europakonventionen och barnkonventionen vid beslut om läkarundersökning

Enligt förslaget i avsnitt 13.9 får socialnämnden besluta om en läkarundersökning av barnet eller den unge. Som anges ovan innebär förslaget en inskränkning i barnets eller den unges rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Socialnämndens beslut om läkarundersökning innebär enligt regeringens förslag inte någon skyldighet för barnet eller den unge att underkasta sig ett sådan. Trots att det kommer att finnas utrymme för barnet eller den unge att avstå från att genomgå läkarundersökningen kan beslutet komma att upplevas som ett intrång i den personliga sfären. *Socialstyrelsen,* som avstyrker förslaget, anser att skälen för en läkarundersökning inte uppväger det besvär och den olägenhet som den innebär för barnet eller den unge i fråga om bl.a. självbestämmande och integritet. Socialstyrelsen hänvisar till skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp i 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen.

Uttrycket kroppsligt ingrepp avser främst våld mot kroppen, men innefattar även läkarundersökningar. Förslaget om läkarundersökning ger inte socialnämnden någon rätt att tvinga barnet eller den unge att genomföra en läkarundersökning. Förslaget bedöms därför inte innebära ett kroppsligt ingrepp som är påtvingat i den mening som avses i 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen (jfr prop. 2021/22:178 s. 76).

En läkarundersökning ska enligt förslaget syfta till att utgöra en del av underlaget för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge och för planeringen av genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren. Den föreslagna regleringen har därmed ett syfte som ska tillgodose skyddet för barn och ungas hälsa och moral (artikel 8 i Europakonventionen). Några mindre ingripande alternativ för att barn och unga ska få det stöd de behöver finns inte. Den föreslagna regleringen är därmed förenlig med Europakonventionen.

Särskilt om skyddet enligt Europakonventionen och barnkonventionen vid beslut om insatser förenade med vite som riktas tillvårdnadshavare

När det gäller insatser till vårdnadshavare, som i vissa fall kan förenas med vite, i de fall en vårdnadshavare inte följer ett beslut om en insats (avsnitt 6.1 och 10.1) anser *Umeå universitet* att ett beslut om vite i denna situation är ett betydande ingrepp i familjelivet. Som framgår ovan bedömer regeringen att förslaget utgör en inskränkning av rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Regeringen menar, till skillnad från remissinstanserna, att möjligheten för socialnämnden att besluta om insatser till vårdnadshavare, som t.ex. föräldraskapsstöd eller familjebehandling, som kan förenas med vite syftar till att stärka barn och ungas skydd och är en ändamålsenlig åtgärd som bör kunna vidtas för att

få vårdnadshavaren att följa en beslutad insats. Regeringen bedömer att förslaget om att beslut om insatser kan förenas med vite därmed uppfyller kraven på legitimt syfte, ändamålsenlighet och proportionalitet och att det är förenligt med Europakonventionen.

Förslagen aktualiserar rättigheter enligt barnkonventionen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Sveriges advokatsamfund för fram vikten av barnrättsperspektiv i alla frågor som rör barn. Några remissinstanser, bl.a. *Barnafrid* och *SOS Barnbyar*, anser att förslagen saknar barnperspektiv och barnrättsperspektiv. Enligt Barnafrid saknar promemorian en utförlig diskussion rörande implementering av artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen i den nya lagen. *Borås kommun* och *Juridiska fakulteten vid Lunds universitet* för bl.a. fram att förslagen inte är förenliga med flera artiklar i barnkonventionen. Borås kommun för också fram att artikel 3 i barnkonventionen, om barnets bästa, riskerar att inte kunna uppfyllas eftersom flera förslag har karaktären av sanktion. Kommunen anser dessutom att artikel 12 i barnkonventionen försvagas eftersom det är möjligt att gå emot barnets vilja och åsikt.

Institutet för mänskliga rättigheter och *Riksorganisationen FUB* anser att promemorian saknar en analys av förslagens förenlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen konstaterar följande. Barnkonventionens rättigheter gäller för alla barn, oavsett var de befinner sig under uppväxten. Vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3 i barnkonventionen). Enligt artikel 12 i barnkonventionen ska konventionsstaterna tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

Regeringen vill framhålla att utgångspunkten enligt den nya lagen om insatser är att insatser till vårdnadshavare, barn och unga i första hand ska ges på frivillig väg och insatser som baseras på frivillighet är förenliga med barnets bästa. Dessutom föreslår regeringen, i avsnitt 5.3, att principen om barnets bästa ska komma till uttryck i den nya lagen om insatser genom en egen bestämmelse. Bestämmelsen föreslås gälla även för unga personer. Det som är barnets eller den unges bästa måste avgöras i varje enskilt fall efter en individuell bedömning som baseras på kunskap och beprövad erfarenhet, tillsammans med barnets eller den unges inställning och åsikter. Det innebär att socialnämnden i varje enskild situation måste göra en bedömning av om ett beslut eller annan åtgärd enligt den nya lagen om insatser, oavsett om beslutet riktar sig mot vårdnadshavare, barn eller unga, är förenligt med barnets bästa. För att kunna bedöma om ett beslut om insatser och särskilda villkor är förenligt med barnets bästa behöver barnet göras delaktigt i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen. Att barn och unga görs delaktiga och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem föreslås också uttryckligen

regleras i den nya lagen om insatser. Det kan t.ex. handla om att beslutet om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare kan komma att bidra till att barnets skolgång blir fungerande eller att barnet får möjlighet att delta i fritidsaktiviteter. Artikel 12 i barnkonventionen handlar både om en allmän rätt för barn att komma till tals och en rätt för barn att höras och göras delaktiga i vad som kan beskrivas som specifika myndighetsärenden. Det innebär, enligt regeringen, att även förslaget om att socialnämnden ska hålla ett särskilt samtal med barn eller en ung person som är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa (brottssamtal) är förenligt med artikel 12 i barnkonventionen. Om brottssamtalet ska hållas gemensamt med vårdnadshavare eller separat får avgöras utifrån det som bedöms som lämpligt från fall till fall.

Länsstyrelsen i Västerbotten för fram att förslaget om att socialnämnden ska kunna vidta åtgärder utan samtycke från vårdnadshavaren kan ha både positiva och negativa konsekvenser för barns rättigheter. Regeringen menar att en ordning som innebär att socialnämnden kan besluta om insatser när samtycke saknas fyller en viktig funktion för att stärka och skydda barns rättigheter och att förslagen övervägande har positiva konsekvenser för barn och unga. Regeringen menar att för att förebygga kriminalitet hos barn och unga är det viktigt att i ett tidigt skede identifiera och stödja föräldrar som har otillräckliga resurser. Stöd i föräldraskapet stärker de skyddsfaktorer som främjar barnets hälsa och utveckling och förebygger problem som kan bidra till brottslighet och deltagande i kriminella gäng. Förslagen innebär en möjlighet för socialnämnden att besluta att vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser även om de inte samtycker till det. En möjlighet att besluta om insatser till vårdnadshavare i ett tidigt skede kan bl.a. leda till att vård med stöd av LVU kan undvikas i vissa fall. Detta är förenligt med artikel 9 i barnkonventionen där det anges att barn inte ska skiljas från sina föräldrar om det inte är nödvändigt för barnet bästa. Att barn har rätt att inte skiljas från sina föräldrar om det inte är nödvändigt utifrån barnets bästa förs fram av *Länsstyrelsen i Gävleborgs län.* Dessutom uppmanar barnrättskommittén konventionsstaterna att vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att föräldrarna kan ta huvudansvaret för sina barn, att stödja föräldrarna i uppfyllandet av deras skyldigheter, inklusive genom att säkerställa att barn får uppleva så lite förlust och trauma som möjligt i omvårdnaden, och att vidta åtgärder när små barns välfärd äventyras. Enligt barnrättskommittén är små barn berättigade till särskilda skyddsåtgärder och till att gradvis, i takt med den fortlöpande utvecklingen av sina förmågor, utöva sina rättigheter. Kommittén är oroad över att konventionsstaterna i genomförandet av sina skyldigheter inom ramen för barnkonventionen inte har ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt små barn som rättighetsbärare, eller åt de lagar, strategier och program som behövs för att förverkliga deras rättigheter under denna särskilda fas i barndomen (CRC/C/GC p. 37 och 39). Regeringen instämmer i promemorians bedömning att förslagen om att socialnämnden ska kunna besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare ligger i linje med detta uttalande från barnrättskommittén.

Bris för fram att artikel 18 i barnkonventionen om stöd till vårdnadshavare används för att motivera tvång, utan att beakta helheten i barnets rättigheter och att det måste göras en sammantagen bedömning av hur barnets samtliga rättigheter tillgodoses genom den föreslagna lagstift-

ningen. Regeringen föreslår i avsnitt 6.1.1 och 7.2.1 att beslut om insatser när samtycke saknas och om särskilda villkor ska kunna fattas i ett tidigt och därmed också förebyggande skede, innan barnets eller den unges situation har blivit allvarlig. Detta innan identifierade problem befästs och förvärras. Den nya lagen om insatser innebär att fler vårdnadshavare jämfört med i dag kommer att få nödvändigt stöd. Regeringen bedömer att den nya regleringen bidrar till att staten lever upp till de skyldigheter som följer av barnkonventionen.

Av andra punkten i artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning framgår att i alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning ska barnets bästa komma i främsta rummet. Av artikel 7.3 framgår att konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder. Det kan antas bidra till att upprätthålla barns rättigheter enligt artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen och artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Borås kommun för även fram att artikel 2 i barnkonventionen äventyras om den nya lagen om insatser träder i kraft. Regeringen håller inte med Borås kommun om att förslagen innebär en risk för att alla inte likabehandlas. Förbudet mot diskriminering (artikel 2) innebär att konventionsstaterna ska garantera att alla barn inom deras jurisdiktion åtnjuter alla rättigheter som anges i konventionen, utan åtskillnad av något slag. Denna skyldighet kräver av konventionsstaterna att de vidtar lämpliga åtgärder för att förebygga alla former av diskriminering, inklusive diskriminering pga. funktionsnedsättning. Regeringen menar, till skillnad från Borås kommun, att artikel 2 i barnkonventionen tas till vara i förslagen, eftersom det inte görs åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Den omständigheten att det finns grupper som i större utsträckning tackar nej till insatser och således kan komma att bli överrepresenterade bland dem som blir föremål för insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen om insatser, utgör i sig inget skäl mot att genomföra förslagen.

Också rättigheterna enligt artikel 23 i barnkonventionen, att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället tas till vara i förslaget eftersom det inte görs någon skillnad på om det är fråga om ett barn eller ung person har en funktionsnedsättning eller inte. De eventuella anpassningar som barn och unga med funktionsnedsättning behöver är en omständighet som ska beaktas av socialnämnden inför ett beslut om insatser och särskilda villkor. När socialnämnden överväger att fatta beslut om insats till och särskilt villkor för barn och unga med funktionsnedsättning ingår att bedöma om barnet eller den unge förmår genomföra insatsen och följa det särskilda villkoret. Om inte, kan det knappast anses vara en proportionerlig åtgärd att besluta om det särskilda villkoret. Det kan inte heller anses vara proportionerligt att

besluta att barnet eller den unge ska ta emot en insats där de praktiska förutsättningarna inte är anpassade efter hans eller hennes situation.

Institutet för mänskliga rättigheter, Länsstyrelsen i Västerbottens län, *Autism Sverige* och Riksorganisationen FUB anser att förslaget om vite inte är förenligt med barnets bästa enligt artikel 3.1 i barnkonventionen. *Umeå universitet* anser att förslaget om vite inte är förenligt med artikel 5 i barnkonventionen. Regeringen instämmer inte i Umeå universitets bedömning, utan anser att möjligheten att förena ett beslut med vite markerar att det är vårdnadshavaren som har ansvaret för att barnet får sina behov tillgodosedda, vilket är förenligt med artikel 5 i barnkonventionen. Regeringen instämmer inte heller i det som bl.a. Institutet för mänskliga rättigheter, och Riksorganisationen FUB för fram utan menar att av FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommitténs) allmänna kommentar framgår att bedömningen av barnets bästa ska genomföras i varje enskilt fall, med utgångpunkt i de specifika omständigheterna för det enskilda barnet, gruppen barn eller barn i allmänhet (CRC/C/CG/14 p. 32 och 48). En viktig faktor vid bedömningen av barnets bästa är att ta hänsyn till barnets säkerhet, dvs. barnets rätt till skydd från alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp (artikel 19 i barnkonventionen). Regeringen bedömer att beslut om insatser och beslut som i vissa fall förenas med vite som ett påtryckningsmedel för att få vårdnadshavaren att vidta förändringar för att förebygga och förhindra att barnet far illa kan antas bidra till att upprätthålla barnens rättigheter enligt barnkonventionen. Ett beslut om insats till en vårdnadshavare utan samtycke, kan också på olika sätt bidra till att barnet skyddas mot hot och våld (artikel 19 i barnkonventionen). Det kan även bidra till att mer ingripande tvångsåtgärder som t.ex. vård med stöd av LVU i vissa fall kan undvikas (artikel 9 i barnkonventionen). Det innebär, enligt regeringens bedömning, att förslagen i den nya lagen om insatser är förenliga med artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och artiklarna 2, 3, 5, 9, 12 och 23 i barnkonventionen.

Institutet för mänskliga rättigheter saknar en analys av förslagets förenlighet med funktionsrättskonventionen liksom konsekvenserna av förslaget för barn och unga med funktionsnedsättningar. Syftet med den nya lagen om insatser är att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Ytterst är det fråga om att ge socialnämnden effektiva verktyg för att kunna ingripa i tid, innan identifierade problem befästs och förvärras. Regeringen anser att förslagen i denna del förstärker några av de rättigheter som tas upp i funktionsrättskonventionen, såsom rätt till utbildning enligt artikel 24 respektive rätt till arbete och sysselsättning enligt artikel 27. Eftersom det inte görs någon skillnad i förslagen på om det är fråga om ett barn eller ung person har en funktionsnedsättning eller inte förstärks också rättigheterna enligt artikel 23 i barnkonventionen, dvs. att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis bedömer regeringen att de inskränkningar som förslagen i den nya lagen om insatser och övriga förslag i denna lagrådsremiss medför är ändamålsenliga och nödvändiga för att tillgodose ett legitimt intresse samt proportionerliga på det sätt som krävs enligt regeringsformen och Europakonventionen. Förslagen är också förenliga med barnkonventionen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

22 Personuppgiftsbehandling

Regeringens bedömning

Den personuppgiftsbehandling som förslagen ger upphov till är förenlig med EU:s dataskyddsförordning, brottsdatalagen, regeringsformen, Europakonventionen och EU:s rättighetsstadga.

Den befintliga reglering som finns på personuppgiftsområdet är – i förening med förslagen om en ny registerlag för Polismyndigheten och om ändring av lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten – tillräcklig reglering för personuppgiftsbehandlingen.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Integritetsskyddsmyndigheten (*IMY*) anser att det behöver klargöras vilka aktörer som är inblandade i behandlingen av personuppgifter vid drogtester, vem som då är personuppgiftsansvarig samt att det finns ett rättsligt stöd för den behandlingen. Enligt IMY framgår det inte av promemorian om det enbart är socialnämnden som ska genomföra drogtester eller om testerna ska utföras inom exempelvis hälso- och sjukvården. Myndigheten för också fram att den omständigheten att vissa förslag vilar på tillämpningsområdena för både dataskyddsdirektivet och EU:s dataskyddsförordning kan leda till praktiska tillämpningsproblem för Polismyndigheten. Det kan även leda till tillämpningsproblem inom ramen för IMY:s tillsyn eftersom det kan bli svårt att avgöra vilket regelverk som ska tillämpas.

Skälen för regeringens bedömning

Syftet med förslagen

Majoriteten av förslagen i lagrådsremissen syftar till att på olika sätt förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Förslagen handlar bl.a. om att socialnämnden i ett tidigt skede ska kunna stödja och skydda barn och unga genom att besluta om nödvändiga insatser och villkor, även när det

saknas samtycke till dessa. Syftet är också att bättre tillgodose barns och ungas behov av tillsyn, struktur, rutiner och dygnsvila samt att skydda dem från att vistas på olämpliga platser på olämpliga tider. Detta föreslås kunna ske även genom att besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare. För att säkra en god efterlevnad av beslut enligt den nya lagen föreslås det dessutom att socialnämnden ska få förena vissa beslut till vårdnadshavare med vite. Det handlar således om förslag som tillsammans bedöms kunna stärka skyddet och stödet för barn och unga. Enligt regeringen är det fråga om mycket angelägna förslag, inte minst mot bakgrund av samhällsutvecklingen där allt fler barn och unga involveras i brottslig verksamhet.

Socialtjänsten kommer att behandla fler uppgifter om enskilda

Inom socialtjänsten är det i hög grad nödvändigt att behandla uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Verksamheten består till stor del av att utreda, bedöma och verkställa beslut om insatser. Det handlar inte sällan om känsliga personuppgifter som omfattas av sekretess.

Förslagen i avsnitt 5–13 innebär att socialtjänsten kommer behöva behandla uppgifter om enskildas personliga förhållanden i huvudsak för att kunna handlägga och bedöma den enskildas behov av insatser och särskilda villkor samt för att kunna följa genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor.

Förslagen innebär att socialtjänsten behöver behandla personuppgifter i hög utsträckning, vilket redan sker i dag. Den föreslagna lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, innebär i de allra flesta fall inte någon förändring jämfört med den behandling av personuppgifter som redan sker. Beslut enligt den nya lagen kommer att föregås av en utredning av barns och ungas behov av skydd eller stöd enligt 20 kap. SoL. Redan i dag hanterar socialtjänsten flertalet personuppgifter inom ramen för sådana utredningar. Förslagen innebär inte att det blir aktuellt att behandla några andra uppgifter under utredningen än sådana uppgifter som redan behandlas. Det handlar om vanligt förekommande personuppgifter om den enskilde, exempelvis person- och samordningsnummer, bostadsadress, ekonomi, familjeförhållanden, olika typer av insatser, åtgärder och aktiviteter. Det kan även handla om känsliga personuppgifter såsom exempelvis uppgifter om någons hälsa. I vissa ärenden kan även uppgifter om lagöverträdelser bli aktuella att behandla. Uppgifterna kan röra barn eller unga, vårdnadshavare och andra närstående. Av promemorian framgår att ett stort antal barn och unga kan komma att beröras av förslagen. Det rör sig uppskattningsvis om 33 000–43 000 barn och unga.

Förslaget i avsnitt 9.2 om att socialnämnden ska få besluta om provtagning för kontroll av ett särskilt villkor om nykterhet och drogfrihet (drogtest) innebär också att socialnämnden i vissa ärenden kommer att behandla resultatet av sådana tester. Även förslaget i avsnitt 13.9 om att socialnämnden ska få besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge i ett ärende om insatser eller särskilda innebär att nämnden i vissa ärenden kommer att behandla resultatet av sådana undersökningar.

Förslaget i avsnitt 15 innebär att påföljden ungdomsvård utvidgas på så sätt att den kan innehålla insatser och särskilda villkor enligt den nya

lagen. Eftersom socialtjänsten redan i dag verkställer påföljden ungdomsvård bedöms förslaget inte innebära behandling av andra personuppgifter än i dag.

Även förslagen i avsnitt 18 om att socialnämnden ska ha en skyldighet att kalla barn, unga och barns vårdnadshavare till ett s.k. brottssamtal innebär att personuppgifter kommer att behandlas. Utöver vanligt förekommande uppgifter såsom namn och kontaktuppgifter kommer även uppgifter om lagöverträdelser att behandlas. Förslaget innebär dock inte att socialnämnden kommer att behandla andra uppgifter än i dag.

Övriga förslag innebär ingen förändring vad avser socialnämndens personuppgiftsbehandling jämfört med vad som gäller i dag. Sammantaget medför förslagen i huvudsak inte några ökade eller nya integritetsrisker än de som redan i dagsläget förekommer i samband med ärendehandläggning inom socialtjänsten.

Försäkringskassan kommer att behandla fler uppgifter om enskilda

Förslagen i avsnitt 16 om rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i en insats beslutad av en socialnämnd innebär att Försäkringskassan kommer att behandla personuppgifter i form av en förälders namn och person- eller samordningsnummer. Därutöver innebär förslaget att uppgifter om att föräldern har deltagit i en insats inom socialtjänsten kommer att behandlas. Försäkringskassan kommer att behandla uppgifter om barnet i fråga om namn, personnummer, och i förekommande fall den beslutade insatsen samt vid vilken tidpunkt den har ägt rum.

Uppgifter om enskildas namn och person- eller samordningsnummer är sådana uppgifter som redan behandlas av Försäkringskassan i samband med ansökningar om tillfällig föräldrapenning med stöd av andra bestämmelser, t.ex om föräldern deltagit i en utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (se 13 kap. 3 § socialförsäkringsbalken). Förslagen innebär dock att Försäkringskassan i viss utsträckning kommer att behandla fler personuppgifter än vad som är fallet i dag. Till skillnad från promemorian bedömer regeringen att det inte kan uteslutas att förslagen medför att Försäkringskassan, beroende på vad för typ av insats vårdnadshavaren har deltagit i, kommer att behandla känsliga personuppgifter enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning. Exempelvis kan det hända att den enskilde på egen hand uppger vad det är för typ av insats det rör sig om, t.ex. att han eller hon har fått vård eller annat stöd på grund av skadligt bruk eller beroende.

Polismyndigheten kommer att behandla fler uppgifter om enskilda

Förslagen i lagrådsremissen berör Polismyndighetens verksamhet på flera sätt. Förslaget i avsnitt 18.1 om att Polismyndigheten i regel ska medverka i ett s.k. brottssamtal med ett barn eller en ung person som fyllt 18 men inte 21 år om myndigheten har informerat socialnämnden om att barnet eller den unge är misstänkt för ett brott, innebär att vanligt förekommande uppgifter såsom namn och kontaktuppgifter, men även uppgifter om

lagöverträdelser, kommer att behandlas. Förslaget innebär inte att myndigheten kommer att behandla några nya typer uppgifter om barn och unga än vad som redan sker. Polismyndigheten deltar även i dag i liknande samtal tillsammans med socialtjänsten, vårdnadshavare, barn och unga personer. Däremot kan förslaget leda till att Polismyndigheten kommer att behandla uppgifter i fler fall än i dag.

I avsnitt 9.3 förslås att Polismyndigheten på begäran av en socialnämnd ska få lämna hjälp för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. I avsnitt 9.5 föreslås att den som begär handräckning ska lämna Polismyndigheten de uppgifter om barnet eller den unge alternativt närstående till barnet eller den unge som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden. I avsnitt 9.3 föreslås att en polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska få tillfälligt omhänderta barnet eller den unge.

Polismyndigheten kommer av socialnämnden att få uppgifter om barn och unga som har ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på annan anvisad plats (avsnitt 13.10). Förslagen innebär att Polismyndigheten kommer att behandla uppgifter som avser bl.a. barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter, det särskilda villkorets innehåll och omfattning, kontaktuppgifter till barnets vårdnadshavare och eventuellt kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet. Myndigheten kommer också att få information om huruvida barnet eller den unge har ett särskilt villkor inom ramen för utdömd ungdomsvård. Därutöver kommer Polismyndigheten behöva behandla uppgift om vilken socialnämnd som är ansvarig för ärendet. När det gäller uppgifter om särskilda villkor så är det fråga om nya uppgifter som inte tidigare har behandlats av myndigheten. De övriga uppgifterna om bl.a. namn, kontaktuppgifter och lagöverträdelser är sådana uppgifter som Polismyndigheten behandlar i dag, men som med anledning av förslagen kan komma att ske i fler fall än tidigare.

Polismyndigheten föreslås också få en skyldighet att informera en socialnämnd om vissa uppgifter, t.ex. när ett barn eller en ung person som påträffats har tillfälligt omhändertagits (avsnitt 9.5). När uppgifter delas mellan olika aktörer kan det medföra att det blir svårt för den enskilde att överblicka helheten vad gäller vilka personuppgifter som behandlas och av vem, vilket innebär en integritetsrisk. Att behandla personuppgifterna genom att föra in dem i register är alltid ett integritetsintrång eftersom de bl.a. blir sökbara. En ytterligare risk är de att uppgifter som myndigheten får användas i Polismyndighetens verksamhet på ett sätt som inte är tänkt, även om det i och för sig skulle vara för ett syfte som för samhället i stort får anses godtagbart. Så skulle t.ex. kunna vara fallet om uppgifterna skulle kunna används i samband med utredning av ett brott. För att motverka integritetsrisker föreslås i avsnitt 14.2 en särskild lag som ska reglera Polismyndighetens behandling av personuppgifter i samband med att myndigheten får information om de barn och unga som har särskilda villkor att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats. Det föreslås t.ex. i registerlagen att registret endast ska få

innehålla ett fåtal uppgifter om de enskilda personer som berörs. Registret kommer inte heller att innehålla några känsliga personuppgifter i den mening som avses i EU:s dataskyddsförordning respektive brottsdatalagen (2018:1177). Det föreslås även andra begränsningar i personuppgiftsbehandlingen, t.ex. ändamålsbegränsning, bestämmelser om längsta tid för behandling av personuppgifter och gallringsbestämmelser.

Hälso- och sjukvårdens personuppgiftsbehandling

Även hälso- och sjukvården kommer att behöva behandla personuppgifter med anledning av vissa förslag i promemorian. Förslaget i avsnitt 13.9 om att socialnämnden ska få besluta om en läkarundersökning av barnet eller den unge innebär att hälso- och sjukvården kommer att behandla personuppgifter. Förslaget bedöms inte innebära att hälso- och sjukvården kommer att behandla några ytterligare typer av personuppgifter om barn och unga utöver sådana som redan behandlas inom ramen för läkarundersökningar som görs enligt 32 § LVU (jfr 11 kap. 4 § den föreslagna lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, som föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga). Det handlar främst om uppgifter om den enskildes hälsotillstånd, men även vanligt förekommande uppgifter som t.ex. namn och personnummer. I promemorian framgår att det saknas uppgifter om i vilken omfattning möjligheten att besluta om läkarundersökning av ett barn eller en ung person används i dag. Sannolikt kommer socialnämnden dock inte att besluta om läkarundersökning i någon större utsträckning, eftersom möjligheten ska användas restriktivt.

Förslaget i avsnitt 9.2 om att socialnämnden ska få besluta om provtagning för kontroll av ett särskilt villkor om nykterhet och drogfrihet (drogtest) bedöms också innebära att hälso- och sjukvården kommer att behandla personuppgifter i form av bl.a. resultatet av sådana tester. Enligt *IMY* behöver det klargöras vilka aktörer som är inblandade i behandling av personuppgifter vid drogtester, vem som är personuppgiftsansvarig för behandlingen och att det finns ett rättsligt stöd för behandlingen. Som framgår i nämnda avsnitt kan ansvarsfördelningen mellan kommunen och regionen se olika ut när det gäller drogtester. Vem som är personuppgiftsansvarig kan därmed skilja sig åt. Av 6 § patientdatalagen (2008:355) följer dock att en vårdgivare är personuppgiftsansvarig för den behandling av personuppgifter som vårdgivaren utför. I en region och en kommun är varje myndighet som bedriver hälso- och sjukvård personuppgiftsansvarig för den behandling av personuppgifter som myndigheten utför. Det rättsliga stödet för vårdgivares behandling av personuppgifter behandlas nedan.

Allmänna förvaltningsdomstolar kommer att behandla fler uppgifter om enskilda

Förslaget i avsnitt 13.12.1 om en möjlighet att överklaga beslut innebär en ökad personuppgiftsbehandling för förvaltningsdomstolarna. De allmänna förvaltningsdomstolarna kommer att hantera personuppgifter inom ramen för den målhantering som måste ske till följd av överklaganden. Förslaget innebär inte att domstolarna kommer att behandla andra personuppgifter än de som redan i dag förekommer inom ramen för handläggningen av

överklagandeärenden från socialnämnden. Det rör sig om samma typ av uppgifter som socialtjänsten kan komma att behandla enligt vad som anges ovan. Förslaget innebär dock att förvaltningsdomstolarna i viss utsträckning kommer att behandla personuppgifter i fler fall än i dag.

Andra privata och ideella aktörers personuppgiftsbehandling

Förslaget i avsnitt 9.1 innebär att socialnämnden, när den följer genomförandet av beslut om insatser och villkor, får ta de övriga kontakter som behövs. Det kan t.ex. vara kontakter med barnets tränare eller en aktör som anordnar praktik. Förslaget innebär således att privata eller ideella aktörer, så som idrottsföreningar och aktörer som anordnar praktik kan komma att behandla personuppgifter. Det kommer i stort handla om samma typ av uppgifter som redan behandlas i dag, t.ex. uppgifter om namn och närvaro. Det går dock inte att utesluta att uppgifter om att personen är föremål för en insats från socialtjänsten i vissa fall kan komma att behandlas. Som framgår i det avsnittet måste en uppföljning av genomförandet av insatser och särskilda villkor bedrivas så att inte någon utsätts för skada eller olägenhet i onödan. Socialnämnden behöver innan en kontakt tas med en utomstående göra en bedömning av behovet av kontakt och vilka nackdelar som kan finns med att kontakten tas.

Regelverket för personuppgiftsbehandlingen

För den behandling av personuppgifter som är nödvändig med anledning av förslagen i lagrådsremissen finns ett omfattande regelverk. Detta regelverk utgörs huvudsakligen, men inte uttömmande, av

- EU:s dataskyddsförordning,
- lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, här benämnd dataskyddslagen,
- förordningen (2018:219) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning,
- lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, förkortad SoLPuL,
- förordningen (2001:637) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, förkortad SoLPuF,
- 114 kap. socialförsäkringsbalken,
- förordningen (2024:14) om behandling av personuppgifter vid Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten,
- domstolsdatalagen (2015:728),
- Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/680 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF, här benämnt EU:s dataskyddsdirektiv,
- brottsdatalagen,
- brottsdataförordningen (2018:1202) och
- patientdatalagen.

EU:s dataskyddsförordning och dataskyddslagen

EU:s dataskyddsförordning utgör den generella regleringen av personuppgiftsbehandling inom EU. Förordningen skyddar fysiska personers grundläggande rättigheter och friheter, särskilt deras rätt till skydd av personuppgifter (artikel 1.2). Dataskyddet är en del av den grundläggande rättigheten om skydd för den enskildes privatliv. Förordningen ska tillämpas på sådan behandling av personuppgifter som helt eller delvis företas på automatisk väg samt på annan behandling än automatisk av personuppgifter som ingår i eller kommer att ingå i ett register (artikel 2.1). Med personuppgifter avses varje upplysning som avser en identifierad eller identifierbar fysisk person (artikel 4.1). Behandling är ett vidsträckt begrepp och omfattar exempelvis insamling, registrering, lagring, bearbetning och utlämnande genom överföring (artikel 4.2). Behandlingen av personuppgifter måste uppfylla ett antal principer (artikel 5). För att en behandling av personuppgifter ska vara tillåten, krävs att någon av de rättsliga grunder som anges i artikel 6 i EU:s dataskyddsförordning är tillämplig. Av särskilt intresse för myndigheters verksamhet är artikel 6.1 c som gäller när behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige och artikel 6.1 e som gäller när behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning.

Dataskyddslagen innehåller bestämmelser som kompletterar EU:s dataskyddsförordning på ett generellt plan i svensk rätt. Inom ramen för det utrymme som EU:s dataskyddsförordning ger reglerar lagen bl.a. frågor om rättslig grund för behandling av personuppgifter och särskilda kategorier av personuppgifter som i nationell lagstiftning benämns känsliga personuppgifter. Dataskyddslagen är subsidiär i förhållande till annan lag eller förordning. Det gör det möjligt att ha bestämmelser som avviker från dataskyddslagen i sektorsspecifika registerförfattningar.

Brottsdatalagen ska tillämpas i vissa fall

EU:s dataskyddsförordning är inte tillämplig på behandling av personuppgifter i brottsbekämpande syfte (artikel 2.2 d). För personuppgiftsbehandling som sker i brottsbekämpande syfte gäller i stället EU:s dataskyddsdirektiv. I svensk rätt har dataskyddsdirektivet genomförts genom bl.a. brottsdatalagen. Brottsdatalagen gäller, med vissa undantag, bl.a. vid behandling av personuppgifter som utförs av behöriga myndigheter i syfte att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder (1 kap. 2 och 4 §§). Med behörig myndighet avses enligt 1 kap. 6 § brottsdatalagen en myndighet, eller en annan aktör som har anförtrotts myndighetsutövning, som har till uppgift att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott, verkställa straffrättsliga påföljder eller upprätthålla allmän ordning och säkerhet, när den behandlar personuppgifter för ett sådant syfte. Ett grundläggande krav för att brottsdatalagen ska vara tillämplig är således att den som behandlar personuppgifterna är en behörig myndighet i lagens mening och att behandlingen utförs för något av de syften som anges i lagen.

Av 2 kap. 1 § brottsdatalagen framgår att personuppgifter får behandlas om det är nödvändigt för att en behörig myndighet ska kunna utföra sin uppgift att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott, verkställa straffrättsliga påföljder eller upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Personuppgiftsbehandling är nödvändig om den behövs för att den behöriga myndigheten ska kunna utföra en arbetsuppgift på ett effektivt sätt. Det krävs alltså inte att det ska vara omöjligt att utföra uppgiften om personuppgifterna inte behandlas (prop. 2017/18:232 s. 117).

Regeringen bedömde i propositionen Dataskydd inom Socialdepartementets verksamhetsområde – en anpassning till EU:s dataskyddsförordning (prop. 2017/18:171) att i verksamheter som bedriver socialtjänst kan brottsdatalagen komma att aktualiseras, vilket främst gäller vid behandling av personuppgifter som rör verkställigheten av påföljder. Det kan t.ex. handla om olika beslut om tvångsvård och om tvångsåtgärder som vidtas därvid. När det gäller behandling av personuppgifter för socialtjänstens syften omfattas sådan personuppgiftsbehandling emellertid inte av brottsdatalagen. Personuppgiftsbehandlingen regleras då i stället av EU:s dataskyddsförordning och av de kompletterande bestämmelserna som finns i dataskyddslagen och den sektorsspecifika lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. Har behandlingen flera syften kan de olika regelverken vara tillämpliga parallellt (prop. 2017/18:171 s. 184).

EU:s dataskyddsförordning och brottsdatalagen skiljer sig åt i vissa avseenden, exempelvis när det gäller möjligheten att behandla känsliga personuppgifter och den enskildes rätt till information.

Socialnämnden och därmed socialtjänsten har inte som huvuduppgift att förebygga brott, men brottsdatalagen kan som framgår ovan bli tillämplig i vissa fall. Arbetsuppgifterna och syftet med behandlingen är avgörande för när en myndighet är behörig. Brottsdatalagen gäller endast vid personuppgiftsbehandling för syftena brottsbekämpning, lagföring, straffverkställighet, och upprätthållande av allmän ordning och säkerhet (prop. 2017/18:232 s. 100).

Förslaget som lämnas i avsnitt 15.1 innebär att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen om insatser. När personuppgiftsbehandling sker inom ramen för utdömd ungdomsvård kommer socialnämnden att vara behörig myndighet i brottsdatalagens mening eftersom de då har till uppgift att verkställa en straffrättslig påföljd och personuppgiftsbehandlingen alltså kommer att ske för ett av de syften som anges i den lagen. Vid personuppgiftsbehandling i dessa fall kommer således, liksom fallet är i dag när socialnämnden verkställer en påföljd, brottsdatalagen att vara det regelverk som ska tillämpas. Övriga förslag i denna lagrådsremiss som rör socialtjänsten innebär dock inte att socialtjänsten har fått en uppgift eller ett uppdrag att förebygga brottslig verksamhet på sätt som krävs för att de ska bli behöriga myndigheter enligt brottsdatalagen. Brottsdatalagen bedöms således inte tillämplig på de övriga förslagen för socialtjänstens del.

Polismyndigheten behandlar i regel personuppgifter i syfte att förebygga, förhindra och upptäcka brott samt för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Myndigheten är då en behörig myndighet i brottsdatalagens mening och ska tillämpa brottsdatalagen på den personuppgiftsbehandling som sker i myndighetens verksamhet. Regeringen

bedömer att när personuppgifter behandlas med anledning av förslaget i avsnitt 9.3 om att Polismyndigheten ska bistå med handräckning samt förslaget i samma avsnitt om att en polisman ska kunna tillfälligt omhänderta barn och unga är det EU:s dataskyddsförordning och dataskyddslagen som normalt sett aktualiseras, då behandlingen i regel inte sker för något av de syften som anges i brottsdatalagen (jfr prop. 2017/18:232 s. 111). I de fall Polismyndigheten bistår socialnämnden när barnet eller den unge har ett särskilt villkor om att uppehålla sig i hemmet inom ramen för verkställigheten av påföljden ungdomsvård skulle däremot brottsdatalagen kunna aktualiseras. Detta eftersom uppgiften att bistå med handräckning och i vissa fall besluta om tillfälligt omhändertagande utgör en författningsreglerad skyldighet eller möjlighet att biträda socialnämnden, som i detta fall är en behörig myndighet enligt nämnda lag (jfr prop. 2017/18:232 s. 112). Frågan om vilket regelverk som ska tillämpas får dock ytterst besvaras i rättstillämpningen. Regeringen har förståelse för att detta kan komma att försvåra tillsynen vilket *IMY* för fram, men som framgår ovan är det möjligt att de två regelverken är tillämpliga parallellt när behandlingen av uppgifter har flera syften (prop. 2017/18:171 s. 184).

Förslaget i avsnitt 18.1 om Polismyndighetens deltagande i brottssamtal bedöms enligt regeringen inte ske utifrån syftena brottsbekämpning, lagföring, straffverkställighet, eller upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i brottsdatalagens mening. Även om samtalet är en konsekvens av det misstänkta brottet så framgår det av nämnda avsnitt att det inte hålls som ett led i en pågående brottsutredning eller ska uppfattas som ett straff. Brottssamtalet är tänkt att vara framåtsyftande och inte fokusera på vad som hände i samband med det misstänkta brottet.

Lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten

Som framgår i avsnitt 14.1 innehåller lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten bestämmelser som kompletterar EU:s dataskyddsförordning. Enligt 6 § SoLPuL får personuppgifter behandlas bara om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten ska kunna utföras. Personuppgifter får även behandlas för uppgiftsutlämnande som föreskrivs i lag eller förordning. I förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten regleras för vilka ändamål som personuppgifterna får behandlas (t.ex. 12 och 18 §§ SoLPuF).

I avsnitt 14.1 föreslår regeringen att den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, ska omfattas av tillämpningsområdet för SoLPuL. Detta innebär att även den tillhörande förordningen SoLPuF kommer att bli tillämplig på verksamhet enligt den nya lagen.

Känsliga personuppgifter kan komma att behandlas

Behandlingen av vissa kategorier av personuppgifter, t.ex. uppgifter om hälsa, etniskt ursprung, religiös övertygelse eller en persons sexualliv är i regel förbjuden (artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning). Enligt artikel 9.2 h får behandling av sådana särskilda kategorier av personuppgifter, även kallade känsliga personuppgifter, ske om den är nödvändig av skäl som hör samman med bl.a. tillhandahållande och förvaltning av social

omsorg på grundval av unionsrätten eller den nationella rätten eller enligt avtal med yrkesverksamma på hälsoområdet. Enligt artikel 9.2 g får behandling ske om den är nödvändig av hänsyn till ett viktigt allmänt intresse, på grundval av unionsrätten eller den nationella rätten, vilken ska stå i proportion till det eftersträvade syftet, vara förenligt med det väsentliga innehållet i rätten till dataskydd och innehålla bestämmelser om lämpliga och särskilda åtgärder för att säkerställa den registrerades grundläggande rättigheter och intressen. Dessa artiklar kommer att kunna utgöra rättslig grund för behandlingen av känsliga personuppgifter med anledning av förslagen.

Även i brottsdatalagen finns bestämmelser om känsliga personuppgifter och när dessa får behandlas (2 kap. 11–14 §§ brottsdatalagen). Det framgår av bl.a. 2 kap. 11 § brottsdatalagen att personuppgifter som avslöjar ras, etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse eller medlemskap i fackförening eller som rör hälsa, sexualliv eller sexuell läggning i regel inte får behandlas. Om andra uppgifter om en person behandlas, får dessa dock kompletteras med sådana känsliga personuppgifter när det är absolut nödvändigt för ändamålet med behandlingen.

De känsliga personuppgifter som kan komma att behandlas med anledning av förslagen i lagrådsremissen är framför allt uppgifter om hälsa. Uppgifter om hälsa definieras i artikel 4.15 i EU:s dataskyddsförordning som personuppgifter som rör en fysisk persons fysiska eller psykiska hälsa, inbegripet tillhandahållande av hälso- och sjukvårdstjänster, vilka ger information om dennes hälsostatus.

Exempel på känsliga personuppgifter som kan komma att behandlas av socialtjänsten med anledning av förslagen kan vara att en enskild fått vård eller annat stöd på grund av skadligt bruk eller beroende eller uppgifter om psykisk ohälsa eller andra känsliga hälsotillstånd. Det kan även handla om uppgifter om exempelvis allvarliga beteendeproblem eller dysfunktionella relationer. Redan i dag behandlar socialtjänsten känsliga personuppgifter. Av både registerlagstiftningen för socialtjänsten och dataskyddslagen framgår att socialtjänsten har rätt att behandla känsliga personuppgifter med stöd av artikel 9.2 h i de fall uppgifterna har lämnats i ett ärende eller är nödvändiga för verksamheten, respektive för social omsorg eller förvaltning av social omsorg samt deras system (7 § SoLPuL och 3 kap. 5 § dataskyddslagen). Regeringen bedömer att socialtjänstens behandling av känsliga personuppgifter som kan komma att ske till följd av förslagen, i samtliga fall kommer ske antingen inom ramen för ett ärende eller är nödvändigt för verksamheten. I många fall är dessutom båda dessa krav uppfyllda samtidigt.

Även allmänna förvaltningsdomstolar kan, med anledning av förslagen, komma att behandla känsliga personuppgifter. Detta mot bakgrund av att de uppgifter som förekommit hos socialnämnden också kommer att förekomma hos domstolarna i samband med ett överklagande. Regeringen har tidigare bedömt att regleringen i artikel 9.2 f, som anger att känsliga personuppgifter får behandlas som en del av domstolarnas dömande verksamhet, innebär att känsliga personuppgifter får behandlas i domstolarnas rättskipande och rättsvårdande verksamhet (prop. 2017/18:113 s. 27).

När det gäller Försäkringskassans behandling av personuppgifter kan det, som anges ovan, inte uteslutas att känsliga personuppgifter kommer

behandlas. Regeringen gör således en annan bedömning än den som görs i promemorian. Exempelvis skulle det kunna finnas uppgifter i ett ärende om tillfällig föräldrapenning att en enskild har fått vård eller annat stöd på grund av skadligt bruk eller beroende. Av bl.a. 114 kap. 11 § socialförsäkringsbalken följer att Försäkringskassan får behandla känsliga personuppgifter om uppgifterna har lämnats i ett ärende eller är nödvändiga för handläggning av ett ärende. Försäkringskassan har därmed stöd för behandlingen.

Förslagen om läkarundersökning och drogtester innebär att känsliga uppgifter rörande barnets eller den unges hälsa kommer att behandlas inom hälso- och sjukvården För den personuppgiftsbehandlingen finns kompletterande bestämmelser i patientdatalagen (t.ex. 2 kap. 7 a och 8 §§).

Förslagen bedöms inte medföra att Polismyndigheten har behov av att behandla känsliga uppgifter i den mening som avses i EU:s dataskyddsförordning eller brottsdatalagen.

En ytterligare förutsättning för att känsliga personuppgifter ska få behandlas för de ändamål som avses i artikel 9.2 h är att uppgifterna behandlas under tystnadsplikt (se artikel 9.3 samt 3 kap. 5 § andra stycket dataskyddslagen). Tystnadsplikt för socialtjänsten gäller enligt 26 kap. offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, och 17 kap. SoL. Regeringen föreslår i avsnitt 20.1 att socialtjänstsekretess även ska gälla för enskilds personliga förhållanden i ärenden enligt den nya lagen om insatser. Sekretess på socialförsäkringsområdet regleras i 28 kap. OSL. För hälso- och sjukvårdens del finns sekretessbestämmelser i t.ex. 25 kap. OSL och bestämmelser om tystnadsplikt i bl.a. 6 kap. patientsäkerhetslagen (2010:659). Detta utgör enligt regeringens mening lämpliga och särskilda åtgärder till skydd för de registrerades rättigheter och intressen enligt artikel 9.2. Det bedöms inte vara nödvändigt med någon ytterligare åtgärd för att minska risken för intrång i enskildas personliga integritet.

Sammanfattningsvis bedömer regeringen att det finns stöd för den behandling av känsliga personuppgifter som förslagen kan ge upphov till.

Personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och lagöverträdelser som innefattar brott kan komma att behandlas

Personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och lagöverträdelser som innefattar brott anses inte utgöra känsliga uppgifter men är ändå en kategori personuppgifter som förtjänar särskilt skydd. Av artikel 10 i EU:s dataskyddsförordning framgår att behandling av personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och lagöverträdelser som innefattar brott eller därmed sammanhängande säkerhetsåtgärder enligt artikel 6.1 endast får utföras under kontroll av en myndighet eller då behandling är tillåten enligt unionsrätten eller medlemsstaternas nationella rätt, där lämpliga skyddsåtgärder för de registrerades rättigheter och friheter fastställs.

Personuppgifter om fällande domar i brottmål eller lagöverträdelser som innefattar brott kan komma att behandlas av socialtjänsten till följd av förslagen i lagrådsremissen. Detta gäller främst med anledning av förslagen som lämnas i avsnitten 6–8, 15 och 18. Detta är dock uppgifter som redan i dag behandlas av socialtjänsten inom ramen för bl.a. de bedömningar och utredningar av barns behov av skydd eller stöd enligt 20 kap. SoL. Regeringen anser att förslagen därmed inte innebär att

socialtjänsten kommer att behandla en ny typ av uppgifter, utan endast att så kan komma att ske i större utsträckning än i dag.

Av 7 § första stycket 3 SoLPuL framgår att uppgifter om lagöverträdelser som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden får behandlas av socialtjänsten. Sådana personuppgifter får dock bara behandlas om uppgifterna har lämnats i ett ärende eller är nödvändiga för verksamheten (7 § andra stycket SoLPuL). Mot denna bakgrund finner regeringen att socialtjänstens behandling av uppgifter om lagöverträdelser till följd av förslagen är tillåten.

Allmänna förvaltningsdomstolar kan också komma att behandla uppgifter om lagöverträdelser med anledning av förslagen. Detta mot bakgrund av att de uppgifter som förekommit hos socialnämnden också kommer att förekomma hos domstolarna i samband med ett överklagande.

Även Polismyndigheten bedöms ha behov av att behandla uppgifter om lagöverträdelser i samband med förslaget om s.k. brottssamtal (avsnitt 18). Redan i dag underrättar Polismyndigheten dock socialnämnden om ett barn i åldern 15–18 år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse (j6 § lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Polismyndigheten kan också göra en orosanmälan enligt 19 kap. 1 § SoL om misstankegraden inte är sådan att underrättelseskyldigheten enligt lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare har inträtt. Även för polisens del innebär förslagen inte att några nya typer av uppgifter kommer att behandlas.

I övrigt bedöms inte förslagen medföra att personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och lagöverträdelser som innefattar brott kan komma att behandlas.

Det finns rättslig grund för behandlingen av personuppgifter

En grundläggande förutsättning för att en behandling av personuppgifter ska vara laglig och tillåten är att den ryms inom någon av de rättsliga grunderna för behandling som finns i artikel 6.1 i EU:s dataskyddsförordning. Behandling får bl.a. ske om den är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige (artikel 6.1 c) eller om den är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning (artikel 6.1 e).

För att en rättslig förpliktelse, en uppgift av allmänt intresse eller den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning ska kunna utgöra grund för behandling måste grunden vara fastställd i enlighet med unionsrätten eller nationell rätt (artikel 6.3). Artikel 6.1 e i EU:s dataskyddsförordning kompletteras av 2 kap. 2 § dataskyddslagen. Enligt den bestämmelsen får personuppgifter behandlas med stöd av artikel 6.1 e om behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse som följer av lag eller annan författning, av kollektivavtal eller av beslut som har meddelats med stöd av lag eller annan författning, eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning enligt lag eller annan författning. Alla uppgifter som riksdag eller regering har gett i uppdrag åt statliga myndigheter att utföra är av allmänt intresse (prop. 2017/18:105 s. 56 och 57).

Den rättsliga grunden för socialtjänstens behandling av såväl personuppgifter som känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelser som kommer att ske med anledning av utredningens förslag är dels att behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige (artikel 6.1 c), dels att den är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Det finns således flera rättsliga grunder för personuppgiftsbehandlingen.

Socialtjänstverksamhet bedrivs på grundval av nationell rätt och i enlighet med verksamhetslagstiftningen på området. Personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten är som framgår ovan tillåten bara om behandlingen är nödvändig för att arbetsuppgifter ska kunna utföras. Personuppgifter får även behandlas för uppgiftsutlämnande som föreskrivs i lag eller förordning (6 § första stycket SoLPuL). Regeringen anser att den behandling av personuppgifter som kommer ske med anledning av förslagen i denna proposition är nödvändig för att arbetsuppgifter inom socialtjänsten ska kunna utföras enligt 6 § första stycket SoLPuL. Regeringen bedömer i avsnitt 14.1 att ändamålsbestämmelsen i 12 § SoLPuF behöver ses över och avser att återkomma med den närmare regleringen i det kommande förordningsarbetet.

Försäkringskassans behandling av personuppgifter kommer att kunna ske med stöd av artikel 6.1 e. Detta då den personuppgiftsbehandling som kommer att ske med anledning av förslagen om tillfällig föräldrapenning (avsnitt 16) kommer att vara nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövning. Av bestämmelserna i socialförsäkringsbalken framgår att Försäkringskassan får behandla personuppgifter bl.a. om det är nödvändigt för att tillgodose behovet av det underlag som krävs för att den registrerades eller någon annans rättigheter eller skyldigheter i fråga om förmåner och ersättningar ska kunna bedömas eller fastställas, handlägga ärenden samt vidta kontrollåtgärder som syftar till att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar och bidragsbrott (114 kap. 8 § första stycket 1, 3 och 4 socialförsäkringsbalken). Den rättsliga grunden kommer således vara fastställd i nationell rätt på det sätt som krävs enligt artikel 6.3 i EU:s dataskyddsförordning.

Även domstolarnas behandling av personuppgifter kan ske med stöd av den rättsliga grunden att den utgör en del i att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i domstolarnas myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Av 6 § domstolsdatalagen framgår att personuppgifter får behandlas om det behövs för handläggning av mål och ärenden. Behandlingen kommer ske inom ramen för detta ändamål.

Även för domstolarnas behandling av personuppgifter är den rättsliga grunden utgör en del i att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i domstolarnas myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Av 6 § domstolsdatalagen framgår att personuppgifter får behandlas om det behövs för handläggning av mål och ärenden. Behandlingen kommer således att ske inom ramen för detta ändamål.

Den rättsliga grunden för Polismyndighetens behandling av personuppgifter med anledning av förslagen är främst artikel 6.1 e, dvs. att personuppgiftsbehandlingen att den utgör en del i att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövningen. Personuppgiftsbehand-

lingen kommer också ha stöd i artikel 6.1 c då behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse.

Den rättsliga grunden för den personuppgiftsbehandling som Polismyndigheten kommer att utföra med anledning av utredningens förslag kommer också att vara fastställd i nationell rätt och i enlighet med verksamhetslagstiftningen på området, dvs. genom den nya registerlag som föreslås i avsnitt 14.2. Kravet i artikel 6.3 på att den rättsliga grunden ska vara fastställd i enlighet med unionsrätten eller den nationella rätten är därmed uppfyllt.

Vid tillämpningen av brottsdatalagen gäller att personuppgiftsbehandlingen ska vara nödvändig för att den behöriga myndigheten ska kunna utföra sina uppgifter. På samma sätt som när EU:s dataskyddsförordning ska tillämpas på personuppgiftsbehandlingen menar regeringen att detta krav kommer att vara uppfyllt när det är brottsdatalagen som ska tillämpas. För brottsdatalagen gäller också att den uppgift som den behöriga myndigheten ska utföra ska ha stöd i unionsrätt eller nationell rätt. Det innebär att personuppgiftsbehandlingen alltid ska gå att härleda till den behöriga myndighetens uppgifter så som de kommer till uttryck i unionsrätten eller i nationell lagstiftning. Grunden för att behandla personuppgifter finns som regel i regleringen av den behöriga myndighetens uppgifter men kan också finnas i regler som primärt gäller för andra myndigheter (prop. 2017/18:232 s. 117 och 118). I förevarande fall kommer grunden för att behandla personuppgifter vara reglerad i den nationella rätten och kravet som gäller när brottsdatalagen ska tillämpas kommer således vara uppfyllt.

För hälso- och sjukvårdens utförande av läkarundersökningar och drogtester i enlighet med förslagen är den rättsliga grunden för personuppgiftsbehandlingen att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Uppgiften kommer vara fastställd i nationell rätt. Patientdatalagen gäller vid vårdgivares behandling av personuppgifter inom hälso- och sjukvården. Den lagen innehåller bestämmelser som kompletterar EU:s dataskyddsförordning. Såväl offentliga som enskilda vårdgivares personuppgiftsbehandling omfattas. Enligt 2 § patientdatalagen ska personuppgifter utformas och i övrigt behandlas så att patienters och övriga registrerades integritet respekteras. Enligt 4 § får personuppgifter behandlas inom hälso- och sjukvården om det behövs för bl.a. att fullgöra skyldigheten att föra patientjournal och upprätta annan dokumentation som behövs i och för vården av patienter samt att upprätta annan dokumentation som följer av lag, förordning eller annan författning.

När det gäller privata och ideella aktörers personuppgiftsbehandling, t.ex. idrottsföreningar och aktörer som anordnar praktik, så sker den behandlingen med stöd av andra rättsliga grunder, främst genom samtycke (artikel 6.1 a), avtal (artikel 6.1 b) eller en intresseavvägning (artikel 6.1 f).

Sammanfattningsvis gör regeringen bedömningen att det finns rättslig grund för den personuppgiftsbehandling som förslagen i lagrådsremissen ger upphov till samt att denna i förekommande fall är fastställd i nationell rätt bl.a. genom de föreslagna bestämmelserna. Detta gäller inte minst förslaget om en ny registerlag för Polismyndighetens personuppgiftsbehandling som lämnas i avsnitt 14.2. Därmed bedöms grunden vara

fastställd i nationell rätt på det sätt som krävs enligt artikel 6.3 i EU:s dataskyddsförordning, och även enligt brottsdatalagen. Sammantaget bedöms alltså att det finns stöd för den behandling av personuppgifter som förslagen i lagrådsremissen ger upphov till. Det gäller även behandlingen av känsliga personuppgifter och uppgifter om lagöverträdelser.

Samlad nödvändighets- och proportionalitetsanalys

Bestämmelser om skydd mot intrång i den personliga integriteten finns i bl.a. regeringsformen, EU:s dataskyddsförordning, den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU:s rättighetsstadga), OSL och i särskilda författningar som reglerar behandling av personuppgifter myndigheter.

Enligt 2 kap. 6 § andra stycket regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. I förarbetena till bestämmelsen uttalades att en rimlig utgångspunkt för bedömningen av behovet av ett utökat skydd för den personliga integriteten var den enskildes intresse av att skydda information om sina personliga förhållanden (prop. 2009/10:80 s. 175). Bestämmelsen är avsedd att omfatta endast vissa intrång i den personliga integriteten. Vid bedömningen av vilka åtgärder som ska betraktas som betydande intrång ska både uppgifternas karaktär och omfattning beaktas. Även åtgärdens ändamål och andra omständigheter kan ha betydelse (prop. 2009/10:80 s. 184 och 250). Bestämmelsen har bl.a. sin bakgrund i artikel 8 i Europakonventionen, enligt vilken var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Begränsningar i skyddet mot intrång i den personliga integriteten får endast göras genom lag och i den utsträckning som de är nödvändiga för att tillgodose vissa särskilt angivna ändamål (se artikel 8.2 i Europakonventionen och 2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen). Ett likartat skydd mot integritetsintrång följer av EU:s rättighetsstadga (se artiklarna 7, 8 och 52.1).

Flera viktiga intressen berörs av de förslag som lämnas i lagrådsremissen. Det handlar å ena sidan om barns och ungas behov av och rätt till att samhället tidigt vidtar åtgärder och sätter in insatser för att bryta en negativ utveckling och å andra sidan enskildas intresse av att inte utsättas för intrång i den personliga integriteten. Enligt regeringen måste det vid bedömningen av om förslagen är nödvändiga och proportionerliga beakta att dessa syftar till, direkt eller indirekt, att i större utsträckning än i dag kunna vidta förebyggande åtgärder för att på så sätt se till att barn och unga inte far illa. Detta är ett starkt vägande intresse för såväl enskilda barn och unga som samhället i stort.

För att socialtjänsten ska kunna utföra sin uppgift finns behov av att hantera enskildas personuppgifter. Förslagen innebär i stort inte att socialtjänsten kommer att behandla några andra personuppgifter än vad som redan sker i dag. Det integritetsintrång som en personuppgiftsbehandling kommer att medföra i samband med socialnämndens handläggning av ärenden bedöms vara motiverad utifrån det skydd, hjälp och

stöd som den föreslagna lagstiftningen kommer att innebära för barn, unga samt vårdnadshavare.

Inom ramen för proportionalitetsbedömningen vill regeringen också nämna bestämmelsen i 14 kap. 7 § SoL som anger att handlingar inom socialtjänsten som rör enskildas personliga förhållanden ska förvaras så att obehöriga inte får tillgång till dem, vilket utgör en skyddsåtgärd vid behandling av känsliga personuppgifter. Den personuppgiftsansvarige ska även se till att åtkomst till uppgifterna dokumenteras och kan kontrollera samt göra systematiska och återkommande kontroller av om någon obehörigen kommer åt uppgifterna (10 § SoLPuL). Som regeringen konstaterat ovan finns det sekretessbestämmelser i 26 kap. OSL och bestämmelser om tystnadsplikt i 17 kap. SoL. Sammantaget bedöms att den personuppgiftsbehandling som socialnämnden och därmed socialtjänsten kommer att göra med anledning av förslagen utgör ett proportionerligt intrång i enskildas personliga integritet.

När det gäller Försäkringskassans personuppgiftsbehandling bör särskilt lyftas att syftet med behandlingen är att myndigheten ska kunna avgöra om en person har rätt till tillfällig föräldrapenning. Det handlar om att myndigheten ska handlägga ärenden om en förmån till personer som gör anspråk på denna, dvs. det är frivilligt för den enskilde att ansöka om förmånen. Att besluta om och betala ut tillfällig föräldrapenning är ett ansvar som Försäkringskassan redan har, vilket innebär att myndigheten i och med förslaget inte kommer få behandla uppgifter för andra syften än i dag. Mot denna bakgrund är integritetsriskerna som uppstår med anledning av den personuppgiftsbehandling som förslaget medför begränsade. Det bedöms inte finns någon annan mindre ingripande metod för myndigheten att handlägga ärendena. Uppgifterna kommer att behandlas inom en myndighet som redan hanterar personuppgifter av aktuellt slag och som har ett uppbyggt system för sådan behandling. Uppgifterna kommer också omfattas av sekretesskydd hos Försäkringskassan enligt 28 kap. 1 § OSL. Den personuppgiftsbehandling som det kommer att bli fråga om hos Försäkringskassan bedöms således vara nödvändig och proportionerlig.

Polismyndighetens personuppgiftsbehandling med anledning av dels förslaget om att på begäran av en socialnämnd ska lämna hjälp för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person när ett särskilt villkor om att uppehålla sig på viss plats inte efterlevts, dels förslaget om att en polisman tillfälligt få omhänderta ett barn eller en ung person med villkor som påträffas (se avsnitt 9.3) bedöms integritetskänslig. Syftet med dessa förslag är emellertid att barnet eller den unge ska kunna återföras till den plats där denne ska uppehålla sig. För att på ett effektivt sätt kunna utföra sina uppgifter enligt de föreslagna bestämmelserna behöver Polismyndigheten således behandla personuppgifterna. Enligt regeringen bedöms det inte finnas någon mindre ingripande metod för att Polismyndigheten ska kunna bistå socialnämnden med denna hjälp på ett effektivt sätt, utan att riskera att barnet eller den unge inte går att återföra till hemmet. Det kan dessutom konstateras att Polismyndigheten inte kommer att behandla några känsliga uppgifter med anledning av dessa förslag. Genom den nya registerlagen om polisens behandling av personuppgifter enligt den nya lagen om insatser, som föreslås i avsnitt 14.2, kommer det intrång i den personliga integriteten som Polismyndighetens personuppgiftsbehandling utgör också att begränsas. Det föreslås t.ex. i registerlagen att Polismyn-

digheten endast ska få behandla ett fåtal uppgifter om de enskilda personer som berörs. Inte heller kommer myndigheten att behandla några känsliga personuppgifter i den mening som avses i EU:s dataskyddsförordning respektive brottsdatalagen. Det föreslås också andra begränsningar i personuppgiftsbehandlingen, t.ex. ändramålsbegränsning och gallringsbestämmelser. Sammantaget bedöms den personuppgiftsbehandling som Polismyndigheten kommer att utföra med anledning av förslagen som både ett nödvändigt och proportionerligt intrång i den enskildes personliga integritet.

Hälso- och sjukvårdens personuppgiftsbehandling med anledning av förslagen om läkarundersökning och drogtester innebär som framgår ovan att känsliga personuppgifter rörande barnets eller den unges hälsa kommer att behandlas. Regeringen bedömer att det är nödvändigt för vårdgivare att kunna behandla personuppgifterna för att bistå socialnämnden med underlag inför beslut enligt den nya lagen. Det bedöms inte finnas någon mindre ingripande metod för detta. Som konstateras ovan finns det för personuppgiftsbehandlingen kompletterande bestämmelser i patientdatalagen. Dessutom finns sekretessbestämmelser i t.ex. 25 kap. OSL och bestämmelser om tystnadsplikt i bl.a. 6 kap. patientsäkerhetslagen.

Inte heller de allmänna förvaltningsdomstolarnas hantering av personuppgifter kommer att innebära behandling av andra personuppgifter än de som redan behandlas i dag. Den personuppgiftsbehandling som kommer att ske hos domstolarna bedöms inte innebära några specifika integritetsrisker för den enskilde utöver den integritetsrisk som det i sig innebär att fler aktörer får del av uppgifterna. Personuppgiftsbehandlingen bedöms vara nödvändig och proportionerlig för att överklaganden ska kunna hanteras på ett rättssäkert sätt.

Sammantaget anser regeringen att förslagen i denna lagrådsremiss svarar mot ett särskilt starkt samhälleligt intresse och behov av att tillvarata barns och ungas bästa genom stöd och hjälp, samt genom att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Personuppgiftsbehandlingen bedöms nödvändig för att förslagen ska kunna förverkligas och stödet och hjälpen ska komma till stånd. Regeringen bedömer att de inskränkningar av skyddet mot intrång i den personliga integriteten som förslagen innebär står i rimlig proportion till de allmänna intressen som de är avsedda att tillgodose.

Insatser enligt den nya lagen om insatser kan vara långtgående och innebära en omfattande behandling av enskildas personuppgifter. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan en utredning som leder fram till en insats innehålla ingående beskrivningar av enskildas personliga förhållanden. Det är delvis fråga om känsliga personuppgifter och behandlingen kan ske utan den enskildes samtycke. Regeringen bedömer att förslagen kan innebära ett sådant betydande intrång i den personliga integriteten som avses i 2 kap. 6 § andra stycket regeringsformen. Inskränkningarna är dock nödvändiga för att förslagen, som ytterst syftar till att barn och unga ska få den hjälp de behöver, ska kunna genomföras. Som utvecklats i avsnitt 21 är det fråga om rättighetsinskränkningar som är proportionerliga och även i övrigt förenliga med 2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen.

23 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag

De nya lagarna och lagändringarna ska träda i kraft den 2 januari 2027.

Äldre bestämmelser i socialförsäkringsbalken ska fortfarande gälla för tillfällig föräldrapenning som avser tid före ikraftträdandet.

Regeringens bedömning

Några ytterligare övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning

Förslagen och bedömningen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens förslag och bedömning. I promemorian föreslås ett ikraftträdande den 1 mars 2026. I promemorian föreslås även att 32 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken i den äldre lydelsen ska fortsätta att gälla för brott som har begåtts före ikraftträdandet.

Remissinstanserna

Ett fåtal remissinstanser yttrar sig över förslagen. *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) ifrågasätter om det är lämpligt att, parallellt med omställningen till den nya socialtjänstlagen, införa en helt ny lagstiftning samt en reviderad reglering om tvångsvård av barn och unga. *Göteborgs kommun* anser att den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas bör tidsbegränsas till fem år.

Försäkringskassan bedömer att myndigheten behöver minst sex månader från tiden för beslut till ikraftträdande för att utveckla bl.a. it-system, handläggningsrutiner och blanketter till följd av de föreslagna ändringarna i socialförsäkringsbalken.

När det gäller övergångsbestämmelserna i brottsbalken instämmer *Ystads tingsrätt* i promemorians förslag att de nu aktuella bestämmelserna ska gälla i sin äldre lydelse för brott begångna före ikraftträdandet. Tingsrätten framhåller dock att för det fall en tilltalad begår ett brott före den nya lagens ikraftträdande utan att socialnämnden fattar beslut om förebyggande insatser utan samtycke enligt 22 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga före den tidpunkten, begränsas tingsrättens möjlighet att döma till ungdomsvård. Enligt tingsrätten kan rätten i ett sådant fall inte döma till ungdomsvård vare sig med stöd av den nya föreslagna lagen eller med stöd av bestämmelsen i den nämnda paragrafen. Under en övergångsperiod bedömer tingsrätten därmed att möjligheten att döma till ungdomsvård kommer att minska i stället för att öka.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Ikraftträdande

Enligt regeringen är det angeläget att den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här benämnd den nya lagen om insatser, träder i kraft så snart som möjligt. De befogenheter som medges socialnämnden enligt den nya lagen kan få stor betydelse för nämndens möjligheter att ingripa i ett tidigt skede för att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Samtidigt är det viktigt att den nya lagen och de regleringar som följer med den inte införs innan nödvändigt förberedelsearbete har kunnat genomföras. Ett större omställningsarbete kommer att behöva göras inom kommunerna. Socialstyrelsen kommer att behöva tid för att ta fram stöd för tillämpningen av den nya lagen och för att informera om lagändringarna. Försäkringskassan kommer att behöva tid för att förbereda sin verksamhet för att handlägga ansökningar om tillfällig föräldrapenning enligt de nya ersättningsgrunderna. Polismyndigheten kommer också att behöva tid för att förbereda och utveckla sin verksamhet med anledning av det nationella register som myndigheten föreslås få föra över beslut om särskilda villkor om att uppehålla sig i bostaden som riktar sig till barn och unga som meddelats av en socialnämnd.

Mot denna bakgrund behöver det finnas viss tidsrymd mellan det att lagförslagen beslutas till dess att bestämmelserna träder i kraft. Tidpunkten för ikraftträdandet behöver också förhålla sig till ikraftträdandet av lagförslagen i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga. Regeringen bedömer att lagförslagen i den nu aktuella lagrådsremissen bör träda i kraft den 2 januari 2027.

Övergångsbestämmelser för ändringarna i socialförsäkringsbalken

Den föreslagna regleringen om tillfällig föräldrapenning omfattar bl.a. en förälders deltagande i vissa insatser med stöd av socialtjänstlagen (2025:400). Till skillnad från insatser med stöd av den nya lagen om insatser, så kan sådana insatser ha skett redan före den 2 januari 2027. För att den föreslagna regleringen om tillfällig föräldrapenning ska tillämpas enhetligt anser regeringen dock att de nya ersättningsgrunderna ska kunna aktualiseras utifrån samma tidsmässiga förutsättningar. I enlighet med förslaget i promemorian bör därför äldre bestämmelser i socialförsäkringsbalken gälla i fråga om tillfällig föräldrapenning som avser tid före ikraftträdandet. Det innebär att de nya bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning tillämpas för deltagande i en insats efter den 1 januari 2027, även om insatsen har beslutats dessförinnan. Deltagande i sådana insatser som en socialnämnd har beslutat och som en vårdnadshavare har deltagit i före den 2 januari 2027 ger således ingen rätt till tillfällig föräldrapenning.

Inga övergångsbestämmelser för ändringarna i brottsbalken

I avsnitt 15 föreslås, i enlighet med förslaget i promemorian, att den särskilda ungdomspåföljden ungdomsvård ska utvidgas på så sätt att den ska kunna innehålla insatser och särskilda villkor enligt bestämmelserna i den nya lagen om insatser. I promemorian konstateras att reaktionen på

brottet som regel kommer att bli strängare om bestämmelserna i den föreslagna lagen tillämpas i stället för nu gällande 22 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Det föreslås därför i promemorian en övergångsbestämmelse om att äldre lydelser av de berörda paragraferna i brottsbalken ska gälla för brott som har begåtts före ikraftträdandet.

Regeringen, som i och för sig anser att insatserna i den nya lagen kan komma att bli mer ingripande än enligt 22 § LVU, anser dock till skillnad mot såväl promemorian som *Ystads tingsrätt* att det inte behövs några övergångsbestämmelser i brottsbalken. Av 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen och 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken (promulgationslagen) följer bl.a. att straffbestämmelser inte får ges retroaktiv verkan till den tilltalades nackdel. En bestämmelse med samma innebörd finns i artikel 7 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Regleringen innebär att nya bestämmelser, om de leder till mer ingripande resultat för den enskilde, inte ska tillämpas på gärningar som har begåtts innan de nya reglerna har trätt i kraft. Det får alltså inte dömas ut en strängare påföljd än vad som var möjligt vid tidpunkten för gärningen.

De lagändringar som föreslås, dels i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga om att 22 § LVU ska upphöra att gälla, dels i denna lagrådsremiss om att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska utvidgas är av sådan karaktär att den regleringen behöver beaktas. Regeringens förslag om en utvidgning av tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård innebär därmed att domstolen, i situationer där det är aktuellt att döma ut en påföljd för brott som har begåtts före ikraftträdandet men som lagförs efter den tidpunkten, behöver ta ställning till om en tillämpning av den föreslagna lagstiftningen leder till en lindrigare påföljd än enligt den nu gällande regleringen eller inte. Att på ett mer uttömmande sätt ge anvisningar om hur domstolarna ska bedöma en given situation låter sig inte göras. Vad som anses vara en lindrigare påföljd får således avgöras efter en bedömning i det enskilda fallet.

Ystads tingsrätt påpekar även att de i promemorian föreslagna övergångsbestämmelserna leder till att möjligheten att döma till ungdomsvård under en övergångsperiod kommer att minska i stället för att öka eftersom en tilltalad, som har begått brott innan den nya lagen om insatser träder i kraft men där socialnämnden inte har fattat beslut enligt 22 § LVU före den tidpunkten, inte kommer kunna ådömas en ungdomsvård som innehåller insatser enligt den föreslagna lagen och inte heller enligt 22 § LVU. Som framgår nedan föreslås i lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga att 22 § LVU ska upphävas den 1 januari 2027 men att äldre bestämmelser ska fortsätta att gälla i ärenden och mål om förebyggande insatser enligt LVU som har beslutats före det datumet. Den problematik som Ystads tingsrätt pekar på bör enligt regeringens mening inte uppstå eftersom socialnämnden kan besluta om insatser enligt den nya lagen om insatser efter ikraftträdandet även om det rör brottslighet som har begåtts före ikraftträdandet. Den omständigheten att det till följd av förslagen om ikraftträdande av den föreslagna lagen om omhändertagande och den nya

lagen om insatser inte kommer att finnas möjlighet att besluta om förebyggande insatser med stöd av vare sig 22 § LVU eller den nya lagen om insatser den 1 januari 2027, dvs. under en dag, leder inte till någon annan bedömning. Av promemorian framgår dessutom att socialnämnderna sällan beslutar om insatser med stöd av 22 § LVU (se avsnitt 4 och 5). I de fåtal fall det kommer uppstå en sådan situation som Ystads tingsrätt pekar på bör domstolen dock, genom en tillämpning av promulgationslagen, ta ställning till om den pågående eller planerade ungdomsvården innehåller mer ingripande insatser än vad som hade varit fallet om 22 § LVU hade tillämpats. Om en tillämpning av den nya lagen leder till ett mer ingripande resultat får domstolen således avgöra i varje enskilt fall.

Inga övergångsbestämmelser i övrigt

När den nya lagen om insatser träder i kraft kan det finnas pågående beslut om förebyggande insatser för barn och unga enligt 22 § LVU. I promemorian föreslås att 22 § LVU ska upphävas och i anslutning till det föreslås en övergångsbestämmelse som innebär att den upphävda paragrafen ska fortsätta att gälla för beslut som har fattats före ikraftträdandet.

Regeringen beslutade den 19 mars 2026 lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga. Där föreslås att LVU ska upphävas och ersättas med en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga, här benämnd den föreslagna lagen om omhändertagande, med ikraftträdande den 1 januari 2027. I den lagrådsremissen görs bedömningen att bestämmelserna om förebyggande insatser i 22 och 23 §§ LVU inte bör föras in i den föreslagna lagen om omhändertagande, vilket innebär att det inte föreslås någon reglering om förebyggande insatser i den lagen. Skälet till detta är den nya lagen om insatser som föreslås inom ramen för det nu aktuella lagstiftningsärendet, som träder i kraft dagen efter den föreslagna lagen om omhändertagande. I den ovan nämnda lagrådsremissen föreslås att den upphäva LVU fortfarande ska gälla för förebyggande insatser som har beslutats före den 1 januari 2027 (fjärde punkten i ikraft- och övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagen om omhändertagande).

Av ovan följer att beslut om förebyggande insatser som har fattats före den 1 januari 2027 med stöd av 22 § LVU kommer att gälla även efter att den nya lagen om insatser har trätt i kraft och att de upphävda bestämmelserna i LVU ska tillämpas för de besluten. Den nya lagen om insatser kommer att tillämpas för beslut om förebyggande insatser som fattas efter att den lagen har trätt i kraft. Det saknas enligt regeringen behov av att reglera detta på ett annat sätt. Några särskilda övergångsbestämmelser för den nya lagen om insatser behövs således inte. Den omständigheten att det inte kommer finnas möjlighet att besluta om förebyggande insatser med stöd av vare sig 22 § LVU eller den nya lagen om insatser den 1 januari 2027, dvs. under en dag, leder inte till någon annan bedömning. Eftersom 22 § LVU sällan tillämpas bedöms det sakna praktisk betydelse att den nya lagen om insatser träder i kraft den 2 januari 2027.

Inte heller i övrigt bedöms det finnas behov av ytterligare övergångsbestämmelser med anledning av lagförslagen.

24 Konsekvenser av förslagen

24.1 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning

Förslagen bedöms leda till kostnadsökningar för föräldraförsäkringen, Försäkringskassan, de allmänna förvaltningsdomstolarna och kommunerna.

Några förslag bedöms medföra eventuella kostnadsökningar för Polismyndigheten, dock inte med ett större belopp än att det ryms inom befintliga ekonomiska ramar.

Några förslag bedöms medföra endast marginella kostnadsökningar för regionerna och arbetsgivare.

Förslagen bedöms inte medföra ökade kostnader för Inspektionen för vård och omsorg, Åklagarmyndigheten eller de allmänna domstolarna.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer delvis överens med regeringens bedömning. I promemorian behandlas inte frågan om kostnader för Inspektionen för vård och omsorg, regionerna och arbetsgivare.

Remissinstanserna

Försäkringskassan bedömer att de nya regler som föreslås innebär högre handläggningskostnader för myndigheten än vad promemorian har beräknat.

Polismyndigheten anser att det i promemorian saknas kostnadsberäkningar för förslaget om att myndigheten ska föra ett register över uppgifter som rör barn och unga som har meddelats ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad (se avsnitt 14.2.1).

Åklagarmyndigheten invänder inte mot bedömningen i promemorian att kostnaderna för att anpassa myndighetens verksamhet till förslaget i avsnitt 15.1 om att ett tillämpningsområde för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen förväntas bli begränsade.

Enligt *Förvaltningsrätten i Malmö* innebär den föreslagna lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas en betydande utvidgning av de allmänna förvaltningsdomstolarnas verksamhetsområde. *Domstolsverket* bedömer, till skillnad från promemorian, att det tillkommer kostnader för kammarrätterna på grund av förslaget i avsnitt 13.12.1 om att det krävs prövningstillstånd vid överklagande av socialnämndens beslut till kammarrätt. *Förvaltningsrätterna i Falun* och *Jönköping* anser att uppskattningen i promemorian av handläggningen av ett överklagat beslut, liksom antalet beslut som kommer att överklagas, ligger i underkant. Därtill anser *förvaltningsrätterna i* Falun, Malmö och *Umeå* att antalet yrkanden om muntlig förhandling kan förväntas öka till följd av förslagen. Förvaltningsrätterna i Falun, Malmö och Umeå bedömer således att målen enligt de föreslagna nya bestämmelserna kan komma att bli betydligt mer

resurskrävande och kostsamma för de allmänna förvaltningsdomstolarna än vad promemorian har beräknat.

Riksdagens ombudsmän (*JO*) framhåller att förslagen kommer att innebära ytterligare arbete för tillsynsmyndigheten Inspektionen för vård och omsorg (IVO) men att promemorian inte belyser konsekvenserna för den ordinära tillsyn som IVO ansvarar för.

Föreningen Sveriges socialchefer anser att de ekonomiska konsekvenserna för kommunerna för av införandet av den föreslagna lagen inte är tillräckligt utredda. *Nordmalings kommun* anser att promemorian inte beaktar kommunernas varierade förutsättningar, vilket kan påverka både tillämpningen och kvaliteten över landet. *Bollnäs*, *Eskilstuna*, *Göteborgs*, *Kristianstads*, *Malmö* och *Sundsvalls kommuner* och Föreningen Sveriges socialchefer bedömer att förslagen ökar socialtjänstens administration och handläggning och innebär merarbete för kommunernas socialtjänster. *Finspångs kommun* och *Sveriges Kommuner och Regioner* (*SKR*) bedömer att förslagen syftar till en ambitionshöjning inom kommunernas sociala barn- och ungdomsvård, för vilken den kommunala finansieringsprincipen ska tillämpas. *Gotlands,* Göteborgs och *Helsingborgs kommuner* och *Maskrosbarn* understryker att socialtjänsten i dag har en ansträngd situation med begränsade resurser. Helsingborgs kommun och Maskrosbarn anser att det är av vikt att socialtjänsten tilldelas tillräckliga resurser för att ha möjlighet att hantera de nya arbetsuppgifter som förslagen innebär.

Region Blekinge, SKR och *Västra Götalandsregionen* anser att det i promemorian saknas beräkningar om de ekonomiska konsekvenserna för regionerna. Enligt Region Blekinge och SKR medför förslagen i promemorian ökade kostnader för fler läkarundersökningar, provtagningar och drogtester.

Skälen för regeringens bedömning

Konsekvenser för föräldraförsäkringen

Regeringens förslag i avsnitt 16.1 om att tillfällig föräldrapenning ska kunna lämnas för föräldrars deltagande i insatser som sker med stöd av socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, såväl som för deltagande i insatser som beslutas med stöd av den föreslagna lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, här även benämnd den nya eller föreslagna lagen, innebär att föräldrar kan få rätt till tillfällig föräldrapenning i fler situationer än nuvarande regelverk medger. Förslaget kan enligt regeringen förväntas öka antalet ersättningsdagar som betalas ut årligen. Det leder till ekonomiska konsekvenser för statens budget inom utgiftsområde 12, som avser anslaget för föräldraförsäkring.

I promemorian anges att 33 000 barn och unga fick en öppenvårdsinsats under 2022 med stöd av socialtjänstlagen. I promemorian uppskattas det att mellan 34 400 till 44 600 fler barn och unga kan antas bli föremål för insatser antingen med stöd av socialtjänstlagen eller inom ramen för den nya lagen. I promemorian beskrivs att ökningen omfattar barn och unga vars behov av stöd och hjälp har utretts men som inte tillgodoses eftersom samtycke till erbjudet stöd saknas, det ökade antalet utredningar om barns och ungas behov som kan antas komma till stånd samt antalet ärenden i vilka vårdnadshavare kan komma att delta i insatser enligt den nya lagen när barnet är föremål för vård. Sammanlagt beräknas därmed ca 67 400

till 77 600 barn och unga årligen bli föremål för insatser. I promemorian uppskattas att tillfällig föräldrapenning kommer att vara aktuellt för ca 15 procent av dessa barn. I vissa fall kommer det endast att vara aktuellt för en förälder till barnet att delta, medan flera föräldrar kommer att delta i andra fall. I promemorian uppskattas det att det kommer att röra sig om 1,5 förälder per barn som kommer att vara berättigad till tillfällig föräldrapenning, vilket innebär att ca 15 200 föräldrar, beräknat utifrån 67 400 barn och unga, årligen kommer att beröras av förslaget. Inom ramen för de beräkningar som har gjorts i promemorian av hur många föräldrar som kommer att utnyttja tillfällig föräldrapenning i de föreslagna situationerna, har flera omständigheter vägts in och beaktats. En sådan omständighet är att förslaget innebär att tillfällig föräldrapenning bara ska få lämnas till föräldrar vars barn inte har fyllt 18 år. En annan omständighet är att föräldrars medverkan i en beslutad insats som riktar sig enbart till barnet inte kommer att krävas i samtliga fall. Ytterligare en omständighet är att samtliga föräldrar som berörs inte förvärvsarbetar eller av andra skäl saknar rätt till tillfällig föräldrapenning. Dessutom bedöms i promemorian att en insats enligt den föreslagna lagen kommer att pågå i genomsnitt i cirka sex månader. Av den anledningen utgår promemorian i detta avseende från ett genomsnitt om tre månader eftersom vissa föräldrar kommer att avstå från deltagande – i några fall kommer insatserna inte att pågå så länge som sex månader och i andra fall kommer förälderns medverkan inte att krävas vid varje enskilt tillfälle. Vid en uppskattning om deltagande med en timme per vecka eller två timmar varannan vecka blir tidsåtgången enligt promemorian cirka en halv dag per månad eller 1,5 ersättningsdag per förälder och år.

Regeringen instämmer i de uppskattningar och kostnadsberäkningar som görs i promemorian beträffande förslaget om att en förälder ska ha rätt till tillfällig föräldrapenning om föräldern behöver avstå från arbete i samband med en insats som syftar till att stödja barnet. Förslaget bedöms innebära ökade årliga kostnader för tillfällig föräldrapenning uppgående till 31,9 miljoner kronor från och med 2027. Förändringar i utgifter för tillfällig föräldrapenning medför även påverkan på statlig ålderspensionsavgift för tillfällig föräldrapenning. Utgiftsökningen för den statliga ålderspensionsavgiften för tillfällig föräldrapenning beräknas till 3,2 miljoner kronor från och med 2027. Den totala ökade årliga kostnaden till följd av förslaget uppgår därmed till 35,1 miljoner kronor. I budgetpropositionen för 2026 föreslog regeringen att medel tillförs anslaget för föräldraförsäkring med 35,1 miljoner kronor för 2027 och framåt (prop. 2025/26:1 utg.omr. 9 avsnitt 6.5 samt utg.omr. 12 avsnitt 3.8 och 3.12.2).

Konsekvenser för Försäkringskassan

Som framgår ovan föreslår regeringen i avsnitt 16.1 att tillfällig föräldrapenning ska kunna lämnas för föräldrars deltagande i insatser som beslutats av socialnämnden. Förslaget medför kostnadsökningar för Försäkringskassan som innebär såväl årliga handläggningskostnader som en engångskostnad för bl.a. implementering av nya system och uppdatering av rättsliga dokument.

I promemorian görs bedömningen att förslaget kan komma att medföra att rätt till tillfällig föräldrapenning aktualiseras för ca 15 200 föräldrar

årligen. Vissa föräldrar kommer att ansöka om tillfällig föräldrapenning vid varje enskilt tillfälle som de deltar i en insats. Det kan därför bli flera ärenden per förälder och insats. Därutöver uppskattas det i promemorian att en förälder skulle kunna behöva delta i insatser varannan vecka i tre månader. Det innebär att det skulle kunna bli fråga om sex ärenden om tillfällig föräldrapenning per förälder och insats. Vissa föräldrar kommer att lämna in en ansökan om tillfällig föräldrapenning efter varje tillfälle som de behövt avstå från förvärvsarbete för att delta i en insats, men föräldrar kan även välja att ansöka för flera tillfällen. Från den 1 april 2026 kan tillfällig föräldrapenning inte lämnas för längre tid tillbaka än 30 dagar före den dag som ansökan kom in till Försäkringskassan. I promemorian uppskattas att det skulle kunna bli fråga om tre ärenden per förälder och insats. Mot denna bakgrund uppskattas det i promemorian att Försäkringskassan kan förväntas få årliga handläggningskostnader uppgående till omkring 5,7 miljoner kronor.

Liksom *Försäkringskassan*, bedömer regeringen dock att det i promemorian inte har tagits höjd för eventuella tillkommande kostnader för ärenden om sjukpenninggrundande inkomst som kan komma att genereras som en följd av förslaget. Försäkringskassan uppskattar att de årliga handläggningskostnaderna i stället kommer att uppgå till åtta miljoner kronor. Regeringen bedömer att de årliga kostnaderna för den handläggning som förslaget ger upphov till snarare kan förväntas uppgå till sju miljoner kronor. Därtill bedömer regeringen att förslaget innebär att Försäkringskassan kommer att behöva genomföra en mindre utveckling av befintliga it-system för att möjliggöra för föräldrar att ansöka om ersättning enligt de nya grunderna som föreslås. Försäkringskassan kommer också att behöva uppdatera sina rättsliga dokument samt genomföra vissa utbildningsinsatser. Det innebär enligt regeringens bedömning en engångskostnad för myndigheten. Regeringen uppskattar att dessa engångskostnader kommer att uppgå till 500 000 kronor under 2027, då förslaget föreslås träda i kraft. I budgetpropositionen för 2026 föreslog regeringen att medel tillförs Försäkringskassan med dels 500 000 kronor för 2027, dels sju miljoner kronor för 2027 och framåt, för de kostnader som förslaget ger upphov till (prop. 2025/26:1 utg.omr. 9 avsnitt 6.5 och 6.6.7 samt utg.omr. 10 avsnitt 3.11.7).

Konsekvenser för Polismyndigheten

I avsnitt 9.3 föreslår regeringen att Polismyndigheten, på begäran av socialnämnden, genom s.k. handräckning ska lämna hjälp för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. En polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska även få omhänderta barnet eller den unge tillfälligt. Dessutom föreslås det att Polismyndigheten genast ska underrätta nämnden när ett tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person som har påträffats har skett (avsnitt 9.5). Om Polismyndigheten tillfälligt omhändertar ett barn ska myndigheten skyndsamt lämna barnet på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det

särskilda villkoret, och om inte det är möjligt, till socialnämnden. Avser omhändertagandet däremot en person över 18 år ska han eller hon skyndsamt lämnas antingen på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret, eller på en annan lämplig plats som möjliggör att den unge kan ta sig till den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret (avsnitt 9.4). Som redogörs för i avsnitt 9.3, kommer den föreslagna handräckningen att användas med försiktighet av socialnämnden. Till exempel ska Polismyndigheten, innan ett barn eller en ung person omhändertas, utesluta andra möjliga mindre ingripande åtgärder, såsom möjligheten att kontakta barnets vårdnadshavare alternativt att förmå barnet eller den unge att självmant lämna platsen och återvända hem. Av denna anledning bör förslaget inte medföra någon större belastning för Polismyndigheten. På samma sätt bedömer regeringen att förslagen i avsnitten 9.4 och 9.5 inte kommer att ge upphov till några väsentliga kostnader för myndigheten.

I avsnitt 14.2.1 föreslår regeringen att det ska införas en ny lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt den nya lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Enligt den föreslagna lagen om Polismyndighetens personuppgiftsbehandling ska myndigheten föra register över uppgifter som rör barn och unga som har meddelats ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. *Polismyndigheten* anser att det i promemorian saknas kostnadsberäkningar för förslaget. I promemorian uppskattas att omkring 350–460 barn och unga årligen kan antas bli föremål för ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Enligt regeringens bedömning kan det tänkas att det kan röra sig om även ett lägre antal barn och unga än vad promemorian har uppskattat. Mot bakgrund av det begränsade antalet barn och unga som kan tänkas beröras av förslaget gör regeringen bedömningen att de kostnader som följer av förslaget ryms inom Polismyndighetens befintliga ekonomiska ramar.

Enligt regeringen behöver nya vägar prövas för att motverka att barn och unga hamnar i kriminalitet. När ett barn eller en ung person misstänks för ett brott för första gången är det viktigt med en snabb reaktion från samhällets sida. Barnets vårdnadshavare måste också engageras i ett tidigt skede och få en aktiv roll i att hindra den normbrytande utvecklingen. I avsnitt 18.1 föreslår därför regeringen, i likhet med promemorian, att socialnämnden i vissa fall ska ha en skyldighet att kalla vårdnadshavare och barn samt unga till ett samtal när ett barn eller en ung person för första gången misstänks för brott på vilket fängelse kan följa. Till skillnad från promemorian föreslår regeringen att Polismyndigheten ska medverka vid det s.k. brottssamtalet, såvida det inte är uppenbart obehövligt eller det finns särskilda skäl mot det.

Regeringen konstaterar att Polismyndigheten redan i dag i stor utsträckning samtalar eller medverkar i tidiga samtal mellan socialtjänsten och vårdnadshavare och deras barn. Inte minst sker det exempelvis inom ramen för s.k. anmälningsmöten efter att Polismyndigheten har lämnat in en anmälan om oro för ett barn till socialnämnden (jfr 19 kap. 5 § SoL). Syftet med mötet är att ta tillvara anmälarens engagemang och kompetens och att uppmärksamma barnets situation (prop. 2012/13:10 s. 51 och 136). Förslaget i avsnitt 18.1 innebär därför inte någon ny arbetsuppgift för

Polismyndigheten utan innebär snarare ett något ökat deltagande i samtal med enskilda jämfört med i dag. Det främsta syftet med det föreslagna brottssamtalet är att motverka framtida brottslighet hos barnet eller den unge. Regeringen anser att det är viktigt att samhällets aktörer tar ett gemensamt ansvar för att förebygga brott. Polismyndighetens medverkan vid brottssamtalet fyller därmed enligt regeringen en viktig funktion i att understryka allvaret i barnets eller den unges misstänkta brottslighet. Dessutom sänder Polismyndighetens medverkan vid ett sådant samtal en viktig signal till vårdnadshavarna och betonar både allvaret i situationen och föräldraansvaret.

Polismyndighetens roll i det föreslagna brottssamtalet är att lämna information om de konsekvenser ett brott medför och konsekvenserna om barnet eller den unge skulle begå brott i framtiden. Förutom deltagande vid själva samtalet, kan förslaget också innebära visst, om än begränsat, förberedelsearbete för myndigheten. Som framgår i avsnitt 18.1 kommer det föreslagna brottssamtalet endast att aktualiseras för barn och unga som för första gången blir misstänkta för ett brott samt för sådana brott där fängelse finns i straffskalan. När det gäller unga kan det antas att det kommer att vara förhållandevis få som kommer att träffas av den föreslagna ordningen eftersom barn och unga vanligtvis debuterar i brottslighet före 15 års ålder. I promemorian uppskattas det att omkring 3 500 barn och unga kommer att kallas till sådana samtal årligen. Samtidigt kan regeringen konstatera att utformningen av förslaget beaktar att det kan uppstå situationer då Polismyndighetens medverkan vid ett samtal kan vara uppenbart obehövlig eller att det kan finnas särskilda skäl mot att myndigheten medverkar vid ett samtal. Polismyndighetens medverkan vid ett samtal kan exempelvis bedömas som uppenbart obehövligt utifrån brottets karaktär eller barnets eller den unges situation i övrigt. Så kan t.ex. vara fallet om den misstänkta brottsligheten är av sådan karaktär att den inte framstår som ett tecken på att barnet eller den unge är på väg att utveckla ett normbrytande beteende. Det kan t.ex. också uppkomma situationer som inte har kunnat förutses eller undvikas då myndigheten, trots underrättelse i tid och egna ansträngningar, inte har möjlighet att medverka vid brottssamtalet (se närmare i avsnitt 18.1). Regeringen kan också konstatera att det kommer att finnas situationer där det av olika anledningar inte heller är lämpligt att ett brottssamtal hålls. Regeringen föreslår därför att socialnämnden inte ska kalla till eller hålla ett sådant samtal om nämnden får uppgifter från förundersökningsledaren eller undersökningsledaren om att förundersökningen eller brottsutredningen riskerar att påverkas negativt av ett samtal (se avsnitt 18.6). Mot ovan bakgrund gör regeringen bedömningen att förslaget inte kommer att ha en allt för stor påverkan på Polismyndighetens arbetsbörda. I detta sammanhang bedömer regeringen därutöver att förslaget kommer att ha positiva effekter för såväl samhällsnyttan som för Polismyndigheten på sikt. Som regeringen redogör för i avsnitt 18.1 bör brottssamtalet också användas för att fånga upp barnets, den unges samt vårdnadshavarnas eventuella stödbehov. Genom att betona allvaret i barnets eller den unges misstänkta brottslighet, kan en potentiellt negativ utveckling hos barnet eller den unge stävjas samt eventuell ytterligare brottslighet förebyggas i ett tidigt skede. Till exempel kan brottssamtalet resultera i att vårdnadshavarna, barnet eller den unge ges tidiga brotts- eller återfallsförebyggande insatser. Det kan därför tänkas att förslaget på sikt

kommer att leda till kostnadsbesparingar för både Polismyndigheten och samhället i stort.

Regeringen bedömer att förslagen i lagrådsremissen kommer att medföra vissa kostnadsökningar och kostnadsminskningar för Polismyndigheten. Sammantaget bedöms eventuella kostnadsökningar dock inte avse ett större belopp än att det ryms inom myndighetens befintliga ekonomiska ramar.

Konsekvenser för de allmänna domstolarna och Åklagarmyndigheten

I avsnitt 15.1 föreslår regeringen att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen. Förslaget innebär inte att en ny påföljd införs utan att fler åtgärder än vad som i dag är möjligt att besluta om inom ramen för ungdomsvården görs tillgängliga. Det utvidgade tillämpningsområdet kan däremot innebära en möjlighet att välja påföljden ungdomsvård i fler situationer än i dag. Regeringen konstaterar därutöver att förslaget inte heller innebär några nya måltyper för de allmänna domstolarna. Regeringen bedömer, liksom promemorian, att förslaget inte medför några ökade kostnader för de allmänna domstolarna eller för Åklagarmyndigheten. Eventuella kostnader för att anpassa Åklagarmyndighetens och de allmänna domstolarnas verksamheter till förslaget bedöms därför enligt regeringen bli begränsade och rymmas inom befintliga ekonomiska ramar. Varken *Ystads tingsrätt* eller *Åklagarmyndigheten* invänder heller mot denna bedömning.

I avsnitt 18.2 föreslår regeringen att innan en kallelse till brottssamtal skickas ut ska socialnämnden kontakta ansvarig förundersökningsledare eller undersökningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal. Åklagarmyndigheten kommer därmed att kontaktas av nämnden och behöver i samband med detta ta ställning till om ett brottssamtal riskerar att påverka en förundersökning eller brottsutredning. Regeringen anser att det innebär en mindre uppgift i sammanhanget och bedömer sammantaget att den arbetsbörda som läggs på Åklagarmyndigheten kommer att bli begränsad och inte kommer att leda till några ökade kostnader.

Konsekvenser för de allmänna förvaltningsdomstolarna

Beslut med stöd av den nya lagen ska fattas av socialnämnden. Som *förvaltningsrätterna i Falun* och *Umeå* framför, kommer förslagen att medföra en ökning av målinströmningen till de allmänna förvaltningsdomstolarna till följd av att besluten enligt den nya lagen kan överklagas. Förslagen kommer således att innebära nya måltyper för de allmänna förvaltningsdomstolarna och aktualiseras först när en part överklagar ett beslut. Regeringen anser dock, till skillnad från *Förvaltningsrätten i Malmö*, att den nya lagen inte innebär någon betydande utvidgning av de allmänna förvaltningsdomstolarnas verksamhetsområde.

I promemorian uppskattas att socialnämnden kommer att fatta beslut enligt den nya lagen i ca 17 600 ärenden per år. I promemorian uppskattas även att omkring en sjättedel av dessa beslut kommer att överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Beslut enligt den nya lagen kan fattas såväl till barnet eller den unge som till barnets vårdnadshavare. Det kan därför förväntas att vissa mål kommer att omfatta flera överklagade beslut eller

att flera mål kommer att handläggas tillsammans. Mot denna bakgrund uppskattas det i promemorian att förslagen kommer att medföra mellan 2 900 och 3 800 nya mål per år hos förvaltningsrätterna. I promemorian uppskattas även att handläggningen av ett överklagat beslut enligt den nya lagen i snitt kan förväntas kosta ca 5 000 kronor för förvaltningsrätterna. Mot denna bakgrund uppskattas i promemorian att förslagen medför en årlig kostnad om ca 14,5 miljoner kronor för förvaltningsrätterna.

Förvaltningsrätterna i Falun och *Jönköping* anser att promemorians uppskattning av handläggningen av ett överklagat beslut, liksom antalet beslut som kommer att överklagas, ligger i underkant. Därtill anser förvaltningsrätterna i Falun, Malmö och Umeå att antalet yrkanden om muntlig förhandling kan förväntas öka till följd av förslagen. *Kammarrätten i Göteborg* för fram att antalet mål om överklagade vitesföreläggande och utdömande av vite kommer att öka i en omfattning som är svår att bedöma. Förvaltningsrätten i Umeå bedömer också att antalet yrkanden om inhibition kan förväntas öka. *Domstolsverket* och förvaltningsrätterna i Falun, Malmö och Umeå bedömer att målen enligt de föreslagna nya bestämmelserna kan komma att bli betydligt mer resurskrävande och kostsamma för de allmänna förvaltningsdomstolarna än vad promemorian har beräknat. Regeringen delar remissinstansernas bild av att beräkningarna i promemorian ligger i underkant. Regeringen anser att målen hos förvaltningsdomstolarna varken kommer att vara särskilt omfattande eller av särskilt komplicerad art. Regeringen kan dock konstatera att en faktor som påverkar kostnaden per mål är om muntlig förhandling ingår i handläggningen. Muntlig förhandling kommer inte att vara obligatoriskt vid handläggningen av överklagade beslut enligt den nya lagen. Däremot kan det inte uteslutas att enskilda kommer att begära muntlig förhandling i målen liksom förvaltningsrätterna i Falun, Malmö och Umeå gör gällande. Den nya lagen innebär också ett krav på skyndsam handläggning (se avsnitt 13.5). Det innebär, som Förvaltningsrätten i Falun framhåller, att målen kommer att handläggas med förtur jämfört med andra mål. Därutöver kan regeringen konstatera att förslaget i avsnitt 10.1 om att beslut till vårdnadshavare ska kunna förenas med vite med stöd av den nya lagen kommer att medföra att fler ansökningar om utdömande av vite kommer att göras. Eftersom vitet ska fungera som ett påtryckningsmedel i syfte att förmå vårdnadshavaren att följa beslutet, bör det därför inte bli fråga om ansökande om utdömande av vite i särskilt många fall. Liksom Förvaltningsrätten i Umeå för fram kan det inte heller uteslutas att antalet yrkanden om inhibition kan öka något till följd av det förslaget.

Även förslaget i avsnitt 16.1 om att tillfällig föräldrapenning ska kunna beviljas för deltagande i insatser kan tänkas medföra ytterligare en viss ökning av antalet mål hos de allmänna förvaltningsdomstolarna. Till skillnad från promemorian, föreslår regeringen därutöver i avsnitt 13.6 att beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för en viss tid, vilket i sin tur kommer att ge upphov till ytterligare antal överklaganden och mål hos förvaltningsdomstolarna. I avsnitt 13.12.1 föreslår regeringen att det ska krävas prövningstillstånd vid överklagande av socialnämndens beslut om insatser och särskilda villkor till kammarrätt. Regeringen anser, liksom Domstolsverket och till skillnad från promemorian, att mål med krav på prövningstillstånd genererar kostnader även i kammarrätt.

Regeringen bedömer att den totala kostnaden för förslagen uppgår till 25 miljoner kronor årligen från och med 2027. I budgetpropositionen för 2026 beräknas anslaget Sveriges Domstolar öka med 25 miljoner kronor från och med 2027, för att finansiera de kostnader som förslagen ger upphov till (prop. 2025/26:1 utg.omr. 9 avsnitt 6.5 och utg.omr. 4 avsnitt 3.9.5).

Konsekvenser för den statliga tillsynen av kommunernas socialtjänster

JO betonar att en fungerande tillsyn över socialtjänstområdet är centralt, särskilt i de fall som kommer att aktualiseras till följd av förslagen där det är fråga om en tvingande åtgärd gentemot en enskild. JO konstaterar att förslagen kommer att innebära ytterligare arbete för tillsynsmyndigheten IVO men att promemorian inte belyser vilka konsekvenser som förslagen får för den ordinära tillsyn som IVO ansvarar för.

Regeringen delar JO:s iakttagelser om att förslagen i denna lagrådsremiss kommer att ha konsekvenser för IVO:s arbete med tillsynen över kommunernas socialtjänster. Regeringen bedömer däremot att dessa konsekvenser inte leder till några ökade kostnader eller behov av ökade anslag för IVO. I sammanhanget kan det också framhållas att *IVO* i sitt remissvar inte framför att förslagen kommer att leda till några ökade kostnader för dem. Därutöver har regeringen i budgetpropositionen för 2026 föreslagit en förstärkning av IVO:s förvaltningsanslag de närmaste åren (jfr prop. 2025/26:1 utg.omr. 9 avsnitt 3.7.12).

Förslagen innebär ambitionshöjningar och nya skyldigheter för kommunerna

De förslag som regeringen lämnar i denna lagrådsremiss syftar till att fler barn och unga i ett tidigare skede ska få sitt behov av stöd och skydd tillgodosett. Bland annat innebär förslagen att vårdnadshavare, barn och unga kan få ett beslut om att delta i en insats trots att samtycke saknas. Därutöver kommer kommunernas socialnämnder också att kunna besluta att vårdnadshavaren, barnet eller den unge ska följa en eller flera särskilda villkor. Förslagen innebär fler och effektivare verktyg för socialnämnden att kunna ingripa till barns och ungas stöd och skydd än vad som i dag står till buds. Förslagen innebär därför i sin helhet generella ambitionshöjningar inom den sociala barn- och ungdomsvården.

Merparten av förslagen innebär nya arbetsuppgifter för kommunerna. Med undantag för förslaget i avsnitt 18.1 om att socialnämnden i vissa fall ska ha en skyldighet att kalla vårdnadshavare och barn samt unga till ett brottssamtal när ett barn eller en ung person för första gången misstänks för brott på vilket fängelse kan följa, är arbetsuppgifterna utformade som befogenheter och inte skyldigheter. Förslagen innebär dock en i stort sett helt ny ordning för socialnämndens befogenhet att besluta om vårdnadshavares, barns och ungas deltagande i insatser när samtycke saknas. Regeringen kan i sammanhanget konstatera att det inte är fråga om några nya insatsformer som socialtjänsten blir skyldig att tillhandahålla och att en möjlighet att besluta om sådana insatser finns redan i dag. Förslagen kommer dock bl.a. att medföra att fler barn, unga och vårdnadshavare kommer att ta del av insatser, vilket i sin tur kommer att innebära en kostnadsökning för kommunerna.

Den föreslagna regleringen om brottssamtal i avsnitt 18.1 föreslås införas i socialtjänstlagen. Förslaget innebär som nämnt en ny skyldighet för kommunerna och därmed en ny arbetsuppgift för socialtjänsten som kan antas medföra ökade kostnader. De tillkommande arbetsuppgifter som förslaget ger upphov till inkluderar dels tid för samtalets genomförande, dels administrativa uppgifter såsom utfärdande av kallelse till samtalet och journalföring.

Tillämpningen av den nya lagen som föreslås innebär, såsom även *Bollnäs*, *Eskilstuna*, *Göteborgs*, *Kristianstads*, *Malmö* och *Sundsvalls kommuner* och *Föreningen Sveriges socialchefer* gör gällande, såväl en ökad administration som nya arbetsmoment och arbetsuppgifter för socialtjänsten. Liksom remissinstanserna för fram, kommer den nya lagen att ge upphov till utredningar av barns och ungas behov samt handläggning och dokumentation av ärenden. Det innebär ett merarbete för socialtjänsten jämfört med i dag. Eftersom ett beslut om en insats eller ett särskilt villkor enligt den nya lagen alltid kommer att ha föregåtts av en utredning bedömer regeringen att antalet utredningar om barns och ungas behov kommer att öka. Likaså kommer, som *Umeå kommun* framför, antalet ärenden och beslut hos kommunernas socialtjänster inom myndighetsutövningen att öka. Till skillnad från promemorian, föreslår regeringen att beslut enligt den nya lagen ska gälla för en viss tid. Regeringens förslag innebär därutöver en ökad handläggning och administration för socialtjänsten, i jämförelse med promemorians förslag. Liksom Bollnäs kommun identifierar, innebär den nya lagen även krav på skyndsam handläggning för socialtjänsten. Därutöver föreslås att samtliga beslut som socialnämnden fattar enligt den nya lagen ska följas upp kontinuerligt och regelbundet övervägas. Till skillnad från vad *Landskrona kommun* för fram, anser regeringen däremot inte att den nya lagen innebär en detaljreglering av hur socialtjänsten ska genomföra sitt arbete.

Förslagen medför kostnadsökningar för kommunerna

I promemorian uppskattas antalet utredningar om barns och ungas behov till följd av den nya lagen öka med omkring 10 procent. I promemorian bedöms det att det inte är möjligt att uppskatta hur många barn, unga respektive vårdnadshavare som kan komma att få ett beslut med stöd av bestämmelserna i den nya lagen. I promemorian konstateras dock att utredningar enligt den nya lagen och som avser barns eller ungas behov och vårdnadshavarnas förmåga att tillgodose det, kommer att göras i ett sammanhang eftersom vårdnadshavarnas eventuella behov av stöd är avhängigt det enskilda barnets eller den unges behov. Därutöver konstateras det i promemorian att socialtjänstens utredningar kan omfatta flera personer. Enligt promemorian kan ett beslut om deltagande i insatser enligt den nya lagen på liknande sätt omfatta barn och vårdnadshavare tillsammans. Av dessa skäl uppskattas det i promemorian att beslut enligt den nya lagen kan komma att fattas i omkring 17 600 ärenden. Det inkluderar såväl beslut som fattas till vårdnadshavare som till barn och unga. I många fall kommer barn och vårdnadshavare att delta tillsammans i samma insats, medan det i andra fall kommer att bli fråga om skilda insatser.

I promemorian presenteras två alternativa beräkningsunderlag för förslagens ekonomiska konsekvenser för kommunerna. De två olika beräk-

ningsunderlagen utgår från i viss mån olika antaganden, varvid det första scenariot utgår från den förväntade ökade befolkningen i landet medan det andra scenariot därutöver utgår från att andelen barn som blir föremål för anmälningar om oro ökar årligen. Promemorians redovisade antaganden innebär således dels ett första scenario med ett lägre antal barn och unga, dels ett andra scenario med ett högre antal barn och unga. Som underlag för dessa uppskattningar har promemorian utgått från Socialstyrelsens rapporter Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa – Nationell kartläggning 2018 och Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa 2021 – Uppföljning och analys av utvecklingen. I det första scenariot utgår promemorian från de förhållanden som gällde 2021, då Socialstyrelsen senast kartlade anmälningar om oro för barn. Vid framtagandet av det andra scenariot har promemorian gjort en jämförelse av Socialstyrelsens två rapporter från 2018 och 2021.

Även om anmälningar om oro för barn förefaller öka stadigt, anser regeringen att Socialstyrelsens kartläggningar av anmälningar om oro för barn inte ger en helt rättvis bild av hur många barn och unga som kan tänkas bli föremål för insatser enligt den nya lagen. Landets socialtjänster fick under 2021 in omkring 422 000 anmälningar om oro. De ca 422 000 anmälningarna som kom in rörde drygt 216 000 unika barn. Socialstyrelsens kartläggning visar att omkring 121 000 anmälningar resulterade i ett beslut om att inleda utredning och att omkring 232 000 anmälningar hanterades i genomförda utredningar under 2021. Det innebär att varje inledd utredning i genomsnitt omfattade 1,9 anmälningar. Socialstyrelsens kartläggning visar således att nästan varannan anmälan inte ledde till utredning (Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa – Uppföljning och analys av utvecklingen, Socialstyrelsen 2022, s. 16–19, 37 och 39). Därutöver framgår inte av Socialstyrelsens kartläggningar om utredningarna ledde till någon insats och i sådant fall vilken typ av insats. Inte heller framgår om utredningarna skedde som ärenden enligt socialtjänstlagen eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Regeringen kan även konstatera att anmälningar om oro endast gäller för barn, och inte för unga, varför rapporterna därför inte heller är helt gångbara som underlag. Slutligen kan regeringen konstatera att de statistiska uppgifterna i Socialstyrelsens två rapporter inte heller är reciproka och direkt jämförbara med varandra. Regeringen bedömer därför, till skillnad från *Göteborgs kommun* och *SKR*, att det får anses mer ändamålsenligt att utgå från den förväntade ökade befolkningen i landet och att promemorians första scenario i detta avseende är mer realistiskt. Det innebär, enligt uppskattningarna i promemorian, att omkring 24 500 barn och unga kan antas vara i behov av stöd från socialtjänsten men där samtycke saknas.

Beräkningarna i promemorian innehåller även en lägsta och en högsta kostnad för vartdera scenariot. Beräkningen av den lägsta kostnaden utgår från antagandet att en utredning av barns och ungas behov i genomsnitt tar 35 arbetstimmar att genomföra, medan beräkningen av den högsta kostnaden utgår från antagandet att en utredning av barns och ungas behov i genomsnitt tar 50 arbetstimmar att genomföra. Därutöver utgår den lägsta kostnaden från antagandet att ett ärende enligt den nya lagen kommer att omfatta en insats per ärende medan den högsta utgår från att ett ärende

kommer att omfatta 1,25 insats. Regeringen bedömer även i detta avseende att det första scenariot är mer realistiskt.

Med utgångpunkt i den uppskattade tiden som utredningar av barns och ungas behov tar att genomföra, bedöms det i promemorian att handläggningen av ett ärende enligt den nya lagen kommer att uppgå till omkring 15 timmar per ärende och att den sammanlagda kostnaden för handläggningen av ett ärende efter att beslut fattats kommer att uppgå till ca 6 700 kronor. Därutöver uppskattas det i promemorian att en insats enligt den nya lagen kan komma att pågå ungefär i snitt i sex månader under en timme per vecka, varvid kostnaden per insats kommer att uppgå till omkring 11 600 kronor.

För de övriga förslagen i den nya lagen bedömer regeringen att kostnaderna för kommunerna kommer att bli begränsade. Liksom promemorian, bedömer regeringen att förslaget att socialnämnden i samband med att den beslutar om en insats även ska kunna besluta om särskilda villkor för vårdnadshavare, inte bör orsaka några merkostnader för socialtjänsten utöver den redan uppskattade handläggningstiden. De särskilda villkoren som föreslås kunna beslutas till barn och unga kan medföra vissa ökade kostnader eftersom fler barn och unga kan förväntas delta i fritidsaktiviteter anordnade av exempelvis kommunerna, lovskola och feriejobb. Därutöver kan förslaget om beslut om kontroll med hjälp av drogtest också antas innebära vissa ökade kostnader för kommunerna. Kostnaderna får dock anses rymmas inom den ovan uppskattade handläggningstiden. När det gäller förslaget om att beslut om insatser till vårdnadshavare med stöd av den nya lagen ska kunna förenas med vite, bedöms det i promemorian att själva vitesföreläggandet inte bör leda till särskilt omfattande administration för socialtjänsten. Inte heller bedöms socialnämndens ansökan om utdömande av vite innebära någon mer betungande arbetsuppgift. Regeringen vill i detta sammanhang framhålla att förhoppningen är att vitet ska fungera som ett påtryckningsmedel i syfte att förmå vårdnadshavaren att följa det meddelade beslutet. Regeringen ser därför att det inte bör bli fråga om ansökan om utdömande av vite i särskilt många fall.

I avsnitt 15.1 föreslår regeringen att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den nya lagen. De barn och unga som har begått brott och som har ett särskilt behov av åtgärder enligt bestämmelserna i den nya föreslagna lagen kan således dömas till ungdomsvård. Förslaget innebär dock inte att en ny påföljd införs utan att fler åtgärder än vad som i dag är möjligt att besluta om inom ramen för ungdomsvården görs tillgängliga. Det gäller beslut om särskilda villkor, t.ex. det särskilda villkoret om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad i vissa fall eller beslut om att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna prov på nykterhet eller drogfrihet för att kontrollera det särskilda villkoret om att iaktta nykterhet och drogfrihet i vissa fall. Det utvidgade tillämpningsområdet kan innebära en möjlighet att välja påföljden ungdomsvård i fler situationer än i dag. I och med att det inte är fråga om ny påföljd och att socialnämnden redan i dag har ansvaret för att verkställa insatser med stöd av den nu gällande bestämmelsen i 22 § fjärde stycket LVU, när de utgör en del av påföljden ungdomsvård, bedömer regeringen att kostnaderna som förslaget kan leda till blir marginella.

I promemorian bedöms det att förslaget om att socialnämnden i vissa fall ska kalla till brottssamtal (se avsnitt 18.1) kommer att medföra att socialtjänsten kommer att kalla till sådana samtal i cirka en fjärdedel av fallen, vilket uppskattas beröra omkring 3 500 barn och unga årligen. Därutöver uppskattas det i promemorian att ett brottssamtal samlat kan komma att medföra cirka tre timmars arbete för socialtjänsten. Sammantaget kan merkostnaderna för en reglering om brottssamtal därför antas inte bli alltför höga. I promemorian uppskattas därmed att den årliga kostnaden för förslaget om brottssamtal kommer att uppgå till ca 4,6 miljoner kronor. Regeringen kan konstatera att kommuner redan i dag i regel agerar när en anmälan om oro för ett barn kommer in från Polismyndigheten. Även om en skyldighet att kalla till ett brottssamtal nu föreslås införas, är således samtal med barnets vårdnadshavare redan en naturlig del av socialtjänstens arbete i dessa situationer. Socialtjänsten är t.ex. närvarande vid polisförhör när ett barn är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa enligt 7 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Socialtjänsten kan då också samtala med barnets vårdnadshavare i anslutning till det. När det gäller unga kan det antas att det kommer att vara förhållandevis få som kommer att träffas av den föreslagna ordningen. Som redan nämnts debuterar barn och unga i brottslighet vanligtvis före 15 års åldern. Socialnämndens föreslagna skyldighet att kalla unga till brottssamtal kan mot den bakgrunden antas uppkomma i relativt få fall. Den föreslagna bestämmelsens utformning medför också att det är en begränsad krets familjer som kommer att träffas av socialnämndens skyldighet att kalla till brottssamtal. Det krävs t.ex. att brottet är av en viss allvarlighetsgrad och att det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett sådant brott. Vid uppskattningen av den ökade arbetsbördan är det också relevant att beakta att det föreslås en undantagsbestämmelse som anger när socialnämnden inte ska vara skyldig att kalla till brottssamtal.

Kommunerna bör kompenseras för reformen

Nordmalings kommun anser att promemorian inte beaktar kommunernas varierade förutsättningar, vilket kan påverka både tillämpningen och kvaliteten över landet. *Gotlands*, *Göteborgs* och *Helsingborgs kommuner* och *Maskrosbarn* framhåller att socialtjänsten i dag har en ansträngd situation med begränsade resurser, såväl ekonomiska som personella. Enligt Gotlands kommun kommer det att krävas mer resurser för att kunna genomföra de insatser som föreslås i den nya lagen.

Liksom *Finspångs kommun* och *SKR* för fram, innebär förslagen i denna lagrådsremiss ambitionshöjningar och nya skyldigheter för kommunerna. Detta leder till ökade kostnader för kommunerna som motiverar ett ekonomiskt tillskott i enlighet med den s.k. kommunala finansieringsprincipen. Regeringen bedömer, liksom promemorian, att den totala kostnaden för förslagen uppgår till 469,6 miljoner kronor årligen från och med 2027. Genom budgetpropositionen för 2026 har regeringen föreslagit att 469,6 miljoner kronor tillförs kommunerna från 2027 och framåt, för de kostnader som förslagen ger upphov till (prop. 2025/26:1 utg.omr. 9 avsnitt 6.5 och utg.omr. 25 avsnitt 2.8.1). Regeringen bedömer att det tillskott i budgetpropositionen som föreslagits för 2027 och som kommer att göras till kommunerna framöver, på ett tillräckligt sätt tillgodoser de kost-

nadsökningar som förslagen ger upphov till för kommunerna. Mot den bakgrunden anser regeringen att kommunerna kommer att ha tillräckliga ekonomiska förutsättningar att genomföra förslagen, något som även förs fram som centralt av Helsingborgs kommun och Maskrosbarn.

Konsekvenser för regionerna

Region Blekinge, SKR och *Västra Götalandsregionen* anser att det i promemorian saknas beräkningar om de ekonomiska konsekvenserna för regionerna. Enligt Region Blekinge och SKR medför förslagen i promemorian ökade kostnader för fler läkarundersökningar, provtagningar och drogtester. SKR anser att regionerna bör kompenseras i enlighet med de ökade kostnader som förslagen förväntas medföra.

I avsnitt 9.2 föreslås att socialnämnden ska få besluta att efterlevnaden av ett särskilt villkor om skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet ska kontrolleras genom en uppmaning om provtagning, för att påvisa om barnet eller den unge är eller har varit påverkad av exempelvis narkotika eller alkohol. Regeringen konstaterar inledningsvis att det är svårt att bedöma i vilken utsträckning kommunernas socialnämnder kommer att besluta om provtagningar för att kontrollera nykterhet och drogfrihet. Det måste finnas tillräckliga skäl för att nämnden ska få fatta ett beslut om att uppmana barnet eller den unge till provtagning eller drogtest. Dessutom kan regeringen konstatera att ansvaret för genomförandet av provtagningar och drogtester inte alltid är regionernas ansvar. I vissa fall lämnar enskilda prov på kommunernas drogmottagningar eller på andra ställen. Slutligen vill regeringen i sammanhanget påminna om att det – för det fall att barnets eller den unges situation är allvarlig – kan innebära att det i vissa fall behöver övervägas om andra behandlings- eller stödåtgärder behöver vidtas. Till exempel kan det behöva övervägas om mer ingripande åtgärder ska vidtas, om det finns behov av tvångsvård enligt annan lagstiftning. Eftersom provtagningar och drogtester innebär en mycket ingripande åtgärd gentemot en enskild, bedömer regeringen därför att omfattningen av sådana beslut inte kommer att vara annat än begränsad.

Därutöver föreslås i avsnitt 13.9 att socialnämnden, i ett ärende om insatser eller särskilda villkor, ska få besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge samt utse läkare för undersökningen. Den föreslagna läkarundersökningen ska syfta till att utgöra en del av underlaget för att kunna bedöma vilka insatser och särskilda villkor som kommer att vara möjliga för barnet eller den unge att genomföra. Regeringen konstaterar att det redan i dag finns en motsvarande möjlighet för nämnden enligt bestämmelsen i 32 § LVU att besluta om läkarundersökning samt utse läkare för undersökningen. Nämndens befogenhet att besluta om en sådan läkarundersökning omfattar ärenden enligt 22 § LVU. Som redan nämnts tillämpas bestämmelsen i 22 § LVU sällan. Redan av det skälet kan det tas för gott att möjligheten att besluta om läkarundersökning av barn och unga enligt 32 § LVU därför inte heller tillämpas i någon större omfattning. I lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga föreslås att bestämmelsen i 22 § LVU ska upphävas. Visserligen är tillämpningsområdet för den föreslagna läkarundersökningen enligt den nya lagen något bredare än i 22 § LVU, varför det kan tänkas att något fler läkarundersökningar kan

komma till stånd jämfört med i dag. Samtidigt är regeringens föreslagna läkarundersökning snävare än både dagens reglering och promemorians förslag eftersom regeringen föreslår att undersökningen främst ska genomföras på en vårdinrättning och inte i barnets eller den unges hem. Mot denna bakgrund bedömer regeringen snarare att de eventuella kostnader som förslaget i avsnitt 13.9 ger upphov till utjämnas av att bestämmelsen i 22 § LVU upphävs.

Sammantaget bedömer regeringen, till skillnad från Region Blekinge och SKR, att de eventuella kostnadsökningar som förslagen kan medföra för regionerna är marginella.

Konsekvenser för arbetsgivare

Regeringens förslag i avsnitt 16.1 om att tillfällig föräldrapenning ska kunna lämnas för föräldrars deltagande i insatser som beslutats av socialnämnden kommer att ha påverkan på arbetsgivare. Arbetsgivare, både privata, statliga och kommuner och regioner, kommer att påverkas av förslaget eftersom anställda får en rätt till ledighet med tillfällig föräldrapenning i fler situationer än i dag. Samtliga arbetsgivare i Sverige som har anställda med barn, främst barn under 12 år, bedöms i någon mån kunna påverkas. Det kan innebära att vissa anställda är frånvarande från arbetet i något högre utsträckning. Som nämnt uppskattas det i promemorian att det handlar om ca 15 200 föräldrar som kan komma att beröras av förslaget. Den totala effekten på enskilda arbetsgivare bedöms dock vara begränsad, eftersom den ökade frånvaron enbart gäller vissa begränsade grupper av föräldrar och frånvaron inte beräknas vara omfattande utan i många fall bör utgöra enbart delar av en arbetsdag och i vissa fall ett antal dagar per år. Det totala antalet dagar som kan medges med tillfällig föräldrapenning under ett år är dessutom detsamma som i dag. Sammantaget bedöms förslaget ha begränsad påverkan på arbetsgivare och deras kostnader, planeringsförutsättningar och kompetensförsörjning. Föräldrar som är företagare och nyttjar tillfällig föräldrapenning bedöms i stort få samma konsekvenser som anställda föräldrar.

24.2 Konsekvenser för enskilda och särskilt för barn och unga

Regeringens bedömning

Förslagen bedöms få övervägande positiva konsekvenser för enskilda, särskilt för barn och unga. Förslagen bedöms leda till att barns och ungas bästa kommer att kunna tillgodoses i större utsträckning och att barns och ungas rättigheter kan tillvaratas i en större omfattning än i dag.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Ett flertal remissinstanser yttrar sig över förslagens konsekvenser för enskilda.

Linköpings universitet (*Barnafrid*) saknar en helhetsanalys av konsekvenserna för såväl barn som vårdnadshavare som är aktuella inom socialtjänsten.

Barnafrid, *Maskrosbarn* och *SOS Barnbyar* anser att förslagen saknar ett barnrättsperspektiv. Enligt SOS Barnbyar strider förslagen i promemorian också mot centrala principer i FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnafrid och *Umeå universitet* anser att den föreslagna lagens förenlighet med konventionen inte är tillräckligt utrett och beaktat. *Akademikerförbundet SSR*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Länsstyrelsen i Västra Götalands län*, Maskrosbarn, *Rädda barnen*, *Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri*, *SKR*, *Vision* samt *Göteborgs* och *Huddinge kommuner* ser en risk för att den föreslagna lagen bl.a. kan leda till att barn och unga utsätts för fysiskt eller psykiskt våld eller hedersrelaterat våld och förtryck eller för skuldbeläggande eller repressalier från exempelvis en vårdnadshavare som mot sin vilja tvingas ta emot en insats och som blir föremål för särskilda villkor. *Malmö kommun* är tveksam till om de positiva effekterna för barn och unga blir så stora att de uppväger de negativa konsekvenser som den nya lagen kan leda till.

Några remissinstanser, bl.a. *Autism Sverige*, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Riksförbundet Attention* och *Riksförbundet FUB*, för fram att några av förslagen inte beaktar eller är fullt ut förenliga med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och att det saknas en redogörelse för konsekvenserna av förslagen för personer med funktionsnedsättningar.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet ser en risk för att de föreslagna insatserna enligt den nya lagen framför allt kommer att användas gentemot pojkar med utländsk bakgrund. *Diskrimineringsombudsmannen* anser att förslaget i avsnitt 9.2 om en möjlighet till provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet saknar en fördjupad analys utifrån ett diskrimineringsperspektiv. Enligt Institutet för mänskliga rättigheter medför det förslaget risk för diskriminering av personer med utländsk bakgrund samt personer som bor i socioekonomiskt utsatta områden. *Bollnäs kommun*, Institutet för mänskliga rättigheter, *Länsstyrelsen i Västerbottens län* och *Region Blekinge* anser att förslaget i avsnitt 10.1 om att socialnämnden får förena ett beslut om insats utan samtycke till vårdnadshavare med vite kan leda till negativa konsekvenser för familjer som redan lever i socioekonomiskt utsatta förhållanden. *Barnens rätt i samhället* (*Bris*), *Barnrättsbyrån*, *Eskilstuna kommun*, Rädda barnen, SOS Barnbyar och *Unicef Sverige* anser att förslaget riskerar att slå hårdast mot redan ekonomiskt utsatta familjer och öka den ekonomiska utsattheten.

Skälen för regeringens bedömning

FN:s konvention om barnets rättigheter är en grundläggande utgångspunkt för förslagen

Som redogörs för i avsnitt 21 gäller FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som svensk lag. Konventionen ska ses som en

helhet och rättigheterna tolkas i relation till varandra (jfr prop. 2017/18:186 s. 77). Vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1 i barnkonventionen). Barnets bästa kan inte definieras en gång för alla utan måste kopplas till det individuella barnet och barnets situation (prop. 2017/18:186 s. 96).

Förslagen i denna lagrådsremiss syftar främst till att förebygga och förhindra att barn och unga far illa. Därutöver syftar förslagen till att ge socialnämnden effektiva verktyg att i tid kunna ingripa och besluta om nödvändiga insatser och särskilda villkor, även när samtycke från den enskilde inte finns, och i förlängningen undvika att identifierade problem befästs och förvärras. Målsättningen med den nya ordningen är också att nämnden så långt som möjligt ska kunna ge barn och unga rätt stöd och hjälp så att vård utanför hemmet ska kunna undvikas. Utgångspunkten för förslagen är således att barn och unga så långt som möjligt ska kunna få nödvändigt stöd medan de bor kvar i sitt hem utan att behöva skiljas från sin familj (jfr artikel 9.1 och 16 i barnkonventionen).

I syfte att säkerställa att barn och unga får nödvändigt stöd i ett tidigt skede, innan problemen har hunnit bli allvarliga, föreslår regeringen i avsnitt 6.2.1 att socialnämnden ska kunna besluta om insatser till barn och unga när samtycke saknas. De insatser som nämnden ska få besluta om ska syfta till att förebygga att barnet eller den unge utvecklar vissa negativa beteenden och därmed kan fara illa. Ytterst handlar det om att barn och unga så långt som möjligt ska kunna få rätt stöd och hjälp. Förslaget innebär att nämnden kommer att kunna besluta om insatser till barn och unga i ett tidigare skede än vad fallet är i dag.

I avsnitt 7.3.1 föreslås även att när socialnämnden har beslutat att ett barn eller en ung person ska delta i en insats, ska nämnden också få besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera särskilda villkor. De särskilda villkoren kan avse barnets eller den unges skolgång (avsnitt 7.3.4) eller deltagande i fritidsaktivitet, praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning (avsnitten 7.3.5 och 7.3.6). Det föreslås även att socialnämnden ska ha möjlighet att besluta om ett särskilt villkor om att barnet eller den unge ska vara skyldig att iaktta nykterhet och drogfrihet (avsnitt 7.3.7). Nämnden ges också möjlighet att besluta om ett särskilt villkor om att barnet eller den unge ska vara skyldig att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad (avsnitt 7.3.8). Enligt regeringens bedömning kan förslagen antas leda till att barn och unga ges bättre framtidsutsikter och livsvillkor när det gäller hälsa, utbildning, personlig utveckling och yrkesliv. Genom förslaget i avsnitt 7.3.7 om att socialnämnden får besluta om ett särskilt villkor att barnet eller den unge är skyldig att iaktta nykterhet och drogfrihet kan barn och unga skyddas från ett skadligt bruk eller beroende och från att skadas eller utvecklas negativt och därmed fara illa. Enligt regeringen kan förslaget därmed få positiva effekter för barns och ungas liv, hälsa och trygghet. Förslagen kommer också att innebära en förbättrad möjlighet att förebygga och förhindra att barn och unga far illa, vilket inkluderar att förebygga och förhindra att de involveras i kriminalitet och begår eller utsätts för brott. Antalet barn och unga som involveras i brott eller utsätts för brott kan därför antas minska. Regeringen återkommer till frågan om konsekvenserna för det brottsförebyggande arbetet samt barn och ungas brottslighet i det följande (se avsnitt 24.4).

Förslaget i avsnitt 15.1 om att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den föreslagna nya lagen innebär fler åtgärder än vad som i dag är möjligt att besluta om inom ramen för en ungdomsvård. Åtgärderna kan därigenom vara mer anpassade till barnets eller den unges personliga förhållanden. Förslaget innebär också att påföljden ungdomsvård kan väljas i fler situationer än i dag. Detta kan få positiva konsekvenser för de barn och unga som annars skulle kunna ha fått en strängare påföljd. Förslaget främjar även barnets eller den unges återanpassning till samhället (jfr artikel 40 i barnkonventionen).

I avsnitt 6.1.1 föreslår regeringen att socialnämnden i vissa fall ska få besluta att en vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser även när samtycke saknas. Förslaget syftar ytterst till att tillgodose barnets behov av omsorg och markerar samtidigt att det är barnets rättigheter som står i centrum. Förslaget innebär bl.a. att vårdnadshavarens föräldraförmåga kan stärkas. Förslaget kan leda till att familjesplittring kan förhindras (jfr artikel 9.1 i barnkonventionen). Enligt regeringen kan utökade möjligheter att besluta om insatser till vårdnadshavare när samtycke saknas innebära att fler barn kommer att få det stöd och den hjälp som de har behov av. Även i detta fall tillvaratas såväl barnets bästa (jfr artikel 3 i barnkonventionen) som deras rätt till familjeliv (jfr artikel 9 och 16 i barnkonventionen). Ett beslut till en vårdnadshavare föreslås därtill kunna förenas med vite (avsnitt 10.1), vilket ytterligare bidrar till att framhäva vårdnadshavarens ansvar och roll och vikten av att fullgöra det socialnämnden har bedömt är nödvändigt utifrån barnets behov.

Regeringen föreslår i avsnitt 16.1 att en förälder, även den som inte är vårdnadshavare, ska ha rätt till tillfällig föräldrapenning för ett barn som inte har fyllt 18 år om föräldern behöver avstå från arbete i samband med en insats som syftar till att stödja barnet och som har beslutats av socialnämnden. Genom att möjliggöra för föräldrar att få ekonomisk kompensation för förlorad arbetsinkomst kommer sannolikt fler föräldrar frivilligt att ta del av det stöd som nämnden erbjuder. Detta kan enligt regeringen i förlängningen antas leda till att fler barn får god omsorg och trygga uppväxtvillkor.

Barnafrid, *Maskrosbarn* och *SOS Barnbyar* anser att förslagen saknar ett barnrättsperspektiv. Enligt SOS Barnbyar strider förslagen i promemorian även mot centrala principer i barnkonventionen. Barnafrid och *Umeå universitet* anser att den föreslagna lagens förenlighet med barnkonventionen är inte tillräckligt utrett och beaktat. *Malmö kommun* är tveksam till om de positiva effekterna för barn och unga blir så stora att de uppväger de negativa konsekvenser som den nya lagen kan leda till. Som regeringen redogör för i avsnitt 5.3, föreslås principen om barnets bästa komma till uttryck i den nya lagen. Därutöver föreslås denna princip omfatta unga vuxna som kan bli föremål för insatser enligt den föreslagna lagen. Det innebär att socialnämnden i varje enskilt fall ska göra en bedömning av om en åtgärd eller ett beslut enligt den nya lagen till barn, unga och vårdnadshavare är förenligt med barnets eller den unges bästa. Barnets eller den unges egen inställning och åsikter utgör även en viktig del i den bedömningen. Trots detta, finns det enligt regeringens bedömning särskilda risker med förslagen för barn och unga. Liksom promemorian och bl.a. *Akademikerförbundet SSR*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Länsstyrelsen i Västra Götalands län*, Maskrosbarn, *Rädda barnen*, *Svenska föreningen*

för barn- och ungdomspsykiatri, *SKR*, *Vision* samt *Göteborgs* och *Huddinge kommuner* för fram, finns det en viss risk för att förslagen kan medföra att barn och unga t.ex. kan komma att straffas genom att utsättas för fysiskt eller psykiskt våld eller hedersrelaterat våld och förtryck eller försätts i lojalitetskonflikt eller utsätts för skuldbeläggande eller repressalier från exempelvis en vårdnadshavare som mot sin vilja tvingas ta emot en insats och som blir föremål för särskilda villkor. Det finns också en risk för att barns och ungas underliggande problematik inte uppmärksammas i tillräcklig utsträckning. Inte sällan kan barns och ungas normbrytande beteende vara ett tecken på att något annat i barnets eller den unges livssituation är fel. Ibland kan t.ex. en hög skolfrånvaro i själva verket bero på att barnet eller den unge känner rädsla för andra elever eller skam över att inte hänga med i skolarbetet. Det finns även en risk för att barn och ungas tillit till socialtjänsten kan försvagas. I vissa fall kan det till och med finnas en risk för att förslagen kan slå än hårdare mot de barn och unga som redan lever i socioekonomisk utsatthet, i våldsutsatthet eller i en hederskontext i hemmet. Regeringen återkommer särskilt till några av dessa frågor i det följande.

Några av förslagen innebär också inskränkningar i barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter. Det gäller framför allt förslagen om att barn och unga mot sitt samtycke kan bli skyldiga att följa en eller flera särskilda villkor (avsnitt 7.3.1), i synnerhet det särskilda villkoret om en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad (avsnitt 7.3.8) och förslaget om att underkasta sig provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet (avsnitt 9.2). Också förslaget i avsnitt 9.3 om att Polismyndigheten i vissa situationer tillfälligt ska få omhänderta barnet eller den unge innebär inskränkningar i barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter. Det är främst artikel 16 i barnkonventionen och artikel 8 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) som reglerar rätten till privat- och familjeliv som är relevanta för förslagen. Även skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp i 2 kap. 6 § regeringsformen och rörelsefriheten i 2 kap. 8 § regeringsformen och artikel 5 i Europakonventionen aktualiseras.

Regeringen vill i detta sammanhang betona att samtliga åtgärder och beslut enligt den nya ordningen – förutom att vara till barnets eller den unges bästa – därutöver ska föregås av en proportionalitetsbedömning i varje enskilt fall. Vad som i ett enskilt fall kan anses vara nödvändigt och proportionerligt kan i ett annat fall anses vara det motsatta. I bedömningen är det centralt att socialnämnden beaktar eventuella risker förenade med en åtgärd eller ett beslut om en insats eller om särskilda villkor. Hänsyn ska också tas till barnets eller den unges individuella behov, förmåga och förutsättningar att kunna följa beslutet. Barnets eller den unges ålder, mognad och eventuella funktionsnedsättningar är också faktorer som bör vägas in i den samlade bedömningen. Lika viktigt är emellertid en nogsam uppföljning för att undvika att negativa konsekvenser uppstår för barnet eller den unge medan en insats enligt den nya lagen pågår. Regeringen föreslår därför att socialnämnden dels ska följa genomförandet av insatser och särskilda villkor genom regelbunden kontakt med barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare, dels minst en gång var sjätte månad överväga om

pågående insatser eller särskilda villkor fortfarande behövs (se närmare i avsnitten 9.1 och 12.1).

Regeringen bedömer mot ovan bakgrund att förslagen kommer att leda till att barns och ungas bästa kommer att kunna tillgodoses i större utsträckning och att deras rättigheter kan tillvaratas i en större omfattning än i dag (jfr artikel 3 i barnkonventionen). Regeringen bedömer därför, till skillnad från Malmö kommun, att förslagen kommer att få övervägande positiva konsekvenser för barn och unga och att eventuella risker med förslagen övervägs av förslagens positiva effekter. I avsnitt 5.3 behandlar regeringen övergripande frågan om hur den föreslagna reformen förhåller sig till principen om barns och ungas bästa. Som framgår av avsnitt 21 bedömer regeringen att förslagen i lagrådsremissen är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter.

Konsekvenser för vårdnadshavare och föräldrar

Av inledningen till barnkonventionen framgår att familjen ses som den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för ett barns utveckling och välfärd. Flera bestämmelser rör därför vilket ansvar föräldrar eller vårdnadshavare har för sina barn. Artikel 18.1 anger bl.a. att föräldrar, eller i förekommande fall vårdnadshavare, har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Dessa ska låta sig vägledas av vad som bedöms vara barnets bästa. Detta följer också av föräldrabalkens bestämmelser. Detta synsätt präglar även flera av förslagen i denna lagrådsremiss. Inte minst gäller det för förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta att vårdnadshavare ska delta i insatser för att stödja dem i deras föräldraförmåga i syfte att förebygga att deras barn far illa, även om de inte samtycker till det (avsnitt 6.1.1). Likaså förslaget om att nämnden i vissa situationer ska kalla till och hålla ett brottssamtal med barnet och dennes vårdnadshavare har syftet att få vårdnadshavarna att medverka till stöd för barnet och därigenom framhäva vårdnadshavarnas roll i barnets situation (avsnitt 18.1).

Barnafrid saknar en helhetsanalys av konsekvenserna för vårdnadshavare som är aktuella inom socialtjänsten. Regeringen anser att det är centralt att stärka föräldrars och vårdnadshavares föräldraförmåga för att främja barns hälsa och utveckling. Genom att stödja dem i sitt föräldraskap kan utvecklingen av allvarligare problem längre fram i barns liv förebyggas. Regeringen bedömer att förslagen i avsnitten 6.1.1 och 7.2 om att socialnämnden ska få besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare när samtycke saknas bidrar till att nämnden kan fortsätta arbeta med vårdnadshavare och motivera dessa att ta emot stöd på frivillig väg. Förslagen kan således ses som en nyckel för att socialnämnden ska kunna fortsätta arbeta med vårdnadshavare när dessa inte samtycker. Genom förslaget får nämnden möjligheter att lägga mer tid och kraft på arbetet med att bl.a. motivera vårdnadshavare jämfört med i dag. Liksom bedöms i promemorian, ser regeringen att arbetet också kommer att kunna leda till att vårdnadshavares motivation till förändring ökar och att de i förlängningen tar emot det stöd som behövs på frivillig väg. I sammanhanget kan också nämnas att regeringen den 12 mars 2026 beslutade att ge Socialstyrelsen och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att utreda vilka insatser i form av praktiskt stöd som erbjuds föräldrar och vårdnads-

havare när föräldraförmågan behöver stärkas, samt bedöma om insatserna möter föräldrars, vårdnadshavares, barns och ungas behov. Om myndigheterna bedömer att det behövs nya insatser inom socialtjänsten för att möta behoven av praktiskt stöd ska förslag på sådana lämnas. Myndigheterna ska även stödja kommunerna genom att sammanställa och sprida kunskap om insatser i form av praktiskt stöd till föräldrar och vårdnadshavare (S2026/00517).

Regeringen anser det lika viktigt att vårdnadshavare och föräldrar också ges reella förutsättningar att kunna ta emot socialnämndens stöd och insatser, för att t.ex. kunna förändra sig eller stärka sitt föräldraskap. För vissa vårdnadshavare och föräldrar är det inte möjligt att vara ledig från arbetet för att kunna delta i en insats, för andra innebär ett deltagande en inkomstförlust. Förslaget i avsnitt 16.1 om rätt till tillfällig föräldrapenning vid föräldrars deltagande i insatser är därför ett viktigt led i att skapa goda förutsättningar för vårdnadshavare och föräldrar att fullgöra sitt föräldraansvar. Genom förslaget behöver en vårdnadshavare eller förälder inte längre välja mellan att delta i en insats och att behålla sin försörjning.

Några av förslagen innebär i viss mån också inskränkningar i vårdnadshavares grundläggande fri- och rättigheter. Det är främst artikel 8 i Europakonventionen som reglerar rätten till privat- och familjeliv som aktualiseras. Även om det får anses ingripande att socialnämnden föreslås ges befogenhet att besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare utan deras samtycke, konstaterar regeringen att förslagen syftar till att stärka och upprätthålla barns och ungas bästa och rättigheter. Vårdnadshavares rätt att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter begränsas också i viss mån av både förslagen som avser beslut riktat till vårdnadshavarna och förslagen som avser beslut riktat till barnet. I artikel 18.2 i barnkonventionen betonas vikten av att föräldrar och vårdnadshavare ges lämpligt stöd när de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran i syfte att garantera och främja de rättigheter som anges i konventionen. Som nämnts ska också samtliga åtgärder och beslut enligt den nya lagen föregås av en proportionalitetsbedömning. I bedömningen är det också centralt att socialnämnden beaktar eventuella risker förenade med ett beslut. Det kan t.ex. handla om att barnet riskerar att utsättas eller utsätta andra i sin omgivning för våld. Socialnämnden behöver också ta hänsyn till och anpassa en insats bl.a. efter en förälders eller vårdnadshavares individuella förutsättningar och förmåga att efterleva beslutet. Regeringen har i avsnitt 21 vägt för- och nackdelarna och bedömt att inskränkningarna är förenliga med artikel 8 i Europakonventionen. I utformningen av förslagen har vårdnadshavares rätt till delaktighet, även om det är fråga om beslut som sker mot deras vilja, också särskilt lyfts fram och anges uttryckligen i den föreslagna lagen (se avsnitt 13.1)

Den föreslagna lagen innebär att socialnämndens möjligheter att stödja vårdnadshavare och föräldrar stärks. Regeringens bedömning är att allvarligare problem hos familjer och barn kan förebyggas med hjälp av de tidiga insatser som föreslås i denna lagrådsremiss. Om fler vårdnadshavare får ta del av insatser innan stöd- och hjälpbehovet blivit omfattande kan färre barn förväntas behöva vårdas utanför hemmet. Därutöver bedömer regeringen att förslagen kommer att ge vårdnadshavare och föräldrar bättre förutsättningar att fullgöra sitt ansvar för barnet. Sammanfattningsvis bedöms

förslagen få övervägande positiva konsekvenser för vårdnadshavare och föräldrar.

Konsekvenser för personer med funktionsnedsättning

Autism Sverige, *Institutet för mänskliga rättigheter*, *Riksförbundet Attention* och *Riksförbundet FUB* för fram att några av förslagen i promemorian inte beaktar eller är fullt ut förenliga med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och att det saknas en redogörelse för konsekvenserna av förslagen för personer med funktionsnedsättningar.

Av artikel 4 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning framgår att konventionsstaterna ska säkerställa och främja ett fullt förverkligande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning utan diskriminering av något slag på grund av funktionsnedsättning. Enligt artikel 7 i konventionen ska konventionsstaterna bl.a. säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder. Av artikel 23 i barnkonventionen framgår att konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.

Liksom Autism Sverige, Institutet för mänskliga rättigheter och Riksförbundet Attention ser regeringen en ökad förekomst av barn och unga med funktionsnedsättning som vilseleds in i och utnyttjas av de kriminella gängen. Regeringen konstaterar därmed att det finns situationer där dagens lagstiftning inte är tillräcklig för att stödja och skydda barn och unga, något som även Autism Sverige instämmer i. Det kräver såväl nya metoder och arbetssätt inom socialtjänsten och andra myndigheter, som fler verktyg för socialnämnden. Av artikel 23 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av personer med funktionsnedsättning i alla frågor som gäller äktenskap, familj, föräldraskap och personliga förbindelser på lika villkor som för andra, för att säkerställa bl.a. att ett barn inte ska skiljas från sina föräldrar på grund av barnets eller den ena eller båda föräldrarnas funktionsnedsättning. I likhet med det som Autism Sverige framför, anser regeringen att personer med funktionsnedsättningar är i behov av både stöd och skydd utifrån deras respektive förutsättningar. Föräldrar med funktionsnedsättningar kan t.ex. vara i behov av extra stöd i föräldraskapet eller vissa anpassningar för att kunna ta till sig det stöd som erbjuds av socialnämnden. Som *SKR* framhåller, kan det också finnas situationer där enskilda, som t.ex. på grund av en intellektuell funktionsnedsättning saknar förmåga att se angelägenheten av en viss insats, kan vara hjälpta av socialnämndens beslut om en insats eller ett särskilt villkor. På så sätt kan den enskilde få hjälp och stöd med tydliga ramar för vad som förväntas av den.

I avsnitt 6.1.1 bedömer regeringen att målgruppen för beslut enligt den nya lagen inte bör avgränsas. Det innebär att även enskilda med individ-

uella svårigheter som t.ex. beror på en psykisk eller intellektuell funktionsnedsättning kan omfattas av den nya ordningen och beslut med stöd av den nya lagen. Som regeringen betonar i avsnitt 6.1.1 behöver insatsen som beslutas anpassas bl.a. efter den enskildes individuella förutsättningar och förmåga att efterleva beslutet så att beslutet blir proportionerligt. Beslutet måste därvid också beakta den enskildes funktionsförmåga.

I avsnitt 21 analyserar regeringen förslagen i förhållande till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Därutöver belyser regeringen genomgripande funktionshinderperspektivet i lagrådsremissen. Några av förslagen utgör enligt regeringens bedömning i viss mån inskränkningar av grundläggande fri- och rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det är främst artiklarna 5 och 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som bl.a. reglerar rätten till frihet från diskriminering av personer med funktionsnedsättning och att barnets bästa ska komma i det främsta rummet i alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning som är relevanta för förslagen. Även skyddet för rörelsefriheten och respekten för privatlivet i artiklarna 14 och 22 i konventionen aktualiseras. I avsnitt 21 bedömer regeringen att förslagen är förenliga med konventionen eftersom de är nödvändiga för att tillgodose ett legitimt intresse. Förslagen står också i rimlig proportion till de intressen som de är avsedda att tillgodose. Därmed delar inte regeringen de synpunkter som Autism Sverige, Institutet för mänskliga rättigheter, Riksförbundet Attention och Riksförbundet FUB för fram.

Personer som lever under utsatta förhållanden

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet ser en risk för att de föreslagna insatserna enligt den nya lagen framför allt kommer att användas gentemot pojkar med utländsk bakgrund. Detta kan enligt universitet få negativa konsekvenser för samhörigheten och jämlikheten i samhället i stort. Förslaget kan också upplevas som orättvist av samhället, föräldrarna och det enskilda barnet. *Diskrimineringsombudsmannen* anser att förslaget i avsnitt 9.2 om att socialnämnden ska få kontrollera om ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet efterlevs saknar en fördjupad analys utifrån ett diskrimineringsperspektiv. Enligt *Institutet för mänskliga rättigheter* medför det förslaget risk för diskriminering av personer med utländsk bakgrund och personer i socioekonomiskt utsatta områden. *Bollnäs kommun*, Institutet för mänskliga rättigheter, *Länsstyrelsen i Västerbottens län* och *Region Blekinge* anser att förslaget i avsnitt 10.1 om att socialnämnden får förena ett beslut om insats utan samtycke till vårdnadshavare med vite kan leda till negativa konsekvenser för familjer som redan lever i socioekonomiskt utsatta förhållanden. *Bris* anser att det saknas en konsekvensanalys av hur förslaget kan påverka familjer med redan knappa ekonomiska resurser. *Barnrättsbyrån*, *Eskilstuna kommun*, *Rädda barnen*, *SOS Barnbyar* och *Unicef Sverige*, anser att förslaget riskerar att slå hårdast mot redan ekonomiskt utsatta familjer eller öka den ekonomiska utsattheten.

Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter och ingen får diskrimineras. Av artikel 2 i barnkonventionen framgår att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag,

oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Konventionsstaterna ska också vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro. Artikeln utgör en grundläggande princip för både tolkningen och tillämpningen av konventionen.

Regeringen konstaterar att förslagen i denna lagrådsremiss bl.a. syftar till att ge socialnämnden ökade möjligheter att i ett tidigt skede kunna ingripa och besluta om insatser till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke till erbjudet stöd saknas. Målsättningen är att utvecklingen av allvarligare och mer komplexa problem ska kunna förebyggas med mindre ingripande åtgärder än genom att vård utanför hemmet ska behövas.

Som framgår i avsnitt 7.3.7 ska socialnämnden kunna besluta att barnet eller den unge ska följa ett särskilt villkor som innebär att han eller hon ska iaktta nykterhet eller drogfrihet. För att kunna fullgöra sitt ansvar att se till att barnet eller den unge inte hamnar i eller fortsätter att vara i ett skadligt bruk eller beroende, föreslås därför i avsnitt 9.2 att nämnden ska kunna uppmana att barnet eller den unge ska lämna prover för att påvisa om denne är eller har varit påverkad av t.ex. narkotika eller alkohol. Barn ska enligt barnkonventionen skyddas från narkotika (artikel 33). Det finns enligt regeringen stora risker för att barn och unga som använder narkotika eller andra berusningsmedel allvarligt skadar sin fysiska och psykiska hälsa. Som regeringen bedömer i avsnitt 9.2 kan den föreslagna möjligheten för socialnämnden att kontrollera om barn och unga är eller har varit påverkade av exempelvis alkohol eller narkotika, öka möjligheterna att fånga upp barn och unga i ett tidigt skede av ett skadligt bruk eller beroende och kunna ge adekvat hjälp. Det skulle kunna förhindra att barn och unga utvecklas ogynnsamt, skadas eller far illa till följd av ett skadligt bruk eller beroende. Det är skäl som enligt regeringen väger tungt. Barnkonventionen föreskriver dessutom att alla konventionsstater ska vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika och psykotropa ämnen och för att förhindra att barn utnyttjas i den olagliga framställningen av och handeln med sådana ämnen (artikel 33).

När det gäller förslaget i avsnitt 10.1 om att socialnämnden ska få förena ett beslut om insats utan samtycke till vårdnadshavare med vite, syftar det ytterst till att stärka barns skydd. Det är en åtgärd som bör vidtas när det är nödvändigt för att få en vårdnadshavare att följa beslutet om insats. Som regeringen framför i avsnitt 10.1 ska ett beslut om vite beakta den enskildes individuella situation att kunna betala vitesbeloppet. Det innebär att ett beslut om vite t.ex. inte får leda till att barnet eller dennes familj hamnar i en svår ekonomisk situation.

Regeringen vill i detta sammanhang även understryka att åtgärder liksom beslut om insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen inte bara ska vara nödvändiga och proportionerliga utan också, till barnets eller den unges bästa. För att ett beslut ska anses som proportionerligt krävs bl.a. att den tilltänkta insatsen eller det tilltänkta villkoret kan antas leda till det

avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa. Det måste finnas skäl att anta att insatsen kan förebygga eller förhindra att barnet t.ex. utsätts för fysisk eller psykisk misshandel, sexuella kränkningar eller sexuell exploatering, brister i omsorgen om barnets grundläggande behov, negativ social kontroll, eller något annat skadligt förhållande (jfr avsnitt 6.1.1). Alternativt måste det finns skäl att anta att insatsen kan förebygga eller förhindra att barnet eller den unge t.ex. utvecklar ett skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel, brottslig verksamhet, eller något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende (jfr avsnitt 6.2.1). Föreligger redan ett sådant förhållande eller beteende måste det kunna antas att insatsen bidrar till att beteendet eller förhållandet upphör.

Alla barn och unga har samma rätt till stöd och skydd av socialnämnden, utan åtskillnad av något slag. Enligt regeringen är det centrala att de barn och unga som är i behov av insatser enligt den föreslagna lagen, också får det. Regeringen bedömer att förslagen i lagrådsremissen innebär förbättrade möjligheter för alla som aktualiseras eller bedöms vara i behov av nödvändiga insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen. Dessutom är det angeläget att de insatser som beslutas inte bara är proportionerliga, utan också anpassade till barnets eller den unges behov, förutsättningar och förmåga, oavsett exempelvis etnisk, kulturell eller social bakgrund. Regeringen anser att förslagen kan göra att olika gruppers behov identifieras i högre grad och att de i större utsträckning kan ges nödvändiga insatser. Som framgår i avsnitt 21 bedömer regeringen att förslagen i den nya lagen är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter.

24.3 Konsekvenser för det kommunala självstyret

Regeringens bedömning

Förslagen om att socialnämnden i vissa situationer ska få besluta om att barn, unga och vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser och följa ett eller flera särskilda villkor, även om samtycke saknas samt förslaget om att socialnämnden i vissa fall ska kalla barn, unga och vårdnadshavare till ett brottssamtal är en proportionerlig inskränkning av det kommunala självstyret.

Övriga förslag bedöms inte påverka det kommunala självstyret.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Endast *SKR* yttrar sig över bedömningen. SKR bedömer att promemorians förslag syftar till en ambitionshöjning inom kommunernas sociala barn- och ungdomsvård och att förslagen i huvudsak innebär nya befogenheter för kommunernas socialnämnder.

Skälen för regeringens bedömning

Den kommunala självstyrelsen regleras bl.a. i 14 kap. regeringsformen och innebär att det ska finnas en självständig och, inom vissa ramar, fri bestämmanderätt för kommunerna. Enligt 14 kap. 3 § regeringsformen bör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen prövas mot proportionalitetsprincipen, vilket innebär att en inskränkning inte bör gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som motiverat inskränkningen. Vid proportionalitetsbedömningen ska det göras en avvägning mellan betydelsen av kommunal självstyrelse och de nationella intressen som den föreslagna lagstiftningen ska tillgodose.

Förslagen i avsnitt 6 och 7 om att socialnämnden i vissa situationer ska få besluta om att barn, unga och vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser och följa ett eller flera särskilda villkor, även om samtycke inte ges från dem, innebär en ny befogenhet för socialnämnden. Dessa förslag innebär att kommunerna åläggs nya uppgifter, även om lagstiftningen är utformad endast som en befogenhet. Socialnämnden ges även befogenhet att förena beslut riktade till vårdnadshavare om deltagande i insatser med vite, vilket utgör ett helt nytt verktyg för nämnden (se avsnitt 10.1). Därutöver föreslår regeringen i avsnitt 18.1 att socialnämnden i vissa fall ska vara skyldig att kalla vårdnadshavare, barn och unga till ett brottssamtal när ett barn eller en ung person för första gången misstänks för brott på vilket fängelse kan följa. Det innebär ett nytt åliggande för socialnämnden. Dessa förslag innebär, liksom *SKR* framför, ambitionshöjningar samt en ny skyldighet för kommunerna. Förslagen innebär följaktligen en inskränkning av den kommunala självstyrelsen.

Denna inskränkning måste vägas mot förslagens syfte, dvs. att i ett tidigt skede bidra till att stärka skyddet av och stödet till barn och unga. Eftersom kommunerna enligt 18 kap. 1 och 2 §§ SoL redan i dag har ett ansvar för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden samt att förebygga och förhindra att barn och unga far illa, innebär förslagen endast en begränsad inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Eftersom förslagen innebär inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter måste de också regleras genom lag. Enligt regeringens bedömning finns det inte ett för den kommunala självstyrelsen mindre ingripande alternativ för att uppnå syftet med förslagen. Vikten av att stärka stödet och skyddet för barn och unga och att säkerställa att socialnämnden får relevanta verktyg som kan bidra till att barn och unga inte far illa bedöms väga över den begränsade inskränkning som nu nämnda förslag innebär i den kommunala självstyrelsen. Vid en avvägning mellan nationella intressen och det kommunala självstyret anser regeringen att förslagen, både ur ett rättssäkerhets- och barnrättsperspektiv, innebär ett proportionerligt ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Regeringen anser att övriga förslag i lagrådsremissen inte innebär några nya åligganden eller ambitionshöjningar för kommunerna. Regeringen bedömer därför att de förslag som lämnas i övrigt inte medför några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

24.4 Övriga konsekvenser

Regeringens bedömning

Förslagen bedöms ha positiva konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet.

Förslagen bedöms i viss utsträckning kunna bidra till att uppnå det jämställdhetspolitiska målet.

Förslagen bedöms i viss utsträckning kunna bidra till att nå det integrationspolitiska målet.

Förslagen bedöms inte medföra några konsekvenser för miljön, sysselsättningen och offentlig service i olika delar av landet eller små företags förutsättningar. Förslagen bedöms inte heller få konsekvenser för hur Sverige uppfyller sina internationella åtaganden.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens bedömning.

Remissinstanserna

Länsstyrelsen i Gävleborgs län och *Polismyndigheten* instämmer i bedömningen att förslagen kan ha en brottsförebyggande effekt. *Civil Rights Defenders* anser inte att förslagen kommer att bidra till att minska ungdomskriminaliteten genom att tidigt bryta ett negativt beteende hos barn. *Länsstyrelserna i Skåne* och *Uppsala län* delar inte bedömningen i promemorian att den nya lagen kommer att ha positiva konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet.

SKR anser att vissa förslag kan leda till en undanträngningseffekt för flickor och kvinnor. När ett särskilt fokus läggs på risken för att barnet eller den unge ska ägna sig åt brottslig verksamhet finns det en risk att flickor och kvinnors utveckling av andra negativa beteenden och deras behov av stöd och hjälp inte kan prioriteras på samma sätt.

Institutet för mänskliga rättigheter ifrågasätter att förslagen i avsnitten 6.1.1 och 7.2 om att socialnämnden ska få besluta om insatser till och särskilda för vårdnadshavare när samtycke saknas kommer att ha gynnsamma konsekvenser för integrationen.

Bollnäs, *Göteborgs* och *Stockholms kommuner* samt *Umeå universitet*, *Tjänstemännens centralorganisation* (*TCO*) och *Vision* uttrycker en farhåga för att förslagen kan komma att innebära en ökad hotbild mot socialtjänstpersonal.

Några remissinstanser, bl.a. *JO*, SKR samt *Gotlands*, Göteborgs, *Huddinge*, *Nässjö* och *Umeå kommuner*, ser behov av att socialtjänsten ges vägledning och utbildningsinsatser för att kunna genomföra de föreslagna lagändringarna.

Skälen för regeringens bedömning

Konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet

Antalet barn och unga som involveras i allvarlig kriminalitet ökar. Polismyndigheten har bedömt att ca 1 000 barn och unga ansluter sig till lokala kriminella miljöer varje år (Bob – barn och unga i organiserad brottslighet, Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse, 2023, s. 7). Problematiken sträcker sig även långt ner i åldrarna på ett sätt som till synes inte har förekommit tidigare. Enligt regeringen är därför tidiga och träffsäkra insatser centrala för att förebygga att barn och unga involveras i kriminalitet eller fortsätter med brottslighet som riskerar att bli långvarig. Om barn får stöd i låg ålder och i ett tidigt skede kan risken för en fortsatt negativ utveckling minska. Regeringen anser därför att det är av största vikt för samhällets brottsförebyggande arbete att barn och unga i riskzon för att begå brott upptäcks i tid samt att adekvata och relevanta insatser sätts in så tidigt som möjligt.

Regeringen bedömer att de förslag som lämnas i avsnitten 6.1.1 och 7.2 och som innebär att socialnämnden ska få besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare när samtycke saknas i syfte att bl.a. stärka föräldraförmågan, kan få positiva brottsförebyggande effekter. Även *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *Polismyndigheten* instämmer i denna bedömning. Möjligheten att tidigt sätta in insatser i syfte att stärka föräldraförmågan och föräldraansvaret kan förhindra utvecklingen av allvarligare problem i familjen, inbegripet våld och hot om våld.

Regeringen bedriver ett arbete på bred front för att förebygga och förhindra att barn och unga rekryteras till och exploateras av de kriminella gängen. Liksom Länsstyrelsen i Gävleborgs län och Polismyndigheten bedömer regeringen dessutom att förslagen i avsnitten 6.2.1 och 7.3.1 om att socialnämnden i vissa situationer ska få besluta om insatser till och särskilda villkor för barn och unga när samtycke saknas är en viktig förutsättning för att fånga upp och tidigt förhindra utvecklingen av kriminalitet hos barn och unga. *Länsstyrelserna i Skåne* och *Uppsala län* anser inte att det finns tillräckligt stöd för att påstå att tvingande insatser leder till positiva effekter för det brottsförebyggande arbetet. Enligt regeringen måste emellertid alla tänkbara åtgärder vidtas för att motverka att barn och unga hamnar i kriminalitet. Tidiga och tydliga reaktioner är viktiga för att markera att samhället inte accepterar brottslighet och för att bidra till att barnet eller den unge får ett socialt välfungerande liv. Socialnämnden behöver agera proaktivt och ta egna initiativ för att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga. Insatser behöver sättas in i ett tidigt skede och särskilda brottsförebyggande och återfallsförebyggande insatser behöver användas. För att socialnämnden ska kunna vara en trovärdig aktör i arbetet med att förebygga att barn och unga begår brott är det enligt regeringen avgörande att nämnden också har lämpliga verktyg. Förslagen bedöms enligt regeringen också minska risken för att barn och unga utsätts för brott. Det är inte enbart risken att utsättas för brott av andra barn och unga som är involverade i kriminalitet som här avses utan även risken för barn och unga att utsättas för brott i sin hemmiljö. Även förslaget i avsnitt 9.1 som avser socialnämndens uppföljningsskyldighet kan bidra till att underlätta upptäckten av eventuella brott som barn utsätts för av sina vårdnadshavare eller andra närstående.

Därtill kan förslagen i avsnitten 7.3.7 och 7.3.8 om särskilda villkor riktade till barn och unga om att iaktta nykterhet och drogfrihet samt att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad utgöra viktiga brottsförebyggande verktyg. Även ett införande av den i avsnitt 18.1 föreslagna skyldigheten för socialnämnden att kalla vårdnadshavare, barn och unga till ett brottssamtal när ett barn eller en ung person för första gången misstänks för brott på vilket fängelse kan följa bedöms kunna få positiva brottsförebyggande effekter.

I avsnitt 15.1 föreslår regeringen att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska omfatta åtgärder enligt den föreslagna nya lagen så att det även omfattar de barn och unga som har begått brott och som har ett särskilt behov av åtgärder enligt den nya lagen. Genom att tillämpningsområdet utvidgas och möjliggör att ungdomsvård kan omfatta exempelvis deltagande i insatser, särskilda villkor och kontroll med hjälp av drogtester, kan större hänsyn tas till barnets eller den unges individuella förutsättningar och behov. En större flexibilitet och individuell anpassning av åtgärderna som barnet eller den unge blir skyldig att fullgöra inom ramen för påföljden bedöms få positiva effekter på återfallspreventionen så att färre barn och unga återfaller i brott och riskerar att utveckla en kriminell livsstil. Därigenom kan förslaget i viss mån också sägas bidra till att förebygga brott.

Regeringen anser således, till skillnad från *Civil Rights Defenders*, att förslagen kan bidra till att minska ungdomskriminaliteten genom att tidigt bryta ett negativt beteende hos barn. Antalet barn och unga som involveras i brott eller utsätts för brott kan därmed antas minska till följd av förslagen. Regeringen bedömer att förslagen i denna lagrådsremiss kan leda till att riskfaktorer för kriminalitet i större utsträckning och i ett tidigare skede upptäcks och att tidiga insatser kan sättas in för att motverka fortsatt kriminalitet hos barn och unga. Sammantaget bedöms förslagen få positiva konsekvenser för det brottsförebyggande arbetet.

Konsekvenser för det jämställdhetspolitiska målet

Regeringens övergripande mål för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Ett av delmålen för jämställdhetspolitiken är att mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och utnyttjande i prostitution och människohandel ska upphöra. Alla, oavsett kön, ska genom hela livet ha samma rätt och möjlighet till kroppslig och psykisk integritet. I budgetpropositionen för 2026 beslutade regeringen ett nytt delmål. Delmålet innebär att hedersrelaterat våld och förtryck ska upphöra och att alla, oavsett kön, genom hela livet ska ha samma rätt och möjlighet att leva sitt liv utan att begränsas av kollektivt grundade hedersnormer (prop. 2025/26:1 utg.omr. 13 avsnitt 5.5).

SKR anser att vissa förslag kan leda till en undanträngningseffekt för flickor och kvinnor. När ett särskilt fokus läggs på risken för att barnet eller den unge ska ägna sig åt brottslig verksamhet finns det enligt SKR en risk att flickor och kvinnors utveckling av andra negativa beteenden och deras behov av stöd och hjälp inte kan prioriteras på samma sätt.

Regeringen kan konstatera att anledningarna till att barn och unga är i behov av socialnämndens skydd eller stöd kan variera. Likaså kan flickors

och pojkars utsatthet för olika faktorer variera. Under 2021 kom exempelvis fler pojkar än flickor till socialnämndernas kännedom genom en anmälan om oro (Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa – Uppföljning och analys av utvecklingen, Socialstyrelsen, 2022, s. 19). Pojkar står generellt i större utsträckning än flickor i risk för att utsättas för dödligt våld och är överrepresenterade när det gäller misshandel. Enligt kriminalstatistiken misstänks och lagförs fler pojkar än flickor för brottslighet. Flickor å andra sidan är överrepresenterade när det gäller utsatthet för våld som utövats av en förälder, sexuella övergrepp, bevittnande av våld mellan vuxna och psykisk misshandel. Flickor utsätts också oftare än pojkar för hedersrelaterat våld och förtryck samt barn- och tvångsäktenskap (prop. 2019/20:131 s. 26).

När det gäller jämställdhet mellan män och kvinnor respektive pojkar och flickor är de förslag som lämnas i denna lagrådsremiss könsneutrala. Även med bestämmelser som gäller lika för alla kan emellertid olika grupper påverkas av dem i olika utsträckning.

Av promemorian framgår att pojkar med utländsk bakgrund är den grupp för vilka samtycke till socialtjänstens insatser saknas i störst utsträckning, trots att behov av insatser bedömts föreligga. Samtycke från barnets vårdnadshavare till socialtjänstens insatser saknas i betydligt större utsträckning för pojkar med utländsk bakgrund än för pojkar med svensk bakgrund och flickor oavsett bakgrund. Eftersom den föreslagna ordningen innebär att beslut om insatser kan fattas även när samtycke saknas kan regeringen konstatera att pojkar med utländsk bakgrund kommer att kunna få stöd och hjälp i större utsträckning än i dag. Detta oavsett om behovet är hänförligt till brister i omsorgsförmågan hos barnets vårdnadshavare eller om behovet grundas på barnets eget beteende.

Minskad brottslighet liksom adekvata och tidiga insatser till barn och unga kan enligt regeringen också leda till att grupperingar som upprätthåller vissa destruktiva könsnormer försvagas. Pojkar och unga män som förövare är dessutom överrepresenterade i statistiken om våld i nära relationer. Får fler barn och unga, och särskilt pojkar och unga män, stöd och hjälp i ett tidigt skede kan det antas leda till att våldet i nära relationer mot flickor och kvinnor minskar. Förslagen utgör därmed en del i arbetet med det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

De insatser socialtjänsten kan erbjuda barn och unga som är i behov av skydd eller stöd bidrar också till att flickor och pojkar, ges mer likvärdiga möjligheter inom olika områden i livet. Ett arbete som syftar till att färre barn ska fara illa kan därför antas få positiva effekter för jämställdheten. Regeringen delar därför inte den farhåga som SKR har om att förslagen kan leda till en undanträngningseffekt för flickor och kvinnor. Sammantaget bedömer regeringen därmed att förslagen i viss utsträckning kommer att kunna bidra till att uppnå det jämställdhetspolitiska målet.

Konsekvenser för det integrationspolitiska målet

Målet för integrationspolitiken är att utrikes födda kvinnor och män ska ha samma skyldigheter, rättigheter och möjligheter som den övriga befolkningen att leva ett fritt, värdigt och självständigt liv inom samhällsgemenskapen. Detta förutsätter att den som långvarigt befinner sig i Sverige ansträngер sig för att bli en del av det svenska samhället och att samhället

både ställer krav och ger möjligheter till integration. Integrationspolitiken ska bidra till social och kulturell, ekonomisk, språklig och demokratisk integration samt att genom utbildning förbättra förutsättningarna för flickor och pojkar med utländsk bakgrund (prop. 2023/24:99, bet. 2023/24:FiU21, rskr. 2023/24:250).

Socialtjänsten kan spela en viktig roll i fråga om en fungerande integrationspolitik liksom åtgärder som förebygger att enskilda ägnar sig åt eller återfaller i kriminalitet. Pojkar med utländsk bakgrund är som framgår ovan överrepresenterade bland de barn som inte får nödvändigt stöd av socialtjänsten på grund av bristande samtycke från deras vårdnadshavare till insatser.

Institutet för mänskliga rättigheter ifrågasätter att förslagen i avsnitten 6.1.1 och 7.2 om att socialnämnden ska få besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare när samtycke saknas kommer att ha gynnsamma konsekvenser för integrationen. Institutet ser i stället risker om vårdnadshavare till pojkar med utländsk bakgrund kommer att vara överrepresenterade bland de som träffas av förslaget. Denna grupp skulle sannolikt enligt institutet kunna uppleva sig särskilt utpekad, vilket kan leda till ytterligare försämrade förutsättningar för socialtjänsten att nå gruppen med stödinsatser.

Regeringen bedömer att förslagen som innebär ökade möjligheter att besluta om insatser och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas visserligen kommer att leda till att fler pojkar med utländsk bakgrund kan få nödvändigt stöd och hjälp jämfört med i dag. Regeringen vill i sammanhanget emellertid understryka att förslagen i lagrådsremissen bedöms innebära förbättrade möjligheter för alla som aktualiseras eller bedöms vara i behov av nödvändiga insatser eller särskilda villkor enligt den nya lagen, oavsett etnisk eller kulturell bakgrund. Det är inte otänkbart att den typen av inkluderande på längre sikt kan ge förutsättningar för att öka tilliten och förtroendet för myndigheter och samhällssystemet i stort. Enligt regeringens mening bör inte Institutet för mänskliga rättigheters farhåga om att förslagen kan leda till försämrade förutsättningar för socialtjänsten att nå ut till vårdnadshavare till pojkar med utländsk bakgrund heller överdrivas. Enligt regeringen kan förslagen snarare bidra till att i viss utsträckning uppnå det integrationspolitiska målet.

Konsekvenser för socialtjänstens arbetsmiljö

Bollnäs, *Göteborgs* och *Stockholms kommuner* samt *Umeå universitet*, *TCO* och *Vision* uttrycker en farhåga för att förslagen kan komma att innebära en ökad hotbild mot socialtjänstpersonal. Att hot och våld riktas mot offentliganställda är oacceptabelt. Att stärka skyddet för offentliganställda är en prioriterad fråga för regeringen och en rad åtgärder har också vidtagits de senaste åren. För att stärka det straffrättsliga skyddet för utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner, däribland socialtjänstpersonal, har straffbestämmelserna om våld eller hot mot tjänsteman och förgripelse mot tjänsteman utökats till att även gälla om någon förgriper sig mot en utövare av viss samhällsnyttig funktion i hans eller hennes tjänsteutövning (se Skärpt syn på brott mot journalister och vissa andra samhällsnyttiga funktioner [prop. 2022/23:106]). Genom regeringens proposition Ett starkare skydd för offentliganställda mot våld, hot och trakasserier m.m.

(prop. 2024/25:141) har dessutom nya lagändringar trätt i kraft som syftar till att minska offentliganställdas utsatthet för våld, hot och trakasserier. Ändringarna innebär bl.a. att det straffrättsliga skyddet i brottsbalken för tjänstemän och utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner har moderniserats och stärkts. Detta har skett bl.a. genom skärpta straffskalor och genom ett nytt brott om förolämpning mot tjänsteman. Dessutom har sekretessen i personaladministrativ verksamhet stärkts.

Kunskapsstöd och kompetensutveckling för socialtjänsten

Några remissinstanser, bl.a. *JO*, *SKR* samt *Gotlands*, *Göteborgs*, *Huddinge*, *Nässjö* och *Umeå kommuner*, betonar vikten av att socialtjänsten får tillgång till riktlinjer, vägledning och utbildningsinsatser för att kunna genomföra de föreslagna lagändringarna på ett tillfredsställande sätt. Umeå kommun ser annars risker med att lagändringarna kan komma att tillämpas på olika sätt inom kommunerna. Regeringen instämmer i remissinstansernas synpunkter och anser att det är av största vikt att tillämpningen av reformen blir så enhetlig som möjligt och att socialtjänsten har rätt kunskap för att kunna genomföra de lagändringar som föreslås på ett tillfredsställande sätt. Liksom JO konstaterar innebär den nya lagen att socialtjänsten kommer att göra svåra rättsliga avvägningar och en individualiserad bedömning i varje enskilt ärende. Kommunerna har ett grundläggande ansvar för att implementera lagändringar och nya lagar och förordningar samtidigt som statliga myndigheter har ansvar för att bidra med information och annat stöd till kommunerna. Socialstyrelsen är bl.a. expert- och kunskapsmyndighet i frågor om den sociala barn- och ungdomsvården och det ligger inom myndighetens uppdrag att bistå med information och stöd till kommunerna i frågorna. Regeringen bedömer att det finns ett behov av att Socialstyrelsen tar fram vägledning och kunskapsstöd samt i övrigt genomför nödvändiga kunskapshöjande insatser och når ut med detta till huvudmän och yrkesverksamma inom kommunernas socialtjänster. Regeringen avser att återkomma i frågan. Regeringen förutsätter att Socialstyrelsen även i övrigt ser över sina föreskrifter, allmänna råd och kunskapsstöd i relevanta delar i syfte att anpassa dem till de nya reglerna.

Inga övriga konsekvenser bedöms uppstå

Några övriga konsekvenser utöver de som redogörs för i föregående avsnitt bedöms inte uppstå. Förslagen bedöms exempelvis inte medföra några konsekvenser för miljön, sysselsättningen och offentlig service i olika delar av landet eller små företags förutsättningar. Slutligen bedöms förslagen inte heller få konsekvenser för hur Sverige uppfyller sina internationella åtaganden. Förslagens betydelse för Sveriges internationella åtaganden enligt bl.a. Europakonventionen och barnkonventionen behandlas i avsnitt 21.

24.5 Reformen bör följas upp och utvärderas

Regeringens bedömning

De föreslagna lagändringarna bör följas upp och utvärderas.

Promemorians bedömning

Bedömningen i promemorian stämmer i huvudsak överens med regeringens bedömning. I promemorian görs dock bedömningen att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att följa upp och utvärdera lagstiftningen.

Remissinstanserna

Några remissinstanser, bl.a. *Diskrimineringsombudsmannen*, *Folkhälsomyndigheten*, *Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd* (*Forte*), *Institutet för mänskliga rättigheter* och *SKR*, ser ett behov av att den föreslagna ordningen följs upp efter en tid. För det fall förslagen i promemorian genomförs, anser *Göteborgs kommun* även att lagändringarna endast bör gälla i fem år för att därefter utvärderas av myndigheter och forskare.

Skälen för regeringens bedömning

Några remissinstanser bl.a. *Diskrimineringsombudsmannen*, *Folkhälsomyndigheten*, *Forte*, *Institutet för mänskliga rättigheter* och *SKR*, ser ett behov av att den föreslagna ordningen följs upp efter en tid. Enligt Diskrimineringsombudsmannen och Institutet för mänskliga rättigheter bör effekterna av den nya lagen följas upp. Diskrimineringsombudsmannen ser därutöver behov av att följa upp om lagstiftningen uppfyller sitt syfte och om den tillämpas på ett rättssäkert sätt och i linje med likabehandlingsprincipen. Institutet anser att den nya lagens effekter på tvångsvårdens längd och återförening mellan barn och deras vårdnadshavare är viktig att följa. Folkhälsomyndigheten bedömer att det är angeläget att följa upp att reformen inte leder till ett minskat förtroende för myndigheter. SKR bedömer att det är viktigt att följa såväl tillämpningen som konsekvenserna av den nya lagen i relation till LVU. Enligt SKR går det inte att utesluta att den nya lagen kan få konsekvenser för både förfarande och bedömning av om och när vård enligt LVU är tillämplig, såväl för socialtjänsten som för förvaltningsrätten. *Göteborgs kommun*, som ser vissa risker med den föreslagna lagen, anser att lagändringarna endast bör gälla tillfälligt i fem år för att därefter utvärderas.

Den ordning som föreslås i denna lagrådsremiss är till viss del ny och obeprövad. Det är därmed svårt att till fullo förutse vilka effekter och konsekvenser som följer av förslagen. Regeringen anser därför att reformen bör följas upp och utvärderas. Liksom flera av remissinstanserna för fram kan det finnas anledning att på sikt följa upp och utvärdera utfallet av reformen för att se om reglerna har lett till avsedd effekt.

För att det ska vara möjligt att utvärdera förslagen behöver dock en viss tid ha förflutit efter det att de har trätt i kraft. Regeringen avser därför att följa utvecklingen och återkomma beträffande den närmare utformningen för uppföljningen och utvärderingen av reformen. Till skillnad från prome-

morian finns det dock ingen anledning att nu uttala sig om vilken myndighet som bör ansvara för att genomföra en sådan uppföljning och utvärdering av reformen. Det finns inte heller skäl att tidsbegränsa lagförslagen, såsom Göteborgs kommun framför.

25 Författningskommentar

25.1 Förslaget till lag om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas

1 kap. Lagens innehåll, syfte och tillämpningsområde

Lagens innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser som ger socialnämnden möjlighet att besluta om insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas. I lagen finns också bestämmelser om handräckning och tillfälligt omhändertagande.

I paragrafen anges innehållet i lagen. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Lagens syfte

2 § Syftet med denna lag är att genom skydd och stöd förebygga och förhindra att barn och unga far illa.

I paragrafen anges vad syftet med lagen är. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Uttrycket ”far illa” är brett. Barn och unga kan fara illa på olika sätt och av olika orsaker, exempelvis på grund av förhållandena i hemmet eller på grund av sitt eget beteende. Det avgörande är om situationen påverkar barnet eller den unge på ett negativt sätt. Även uttrycket ”skydd och stöd” har en bred innebörd och avser all den hjälp som socialnämnden har i uppdrag att erbjuda enskilda enligt socialtjänstlagen (2025:400). Såväl åtgärder till vårdnadshavare som till barnet eller den unge har samma övergripande syfte, dvs. att förbättra barnets eller den unges situation.

Tillämpningsområde

3 § Insatser till vårdnadshavare, barn eller unga ska i första hand ges med samtycke från vårdnadshavaren, barnet eller den unge enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2025:400).

Paragrafen innehåller en grundläggande bestämmelse om lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

I paragrafen anges att insatser i första hand ska ges med samtycke, dvs. som frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL. Det innebär att lagen är en kompletterande lag till socialtjänstlagen och reglerar de närmare förutsättningarna för när socialnämnden kan avvika från frivillighet i vissa fall. Samtliga situationer då insatser kan beviljas

med stöd av socialtjänstlagen avses, dvs. även om det med stöd av 6 kap. 13 a § föräldrabalken räcker att endast en vårdnadshavare samtycker till insatser för barnet eller om det med stöd av 21 kap. 1 § andra och tredje styckena SoL räcker med barnets samtycke. Någon ändring av det primära ansvar som socialnämnden har enligt socialtjänstlagen är inte avsedd, utan socialnämnden ska även fortsättningsvis i första hand pröva möjligheten att tillhandahålla stöd och hjälp till enskilda på frivillig väg.

4 § Ett beslut om insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person får inte fattas när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av

– socialtjänstlagen (2025:400),
– lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
– lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller
– lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Ett beslut om insatser till ett barn eller en ung person får inte heller fattas när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

I paragrafen anges när ett beslut om insatser till eller särskilda villkor för barn och unga inte får fattas. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.2 och 7.3.3.

Av *första stycket* framgår att ett beslut om insatser eller särskilda villkor enligt lagen till ett barn eller en ung person inte får fattas när barnet eller den unge vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av vissa lagar. Detta omfattar också situationen att barnet eller den unge är omedelbart omhändertaget eller omedelbart placerat enligt de angivna lagarna. Uppräkningen av i vilka fall vård eller placering hindrar ett beslut om insatser till eller särskilda villkor för barn och unga är uttömmande. Insatser till och särskilda villkor för ett barns vårdnadshavare kan dock beslutas även om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet, se kommentaren till 3 kap. 4 och 5 §§.

Enligt *andra stycket* får ett beslut om insatser till ett barn eller en ung person inte fattas när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Särskilda villkor kan dock beslutas till ett barn eller en ung person i den situationen enligt 4 kap. 5 §. Också insatser till och särskilda villkor för ett barns vårdnadshavare kan beslutas i den situationen, se kommentaren till 3 kap. 4 och 5 §§.

Att redan beslutade insatser eller särskilda villkor upphör att gälla om det fattas beslut om vård eller placering enligt de i paragrafen angivna lagarna framgår av 9 kap. 5 §.

Ord och uttryck i lagen

5 § Med insatser avses sådana insatser för personliga behov som ingår i socialnämndens ansvar enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400). Ett beslut om insatser får dock inte avse

– vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvård, eller
– boende i bostad med särskilt stöd eller skyddat boende.

Av paragrafen framgår vad som avses med insatser i lagen. Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

De insatser som socialnämnden får besluta om till vårdnadshavare, barn och unga enligt lagen är sådana insatser som ingår i socialnämndens ansvar enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, med vissa undantag. Det som avses är således insatser för personliga behov. Av 10 kap. 1 § SoL följer att sådana insatser kan ges i olika former och på olika sätt, bl.a. i form av rådgivning, omsorg och stöd. Av paragrafen framgår att insatserna enligt lagen inte får avse vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvård, eller boende i bostad med särskilt stöd eller skyddat boende. Avgränsningen gäller för alla målgrupperna för insatserna. Paragrafen innehåller inte någon uppräkning av vilka insatser som kan vara aktuella. En insats enligt socialtjänstlagen kan t.ex. ske i form av föräldraskapsstöd och familjebehandling. Den kan också ske i form av en kontaktperson eller annan behandling. Med behandling inom socialtjänsten avses den behandling en socialsekreterare eller annan tjänsteman med särskild kompetens i socialt behandlingsarbete kan ge. Sådan behandling kan vidare avse behandling som t.ex. ges inom särskilda verksamheter i socialtjänstorganisationen såsom rådgivningsbyråer för narkotikamissbrukare (jfr prop. 1984/85:171 s. 42).

6 § Med särskilda villkor avses de krav som socialnämnden kan besluta om enligt denna lag för vårdnadshavare, barn och unga.

I paragrafen anges vad som avses med särskilda villkor i lagen. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

7 § Med barn avses en person som är under 18 år.

Med ung person eller den unge avses en person som har fyllt 18 men inte 21 år.

I paragrafen anges vad som i lagen avses med barn och ung person eller den unge. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

2 kap. Barns och ungas rättigheter och vårdnadshavares delaktighet

Barnets och den unges bästa

1 § Vid beslut och andra åtgärder enligt denna lag ska det som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om barnets och den unges bästa. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Av paragrafen framgår att vid beslut och andra åtgärder enligt lagen ska det som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande. Vem som räknas som barn respektive ung person enligt lagen framgår av 1 kap. 7 §. Utgångspunkten vid bedömningen av barnets eller den unges bästa är respekten för hans eller hennes fulla människovärde och integritet (jfr prop. 2012/13:10 s. 36). En åtgärd eller ett beslut enligt lagen kan inte ha annat syfte än att förbättra för barnet eller den unge (prop. 2002/03:53

s. 105). Vad som är barnets eller den unges bästa kan inte fastställas en gång för alla utan måste bedömas utifrån det individuella barnets eller den unges situation. Det innebär att socialnämnden i varje enskilt fall måste göra en bedömning av om en åtgärd enligt lagen, oavsett om den riktar sig till vårdnadshavare, barn eller unga och oavsett om det handlar om ett beslut eller en mer praktisk åtgärd, är förenlig med barnets eller den unges bästa (jfr prop. 2012/13:10 s. 126).

Rätt att framföra sina åsikter

2 § Barnet eller den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Barnets eller den unges åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Paragrafen innehåller bestämmelser om barns och ungas rätt att komma till tals. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Enligt *första meningen* ska barnet eller den unge ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om barnet eller den unge inte framför sina åsikter ska detta respekteras och socialnämnden ska inte försöka klargöra barnets eller den unges inställning på något annat sätt. Detta innebär dock inte någon begränsning av nämndens ansvar att utreda barnets eller den unges behov av skydd och stöd. Det utgör inte heller något hinder mot att nämnden, inom ramen för en sådan utredning, konsulterar sakkunniga samt i övrigt tar de kontakter som behövs enligt 20 kap. 6 § socialtjänstlagen (2025:400). I det enskilda fallet kan omständigheterna vara sådana att barnet eller den unge inte har förmåga att ge uttryck för sina åsikter, inte ens med hjälp av kommunikationsverktyg. Med hänsyn till principen om barnets bästa är det i sådana fall angeläget att barnets åsikter klarläggs på ett sätt som iakttar respekten för barnets integritet och självbestämmande. Detsamma gäller för en ung person som omfattas av lagen. Barnet eller den unge kan framföra sina åsikter på olika sätt. Det kan ske muntligen, skriftligen eller på annat sätt.

Av *andra meningen* framgår att barnets eller den unges åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. På vilket sätt barnets eller den unges åsikter ska beaktas och vilket genomslag de ska få i det enskilda ärendet måste avgöras från fall till fall.

Rätt till information

3 § Barnet eller den unge ska kontinuerligt få information om beslut som rör honom eller henne, hur sådana beslut överklagas och annan relevant information.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om barns och ungas rätt till information. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

Av bestämmelsen framgår att ett barn eller en ung person som är i kontakt med socialtjänsten ska informeras kontinuerligt och bli delaktig i det som pågår och planeras och som har med hans eller hennes situation att göra. Information behöver ges kontinuerligt under hela tiden som ett ärende pågår (jfr prop. 2024/25:89 s. 38 och prop. 2006/07:129 s. 38). Barnet eller den unge ska inte bara få information om beslut utan också om hur beslut överklagas och annan relevant information. Annan relevant information kan t.ex. handla om varför ett beslut har fattats, hur barnets

eller den unges åsikter har beaktats, vad insatsen eller det särskilda villkoret innebär, den fortsatta planeringen, konsekvenser om barnet eller den unge inte följer beslutet om att delta i insatsen eller inte följer det särskilda villkoret, vilket stöd barnet eller den unge kommer få för att kunna genomföra insatsen eller följa det särskilda villkoret och vilka rättigheter barnet eller den unge har. Det rör sig således om saklig information som är av betydelse för barnet eller den unge.

Vilken relevans informationen har ska inte bara bedömas i förhållande till informationen som sådan utan även i förhållande till barnet eller den unge, dvs. den ska vara lämplig för honom eller henne med beaktande av t.ex. ålder, mognad, förmåga att tillgodogöra sig information, psykisk hälsa och tidigare kunskaper. Detta gäller även när information om beslut och information om överklagandemöjligheter lämnas.

Att se till att information ges är i första hand en uppgift för socialnämnden. Bestämmelsen innebär inte någon skyldighet för barnet eller den unge att ta del av informationen. När information ges ska hänsyn tas till barnets eller den unges bästa (jfr prop. 2023/24:31 s. 274 och prop. 2024/25:89 s. 235).

I 4 § finns ytterligare bestämmelser om den information som lämnas till barn och unga.

4 § Information som lämnas till barnet eller den unge ska vara anpassad till hans eller hennes individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om anpassning av den information som lämnas till ett barn eller en ung person. Övervägandena finns i avsnitt 11.1.

I *första meningen* anges att informationen ska anpassas till barnets eller den unges individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar. Det innebär att informationen kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. Informationen kan även behöva anpassas utifrån barnets kognitiva förmåga att förstå information och till barnets förmåga att hantera starka känslor (jfr prop. 2024/25:89 s. 650 och 651).

I *andra meningen* anges att den som lämnar informationen så långt det är möjligt ska försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen. Det kan t.ex. göras genom att ställa frågor om den information som har lämnats, även om barnet eller den unge inte får pressas att besvara frågor. Den som lämnar informationen behöver vara lyhörd och reflektera över hur barnet eller den unge reagerar på informationen för att kunna ta ställning till om han eller hon har förstått den.

Rätt att föra sin egen talan

5 § Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i ärenden och mål enligt denna lag.

Ett barn som är yngre än 15 år får höras i domstol, om barnet vill det och det kan antas att barnet inte tar skada av att höras.

Paragrafen innehåller bestämmelser om barns processbehörighet och när ett barn under 15 år får höras i domstol. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.

Bestämmelserna i föräldrabalken innebär att barnets vårdnadshavare företräder barnet (ställföreträdare) i kontakt med myndigheter och domstolar till dess att barnet uppnår 18 års ålder. I *första stycket* ges emellertid barn som har fyllt 15 år rätt att föra sin egen talan i ärenden och mål enligt lagen. Yngre barn måste däremot företrädas av en ställföreträdare. Även i fråga om ett barn som är under 15 år ska dock socialnämnden informera barnet och ge barnet möjlighet att framföra sina åsikter enligt 2 och 3 §§.

Enligt *andra stycket* får ett barn som är yngre än 15 år höras i domstol om han eller hon vill det och det kan antas att barnet inte tar skada av det. Skada kan t.ex. uppstå om barnet hamnar i en svår lojalitetskonflikt i förhållande till sina vårdnadshavare eller om barnet skulle känna stort obehag av att höras i domstol (jfr prop. 2012/13:10 s. 135). Det får ankomma på domstolen att från fall till fall avgöra om det är lämpligt att barnet närvarar vid en förhandling.

Vårdnadshavares delaktighet

6 § En vårdnadshavare ska ges möjlighet att vara delaktig vid utformningen och genomförandet av de insatser och särskilda villkor som socialnämnden beslutar om för vårdnadshavaren eller dennes barn.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om vårdnadshavares delaktighet. Övervägandena finns i avsnitt 13.1.

Enligt bestämmelsen ska vårdnadshavare ges möjlighet att vara delaktiga både vid utformningen och vid genomförandet av de insatser och särskilda villkor som socialnämnden beslutar om. Att vårdnadshavare ska ges möjlighet att vara delaktiga gäller både när beslutet riktar sig till vårdnadshavaren själv och när beslutet riktar sig till barnet. Om vårdnadshavaren har synpunkter eller önskemål om utformningen och genomförandet som står i strid med vad som är bäst för barnet ska barnets bästa enligt 1 § alltid vara avgörande. För att vårdnadshavare ska kunna vara delaktiga ligger det i sakens natur att de behöver få information om bl.a. ärendets handläggning och de överväganden som har gjorts. Socialnämnden ska hålla vårdnadshavare informerade. Det är upp till ansvarig socialnämnd att i varje enskilt fall bedöma vilken information som vårdnadshavare behöver för att kunna vara delaktiga med hänsyn till gällande regler om sekretess.

3 kap. Insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare

Insatser utan samtycke

1 § Socialnämnden får besluta att en vårdnadshavare ska delta i en eller flera insatser om

1. det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att vårdnadshavarens barn kommer att utsättas för ett sådant förhållande i hemmet som anges i 2 § eller utveckla ett sådant eget beteende som anges i 3 §, eller barnet redan utsätts för ett sådant förhållande i hemmet eller uppvisar ett sådant eget beteende,

2. insatserna bedöms förebygga eller förhindra förhållandet eller beteendet, och
3. det kan antas att insatserna inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

Om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet eller vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga gäller i stället 4 §.

I paragrafen anges förutsättningarna för socialnämnden att besluta om insatser till vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.1 och 6.4.

Vad som avses med insatser framgår av 1 kap. 5 §. Ett beslut kan omfatta en eller flera insatser, och det bör i beslutet anges vilka insatser som vårdnadshavaren ska delta i.

Enligt *första stycket 1* ska det på grund av konkreta omständigheter finnas skäl att anta att vårdnadshavarens barn kommer att utsättas för ett visst förhållande i hemmet eller utveckla ett visst eget beteende. Det kan också vara så att barnet redan utsätts för ett sådant förhållande i hemmet eller uppvisar ett sådant eget beteende.

Med beviskravet ”om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta” avses att det måste finnas faktiska omständigheter i det enskilda fallet som pekar på att barnet kan komma att utsättas för ett sådant förhållande eller utveckla ett sådant beteende som avses. Detta innebär att subjektiva antaganden eller lösryckta uppgifter inte kan läggas till grund för en bedömning om det ska fattas ett beslut om insatser. Antagandet måste också bygga på fastare grund än rent tillfälliga beteenden och förhållanden (jfr prop. 1984/85:171 s. 40 och 41). Bedömningen ska vara framåtsyftande.

Socialnämnden ska göra en individuell bedömning av samtliga omständigheter i varje enskilt fall. Exempel på omständigheter som kan beaktas är att socialnämnden får del av uppgifter om att barnet utsätts för kränkningar i hemmet, att barnets hemförhållanden är präglade av konflikter eller att vårdnadshavaren uppvisar brister i den materiella omsorgen om barnet. Det kan också handla om iakttagelser som görs i fråga om att vårdnadshavaren saknar förståelse för barnets problematik. Vårdnadshavarens inställning till behovet av förändring kan således få betydelse i bedömningen. Om socialnämnden får information om att barnet är misstänkt för brott, och vårdnadshavaren inte vill delta i arbetet med att vända barnets utveckling, kan det vara en sådan konkret omständighet som innebär att det finns skäl att anta att barnet kommer att utveckla ett visst sådant beteende som avses. I bedömningen bör också hänsyn tas till bl.a. tidigare orosanmälningar som avser barnet och dess syskon och om vårdnadshavaren tidigare har tagit emot insatser för att stärka sin föräldraförmåga utan någon förändring. Omständigheter som rör barnets skolgång, fysiska och psykiska hälsa, relation till vårdnadshavaren och andra närstående samt vårdnadshavarens förståelse för barnets problematik är särskilt viktiga att beakta i bedömningen.

Vid bedömningen ska nämnden även beakta sådana kompenserande skyddsfaktorer som kan innebära att det saknas tillräckliga skäl för att besluta om insatser, exempelvis att barnet har ett fungerande nätverk eller att vårdnadshavaren tar emot insatser från andra aktörer, t.ex. hälso- och sjukvården.

Av *första stycket 2* följer att den eller de insatser som är i fråga ska bedömas förebygga eller förhindra förhållandet eller barnets beteende.

Bedömningen ska ha sin grund i vårdnadshavarens behov i sin föräldraroll för att kunna stötta barnet och att insatsen som sådan kan möta de behoven.

Den grundläggande förutsättningen att det kan antas att insatserna inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke framgår av *första stycket 3*. Detta innebär att insatser kan beslutas inte bara om vårdnadshavaren uttryckligen nekar till insatserna, utan även om det finns en grundad anledning att anta att det lämnade samtycket inte är allvarligt menat eller att det finns en överhängande risk för att samtycket kommer att återtas (jfr t.ex. RÅ 1995 ref. 38). Att en insats i första hand ska ges med samtycke från vårdnadshavaren enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen framgår av 1 kap. 3 §. För att insatser enligt lagen ska komma i fråga måste möjligheterna till frivillig medverkan bedömas vara uttömda.

I varje enskilt fall ska socialnämnden till följd av 2 kap. 1 § göra en bedömning av om ett beslut om insatser till en vårdnadshavare är förenligt med barnets bästa. Socialnämnden ska vid sin bedömning enligt den aktuella paragrafen också beakta proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900). För att ett beslut ska vara proportionerligt krävs bl.a. att den tilltänkta insatsen kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet far illa. Socialnämnden ska vid sin bedömning också ta hänsyn till vårdnadshavarens förmåga och individuella förutsättningar att ta emot det stöd som socialnämnden bedömer behövs. Om beslutet omfattar flera insatser bör såväl var och en av dem som samtliga insatser tillsammans uppfylla kraven på proportionalitet och förenlighet med barnets bästa. Även eventuella beslut om särskilda villkor enligt 5 § bör beaktas i denna bedömning.

Enligt *andra stycket* gäller 4 § i stället för första stycket i situationer då barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet eller vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga.

2 § De förhållanden i hemmet som kan ligga till grund för insatser enligt 1 § är

1. fysisk eller psykisk misshandel,
2. sexuella kränkningar eller sexuell exploatering,
3. brister i omsorgen om barnets grundläggande behov,
4. negativ social kontroll, eller
5. något annat skadligt förhållande.

I paragrafen anges vilka förhållanden i hemmet som kan ligga till grund för en insats till en vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.1.

Förhållandena motsvarar dem som kan ligga till grund för omhändertagande för vård enligt 3 kap. 2 § lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Begreppen i bestämmelsen har samma innebörd som i den paragrafen (se lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga s. 642–644).

3 § De egna beteenden hos barnet som kan ligga till grund för insatser enligt 1 § är

1. skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel,
2. brottslig verksamhet, eller
3. något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

I paragrafen anges vilka beteenden hos ett barn som kan ligga till grund för en insats till en vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.1.

Beteendena motsvarar dem som kan ligga till grund för omhändertagande för vård enligt 3 kap. 3 § lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Begreppen i bestämmelsen har samma innebörd som i den paragrafen (se lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga s. 644 och 645).

Insatser utan samtycke när barnet vårdas eller är placerat

4 § Om barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet får socialnämnden besluta om en eller flera insatser till vårdnadshavaren, om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling. Detsamma gäller om barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga.

Insatserna får beslutas om det kan antas att de inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke.

Paragrafen reglerar möjligheten att besluta om insatser till vårdnadshavare när barnet är placerat utanför det egna hemmet eller i det egna hemmet med stöd av bestämmelserna i lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Övervägandena finns i avsnitt 6.1.2.

Vad som avses med insatser framgår av 1 kap. 5 §. Ett beslut kan omfatta en eller flera insatser, och det bör i beslutet anges vilka insatser som vårdnadshavaren ska delta i.

Bestämmelsen i *första stycket första meningen* omfattar situationer när barnet vårdas utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen (2025:400) eller med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga. Barnet kan också vårdas utanför det egna hemmet med stöd av annan lagstiftning, t.ex. lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. Med att barnet vårdas eller är placerat utanför det egna hemmet avses att barnet vårdas eller är placerat i jourhem, familjehem, hem för vård eller boende, stödboende eller skyddat boende, oavsett om vården är frivillig eller inte.

Ett beslut om insatser till vårdnadshavaren får i dessa fall fattas om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling. Det innebär att barnets situation måste bedömas kunna förbättras om vårdnadshavaren får stöd i form av insatsen. Insatsen kan t.ex. bedömas innebära att kontakten mellan barnet och vårdnadshavaren kan komma att underlättas eller att relationen dem emellan kan komma att stärkas. En insats kan också bedömas stärka vårdnadshavarens insikter i sina egna beteende och stärka hans eller hennes förmåga att förstå barnets problematik och engagemang i arbetet med att vända en negativ utveckling hos barnet. Ytterligare exempel är om insatsen kan bidra till att barnets hemförhållanden förbättras och vårdnadshavaren stärks i sin föräldraförmåga. Frågan om det finns ett behov av insatsen med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling måste avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Av *första stycket andra meningen* följer att även när barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande av barn och unga får socialnämnden besluta om en eller flera insatser till vårdnadshavaren om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling.

Av *andra stycket* framgår att insatserna får beslutas om det kan antas att de inte kan ges med vårdnadshavarens samtycke. Samma bedömning av samtycket ska göras som i 1 § första stycket 3, se författningskommentaren till den bestämmelsen.

I varje enskilt fall ska socialnämnden till följd av 2 kap. 1 § göra en bedömning av om ett beslut om insatser till en vårdnadshavare är förenligt med barnets bästa. Socialnämnden ska vid sin bedömning enligt den aktuella paragrafen också beakta proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900). För att ett beslut ska anses som proportionerligt krävs bl.a. att den tilltänkta insatsen kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet far illa. Socialnämnden ska vid sin bedömning också ta hänsyn till vårdnadshavarens förmåga och individuella förutsättningar att ta emot det stöd som socialnämnden bedömer behövs. Om beslutet omfattar flera insatser bör såväl var och en av dem som samtliga insatser tillsammans uppfylla kraven på proportionalitet och förenlighet med barnets bästa. Även eventuella beslut om särskilda villkor enligt 5 § bör beaktas i denna bedömning.

Särskilda villkor när socialnämnden har beslutat om insatser

5 § När socialnämnden har beslutat om insatser till en vårdnadshavare får nämnden också besluta att vårdnadshavaren ska följa ett eller flera särskilda villkor. De särskilda villkoren får avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg.

Paragrafen innehåller bestämmelser om särskilda villkor för en vårdnadshavare när en insats till honom eller henne har beslutats. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Vad som avses med särskilda villkor framgår av 1 kap. 6 §. Ett beslut kan omfatta ett eller flera särskilda villkor, och det bör i beslutet anges vilka villkor som vårdnadshavaren ska följa.

Av *första meningen* framgår att ett beslut om särskilda villkor enligt denna paragraf för en vårdnadshavare förutsätter att nämnden har beslutat om insatser enligt lagen till vårdnadshavaren. Ett sådant beslut får fattas även om vårdnadshavaren medger det särskilda villkoret. Syftet med ett särskilt villkor är att förebygga och förhindra att vårdnadshavarens barn far illa (jfr 1 kap. 2 §).

Av *andra meningen* följer att de särskilda villkoren endast får avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om barnets dagliga omsorg. Till den dagliga omsorgen hör bl.a. frågor om mat, kläder, sovtider, vissa frågor kring skolan och om hur barnet ska tillbringa sin fritid. Det handlar således om sådana vardagliga beslut om barnet som typiskt sett inte är av sådan vikt att de, om det finns två vårdnadshavare, behöver fattas av båda dessa gemensamt.

De särskilda villkoren kan avse att vårdnadshavaren ska upprätthålla rutiner i hemmet, t.ex. i fråga om skärmtid, mobiltelefonanvändning, när barnet senast ska vara hemma och när barnet ska gå och lägga sig på kvällen. De särskilda villkoren kan också avse att vårdnadshavaren ska hjälpa barnet med läxor eller på annat sätt engagera sig i barnets skolarbete. De särskilda villkoren kan dessutom handla om att vårdnadshavaren ska hjälpa barnet att komma till en sportaktivitet eller följa barnet

till och från fritidsaktiviteten. De särskilda villkoren kan också handla om att vårdnadshavaren ska delta i möten som rör barnet, t.ex. föräldramöten i barnets skola eller andra möten som rör barnet. Under förutsättning att det handlar om den dagliga omsorgen om barnet kan de särskilda villkoren också avse att vårdnadshavaren ska se till att barnet får den hälso- och sjukvård som barnet behöver, t.ex. att följa med barnet till tandläkaren eller till vårdcentralen. Beslut av mer ingripande betydelse för barnets framtid, t.ex. frågor som rör byte av bostad, skolval och barnets rätt till umgänge med en förälder, är sådant som inte rör den dagliga omsorgen om barnet och som därmed inte bör förekomma som ett särskilt villkor inom ramen för en insats (jfr prop. 1975/76:170 s. 178).

Om socialnämnden har beslutat om insatser till barnet, med stöd av socialtjänstlagen (2025:400) eller denna lag, kan de särskilda villkoren avse att vårdnadshavaren ska följa barnet till den plats där insatsen genomförs eller på annat sätt underlätta för barnet att ta del av insatsen. Om socialnämnden har beslutat om ett särskilt villkor för barnet med stöd av bestämmelserna i denna lag kan det särskilda villkoret till vårdnadshavaren avse att vårdnadshavaren ska hjälpa barnet att efterleva sitt särskilda villkor.

Särskilda villkor för en vårdnadshavare kan beslutas också när barnet vårdas utanför det egna hemmet. Då kan socialnämnden t.ex. besluta om särskilda villkor i samband med umgänge. Utifrån principen om barnets bästa får sådana villkor inte utformas så att barnets rätt till umgänge med vårdnadshavaren begränsas.

I varje enskilt fall ska socialnämnden till följd av 2 kap. 1 § göra en bedömning av om ett beslut om särskilda villkor för en vårdnadshavare är förenligt med barnets bästa. Socialnämnden ska vid sin bedömning enligt den aktuella paragrafen också beakta proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900). För att ett beslut ska anses som proportionerligt krävs bl.a. att det tilltänkta villkoret kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet far illa. Socialnämnden behöver vid sin bedömning också ta hänsyn till vårdnadshavarens förmåga och individuella förutsättningar att följa det särskilda villkoret. Om beslutet omfattar flera särskilda villkor bör såväl vart och ett av dem som samtliga särskilda villkor tillsammans uppfylla kraven på proportionalitet och förenlighet med barnets bästa. Även eventuella beslut om insatser enligt 1 och 4 §§ bör beaktas i denna bedömning.

Ett beslut om särskilda villkor kan fattas i samband med att socialnämnden beslutar om en insats, men inget hindrar att det fattas senare under tiden som den beslutade insatsen pågår. Om ett barns båda vårdnadshavare har behov av särskilda villkor ska beslut fattas för var och en av dem. Det ska i beslutet klart och tydligt anges vad vårdnadshavaren förväntas göra.

Särskilt övervägande om insatser och särskilda villkor

6 § När en socialnämnd beslutar om insatser till eller särskilda villkor för ett barn ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser till och särskilda villkor för barnets vårdnadshavare.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om när socialnämnden särskilt ska överväga behov av insatser till och särskilda villkor för en vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 8.1.

Enligt paragrafen ska behov av insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare särskilt övervägas när socialnämnden beslutar om insatser till eller särskilda villkor för deras barn. I samband med att ett barns behov av insatser och särskilda villkor utreds kan det framkomma uppgifter om att vårdnadshavarna har behov av stöd och hjälp i sitt föräldraskap. Om vårdnadshavarna samtycker till insatser som erbjuds av socialnämnden, kan sådana beslutas med stöd av socialtjänstlagen (2025:400). Om vårdnadshavarna inte samtycker till erbjudna insatser, kan socialnämnden besluta om insatser till och särskilda villkor för dem med stöd av denna lag, om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

4 kap. Insatser till och särskilda villkor för barn och unga

Insatser utan samtycke

1 § Socialnämnden får besluta att ett barn eller en ung person ska delta i en eller flera insatser om

1. det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla ett sådant eget beteende som anges i 2 §, eller redan uppvisar ett sådant beteende,
2. insatserna bedöms förebygga eller förhindra beteendet, och
3. det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av
a) barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv, eller
b) den unge.

I paragrafen anges förutsättningarna för socialnämnden att besluta om insatser till ett barn eller en ung person. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.1 och 6.4.

Vad som avses med insatser framgår av 1 kap. 5 §. Ett beslut kan omfatta en eller flera insatser, och det bör i beslutet anges vilka insatser som barnet eller den unge ska delta i.

Av *första punkten* framgår att beslut endast kan fattas ”om det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta” att barnet eller den unge kommer att utveckla ett visst eget beteende eller om barnet eller den unge redan uppvisar ett sådant eget beteende. Beviskravet är samma som i 3 kap. 1 § första stycket 1, se författningskommentaren till den paragrafen.

Socialnämnden ska göra en individuell bedömning av samtliga omständigheter kring barnet eller den unge i varje enskilt fall. Omständigheter som bör beaktas vid bedömningen kan t.ex. röra sig om att barnet eller den unge vistas i en skadlig miljö, använder alkohol eller droger, har en bristande skolgång eller saknar insikt och motivation till redan erbjudet stöd. Barnets eller den unges relation till vårdnadshavare och andra närstående samt tidigare brottslighet är andra omständigheter som bör beaktas. Sådana omständigheter som kan vara relevanta är t.ex. att ett barn vistas utomhus i olämpliga miljöer utan tillsyn av vårdnadshavare eller andra trygga vuxna. En annan omständighet som kan beaktas är barnets eller den unges attityd till och syn på kriminalitet. Ytterligare en omständighet är om ett barn eller en ung person är misstänkt för något enstaka brott som inte är av allvarligt slag, t.ex. ringa stöld, och som därmed inte

innebär att barnet eller den unge ska omhändertas med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga (jfr prop. 1989/90:28 s. 66). Omständigheterna kring det misstänkta brottet eller andra uppgifter om barnet eller den unge, såsom dennes umgängeskrets eller observationer från skolpersonal, kan beaktas i en bedömning av om det finns skäl att anta att barnet eller den unge kommer att utveckla ett destruktivt beteende av det slag som anges i bestämmelsen.

Vid bedömningen ska nämnden även beakta sådana omständigheter som innebär att det saknas tillräckliga skäl för att besluta om insatser. Engagerade föräldrar, en pågående utredning eller insatser hos andra aktörer, t.ex. hälso- och sjukvården, är exempel på omständigheter som minskar risken för utveckling av ett destruktivt beteende.

Av *andra punkten* framgår att den insats som är i fråga måste bedömas kunna förebygga eller förhindra beteendet hos barnet eller den unge. Innehållet i insatsen behöver således svara mot barnets eller den unges behov.

Den grundläggande förutsättningen att det kan antas att insatserna inte kan ges med samtycke av barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv eller av den unge, framgår av *tredje punkten*. Bedömningen av barnets eller den unges samtycke till insatser som avser honom eller henne ska göras på samma sätt som för vårdnadshavare enligt 3 kap. 1 § första stycket 3, se författningskommentaren till den punkten. Att en insats i första hand ska ges med samtycke enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2025:400) framgår av 1 kap. 3 §.

I varje enskilt fall ska socialnämnden till följd av 2 kap. 1 § göra en bedömning av om ett beslut om insatser till barnet eller den unge är förenligt med barnets eller den unges bästa. Socialnämnden ska vid sin bedömning enligt den aktuella paragrafen också beakta proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900). För att ett beslut ska vara proportionerligt krävs bl.a. att den tilltänkta insatsen kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa. Socialnämnden behöver vid sin bedömning ta hänsyn till barnets eller den unges behov, förmåga och individuella förutsättningar att följa beslutet. I bedömningen ska flera olika faktorer beaktas, så som eventuella funktionsnedsättningar, ålder och mognad. Även i valet och utformningen av en insats ska barnets eller den unges behov vara avgörande. Om beslutet omfattar flera insatser bör såväl var och en av dem som samtliga insatser tillsammans uppfylla kraven på proportionalitet och förenlighet med barnets eller den unges bästa. Även eventuella beslut om särskilda villkor enligt 3 § bör beaktas i denna bedömning.

I ett beslut om insatser ska det klart och tydligt anges vad barnet eller den unge förväntas göra. Av 2 kap. 4 § följer att socialnämnden så långt som möjligt ska förvissa sig om att barnet eller den unge förstår innehållet i insatsen. Detta inbegriper information om vilka konsekvenser det kan få om barnet eller den unge brister i att genomföra insatsen (se 8 kap. 2 §).

Om det finns en påtaglig risk för att ett barns eller en ung persons hälsa eller utveckling skadas på någon av de grunder som anges i lagen om omhändertagande för vård av barn och unga ska barnet i stället omhändertas med stöd av den lagen.

Att socialnämnden inte kan fatta ett beslut om insatser till ett barn eller en ung person som vårdas eller är placerad utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen, lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende framgår av 1 kap. 4 §. Inte heller när barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga får socialnämnden fatta beslut om insatser, se 1 kap. 4 §.

2 § De egna beteenden som kan ligga till grund för insatser enligt 1 § är

1. skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel,
2. brottslig verksamhet, eller
3. något annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende.

I paragrafen anges vilka beteenden hos ett barn eller en ung person som kan ligga till grund för en insats till barnet eller den unge. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.1.

Beteendena motsvarar dem som kan ligga till grund för omhändertagande för vård enligt 3 kap. 3 § lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Begreppen i bestämmelsen har samma innebörd som i den paragrafen (se lagrådsremissen För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga s. 644 och 645).

Särskilda villkor när socialnämnden har beslutat om insatser

3 § När socialnämnden har beslutat om insatser till ett barn eller en ung person får nämnden också besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera särskilda villkor. De särskilda villkoren får avse barnets eller den unges

1. skolgång,
2. deltagande i fritidsaktivitet,
3. deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning,
4. skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet, och
5. skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om särskilda villkor för ett barn eller en ung person när socialnämnden har beslutat om en insats till honom eller henne. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Vad som avses med särskilda villkor framgår av 1 kap. 6 §. Ett beslut kan omfatta ett eller flera särskilda villkor, och det bör i beslutet anges vilka villkor som barnet eller den unge ska följa.

Av *första meningen* följer att ett beslut om särskilda villkor för ett barn eller en ung person enligt paragrafen förutsätter att socialnämnden har beslutat om insatser enligt lagen till honom eller henne. Syftet med ett särskilt villkor ska vara att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa (jfr 1 kap. 2 §). Ett beslut om särskilda villkor för ett barn eller en ung person får beslutas även om han eller hon medger det särskilda villkoret.

Enligt *första punkten* får ett särskilt villkor avse barnets eller den unges skolgång. Ett sådant villkor kan innebära en skyldighet för barnet eller den unge att sköta sin skolgång och närvara på lektionerna. Ett särskilt villkor om skolgång ersätter inte vårdnadshavarnas, hemkommunens eller skolans huvudmans ansvar enligt 7 kap. 20–22 §§ skollagen (2010:800). Ett särskilt villkor om skolgång kan också omfatta annat som har anknytning till skolan. Det kan således inbegripa en skyldighet för barnet att delta i extra studietid eller i lovskola. Det särskilda villkorets utformning ska stå i rimlig proportion till ändamålet. Det kan t.ex. inte bli fråga om att kräva att barnet eller den unge ska få ett särskilt betyg i ett visst ämne.

Enligt *andra punkten* får ett särskilt villkor avse barnets eller den unges deltagande i fritidsaktivitet. Barnets eller den unges intressen och delaktighet i valet av en fritidsaktivitet ska respekteras, men är inte avgörande. Ett beslut om ett särskilt villkor om att barnet eller den unge ska delta i en fritidsaktivitet får inte leda till att hans eller hennes familj hamnar i en svår ekonomisk situation eller att eventuella syskons fritidsaktiviteter bortprioriteras. En sådan effekt kan beaktas inom ramen för den proportionalitetsbedömning som socialnämnden ska göra. I linje med principen om barnets och den unges bästa bör en fritidsaktivitet som är väsentlig för barnets eller den unges utveckling eller som en skyddande faktor väga tungt i den bedömningen.

Enligt *tredje punkten* får ett särskilt villkor avse barnets eller den unges deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning. Ett sådant villkor kan t.ex. omfatta barn och unga som inte har något att ägna sig åt under sommarlovet eller barn och unga som av olika skäl inte deltar i ordinarie skolgång. Det kan inbegripa t.ex. en skyldighet för barnet eller den unge att delta i introduktionsprogram eller ta emot yrkes- och studievägledning. Det kan också bli fråga om att barnet eller den unge ska skriva in sig hos Arbetsförmedlingen så att han eller hon därigenom får insatser och möjlighet till en viss inkomst. Ett villkor kan också ange att barnet eller den unge ska delta i praktik, om han eller hon inte är redo för vidare studier. Ett särskilt villkor ska kunna avse en insats eller åtgärd som kommunen tillhandahåller inom ramen för sitt aktivitetsansvar enligt 29 kap. 9 § skollagen. Barnets eller den unges intressen och önskemål måste respekteras i valet av sysselsättning, men är inte avgörande.

Enligt *fjärde punkten* får ett särskilt villkor avse barnets eller den unges skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet. För att ett särskilt villkor om nykterhet och drogfrihet ska kunna aktualiseras krävs att det finns orostecken kring barnets eller den unges alkohol- eller drogkonsumtion. Det är inte tillräckligt att ett barn eller en ung person har provat t.ex. alkohol. Något faktiskt skadligt bruk eller beroende behöver dock inte ha konstaterats. Det kan t.ex. finnas information från skolpersonal eller barnets eller den unges föräldrar om att han eller hon uppträtt på ett sådant sätt att misstanke om alkohol- eller narkotikabruk har uppkommit. Det kan även vara fråga om barn och unga som nyligen har genomgått en behandling för skadligt bruk eller beroende vars drogfrihet ännu inte är stabil. Det kan också vara fråga om att barnet eller den unge mer än vid enstaka tillfällen har druckit sig redlöst berusad eller att han eller hon genom sitt bruk utsätter sig för farliga situationer utan att det är fråga om ett skadligt bruk eller beroende eller ett annat socialt nedbrytande beteende som i stället ska

medföra tvångsvård med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet kan t.ex. också komma i fråga när barnet eller den unge tidigare har använt alkohol eller narkotika och nu vistas på platser där sådant förekommer. Vid bedömningen av behovet av ett sådant villkor om nykterhet har barnets eller den unges egen inställning till eller insikt om bruket av alkoholhaltiga drycker eller droger betydelse. Möjligheten för socialnämnden att besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna drogtester för att kontrollera hans eller hennes efterlevnad regleras i 5 kap. 4–6 §§.

Enligt *femte punkten* får ett särskilt villkor avse barnets eller den unges skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Syftet med ett sådant särskilt villkor är att säkerställa barns och ungas trygghet och säkerhet genom att skydda dem från att vistas på olämpliga platser vid olämpliga tider. Exempel på olämpliga platser är platser där droghandel eller annan kriminalitet förekommer eller, om det är fråga om ett barn, i krogmiljöer där alkohol serveras. Omständigheter som bör beaktas vid bedömningen av omfattningen av ett sådant villkor är om barnet eller den unge vid några tillfällen har begått mindre brott, såsom ringa stöld, eller uppvisat ett destruktivt beteende, såsom uppträtt hotfullt eller på annat sätt stört omgivningen, under särskilda tidpunkter. Med hänsyn till det ingrepp beslut enligt punkten utgör bör det krävas omständigheter som med viss styrka talar för att det finns ett behov av åtgärden. Skyldigheten bör inte vara mer ingripande än vad som rimligen kan förväntas av barn i motsvarande ålder eller med motsvarande mognadsnivå i den aktuella situationen. För unga personer gäller, precis som för barn, att beslutet ska vara både proportionerligt och till den unges bästa. Socialnämnden bör beakta och noggrant utreda barnets eller den unges hemförhållandena så att varken barnet eller den unge, eller dennes familj, utsätts för risker till följd av beslutet.

Avgörande för bedömningen av vad som avses med bostad är den plats där barnet eller den unge regelmässigt tillbringar sin dygnsvila eller kan antas komma att regelmässigt tillbringa sin dygnsvila under en överskådlig framtid. Barnets eller den unges folkbokföring bör vara utgångspunkten för bedömningen av begreppet bostad (jfr 6 § folkbokföringslagen [1991:481]), men inte avgörande. Om barnet eller den unge regelmässigt tillbringar sin dygnsvila på en annan plats än folkbokföringsadressen, t.ex. vid växelvist boende, kan ett särskilt villkor avse också den adress som inte är folkbokföringsadressen. Med en annan anvisad plats som kan likställas med bostad avses en sådan plats där barnet eller den unge vistas med viss regelbundenhet och som omfattar övernattning. Det kan bl.a. avse den som har beviljats insatsen kontaktfamilj eller tillfälligt vistas i någon närståendes bostad, t.ex. hos en mor- eller farförälder under helger. För att dessa platser ska kunna likställas med bostad bör det som regel krävas att vistelsen innefattar övernattning och inträffar med viss regelbundenhet.

I varje enskilt fall ska socialnämnden till följd av 2 kap. 1 § göra en bedömning av om ett beslut om särskilda villkor för ett barn eller en ung person är förenligt med hans eller hennes bästa. Socialnämnden ska vid sin bedömning enligt den aktuella paragrafen också beakta proportionali-

tetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900). För att ett beslut ska vara proportionerligt krävs bl.a. att det tilltänkta villkoret kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa. Villkoret får inte vara mer långtgående än vad som är nödvändigt i det enskilda fallet. Ett villkor om att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad bör inte omfatta fler tider eller dagar i veckan än vad som bedöms nödvändigt. Begränsningen av barnets eller den unges rörelsefrihet ska vägas mot de positiva effekter som förväntas uppnås genom villkoret. Socialnämnden behöver också vid sin bedömning ta hänsyn till bl.a. barnets eller den unges förmåga och individuella förutsättningar att följa det särskilda villkoret. Om beslutet omfattar flera särskilda villkor bör såväl vart och ett av dem som samtliga särskilda villkor tillsammans uppfylla kraven på proportionalitet och förenlighet med barnets eller den unges bästa. Även eventuella beslut om insatser enligt 1 § bör beaktas i denna bedömning.

Ett beslut om särskilda villkor kan fattas i samband med att socialnämnden beslutar om en insats, men inget hindrar att det fattas senare under tiden som den beslutade insatsen pågår. I ett beslut om särskilda villkor ska det klart och tydligt anges vad barnet eller den unge förväntas göra. Hur preciserat innehållet behöver vara får dock avgöras i varje enskilt fall och beror bl.a. på vad barnets eller den unges bästa kräver med beaktande av ålder, mognad och förmåga. Av 2 kap. 4 § följer att socialnämnden så långt som möjligt ska förvissa sig om att barnet eller den unge förstår innehållet i de särskilda villkoren. Detta inbegriper information om vilka konsekvenser det kan få om barnet eller den unge brister i att följa villkoret (se 8 kap. 2 §).

4 § En skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag.

Paragrafen reglerar mellan vilka tider en skyldighet att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får gälla. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.8.

En skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får endast gälla under kvällar och nätter. Skyldigheten får inträda tidigast klockan 18.00 och pågå som längst till klockan 07.00 nästföljande dag. Det finns inte något hinder mot att bestämma tiden till ett kortare intervall i det enskilda fallet eller att olika tider för olika dagar i veckan bestäms. Det finns inte heller något hinder mot att vid t.ex. växelvist boende bestämma att villkoret ska gälla olika dagar för de olika boendena. I linje med proportionalitetsprincipen enligt 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) bör tiden bestämmas utifrån det som har kommit fram om barnets eller den unges behov av trygghet och säkerhet samt rutiner, struktur, tillsyn och dygnsvila. Vid bestämmande av tiden bör det även beaktas om barnet eller den unge har t.ex. fritids- eller skolaktiviteter eller någon annan sysselsättning kvällstid som bedöms vara viktig för barnet eller den unge att kunna delta i. Att barnets eller den unges bästa ska vara avgörande vid utformningen av det särskilda villkoret följer av 2 kap. 1 §.

Särskilda villkor när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet

5 § Om barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga får socialnämnden besluta att barnet eller den unge ska följa ett eller flera sådana särskilda villkor som anges i 3 §, om det behövs med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling.

I paragrafen regleras socialnämndens befogenhet att besluta om särskilda villkor för ett barn eller en ung person som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.2.

Vad som avses med särskilda villkor framgår av 1 kap. 6 §. Ett beslut kan omfatta ett eller flera särskilda villkor, och det bör i beslutet anges vilka insatser som barnet eller den unge ska följa.

Genom bestämmelsen ges socialnämnden möjlighet att besluta om särskilda villkor för barn och unga som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga trots att insatser till barn och unga till följd av 1 kap. 4 § inte får beslutas i den situationen. De särskilda villkor som kan beslutas är sådana som anges i 3 §. Syftet med ett särskilt villkor är att förebygga och förhindra att barnet eller den unge far illa (jfr 1 kap. 2 §). En individuell bedömning ska göras i det enskilda fallet.

Ett beslut om särskilda villkor enligt bestämmelsen får endast fattas om det finns ett behov av det med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling. Ett särskilt villkor kan exempelvis behövas för att bidra till att förebygga att ett negativt beteende förstärks eller om barnet eller den unge riskerar att återfalla i ett tidigare uppvisat destruktivt beteende alternativt utvecklar ett sådant beteende. Ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet kan t.ex. komma i fråga om barnet eller den unge tidigare har druckit alkohol eller använt narkotika och nu vistas på platser där sådant förekommer. Ett särskilt villkor som innebär att barnet eller den unge ska vara hemma i bostaden under vissa tider kan t.ex. bli aktuellt om barnet eller den unge tidigare har begått brott och fortsätter att vistas i kriminella miljöer.

I varje enskilt fall ska socialnämnden till följd av 2 kap. 1 § göra en bedömning av om ett beslut om särskilda villkor för ett barn eller en ung person är förenligt med hans eller hennes bästa. Socialnämnden ska vid sin bedömning enligt den aktuella paragrafen också beakta proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900). För att ett beslut ska vara proportionerligt krävs bl.a. att det tilltänkta villkoret kan antas leda till det avsedda resultatet, dvs. att förebygga eller förhindra att barnet eller den unge far illa. Socialnämnden behöver vid sin bedömning ta hänsyn till bl.a. barnets eller den unges förmåga och individuella förutsättningar att följa det särskilda villkoret. Om beslutet omfattar flera särskilda villkor bör såväl vart och ett av dem som samtliga särskilda villkor tillsammans uppfylla kraven på proportionalitet och förenlighet med barnets eller den unges bästa. Även eventuella beslut om insatser enligt 1 § bör beaktas i denna bedömning.

Ett beslut om särskilda villkor kan fattas i samband med att vården inleds i hemmet, men inget hindrar att det fattas senare under tiden som vården pågår. I ett beslut om särskilda villkor ska det klart och tydligt anges vad

barnet eller den unge förväntas göra. Hur preciserat innehållet behöver vara får dock avgöras i varje enskilt fall och beror bl.a. på vad barnets eller den unges bästa kräver med beaktande av ålder, mognad och förmåga. Av 2 kap. 4 § följer att socialnämnden så långt som möjligt ska förvissa sig om att barnet eller den unge förstår innehållet i de särskilda villkoren. Detta inbegriper information om vilka konsekvenser det kan få om barnet eller den unge brister i att följa villkoret (se 8 kap. 2 §).

Särskilt övervägande om insatser och särskilda villkor

6 § Socialnämnden ska särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser och särskilda villkor enligt 1 och 3 §§ i samband med att barnet eller den unge

1. skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller ett annat hem för vård eller boende, eller
2. har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff.

Om socialnämnden i samband med utskrivningen eller den villkorliga frigivningen beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i sitt eget hem med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga ska i stället 7 § gälla.

I paragrafen regleras en skyldighet för socialnämnden att i vissa situationer särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser till och särskilda villkor för barn och unga. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.

Av *första stycket 1* framgår att det ska göras ett sådant särskilt övervägande i samband med att ett barn eller en ung person skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller annat hem för vård eller boende (HVB). Det saknar betydelse med stöd av vilken lag som barnet eller den unge har vistats på hemmet. Bestämmelsen omfattar även att ett barn eller en ung person, skrivs ut från ett särskilt ungdomshem efter att ha avtjänat påföljden sluten ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

Av *första stycket 2* framgår att ett särskilt övervägande också ska göras i samband med att ett barn eller en ung person har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff. Även i dessa situationer finns det en möjlighet att besluta om förebyggande åtgärder (jfr prop. 2025/26:132 s. 267 och 268), trots att barnet eller den unge omfattas av de utslussningsåtgärder som Kriminalvården ansvarar för.

Att ett övervägande ska göras ”i samband med” utskrivningen eller ”i samband med” att barnet eller den unge har villkorligt frigetts från ett fängelsestraff innebär att övervägandet ska göras i nära anslutning till utskrivningen eller frigivningen. Till följd av att beslut om insatser och särskilda villkor enligt 1 kap. 4 § inte får beslutas till barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet omfattar skyldigheten att göra ett särskilt övervägande inte en situation när barnet eller den unge efter avslutad vistelse på ett HVB eller efter villkorlig frigivning från ett fängelsestraff ska vårdas utanför det egna hemmet.

Socialnämndens skyldighet att dokumentera ett sådant övervägande följer av 14 kap. 3 och 6 §§ socialtjänstlagen (2025:400).

Av *andra stycket* framgår att när barnet eller den unge efter utskrivningen från ett HVB eller efter den villkorliga frigivningen ska vårdas i

det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga ska 7 § tillämpas i stället för första stycket.

7 § I samband med att en socialnämnd beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om särskilda villkor för barnet eller den unge enligt 5 §.

I paragrafen regleras en skyldighet för socialnämnden att i vissa situationer överväga om det finns behov av att besluta om särskilda villkor för barn och unga. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.

Av bestämmelsen framgår att ett sådant särskilt övervägande ska göras när socialnämnden beslutar att ett barn eller en ung person ska vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Uttrycket ”i samband med” innebär att ett sådant övervägande ska göras i nära anslutning till beslutet om vård. Att socialnämnden får besluta om särskilda villkor för ett barn eller en ung person som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga följer av 5 §.

Undantag från ett särskilt villkor om att uppehålla sig i bostaden

8 § Socialnämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat får besluta om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor enligt 3 § 5 om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad, om socialnämndens beslut inte kan avvaktas. Ett sådant beslut ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tillfälliga undantag från ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.8 och 13.4.

Bestämmelsen i *första meningen*, om att socialnämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat får besluta om ett sådant tillfälligt undantag, utgör ett undantag i förhållande till att det är socialnämnden som i normalfallet beslutar om de särskilda villkoren och om ändring av dem. Bestämmelsen innebär att det finns en möjlighet att hantera situationer som inte har kunnat förutses och som innebär att det särskilda villkoret tillfälligtvis inte bör gälla, t.ex. hastigt uppkomna möten, aktiviteter, resor eller annat som inte kan vänta på ett beslut av socialnämnden. Det bör handla om ett eller flera enstaka tillfällen som avser en kortare tidsperiod och som behöver hanteras med extra skyndsamhet. En ändring som inte bara är tillfällig bör beslutas av socialnämnden.

Av 2 kap. 1 § följer att barnets eller den unges bästa ska vara avgörande vid bedömningen av om ett tillfälligt undantag bör beviljas. Skälet till undantaget bör dessutom vägas mot syftet med det särskilda villkoret i det enskilda fallet.

Av *andra meningen* följer att ett beslut enligt paragrafens första mening ska anmälas till nämnden vid dess nästa sammanträde.

5 kap. Genomförandet av insatser och särskilda villkor

Särskild genomförandeplan

1 § När ett beslut om insatser eller särskilda villkor fattas ska socialnämnden ha upprättat en plan för genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren (särskild genomförandeplan).

I paragrafen regleras frågan om särskild genomförandeplan. Övervägandena finns i avsnitt 13.8.

Enligt bestämmelsen ska en särskild genomförandeplan ha upprättats när en socialnämnd beslutar om insatser eller särskilda villkor. Den särskilda genomförandeplanen avser genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren och bör bygga på en helhetsbedömning av vårdnadshavarens, barnets eller den unges situation. Planen ska innehålla information om de beslutade åtgärderna samt de planerade start- och sluttiderna för dessa. Dessutom bör planen bl.a. innehålla information om vilka insatser eller särskilda villkor socialnämnden tidigare har beslutat om, vårdnadshavarens, barnets eller den unges aktuella situation samt det behov som finns och det sätt på vilket socialnämnden avser att tillgodose behovet. Planen bör så långt som möjligt upprättas i samråd med barnet eller den unge och vårdnadshavarna, se 2 kap. 2 och 6 §§ (jfr även prop. 1984/85:171 s. 42 och 43).

Socialnämnden ska följa genomförandet

2 § Socialnämnden ska följa genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor.

I paragrafen regleras socialnämndens ansvar för att följa genomförandet av beslutade insatser och särskilda villkor. Övervägandena finns i avsnitt 9.1.

Syftet med att socialnämnden ska följa genomförandet är att nämnden ska få den information som behövs för att kunna bedöma situationen för den som har en insats eller ett särskilt villkor samt att säkerställa att insatsen eller det särskilda villkoret genomförs. Syftet är också att få underlag för att kunna bedöma om insatsen eller det särskilda villkoret behöver fortsätta eller om det finns behov av andra insatser eller särskilda villkor. När det gäller insatser till och särskilda villkor för en vårdnadshavare bör även situationen för barnet följas upp. Vid genomförande av uppföljningen ska bestämmelsen i 2 kap. 1 § om barnets eller den unges bästa beaktas.

3 § Uppföljningen ska ske genom regelbunden kontakt med den som insatserna eller de särskilda villkoren avser. När insatserna eller de särskilda villkoren avser ett barn ska socialnämnden även ha regelbunden kontakt med barnets vårdnadshavare. Nämnden får även ta de övriga kontakter som behövs.

Vid kontakter med ett barn som insatser eller särskilda villkor avser får nämnden samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Paragrafen reglerar hur en uppföljning ska genomföras. Övervägandena finns i avsnitt 9.1.

Av *första stycket* framgår att socialnämnden ska ha regelbunden kontakt med vårdnadshavaren, barnet eller den unge som beslutet om insatser eller särskilda villkor avser. Hur kontakten ska ske bör avgöras utifrån det som bedöms vara lämpligt i det enskilda fallet. Fysiska samtal är i de flesta fall lämpligast och mest effektiva. Det finns inte något krav på att kontakterna med ett barn ska vara enskilda, utan det kan vara tillräckligt att kontakterna sker tillsammans med barnets vårdnadshavare. Om barnet också eller i stället för en vårdnadshavare vill ha med en annan person som stöd, t.ex. en mor- eller farförälder bör tillåtligheten bedömas med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet. När insatserna eller de särskilda villkoren avser ett barn ska socialnämnden även ha regelbunden kontakt med barnets vårdnadshavare. Nämnden får därutöver ta de övriga kontakter som behövs. Vilka kontakter som kan behöva tas får avgöras i det enskilda fallet. Det kan t.ex. handla om kontakter med barnets eller den unges familjemedlemmar, skola eller fritidsverksamhet. Det kan även handla om kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson om barnet eller den unge har en sådan insats. En sådan kontaktperson kan förväntas ha en tät och omfattande kontakt med barnet eller den unge och kommer därmed att ha god kännedom om barnets eller den unges situation. Socialnämnden kan också ta kontakt med en vårdnadshavares kontaktperson. Innan kontakt tas med en utomstående behöver nämnden göra en bedömning av behovet av kontakt och vilka nackdelar som kan finnas med att kontakten tas.

Enligt *andra stycket* får nämnden samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Om det finns två vårdnadshavare, får barnet höras utan att samtycke krävs av någon av dem. Bestämmelsen reglerar inte hur ett samtal med barn praktiskt ska genomföras i ett fall när vårdnadshavaren motsätter sig samtalet. Hur socialnämnden bör agera för att få ett samtal till stånd får avgöras utifrån förutsättningarna i varje enskilt fall. Att ta kontakt med barnet utan vårdnadshavarens vetskap, t.ex. på väg hem från skolan, kan inte anses godtagbart. Socialnämnden har möjlighet att genomföra samtalet med barnet utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detta innebär dock inte att samtalet måste genomföras på det sättet. I varje enskilt fall får avgöras om det finns anledning att använda den möjligheten när samtalet ska hållas. Socialnämnden bör vara lyhörd för vårdnadshavarens och barnets synpunkter. I vissa fall torde ett bättre resultat uppnås om vårdnadshavaren tillåts närvara (jfr. prop. 2009/10:192 s. 33).

Kontakter som tas inom ramen för en uppföljning av insatser och särskilda villkor ska göras med hänsyn till både barnet, den unge och barnets vårdnadshavare. Det gäller både kontakterna med vårdnadshavaren, barnet eller den unge och kontakter med andra. Vid bedömningen av om kontakter ska tas och på vilket sätt ska bestämmelsen i 2 kap. 1 § om barnets eller den unges bästa och proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) beaktas.

Kontroll av nykterhet och drogfrihet

4 § Socialnämnden ska, om det finns anledning till det, kontrollera om ett barn eller en ung person som har meddelats ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 4 om att iaktta nykterhet och drogfrihet är eller har varit påverkad av

– narkotika,
– alkoholhaltiga drycker,
– andra berusningsmedel,
– sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel, eller
– sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om kontroll av nykterhet och drogfrihet av barn och unga som har meddelats ett särskilt villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Kontrollen ska avse om barnet eller den unge är eller har varit påverkad av vissa angivna medel. Kontrollen ska endast ske om det finns anledning till det. Det ska finnas en grundad misstanke om att barnet eller den unge brukar eller har brukat exempelvis narkotika. Det är inte tillräckligt med subjektiva antaganden. En bedömning ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. En anledning till att kontrollera att ett barn eller en ung person följer ett villkor om att iaktta nykterhet och drogfrihet kan vara att barnet eller den unge har ett konstaterat bruk av t.ex. narkotika. Om barnet eller den unge inte har ett konstaterat bruk av narkotika, kan det exempelvis finnas anledning att kontrollera drogfrihet om det uppkommer en misstanke om att barnet eller den unge brukar eller nyligen har brukat narkotika. Vid bedömningen av om barnet eller den unge ska kontrolleras och vid övriga åtgärder ska bestämmelsen i 2 kap. 1 § om barnets eller den unges bästa beaktas.

5 § Vid en kontroll enligt 4 § får socialnämnden besluta att barnet eller den unge ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Paragrafen reglerar en möjlighet för socialnämnden att uppmana till att lämna drogtest. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Vid en kontroll av nykterhet och drogfrihet får socialnämnden uppmana barnet eller den unge att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov. Ett sådant beslut kan avse ett eller flera provtagningstillfällen. Vilken provtagningsmetod som bör användas får bedömas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Av 2 kap. 1 § följer att barnets eller den unges bästa ska vara avgörande vid valet av provtagningsmetod.

Av 2 kap. 4 § följer att socialnämnden så långt som möjligt ska förvissa sig om att barnet eller den unge förstår innehållet i ett beslut enligt paragrafen. Detta inbegriper information om vilka konsekvenser det kan få om barnet eller den unge brister i att följa beslutet (se 8 kap. 2 §).

6 § Ett beslut om att uppmana ett barn eller en ung person om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet enligt 5 § får fattas bara i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Paragrafen innehåller allmänna förutsättningar för ett beslut om att uppmana ett barn eller en ung person att lämna drogtest. Övervägandena finns i avsnitt 9.2.

Av *första stycket* framgår att det ska göras en proportionalitetsbedömning inför ett sådant beslut. Ett beslut om att uppmana till provtagning bör bara fattas om det bedöms nödvändigt med ett resultat från ett sådant prov för att säkerställa att barnet eller den unge inte far illa genom att använda t.ex. alkohol och narkotika. Det ankommer på socialnämnden i varje enskilt fall att bedöma behovet av en provtagning, i vilken omfattning kontroll behöver göras av om barnet eller den unge är eller har varit påverkad av narkotika, alkohol, andra berusningsmedel, dopningsmedel eller vissa hälsofarliga varor, och vilken provtagningsmetod som är ändamålsenlig. Syftet med kontrollen i det enskilda fallet måste också vägas mot det intrång i den personliga integriteten som kontrollen innebär. Detsamma gäller vid valet av provtagningsmetod, liksom i fråga om omfattningen av kontrollen. Detta innebär t.ex. att ett beslut om provtagning endast får fattas om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl. Det kan förekomma situationer där ett barn eller en ung person efter recept från läkare tar medicin som innehåller något sådant medel eller substans som omfattas av bestämmelsen. Detta är en omständighet som kan behöva vägas in inför ett beslut om provtagning eller vid val av provtagningsmetod. Det kan också finnas andra skäl som talar mot ett beslut om provtagning. Provtagning ska inte heller användas om syftet kan säkerställas med mindre ingripande åtgärder. Provtagning är ett kroppsligt ingrepp och socialnämnden bör endast i undantagsfall utnyttja befogenheten att uppmana till provtagning.

I *andra stycket* anges att det i beslutet särskilt ska anges vad för slags prov som avses och syftet med provtagningen. Ordet särskilt markerar att bestämmelsen inte är en uttömmande reglering av innehållet i beslutet.

6 kap. Handläggning av ärenden och mål

Skyndsamhetskrav vid handläggningen

1 § Ärenden och mål enligt denna lag ska handläggas skyndsamt.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om skyndsam handläggning hos socialnämnden och allmän förvaltningsdomstol. Övervägandena finns i avsnitt 13.5.

Bestämmelsen gäller för alla mål och ärenden enligt lagen.

Läkarundersökning

2 § I ett ärende om insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person får socialnämnden besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge och utse läkare för undersökningen.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om beslut om läkarundersökning. Övervägandena finns i avsnitt 13.9.

Socialnämnden får i ett ärende om insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge. En läkarundersökning är ett kroppsligt ingrepp och socialnämnden bör endast i undantagsfall utnyttja befogenheten att besluta om läkarundersökning (jfr JO 1994/95 s. 292). Proportionalitetsprincipen i 5 §

tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) ska beaktas. Det innebär att socialnämnden i varje enskilt fall ska göra en bedömning av om en läkarundersökning är nödvändig och om det står i rimlig proportion till syftet med åtgärden och mindre ingripande åtgärder inte bedöms som tillräckliga. Det är t.ex. inte nödvändigt att genomföra en läkarundersökning om barnet eller den unge redan tidigare har genomgått en läkarundersökning eller om det annars finns en tillfredsställande utredning om hans eller hennes hälsotillstånd t.ex. en barnpsykiatrisk bedömning (jfr prop. 1979/80:1 Del A s. 602). Många gånger kan det vara tillräckligt med vårdnadshavarens, barnets eller den unges uppgifter om funktionsnedsättningar, skador eller sjukdomar för att socialnämnden ska kunna bedöma behovet av insatser och särskilda villkor. Det kan i vissa fall även finnas relevanta uppgifter hos t.ex. elevhälsan. Möjligheten att utföra en läkarundersökning mot barnets eller den unges vilja är mycket begränsad. Av 4 kap. 2 § patientlagen (2014:821) framgår att hälso- och sjukvård inte får ges utan patientens samtycke om inte annat följer av den lagen eller någon annan lag. Vid bedömningen av om det ska beslutas om läkarundersökning ska bestämmelsen i 2 kap. 1 § om barnets eller den unges bästa beaktas.

3 § Läkarundersökningen ska syfta till att utgöra en del av underlaget för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge och för planeringen av genomförandet av insatserna och de särskilda villkoren.

I paragrafen anges vad en läkarundersökning ska syfta till. Övervägandena finns i avsnitt 13.9.

Paragrafen tydliggör vad en läkarundersökning bör ge för resultat. Läkarundersökningen ska utgöra en del av underlaget för socialnämndens bedömning av barnets eller den unges behov av insatser och särskilda villkor samt för planeringen av dessa. Vid läkarundersökningen kan sjukdom, skada eller funktionsnedsättning identifieras som kan ha betydelse för bedömningen av vilka insatser och särskilda villkor som är lämpliga för barnet eller den unge.

4 § Läkarundersökningen ska genomföras på en vårdinrättning. Om det inte är lämpligt får den genomföras i barnets eller den unges hem eller på någon annan plats.

Paragrafen innehåller bestämmelser om var läkarundersökningen ska genomföras. Övervägandena finns i avsnitt 13.9.

Av paragrafen följer att huvudregeln är att läkarundersökningen ska genomföras på en vårdinrättning. Om det inte är lämpligt får den dock genomföras i barnets eller den unges hem eller på någon annan plats.

Undantag från vissa bestämmelser i delgivningslagen

5 § Vid delgivning med en enskild i ett ärende eller mål får 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) inte tillämpas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om undantag från vissa bestämmelser i delgivningslagen (2010:1932). Övervägaden finns i avsnitt 13.11.

Bestämmelsen innebär att delgivning inte får göras genom att en handling lämnas till en annan person än delgivningsmottagaren eller att handlingen lämnas i eller i anslutning till delgivningsmottagarens hemvist. En delgivning får enligt bestämmelsen inte heller göras genom ett kungörande och tillgänglighållande av handlingen som ska delges. Bestämmelsen gäller för alla ärenden och mål enligt lagen.

Upplysningsskyldighet vid beslut om särskilda villkor

6 § När socialnämnden har beslutat om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska nämnden genast informera Polismyndigheten om det.

Paragrafen reglerar en upplysningsskyldighet för socialnämnden i förhållande till Polismyndigheten. Övervägandena finns i avsnitt 13.10.

Av bestämmelsen framgår att socialnämnden genast ska informera Polismyndigheten när nämnden har beslutat om ett särskilt villkor om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Att upplysningen ska ske genast innebär att den ska göras i direkt anslutning till att socialnämnden har fattat beslut om det särskilda villkoret.

7 § En upplysning enligt 6 § ska innehålla information om

1. barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter,
2. det särskilda villkorets innehåll och omfattning, och
3. huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

Om upplysningen avser ett barn ska den även innehålla information om

1. vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen, och
2. kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Paragrafen reglerar vilken information en upplysning ska innehålla. Övervägandena finns i avsnitt 13.10.

I *första stycket 1* regleras vilka identifikationsuppgifter om barnet eller den unge som ska lämnas till Polismyndigheten. Det handlar om barnet eller den unges namn samt person- eller samordningsnummer Även barnets eller den unges kontaktuppgifter ska lämnas. Kontaktuppgifter kan avse telefonnummer, e-postadress eller postadress.

Enligt *första stycket 2* ska Polismyndigheten upplysas om det särskilda villkorets innehåll och omfattning. Polismyndigheten ska därmed få information om var barnet eller den unge enligt beslutet ska uppehålla sig samt under vilka tider barnet eller den unge ska uppehålla sig där. Polismyndigheten ska även få information om under vilken tidsperiod villkoret gäller.

Enligt *första stycket 3* ska socialnämnden även lämna information om huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

I *andra stycket* regleras vilken ytterligare information en upplysning som avser ett barn ska innehålla. Av *andra stycket 1* framgår att upplys-

ningen ska innehålla information om vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen. Om barnet har två vårdnadshavare ska kontaktuppgifter till båda lämnas. Om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska upplysningen enligt *andra stycket 2* även innehålla kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet på den platsen.

Då bestämmelsen i 6 § innebär en uppgiftsskyldighet för socialnämnden kan uppgifterna, med stöd av 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), lämnas ut till Polismyndigheten utan hinder av sekretess.

8 § Socialnämnden ska genast informera Polismyndigheten

1. när det har fattats ett beslut om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor som Polismyndigheten har upplysts om enligt 6 §, och
2. när ett särskilt villkor som Polismyndigheten har upplysts om enligt 6 § har ändrats eller upphört.

Paragrafen reglerar en skyldighet för socialnämnden att informera Polismyndigheten vid vissa ändringar av det särskilda villkoret om att barnet eller den unge ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Övervägandena finns i avsnitt 13.10.

Socialnämnden ska genast informera Polismyndigheten om ändringar i fråga om ett sådant särskilt villkor som Polismyndigheten har underrättats om enligt 6 §. Att information ska lämnas genast innebär att den ska lämnas i direkt anslutning till beslutet om ändring eller upphörandet. Enligt *första punkten* ska information lämnas när socialnämnden har fattat ett beslut om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret. Enligt *andra punkten* ska information även lämnas när det särskilda villkoret har ändrats eller upphört att gälla.

7 kap. Besluts giltighet

Beslut som gäller omedelbart

1 § Ett beslut om insatser eller särskilda villkor gäller omedelbart.

Ett annat beslut enligt denna lag gäller också omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Paragrafen reglerar vilka beslut som gäller omedelbart. Övervägandena finns i avsnitt 13.7.

Enligt *första stycket* gäller beslut om insatser och särskilda villkor omedelbart. Med beslut om insatser avses också beslut om ändring och upphörande av insatser. Med beslut om särskilda villkor avses också beslut om tillfälligt undantag från, ändring av och upphörande av villkor.

Av *andra stycket* följer att ett annat beslut enligt lagen än de som räknas upp i första stycket som utgångspunkt också gäller omedelbart. I dessa fall kan socialnämnden emellertid bestämma något annat. Det rör t.ex. beslut om läkarundersökning, drogtest, vite och begäran om handräckning.

Besluts giltighetstid

2 § Ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för en viss tid.

Ett beslut om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att barnet eller den unge under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får gälla för högst sex månader i taget.

Paragrafen reglerar att beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för en viss tid. Övervägandena finns i avsnitt 13.6.

I *första stycket* anges att ett beslut om insatser eller särskilda villkor ska gälla för en viss tid. Beslut ska alltså vara tidsbegränsade. Det är den enskildes behov av insatsen och dess utformning som ska ligga till grund för bedömningen av hur lång tid ett beslut kan gälla. Vid bedömningen ska bestämmelsen om barnets eller den unges bästa i 2 kap. 1 § och proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) beaktas. Ett beslut kan gälla som längst till dess att det upphör enligt bestämmelserna i 9 kap.

Någon generell tidsgräns för hur länge ett beslut om insatser eller särskilda villkor får högst gälla anges inte. I *andra stycket* regleras dock den längsta möjliga giltighetstiden för ett beslut om ett särskilt villkor för ett barn eller en ung person om under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Ett sådant beslut får gälla i högst sex månader. Detta hindrar inte att socialnämnden beslutar att ett sådant villkor ska gälla för en kortare tid eller beslutar om ett nytt sådant särskilt villkor efter sexmånadersperioden.

3 § Socialnämnden får besluta att ett särskilt villkor som annars skulle upphöra enligt 9 kap. 4 § första eller andra stycket, ska fortsätta att gälla under högst tre månader från det att insatserna har upphört, om det finns särskilda skäl.

I paragrafen regleras att ett beslut om särskilda villkor i vissa fall får förlängas. Övervägandena finns i avsnitt 13.6.

Särskilda villkor enligt 3 kap. 5 § och 4 kap. 3 § förutsätter att det finns ett beslut om insatser till vårdnadshavaren respektive barnet eller den unge. I paragrafen regleras ett undantag från bestämmelserna att ett sådant särskilt villkor upphör när insatserna upphör. För att socialnämnden ska få besluta att ett särskilt villkor ska fortsätta att gälla trots att insatserna har upphört krävs särskilda skäl. Särskilda skäl kan t.ex. vara att det finns ett fortsatt behov av det särskilda villkoret och att det är viktigt att kravet genomförs för att förhindra eller förebygga att barnet eller den unge far illa. Ett särskilt villkor om skolgång kan t.ex. vara viktigt att följa under en hel termin. Det kan då vara lika viktigt att vårdnadshavaren ska följa t.ex. ett särskilt villkor om att hjälpa barnet med skolgången under den terminen. Det kan också vara viktigt att ett barn eller en ung person får tillräckligt med tid att slutföra t.ex. deltagande i en fritidsaktivitet eller en praktik.

Vid bedömningen av om ett särskilt villkor bör förlängas ska bestämmelsen om barnets eller den unges bästa i 2 kap. 1 § och proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) beaktas.

8 kap. Åtgärder när ett beslut inte följs

Vite

1 § Socialnämnden får förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite. Vitet får inte omvandlas till fängelse.

Paragrafen reglerar en möjlighet för socialnämnden att förena ett beslut om insatser till vårdnadshavare med vite. Övervägandena finns i avsnitt 10.1.

Enligt *första meningen* får socialnämnden förena ett beslut om insatser till vårdhandshavare med vite. Det innebär inte att socialnämnden har en skyldighet att förena ett sådant beslut med vite utan nämnden ska i varje enskilt ärende göra en bedömning av om ett beslut bör förenas med vite. Vite syftar till att få vårdnadshavaren att följa beslutet och delta i de insatser som beslutet omfattar. I enlighet med proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) ska socialnämnden göra en bedömning av om det är nödvändigt att förena ett beslut om insatser med vite. Eftersom frivilliga insatser antingen ska ha misslyckats eller bedöms som utsiktslösa innan beslut om insatser enligt lagen fattas talar det för att det i många fall kan anses vara nödvändigt att förena beslutet med vite. Det ska dock göras en bedömning i varje enskilt fall. Om en vårdnadshavare kan antas delta i en beslutad insats trots att han eller hon inte har samtyckt till den kan socialnämnden normalt sett låta bli att besluta om vite. Vilken inställning vårdnadshavaren har haft vid tidigare kontakter med socialnämnden kan då bli av avgörande betydelse.

Socialnämnden ska även göra en bedömning av om det är lämpligt att förena ett beslut om insatser med vite. Mot bakgrund av vårdnadshavares varierande förutsättningar att ta emot stöd kommer det inte i alla situationer framstå som verkningsfullt att förena ett beslut med vite. I vissa situationer kan det framstå som oskäligt. Så kan exempelvis vara fallet när det kan antas att en vårdnadshavare som lider av psykisk ohälsa genom den påtryckning som ett vite innebär försämras i sitt mående. Vid bedömningen av om ett beslut om insatser till en vårdnadshavare ska förenas med vite behöver socialnämnden även ta ställning till hur barnets situation kan påverkas av ett vite. Utgångspunkten bör vara att vårdnadshavarens deltagande i insatsen är till godo för barnet. Bedömningen bör dock även omfatta vilka eventuella risker ett beslut om vite skulle kunna medföra för barnet, t.ex. om barnet riskerar att bestraffas för beslutet. Även eventuella syskons situation behöver tas med i bedömningen. Socialnämnden behöver därför göra en helhetsbedömning av barnets och eventuella syskons situation. Vårdnadshavarens ekonomiska förutsättningar bör som huvudregel inte vara ett skäl till att underlåta att förena ett beslut med vite. De ekonomiska förutsättningarna bör i stället beaktas när vitesbeloppet bestäms, se 3 § lagen (1985:206) om viten. I lagen om viten finns allmänna bestämmelser om vite, bl.a. om vitets belopp och om utdömande av vite.

När en socialnämnds beslut om insatser förenas med ett vite måste det vara tydligt vilken insats som avses och vid vilken tidpunkt eller inom vilken tidsfrist som vårdnadshavaren senast ska ha genomfört insatsen.

Av *andra meningen* framgår att vitet inte får förvandlas till fängelse. Det innebär att 15 § bötesverkställighetslagen (1979:189) inte är tillämplig.

Samtal med barnet eller den unge

2 § Om barnet eller den unge inte följer ett beslut om insatser eller särskilda villkor eller ett beslut om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet enligt 5 kap. 5 § får socialnämnden kalla honom eller henne till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att följa beslutet.

När det gäller ett barn ska även barnets vårdnadshavare kallas till samtalet.

I paragrafen regleras samtal med barn och unga när beslut inte följs. Övervägandena finns i avsnitt 10.2.

Av *första stycket* framgår att om barnet eller den unge inte följer ett beslut om insatser eller särskilda villkor, eller ett beslut om provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet, får socialnämnden kalla honom eller henne till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att följa beslutet. Samtalets inriktning bör vara motivationsarbete och att skapa en förtroendefull relation mellan socialtjänsten och barnet eller den unge. Samtalet kan dessutom ge underlag för att se över vilka andra eller ytterligare insatser eller särskilda villkor som kan vara aktuella för barnet eller den unge och för att ta ställning till om beslutet som inte har följts behöver ändras. I bedömningen av om barnet eller den unge ska kallas till ett samtal ska barnets eller den unges bästa enligt 2 kap. 1 § vara avgörande. Socialnämnden ska också beakta proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900).

Av *andra stycket* framgår att när det gäller ett barn ska även barnets vårdnadshavare kallas till samtalet. Om det finns två vårdnadshavare ska i regel båda kallas.

9 kap. Överväganden och upphörande

Överväganden om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs

1 § Socialnämnden ska minst en gång var sjätte månad överväga om pågående insatser eller särskilda villkor fortfarande behövs.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om socialnämndens ansvar att överväga om pågående insatser och särskilda villkor fortfarande behövs. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Beslut om insatser eller särskilda villkor ska enligt 7 kap. 2 § gälla för viss tid. Bestämmelsen om övervägande rör beslut om insatser eller särskilda villkor som gäller mer än sex månader. Senast när det har gått sex månader från det att beslutet fattades ska socialnämnden överväga om insatserna eller de särskilda villkoren fortfarande behövs. Ett sådant övervägande ska därefter göras minst en gång var sjätte månad från det senaste övervägandet. Bestämmelsen innebär också att socialnämnden är skyldig att regelbundet hålla sig underrättad om och bedöma om insatsen eller det särskilda villkoret fortfarande behövs (jfr prop. 2020/21:35 s. 20 och 21). Om socialnämnden vid ett sådant övervägande finner anledning att ifrågasätta behovet av fortsatta insatser och villkor ska en prövning i nämnden göras. Prövningen ska utmynna i ett överklagbart beslut.

Upphörande av beslut om insatser och särskilda villkor

2 § Socialnämnden ska besluta att insatser eller särskilda villkor ska upphöra när de inte längre behövs.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när insatser eller särskilda villkor upphör. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

Socialnämnden ansvarar för att insatser eller särskilda villkor inte pågår längre än nödvändigt. Skyldigheten som regleras i paragrafen innebär att nämnden på eget initiativ ska pröva om beslut om insatser eller särskilda villkor ska upphöra, när omständigheterna ger anledning till det. Det kan t.ex. handla om att det beteende som barnet tidigare har uppvisat och som har föranlett ett beslut om insatser och särskilda villkor har upphört, utan att det finns skäl att anta att barnet kommer uppvisa ett sådant beteende på nytt. Det kan också handla om att den enskilde har ändrat inställning och samtycker till att ta emot insatserna, varför insatserna i stället kan beslutas med stöd av socialtjänstlagen (2025:400). Om socialnämnden beslutar att upphäva ett särskilt villkor som är förenat med en kontrollåtgärd i form av t.ex. en uppmaning om drogtest, faller en sådan kontrollåtgärd per automatik.

3 § Insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare upphör senast när barnet fyller 18 år.

Insatser till eller särskilda villkor för ett barn eller en ung person upphör senast när den unge fyller 21 år.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när insatser eller särskilda villkor senast upphör. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

Bestämmelserna innebär att insatser och särskilda villkor upphör per automatik vid de angivna tidpunkterna. Något särskilt beslut om upphörande behöver därmed inte fattas.

Av *första stycket* framgår att insatser till och särskilda villkor för en vårdnadshavare upphör senast när barnet fyller 18 år.

Av *andra stycket* framgår att insatser till och särskilda villkor för barn och unga upphör senast när den unge fyller 21 år.

4 § Särskilda villkor för en vårdnadshavare upphör när insatserna till vårdnadshavaren upphör.

Särskilda villkor enligt 4 kap. 3 § för ett barn eller en ung person upphör när insatserna till barnet eller den unge upphör.

Första och andra styckena gäller inte om socialnämnden med stöd av 7 kap. 3 § har beslutat att det särskilda villkoret ska fortsätta att gälla.

Paragrafen reglerar att vissa beslut om särskilda villkor upphör att gälla när insatserna upphör att gälla. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

Ett beslut om särskilda villkor för en vårdnadshavare förutsätter enligt 3 kap. 5 § att socialnämnden har beslutat om insatser till honom eller henne. I *första stycket* regleras att särskilda villkor för en vårdnadshavare upphör när insatserna till vårdnadshavaren upphör.

Ett beslut om särskilda villkor enligt 4 kap. 3 § till ett barn eller en ung person förutsätter att socialnämnden har beslutat om insatser enligt lagen till honom eller henne (jfr 4 kap. 5 §). Enligt *andra stycket* upphör

särskilda villkor som har beslutats med stöd av den paragrafen när insatserna till barnet eller den unge upphör.

För upphörande enligt första och andra styckena behöver något särskilt beslut inte fattas.

Av *tredje stycket* följer att ett beslut om särskilda villkor inte upphör automatiskt när insatserna upphör om socialnämnden med stöd av 7 kap. 3 § har beslutat att det särskilda villkoret ska fortsätta att gälla.

5 § Insatser till och särskilda villkor för ett barn eller en ung person upphör om det beslutas att barnet eller den unge ska vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av

– socialtjänstlagen (2025:400),
– lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
– lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller
– lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Särskilda villkor enligt 4 kap. 5 § för ett barn eller en ung person som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga upphör när vården i det egna hemmet upphör.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när insatser till och särskilda villkor för barn och unga som vårdas eller är placerade upphör att gälla. Övervägandena finns i avsnitt 12.3.

Enligt *första stycket* upphör insatser till och särskilda villkor för ett barn eller en ung person om det beslutas att barnet eller den unge ska vårdas eller placeras utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen (2025:400), lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. Bestämmelsen omfattar även omedelbara omhändertaganden och omedelbara placeringar enligt de angivna lagarna. Något särskilt beslut om upphörande behöver inte fattas. Bestämmelsen hindrar inte att beslut om särskilda villkor för ett barn eller en ung person fattas enligt 4 kap. 5 § när barnet eller den unge vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga.

Enligt *andra stycket* upphör särskilda villkor för ett barn eller en ung person som vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga när vården i det egna hemmet upphör. Inte heller i dessa fall behöver något särskilt beslut om upphörande fattas.

Förhållandet till vissa avlägsnandebeslut

6 § Beslut enligt denna lag hindrar inte beslut om

1. avvisning eller utvisning enligt utlänningslagen (2005:716),
2. utvisning enligt lagen (2022:700) om särskild kontroll av vissa utlänningar,
3. utlämning enligt lagen (1957:668) om utlämning för brott,
4. överlämnande enligt lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder,
5. utlämning enligt lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,
6. utlämning enligt lagen (1994:569) om Sveriges samarbete med de internationella tribunalerna för brott mot internationell humanitär rätt,
7. överlämnande enligt lagen (2002:329) om samarbete med internationella brottmålsdomstolen,

8. överlämnande enligt lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt europeisk arresteringsorder,

9. utlämning enligt lagen (2006:615) om samarbete med Specialdomstolen för Sierra Leone, eller

10. återvändande enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU.

Insatser och särskilda villkor upphör när ett beslut enligt första stycket 1–10 har verkställts.

I paragrafen regleras hur beslut enligt lagen förhåller sig till vissa andra beslut. Övervägandena finns i avsnitt 13.13.

Av *första stycket* framgår att ett beslut enligt lagen inte hindrar beslut om avvisning, utvisning, utlämning, överlämnande eller återvändande enligt i bestämmelsen särskilt uppräknade lagar respektive enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1348 av den 14 maj 2024 om upprättande av ett gemensamt förfarande för internationellt skydd i unionen och om upphävande av direktiv 2013/32/EU (jfr prop. 1996/97:25 och lagrådsremissen Utmönstring av permanent uppehållstillstånd och anpassning av svensk rätt till EU:s migrations- och asylpakt).

Enligt *andra stycket* upphör insatser och särskilda villkor när ett beslut enligt första stycket har verkställts. Något särskilt beslut om upphörande behöver inte fattas.

10 kap. Överklagande

1 § Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol i fråga om

1. insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare,
2. insatser till eller särskilda villkor för barn och unga, eller
3. vite.

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

Paragrafen reglerar vilka beslut som får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Övervägandena finns i avsnitt 13.12.1.

Av *första stycket 1* framgår att beslut i fråga om insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare får överklagas. Detta omfattar inte bara beslut om att vårdnadshavaren ska delta i insatser eller följa särskilda villkor, utan även beslut om ändring eller upphörande av sådana insatser eller särskilda villkor. Det omfattar även beslut enligt 7 kap. 3 § om att särskilda villkor får fortsätta under högst tre månader.

Enligt *första stycket 2* får beslut om insatser till eller särskilda villkor för barn och unga överklagas. Utöver beslut om att barnet eller den unge ska delta i insatser eller följa särskilda villkor, omfattar bestämmelsen beslut om ett tillfälligt undantag från ett särskilt villkor med stöd av 4 kap. 8 § samt beslut om ändring eller upphörande av insatser eller särskilda villkor. Bestämmelsen omfattar även beslut enligt 7 kap. 3 § om att särskilda villkor får fortsätta under högst tre månader.

Av *första stycket 3* följer att beslut om att förena ett beslut om insatser till vårdnadshavare med vite får överklagas.

I 40–44 §§ förvaltningslagen (2017:900) finns ytterligare bestämmelser om överklagande.

Av *andra stycket* framgår att andra beslut av socialnämnden, t.ex. beslut om läkarundersökning enligt 6 kap. 2 § och begäran om handräckning enligt 11 kap. 1 §, inte får överklagas.

2 § Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

I paragrafen regleras att prövningstillstånd krävs vid överklagande av beslut till kammarrätten. Övervägandena finns i avsnitt 13.12.1.

11 kap. Handräckning och tillfälligt omhändertagande

Förutsättningar för handräckning

1 § Polismyndigheten ska på begäran av en socialnämnd eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har förordnat lämna hjälp för att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när handräckning ska lämnas av Polismyndigheten. Övervägandena finns i avsnitt 9.3.

Av bestämmelsen följer att socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har förordnat får begära hjälp från Polismyndigheten att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som har överträtt ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Bestämmelsen innebär en skyldighet för Polismyndigheten att hjälpa socialnämnden när nämnden gör en sådan begäran.

2 § En begäran om hjälp av Polismyndigheten enligt 1 § får göras endast om

1. det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att de särskilda befogenheter som anges i 10 och 10 a §§ polislagen (1984:387) behöver användas, eller
2. det annars finns synnerliga skäl.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förutsättningarna för när en begäran om handräckning får göras. Övervägandena finns i avsnitt 9.3.

Första punkten innebär att Polismyndighetens hjälp får begäras endast om det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att de särskilda befogenheter att använda våld eller tvång som anges i polislagen (1984:387) behöver användas. Utgångspunkten är att åtgärder ska vidtas utan medverkan av polisen eller annan myndighet. Först om det kan konstateras att barnet eller den unge inte kan förmås att på egen hand eller, när det gäller ett barn, med hjälp av vårdnadshavare återvända till den plats där han eller hon ska uppehålla sig, ska Polismyndighetens hjälp få begäras.

Enligt *andra punkten* får en begäran om hjälp av Polismyndigheten göras om det annars finns synnerliga skäl. Det kan exempelvis röra sig om situationer där det finns en överhängande risk för att barnet eller den unge skadar sig själv så att man inte kan avvakta med att verkställigheten löses på annat sätt.

Uppgiftsskyldighet i samband med handräckning

3 § Den som begär hjälp enligt 1 § ska lämna Polismyndigheten de uppgifter om barnet eller den unge och en närstående till honom eller henne som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

Paragrafen innehåller en bestämmelse som får sekretessbrytande verkan. Övervägandena finns i avsnitt 9.5.

Av paragrafen följer att den som begär hjälp enligt 1 §, dvs. socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har förordnat, både kan och ska lämna ut de uppgifter som behövs för planeringen och genomförandet av ett tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person till Polismyndigheten. Bestämmelsen är en uppgiftsskyldighet som gör att eventuell sekretess hos socialnämnden kan brytas (jfr 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]).

De uppgifter som kan behöva lämnas ut är t.ex. namn, adressuppgifter och eventuella andra kontaktuppgifter.

Tillfälligt omhändertagande när ett barn eller en ung person påträffas

4 § En polisman som påträffar ett barn eller en ung person som inte följer ett beslut om ett särskilt villkor enligt 4 kap. 3 § 5 om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får tillfälligt omhänderta barnet eller den unge.

I paragrafen regleras att en polisman i vissa fall tillfälligt får omhänderta ett barn eller en ung person. Övervägandena finns i avsnitt 9.3.

Bestämmelsen ger en polisman en rätt att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person som påträffas och som inte följer ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Syftet är att barnet eller den unge ska komma tillbaka till den plats där denne enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig (jfr 11 kap. 6 §). Det krävs inte att det finns någon form av risk för barnet eller den unge. Bestämmelsen innebär inte någon rätt för polisen att med tvång kontrollera identiteten på ett påträffat barn eller ung person. Att det är fråga om ett tillfälligt omhändertagande innebär att endast ett kortare omhändertagande kan vara aktuellt. Bestämmelsen innebär inte att polisen aktivt ska söka efter barn och unga som omfattas av ett beslut om ett sådant särskilt villkor som nu avses, utan ger endast en möjlighet att agera i de fall dessa barn och unga påträffas av en polisman.

Polisen ska beakta den proportionalitetsprincip som gäller enligt 8 § polislagen (1984:387). Innan polisen omhändertar barnet eller den unge ska det därmed uteslutas att det genom andra mindre ingripande åtgärder går att få barnet eller den unge att följa det särskilda villkoret, t.ex. genom att kontakta barnets vårdnadshavare eller att förmå den unge att självmant lämna platsen och återvända hem.

Upplysningsskyldighet i samband med ett tillfälligt omhändertagande

5 § När Polismyndigheten har omhändertagit ett barn eller en ung person enligt 4 § ska myndigheten genast upplysa socialnämnden om det.

Paragrafen innehåller en upplysningsskyldighet för Polismyndigheten. Övervägandena finns i avsnitt 9.5.

När Polismyndigheten har omhändertagit ett barn eller en ung person enligt 4 § ska myndigheten genast upplysa ansvarig socialnämnd. Upplysningsskyldigheten innebär att eventuella sekretesshinder undanröjs (jfr 10 kap. 28 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]).

Överlämnande efter ett omhändertagande

6 § Om ett barn har omhändertagits med stöd av 1 eller 4 § ska barnet skyndsamt lämnas på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret. Om det inte är möjligt ska barnet överlämnas till socialnämnden.

Om en ung person har omhändertagits ska han eller hon skyndsamt lämnas

– på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret, eller

– på en annan lämplig plats som möjliggör att den unge kan ta sig till den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överlämnande efter ett tillfälligt omhändertagande. Övervägandena finns i avsnitt 9.4.

Av *första stycket* framgår att ett barn som har omhändertagits av en polisman, antingen efter en begäran om handräckning eller efter att ha påträffats av polismannen, ska lämnas på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret. Om inte vårdnadshavaren eller annan som ansvarar för barnet uppsikt finns på platsen behöver polisen göra en bedömning utifrån barnets ålder och mognad om barnet ändå kan lämnas på platsen. Av 2 kap. 1 § följer att barnets bästa ska vara avgörande. Om det inte är möjligt att lämna barnet på den plats där han eller hon ska uppehålla sig, t.ex. för att det inte finns en ansvarig vuxen där, bör företrädare för ansvarig socialnämnd kontaktas. Företrädare för socialnämnden kan exempelvis vara socialjouren.

I *andra stycket* regleras var en ung person som har omhändertagits ska lämnas. En ung person ska antingen lämnas på den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret eller på en annan lämplig plats som möjliggör att den unge kan ta sig till den plats där han eller hon ska uppehålla sig enligt det särskilda villkoret. Även i dessa fall ska så som framgår av 2 kap. 1 § den unges bästa vara avgörande.

Ett tillfälligt omhändertagande av ett barn eller en ung person bör pågå under så kort tid som möjligt. Ett överlämnande ska därför ske skyndsamt. Förhållandena i det enskilda fallet, barnets eller den unges ålder och hans eller hennes möjligheter att ta vara på sig själv bör beaktas vid bedömningen av hur lång tid som det är absolut nödvändigt att omhändertagandet pågår.

Efter att handräckning har begärts har socialnämnden det övergripande ansvaret för att förflyttningen av barnet eller den unge genomförs på ett lämpligt sätt. Socialnämnden förutsätts medverka under handräckningen när det finns behov av det (se t.ex. JO:s beslut den 16 december 2024, dnr 3377-2023 m.fl. och den 20 april 2021, dnr O 6-2020).

25.2 Förslaget till lag om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas

Lagens syfte och tillämpningsområde

1 § Syftet med denna lag är dels att ge Polismyndigheten möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt, dels att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan behandling.

Paragrafen anger lagens syfte. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.3.

Av paragrafen framgår att syftet med lagen är att dels ge Polismyndigheten möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt, dels skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan behandling. Definitioner av begreppen personuppgifter och behandling finns i artikel 4 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning.

2 § Denna lag gäller vid Polismyndighetens behandling av personuppgifter i ett sådant register som myndigheten enligt 6 § får föra för att kunna fullgöra sina uppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Paragrafen reglerar lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.3.

Lagen är tillämplig på behandling av personuppgifter i ett sådant register som myndigheten enligt 6 § får föra för att kunna fullgöra sina uppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Det innebär att lagen är tillämplig när Polismyndigheten för in uppgifter i registret och vidtar andra åtgärder i egenskap av registerförare. Lagen är också tillämplig vid behandling som avser Polismyndighetens tillgång till uppgifter i registret för det i lagen angivna ändamålet, t.ex. vid sökningar i registret för att kontrollera om det för ett visst barn eller ung person finns ett beslut om ett särskilt villkor med skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Definitioner av begreppen behandling och personuppgifter finns i artikel 4 i EU:s dataskyddsförordning.

Förhållandet till annan reglering

3 § Denna lag innehåller bestämmelser som kompletterar Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning.

Vid behandling av personuppgifter som omfattas av EU:s dataskyddsförordning gäller lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskydds-

förordning och föreskrifter som har meddelats i anslutning till den lagen, om inte annat följer av denna lag.

Paragrafen anger lagens förhållande till annan dataskyddsreglering. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.3.

I *första stycket* anges att lagen innehåller bestämmelser som kompletterar EU:s dataskyddsförordning. Förordningen är direkt tillämplig i medlemsstaterna, men förutsätter och tillåter i vissa avseenden nationella bestämmelser som kompletterar förordningen, vilket bl.a. finns i denna lag. Hänvisningen till EU:s dataskyddsförordning är dynamisk, dvs. den avser förordningen i dess vid varje tidpunkt gällande lydelse.

I *andra stycket* framgår lagens förhållande till dataskyddslagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till den lagen. Sådana författningar är subsidiära i förhållande till denna lag och gäller endast om denna lag eller föreskrifter som har meddelats i anslutning till denna lag inte innehåller avvikande bestämmelser.

4 § Denna lag gäller utöver brottsdatalagen (2018:1177).

Paragrafen anger lagens förhållande till brottsdatalagen. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.3.

Paragrafen upplyser om att lagen gäller utöver brottsdatalagen (2018:1177). Det innebär att när personuppgiftsbehandlingen faller inom brottsdatalagens tillämpningsområde ska brottsdatalagen tillämpas avseende frågor som inte regleras särskilt i den nu aktuella lagen. Lagen innehåller alltså bestämmelser om personuppgiftsbehandling som avviker från brottsdatalagen och som, i enlighet med 1 kap. 5 § den lagen, ska tillämpas i stället.

Personuppgiftsansvar

5 § Polismyndigheten är personuppgiftsansvarig för den behandling av personuppgifter som myndigheten utför enligt denna lag.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om personuppgiftsansvar. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.4.

I paragrafen anges att Polismyndigheten är personuppgiftsansvarig för den behandling av personuppgifter som görs enligt lagen. Definitionen av begreppet personuppgiftsansvarig finns i artikel 4.7 i EU:s dataskyddsförordning respektive 1 kap. 6 § brottsdatalagen (2018:1177). Med personuppgiftsansvaret följer vissa skyldigheter som anges närmare i såväl EU:s dataskyddsförordning som brottsdatalagen. Den personuppgiftsansvarige ansvarar bl.a. för att kunna visa att behandlingen sker på ett korrekt sätt (artikel 5.1 och 5.2 i EU:s dataskyddsförordning) och att se till att lämpliga och organisatoriska åtgärder genomförs (artikel 24.1 EU:s dataskyddsförordning).

Rätt att föra register och ändamål med behandlingen

6 § Polismyndigheten får med hjälp av automatiserad behandling föra register som avser barn och unga som av en socialnämnd har meddelats ett särskilt villkor

enligt 4 kap. 3 § 5 lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Personuppgifter får behandlas i registret om det är nödvändigt för att fullgöra myndighetens uppgifter enligt nämnda lag.

I paragrafen regleras rätten för Polismyndigheten att föra register och ändamålet med personuppgiftsbehandlingen. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.2 och 14.2.6.

Av *första stycket* framgår att Polismyndigheten får föra register som avser barn och unga personer som har meddelats ett särskilt villkor om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Socialnämnden fattar beslut om sådana särskilda villkor med stöd av 4 kap. 3 § 5 lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Det är Polismyndigheten som ska föra in uppgifterna i registret och hantera detta. Dessutom framgår att registret får föras med hjälp av automatiserad behandling.

I *andra stycket* framgår ändamålet med personuppgiftsbehandlingen. Polismyndigheten får endast behandla personuppgifter om det är nödvändigt för att fullgöra myndighetens uppgifter enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Ändamålet omfattar all den behandling av personuppgifter som är nödvändig för att myndigheten ska kunna utföra uppgiften att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person enligt 11 kap. 4 § den lagen. Exempel på nödvändig behandling är insamling av uppgifter från socialnämnden samt annan bearbetning av uppgifter som krävs bl.a. vid påträffande av ett barn eller en ung person. Även den behandling som sker i samband med utlämnande av uppgifter till socialnämnden avses (jfr 11 kap. 5 § den lagen). Nödvändighetskravet innebär inte att behandlingsåtgärden ska vara oundgänglig för att vara tillåten (prop. 2017/18:105 s. 189).

Innehåll i registret

7 § Ett register enligt 6 § får innehålla uppgifter om

1. barnets eller den unges namn, person- eller samordningsnummer och kontaktuppgifter,
2. det särskilda villkorets innehåll och omfattning,
3. huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård, och
4. den ansvariga socialnämnden.

Om den som beslutet avser är under 18 år får registret även innehålla uppgifter om

1. vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till den personen, och
2. kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats än i bostaden.

I paragrafen anges vilka personuppgifter som får behandlas i det register som får föras enligt lagen. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.5.

I *första stycket* anges vilka grundläggande uppgifter registret får innehålla.

I *första stycket 1* regleras de identifikationsuppgifter om den som det särskilda villkoret avser som Polismyndigheten får registrera. Det handlar

om barnets eller den unges namn samt person- eller samordningsnummer. Även kontaktuppgifter till barnet eller den unge får registreras. Kontaktuppgifter kan avse telefonnummer, e-postadress eller postadress.

Enligt *första stycket 2* får registret även innehålla uppgifter om det särskilda villkorets innehåll och omfattning. Uppgifter om det särskilda villkorets innehåll och omfattning inkluderar bl.a. information om var barnet eller den unge enligt beslutet ska uppehålla sig, under vilka tider barnet eller den unge ska uppehålla sig där och under vilken period beslutet gäller. Dessutom inkluderar det information om när det har fattats ett beslut om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret och information om att det särskilda villkoret har ändrats eller upphört att gälla.

Enligt *första stycket 3* får registret innehålla uppgift om huruvida det särskilda villkoret gäller inom ramen för utdömd ungdomsvård.

Enligt *första stycket 4* får registret även innehålla uppgift om ansvarig socialnämnd, dvs. den socialnämnd som har fattat beslutet om det särskilda villkoret.

I *andra stycket* regleras vilka ytterligare uppgifter som registret får innehålla när uppgifterna avser ett barn.

Av *andra stycket 1* framgår att registret får innehålla uppgifter om vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till denne. Om barnet har två vårdnadshavare får uppgifter om båda dessa registreras. Vem som är barnets vårdnadshavare kan registreras med uppgifter om namn och person- eller samordningsnummer. Kontaktuppgifter kan avse telefonnummer, e-postadress eller postadress.

I *andra stycket 2* anges att registret även får innehålla kontaktuppgifter till den eller dem som har ansvar för att ha uppsikt över barnet, om barnet enligt det särskilda villkoret ska uppehålla sig på en annan anvisad plats än i bostaden. Så kan t.ex. vara fallet om platsen där barnet ska uppehålla sig är hos en släkting eller en förälder som inte har del i vårdnaden.

Uppgifterna som får behandlas i registret motsvarar de uppgifter som en socialnämnd ska lämna till Polismyndigheten enligt 6 kap. 7 och 8 §§ lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Regleringen är uttömmande, vilket innebär att inga andra uppgifter får registreras.

Tillgången till personuppgifter

8 § Tillgången till personuppgifter som får behandlas enligt denna lag ska begränsas till vad var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Den personuppgiftsansvarige ska göra systematiska och återkommande kontroller av om någon obehörigen kommer åt de personuppgifter som får behandlas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om begränsning av obehörigas åtkomst till personuppgifter om enskilda. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.7.

Av *första stycket* framgår att Polismyndigheten ska begränsa tillgången till personuppgifter till vad var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter. Tillgången ska således begränsas till vad som behövs i samband med att en polisman utför sin uppgift att tillfälligt omhänderta ett barn eller en ung person enligt 11 kap. 4 § lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, se författningskommentaren till

den paragrafen. Polismyndigheten har härigenom ett ansvar för att vidta lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att säkerställa att personuppgifter inte sprids utanför den krets av personer som behöver ha tillgång till dessa för att kunna utföra sina arbetsuppgifter (jfr artikel 32 i EU:s dataskyddsförordning). Uttrycket var och en inkluderar såväl tillsvidareanställd personal som personer med en tidsbegränsad anställning.

Av *andra stycket* framgår att Polismyndigheten är skyldig att göra systematiska och återkommande kontroller av om någon obehörigen kommer åt de personuppgifter som får behandlas. Att kontrollerna ska genomföras systematiskt och återkommande innebär att det inte enbart ska ske när myndigheten får anledning att misstänka en obehörig åtkomst. Det är upp till myndigheten att närmare bestämma formerna för kontrollen.

Längsta tid för behandling av personuppgifter och gallring

9 § Personuppgifter får inte behandlas efter det att Polismyndigheten har fått information från socialnämnden om att det särskilda villkoret att uppehålla sig i bostaden eller på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad har upphört.

Uppgifter som enligt första stycket inte längre får behandlas ska gallras.

Paragrafen innehåller bestämmelser om längsta tid för behandling av personuppgifter samt om gallring. Övervägandena finns i avsnitt 14.2.8.

I *första stycket* regleras en skyldighet för Polismyndigheten att, vid den angivna tidpunkten, upphöra med personuppgiftsbehandlingen. Om Polismyndigheten får information om att det har beslutats om ett tillfälligt undantag från det särskilda villkoret att uppehålla sig på en viss angiven plats får myndigheten dock fortsätta behandla de aktuella uppgifterna (jfr 4 kap. 8 § lagen [2026:000] om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas).

Enligt *andra stycket* ska uppgifterna i arkivrättslig mening gallras när uppgifterna inte längre får behandlas. Det innebär att uppgifterna vid den tidpunkten ska förstöras. Att uppgifterna ska gallras när de inte längre får behandlas innebär att de båda åtgärderna kommer att ske samtidigt.

25.3 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

32 kap.

1 § Den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2025:400), *lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas* eller lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga och sådan vård eller åtgärd kan beslutas för den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt.

Den som har fyllt arton år när dom meddelas får dömas till ungdomsvård endast om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjugoett år vid denna tidpunkt får inte dömas till ungdomsvård.

Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ungdomsvård. Övervägandena finns i avsnitt 15.

Tillägget i *första stycket* innebär att ungdomsvård kan dömas ut om barnet eller den unge har ett särskilt behov av åtgärder, dvs. insatser eller särskilda villkor, enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

1 a § När påföljden bestäms till ungdomsvård gäller följande.

1. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen (2025:400), ska rätten besluta en föreskrift om att den unge ska följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden. Innehållet i kontraktet ska framgå av domen.

2. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, ska den särskilda genomförandeplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.

3. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, ska den vårdplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.

Paragrafen anger det som gäller när påföljden bestäms till ungdomsvård. Övervägandena finns i avsnitt 15.

Andra punkten är ny och innebär att om åtgärder ska vidtas med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas ska den särskilda genomförandeplan som har upprättats av socialnämnden enligt 5 kap. 1 § den lagen fogas till domen. Se författningskommentaren till 5 kap. 1 § lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas angående vad en sådan plan ska innehålla. Hittillsvarande andra punkten omnumreras till en ny *tredje punkt.*

4 § Om den dömde i väsentlig grad bryter mot vad som gäller för honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst eller ungdomsövervakning, får rätten på talan av åklagare undanröja den påföljd som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. I stället för att undanröja påföljden får dock rätten meddela den dömde en varning, om det är en tillräcklig åtgärd.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt, e*n särskild genomförandeplan eller* en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet, d*en särskilda genomförandeplanen eller* vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja den påföljd som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivs i verkställighetsplanen.

Om mer än en påföljd undanröjs får rätten bestämma en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten.

Om rätten beslutar om undanröjande enligt första eller andra stycket ska den, när den nya påföljden bestäms, ta skälig hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den undanröjda påföljden eller de undanröjda påföljderna.

Paragrafen innehåller bl.a. bestämmelser om reaktioner på misskötsamhet vid ungdomsvård, ungdomstjänst och ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 15.

I *andra stycket* görs ett tillägg som föranleds av den ändring som görs i 1 §. Regleringen innebär att om de planerade åtgärderna enligt en särskild genomförandeplan enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas inte kommer till stånd eller om åtgärderna i väsentlig grad kommit att avvika från det som har planerats i den särskilda genomförandeplanen får rätten, på talan av åklagare, undanröja den ungdomsvård som har dömts ut och bestämma en ny påföljd.

25.4 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

11 kap.

10 § Föräldrapenningsförmåner får inte lämnas till båda föräldrarna för samma barn och tid i annat fall än som anges i 12 kap. 4 a § och 5 a–7 §§ samt 13 kap. 10, 11, 13, 26 och 30 §§.

Föräldrapenningsförmåner får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid i fall som anges i 13 kap. 20 § andra stycket 1 och *20 a §*.

För tillfällig föräldrapenning gäller även 13 kap. 3 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att föräldrapenningsförmåner inte får lämnas till båda föräldrarna för samma barn och tid samt vissa undantag från den huvudregeln. Övervägandena finns i avsnitt 16.2.

I *andra stycket* läggs det till en hänvisning till 13 kap. 20 a §. Det innebär att föräldrapenningsförmåner får lämnas för samma barn och tid i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda och stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd antingen med stöd av socialtjänstlagen (2025:400) eller med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Till följd av att regleringen av rätten till tillfällig föräldrapenning i samband med utredning av barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänsten eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas flyttas från 13 kap. 20 § till 13 kap. 20 a § tas hänvisningen till 13 kap. 20 § andra stycket 3 bort. Ändringen i den delen är enbart redaktionell. Enligt 13 kap. 24 a § har en förälder rätt till tillfällig föräldrapenning i sådana fall som avses i 13 kap. 20 a § även för ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år. Hänvisningen till 13 kap. 20 a § i nu aktuellt stycke innebär att föräldrapenningsförmåner kan lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid även för barn i de åldrarna (jfr prop. 2025/26:1 utg.omr. 12 avsnitt 3.11.1 s. 69 och 70).

Bestämmelsen i *tredje stycket* som anger att tillfällig föräldrapenning när ett barn har avlidit får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid flyttas till 13 kap. 3 §.

13 kap.

3 § Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § första stycket lämnas till båda föräldrarna för samma barn och tid

1. om föräldrarna följer med sitt barn till läkare när barnet lider av allvarlig sjukdom, eller

2. om föräldrarna, som en del i behandlingen av sitt barn, behöver delta i läkarbesök eller i behandling som ordinerats av läkare.

Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § tredje stycket lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid, om föräldrarna deltar i en kurs som ordnas av en sjukvårdshuvudman för att lära sig att vårda barnet. Tillfällig föräldrapenning får även lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid i samband med

1. möte i sådan verksamhet enligt skollagen (2010:800) som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning,

2. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400), eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas,

3. deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd, eller

4. att barnet har avlidit.

I paragrafen regleras i vilka situationer som tillfällig föräldrapenning får lämnas till båda föräldrarna eller flera föräldrar för samma barn och tid, utöver det som följer av 11 kap. 10 §. Övervägandena finns i 16.2.

Av *andra stycket 3* följer att tillfällig föräldrapenning får lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid i samband med att de deltar i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd.

I *andra stycket 4* införs det som tidigare har reglerats i 11 kap. 10 § tredje stycket första meningen om samtidigt uttag av tillfällig föräldrapenning när ett barn har avlidit (se 31 e §). Ändringen är enbart lagteknisk och innebär ingen ändring i sak.

Vid läkarbesök, behandling, deltagande i kurs, möte eller introduktion

20 § En förälder till ett sjukt barn eller till ett barn med funktionsnedsättning, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. besök på en institution för medverkan i behandling av barnet eller för att lära sig vårda barnet,

2. deltagande i en kurs som ordnas av sjukvårdshuvudman i samma syfte som anges i 1,

3. läkarbesök på grund av att barnet lider av allvarlig sjukdom,

4. läkarbesök som är en del i behandlingen av barnet, eller

5. deltagande i någon behandling som är ordinerad av läkare i samma syfte som anges i 4.

En förälder till ett barn, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. möte i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, *eller*

2. introduktion av barnets behov av hjälp med egenvård enligt lagen (2022:1250) om egenvård i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i.

Med sådan verksamhet som avses i andra stycket avses verksamhet enligt skollagen (2010:800) i form av

1. förskola,

2. förskoleklass,

3. grundskola, anpassad grundskola, specialskola, sameskola eller internationell skola på grundskolenivå,

4. fritidshem som kompletterar utbildningen i en skolform enligt 2 eller 3, eller

5. verksamhet enligt 25 kap. 2, 4 eller 5 § skollagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en förälder till ett barn som inte har fyllt 12 år har rätt till tillfällig föräldrapenning vid bl.a. vissa besök, kurser och möten. Övervägandena finns i avsnitt 16.1.

Den hittillsvarande bestämmelsen i *andra stycket 3* om rätt till tillfällig föräldrapenning i samband med utredning av barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänsten eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas flyttas till 20 a §.

I *tredje stycket* gör en redaktionell ändring till följd av ändringen i andra stycket.

Vid utredning eller insatser inom socialtjänsten

20 a § *En förälder till ett barn, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med*

1. utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400) eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas, eller

2. deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Rätt till tillfällig föräldrapenning enligt första stycket 2 gäller

– när insatsen riktas till föräldern, eller

– när insatsen riktas till barnet under förutsättning att förälderns deltagande är nödvändigt för att uppnå syftet med insatsen.

Rätt till tillfällig föräldrapenning enligt första stycket 2 gäller inte i fråga om insatserna

– kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson,

– vård i familjehem, jourhem, stödboende, hem för vård eller boende eller hem för viss annan heldygnsvård, eller

– boende i bostad med särskilt stöd eller i skyddat boende.

I paragrafen, som är ny, regleras rätt till tillfällig föräldrapenning vid utredning eller insatser inom socialtjänsten. Övervägandena finns i avsnitt 16.1.

Bestämmelsen i *första stycket 1* förs över från 20 § andra stycket 3. Ändringen är enbart lagteknisk och innebär ingen ändring i sak.

Enligt *första stycket 2* har en förälder till ett barn som inte har fyllt 12 år rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå från förvärvsarbete i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400) eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. I paragrafen anges att det är en förälder som har rätt till tillfällig föräldrapenning. Enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas får socialnämnden besluta att en vårdnadshavare ska delta i insats. I den situationen kan tillfällig föräldrapenning således enbart lämnas till en förälder i den mening som avses i 13 kap. som är vårdnadshavare.

För att en sådan insats ska grunda rätt till tillfällig föräldrapenning krävs att den har beslutats med syfte att skydda och stödja barnet. Uttrycket ”skydda och stödja” ska ha samma betydelse som i lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas (jfr 1 kap. 2 § den lagen). Begreppsparet skydd och stöd används även i socialtjänstlagen med motsvarande innebörd. När det handlar om en insats som har beslutats av socialnämnden

med stöd av lagen om vissa insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas så kan insatsen alltid anses ha till syfte att skydda och stödja barnet. Även när det gäller insatser som har beslutats med stöd av socialtjänstlagen så kan det i många fall vara lätt att konstatera att en viss insats har beslutats med syfte att skydda eller stödja ett barn. När en insats riktas till ett barn eller både till barnet och föräldrarna, t.ex. olika former av familjebehandlingar, bör man kunna förutsätta att insatsen syftar till att skydda eller stödja barnet. Även när en insats riktas till en förälder är det i många fall lätt att konstatera om den syftar till att skydda eller stödja barnet. Ett exempel på detta är en insats i form av föräldraskapsstöd. Vid bedömningen av om en viss insats som beslutats med stöd av socialtjänstlagen är en insats för att skydda eller stödja barnet kan ledning sökas i vilka insatser som kan beslutas enligt lagen om vissa insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Av hänvisningen till 11 kap. 1 § socialtjänstlagen följer att insatsen ska avse att tillgodose personliga behov liksom att beslutet om insats måste ha föregåtts av en individuell behovsprövning.

Sådana insatser som avses i första stycket 2 kan riktas till både en förälder och ett barn. Av *andra stycket* följer att rätten till tillfällig föräldrapenning enligt den punkten gäller i båda dessa fall. Om insatsen riktas till barnet så har föräldern dock rätt till tillfällig föräldrapenning enbart om hans eller hennes deltagande är nödvändigt för att uppnå syftet med insatsen. Huruvida förälderns närvaro är nödvändig är inte något som föräldern själv kan avgöra utan är en bedömning som socialnämnden gör. Se 110 kap. 17 § om intyg för att styrka vissa förhållanden. Det är dock Försäkringskassan som bedömer om en förälder har rätt till tillfällig föräldrapenning.

I *tredje stycket* räknas de insatser upp som inte grundar rätt till tillfällig föräldrapenning enligt första stycket 2 även om föräldern avstår från förvärvsarbete för att delta i någon av dessa.

21 § Tillfällig föräldrapenning enligt 16–*20 a* §§ lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.

Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4, 20 *eller 20 a* § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.

I paragrafen regleras med hur många dagar tillfällig föräldrapenning kan lämnas för barn som inte har fyllt 12 år, den s.k. förmånstiden. Övervägandena finns i avsnitt 16.4.

Ändringen i *första stycket* innebär att förmånstiden om 60 dagar per barn och år även omfattar tillfällig föräldrapenning i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400) eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

I *andra stycket* regleras när tillfällig föräldrapenning får lämnas för ytterligare 60 dagar per barn och år. Ändringen innebär att den utökade förmånstiden även gäller tillfällig föräldrapenning för deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats

av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen eller lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

Vid utredning eller insatser inom socialtjänsten

24 a § En förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år har rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå från förvärvsarbete i sådana fall som avses i *20 a* §.

I paragrafen regleras när en förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år har rätt till tillfällig föräldrapenning. Övervägandena finns i avsnitt 16.1.

Ändringen innebär att en förälder till ett barn som har fyllt 12 men inte 18 år har rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå förvärvsarbete i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400) eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, se författningskommentaren till 20 a §. Hänvisningen till 20 § andra stycket 3 tas bort till följd av att bestämmelsen i den punkten har flyttats till 20 a §. Ändringen i den delen är enbart redaktionell.

25 § Tillfällig föräldrapenning enligt 22 och 24 a §§ lämnas under *sammanlagt* högst 60 dagar för varje barn och år.

Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4*,* 20 *eller 20 a* §§ lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.

I paragrafen regleras med hur många dagar tillfällig föräldrapenning kan lämnas för barn som har fyllt 12 men inte 18 år, den s.k. förmånstiden. Övervägandena finns i avsnitt 16.4.

Ändringen i *första stycket* innebär ett förtydligande om att det angivna antalet dagar gäller sammanlagt för tillfällig föräldrapenning på de ersättningsgrunder som avses (jfr 13 kap. 21 § första stycket). Ändringen är enbart redaktionell.

Till följd av ändringarna i 24 a § så omfattar bestämmelsen om förmånstiden i första stycket även tillfällig föräldrapenning för deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400) eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. I *andra stycket* regleras när tillfällig föräldrapenning får lämnas för ytterligare 60 dagar per barn och år. Ändringen i det stycket innebär att den utökade förmånstiden även gäller tillfällig föräldrapenning för deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen eller lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

110 kap.

17 § När det gäller tillfällig föräldrapenning i fall som avses i 13 kap. 18 och 24 §§ får Försäkringskassan kräva att en förälder ger in särskilt intyg av arbetsgivare eller någon annan som kan ge upplysning om arbetsförhållandena.

Försäkringskassan får också kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningsförmån i samband med

1. föräldrautbildning,

2. deltagande i en behandling av ett sjukt *barn eller ett barn med funktionsnedsättning, eller*

3. deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd.

Rätten ska styrkas genom intyg av den som har anordnat utbildningen, ordinerat behandlingen eller beslutat om insatsen.

I paragrafen regleras när Försäkringskassan får kräva att en förälder styrker sin rätt till en föräldrapenningsförmån genom vissa intyg. Övervägandena finns i avsnitt 16.5.

I *andra stycket* införs en möjlighet för Försäkringskassan att kräva att föräldern styrker sin rätt till tillfällig föräldrapenning i samband med deltagande i en insats som syftar till att skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400) eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Rätten till tillfällig föräldrapenning ska i det fallet styrkas genom ett intyg av den socialnämnd som har beslutat om insatsen. Intyget ska bekräfta att föräldern har deltagit i insatsen och, i förekommande fall, att förälderns deltagande har varit nödvändigt samt att insatsen avser syftar till att skydda eller stödja barnet.

Övriga ändringar i paragrafen är enbart språkliga och redaktionella.

18 § När det gäller tillfällig föräldrapenning enligt 13 kap. 22 § ska *ett* läkarutlåtande *lämnas* in för att styrka det särskilda vård- eller tillsynsbehovet. I fall som avses i 13 kap. 30 § ska barnets sjukdomstillstånd styrkas med ett läkarutlåtande om det inte hos Försäkringskassan redan finns tillräcklig utredning för att bedöma rätten till ersättning. *I fall som avses i 13 kap. 24 a § ska ett intyg lämnas in till Försäkringskassan för att styrka att föräldern har deltagit i en utredning om barnets behov av skydd eller stöd enligt socialtjänstlagen (2025:400) eller i en förhandsbedömning av om en sådan utredning ska inledas.*

I paragrafen regleras vissa situationer där det som en förutsättning för rätt till tillfällig föräldrapenning krävs att ett läkarutlåtande lämnas in för att styrka barnets sjukdomstillstånd eller särskilda vård- eller tillsynsbehov. Övervägandena finns i avsnitt 16.5.

Ändringen i paragrafen är enbart redaktionell.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 2 januari 2027.

2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för tillfällig föräldrapenning som avser tid före ikraftträdandet.

Övervägandena finns i avsnitt 23.

Enligt *första punkten* träder lagen i kraft den 2 januari 2027.

I *andra punkten* anges att äldre bestämmelser fortfarande gäller för tillfällig föräldrapenning som avser tid före ikraftträdandet. Det innebär bl.a. att en förälder inte har rätt till tillfällig föräldrapenning för att han eller hon före den 2 januari 2027 deltagit i en insats som syftar till att

skydda eller stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400).

25.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (2025:1478) om ändring i socialförsäkringsbalken

13 kap.

20 § En förälder till ett sjukt barn eller till ett barn med funktionsnedsättning, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. besök på en institution för medverkan i behandling av barnet eller för att lära sig vårda barnet,
2. deltagande i en kurs som ordnas av sjukvårdshuvudman i samma syfte som anges i 1,
3. läkarbesök på grund av att barnet lider av allvarlig sjukdom,
4. läkarbesök som är en del i behandlingen av barnet, eller
5. deltagande i någon behandling som är ordinerad av läkare i samma syfte som anges i 4.

En förälder till ett barn, som inte har fyllt 12 år, har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. möte i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i, om mötet är motiverat av barnets sjukdom eller funktionsnedsättning, *eller*
2. introduktion av barnets behov av hjälp med egenvård enligt lagen (2022:1250) om egenvård i sådan verksamhet som anges i tredje stycket och som barnet normalt deltar i.

Med sådan verksamhet som avses i andra stycket avses verksamhet enligt skollagen (2010:800) i form av

1. förskola,
2. grundskola, anpassad grundskola, specialskola, sameskola eller internationell skola på grundskolenivå,
3. fritidshem som kompletterar utbildningen i en skolform enligt 2, eller
4. verksamhet enligt 25 kap. 2, 4 eller 5 § skollagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en förälder till ett barn som inte har fyllt 12 år har rätt till tillfällig föräldrapenning vid bl.a. vissa besök, kurser och möten. Övervägandena finns i avsnitt 16.1.

Ändringen i *andra stycket* är enbart redaktionell till följd av den ändring i paragrafen som görs i lagen om ändring i socialförsäkringsbalken (lagförslag 2.5).

25.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

11 § I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2025:400) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke

att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.

Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.

Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen, *en särskild genomförandeplan om de vidtas med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas och* en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet, *den särskilda genomförandeplanen* eller vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

I paragrafen regleras när ett yttrande ska hämtas in från socialnämnden och vad det ska innehålla. Övervägandena finns i avsnitt 15.1.

I *tredje stycket* framgår hur åtgärder som socialnämnden avser att vidta ska redovisas. Det görs ett tillägg om att åtgärder ska redovisas i en särskild genomförandeplan om de vidtas med stöd lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

17 § Straffvarning får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2025:400),

2. åtgärder enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,

3. omhändertagande eller annan åtgärd enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, eller

4. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Straffvarning får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om straffvarning ska beslutas ska åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan, att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

Straffvarning får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse

åsidosätts ska det särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

I paragrafen regleras när straffvarning får beslutas. Övervägandena finns i avsnitt 15.2.

Av *första stycket 2*, som är ny, framgår att straffvarning får beslutas om den unge blir föremål för åtgärder enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Hittillsvarande andra och tredje punkten omnumreras till *tredje* och *fjärde punkten*.

25.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten

2 § I denna lag avses med socialtjänst

1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, *den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av barn och unga eller av missbrukare, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården,
2. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd,
3. verksamhet som i övrigt bedrivs av Statens institutionsstyrelse,
4. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå,
5. verksamhet enligt lagstiftning om stöd och service till vissa funktionshindrade,
6. handläggning av ärenden om bistånd som lämnas av socialnämnd enligt lagstiftning om mottagande av asylsökande m.fl.,
7. handläggning av ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade,
8. verksamhet enligt lagen (2007:606) om utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall, och
9. verksamhet enligt lagen (2026:000) om utredningar för att förebygga suicid.

Med socialtjänst avses även tillsyn, uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration av verksamhet som avses i första stycket 1–8. Med socialtjänst avses vidare uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration av verksamhet som avses i första stycket 9.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad som avses med socialtjänst enligt lagen. Övervägandena finns i avsnitt 14.1.

I *första stycket 1* görs ett tillägg så att också verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, dvs. lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, ingår i uppräkningen av det som avses med socialtjänst. Det innebär att behandling av personuppgifter i sådan verksamhet omfattas av lagens bestämmelser.

25.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet

1 § En region och en eller flera kommuner som ingår i regionen får genom samverkan i en gemensam nämnd gemensamt fullgöra

1. regionens uppgifter
– enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30),
– enligt tandvårdslagen (1985:125),
– enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård,
– enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,
– enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade,
– enligt lagen (2017:372) om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården,
– enligt smittskyddslagen (2004:168), eller
– som i annat fall enligt lag ska skötas av en sådan nämnd som avses i 7 kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen, och

2. kommunens uppgifter
– enligt socialtjänstlagen (2025:400),
– enligt hälso- och sjukvårdslagen,
– enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
– *enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,*
– enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,
– enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade,
– enligt lagen om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården, eller
– som i annat fall enligt lag ska skötas av socialnämnd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vilka uppgifter som får fullgöras av en region och en eller flera kommuner genom samverkan i en gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet. Övervägandena finns i avsnitt 17.

I *andra punkten* införs en ny strecksats som innebär att även kommunens uppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas får fullgöras av en gemensam nämnd.

25.9 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

26 kap.

1 § Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Med socialtjänst förstås i denna lag

1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst,

2. verksamhet enligt *den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* den särskilda lagstiftningen om vård av barn och unga och av missbrukare utan samtycke, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende och den särskilda lagstiftningen om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården, och

3. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd eller av Statens institutionsstyrelse.

Till socialtjänst räknas också

1. verksamhet hos annan myndighet som innefattar omprövning av socialnämnds beslut eller särskild tillsyn över nämndens verksamhet, och
2. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå.

Med socialtjänst jämställs
1. ärenden om bistånd åt asylsökande och andra utlänningar,
2. ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade,
3. ärenden hos patientnämnd om allmän omvårdad, och
4. verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Sekretessen gäller inte om annat följer av 5, 6 eller 7 §.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Paragrafen innehåller bestämmelser om socialtjänstsekretessen. Övervägandena finns i avsnitt 20.1.

I *andra stycket 2* görs ett tillägg som medför att även den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas är att anse som socialtjänst enligt lagen. Det innebär att verksamhet enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas omfattas av socialtjänstsekretessen.

35 kap.

20 § Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till
1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,
2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård, om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten *eller insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas*,
3. ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omhändertagande för vård av barn och unga inom socialtjänsten eller insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke *från* endast en av vårdnadshavarna,
4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,
5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, eller
6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 13 kap. 1 eller 6 § lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Paragrafen innehåller bestämmelser om sekretesskydd för uppgifter i annan verksamhet hos Polismyndigheten än den brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamheten. Övervägandena finns i avsnitt 20.2.

I *första stycket 2*, som rör ärenden om omhändertagande eller handräckning hos Polismyndigheten, görs ett tillägg för den särskilda lagstiftningen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Det innebär att uppgifter i sådana ärenden enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas omfattas av sekretessen enligt bestämmelsen, om de avser en enskilds personliga förhållanden och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs. Bestämmelsen är tillämplig bl.a. på sådana uppgifter som socialnämnden har informerat Polismyndigheten om enligt 6 kap. 6–8 §§ lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

I *första stycket 3* tas ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda bort. Ändringen föranleds av att någon sådan lagstiftning som medger handräckning av Polismyndigheten inte längre finns. Det görs också en språklig ändring i denna punkt.

Register över vissa särskilda villkor inom socialtjänsten

21 a § *Sekretess gäller i verksamhet som avser förande av register enligt lagen (2026:000) om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs.*

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Paragrafen, som är ny, reglerar sekretess för uppgifter i annan verksamhet hos Polismyndigheten än den brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamheten. Övervägandena finns i avsnitt 20.2.

Av *första stycket* framgår att sekretess gäller för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i verksamhet som avser förande av register enligt lagen (2026:000) om Polismyndighetens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Sådana uppgifter som enligt 6 § den lagen får behandlas i ett sådant register omfattas därmed av sekretess, om de avser en enskilds personliga förhållanden och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs. I *andra stycket* anges att för uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst 70 år.

25.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter

2 § Lagen gäller i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som

1. tillhör skolväsendet, de särskilda utbildningsformerna eller annan pedagogisk verksamhet enligt 1 kap., 24 kap. eller 25 kap. skollagen (2010:800),
2. utgör hälso- och sjukvård eller tandvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) eller tandvårdslagen (1985:125), eller
3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2025:400), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, *lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas*, lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

Upphör verksamheten att vara en sådan verksamhet som avses i första stycket, gäller skyddet fortfarande i fråga om uppgifter som lämnas om den tidigare verksamheten för offentliggörande.

I paragrafen anges de enskilda verksamheter som omfattas av lagens bestämmelser om meddelarskydd. Övervägandena finns i avsnitt 17.

I *första stycket 3* läggs lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas till. Det innebär att anställda, uppdragstagare och andra som på liknande grund deltar i en yrkesmässigt bedriven enskild

verksamhet enligt den lagen som till någon del är offentligt finansierad omfattas av meddelarskydd enligt den aktuella lagen (se 1 §).

25.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter

2 § Vid tillämpningen av denna lag ska med myndigheter jämställas

1. sådana aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner, regioner eller kommunalförbund utövar ett rättsligt bestämmande inflytande enligt 2 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), och
2. de organ som anges i bilagan till offentlighets- och sekretesslagen i fråga om de verksamheter som anges där.

Med en myndighet ska också jämställas yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som

1. tillhör skolväsendet, de särskilda utbildningsformerna eller annan pedagogisk verksamhet enligt 1 kap., 24 kap. eller 25 kap. skollagen (2010:800),
2. utgör hälso- och sjukvård eller tandvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) eller tandvårdslagen (1985:125), eller
3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2025:400), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, *lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,* lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

I paragrafen regleras vilka organ och verksamheter som jämställs med myndigheter enligt lagen. Övervägandena finns i avsnitt 20.3.

I *andra stycket 3* läggs lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas till. Det innebär att yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas som till någon del är offentligt finansierad omfattas av lagens tillämpningsområde. Även i de fallen omfattas således den som på grund av anställning eller på något annat sätt deltar i eller har deltagit i en tjänsteleverantörs verksamhet att på uppdrag av en myndighet endast tekniskt bearbeta eller tekniskt lagra uppgifter av tystnadsplikt enligt den aktuella lagen (4 §).

25.12 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2025:400)

1 kap.

2 § Med socialtjänst avses i den här lagen

1. verksamhet som bedrivs med stöd av denna lag,
2. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
3. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende,

4. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga,

5. verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas, eller

6. verksamhet som en socialnämnd eller Statens institutionsstyrelse ska bedriva enligt någon annan lag eller förordning.

Verksamhet som Statens institutionsstyrelse bedriver med stöd av skollagen (2010:800) är inte socialtjänst. Tillsyn eller andra uppgifter som Inspektionen för vård och omsorg utför med stöd av den här lagen är inte heller socialtjänst.

I paragrafen redogörs för vad som avses med socialtjänst enligt socialtjänstlagen. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *första stycket 5*, som är ny, läggs verksamhet som bedrivs med stöd av lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas till. Sådan verksamhet omfattas därmed av socialtjänstlagens tillämpningsområde. Begreppet verksamhet innefattar alla åtgärder som genomförs med stöd av lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Det kan t.ex. handla om handläggning av ärenden, dokumentation, genomförande av insatser, uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och tillsyn.

Hittillsvarande första stycket 5 omnumreras till *första stycket 6*.

3 § Om en annan lag eller förordning innehåller en avvikande bestämmelse för verksamhet som avses i 2 § första stycket 2–*6*, ska den bestämmelsen gälla.

I paragrafen regleras förhållandet till avvikande bestämmelser i annan lag eller förordning. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Bestämmelsen utvidgas till att även omfatta lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Avvikande bestämmelser i den lagen gäller därmed före bestämmelserna i socialtjänstlagen. Detta innebär att lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas utgör ett komplement till socialtjänstlagen i de fall när det är nödvändigt att besluta om insatser utan den enskildes samtycke. Detta innebär i sin tur att socialtjänstlagens bestämmelser gäller i den utsträckning det inte finns avvikande bestämmelser i lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.

11 kap.

5 § Socialnämnden får tillhandahålla insatser för att tillgodose personliga behov utan individuell behovsprövning. Följande insatser kräver dock alltid en individuell behovsprövning:

1. kontaktperson, kontaktfamilj eller *särskilt* kvalificerad kontaktperson,
2. vård i familjehem,
3. vård i LVM-hem,
4. vård i särskilda ungdomshem,
5. vård av barn eller unga mellan 18 och 20 år i jourhem, stödboende, skyddat boende och andra hem för vård eller boende utöver sådana LVM-hem och särskilda ungdomshem som avses i 3 och 4,
6. bostad i ett boende för äldre personer eller för personer med funktionsnedsättning som avses i 8 kap. 4 eller 11 §, och
7. vård i hem för viss annan heldygnsvård.

I paragrafen regleras möjligheten för socialnämnden att tillhandahålla insatser utan individuell behovsprövning. Övervägandena finns i avsnitt 19.

I *första punkten* ändras ”kvalificerad kontaktperson” till ”särskilt kvalificerad kontaktperson”. Detta innebär ingen ändring i sak.

19 a kap. Brottssamtal

I kapitlet, som är nytt, finns bestämmelser om socialnämndens skyldighet att hålla brottssamtal med barn och unga. Övervägandena finns i avsnitt 18.

I 1 § finns bestämmelser om i vilka situationer socialnämnden ska hålla brottssamtal. I 2 § finns bestämmelser om när kallelse till brottssamtal ska ske. I 3 § finns bestämmelser om vilka som ska kallas till brottssamtal. I 4 § regleras att Polismyndigheten ska underrättas om brottssamtal. I 5 § regleras inom vilken tid ett brottssamtal ska hållas. I 6 och 7 §§ finns bestämmelser om undantag från skyldigheten att hålla brottssamtal.

Brottssamtal ska hållas med barn och unga vid misstanke om brott

1 § Socialnämnden ska hålla ett särskilt samtal (brottssamtal) med ett barn eller en ung person som fyllt 18 men inte 21 år om Polismyndigheten har informerat socialnämnden om att barnet eller den unge är

1. misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa, och
2. det kan antas att det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett sådant brott.

I ett brottssamtal ska Polismyndigheten medverka om det inte är uppenbart obehövligt eller om det finns särskilda skäl mot det.

Paragrafen reglerar en skyldighet för socialnämnden att i vissa fall hålla brottssamtal med barn och unga. Överväganden finns i avsnitt 18.1.

Av *första stycket* framgår att socialnämnden ska hålla brottssamtal med ett barn eller en ung person mellan 18–20 år. Det finns ingen nedre åldersgräns för vilka barn som kan bli aktuella att kalla till ett brottssamtal. Som vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand dock beaktas vad som bedöms vara barnets bästa enligt 3 kap. 1 §. Genomförandet av samtalet behöver därför anpassas utifrån barnets ålder och mognad.

Av paragrafen framgår också att information om brottsmisstanken ska komma från Polismyndigheten. Det kan ske antingen med stöd av den allmänna skyldigheten att anmäla kännedom om eller misstanke att ett barn far illa enligt 19 kap. 1 § eller med stöd av 6 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Enligt *första stycket 1* är det en förutsättning att barnet eller den unge är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Det innebär inte att fängelse måste bli en följd av brottet, utan endast att det enligt lagregleringen finns en möjlighet att döma till denna påföljd. Det har inte någon betydelse hur stark misstanken om brott är. Det har heller inte betydelse om förundersökning pågår eller i vilket stadium förundersökningen är. Av 6 § framgår att ett brottssamtal inte ska hållas om det finns en risk för att en förundersökning eller brottsutredning riskerar att påverkas. Den föreslagna regleringen hindrar inte socialnämnden från att

kalla till samtal om ett barn eller ung person är misstänkt för ett brott för vilket endast böter kan bli aktuellt som påföljd.

Enligt *första stycket 2* är det en förutsättning att det kan antas att det är första gången barnet eller den unge är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Det räcker att Polismyndigheten informerar socialnämnden om detta. Socialnämnden behöver inte vidta några mer omfattande utredningsåtgärder för att nå klarhet i frågan. Något krav på att misstanken har nått en viss grad uppställs inte.

Av *andra stycket* framgår att Polismyndigheten ska medverka i ett brottssamtal om det inte är uppenbart obehövligt eller om det finns särskilda skäl mot det. Att det ska vara uppenbart obehövligt eller finnas särskilda skäl innebär att utrymmet för Polismyndigheten att inte medverka är begränsat. Vid bedömningen av om ett brottssamtal är uppenbart obehövligt ska brottens karaktär och barnets eller den unges situation i övrigt beaktas. Ett brottssamtal kan vara uppenbart obehövligt om den misstänkta brottsligheten är av sådan karaktär att den inte framstår som ett tecken på att barnet eller den unge är på väg att utveckla ett normbrytande beteende. Det kan röra sig om förhållandevis lindrig brottslighet som det inte finns anledning att anta att den kommer att upprepas eller att brottsligheten är av en sådan karaktär att den framstår som ett normalt avvikande beteende från barnet eller den unge. En bedömning av om det är uppenbart obehövligt för Polismyndigheten att närvara bör socialnämnden göra i samråd med Polismyndigheten. Särskilda skäl kan exempelvis vara förhinder på grund av att den som ska medverka från Polismyndigheten hastigt har blivit sjuk eller att det inträffat en oförutsedd och allvarlig händelse som kräver omprioritering av Polismyndighetens resurser.

Kallelse till brottssamtal

2 § Socialnämnden ska kalla till brottssamtal inom 24 timmar från det att nämnden fick information om brottsmisstanken. Innan kallelsen skickas ut ska socialnämnden kontakta ansvarig förundersökningsledare eller utredningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal enligt 6 §.

Paragrafen reglerar en tidsfrist inom vilken kallelse till brottssamtal ska skickas ut. Övervägandena finns i avsnitt 18.2.

Kallelsen till brottssamtal ska ske inom 24 timmar från att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Innan kallelsen skickas ut ska socialnämnden kontakta ansvarig förundersökningsledare eller utredningsledare för att kontrollera om det finns hinder mot brottssamtal enligt 6 §. Av 2 § lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid framgår att en åtgärd får vidtas nästa vardag, om den tid en åtgärd senast ska vidtas enligt lag infaller på en söndag, allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton. Socialnämnden avgör hur kallelse ska ske utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet.

3 § Till brottssamtalet ska socialnämnden kalla barnet eller den unge samt barnets vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg. Om det är lämpligt får socialnämnden kalla både vårdnadshavare och den eller de som ansvarar för barnets dagliga omsorg.

Paragrafen reglerar vilka som ska kallas till ett brottssamtal. Övervägandena finns i avsnitt 18.2.

Socialnämnden ska kalla barnet eller den unge. Om brottsmisstanken gäller ett barn ska barnets vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg kallas. Finns det två vårdnadshavare ska som regel båda vårdnadshavarna kallas till brottssamtal. Om någon annan än vårdnadshavarna ansvarar för barnets dagliga omsorg bör även denna person kallas till brottssamtal. Med någon annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg avses t.ex. familjehemsföräldrar, far- och morföräldrar eller en förälder som inte är vårdnadshavare men som barnet bor hos, som i stället för vårdnadshavarna har det faktiska ansvaret för barnet (jfr prop. 1994/95:12 s. 65). Socialnämnden kan behöva kalla såväl vårdnadshavare som de som står för barnets dagliga omsorg till brottssamtal. Det kan dock finnas situationer när det endast är lämpligt att kalla de som står för barnets dagliga omsorg till samtalet, exempelvis om vårdnadshavarna inte har haft kontakt med barnet under lång tid eller om vårdnadshavarna inte kommer kunna medverka till stöd för barnet. För att syftet med samtalet ska uppnås kan det då vara mer ändamålsenligt att vårdnadshavarna inte närvarar. Socialnämnden får avgöra i varje enskilt fall om vårdnadshavarna i sådana situationer ska kallas.

Att barn och vårdnadshavare eller annan som ansvarar för barnets dagliga omsorg ska kallas till ett brottssamtal innebär inte att socialnämnden måste hålla ett gemensamt samtal med dessa. Om brottssamtal ska hållas gemensamt eller separat får avgöras utifrån vad som bedöms lämpligt i det enskilda fallet. Barnets ålder och mognad bör beaktas i bedömningen.

Upplysningsskyldighet

4 § Socialnämnden ska snarast informera Polismyndigheten om tid och plats för brottssamtalet.

Paragrafen reglerar en skyldighet för socialnämnden att snarast informera Polismyndigheten om tid och plats för samtalet. Övervägandena finns i avsnitt 18.2.

Tidsgräns för att hålla brottssamtal

5 § Ett brottssamtal ska hållas inom fjorton dagar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Om det finns synnerliga skäl kan tiden förlängas. Samtalet ska i sådana fall hållas så snart som möjligt.

Paragrafen reglerar inom vilken tid ett brottssamtal ska hållas. Övervägandena finns i avsnitt 18.3.

Ett brottssamtal ska hålla inom fjorton dagar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Det finns inte något hinder mot att ett brottssamtal hålls som en del av en s.k. förhandsbedömning enligt 20 kap. 2 §. Det kan uppstå situationer där brottssamtal inte kan hållas inom den nu angivna tiden. Det kan handla om omständigheter såsom att den eller de som ska delta i samtalet är bortresta, befinner sig på sjukhus, att tolk inte går att ordna, att kallelsen av någon anledning kommer i retur och det inte går att få tag på vårdnadshavarna, barnet eller den unge. Att

det är fråga om synnerliga skäl signalerar att det rör sig om undantagssituationer. Om synnerliga skäl föreligger ska samtalet dock hållas så snart som möjligt.

Undantag från skyldigheten att kalla till och hålla brottssamtal

6 § Socialnämnden ska inte kalla till eller hålla ett brottssamtal om det finns en risk att en förundersökning eller brottsutredning påverkas.

Paragrafen innehåller ett förbud för socialnämnden att kalla till eller hålla brottssamtal om det finns en risk för att en förundersökning påverkas. Övervägandena finns i avsnitt 18.6.

Av paragrafen framgår att socialnämnden inte ska kalla till eller hålla ett brottssamtal om det finns en risk att en förundersökning påverkas. Socialnämnden ska inte göra någon egen riskbedömning utan det är tillräckligt att nämnden får informationen från Polismyndigheten om att det finns en sådan risk. Eftersom kallelse till ett brottssamtal ska göras inom 24 timmar från det att socialnämnden har informerats om brottsmisstanken behöver bedömningen av hur en kallelse till ett brottssamtal kan påverkar förundersökningen göras utifrån den information som finns tillgänglig vid den tidpunkten. Det ska finnas faktiska omständigheter som talar för att det finns en risk att förundersökningen eller brottsutredningen påverkas av brottssamtalet, t.ex. att den brottsmisstänkte varnar andra misstänkta eller undanröjer bevisning.

7 § Skyldigheten att kalla till eller hålla ett brottssamtal gäller inte om

1. det pågår en utredning om socialnämnden behöver ingripa till ett barns eller en ung persons skydd eller stöd,
2. barnet, den unge eller vårdnadshavaren har en pågående insats enligt denna lag eller lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas,
3. barnet eller den unge är omedelbart omhändertagen eller vårdas enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller om barnet är omedelbart placerat eller placerat i skyddat boende enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende,
4. socialnämnden inom fjorton dagar från det att nämnden fick kännedom om brottsmisstanken, närvarar vid polisförhör med anledning av brottsmisstanken och i samband med det håller ett brottssamtal, eller
5. det annars finns särskilda skäl.

Paragrafen reglerar vissa undantag när socialnämnden kan avstå från att kalla till och hålla brottssamtal. Övervägandena finns i avsnitt 18.6.

I paragrafen räknas olika situationer upp där det är möjligt för socialnämnden att avstå från att hålla ett brottssamtal. Till skillnad från regleringen i 6 § innebär det dock inte något hinder mot att hålla ett sådant samtal utan socialnämnden får göra en bedömning utifrån det enskilda fallet.

I *första punkten* regleras situationen att det pågår en utredning av barnets eller den unges behov av stöd och skydd enligt denna lag. I sådana fall har socialnämnden som regel kontakt med såväl barnet och den unge, som med vårdnadshavarna. Samtal med motsvarande syfte som brottssamtal kan då hållas inom ramen för den redan etablerade kontakten. Syftet med ett brottssamtal kan också i vissa fall uppnås på annat sätt inom ramen för den

pågående utredningen. Det är upp till socialnämnden att bedöma vad som är lämpligast i det enskilda fallet.

I *andra punkten* regleras en möjlighet för socialnämnden att avstå från att kalla till och hålla ett brottssamtal när barnet, den unge eller vårdnadshavaren har en pågående insats enligt denna lag eller lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas. Socialnämnden har i även dessa situationer som regel en etablerad och aktiv kontakt med familjen. Samtal med motsvarande syfte som brottssamtal kan då hållas inom ramen för den redan etablerade kontakten. Syftet med ett brottssamtal kan också i vissa fall uppnås på annat sätt inom ramen för den pågående insatsen. Det är upp till socialnämnden att bedöma vad som är lämpligast i det enskilda fallet.

I *tredje punkten* regleras ett undantag om barnet eller den unge är omedelbart omhändertagen eller vårdas enligt lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller om barnet är omedelbart placerat eller placerat i skyddat boende enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende. I likhet med punkterna ovan har socialnämnden i de flesta fall redan en etablerad och aktiv kontakt med barnet, dennes vårdnadshavare eller den unge. I dessa situationer kan ett samtal med motsvarande syfte som ett brottssamtal många gånger hållas inom ramen för den redan etablerade kontakten. Det kan också i dessa situationer finnas situationer där det bedöms att syftet med samtalet inte kommer att kunna uppfyllas. Är t.ex. barnet placerat utanför hemmet med stöd av lagen om omhändertagande för vård av barn och unga kan det antas att syftet med ett brottssamtal, i den del det gäller att få vårdnadshavarna att medverka till stöd för barnet, ofta inte kan uppnås. Om barnet till följd av ett brottssamtal utsätts för risker kan det även av den anledningen vara olämpligt att kalla till och hålla ett brottssamtal med barnet och dess vårdnadshavare.

I *fjärde punkten* finns ett undantag för det fall socialnämnden inom fjorton dagar från det att nämnden fick kännedom om brottsmisstanken, närvarar vid polisförhör med anledning av brottsmisstanken och i samband med det håller ett samtal. I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns bestämmelser om när socialnämnden ska närvara vid polisförhör.

Av *femte punkten* framgår att socialnämnden kan avstå från att kalla till och hålla brottssamtal om det finns särskilda skäl. Det kan t.ex. röra sig om att det inte är för ett barns bästa att ett sådant samtal hålls. Ett exempel är att det skulle vara till större skada än nytta för barnet om vårdnadshavarna kallas till brottssamtalet. Så kan vara fallet om det kan antas att samtalet medför att barnet löper risk att utsättas för kroppslig bestraffning, annan kränkande behandling eller på annat sätt utsättas för risker. Finns det skäl för en socialnämnd att göra ett sådant antagande bör andra åtgärder vidtas än att kalla till och hålla ett brottssamtal. Det kan även röra sig om situationer där syftet med ett brottssamtal inte kan uppnås eller att syftet kan uppnås på bättre sätt. Ett exempel är att vårdnadshavarna på något sätt kan antas vara inblandade i det brott som barnet är misstänkt för. Det skulle också kunna tänkas att det finns situationer där det rör sig om ett allvarligt brott som har begåtts mot en vårdnadshavare, ett syskon eller någon annan familjemedlem. I dessa situationer kan det antas att andra åtgärder, t.ex.

omhändertagande enligt lagen om omhändertagande för vård av barn och unga, skulle behöva vidtas i stället för att kalla till och hålla ett brottssamtal. Är barnet eller den unge misstänkt för mycket allvarlig brottslighet bör det i vissa fall kunna föreligga särskilda skäl för att inte kalla till och hålla ett brottssamtal. I en sådan situation kan det antas att barnet, den unge och barnets vårdnadshavare behöver betydligt mer stöttning än vad som kan ske inom ramen för ett brottssamtal och det kan antas att det är svårt att i dessa fall uppnå det syfte som är utgångspunkten för brottssamtalet. Det kan också finnas situationer när det inte är möjligt att hålla ett brottssamtal. Är barnet eller den unge häktad med restriktioner kan det krävas särskilt tillstånd för att socialtjänsten och vårdnadshavarna ska få samtala med barnet eller den unge. Frihetsberövande i form av häktning kan alltså utgöra en sådan omständighet som medför att det inte är möjligt att hålla ett brottssamtal. Detta utgör ytterligare ett sådant särskilt skäl där ett samtal kan underlåtas att hållas.

30 kap.

Delegering i ärenden enligt lagen om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas

6 a § *I fråga om lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas får socialnämnden endast delegera beslutanderätten till ett utskott i ärenden som anges i följande bestämmelser i den lagen:*

1. insatser till eller särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga enligt 3 kap. 1, 4 och 5 §§ och 4 kap. 1, 3 och 5 §§,

2. särskilt övervägande av behov av insatser till och särskilda villkor för vårdnadshavare, barn och unga enligt 3 kap. 6 § och 4 kap. 6 och 7 §§,

3. läkarundersökning enligt 6 kap. 2 §,

4. drogtest enligt 5 kap. 5 §,

5. övervägande av om insatser och särskilda villkor fortfarande behövs enligt 9 kap. 1 §,

6. tillfälligt undantag från ett särskilt villkor enligt 4 kap. 8 §,

7. upphörande av insatser och särskilda villkor enligt 9 kap. 2 §,

8. vite enligt 8 kap. 1 §, och

9. begäran om hjälp av Polismyndigheten enligt 11 kap. 1 §.

I paragrafen, som är ny, regleras för vilka ärenden enligt lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas som socialnämnden får delegera beslutanderätten till ett utskott. Övervägandena finns i avsnitt 13.3.

12 § Bestämmelser om rätt för ordföranden, eller någon annan ledamot som nämnden har utsett, att i vissa fall fatta beslut i socialnämndens ställe finns i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende, lagen (2026:000) om omhändertagande för vård av barn och unga och *lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas.*

I paragrafen finns en upplysning om att det i andra lagar finns bestämmelser om rätt att fatta beslut i socialnämndens ställe. Övervägandena finns i avsnitt 13.4.

I bestämmelsen läggs lagen (2026:000) om insatser inom socialtjänsten när samtycke saknas till. Bestämmelser som innebär en rätt för annan att i socialnämndens ställe fatta beslut finns i 4 kap. 8 § och 11 kap. 1 § den lagen.

Sammanfattning av promemorian En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30) i relevanta delar

Utgångspunkter för utredningens förslag

Den nya ordning som föreslås har som främsta syfte att i ett tidigt skede fånga upp och ge stöd och skydd till de barn och unga som enligt gällande regelverk inte får sina behov därav tillgodosedda eftersom samtycke till att ta emot öppna insatser med stöd av socialtjänstlagen saknas och förutsättningarna för tvångsvård enligt LVU inte är uppfyllda. Genom att socialnämnderna ges ökade möjligheter att agera och ingripa tidigt även när vårdnadshavare, barn och unga inte samtycker till att ta emot insatser i öppna former kan utvecklingen av allvarligare problem förebyggas och mer ingripande åtgärder som tvångsvård enligt LVU kan undvikas.

Vid utformningen av förslagen har utredningen utgått från tre centrala utgångspunkter – att den nya ordningen inte ska påverka den grundläggande principen om att socialnämndernas insatser i första hand ska ges på frivillig väg inom socialtjänsternas arbete, att barn är egna rättighetsbärare och att den nya ordningen ska omges av starka rättssäkerhetsgarantier.

Utredningens förslag

En ny ordning

Någon möjlighet för socialnämnder att besluta att en vårdnadshavare ska delta i insatser i öppna former för att stärka sin föräldraförmåga när han eller hon inte samtycker till det finns inte i dag. En relativt stor andel vårdnadshavare motsätter sig i dag det stöd som erbjuds av socialnämnder trots att en socialnämnd har bedömt att de har behov av stöd. Utredningen uppskattar att ca 40 procent av de barn och unga vars behov utreds av socialnämnder och som bedöms vara i behov av stöd inte får det till följd av bristande samtycke från barnet eller den unge själv eller av barnets vårdnadshavare.

Barn och unga som till följd av sitt eget beteende bedöms vara i behov av insatser i öppna former kan i dag tvingas delta i sådana insatser enligt bestämmelsen om s.k. mellantvång i 22 § LVU. Den bestämmelsen tillämpas emellertid sällan. Samtidigt är det väl belagt att tidiga och träffsäkra insatser i öppna former är viktiga för att förebygga att barn och unga utvecklas ogynnsamt och för att förhindra att destruktiva beteenden befästs och blir långvariga.

Mot denna bakgrund lämnar utredningen förslag som innebär att socialnämnder under vissa närmare angivna förutsättningar ska kunna besluta att vårdnadshavare ska delta i insatser i öppna former trots att de inte samtycker till det. Socialnämnder ska också få besluta att vårdnadshavare ska följa en eller flera särskilda föreskrifter i frågor som rör

vårdnadshavarens ansvar för den dagliga omsorgen om barnet. Vidare föreslås att de rättsliga förutsättningarna för att besluta om insatser i öppna former till barn och unga när samtycke därtill saknas ska ändras. Socialnämnder ska få besluta att barn eller unga ska delta i insatser i öppna former när samtycke saknas såväl tidigare som i fler fall än i dag.

Det föreslås också att om en socialnämnd har beslutat att ett barn eller en ung person ska delta i en eller flera öppenvårdsinsatser får socialnämnden även besluta att barnet eller den unge ska följa en eller flera särskilda föreskrifter. De särskilda föreskrifterna får avse frågor som rör barnets eller den unges skolgång, fritidsaktiviteter, praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet, skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet och skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Uppskattningsvis kan ca 33 000–43 000 barn och unga komma att direkt eller indirekt beröras av utredningens förslag och därmed tillförsäkras att få sina behov utredda och få det stöd eller skydd som de behöver. Den nya ordningen kommer att medföra att mer ingripande åtgärder, som vård utanför hemmet, i fler ärenden än i dag kan undvikas. Barn och unga kan på så sätt tillförsäkras goda uppväxtvillkor utan att de behöver skiljas från sitt hem eller sin familj.

En ny lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

Utredningen föreslår att socialnämnders befogenheter att besluta om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke till dessa saknas ska regleras i en ny lag som ska heta lagen om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, som förkortas LIV. Lagen ska komplettera bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). I LIV ska förutsättningarna för att besluta om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn eller unga när samtycke därtill saknas regleras. I lagen ska också socialnämnders möjligheter att kontrollera efterlevnaden av vissa av de särskilda föreskrifterna till barn och unga med hjälp av drogtest regleras. Vidare ska socialnämnders möjligheter att besluta om konsekvenser vid bristande efterlevnad regleras. Lagen ska även innehålla bestämmelser om förfarandet hos socialnämnder och allmänna förvaltningsdomstolar vid beslut och överprövning av beslut som har fattats med stöd av LIV.

Beslut till vårdnadshavare om deltagande i insatser i öppna former när samtycke saknas

Genom att det införs en möjlighet för socialnämnder att kunna stödja barn genom insatser i öppna former som riktar sig till barnets vårdnadshavare när samtycke till sådana insatser saknas, kommer stödet till både yngre och äldre barn att stärkas.

För att i så stor utsträckning som möjligt tillgodose barns behov av stöd och skydd och för att förebygga och förhindra att mer ingripande åtgärder

behöver vidtas behöver socialnämnder kunna besluta om nödvändiga insatser i öppna former till vårdnadshavare utan vårdnadshavares samtycke i ett tidigt skede, redan innan barnets situation har hunnit bli allvarlig. Beslut till vårdnadshavare ska därför kunna fattas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att barnet kommer att utsättas för fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat missförhållande i hemmet eller när det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att barnet kommer att utveckla ett missbruk av beroendeframkallande medel, involveras i eller ägna sig åt brottslig verksamhet eller uppvisa något annat socialt nedbrytande beteende. Även när barnet utsätts för sådana förhållanden eller när barnet uppvisar sådana beteenden som nu nämns ska beslut kunna fattas. Såväl när barnet vårdas utanför det egna hemmet som när barnet vårdas i det egna hemmet ska beslut om nödvändiga öppenvårdsinsatser till vårdnadshavare få fattas enligt bestämmelserna i LIV om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling.

Beslut till vårdnadshavare om en eller flera särskilda föreskrifter

När ett beslut om att en vårdnadshavare ska delta i en nödvändig insats i öppna former har fattats med stöd av LIV får socialnämnden också besluta att vårdnadshavaren ska följa en eller flera särskilda föreskrifter. De särskilda föreskrifterna får avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om den dagliga omsorgen om barnet. Det kan t.ex. handla om att vårdnadshavaren ska delta i föräldramöten på barnets skola, hjälpa barnet att komma iväg till en fritidsaktivitet eller att upprätthålla vissa rutiner i vardagen. Vad som ryms inom den dagliga omsorgen om barnet får avgöras i varje enskilt fall. De särskilda föreskrifterna ska utgöra ett komplement till beslut om insatser enligt LIV till vårdnadshavare i situationer där socialnämnden bedömer att vårdnadshavaren har behov av tydliga och konkreta instruktioner om vad som behöver göras i fråga om den dagliga omsorgen om barnet.

Beslut till barn och unga i ett tidigare skede

I dag har socialnämnder möjlighet att med stöd av 22 § LVU besluta om insatser i öppna former när barn och unga som inte har fyllt 20 år genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande kan antas behöva beredas tvångsvård med stöd av 3 § LVU om beteendet fortsätter och samtycke till insatsen saknas.

För att säkerställa att barn och unga får nödvändigt stöd i ett tidigt skede, innan problemen har hunnit bli allvarliga, föreslås att de rättsliga förutsättningarna för att besluta om insatser i öppna former till barn och unga när samtycke därtill saknas ändras på så sätt att beslut ska kunna fattas såväl tidigare som i fler fall än i dag. Som en följd därav föreslås att 22 och 23 §§ LVU upphävs.

Med stöd av bestämmelserna i LIV ska socialnämnder få besluta att ett barn eller en ung person ska delta i nödvändiga insatser i öppna former om det på grund av särskilda omständigheter finns en risk att barnet eller den

unge kommer att utveckla ett missbruk av beroendeframkallande medel, involveras i eller ägna sig åt brottslig verksamhet eller uppvisa något annat socialt nedbrytande beteende. Även i de fall situationen har hunnit bli allvarlig och barnet eller den unge har hunnit utveckla ett sådant beteende som nu nämnts ska beslut om deltagande i insatser i öppna former få fattas med stöd av bestämmelserna i LIV.

Beslut till barn och unga om en eller flera särskilda föreskrifter

Vid beslut om nödvändiga insatser i öppna former till barn och unga med stöd av LIV ska socialnämnder också få besluta att ett barn eller en ung person ska följa en eller flera särskilda föreskrifter knutna till sådana områden i barns och ungas levnadssätt som normalt sett utgör skyddsrespektive riskfaktorer. Om de särskilda föreskrifterna har ett innehåll som erbjuder barnet eller den unge ett positivt alternativ till det negativa beteendet som ska brytas kan det på sikt leda till att barnet eller den unge motiveras att förändra sitt normbrytande beteende. De särskilda föreskrifterna ska därför få avse barnets eller den unges skolgång, deltagande i fritidsaktivitet, deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning, skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet samt skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad.

Skyldighet att i vissa fall särskilt överväga behov av insatser och särskilda föreskrifter

Vissa barn och unga kan antas vara särskilt sårbara och för dessa kan det finnas en högre risk än för andra barn och unga att återfalla i normbrytande beteenden. Det föreslås därför att socialnämnder särskilt ska överväga behovet av särskilda föreskrifter enligt bestämmelserna i LIV när beslut fattas om att barnet eller den unge ska vårdas i det egna hemmet med stöd av bestämmelserna i LVU. Vidare ska socialnämnder särskilt överväga behovet av såväl insatser som särskilda föreskrifter när barnet eller den unge skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller HVB. Det gäller såväl för de barn och unga som har verkställt påföljden sluten ungdomsvård som för barn och unga som har vårdats där med stöd av LVU eller socialtjänstlagen. Slutligen ska en socialnämnd också särskilt överväga behovet av insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare när socialnämnden beslutar om insatser eller särskilda föreskrifter till barn.

Uppföljning och kontroll

Socialnämnder ska följa genomförandet av insatser och särskilda föreskrifter som beslutas enligt bestämmelserna i LIV. Det ska i första hand ske genom regelbunden kontakt med barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare. När en socialnämnd följer genomförandet av insatser och särskilda föreskrifter får socialnämnden även i övrigt ta de kontakter som

behövs, exempelvis genom att prata med företrädare för barnets eller den unges skola.

Kontroll av efterlevnaden av socialnämnders beslut om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter kan som utgångspunkt ske inom ramen för socialnämnders regelbundna uppföljning.

Om barnet eller den unge inte följer en särskild föreskrift om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad och om socialnämnden bedömer att det inte är möjligt att förmå barnet eller den unge att frivilligt återvända till bostaden ska socialnämnden kunna begära hjälp från Polismyndigheten att genomföra beslutet genom s.k. handräckning. Det föreslås också att Polismyndigheten ges befogenhet att tillfälligt omhänderta barnet eller den unge för att kunna förflytta honom eller henne tillbaka till den plats där han eller hon enligt den särskilda föreskriften ska vara.

Provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet

För att kunna fullgöra sitt ansvar att se till att ett barn eller en ung person inte hamnar i eller fortsätter att vara i ett missbruk behöver socialnämnder effektiva verktyg för att kunna kontrollera att barnet eller den unge följer en särskild föreskrift om att iaktta nykterhet och drogfrihet. Det föreslås därför att socialnämnder i vissa fall ska få besluta att detta ska kunna kontrolleras genom provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet (drogtest).

Beslut till vårdnadshavare ska få förenas med vite

En ordning liknande den i Danmark som innebär indragna eller minskade ekonomiska förmåner, som exempelvis indraget barnbidrag eller minskat bostadsbidrag, har inte bedömts vara en lämplig eller ändamålsenlig konsekvens vid bristande efterlevnad av beslut till vårdnadshavare om en insats med stöd av bestämmelserna i LIV. Detta eftersom en sådan konsekvens främst skulle drabba de redan mest ekonomiskt och socialt utsatta familjerna.

För att säkerställa att socialnämnders beslut om öppenvårdsinsatser till vårdnadshavare följs föreslås i stället att socialnämnder ska kunna förena beslut om insatser till vårdnadshavare med vite. En sådan möjlighet kan medföra att fler vårdnadshavare följer en socialnämnds beslut än om beslutet inte är förenat med någon konsekvens vid bristande efterlevnad. Effekten av ett utdömt vite kan vara så pass kännbar för en vårdnadshavare att konsekvensen inte riskerar att bli verkningslös. Samtidigt säkerställs att konsekvenserna inte blir oskäliga genom att vitesbeloppets storlek kan anpassas till vårdnadshavarens individuella ekonomiska förutsättningar.

Samtal vid barns och ungas bristande efterlevnad av beslut

Om barnet eller den unge inte följer ett beslut om insatser i öppna former, särskilda föreskrifter eller drogtest föreslås en reglering i LIV som innebär att socialnämnden ska få kalla barnet eller den unge samt barnets vård-

nadshavare till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att efterleva beslutet. Det som framkommer vid samtalet kan utgöra underlag för om det finns behov av andra insatser eller särskilda föreskrifter alternativt om mer ingripande vård, exempelvis tvångsvård med stöd av LVU, behövs.

Föräldrar ska få rätt till tillfällig föräldrapenning vid deltagande i insatser i öppna former

Det har framkommit att vårdnadshavare och föräldrar som inte är vårdnadshavare i vissa fall avböjer erbjudet stöd från socialnämnder för att de saknar faktisk eller ekonomisk möjlighet att vara frånvarande från sitt arbete. Situationen för barnet riskerar i dessa fall att kvarstå oförändrad eller till och med försämras. För att tillförsäkra barn goda uppväxtvillkor bör föräldrars medverkan i insatser i öppna former underlättas och möjliggöras genom att de får rätt till tillfällig föräldrapenning. Denna rätt föreslås gälla såväl när insatserna beslutas med stöd av socialtjänstlagen som när de beslutas med stöd av LIV och såväl när de riktas till föräldern själv som när de riktas till barnet och förälderns medverkan är nödvändig för att uppnå syftet med insatsen. Något behov av en reglering som ger rätt till annan ersättning för kostnader som kan uppstå vid deltagande i en insats i öppna former har inte bedömts finnas varför något sådant förslag inte lämnas.

Tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård utvidgas så att ungdomsvård även kan innefatta åtgärder som kan beslutas med stöd av LIV

Brottspåföljden ungdomsvård omfattar såväl vård utanför hemmet som insatser i öppna former som barnet eller den unge tar del av medan han eller hon fortfarande bor kvar i hemmet. Lagstiftningen omfattar därmed sådana åtgärder som i dag kan vidtas med stöd av nu gällande 22 § LVU och som den dömde kan bli skyldig att genomföra inom ramen för påföljden ungdomsvård. Mot bakgrund av att utredningen föreslår att 22 § LVU ska upphävas föreslås att tillämpningsområdet för påföljden ungdomsvård ska utvidgas så att den även omfattar de barn och unga som har ett särskilt behov av åtgärder som kan beslutas med stöd av bestämmelserna i LIV. Det innebär att utöver deltagande i insatser i öppna former när samtycke saknas kommer påföljden ungdomsvård att kunna innefatta sådana särskilda föreskrifter som får beslutas med stöd av bestämmelserna i LIV. Vidare kommer efterlevnaden av den särskilda föreskriften att iaktta nykterhet och drogfrihet kunna kontrolleras med hjälp av drogtest.

Kallelse till allvarssamtal inom 24 timmar

Utredningen har i uppdrag att analysera behovet av och oavsett bedömningen av behov lämna förslag på en ordning där socialnämnder ska kalla vårdnadshavare till ett samtal inom 24 timmar efter det att socialnämnden har fått kännedom om att ett barn misstänks för brott i syfte att få vårdnadshavare att medverka till stöd för barnet. Utredningen har bedömt att

något sådant behov inte finns eftersom socialtjänsterna redan i dag kan ha samtal med de barn som är misstänkta för brott samt deras vårdnadshavare.

Flera myndigheter och aktörer som utredningen har samrått med har framhållit att unga personer, dvs. de som har fyllt 18 år men ännu inte 21 år, är en särskilt utsatt grupp eftersom de inte längre har några vårdnadshavare som har mandat att agera å deras vägnar eller skyldighet att ingripa till deras skydd samtidigt som de i många fall är lika sårbara och i lika stort behov av stöttning från trygga vuxna som någon som befinner sig strax under myndighetsåldern. Utredningen har därför också bedömt behovet av att införa en lagstadgad skyldighet att kalla unga till ett samtal och kommit fram till att det för denna grupp finns ett sådant behov.

Utredningen föreslår att det införs en reglering i socialtjänstlagen som innebär att socialnämnder ska vara skyldiga att kalla ett barn och dess vårdnadshavare till ett särskilt samtal, s.k. allvarssamtal, när barnet för första gången misstänks för brott på vilket fängelse kan följa. Detsamma föreslås gälla för unga när en ung person för första gången misstänks för ett sådant brott. Kallelse ska ske skyndsamt och senast inom 24 timmar från det att Polismyndigheten har informerat socialnämnden om brottsmisstanken. Allvarssamtalets syfte ska vara att få vårdnadshavarna att medverka till stöd för barnet och att motverka framtida brottslighet hos barnet eller den unge.

Den nya ordningens förenlighet med grundläggande fri- och rättigheter

Den nya ordningen innebär inskränkningar av vårdnadshavares, barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter som garanteras genom regeringsformen, Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna (EU:s rättighetsstadga) och FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). De fri- och rättigheter som huvudsakligen påverkas är rätten till privat- och familjeliv, skyddet mot påtvingade kroppsliga ingrepp samt inskränkningar av barns och ungas rörelsefrihet.

Utredningens samtliga förslag, inklusive personuppgiftsbehandlingen som följer av förslagen, har utformats i enlighet med regeringsformen och internationella konventioner och omgärdas av rättssäkerhetsgarantier. Det kommer bl.a. till uttryck genom att rätten för barn att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa (principen om barnets bästa) samt proportionalitets- och behovsprinciperna lagfästs i de inledande bestämmelserna i LIV. Beslut med stöd av bestämmelserna i LIV får bara fattas om det behövs och den åtgärd som socialnämnden beslutar om inte kan tillgodoses med mindre ingripande medel samt bedöms proportionerlig med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Vid beslut enligt bestämmelserna i LIV ska vad som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande och vid den bedömningen ska hänsyn tas till barnet eller den unges åsikter. Barns och ungas rätt till information och rätt att framföra sina åsikter regleras i en egen bestämmelse liksom vårdnadshavares rätt till delaktighet vid utformningen och genomförandet av de insatser i öppna former och särskilda föreskrifter som socialnämnden får

besluta om med stöd av bestämmelserna i LIV. För att garantera att beslut om insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke till att ta emot dessa saknas inte ska pågå längre än nödvändigt föreslås att socialnämnder regelbundet ska överväga om dessa fortfarande behövs. Den nya ordningen utformas därutöver så att i princip samtliga beslut som socialnämnder ska få fatta med stöd av bestämmelserna i LIV går att överklaga och barn ges processbehörighet från 15 års ålder.

Förslagens konsekvenser

Förslagen kommer innebära ökade kostnader för stat och kommuner samt för flera statliga myndigheter, däribland Polismyndigheten, Försäkringskassan, Sveriges domstolar och Socialstyrelsen. Två olika scenarier har redovisats för att analysera och uppskatta förslagens förväntade kostnader. Enligt scenario 1 kan förslagen förväntas medföra ökade kostnader för kommunerna med 469 alternativt 581 miljoner kronor per år. Enligt scenario 2 kan förslagen förväntas medföra ökade kostnader för kommunerna med 605 alternativt 751 miljoner kronor per år. Förslagen innebär att socialnämnderna delvis får nya arbetsuppgifter och förslagen innebär ambitionshöjningar. Ekonomiska tillskott kommer därför behöva tillföras kommunerna och berörda myndigheter.

Samtidigt som förslagen kommer innebära kostnader förväntas de leda till betydande samhällsekonomiska besparingar, bl.a. i och med att fler barn och unga kan antas kunna bo kvar i det egna hemmet alternativt i större utsträckning än i dag kunna få tvångsvård med stöd av LVU i hemmet. Att antalet barn och unga som placeras för vård utanför hemmet kan komma att minska kan därför leda till minskade kostnader för heldygnsplaceringar av barn och unga.

Förslagen kommer få positiva konsekvenser för barn och unga. Fler barn och unga kommer att kunna få det stöd och den hjälp som de behöver. Den nya ordningen bedöms också ha positiva effekter för det brottsförebyggande arbetet i och med att ordningen kan bidra till att färre barn och unga involveras i, ägnar sig åt eller återfaller i brott och då den kan bidra till att stoppa nyrekrytering av barn och unga till kriminella nätverk. Sammantaget bedöms att förslagen kan bidra till att barn och unga ges bättre framtidsutsikter och livsvillkor när det gäller hälsa, utbildning, personlig utveckling och yrkesliv.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om förutsättningarna och förfarandet för socialnämnder att besluta om insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.

I socialtjänstlagen (2001:453) finns bestämmelser om att socialnämnder kan besluta om öppna insatser när samtycke till sådana insatser föreligger.

2 § Med *insatser* i denna lag avses insatser i öppna former inom socialtjänsten.

Med *barn* avses en person under 18 år.

Med *unga* eller *den unge* avses en person som har fyllt 18 år men som inte har fyllt 21 år.

3 § Syftet med denna lag är att förebygga och förhindra att barn och unga far illa, involveras i eller ägnar sig åt kriminalitet eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt.

4 § Beslut enligt denna lag får bara fattas om det behövs och den åtgärd som socialnämnden beslutar om inte kan tillgodoses med mindre ingripande medel samt bedöms proportionerlig med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter.

5 § Bestämmelserna i 5 kap. 1–3 §§ om insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga får inte tillämpas när

1. förutsättningarna för att besluta om insatser med stöd av 3 kap. 6 a § andra och tredje styckena eller 3 kap. 6 b § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453) är uppfyllda, eller
2. barnet eller den unge är omedelbart omhändertagen enligt 6 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller 13 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller om barnet är omedelbart placerat enligt 4 kap. 1 § lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende, eller
3. om barnet eller den unge vårdas utanför det egna hemmet.

6 § Lagen är uppdelad enligt följande.

1 kap. – Inledande bestämmelser

2 kap. – Barns och ungas ställning i ärenden och mål

3 kap. – Vårdnadshavares delaktighet och rätt till tillfällig föräldrapenning

4 kap. – Insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare

5 kap. – Insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga
6 kap. – Uppföljning och kontroll
7 kap. – Övervägande och upphörande
8 kap. – Bestämmelser om handläggningen
9 kap. – Bestämmelser om överklagande
10 kap. – Handräckning och tillfälligt omhändertagande

2 kap. Barns och ungas ställning i ärenden och mål

Barnets eller den unges bästa

1 § Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för barnet eller den unge vara avgörande. Vid bedömningen av barnets eller den unges bästa ska hänsyn tas till barnets eller den unges åsikter.

Barnets eller den unges rätt till information och rätt att framföra sina åsikter.

2 § Socialnämnder ska vid handläggning av ärenden enligt denna lag se till att barnet eller den unge får information i frågor som rör honom eller henne. Informationen ska ges med beaktande av barnets eller den unges ålder, mognad och individuella förutsättningar.

Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet eller den unge har förstått informationen.

3 § Socialnämnder ska se till att barnet eller den unge ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne.

Barnets eller den unges åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Barnets rätt att föra sin talan

4 § Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan i ärenden och mål enligt denna lag.

Ett barn som är yngre än 15 år får höras i domstol om han eller hon inte kan antas ta skada av det.

3 kap. Vårdnadshavares delaktighet och rätt till tillfällig föräldrapenning

Rätt till delaktighet

1 § Vårdnadshavare ska ges möjlighet att vara delaktiga vid utformningen och genomförandet av de insatser och särskilda föreskrifter som socialnämnder beslutar om med stöd av denna lag.

Rätt till tillfällig föräldrapenning

2 § I 13 kap. 20 a och 24 a §§ socialförsäkringsbalken regleras rätten till tillfällig föräldrapenning när vårdnadshavare deltar i insatser som har beslutats enligt denna lag.

4 kap. Insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare

Beslut om insatser utan vårdnadshavares samtycke

1 § Om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att ett barn kommer att utsättas för fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat missförhållande i hemmet får socialnämnden besluta att barnets vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser utan vårdnadshavarens samtycke.

Socialnämnden får också besluta att barnets vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser om barnet utsätts för ett sådant förhållande som anges i första stycket.

2 § Om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att ett barn kommer att utveckla ett missbruk av beroendeframkallande medel, involveras i eller ägna sig åt brottslig verksamhet eller uppvisa något annat socialt nedbrytande beteende får socialnämnden besluta att barnets vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser utan vårdnadshavarens samtycke.

Socialnämnden får också besluta att barnets vårdnadshavare ska delta i nödvändiga insatser om barnet uppvisar ett sådant beteende som anges i första stycket.

3 § Vårdas barnet utanför det egna hemmet får beslut enligt 1 och 2 §§ fattas om det behövs med hänsyn till barnets hälsa eller utveckling. Detsamma gäller om barnet vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Beslut om särskilda föreskrifter

4 § När en socialnämnd har beslutat om insatser enligt 1–3 §§ får socialnämnden också besluta att vårdnadshavaren ska följa en eller flera särskilda föreskrifter. De särskilda föreskrifterna får avse frågor som rör vårdnadshavarens skyldigheter i fråga om den dagliga omsorgen om barnet.

Vite

5 § En socialnämnd får förena beslut enligt 1–3 §§ med vite.

Allmänna bestämmelser om vite finns i lagen (1985:206) om viten.

5 kap. Insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga

Beslut om insatser utan samtycke

1 § Om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att ett barn eller en ung person kommer att utveckla ett missbruk av beroendeframkallande medel, involveras i eller ägna sig åt brottslig verksamhet eller uppvisa något annat socialt nedbrytande beteende får socialnämnden besluta att barnet eller den unge ska delta i nödvändiga insatser utan samtycke av

1. barnets vårdnadshavare och, när barnet har fyllt 15 år, av honom eller henne själv, eller

2. den unge.

Socialnämnden får också besluta att barnet eller den unge ska delta i nödvändiga insatser om han eller hon uppvisar ett sådant beteende som anges i första stycket.

Beslut om särskilda föreskrifter

2 § När en socialnämnd har beslutat om insatser enligt 1 § får socialnämnden också besluta att barnet eller den unge ska följa en eller flera särskilda föreskrifter. De särskilda föreskrifterna får avse barnets eller den unges

1. skolgång,
2. deltagande i fritidsaktivitet,
3. deltagande i praktik, annan kompetenshöjande verksamhet eller annan sysselsättning,
4. skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet, och
5. skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad. Skyldigheten får tidigast inträda klockan 18.00 på kvällen och pågå som längst till klockan 07.00 på morgonen nästföljande dag.

Beslut om särskilda föreskrifter vid vård i det egna hemmet

3 § Vårdas barnet eller den unge i det egna hemmet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga får socialnämnden besluta att barnet eller den unge ska följa sådana särskilda föreskrifter som avses i 2 § om det behövs med hänsyn till barnets eller den unges hälsa eller utveckling.

Socialnämnders skyldighet att särskilt överväga behov av insatser och särskilda föreskrifter

4 § När en socialnämnd beslutar om insatser och särskilda föreskrifter för ett barn enligt 1–3 §§ ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser och särskilda föreskrifter till barnets vårdnadshavare enligt vad som regleras i 4 kap. 1–4 §§.

5 § När barnet eller den unge skrivs ut från ett särskilt ungdomshem eller annat hem för vård eller boende ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om insatser och särskilda föreskrifter till barnet eller den unge enligt 1–2 §§.

När en socialnämnd beslutar att barnet eller den unge ska vårdas i det egna hemmet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska socialnämnden särskilt överväga om det finns behov av att besluta om särskilda föreskrifter till barnet eller den unge enligt 3 §.

Socialnämnders underrättelseskyldighet

6 § När en socialnämnd har beslutat om en särskild föreskrift till barn och unga om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan

anvisad plats som kan likställas med bostad enligt 2 § första stycket 5 ska socialnämnden genast underrätta Polismyndigheten om namn och person- eller samordningsnummer för den beslutet avser, kontaktuppgifter till denne samt den särskilda föreskriftens innehåll. Om beslutet avser ett barn ska även kontaktuppgifter till barnets vårdnadshavare framgå av underrättelsen.

Ska barnet enligt den särskilda föreskriften uppehålla sig på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad ska underrättelsen innehålla motsvarande uppgifter avseende den eller de som där har ansvar för att ha uppsikt över barnet.

Socialnämnden ska genast underrätta Polismyndigheten när ett beslut enligt första stycket ändras eller upphör att gälla.

Läkarundersökning

7 § I ett ärende om insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga får socialnämnden besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge samt utse läkare för undersökningen. Om undersökningen inte lämpligen kan genomföras i barnets eller den unges hem, får socialnämnden bestämma någon annan plats för den.

Konsekvenser vid bristande efterlevnad av beslut

8 § Om barnet eller den unge inte följer ett beslut som har meddelats enligt 1–3 §§, 6 kap. 2 eller 3 § får socialnämnden kalla honom eller henne samt barnets vårdnadshavare till ett samtal i syfte att förmå barnet eller den unge att efterleva beslutet.

6 kap. Uppföljning och kontroll

Uppföljning

1 § Socialnämnder ska följa genomförandet av insatser och särskilda föreskrifter som har beslutats enligt denna lag. Det ska i första hand ske genom regelbunden kontakt med barnet eller den unge och barnets vårdnadshavare.

När en socialnämnd följer genomförandet av insatser och särskilda föreskrifter får socialnämnden även i övrigt ta de kontakter som behövs.

Vid kontakter med barnet enligt första stycket får socialnämnden höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet

2 § Socialnämnden får, när det finns anledning till det, besluta att efterlevnaden av en särskild föreskrift om skyldighet att iaktta nykterhet och drogfrihet som har beslutats enligt 5 kap. 2 § 4 ska kontrolleras genom att barnet eller den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för att påvisa om barnet eller den unge är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa

dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Socialnämnden ska i ett beslut enligt första stycket särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Elektronisk övervakning för kontroll av skyldighet att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad

3 § Socialnämnden får besluta att efterlevnaden av en särskild föreskrift till barn och unga om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad som har beslutats enligt 5 kap. 2 § 5 ska kontrolleras med hjälp av elektronisk övervakning. Elektronisk övervakning får bara beslutas under förutsättning att barnet har fyllt 15 år och det finns skäl att anta att

1. barnet eller den unge inte kommer att följa den särskilda föreskriften, och
2. den elektroniska övervakningen behövs för att förhindra eller förebygga att barnet eller den unge involveras i eller ägnar sig åt brottslig verksamhet.

Elektronisk övervakning får beslutas för högst en månad åt gången. Elektronisk övervakning får aldrig pågå under längre tid än totalt sex månader under en period om tolv månader.

4 § Polismyndigheten är ansvarig för verkställigheten av den elektroniska övervakningen. Vid montering av den utrustning som behövs ska en företrädare för socialtjänsten närvara.

5 § När socialnämnden har fattat ett beslut enligt 3 § ska socialnämnden genast underrätta Polismyndigheten och lämna de uppgifter som behövs för att verkställa den elektroniska övervakningen.

6 § Polismyndigheten ska genast underrätta socialnämnden om den elektroniska övervakningen inte kan verkställas eller om den elektroniska övervakningen visar att barnet eller den unge inte följer den särskilda föreskriften som har beslutats enligt 5 kap. 2 § 5.

7 § Socialnämnden ska genast underrätta Polismyndigheten när ett beslut om elektronisk övervakning upphör eller ändras.

8 § När den elektroniska övervakningen har upphört ska socialnämnden gallra de uppgifter som framkommit vid den elektroniska övervakningen.

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om den elektroniska övervakningen.

7 kap. Övervägande och upphörande

Regelbundna överväganden av om insatser och särskilda föreskrifter fortfarande behövs

1 § Har beslut om insatser och särskilda föreskrifter fattats enligt denna lag ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om dessa fortfarande behövs.

Beslut om upphörande

2 § När det inte längre finns skäl för insatser, särskilda föreskrifter eller kontroll med hjälp av elektronisk övervakning enligt denna lag ska socialnämnden besluta att dessa ska upphöra.

Insatser och särskilda föreskrifter till unga ska upphöra att gälla senast när den unge fyller 21 år.

Insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare ska upphöra att gälla senast när barnet fyller 18 år.

3 § Särskilda föreskrifter till vårdnadshavare upphör att gälla när insatser till vårdnadshavare enligt denna lag upphör.

Särskilda föreskrifter till barn och unga upphör att gälla när insatser till barn och unga enligt denna lag upphör.

4 § Insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga upphör att gälla om beslut fattas om omedelbart omhändertagande enligt 6 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller 13 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall eller om beslut fattas om att bevilja barnet en omedelbar insats enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende.

Insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga upphör också att gälla om beslut fattas om vård utanför det egna hemmet.

Vårdas barnet i det egna hemmet med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga och har socialnämnden beslutat om särskilda föreskrifter till barnet eller den unge enligt 5 kap. 3 § upphör de att gälla när vården i det egna hemmet upphör.

Förhållandet till vissa avlägsnandebeslut

5 § Beslut enligt denna lag hindrar inte beslut om

1. avisning eller utvisning enligt utlänningslagen (2005:716),
2. utvisning enligt lagen (2022:700) om särskild kontroll av vissa utlänningar,
3. utlämning enligt lagen (1957:668) om utlämning för brott,
4. utlämning enligt lagen (1970:375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,
5. utlämning enligt lagen (1994:569) om Sveriges samarbete med de internationella tribunalerna för brott mot internationell humanitär rätt,
6. överlämnande enligt lagen (2002:329) om samarbete med internationella brottmålsdomstolen,

7. överlämnande enligt lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt europeisk arresteringsorder,

8. utlämning enligt lagen (2006:615) om samarbete med Specialdomstolen för Sierra Leone, eller

9. överlämnande enligt lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder.

Beslut med stöd av denna lag upphör att gälla när ett beslut enligt första stycket 1–9 har verkställts.

8 kap. Bestämmelser om handläggningen

Särskild behandlingsplan

1 § När beslut om insatser och särskilda föreskrifter fattas enligt denna lag ska socialnämnden upprätta en särskild behandlingsplan.

Skyndsamhetskrav vid handläggningen

2 § Ärenden och mål enligt denna lag ska handläggas skyndsamt.

3 § Beslut om insatser, särskilda föreskrifter, provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet samt kontroll med hjälp av elektronisk övervakning gäller omedelbart.

Beslut om läkarundersökning och handräckning av Polismyndigheten gäller omedelbart om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Offentligt biträde

4 § I ärenden och mål om elektronisk övervakning enligt 6 kap. 3 § eller om upphörande av elektronisk övervakning enligt 7 kap. 2 § ska offentligt biträde förordnas för barnet och dennes vårdnadshavare eller för den unge. Offentligt biträde behöver inte förordnas om det kan antas att behov av offentligt biträde saknas.

Till offentligt biträde för barnet eller den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Gemensamt offentligt biträde får förordnas för de som berörs om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnden förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Undantag från vissa bestämmelser i delgivningslagen

5 § Vid delgivning med en enskild i ett ärende eller mål enligt denna lag får 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) inte tillämpas.

9 kap. Bestämmelser om överklagande

1 § Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, när socialnämnden har beslutat om

1. insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare enligt 4 kap. 1–4 §§ eller prövat om sådana beslut ska upphöra,
2. insatser och särskilda föreskrifter till barn och unga enligt 5 kap. 1–3 §§ eller prövat om sådana beslut ska upphöra,
3. provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet enligt 6 kap. 2 §, eller prövat om ett sådant beslut ska upphöra, eller
4. kontroll med hjälp av elektronisk övervakning enligt 6 kap. 3 § eller prövat om ett sådant beslut ska upphöra.

Övriga beslut enligt denna lag får inte överklagas.

2 § Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

10 kap. Handräckning och tillfälligt omhändertagande

1 § Om barnet eller den unge inte följer en särskild föreskrift om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad som har beslutats enligt 5 kap. 2 § 5 ska Polismyndigheten på begäran av en socialnämnd eller någon ledamot eller tjänsteman som socialnämnden har utsett lämna hjälp för att genomföra beslutet om den särskilda föreskriften genom att tillfälligt omhänderta barnet eller den unge.

Om barnet eller den unge inte följer en särskild föreskrift om att under vissa tider uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad som har beslutats enligt 5 kap. 2 § 5 och påträffas av en polisman, får polismannen tillfälligt omhänderta barnet eller den unge.

Om ett omhändertagande avser ett barn ska han eller hon skyndsamt överlämnas till vårdnadshavaren eller annan person som har vård om barnet. Om det inte är möjligt ska barnet överlämnas till socialnämnden. Avser omhändertagandet en person över arton år ska han eller hon skyndsamt lämnas i bostaden eller på den plats där han eller hon enligt den särskilda föreskriften ska uppehålla sig eller annan lämplig plats som möjliggör att den unge kan ta sig till den plats där den unge enligt den särskilda föreskriften ska uppehålla sig.

En begäran enligt första stycket får göras endast om det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att det finns behov av de särskilda befogenheter som anges i 10 och 10 a §§ polislagen (1984:387), eller det annars finns synnerliga skäl.

Den som begär hjälp enligt första stycket ska lämna Polismyndigheten de uppgifter om barnet eller den unge alternativt närstående till barnet eller den unge som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

2 § Polismyndigheten ska genast underrätta socialnämnden när ett tillfälligt omhändertagande enligt 1 § andra stycket har skett.

3 § Polismyndigheten ska lämna hjälp för att på begäran av en socialnämnd bereda en läkare, som avses i 5 kap. 7 §, tillträde till barnets eller den unges hem eller för att föra barnet eller den unge till läkarundersökningen.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Förslag till lag (2026:00) om polisens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas

Härigenom förskrivs följande.

Lagens syfte

1 § Syftet med denna lag är att

1. ge Polismyndigheten möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt när det finns behov av det med anledning av vad som föreskrivs i lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, och
2. skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan personuppgiftsbehandling.

Lagens tillämpningsområde

2 § Denna lag gäller vid Polismyndighetens behandling av personuppgifter

1. i det register som får föras enligt 6 §, och
2. när Polismyndigheten verkställer elektronisk övervakning enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.

Förhållandet till annan reglering

3 § Bestämmelserna i denna lag kompletterar Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här benämnd EU:s dataskyddsförordning.

Vid behandling av personuppgifter som omfattas av EU:s dataskyddsförordning gäller lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning och föreskrifter som har meddelats i anslutning till den lagen, om inte annat följer av denna lag.

4 § Vid behandling av personuppgifter som omfattas av brottsdatalagen (2018:1177) gäller bestämmelserna i denna lag utöver den lagen.

Personuppgiftsansvar

5 § Polismyndigheten är personuppgiftsansvarig för behandling av personuppgifter enligt denna lag.

Förande av register

6 § Om en socialnämnd har beslutat om en särskild föreskrift om att ett barn eller en ung person under vissa tider ska uppehålla sig i bostaden eller

annan anvisad plats som kan likställas med bostad enligt 5 kap. 2 § 5 lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas får Polismyndigheten med hjälp av automatiserad behandling föra register över de uppgifter som framgår av 7 §.

7 § Registret får innehålla uppgifter om den beslutet avser, kontaktuppgifter till denne, beslutets omfattning och ansvarig socialnämnd.

Om den beslutet avser är under 18 år får registret även innehålla uppgifter om vem som är barnets vårdnadshavare och kontaktuppgifter till denne. Ska ett barn enligt den särskilda föreskriften uppehålla sig på en annan anvisad plats som kan likställas med bostad får registret innehålla motsvarande uppgifter avseende den eller de som där har ansvar för att ha uppsikt över barnet.

Ändamål

8 § Polismyndigheten får behandla personuppgifter enligt denna lag om det är nödvändigt för att kunna

1. föra register enligt 6 §, och
2. verkställa elektronisk övervakning som har beslutats enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.

Tillgången till personuppgifter

9 § Tillgången till personuppgifter som får behandlas enligt denna lag ska begränsas till vad var och en behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.

Den personuppgiftsansvarige ska göra systematiska och återkommande kontroller av om någon obehörigen kommer åt de personuppgifter som får behandlas.

Längsta tid för behandling och gallring

10 § Personuppgifter som får behandlas enligt denna lag får inte behandlas efter att Polismyndigheten fått information från socialnämnden om att

– den särskilda föreskriften om att uppehålla sig i bostaden eller annan anvisad plats som kan likställas med bostad har upphört eller,

– ett beslut om elektronisk övervakning har upphört.

När uppgifterna inte längre får behandlas ska de gallras.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 32 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
32 kap.	
1 §[1]	
Den som har begått brott innan han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och sådan vård eller åtgärd kan beredas den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Även den som har begått brott efter det att han eller hon fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjugoett år får inte dömas till ungdomsvård.	Den som har begått brott innan han eller hon *har* fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453), *lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas* eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och sådan vård eller åtgärd kan beredas den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Även den som har begått brott efter det att han eller hon *har* fyllt arton år får dömas till ungdomsvård om det finns särskilda skäl för det. Den som har fyllt tjugoett år får inte dömas till ungdomsvård.

Ungdomsvård får dömas ut endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Om åtgärderna ska vidtas med stöd av socialtjänstlagen, ska rätten besluta en föreskrift om att den unge ska följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden. Innehållet i kontraktet ska framgå av domen.

Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, ska den särskilda behandlingsplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.

Om åtgärderna ska vidtas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, ska den vårdplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.

[1] Senaste lydelse 2021:1103.

Om skada på egendom har uppkommit genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den unges anpassning i samhället, får rätten, i samband med att den dömer till ungdomsvård, föreskriva att den unge på tid och sätt som anges i domen ska biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. Sådan föreskrift får beslutas endast med den skadelidandes samtycke.

4 §[2]

Om den dömde i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst eller ungdomsövervakning, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. I stället för att undanröja påföljden får dock rätten meddela den dömde en varning, om det är en tillräcklig åtgärd.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt *eller* en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet *eller* vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivs i verkställighetsplanen.

Om, av annat skäl än som anges i första stycket, den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt, *en särskild behandlingsplan eller* en vårdplan inte kommer till stånd eller vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i kontraktet, *den särskilda behandlingsplanen eller* vårdplanen, får rätten på talan av åklagare undanröja en annan påföljd än böter som dömts ut för brottet och bestämma en ny påföljd för detta. Detsamma gäller om, av annat skäl än som anges i första stycket, en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid eller, beträffande ungdomsövervakning, de föreskrivna åtgärderna enligt en verkställighetsplan inte kommer till stånd eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som föreskrivs i verkställighetsplanen.

Om mer än en påföljd undanröjs får rätten bestämma en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten.

Om rätten beslutar om undanröjande enligt första eller andra stycket ska den, när den nya påföljden bestäms, ta skälig hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den undanröjda påföljden eller de undanröjda påföljderna och till böter som har dömts ut enligt 3 § första stycket 2.

[2] Senaste lydelse 2020:617.

1. Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.
2. För brott som har begåtts före ikraftträdandet gäller 32 kap. 1 och 4 §§ i sin äldre lydelse.

Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om socialförsäkringsbalken

dels att 13 kap. 3, 21 och 25 §§ och 110 kap. 17 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 13 kap. 20 a och 24 a §§, och närmast före 13 kap. 20 a och 24 a §§ nya rubriker av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
13 kap.	
3 §[1]	
Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § första stycket lämnas till båda föräldrarna för samma barn och tid:	
1. om föräldrarna följer med sitt barn till läkare när barnet lider av allvarlig sjukdom, och	
2. om föräldrarna, som en del i behandlingen av sitt barn, behöver delta i läkarbesök eller i behandling som ordinerats av läkare.	
Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § andra stycket lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid, om föräldrarna deltar i en kurs som ordnas av en sjukvårdshuvudman för att lära sig att vårda barnet.	Tillfällig föräldrapenning får förutom i de fall som anges i 11 kap. 10 § andra stycket lämnas till flera föräldrar för samma barn och tid, om föräldrarna deltar i en kurs som ordnas av en sjukvårdshuvudman för att lära sig att vårda barnet *eller om föräldrarna deltar i insatser i öppna former som syftar till att stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.*
	Vid deltagande i insatser i öppna former
	20 a §
	En förälder till ett barn som inte har fyllt 12 år har rätt till tillfällig föräldrapenning när föräldern behöver avstå från förvärvsarbete vid deltagande i en insats i öppna former som syftar till att stödja barnet och som har beslutats av en socialnämnd med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (2026:00) om insatser inom

[1] Senaste lydelse 2018:1628.

	socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.
	Rätten till tillfällig föräldrapenning enligt första stycket gäller både när insatsen riktas till föräldern och när den riktas till barnet under förutsättning att förälderns deltagande är nödvändigt för att uppnå syftet med insatsen.
	Rätt till tillfällig föräldrapenning gäller inte i fråga om insatsen kontaktperson eller kontaktfamilj.
21 §	
Tillfällig föräldrapenning enligt 16–20 §§ lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.	Tillfällig föräldrapenning enligt 16–*20 a* §§ lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.
Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4 eller 20 § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.	Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4 eller 20–*20 a* §§ lämnas tillfällig föräldra-penning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.
	Vid deltagande i insatser i öppna former
	24 a §
	En förälder till ett barn som har fyllt 12 år men inte 18 år har rätt till tillfällig föräldrapenning om han eller hon behöver avstå från sitt förvärvsarbete av skäl som anges i 20 a §.
25 §	
Tillfällig föräldrapenning enligt 22 § lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.	Tillfällig föräldrapenning enligt 22 *eller 24 a* § lämnas under sammanlagt högst 60 dagar för varje barn och år.
Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4 eller 20 § lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.	Om föräldern behöver avstå från förvärvsarbete av skäl som anges i 16 § 1, 3 eller 4 eller 20–*20 a* §§ lämnas tillfällig föräldrapenning under ytterligare högst 60 dagar för varje barn och år.

110 kap.

17 §

När det gäller tillfällig föräldrapenning i fall som avses i 13 kap. 18 och 24 §§ får Försäkringskassan kräva att en förälder ger in särskilt intyg av arbetsgivare eller någon annan som kan ge upplysning om arbetsförhållandena.

Försäkringskassan får också kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningförmån i samband med föräldrautbildning *eller* deltagande i en behandling av ett sjukt eller funktionshindrat barn genom intyg av den som anordnat utbildningen *eller* ordinerat behandlingen.	Försäkringskassan får också kräva att en förälder styrker sin rätt till föräldrapenningförmån i samband med föräldrautbildning, deltagande i en behandling av ett sjukt eller funktionshindrat barn *eller deltagande i en insats i öppna former beslutad av en socialnämnd* genom intyg av den som *har* anordnat utbildningen, ordinerat behandlingen *eller beslutat om insatsen*.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.
2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för tillfällig föräldrapenning som avser tid före ikraftträdandet.

Bilaga 2

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 6, 11 och 17 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 §[1]	
Om någon som inte har fyllt *arton* år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse, ska socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen ska det framgå huruvida den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott och hur den misstänkte ställt sig till ett deltagande.	Om någon som inte har fyllt *tjugoett* år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse, ska socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen ska det framgå huruvida den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott och hur den misstänkte ställt sig till ett deltagande.
Om *den unge* har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska socialnämnden underrättas om detta och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars genast efter frihetsberövandet.	Om *någon som inte har fyllt arton år* har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska socialnämnden underrättas om detta och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars genast efter frihetsberövandet.
11 §[2]	
I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon fyllt arton år ska åklagaren, innan beslut fattas i åtalsfrågan, inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen (2001:453) har ansvaret för den unge, om denne har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke att han eller hon har begått brottet och sådant yttrande inte inhämtats under förundersökningen. Yttrande behöver inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse eller om det annars är obehövligt.	
Om förundersökningen gäller brott på vilket fängelse kan följa, ska, om möjligt, undersökningsledaren begära ett sådant yttrande som avses i första stycket senast i samband med delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken.	
Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en	Ett yttrande ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge samt en

[1] Senaste lydelse 2016:930.
[2] Senaste lydelse 2023:312.

bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen *och* i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet *eller* vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.	bedömning av om den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt. Yttrandet ska i förekommande fall även innehålla en redovisning av i vilken utsträckning den unge fullgjort en sådan tidigare utdömd ungdomsvård eller ungdomstjänst som nämnden har uppgift om. Vidare ska yttrandet innehålla en redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av socialtjänstlagen, *en särskild behandlingsplan om de vidtas med stöd lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas och* i en vårdplan om de vidtas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Arten, omfattningen och varaktigheten av åtgärderna ska framgå av kontraktet, *den särskilda behandlingsplanen eller* vårdplanen. Yttrandet ska, om undersökningsledaren eller, i de fall som avses i första stycket, åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt, även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Ett yttrande ska också innehålla en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till den unges person och övriga omständigheter.

Nämnden ska även utan samband med yttrande lämna den som har ansvar för att inhämta yttrande de upplysningar som denne begär i fråga om den unge.

17 §[3]

Straffvarning får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

[3] Senaste lydelse 2015:81.

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453),	
	2. åtgärder enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas,
2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller	*3*. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller
3. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.	*4*. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Straffvarning får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om straffvarning ska beslutas ska åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan, att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:455) om medling med anledning av brott.

Straffvarning får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts ska det särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 22 och 23 §§ ska upphöra att gälla,
dels att rubriken närmast före 22 § ska utgå,
dels att 1, 40 och 41 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det i lagen införs en ny paragraf, 11 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.	
Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.	
Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.	
Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt *22*, 24, 31 a, 32 a och 32 b §§.	Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 24, 31 a, 32 a och 32 b §§.
Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.	
	11 a § *I lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas finns bestämmelser om att socialnämnder får besluta om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när barn och unga bereds vård med stöd av denna lag.*
40 §[2]	
Beslut om omedelbart omhändertagande, *om förebyggande insatser,* om tillfälligt flyttningsförbud eller	Beslut om omedelbart omhändertagande, om tillfälligt flyttnings-

[1] Senaste lydelse 2022:664.
[2] Senaste lydelse 2020:352.

om tillfälligt utreseförbud gäller omedelbart.	förbud eller om tillfälligt utreseförbud gäller omedelbart.

Andra beslut av socialnämnden enligt denna lag gäller omedelbart, om nämnden inte bestämmer något annat.

Rätten får bestämma att andra beslut som rätten har meddelat ska gälla omedelbart.

41 §[3]

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, när nämnden har

1. beslutat om var vården av den unge ska inledas eller beslutat i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas,
2. beslutat i fråga om fortsatt vård med stöd av lagen,
3. med stöd av 14 § beslutat i fråga om umgänge eller beslutat att den unges vistelseort inte ska röjas,

4. fattat beslut enligt 22 § eller prövat om ett sådant beslut ska upphöra att gälla,	
5. med stöd av 31 § beslutat i fråga om umgänge,	*4.* med stöd av 31 § beslutat i fråga om umgänge,
6. beslutat i fråga om fortsatt flyttningsförbud,	*5.* beslutat i fråga om fortsatt flyttningsförbud,
7. beslutat i fråga om upphörande av ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård,	*6.* beslutat i fråga om upphörande av ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård,
8. beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud, eller	*7.* beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud, eller
9. beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud.	*8.* beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud.

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

Rättens beslut enligt 8 och 31 f §§ i fråga om förlängd ansökningstid och enligt 32 § om läkarundersökning får inte överklagas.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.
2. De upphävda paragraferna gäller fortfarande för beslut som har meddelats enligt 22 § före ikraftträdandet.

[3] Senaste lydelse 2020:352.

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453)

dels att 10 kap. 4 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas sju nya paragrafer, 1 kap. 5 §, 3 kap. 6 d §, 5 kap. 1 e–i §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 kap.
	5 §
	Bestämmelser om att socialnämnder får besluta om insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas finns i lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.
	3 kap.
	6 d §
	En förälder som deltar i insatser i öppna former kan ha rätt till tillfällig föräldrapenning enligt 13 kap. 20 a och 24 a §§ socialförsäkringsbalken.
	5 kap.
	1 e §
	Om Polismyndigheten informerar socialnämnden om att ett barn är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa och det kan antas att det är första gången barnet är misstänkt för ett sådant brott ska en företrädare för socialtjänsten hålla ett särskilt samtal med vårdnadshavarna och barnet (allvarssamtal).
	Syftet med allvarssamtalet är att få barnets vårdnadshavare att medverka till stöd för barnet och att motverka framtida brottslighet hos barnet.

1 f §
Om Polismyndigheten informerar socialnämnden att en person som har fyllt 18 år men inte 21 år är misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa och det kan antas att det är första gången den unge är misstänkt för ett sådant brott ska en företrädare för socialtjänsten hålla ett allvarssamtal med honom eller henne.

Syftet med allvarssamtalet är att motverka framtida brottslighet hos den unge.

1 g §
Kallelse till ett allvarssamtal ska ske inom 24 timmar från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Får socialnämnden del av informationen på en söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton får kallelse ske nästa vardag.

Till allvarssamtalet ska socialnämnden kalla vårdnadshavare och barnet eller den unge.

Utöver eller i stället för barnets vårdnadshavare får socialnämnden även kalla någon annan som svarar för barnets vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till barnet.

1 h §
Om det inte finns synnerliga skäl, ska allvarssamtalet hållas inom två veckor från det att socialnämnden fick information om brottsmisstanken. Kan allvarssamtalet inte hållas inom denna tid ska samtalet hållas så snart som möjligt.

1 i §
Socialnämnden får underlåta att kalla till eller hålla ett allvarssamtal om

1. det pågår en utredning om socialnämnden behöver ingripa till

ett barns eller en ung persons skydd eller stöd enligt denna lag,

2. barnet, den unge eller vårdnadshavaren har en pågående insats enligt denna lag eller lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas,

3. barnet eller den unge är omedelbart omhändertagen eller vårdas enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, eller om barnet är omedelbart placerat eller placerat i skyddat boende enligt lagen (2024:79) om placering av barn i skyddat boende,

4. en företrädare för socialtjänsten, inom två veckor från det att socialnämnden fick kännedom om brottsmisstanken, närvarar vid polisförhör med anledning av brottsmisstanken och i samband med det håller ett allvarssamtal, eller

5. det annars finns särskilda skäl.

10 kap.

4 §[1]

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8–8 b och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a §§, 11 § första och andra styckena, 13, 13 b och 13 c §§, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i, 32 a, 32 b och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 3 kap. 3 §, 4 kap. 1 §, 5 kap. 1, 3 och 6 §§, 7 kap. 1 § och 8 kap. 7 § (lagen 2024:79) om placering av barn i skyddat boende samt 11	Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8–8 b och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a §§, 11 § första och andra styckena, 13, 13 b och 13 c §§, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i, 32 a, 32 b och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 3 kap. 3 §, 4 kap. 1 §, 5 kap. 1, 3 och 6 §§, 7 kap. 1 § och 8 kap. 7 § (lagen 2024:79) om placering av barn i skyddat boende*, 4 kap. 1–4 §§, 5 kap. 1–5 §§, 6 kap. 2 och*

[1] Senaste lydelse 2024:85.

och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.	*3 §§, 7 kap. 1 och 2 §§, 10 kap. 1 och 3 §§ lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas* samt 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.
Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 14 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.	Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 14 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Förslag till lag om ändring i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten att 2 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §[1]	
I denna lag avses med socialtjänst	
1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av unga eller missbrukare *och* den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende,	1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av unga eller av missbrukare, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende *och den särskilda lagstiftningen om insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.*

2. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd,

3. verksamhet som i övrigt bedrivs av Statens institutionsstyrelse,

4. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå,

5. verksamhet enligt lagstiftning om stöd och service till vissa funktionshindrade,

6. handläggning av ärenden om bistånd som lämnas av socialnämnd enligt lagstiftning om mottagande av asylsökande m.fl.,

8. handläggning av ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade, och

9. verksamhet enligt lagen (2007:606) om utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall.

Med socialtjänst avses även tillsyn, uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring och administration av verksamhet som avses i första stycket 1–9.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

[1] Senaste lydelse 2024:86.

Förslag till lag om ändring i lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (2003:192) om gemensam nämnd inom vård- och omsorgsområdet ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
En region och en eller flera kommuner som ingår i regionen får genom samverkan i en gemensam nämnd gemensamt fullgöra	
1. regionens uppgifter	
– enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30),	
– enligt tandvårdslagen (1985:125),	
– enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård,	
– enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,	
– enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade,	
– enligt lagen (2017:372) om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården,	
– enligt smittskyddslagen (2004:168), eller	
– som i annat fall enligt lag ska skötas av en sådan nämnd som avses i 7 kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen, och	
2. kommunens uppgifter	2. kommunens uppgifter
– enligt socialtjänstlagen (2001:453),	– enligt socialtjänstlagen (2001:453),
– enligt hälso- och sjukvårdslagen,	– enligt hälso- och sjukvårdslagen,
– enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,	– enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,
– enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,	– enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
	– enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas,
– enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade,	– enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade,
– enligt lagen om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården, eller	– enligt lagen om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården, eller
– som i annat fall enligt lag ska skötas av socialnämnd.	– som i annat fall enligt lag ska skötas av socialnämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

[1] Senaste lydelse 2019:913.

Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs i fråga om offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) att 26 kap. 1 § och 35 kap. 20 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*

26 kap.

1 §[1]

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Med socialtjänst förstås i denna lag

1. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst,

2. verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om vård av unga och av missbrukare utan samtycke och den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende, och	2. verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om vård av unga och av missbrukare, den särskilda lagstiftningen om insatser för barn i form av skyddat boende *och den särskilda lagstiftningen om insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas,* och

3. verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd eller av Statens institutionsstyrelse.

Till socialtjänst räknas också

1. verksamhet hos annan myndighet som innefattar omprövning av socialnämnds beslut eller särskild tillsyn över nämndens verksamhet, och
2. verksamhet hos kommunal invandrarbyrå.

Med socialtjänst jämställs

1. ärenden om bistånd åt asylsökande och andra utlänningar,
2. ärenden om tillstånd till parkering för rörelsehindrade,
3. ärenden hos patientnämnd om allmän omvårdad, och
4. verksamhet enligt lagstiftningen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Sekretessen gäller inte om annat följer av 5, 6 eller 7 §.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

35 kap.

20 §[2]

Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till

1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,

[1] Senaste lydelse 2024:88.
[2] Senaste lydelse 2024:273.

2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård eller om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten,	
3. ärende om handräckning enligt	
a) lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, vård av unga utan samtycke inom socialtjänsten *eller* insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke för endast en av vårdnadshavarna, eller	a) lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, vård av unga utan samtycke inom socialtjänsten, insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke för endast en av vårdnadshavarna eller insatser och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, eller
b. lagen (1998:603) om verkställighet av sluten om ungdomsvård.	
4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,	
5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, *eller*	5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare,
6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 31 a eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.	6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 31 a eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
	7. verksamhet som avser förande av register enligt lagen (2026:00) om polisens behandling av personuppgifter enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, eller
	8. angelägenhet som rör verkställighet av elektronisk övervakning som har beslutats av en socialnämnd enligt lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas.
För uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.	

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Förslag till lag om ändring i lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2017:151) om meddelarskydd i vissa enskilda verksamheter ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Lagen gäller yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som	
1. tillhör skolväsendet, de särskilda utbildningsformerna eller annan pedagogisk verksamhet enligt 1 kap., 24 kap. eller 25 kap. skollagen (2010:800),	
2. utgör hälso- och sjukvård eller tandvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) eller tandvårdslagen (1985:125), eller	
3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2001:453), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.	3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2001:453), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, *lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas,* lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Bilaga 2

Förslag till lag om ändring i lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (2020:914) om tystnadsplikt vid utkontraktering av teknisk bearbetning eller lagring av uppgifter ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Vid tillämpningen av denna lag ska med myndigheter jämställas	
1. sådana aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar och stiftelser där kommuner, regioner eller kommunalförbund utövar ett rättsligt bestämmande inflytande enligt 2 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), och	
2. de organ som anges i bilagan till offentlighets- och sekretesslagen i fråga om de verksamheter som anges där.	
Med en myndighet ska också jämställas yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som till någon del är offentligt finansierad och som	
1. tillhör skolväsendet, de särskilda utbildningsformerna eller annan pedagogisk verksamhet enligt 1 kap., 24 kap. eller 25 kap. skollagen (2010:800),	
2. utgör hälso- och sjukvård eller tandvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) eller tandvårdslagen (1985:125), eller	
3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2001:453), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.	3. bedrivs enligt socialtjänstlagen (2001:453), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, *lagen (2026:00) om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas,* lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller utgör personlig assistans som utförs med assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2026.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden kommit in från Arbetsgivarverket, Autism Sverige, Barnens rätt i samhället (Bris), Barnombudsmannen, Barnrättsbyrån, Bollnäs kommun, Borås kommun, Brottsförebyggande rådet (Brå), Brottsoffermyndigheten, Civil Rights Defenders, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, Eskilstuna kommun, Filipstads kommun, Finspångs kommun, Folkhälsomyndigheten, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Fryshuset, Föreningen Sveriges socialchefer, Försäkringskassan, Förvaltningsrätten i Falun, Förvaltningsrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Umeå, Gotlands kommun, Göta hovrätt, Göteborgs kommun, Göteborgs universitet, Helsingborgs kommun, Huddinge kommun, Härjedalens kommun, Inspektionen för socialförsäkringen, Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Institutet för mänskliga rättigheter, Integritetsskyddsmyndigheten (IMY), Justitiekanslern, Jämställdhetsmyndigheten, Kammarrätten i Göteborg, Kammarrätten i Stockholm, Knivsta kommun, Kriminalvården, Kristianstads kommun, Landskrona kommun, Linköpings universitet (Barnafrid), Juridiska och Samhällsvetenskapliga fakulteterna vid Lunds universitet, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Uppsala län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Malmö kommun, Markaryds kommun, Maskrosbarn, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Nordmalings kommun, Nässjö kommun, Oskarshamns kommun, Polismyndigheten, Region Blekinge, Riksdagens ombudsmän (JO), Riksförbundet Attention, Riksförbundet FUB, Rädda barnen, Skellefteå tingsrätt, Socialstyrelsen, SOS Barnbyar, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU), Statens institutionsstyrelse (SiS), Statens skolverk, Statskontoret, Stiftelsen Allmänna barnhuset, Stockholms kommun, Juridiska och Samhällsvetenskapliga fakulteterna vid Stockholms universitet, Sundsvalls kommun, Svenska barnläkarföreningen, Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Södertälje kommun, Södertörns tingsrätt, Tidningsutgivarna, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Umeå kommun, Umeå universitet, Unicef Sverige, Varbergs kommun, Vision, Västra Götalandsregionen, Ystads tingsrätt och Åklagarmyndigheten.

Därutöver har yttrande kommit in från Akademikerförbundet SSR.

Följande remissinstanser har inte svarat eller har angett att de avstår från att yttra sig: Almega Utbildning, Borlänge kommun, Fackförbundet Sveriges lärare, Familjerättssocionomernas riksförening, Familjevårdens centralorganisation, Funktionsrätt Sverige, Föreningen Sveriges skolchefer, Gällivare kommun, Idéburna skolors riksförbund, Karlshamns kommun, Knas Hemma, Kriminellas revansch i samhället, Kumla kommun, Landsorganisationen i Sverige, Landsrådet för Sveriges barn- och ungdomsorganisationer, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Nätverket unga för tillgänglighet, Psykologförbundet, Region Uppsala, Region Västernorrland, Riksorganisationen GAPF, Riks-

organisationen Sveriges makalösa föräldrar, Riksrevisionen, Svenskt näringsliv, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges skolledare, Vårdföretagarna, Västerås kommun, Åmåls kommun och Överkalix kommun.